MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESIS
XI

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2002

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XI

PITEŞTI
2002

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESIS
History series
Annals of the District Argeş Museum
Piteşti

EDITORI: CONSILIUL JUDEȚEAN ARGEŞ ŞI
MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 0300 Pitești
tel./fax: 0248/220254

EDITORIAL STAFF: THE DISTRICT ARGEŞ COUNCIL AND
THE COUNTY ARGEŞ MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 0300 Piteşti
phone/fax: 0248/220254
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată:
Ionel DOBRE

I.S.S.N. 1453 - 2182

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

ADDENDA

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

CONTRIBUŢII LA STUDIUL PESCUITULUI ÎN EPOCA PIETREI PE TERITORIUL ROMÂNIEI: CÂRLIGE DE UNDIŢĂ EPIPALEOLITICE DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN*

Progresele înregistrate în cercetarea preistorică din România în ultimele decenii au contribuit la abordarea şi lămurirea unei game variate de probleme, de la originea, difuziunea şi evoluţia diverselor culturi până la aspectele legate de paleoeconomie, habitat, spiritualitate, comportament funerar etc.

În acest larg context general, un demers care se dovedeşte esenţial pentru cunoaşterea realităţilor din domeniul achiziţiei, prelucrării, stocării şi utilizării mijloacelor de subzistenţă este studierea sistematică exhaustivă (tipologie – tehnologie – funcţionalitate) şi potrivit metodologiei actuale aplicate în plan internaţional a diferitelor categorii şi tipuri de artefacte, realizate din materiale de o mare varietate, precum cele minerale dure (litice) şi plastice (argilă), organice (vegetale şi animale) etc. Potenţialul informaţional al acestor loturi de artefacte este foarte mare şi, în mod frecvent, el a rămas subexploatat. În multe cazuri, aceste artefacte reprezintă singurele dovezi relevante relative la practicarea unor activităţi specifice din sfera subzistenţei; totodată, ele ilustrează aplicarea unor soluţii tehnice evoluate, unele dintre ele unicat în prelucrarea materiilor prime respective[1].

În această ordine de idei, pentru augmentarea cunoştinţelor noastre relative la strategiile de subzistenţă ale populaţiilor preistorice timpurii de pe teritoriul României şi, în acelaşi timp, pentru a ilustra în mod succint utilizarea datelor pe care le putem obţine prin valorificarea extensivă a unor descoperiri mai vechi în lumina achiziţiilor metodologice recente, ne propunem ca, într-o suită de lucrări care debutează cu studiul

---

* Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir" Bucureşti

[1] A se avea în vedere, în primul rând, cazul industriei preistorice a materiilor dure animale, domeniu care constituie de circa un deceniu şi în România obiectul unor cercetări sistematice, finalizate prin elaborarea unei teze de doctorat, prin contribuţii la finalizarea unor lucrări de referinţă în străinătate şi prin elaborarea unui număr important de studii; cf. H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier VI. Eléments récépteurs*, Union Internationale des Sciences préhistoriques et protohistoriques, Commission de Nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Treignes, 1993 (în colaborare cu J. Allain, A. Averbouh, H. Barge-Mahieu, C. Beldiman, D. Buisson, H. Camps-Fabrer, P. Cattelain, S.-Y. Choi, J. G. Nandris, M. Patou-Mathis, A. Peltier, N. Provenzano, D. Ramseyer); C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, 2000; idem, *Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale – istoricul problemei şi evoluţia concepţiilor metodologice*, în „Analele Universităţii Creştine «Dimitrie Cantemir»", 4, 2001, p. 45-88 (cu bibliografia).

ADDENDA

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

CONTRIBUŢII LA STUDIUL PESCUITULUI ÎN EPOCA PIETREI PE TERITORIUL ROMÂNIEI: CÂRLIGE DE UNDIŢĂ EPIPALEOLITICE DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN*

Progresele înregistrate în cercetarea preistorică din România în ultimele decenii au contribuit la abordarea şi lămurirea unei game variate de probleme, de la originea, difuziunea şi evoluţia diverselor culturi până la aspectele legate de paleoeconomie, habitat, spiritualitate, comportament funerar etc.

În acest larg context general, un demers care se dovedeşte esenţial pentru cunoaşterea realităţilor din domeniul achiziţiei, prelucrării, stocării şi utilizării mijloacelor de subzistenţă este studierea sistematică exhaustivă (tipologie – tehnologie – funcţionalitate) şi potrivit metodologiei actuale aplicate în plan internaţional a diferitelor categorii şi tipuri de artefacte, realizate din materiale de o mare varietate, precum cele minerale dure (litice) şi plastice (argilă), organice (vegetale şi animale) etc. Potenţialul informaţional al acestor loturi de artefacte este foarte mare şi, în mod frecvent, el a rămas subexploatat. În multe cazuri, aceste artefacte reprezintă singurele dovezi relevante relative la practicarea unor activităţi specifice din sfera subzistenţei; totodată, ele ilustrează aplicarea unor soluţii tehnice evoluate, unele dintre ele unicat în prelucrarea materiilor prime respective[1].

În această ordine de idei, pentru augmentarea cunoştinţelor noastre relative la strategiile de subzistenţă ale populaţiilor preistorice timpurii de pe teritoriul României şi, în acelaşi timp, pentru a ilustra în mod succint utilizarea datelor pe care le putem obţine prin valorificarea extensivă a unor descoperiri mai vechi în lumina achiziţiilor metodologice recente, ne propunem ca, într-o suită de lucrări care debutează cu studiul

---

* Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir" Bucureşti

[1] A se avea în vedere, în primul rând, cazul industriei preistorice a materiilor dure animale, domeniu care constituie de circa un deceniu şi în România obiectul unor cercetări sistematice, finalizate prin elaborarea unei teze de doctorat, prin contribuţii la finalizarea unor lucrări de referinţă în străinătate şi prin elaborarea unui număr important de studii; cf. H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier VI. Eléments récépteurs*, Union Internationale des Sciences préhistoriques et protohistoriques, Commission de Nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Treignes, 1993 (în colaborare cu J. Allain, A. Averbouh, H. Barge-Mahieu, C. Beldiman, D. Buisson, H. Camps-Fabrer, P. Cattelain, S.-Y. Choi, J. G. Nandris, M. Patou-Mathis, A. Peltier, N. Provenzano, D. Ramseyer); C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, 2000; idem, *Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale – istoricul problemei şi evoluţia concepţiilor metodologice*, în „Analele Universităţii Creştine «Dimitrie Cantemir»", 4, 2001, p. 45-88 (cu bibliografia).

de faţă, să etalăm datele referitoare la categoriile cele mai vechi de unelte din materii dure animale (os, corn) folosite în practicarea pescuitului (în forma sa activă), aşa cum se cunosc ele din descoperirile de până acum: cârlige de undiţă; armături ale instrumentelor de aruncare de tipul harpoanelor şi al vârfurilor de suliţă. Obiectivul propus este cu atât mai important şi necesar cu cât el nu a beneficiat încă de o tratare specială în literatura românească de profil[2].

Repertoriul descoperirilor, aşa cum se configurează el la momentul actual al cercetărilor, înregistrează pentru grupa tipologică a cârligelor de undiţă din materii dure animale databile în epipaleolitic (cultura tardigravettiană de aspect mediteranean, aproximativ mileniile 12 – 10 B. P.)[3] existenţa excepţională a unui efectiv de proporţii reduse, însumând trei piese (N total = 3), recent încadrate tipologic şi funcţional ca atare. Este vorba de descoperiri provenind din două situri riverane din zona Clisurii Dunării: Dubova – „Cuina Turcului", com. Plavişeviţa, jud. Mehedinţi (adăpost sub stâncă, unde s-au descoperit două piese, N = 2) şi Ogradena – „Icoana", com. Ieşelniţa, jud. Mehedinţi (aşezare de terasă, de unde provine o piesă, N = 1).

1. **Cârlig de undiţă rectiliniu** (fig. 1/1). A fost descoperit în aşezarea de la Dubova – „Cuina Turcului", prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopşor şi V. Boroneanţ în anul 1964. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/II 20 şi aparţine tipului *I A13 a*[4]. După datele publicate relative la contextul de provenienţă, artefactul a fost recuperat din nivelul epipaleolitic II al sitului, fiind considerat vârf de suliţă sau de săgeată (?)[5]. Piesa nu a putut fi identificată în loturile cercetate recent şi aflate în colecţiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române din Bucureşti – Sectorul Paleolitic,

[2] Pescuitul ca domeniu preistoric specific de achiziţie a mijloacelor de subzistenţă nu s-a bucurat, în literatura românească, de o tratare sistematică a tuturor aspectelor pe care le implică; s-au valorificat în special datele rezultate din analiza resturilor scheletice ale faunei piscicole; tehnicile şi uneltele de pescuit nu au făcut obiectul unor studii aprofundate, pe măsura masei documentare acumulate; uneori, chiar materialele publicate cu ani în urmă sunt ignorate – cf. Th. Nalbant, *Câteva observaţii asupra resturilor de peşti descoperite în straturile romanello-aziliene (I-II) de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 21, 1970, 1, p. 41-44; E. Comşa, *Pescuitul în epoca neolitică din sudul României*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", 1, 1985, p. 17-24; idem, *Neoliticul pe teritoriul României. Consideraţii*, Bucureşti, 1987, p. 85-87; idem, *Viaţa oamenilor din spaţiul carpato-danubiano-pontic în mileniile 7-4 î.Hr.*, Bucureşti, 1996, p. 177-191; vezi mai recent V. Radu, *Sur la durée d'utilisation d'une zone de rejet ménajers appartenant à la culture Gumelnitza A2 du tell d'Hârşova. Etude archéologique préliminaire*, în „Cercetări arheologice", 11, Partea I, 1998-2000 (2001), p. 75-83, ca şi rapoartele de săpături prezentate la sesiunile arheologice anuale din ultimii şapte ani privind siturile de la Hârşova, jud. Constanţa şi Borduşani, jud. Ialomiţa.

[3] Pentru problematica generală a epipaleoliticului pe teritoriul României şi a culturii tardigravettiene de aspect mediteranean cf. Al. Păunescu, *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, în „L'Anthropologie" (Paris), 93, 1989, 1, p. 123-158; idem, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, *passim*; idem, *Paleoliticul şi mezoliticul pe teritoriul României*, în M. Petrescu-Dîmboviţa, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor*. Vol. I. *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, 2001, p. 96-100.

[4] C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, 2000, vol. II, p. 83.

[5] C. S. Nicolăescu-Plopşor, M. Davidescu, Şt. Roman, V. Boroneanţ, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 16, 1965, 2, p. 407-411; V. Boroneanţ, *La période épipaléolithique sur la rive roumain des Portes de Fer du Danube*, în „Prähistorische Zeitschrift", 45, 1970, 1, p. 4-10, 23-24; Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 22-23, fig. 7/10.

ale Muzeului Naţional de Istorie a României şi ale Muzeului „Porţilor de Fier" din Drobeta-Turnu Severin. În aceste condiţii, nu avem la dispoziţie, deocamdată, decât datele sumare publicate. Nivelul epipaleolitic II a fost datat radiometric la 10.125 ±200 B.P.[6].

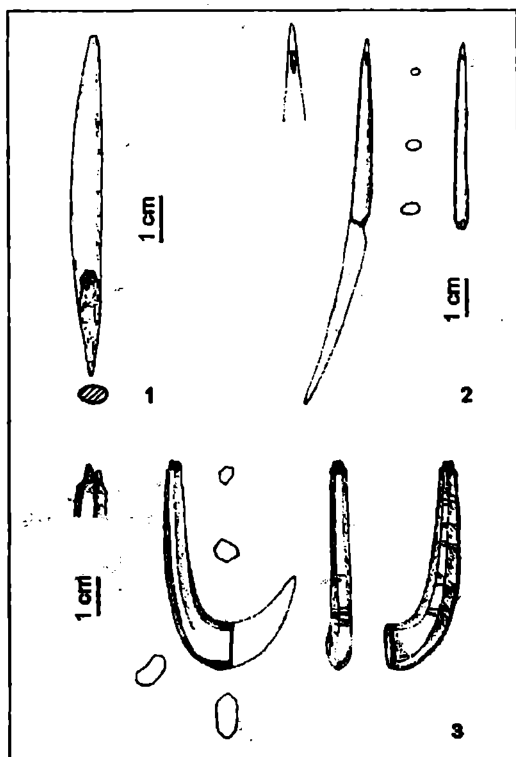

Fig. 1. Cârlige de undiţă de os epipaleolitice: 1 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT II 20); 2 Ogradena – „Icoana" (OGI/I 3); 3 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT I 40).

Cârligul este realizat, foarte probabil, dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb). El se păstrează în stare fragmentară, lipsindu-i extremitatea distală şi partea proximală (stabilite de noi în mod convenţional). Aceasta din urmă a fost fracturată oblic, probabil în vechime, în urma folosirii. Piesa aparţine tipului rectiliniu având corpul lis, cu margini convexe, fără amenajare de retenţie a firului şi secţiuni ovale. Corpul are silueta asimetrică în plan axial, cu margini convexe convergente; extremităţile sale erau ascuţite. Partea mezială reprezintă zona de maximă îngroşare, şi, aşa cum s-a precizat deja, nu are amenajări speciale pentru fixarea fibrei/firului undiţei.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială cca. 80 mm; lungime păstrată 72 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 7/5 mm; diametrul părţilor distală şi proximală 4/3 mm.

---

[6] Idem, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, p. 344.

Etapele ipotetice ale fabricării au inclus: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuţie directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafaţă a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării formei definitive a corpului şi amenajării părţilor ascuţite. Această din urmă operaţie a eliminat integral morfologia anatomică a suportului (volume anatomice transformate integral).

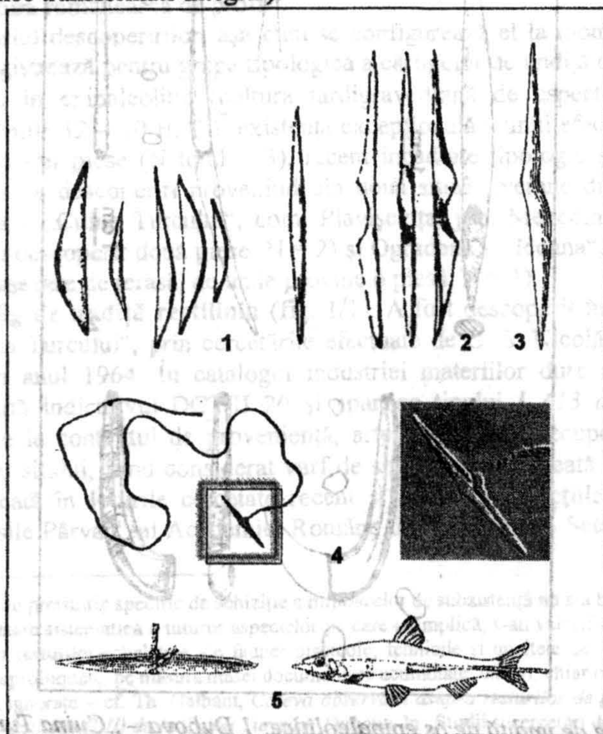

Fig. 2. Cârlige de undiţă drepte de os preistorice descoperite în Europa şi analogii actuale; 1 La Gravette, Franţa (gravettian); 2 Rochereil, Franţa (magdalenian); 3 Isturitz, Franţa (magdalenian); 4 Cârlig de lemn drept din sud-vestul Franţei, sec. XX, cu fir şi ligatura de fixare centrală; 5 Cârlig de lemn drept din Finlanda, sec. XX şi mod de utilizare (după Cleyet-Merle 1990, p. 85-87; Feustel 1973, p. 165, 202, fig. 125/2 şi 156/1-2) (scări diferite).

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părţii meziale. Odată ce momeala fixată la unul sau la ambele capete ascuţite era înghiţită de peştii de talie mare, capturarea lor era posibilă prin fixarea cârligului la nivelul esofagului sau al stomacului, aşa cum se cunoaşte şi se aplică până astăzi în practica halieutică[7] (fig. 2/4-5). În ceea ce priveşte urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de

[7] Cf. analogiile la R. Feustel, *Technik der Steinzeit*, Weimar, 1973, p. 201-202, fig. 1-2; J.-J. Cleyet-Merle, *La Préhistoire de la pêche*, Paris, 1990, p. 84-87 (ambele lucrări oferă şi bibliografia extinsă asupra temei). Pentru problematica specifică a faunei paleoihtiologice cf. O. Le Gall, *L'Ichtyofaune d'eau douce dans les sites préhistoriques. Ostéologie – Paléoécologie – Palethnologie*, Cahiers du Quaternaire No. 8, Paris, 1984.

fractură respective, redată în desenul avut la dispoziţie, este de presupus că fracturarea extremităţii distale şi a părţii proximale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peştelui, acesta având, probabil, o greutate destul de mare. Mai putem remarca faptul că artefactul în discuţie era, la momentul abandonului, încă utilizabil; el necesita însă reamenajarea prin reascuţire a extremităţilor, recurgându-se la procedeul raclajului axial[8].

Ca analogii putem cita exemplarele databile în paleoliticul superior provenind de la: La Gravette, La Souquette, Laugerie-Basse, La Madeleine, Rochereil, Franţa[9] (fig. 2/1-2). Cât priveşte reprezentarea unor specii piscicole de apă dulce în arta europeană parietală şi mobilieră a epocii (situri din Franţa şi Spania) a se vedea fig. 4[10].

2. **Cârlig de undiţă rectiliniu** (fig. 1/2). A fost descoperit prin cercetările întreprinse în anul 1968 de C. S. Nicolăescu-Plopşor şi V. Boroneanţ în aşezarea de la Ogradena – „Icoana" (S II, carourile 3-4, adâncimea 1,40 m, nivelul I epipaleolitic)[11]. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul OGI/I 3 şi aparţine tipului *I A13 b*[12]. Piesa se păstrează în colecţiile Muzeului Naţional de Istorie a României, nr. inv. 18.288 (expusă în sala rezervată paleoliticului superior şi epipaleoliticului) şi a fost studiată în mod detaliat de noi în anul 1995, fiindu-ne pusă la dispoziţie de conducerea muzeului[13].

Ca şi exemplarul descris mai sus, cârligul de la Ogradena – „Icoana" este realizat dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb). El se păstrează sub formă de fragment: lipseşte extremitatea proximală, fracturată oblic şi jumătatea distală (respectiv, partea mezială şi cea distală), fracturată la nivelul părţii meziale. Morfologia fracturilor este neregulată, ea producându-se pe planuri oblice intersectate, de lungime variabilă şi indicând producerea ruperii prin acţiune mecanică intensă survenită brusc, probabil în timpul utilizării. Forma generală a cârligului este uşor curbă în jumătatea inferioară (reconstituită grafic); marginile păstrate sunt rectilinii convergente, iar secţiunile ovale şi microfaţetate (prin fasonare). Partea mezială prezintă, pe marginea stângă, o porţiune concavă, foarte probabil simetrică (având margini divergente spre extremităţile proximală şi distală). Nu se observă indicii ale existenţei unei astfel de îngustări a corpului şi pe marginea opusă. Este vorba de o amenajare destinată ataşării prin legare a firului undiţei. Prin urmare, avem de-a face cu o piesă care aparţine tipului rectiliniu cu amenajare (scobitură, adâncitură) pentru fixarea firului.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială cca 125 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 5/4 mm; diametrul părţii distale (şi, probabil, al celei proximale) 2/1,5 mm; lungimea porţiunii concave (scobitura) cca

---

[8] Diagnoza paleoihtiologică a nivelului II al sitului înregistrează speciile: plătică, ştiucă, cegă, nisetru, şalău, clean, somn, crap – cf. Al. Păunescu, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, p. 342.

[9] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 86-87.

[10] *Ibidem*, p. 56, 61, 65, 79.

[11] Piesa este inedită. Pentru date asupra cercetărilor şi stratigrafiei sitului cf. V. Boroneanţ, *op. cit.*; Al Păunescu, *op. cit.*, p. 394-408.

[12] C. Beldiman, *op. cit.*, p. 94.

[13] Exprimăm mulţumiri dr. Crişan Muşeţeanu şi dr. Radian Andreescu pentru sprijinul acordat cu amabilitate colegială.

10 mm; adâncimea porţiunii concave faţă de margine 1,5 mm.

Etapele ipotetice ale fabricării au inclus, ca şi în cazul piesei precedente: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuţie directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafaţă a piesei prin raclaj axial intens, aplicat în dublu sens, dinspre partea mezială spre extremităţi, în scopul modelării formei definitive a corpului şi amenajării părţilor ascuţite; operaţia a eliminat integral morfologia anatomică a suportului şi a condus la producerea unor microfaţete specifice, net observabile cu ochiul liber şi mai ales cu lupa; amenajarea scobiturii de la nivelul părţii meziale, prin raclaj axial intens.

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părţii meziale, în scobitura special amenajată[14] (fig. 2/4-5).

În ceea ce priveşte urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de fractură respective, este de presupus că fracturarea extremităţii distale şi a părţii meziale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peştelui; acesta a avut, probabil, o talie destul de mare. Remarcăm faptul că artefactul în discuţie era, la momentul abandonului, nereutilizabil, dată fiind lungimea păstrată, necorespunzătoare modulului cârligelor destinate prinderii speciilor piscicole cu greutate relativ mare. După recuperare, fragmentul de cârlig de la Ogradena a fost, în consecinţă, abandonat definitiv[15].

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la Rochereil, Isturitz, Franţa[16] (fig. 2/2-3).

3. **Cârlig de undiţă curb** (fig. 1/3). A fost descoperit în aşezarea de la Dubova – „Cuina Turcului" prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopşor şi Al. Păunescu în anii 1965-1969. El a fost recuperat din nivelul epipaleolitic I; nu dispunem de alte precizări relative la contextul de provenienţă[17]. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/I 40 şi aparţine tipului *I A14*[18]. Piesa se păstrează în colecţiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române din Bucureşti, Sectorul Paleolitic şi a fost studiat în detaliu de noi în anul 1995, fiindu-ne pus la dispoziţie de dr. Al. Păunescu[19]. Datele radiometrice disponibile până acum indică pentru nivelul I o vârstă cuprinsă între 12.600 ±120 B.P. şi 11.960 ±60 B.P.[20].

Obiectul a fost confecţionat dintr-un fragment diafizar de os lung provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb) şi se păstrează în stare fragmentară. Lipseşte partea distală, respectiv cca 2/3 din segmentul curb, fracturat în vechime. Planul rectiliniu de fractură, dispus transversal pe axul lung (funcţional) poate indica producerea ruperii atât datorită acţiunii agenţilor taphonomici neantropici, respectiv deshidratării osului şi presiunii straturilor solului, cât şi greutăţii peştelui

[14] Vezi *supra*, nota 5.

[15] Diagnoza paleoihtiologică a sitului (nerepartizată stratigrafic) înregistrează speciile: ştiucă, somn, crap, plătică, nisetru, şalău - cf. Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 406.

[16] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 87.

[17] Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 25, fig. 9/3.

[18] C. Beldiman, *op. cit.*, p. 79.

[19] Aducem mulţumiri dr. Al. Păunescu pentru sprijinul acordat.

[20] Al. Păunescu, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, p. 344.

capturat (uzură funcţională). Extremitatea proximală are aspect neregulat, ea fiind brută de debitaj (fracturare prin percuţie directă/flexiune).

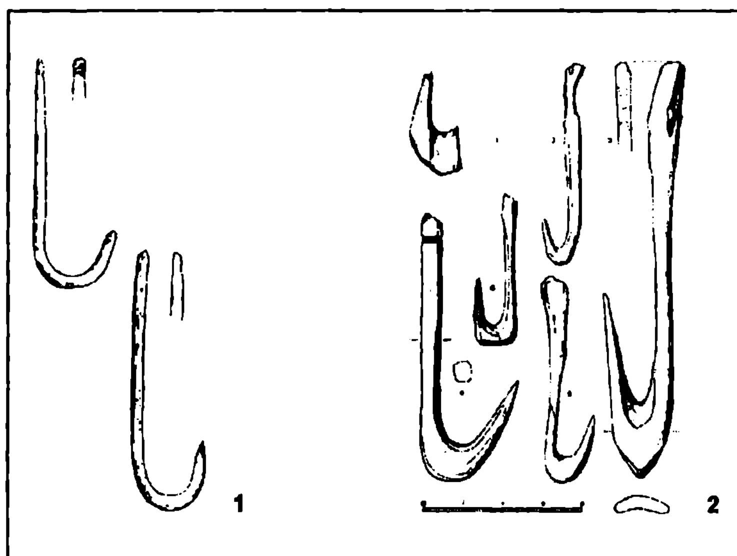

Fig. 3. Cârlige de undiţă curbe de os preistorice descoperite în Europa: 1 Bedeilhac, Franţa (magdalenian); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Rusia, Germania, Suedia (paleolitic superior – mezolitic – neolitic) (după Cleyet-Merle 1990, p. 99, 137) (scări diferite).

Ca încadrare tipologică avem de-a face cu un cârlig de undiţă curb cu partea proximală rectilinie simplă (fără amenajare pentru fixarea firului); el are o morfologie complexă, putându-se distinge: partea proximală şi partea mezială, formând cca jumătate din lungimea piesei şi având formă rectilinie piramidală sunt faţetate, având margini convergente şi secţiuni poligonale neregulate; partea distală, de formă generală curbă accentuată (semicirculară asimetrică), are marginile convexe convergente, extremitate foarte probabil ascuţită şi secţiune convex-concavă spre partea mezială şi hexagonală la mijlocul părţii distale. Pe marginea stângă a părţii meziale şi a părţii proximale, prelungindu-se pe faţa inferioară, se observă şase grupuri compuse din 2-5 linii scurte relativ paralele, realizate prin crestare cu tăişul unei unelte litice şi dispuse transversal faţă de axul principal al piesei, la intervale variabile de 5-8 mm. Aceste crestături nu reprezintă un decor (de altfel, utilitatea obiectului nu se precizează în publicaţiile în care acesta figurează până acum)[21], ci au fost executate în scopul facilitării fixării firului undiţei, respectiv pentru sporirea gradului său de aderenţă, având în vedere solicitarea prin tracţiune la care era supusă ligatura respectivă în timpul utilizării şi existenţa riscului curent de alunecare pe o suprafaţă lisă. Nu am putut identifica în literatura consultată o analogie atât de veche pentru piesa de la Dubova.

[21] Vezi, spre exemplu, J. K. Kozlowski, *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris, 1990, p. 174, fig. 123 g.

Vom constata însă aplicarea acestei soluţii mai târziu, la cârligele de os pentru undiţă atribuite culturii Starčevo-Criş descoperite în acelaşi sit[22].

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială (pe axul curb) cca 80 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul extremităţii proximale 4,5/4 mm; diametrul părţii proximale 5/4 mm; diametrul părţii meziale 7/6 mm; diametrul părţii distale 16/6 mm; diametrul extremităţii distale (reconstituit grafic) cca 4/3 mm; lungimea liniilor crestate 3-4 mm; lăţimea liniilor crestate 0,5-1 mm adâncimea liniilor crestate 0,3-0,5 mm.

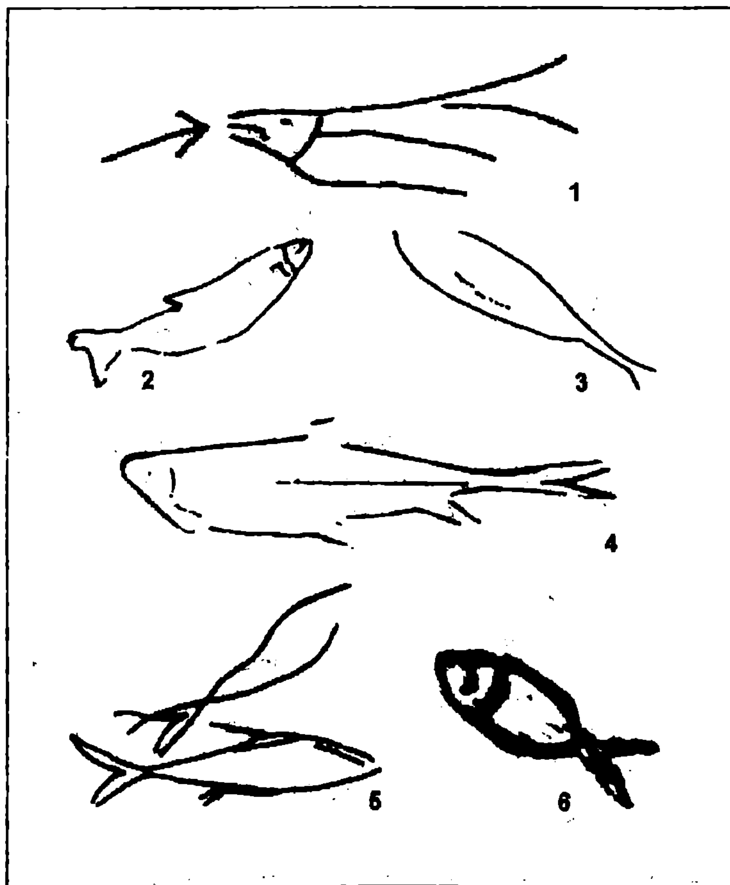

Fig. 4 Reprezentări ale faunei ihtiologice în arta parietală şi mobilieră paleolitică din Europa – câteva exemple: 1 Fontarnaud, Franţa; 2 Laugerie-Basse, Franţa; 3 Chufin, Spania; 4 Laugerie-Basse, Franţa; 5 Casarès, Spania; 6 Reignac, Franţa (după Cleyet-Merle 1990, p. 56, 61, 65, 79) (scări diferite).

22 Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 33-36, fig. 14/1-5.

Şi în cazul cârligului curb de la Dubova – „Cuina Turcului", „lanţul operator" al fabricării a parcurs, în linii mari, aceleaşi etape ca şi în cazul pieselor precedente, etape comune procesului de prelucrare a materiilor dure animale în paleoliticul superior şi epipaleolitic: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuţie directă lansată (spargere); decuparea formei brute a cârligului (cu margini rectilinii) probabil prin şănţuire axială şi oblică (burinaj), aplicată pe ambele feţe ale fragmentului de os lung; extremitatea proximală a fost modelată prin fracturare, realizată prin percuţie sau prin flexiune; fasonarea, aplicată pe aproape întreaga suprafaţă a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării formei definitive a corpului şi amenajării extremităţii distale ascuţite; operaţia a modificat quasi-integral volumele anatomice ale suportului; se mai pot observa mici porţiuni ale feţelor anatomice la partea distală. Operaţia de raclaj a condus la producerea unor faţete specifice, observabile la partea proximală şi la cea mezială; extremitatea proximală a rămas brută de debitaj. După terminarea raclajului s-a procedat la realizarea amenajărilor pentru aderenţa firului, sub forma grupurilor de crestături scurte de la partea proximală şi mezială, acoperind marginea stângă şi prelungindu-se şi pe faţa inferioară, spre marginea respectivă. Crestăturile s-au realizat prin recurgerea la tăişul unei piesei litice, de tipul lamei brute sau retuşate. Faptul că aceste crestături de aderenţă se repartizează numai pe partea proximală şi cea mezială arată intenţia de fixare a firului prin legare pe aceste segmente ale corpului piesei.

Urmele de utilizare nu sunt clar decelabile; fracturarea la nivelul părţii distale a putut surveni, aşa cum am precizat deja, fie mult ulterior abandonului piesei, după înglobarea sa în sol (de aici putându-se formula concluzia după care abandonul a survenit atunci când obiectul era încă întreg), fie prin utilizare, datorită greutăţii peştelui prins[23].

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la: Mezin, Rusia (paleolitic superior – fragment distal, morfologic foarte apropiat de exemplarul de la Dubova); Bedeilhac, Franţa (paleolitic superior – la extremitatea proximală prezintă un şanţ circular pentru retenţia firului); Mas d'Azil, Franţa (mezolitic); Plitzerbe, Plessow, Germania (mezolitic?)[24] (fig. 3).

Studiul artefactelor din materii dure animale de tipul cârligelor databile în epipaleolitic documentează cea mai veche atestare directă a practicării pescuitului activ (cu undiţa) în preistoria României (mileniile 12 – 10 B.P.). Sub raportul clasificării, ele ilustrează pentru prima dată în preistoria acestor regiuni ale Europei existenţa şi utilizarea a două tipuri, ambele confecţionate din os, având unele analogii în culturile paleoliticului superior şi ale epipaleoliticului european: 1. rectiliniu – *I A13* (cu două subtipuri: a. având margini convexe, fără amenajare de retenţie a firului; b. cu amenajarea unei scobituri de retenţie a firului); 2. curb – *I A14*. Din punctul de vedere al gradului de dificultate tehnică în execuţie se remarcă modelarea exclusivă prin raclaj axial a formei accentuat curbe (semicirculare) a piesei de la Dubova – „Cuina Turcului", morfologie mai rar întâlnită în repertoriul artefactelor din materii dure animale în paleoliticul superior şi epipaleolitic. Acest din urmă fapt oferă o importantă bază de comparaţie cu piesele similare din punct de vedere funcţional, descoperite în

---

[23] Pentru diagnoza paleoihtiologică a nivelului I al sitului cf. *supra*, nota 8.

[24] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 99, 137-138.

acelaşi sit, dar databile în neoliticul timpuriu şi atribuite culturii Starčevo-Criş; acestea au fost realizate prin aplicarea unei scheme tehnice diferite[25]. Piesa de la Dubova mai reţine atenţia şi prin atestarea cea mai veche din aceste regiuni a utilizării striurilor de retenţie pentru fir sau fibră, detaliu tehnic important atunci când se studiază originea şi utilizarea uneltelor de tip compozit. În cadrul culturii mezolitice Schela Cladovei, aceste amenajări sunt curente la partea proximală teşită a vârfurilor de săgeţi, care se fixau în despicătura tijei de lemn, legată apoi cu fibre vegetale sau de origine animală[26].

Artefactele prezentate şi discutate în mod detaliat în rândurile de mai sus ilustrează soluţiile paleoeconomice optime de adaptare aplicate de comunităţile care ocupau în mod sezonier mediul riveran danubian în epipaleolitic, având drept soluţii principale de achiziţie a mijloacelor de subzistenţă exploatarea bogatelor resurse cinegetice şi halieutice (piscicole) ale zonei Clisurii.

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DE LA PÊCHE À L'ÂGE DE LA PIERRE DE ROUMANIE: HAMEÇONS ÉPIPALÉOLITHIQUES EN MATIÈRES DURES ANIMALES

Résumé

L'ouvrage aborde pour la première fois dans la Préhistoire de Roumanie le problème des plus anciens outils de pêche active connus jusq'à nos jours. À cet égard, on suive les exigences méthodologiques actuels de l'étude de l'industrie des matières dures animales (l'approche integrée proposée par les *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, élaborées sur la direction de Henriette Camps-Fabrer).

On analyse un petit lot de trois objets, c'est à dire **hameçons** fragmentaires. Ils ont été travaillés sur éclats diaphisaires d'os longs de mammifères de grand taille (probablement bovidés ou cheval) par percussion directe et par raclage axial intense et ont été découvertes pendant les anciens fouilles (1964-1969) conduites par C. S. Nicolăescu-Plopşor, V. Boroneanţ et Al. Păunescu dans deux sites riverains placés dans la région des Portes de Fer du Danube et datés de l'Épigravettien (ou „Tardigravettien d'aspect méditerrenéen", d'après Al. Păunescu) au 12 – 10 millénaires B.P.

Il s'agit de **deux hameçons droits** (le types *I A13 a* et *b*, selon notre classification), dont un (DCT/II 20) découvert dans le site de Dubova – „Cuina Turcului", niveau II et ayant le corps lis; l'autre (OGI/I 3) provient de site de Ogradena – „Icoana", niveau I et il a la partie mésiale étranglée, aménagement spécial pour la

[25] Cf. *supra*, nota 17.

[26] C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, vol. I, 2000, p. 178-185; V. Boroneanţ, C. Beldiman, *L'utilisation de l'arc dans la zone des Portes de Fer du Danube durant le Mésolithique: le cas du site de Schela Cladovei/Drobeta-Tr.Severin*, comunicare susţinută la Simpozionul internaţional „Schela Cladovei-Lepenski Vir: 30 ans de recherches archéologiques", Drobeta - Turnu Severin, decembrie 1995.

fixation du lien. **Le troisiéme hameçon** (DCT/I 40) est **de type courbe** (le type *I A14*, selon notre classification) en provenance de site de Dubova – „Cuina Turcului", niveau I. Ce dernier a permis de constater que sur son borde gauche et la face inférieure – les parties proximale et distale – ont été aménagé plusieurs groupes de petits entailles transversales peu profondes (ayant entre 2 et 5 entailles chaque), dont antérieurement ont été interpreté comme décor gravé. Dans notre opinion, ces attributs ont eu le but exclusif d'augmenter l'adhérence du lien (stries d'adhérence), en conditions où le hameçon n'a pas d'autre aménagement de retention à son extremité proximale. Ainsi, il s'agit de le plus ancien cas d'utilisation de cette solution technique, constaté sur un objet en matière dure animale de Roumanie; plus tard, au Mésolithique de même région, les stries d'adhérence sont présentes présque invariablement sur les parties proximales des armatures légères en os (flèches). Pour les hameçons on connait une situation semblables (objets ayant entailles sur la partie proximale) dans le même site, mais pour les artéfacts appartenant à la culture néolithique de Starčevo-Criş.

Les artéfacts étudiés ont été ainsi placé dans leur catégorie typologique et fonctionnele réelle; on a pu conclure aussi sur la connaissance et application en première des solutions techniques éficaces dans la fabrication des objet en os, comme l'aménagement des stries d'adhérence. Toute à la fois, les objets prouvent d'une manière iréfutable la pratique de la pêche active (à hameçon) au bord du fleuve par les communautés qui habiteant la zone des Portes de Fer du Danube à l'Épipaléolithique, ce qui permet d'intégrer cette région dans l'aire européenne où on connaisse des découvertes semblables.

Explication des figures:

Fig. 1. Hameçons épipaléolithiques en os de Roumanie: 1 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT/II 20); 2 Ogradena – „Icoana" (OGI/I 3); 3 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT/I 40).

Fig. 2. Hameçons droits préhistoriques découvertes en Europe et exemples actuels: 1 La Gravette, France (Gravettien); 2 Rochereil, France (Magdalénien); 3 Isturitz, France (Magdalénien); 4 Hameçon en bois de Sud-Ouest de la France et ligature; 5 Hameçon en bois de Finlande et mode d'emploi (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 85-87; *Feustel 1973*, p. 165, 202, fig. 125/2 et 156/1-2) (déssins sans échelle).

Fig. 3. Hameçons courbes préhistoriques découvertes en Europe: 1 Bedeilhac, France (Magdalénien); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Russie, Allemagne, Suède (Paléolithique supérieur, Mésolithique, Néolithique) (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 99, 137) (déssins sans échelle).

Fig. 4. La faune ichtyologique dans l'imagerie du Paléolithique européen (art mobilier et pariétale) – quelques exemples: 1 Fontarnaud, France; 2 Laugerie-Basse, France; 3 Chufin, Espagne; 4 Laugerie-Basse, France; 5 Casarès, Espagne; 6 Reignac, France (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 56, 61, 65, 79) (déssins sans échelle).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

AŞEZĂRILE CULTURII GUMELNIŢA DIN BAZINUL VEDEI ŞI TELEORMANULUI (PARTEA I)

ION PĂTRAŞCU*

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR

CHEIA REPERTORIULUI: Localitatea (satul, comuna); Nr. crt.; a. Punctul de descoperire; b. Tipul cercetării, autorul (echipa), anul; c. Constatări şi observaţii (descrierea aşezării, stratigrafia etc.); d. Locul unde se află materialul descoperit; e. Bibliografia.

I. JUDEŢUL TELEORMAN

ALBENI, sat, com. Scurtu Mare; Nr. 1.; a. *Gropării*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1978; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Sericu. Are diametrul de circa 50 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Moscalu 1979a, p. 396; Spiru 1996, p. 22, 80, nr. 70.

ALEXANDRIA, mun.; Nr. 2; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959; c. Aşezare situată pe malul stâng al râului Vedea, la circa 100 m depărtare de albia acestuia şi la baza terasei. Aşezarea este parţial distrusă datorită căutătorilor de comori şi a exploatării lutului. Diametrul aşezării este de circa 80 m, iar înălţimea de 6-7 m. La 15 m nord-est de tell se găsesc numeroase izvoare. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa şi epocii geto-dacice; d. MJT, nr. inv. 3673-3696; 3699-3720; 10588-10596; e. Spiru 1969, p. 169; Spiru 1996, p. 10, 79, nr. 11.

Nr. 3; a. *Izvorul Rece*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La circa 4 km vest de Alexandria, imediat în dreapta şoselei Alexandria-Turnu Măgurele, lângă podul de la *Izvorul Rece*, se află o altă aşezare de tip tell, de dimensiuni mai mici decât cea de la *Gorgan*, având platforma de 26x20 m şi înălţimea de 2 m. Latura de est a aşezării este scăldată de pârâul Nanov. Zona înconjurătoare este mlăştinoasă, iar izvoarele, foarte puternice se găsesc la circa 50 m depărtare. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa; e. Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 10.

BACIU, sat, com. Blejeşti; Nr. 4; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976; c. La vest de sat, pe malul drept al pârâului Glavacioc, se află o aşezare

* Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria

de tip tell de mari dimensiuni. După materialul ceramic recoltat se pare că aşezarea a fost locuită de purtătorii culturii Gumelniţa, în epoca geto-dacică şi în secolele III-IV p. Chr.; e. Trohani & Oancea 1981, p. 245, nr. 36, fig. 2 şi 4/4-5.

BALACI, com.; Nr. 5; a. *Măgura din Baltă*; b. Săpături sistematice D. Butculescu 1871-1872; Cercetări de suprafaţă M. Petrescu Dâmboviţa 1946; C. Beda, 26 iunie 1969; c. Aşezare de tip tell situată în partea de nord a localităţii, în lunca pârâului Burdea În anul 1870, cu prilejul construirii şoselei Turnu Măgurele-Piteşti, aşezarea a fost tăiată în două părţi inegale. Dimensiunile aproximative ale aşezării sunt de 80x60 m şi o înălţime de 3 m; d. Materialele din periegheze se află la MJT, nr. inv. 8722-8748; e. Tocilescu 1880, p. 523; Petrescu Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1996, p. 22, 80, nr. 35; EA, p. 152.

Nr. 6; a. *Măgura de la Hodorog*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; C. Beda, 26 iunie 1969; c. Aşezarea se află la sud de sat, a fost amintită în răspunsul învăţătorului St. Popescu, din anul 1871, la *Cestionarul* lui Al. Odobescu. Aşezarea este distrusă pe latura de nord din cauza transformării ei în lutărie. Pe lângă materialele ceramice aparţinând culturii Gumelniţa a fost descoperit şi un tezaur de secol V p. Chr. Dimensiunile aproximative ale aşezării sunt de 60x60 m şi 4 m înălţime; d. Materialele din periegheze se află la MJT, nr. inv. 8722-8748; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1996, p. 23, 80, nr. 7.

BEUCA, sat, com. Drăcşenei; Nr. 7; a. *Măgura Jidovului*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de formă rotundă, cu diametrul de 60 m şi înălţimea de 3 m, se află situată în lunca pârâului Burdea, la est de sat. De pe suprafaţa aşezării au fost culese fragmente ceramice specifice culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 25, 80, nr. 42.

BLEJEŞTI; Nr. 8; a. *Măgura de la gârla satului*; b. Sondaje efectuate de Dumitru Berciu, 1-11 august 1948; c. Aşezarea se afla în marginea de nord-vest a comunei, în imediata sa vecinătate. Era înconjurată din toate părţile de *Gârla Satului*. Pe latura de nord aşezarea a fost distrusă prin transformarea ei în lutărie. Depunerile arheologice, groase de circa 2,50 m, au fost împărţite de autorul săpăturilor în trei niveluri corespunzătoare celor trei faze cronologice ale culturii Gumelniţa: I (=A1), II (=A2), III (=B1). În nivelul corespunzător fazei Gumelniţa II (=A2), cu o grosime care în unele părţi atinge 2 m, au fost descoperite resturile incendiate ale unei locuinţe de suprafaţă, cu dimensiunile de 5,20 x 4,10 m. De sub stratul de chirpici, gros de circa 1,50 m, au fost scoase vase întregi şi întregibile, piese de silex şi os, figurine de lut etc. La baza depunerilor aparţinând culturii Gumelniţa au fost descoperite câteva fragmente ceramice atribuite culturii Boian. Cu prilejul săpăturilor în aşezare a fost descoperit şi un mormânt de incineraţie aparţinând culturii Basarabi; e. Berciu 1956, p. 544-562; Trohani & Oancea 1981, p. 247, 44 a; Spiru 1996, p. 25, 81, nr. 64.

Nr. 9; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca râului Teleorman, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 26, 81, nr. 79.

BREBINA, sat, com. Scrioaştea; Nr. 10; a. *Măgura din vale*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru şi C. Beda, 1952-1954; c. Aşezarea, de formă rotundă, este situată la circa 250 m sud de sat, pe malul stâng al râului Vedea, la baza terasei. Diametrul aşezării, la bază, este de 52 m, iar al platformei de 26 m, cu o înălţime de circa 3 m. De pe suprafaţa aşezării au fost culese piese de silex, chirpici şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1959, p. 698; Spiru 1996, p. 26, 79, nr. 3.

BURDENI, sat, com. Balaci; Nr. 11; a. *Măgura din sat; La Măgură*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Burdea, în mijlocul satului (în grădina unui locuitor). Este o aşezare de dimensiuni medii, având dimensiunile de 50x40 m şi înălţimea de peste 3 m. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării sunt de tip Gumelniţa; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1959, p. 702; Spiru 1996, p. 23, 80, nr. 34.

Nr. 12; a. *Măgura lui Protopopescu*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La circa 1 km sud-est de sat, în lunca pârâului Burdea, se află o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 60 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Spiru 1959, p. 702; Spiru 1996, p. 23.

BUTCULEŞTI, sat, com. Săceni; Nr. 13; a. *Măgura lui Stavăr*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, pe malul drept al acestuia. De pe suprafaţa aşezării au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 26, 80, nr. 49.

CĂLINEŞTI, com.; Nr. 14; a. *Măgura Zamfirei*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru 1959-1960; c. Pe malul drept al Pârâului Câinelui, la sud-vest de localitate, se află o aşezare de tip tell, de formă ovală, cu dimensiunile de 100x50 m şi înălţimea de 10 m; e. Spiru 1996, p. 26.

CETATE, sat, com. Rădoieşti; Nr. 15; a. *Măgura cetate*; b. Cercetări de suprafaţă Vl. Dumitrescu, 1938; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, semnalată încă din anul 1908 de G. I. Fulger. Aceasta a fost distrusă de localnici înainte de 1938 şi se pare că avea diametrul de circa 60-70 m şi o înălţime de 4-5 m. Ceramica descoperită pe locul aşezării a fost atribuită culturii Gumelniţa; e. Dumitrescu 1945, p. 531-532.

CIOLĂNEŞTII DIN DEAL sat, com. Ciolăneşti; Nr. 16; a. *Măgura Ţui*; b. Sondaje, M. Petrescu-Dâmboviţa, S. Sanie, Gh. Marinescu, 1964-1965; săpături sistematice A. Niţu, Gh. Marinescu 1966; c. Aşezare de tip tell, situată în marginea de nord-est a localităţii, în lunca Pârâului Câinelui, fără legătură cu terasa. Are o formă uşor ovală, cu dimensiunile de 46x40 m şi o înălţime de circa 3 m. În stratul de cultură, gros de peste 1 m, Au fost descoperite numeroase vase ceramice întregi şi întregibile, greutăţi de lut, piese de silex, un topor de aramă etc. Întreaga depunere arheologică a fost atribuită culturii Gumelniţa, faza A2, d. Materialele arheologice descoperite în 1966 şi o parte a celor din 1964-65 se află la MJT; nr. inv. 7129; 7134-7168; 7471-7843; 10339-1340; e. Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1969, p. 41-53; Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1972, p. 242; Spiru 1996, p. 31.

CONŢEŞTI, com.; Nr. 17; a. *La Cetate; Măgura Conţeştilor*; b. Sondaje C. Bolliac; cercetări de suprafaţă G. Dobrescu; c. În partea de sud a localităţii, în lunca râului Vedea, se găseşte o aşezare de tip tell cunoscută încă din sec. al XIX-lea; e. Georgescu 1897, p. 76; Moscalu & Beda 1979, p. 370; Spiru 1996, p. 31.

COŞOTENI, sat, com. Vedea; Nr. 18-19; a. *Măgura de la Pădure*; b. Cercetări de suprafaţă C. Bolliac şi Gr. Tocilescu, la sfârşitul sec. al XIX-lea; I. Spiru, 1952. c. În partea de sud-est a satului, în pădure, se află două aşezări de tip tell, la aproximativ 500 m distanţă una de cealaltă. Acestea au dimensiunile de 80x60 m şi înălţimea de 7 m, respectiv 60x50 m şi 5 m înălţime. Cele câteva fragmente de vase ceramice culese de pe suprafaţa lor au fost atribuite culturii Gumelniţa; e. Georgescu 1897, p. 90-91; Stroescu 1934, p. 29; Spiru 1959, p. 704.

DOBRENI, sat, com. Tătărăştii de Sus; Nr. 20; a. *Măgura Dobrenilor*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în partea de nord a satului, în lunca râului Teleorman. A fost distrusă în totalitate de localnici; e. Georgescu 1897, p. 85; Spiru 1996, p. 34.

DOBROTEŞTI, com.; Nr. 21; a. *La Baltă; Măgura Jidovului*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată pe partea dreaptă a pârâului Burdea, la est de localitate, fără legătură cu terasa. Pe suprafaţa aşezării au fost descoperite piese de silex, râşniţe, chirpici şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 526, nr. 9; Spiru 1996, p. 33.

DRĂCŞĂNEI, com.; Nr. 22; a. *Măgura Morarului*; b. Cercetări de suprafaţă N. Baroană, 1958; c. Pe locul numit *în coturi*, la punctul de întâlnire a două văi seci cu valea pârâului Drăcşănel, se găseşte o aşezare de tip tell cu circumferinţa de circa 200 m şi înălţimea de 5 m. Aşezarea se află pe partea dreaptă a pârâului Burdea, fără legătură cu terasa; d. Fragmente ceramice descoperite în cercetările de suprafaţă se găsesc la MJT, nr. inv. 10606-10609; e. Baroană 1970, p. 421-422, fig. 1; Spiru 1996, p. 33, 80, nr. 40.

DRĂGĂNEŞTI DE VEDE, com.; Nr. 23a; a. *Măgura cu Liliac*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, cu dimensiunile de 60 X 50 m. Aşezarea este situată pe malul stâng al pârâului Burdea; e. Baroană 1970, p. 423; Spiru 1996, p. 80, nr. 45.

Nr. 23b; a. *Măgura Pletii*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1967; c. Aşezare de tip tell, de formă alungită, cu dimensiunile de circa 60 X 40 m, fiind înconjurat din toate părţile de apă şi pădure; e. Baroană 1970, p. 423; Berciu & Moscalu 1972, p. 639, fig. 5 / 2.

DRĂGHINEŞTI, sat, com. Gratia; Nr. 24; a. *Măgura cu Pui*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată în lunca pârâului Dâmbovnic; e. Spiru 1996, p. 34, 81, nr. 67.

FRĂSINET, sat, com. Băbăiţa; Nr. 25; a. *Măgura de la Vâlcele*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1993; c. Aşezare de tip tell situată în lunca pârâului Clăniţa, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 35, 81, nr. 71.

GĂRĂGĂU, sat, com. Vârtoape; Nr. 26; a. *Măgura din Islaz*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1984-1985; c. La circa 1,5-2 km sud-vest de sat se afla o aşezare de tip tell, actualmente distrusă de lucrările agricole. Aşezarea avea dimensiunile de 65x60 m. Pe locul unde se găsea aşezarea au fost descoperite fragmente ceramice, piese de silex, statuete precum şi un topor de aramă; d. Toporul şi o parte din materiale la MNIR; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 526, nr. 10; Spiru 1996, p. 37; Andreescu 1997, p. 309.

GÂRDEŞTI, sat, com. Necşeşti; Nr. 27; a. *Măgura lui Francisc*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, la vest de sat. De pe suprafaţa aşezării au fost culese mai multe fragmente ceramice, chirpici şi piese de silex; e. Georgescu 1897, p. 108; Spiru 1996, p. 38.

IZVOARELE, sat, com. Călineşti; Nr. 28; a. *Măgura lui Teacă*; c. Aproape de sat, în partea de nord, se află o aşezare de tip tell cu diametrul de circa 50 m şi înălţimea de 7 m; e. Georgescu 1897, p. 35; Spiru 1996, p. 80.

LĂCENI, sat, com. Orbeasca; Nr. 29; a. *Măgura din Pădure*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; sondaje SRAP, 2000; c. Aşezare de tip tell, situată în luncă, la mai puţin de 500 m de cursul actual al râului Teleorman, pe marginea terasei stângi. Aşezarea, situată în pădure şi acoperită de vegetaţie, are o formă aproape rotundă cu dimensiunile de 60x60 m şi o suprafaţă totală de 2827 m². Au fost executate patru secţiuni având ca obiectiv urmărirea stratigrafiei aşezării. Numai în S3, aflată spre partea superioară a aşezării, cu dimensiunile de 3x1 m, au fost descoperite complexe arheologice. Din punct de vedere al evoluţiei culturale în aşezarea aparţinând culturii Gumelniţa de la Lăceni sunt atestate fazele A2 şi B1; d. Materialele arheologice la MJT; e. Spiru 1996, p. 39, 79, nr. 25; Bailey & colab. 1999, p. 47; Andreescu 2001, p. 128; Bailey & colab. 2001, p. 86-90.

LICURICIU, sat, com. Călineşti; Nr. 30; a. *Măgura Zamfirei*; b. Cercetări de suprafaţă Vl. Dumitrescu, 1938; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, la est de sat. Transformată de localnici în lutărie, aşezarea a fost distrusă înainte de 1938. Se pare că avea un diametru de circa 40+50 m şi o înălţime ce nu depăşea 4 m. Materialele ceramice culese de pe locul unde se găsea aşezarea aparţin culturii Gumelniţa; e. Dumitrescu 1945, p. 532-538; Spiru 1959, p. 706; Spiru 1996, p. 41, 80, nr. 54.

Nr. 31; a. *Măgura Cimitirului* sau *Măgura Morţilor*; c. aşezare situată în lunca pârâului Tinoasa, la sud de sat. Are circumferinţa de circa 125 m şi înălţimea de 5 m; e. Georgescu 1897, p. 129, 150; Spiru 1996, p. 41, 80.

LISA, com.; Nr. 32; a. *Măgura Buga* sau *Măgura de la Moară*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, octombrie 1987; c. Aşezare de tip tell, situată la sud de localitate, pe partea dreaptă a şoselei Zimnicea-Turnu Măgurele. Aşezarea, de formă aproape rotundă, are înălţimea de circa 4 m şi diametrul de 120 m. De pe suprafaţa ei au fost culese câteva fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialul arheologic se află la MJT; e. Georgescu 1897, p. 45, 130-131; Spiru 1996, p. 41.

MĂGURA, com.; Nr. 33; a. *La Biserică*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 2 iulie 1984; c. Aşezare de tip tell, plasată pe o prelungire a terasei, se găseşte la circa 100 distanţă de cursul pârâului Clăniţa şi la circa 1,5 km amonte de confluenţa acestuia cu râul Teleorman. Tell-ul are o formă aproximativ trapezoidală, cu o lungime de aproape 150 m, lăţimea de 100 respectiv 75 m şi înălţimea de peste 11 m. Din 1857, de când a fost amplasat pe el cimitirul modern, tell-ul se degradează continuu. În anul 2001 a fost executat un sondaj pe panta de nord-est, foarte abruptă, care a avut iniţial dimensiunile de 30x2 m, reduse ulterior la 30x1 m. Grosimea nivelului de depuneri arheologice este de aproximativ 6 m, la partea superioară existând o locuire geto-dacică sub care se află una aparţinând epocii bronzului (cultura Glina). Datorită intervenţiilor moderne dinspre partea superioară a sondajului grosimea stratului neolitic nu a putut fi determinată cu exactitate. In ceea ce priveşte locuirea neolitică au fost evidenţiate cele trei faze ale culturii Gumelniţa: A1, A2 şi B1; d. Materialul arheologic se află la MJT; e. Georgescu 1897, p. 127; Spiru 1969, p. 160; Florea 1995, p. 16; Spiru 1996, p. 26; Andreescu & colab. 2002, p. 195-196; 198-199.

MERI, sat, com. Vedea; Nr. 34; a. *Măgura din sat*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1953; c. Aşezare de tip tell, situată pe partea stângă a râului Vedea, între localităţile Meri şi Goala (Vedea); e. Spiru 1996, p. 44.

MERIŞANI,sat, com. Dobroteşti; Nr. 35; a. *Măgura din islaz*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată pe partea dreaptă a pârâului Tecuci, la sud de sat. Tell-ul are înălţimea de peste 8 m; e. Spiru 1996, p. 42.

NĂSTURELU, com.; Nr. 36; a. *Orzea*; c. Aşezare de tip tell, situată în localitate, la nord de pârâul Pasărea; e. Georgescu 1897, p. 154; Spiru 1996, p. 45.

NECŞEŞTI, com.; Nr. 37; a. *Măgura din luncă*; b. Cercetări C. Bolliac; I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al *Pârâului Câinelui*; e. Lahovari 1901, p. 474-475; Spiru 1996, p. 45.

NEGRENI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 38; a. *Măgura Clăniţei*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1974; I. Spiru 1981-1982; c. La est de sat, într-o vale în care nu se află nici o apă, se găseşte o aşezare de tip tell cu diametrul de circa 60 m şi înălţimea de 2,5-3 m; d. MJT, nr. inv. 11731-11739; e. Moscalu 1979, p. 396, nr. IX; Spiru 1996, p. 44.

NENCIULEŞTI, sat, com. Mavrodin; Nr. 39; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1967-1968, 1980; c. Pe malul stâng al râului Vedea, la sud de sat (în spatele grajdurilor fostului CAP), se găseşte o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 25 m şi înălţimea de 2 m. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa; e. Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 45, 79, nr. 9.

ODOBEASCA, sat, com. Drăcşenei; Nr. 40; a. *Măgura Mare*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1953+1954; c. Aşezare de tip tell, situată în nordul satului, pe partea dreaptă a pârâului Burdea. Tell-ul are dimensiunile de 100x50 m şi înălţimea de 12 m. Aşezarea a fost parţial distrusă datorită lucrărilor de terasare; e. Spiru 1959, p. 704; Baroană 1970, p. 423; Spiru 1996, p. 46, 80, nr. 43.

Nr. 41; a. *Măgura Morii*; c. Tot pe partea dreaptă a pârâului Burdea se află o altă aşezare de tip tell, de dimensiuni mai mici decât *Măgura Mare*; e. Spiru 1996, p. 46.

PERII BROŞTENI, sat, com. Olteni; Nr. 42; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, oct. 1976; SRAP, 1998; c. Aşezare de tip tell, situată în localitate, pe partea stângă a şoselei Alexandria-Piteşti, la circa 100 m de aceasta. Este o aşezare de formă aproximativ rotundă, având dimensiunile de 65x65 m şi înălţimea de circa 4 m. Pe latura de est, pe o suprafaţă de 10x5 şi o adâncime de 1,5 m, a fost distrusă prin amenajarea în perioada comunistă a unei gheţării. De pe suprafaţa tell-ului au fost recoltate fragmente ceramice, piese de silex, chirpici; d. Materialele arheologice se află la MJT; e. Moscalu 1979, p. 396, nr. VIIIa; Spiru 1996, p. 49; Bailey & colab. 1999, p. 47.

PIETROŞANI, com.; Nr. 43; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu şi C. Beda, 1969; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al râului Vedea, la circa 1 km vest de localitate; e. Spiru 1996, p. 79, nr. 15.

PLOSCA; Nr. 44; a. *Măgura de la Moară*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959, 1961-1962,1967; c. Aşezare de tip tell, situată în partea de sud-est a comunei, dincolo de calea ferată şi la circa 500 m distanţă de albia râului Vedea. Tell-ul are o formă ovală, orientat E-V, cu dimensiunile de 65x55 m şi înălţimea de 4-5 m; d. Materialele arheologice la MJT, nr. inv. 3487-3662; 6970; 7284-7309; 8934; 12999; e. Spiru 1965, p. 307-309, fig. 2; Spiru 1969, p. 159; Spiru 1979, p. 401-404; Spiru 1996, p. 51.

PURANII DE SUS, sat, com. Siliştea; Nr. 45; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976; I. Spiru, oct. 1985; c. Aproape de marginea de sud-est a satului, în luncă, lângă confluenţa văii de Margine cu Glavaciocul, se află o aşezare de tip tell, aplatizată, cu numeroase materiale aparţinând culturii Gumelniţa; e. Trohani & Oancea 1981, p. 243, nr. 27; Spiru 1996, p. 51.

RĂDOIEŞTII DIN DEAL, sat, com. Rădoieşti; Nr. 46; c. aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa; e. Spiru 1996, p. 52.

ROŞIORII DE VEDE, mun.; Nr. 47; a. *Măgura Palanca*; c. La circa 3,2 km de cantonul CFR Roşiori Sud, spre Peretu, pe partea dreaptă a căii ferate, în lunca râului Vedea, se află o aşezare de tip tell cu urme materiale aparţinând culturii Gumelniţa; e. Stroescu 1943, p. 28; Spiru 1959, p. 698-699; Vlad 1994, p. 13; Spiru 1996, p. 14, 79, nr. 4.

Nr. 48; a. *Cetatea de la Livezi*; c. Aşezare de tip tell, situată la circa 300 m nord de *Măgura Palanca*, înconjurată pe trei părţi de apa Bratcovului. Aşezarea are o formă rotundă, cu diametrul de circa 60 m; e. Vlad 1994, p. 13-14; Spiru 1996, p. 14.

SĂCENI, com.; Nr. 49; a. *Măgura Morii*; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Burdea; e. Georgescu 1897, p. 213;Spiru 1996, p. 53, 80, nr. 48.

SERICU, sat, com. Blejeşti; Nr. 50; a. *Măgura lui Pantelimon*; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976, C. Beda, 1977; c. La circa 2 km nord de sat, în lunca pârâului Dâmbovnic, aproape de albia acestuia, se află o aşezare de tip tell, cu dimensiunile de 40x35 m, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialele arheologice descoperite în periegheza C. Beda 1977 se află la MJT, nr. inv. 12984-12995; 13001-13017; 13035-13036; e. Trohani & Oancea 1981, p. 245, nr. 40; Spiru 1996, p. 53, 81, nr. 65.

SFINŢEŞTI, com.; Nr. 51; a. *Măgura Golaşă*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată la vest de comună, în lunca pârâului Tinoasa. Aşezarea are înălţimea de 12 m şi diametrul de 50 m; e. Georgescu 1897, p. 222-223; Spiru 1996, p. 54,80, nr. 50.

Nr. 52; a. *Măgura din luncă*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată la vest de comună, în lunca pârâului Tinoasa; e. Spiru 1996, p. 54.

SILIŞTEA, com.; Nr. 53; a. Săpături de salvare IAB şi MJT, 1965; b. În marginea localităţii, aproape de lac şi la circa 100 m de şcoală, se află o aşezare de tip tell aparţinând culturii Gumelniţa; c. Materialele arheologice scoase la lumină cu ocazia săpăturilor de salvare se află la MJT, nr. inv. 6344-6391; 7113-7126; d. Popescu 1966, p. 712, nr. 17; Spiru 1979, p. 454; Trohani & Oancea 1981, p. 243; Spiru 1996, p. 54.

SILIŞTEA GUMEŞTI, com.; Nr. 54; a. *Măgura Mantolea*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. La sud-vest de localitate, pe partea dreaptă a Pârâului Câinelui, se află o aşezare de tip tell, cu dimensiunile de circa 60x60 m. În anul 1916 au fost descoperite mai multe vase întregi, greutăţi de lut, piese de silex şi o daltă de aramă; e. Georgescu 1897, p. 121; Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1959, p. 705; Spiru 1996, p. 54, 80, nr. 56.

SLĂVEŞTI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 55; a. *Măgura din Valea Măgurii*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în valea unui fost afluent al râului Teleorman, la 1-1,5 km depărtare de acesta. Tell-ul are diametrul de 40 m şi înălţimea de 4-5 m. De pe suprafaţa lui au fost culese mai multe piese de

silex, greutăţi de lut, statuete şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialele se află la MJT, nr. inv. 11740-11748; e. Spiru 1996, p. 56.

SUHAIA, com.; Nr. 56-57; a. *Râiosul*; c. În partea de nord a comunei Suhaia, pe insula Râiosul, se aflau două aşezări de tip tell distruse înainte de 1916; e. Georgescu 1897, p. 19, 27, 203; Dumitrescu 1993, p. 49; Spiru 1996, p. 56, 81, nr. 75.

TECUCI, sat, com. Balaci; Nr. 58; a. *Măgura lui Mieluş*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată la circa 3 km. SSV de sat, spre comuna Dobroteşti, în lunca pârâului Tecuci. Aceasta are dimensiunile de circa 60 X 40 m şi înălţimea de 5 m: e. Georgescu 1897, p. 121; Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525, nr. 8; Spiru 1996, p. 57, 80, nr. 37.

Nr. 59; a. *Măgura de la SatulVechi*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. În lunca pârâului Tecuci, la circa 3 km de satul Tufeni, se află o aşezare de tip tell cu dimensiunile de 60x50 m, pe suprafaţa căreia au fost descoperite fragmente ceramice de tip Gumelniţa; e. Spiru 1959, p. 699; Spiru 1996, p. 80, nr. 38.

TRIVALEA MOŞTENI, com.; Nr. 60; a. *La Blidaru*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1979; c. Aşezare de tip tell, situată la marginea comunei, pe malul drept al râului Teleorman. Latura de est este scăldată de apele bălţii satului, iar pe celelalte laturi terenul este mlăştinos, accesul pe aşezare fiind imposibil de realizat primăvara şi toamna. Tell-ul are o formă rotundă, cu diametrul de 40 m şi înălţimea de 3 m; d. Numeroase fragmente ceramice se află în colecţia şcolii din localitate, altele la MJT, nr. inv. 12258; e. Moscalu 1979a, p. 396; Spiru 1996, p. 60.

TROIANUL, com.; Nr. 61; a. *Măgura Mică*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La sud de localitate, la circa 60 m de şoseaua Troianul-Urlui, în lunca pârâului Urlui, se află o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 30 m; e. Spiru 1959, p. 696; Spiru 1996, p. 58.

ŢIGĂNEŞTI, com.; Nr. 62; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă C. Bolliac, 1869; Săpături D. C. Butculescu, 1872; cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959, 14 iulie 1983; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al râului Vedea, pe terasă, în partea de nord-est a localităţii. Tell-ul are diametrul de peste 100 m şi înălţimea de circa 12 m. *Gorganul* de la Ţigăneşti este mai bine cunoscut în literatura de specialitate sub numele de *Măgura Calomfirescu*, nume împrumutat de la moşia pe care se afla; d. Numeroase fragmente ceramice din cercetările de suprafaţă efectuate de I. Spiru se află la MJT, nr. inv. 3791-3832; 8919-8933; e. Georgescu 1897, p. 119; Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 59, 79, nr. 12.

UDENI, sat, com. Sârbeni; Nr. 63; a. *Măgura din Luncă*; b. Cercetări de suprafaţă C. Beda, 1975; c. Aşezare de tip tell situată în lunca pârâului Jirnev; e. Spiru 1996, p. 54, 60, 81, nr. 72.

VÂNĂTORI, sat, com. Lisa; Nr. 64; a. *Măgura Cocorilor*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată în lunca Dunării, la nord de sat; e. Spiru 1996, p. 41, 81, nr. 74.

VITĂNEŞTI, com.; Nr. 65; a. *Măgurice*; b. Săpături sistematice R. Andreescu, 1993-2001; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca râului Teleorman, pe partea stângă. Tell-ul este plasat la sud-vest de comună, în imediata vecinătate. Acesta are dimensiunile platformei de 45x40 m şi înălţimea de 5-6 m. Săpăturile arheologice au scos la lumină resturile arse şi nearse ale unor locuinţe de suprafaţă, vetre, gropi menajere. Materialele arheologice descoperite atât în complexe cât şi în strat sunt în

cantitate mare şi diversificate tipologic: vase şi fragmente ceramice, statuete de lut ars, vârfuri de săgeată de silex, lame, dăltiţe, săpăligi de corn, străpungătoare, ace, cârlige de undiţă, dăltiţă de cupru etc. Lângă L 5/97 a apărut un fragment ceramic pictat cu aur, fiind primul de acest fel descoperit la nord de Dunăre. Ceramica descoperită în urma săpăturilor arheologice se încadrează în fazele Gumelniţa A2 şi B1. La mai puţin de 50 m de tell, spre S, se află o altă locuire gumelniţeană (Vităneşti II), plasată într-o zonă mai ridicată. Sondajele din 1999-2001 (25x1 m şi 10x8 m) au scos la lumină fragmente ceramice şi chirpici de la trei construcţii. Fragmentele ceramice aparţin fazei Gumelniţa B1. La circa 1 km S de cele două locuiri gumelniţene, a fost descoperită în 2001 o a treia locuire aparţinând aceleiaşi culturi (Vităneşti III); d. Materialele descoperite se află la MJT; e. Andreescu 1994, p. 72; Andreescu 1995, p. 100; Andreescu 1996, p. 136; Andreescu 1998, p. 85-86: Andreescu 2000, p. 113; Andreescu 2002, p. 197-198.

VOEVODA, sat, com. Furculeşti; Nr. 66; a. Măgura din Islaz; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell situată în islazul satului; e. Spiru 1996, p. 80, nr. 30.

ZÂMBREASCA, com.; Nr. 67; a. *Măgura din Sat*; b. Sondaje H. Dumitrescu, 1947; c. Aşezare de tip tell, situată în vâlceaua Grama, având dimensiunile de 50 X 40 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Spiru 1959, p. 705; Spiru 1996, p. 63, 81, nr. 61.

ZIMNICELE, sat, sub. Zimnicea; Nr. 68; a. *Jianca*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell; e. Spiru 1996, p. 19, 63, 81, nr. 77.

ZLOTEŞTI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 69; a. *Măgura din Luncă*; b. Cercetări de suprafaţă R. Andreescu; c. Aşezare situată pe malul drept al râului Teleorman, la baza terasei, distrusă de localnici; e. Spiru 1996. p. 59.

BIBLIOGRAFIE

Andreescu 1994 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1993: a XXVIII-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Satu Mare 1994", Bucureşti, cIMeC, 1994, p. 72.

Andreescu 1995 = Andreescu R. R., „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1994: a XXIX-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca 1995", Bucureşti, cIMeC, 1995, p. 100.

Andreescu 1996 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1995: a XXX-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Brăila 1996", Bucureşti, cIMeC, 1996, p. 136.

Andreescu 1997 = Andreescu R. R., *Plastica gumelniţeană din colecţiile Muzeului Naţional de Istorie a României*, în „CAMNI", X, 1997, p. 309-323.

Andreescu 1998 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1997: a XXXII-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Călăraşi 1998", Bucureşti, cIMeC, 1998, p. 85-86.

Andreescu 2000 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1999: a XXXIV-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Deva 2000", Bucureşti, cIMeC, 1998, p.113.

Andreescu 2001= Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2000: a XXXV-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Suceava 2001“, Bucureşti, cIMeC, 2001, p. 127-130; 271-272.
Andreescu 2002= Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2001: a XXXVI-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Buziaş 2002“, Bucureşti, cIMeC, 2002, p. 195-199.
Bailey & colab. 1999 = Bailey D.W., Andreescu R.R., Mills S. (eds.), *Southern Romania Archaeological Project: Preliminary report 1998*, Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University, 1999.
Bailey & colab. 2001 = Bailey D.W., Andreescu R.R., Mills S., Trick, S. (eds.), *Southern Romania Archaeological Project: Second Preliminary report,* Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University, 2001.
Baroană 1970 = Baroană N., *Descoperiri arheologice în partea de nord a judeţului Teleorman,* în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, IX, 1970, p. 421-424.
Berciu 1956 = Berciu D., *Cercetări şi descoperiri arheologice în regiunea Bucureşti,* în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, II, 1956, p. 493-562.
Berciu & Moscalu 1972 = Berciu D., Moscalu E., *Cercetări în cetatea de la Albeşti (jud. Teleorman),* „SCIV“, 23, 1972, 4, p. 633-640.
Cristea 1994 = Cristea S. V. (coord.), *Alexandria - 160 de ani,* Teleormanul liber, Alexandria, 1994.
Dumitrescu 1945 = Dumitrescu Vl., *Alcune scoperte preistoriche nel distretto di Teleorman,* „Dacia“, IX-X, 1944-1945, p. 531-538.
Florea 1995 = Florea F., *Măgura. File de istorie teleormăneană,* Teleormanul liber, Alexandria, 1995.
Georgescu 1897 = Georgescu P., *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Teleorman,* Stabilimentul Grafic I. Socecu, Bucureşti, 1897.
Lahovari & colab. 1901 = Lahovari I., Brătianu C.I., Tocilescu Gr., *Marele dicţionar geografic al României,* vol. IV, Stabilimentul grafic I. Socecu, Bucureşti, 1901.
Lahovari & colab. 1902 = Lahovari I., Brătianu C.I., Tocilescu Gr., *Marele dicţionar geografic al României,* vol. V, Stabilimentul grafic I. Socecu, Bucureşti, 1902.
Morintz 1962 = Morintz S., *Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţii şi împrejmuire în Cultura Gumelniţa,* în „SCIV“, XIII, 1962, 2, p. 273-282.
Moscalu 1979 = Moscalu E., *Noi cetăţi traco-getice,* în „CAMNI“, III, 1979, p. 361-373.
Moscalu 1979a = Moscalu E., *Sondaje şi cercetări de suprafaţă,* în „CAMNI“, III, 1979, p. 385-400.
Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1953= Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Cercetări arheologice la Surduleşti,* în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, I, 1953, p. 523-542.
Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1969 = Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Sondajul din tell-ul gumelniţean de la Ciolăneştii din Deal,* în „Arheologia Moldovei“, VI, 1969, p. 41-53.
Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1972 = Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Cercetări în aşezarea geto-dacică de la Ciolăneştii din Deal,* în „Arheologia Moldovei“, VII, p. 65-78.
Spiru 1959 = Spiru I., *Aşezări străvechi în raionul Roşiorii de Vede,* în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, V, 1959, p. 695-707.

Spiru 1965 = Spiru I., *Câteva descoperiri paleolitice şi neolitice în raionul Alexandria, în* „SCIV", 16, 1965, 2, p. 307-309.
Spiru 1969 = Spiru I., *Cercetări şi descoperiri arheologice în judeţul Teleorman,* în „Revista Muzeelor", VI, 1969,2 , p. 158-161.
Spiru & Beda 1979 = Spiru I., Beda C., *Tell-ul gumelniţean de la Plosca, judeţul Teleorman,* în „CAMNI", III, 1979, p. 401-404.
Spiru 1996 = Spiru I., *File de istorie teleormăneană,* Teleormanul liber, Alexandria, 1996.
Stroescu 1934 = Stroescu P., *Roşiorii de Vede,* Alexandria, 1934.
Tocilescu 1880 = Tocilescu Gr., *Dacia înainte de romani,* Tipografia Academiei, Bucureşti, 1880.
Trohani & Oancea 1981 = Trohani G., Oancea Al., *Cercetări arheologice pe valea Glavaciocului,* în „CAMNI", IV, 1981, p. 240-252.
Vlad 1994 = Vlad E.O., *Roşiorii de Vede,* Teleormanul liber, Alexandria, 1994.

LISTA PRESCURTĂRILOR

com	= comuna
fig.	= figura
IAB	= Institutul de Arheologie ''Vasile Pârvan'' Bucureşti
m	= metru
MJT	= Muzeul Judeţean Teleorman
nr	= număr
nr. inv.	= număr de inventar
p.	= pagina
pct.	= punctul

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PE VALEA DÂMBOVNICULUI

DRAGOȘ MĂNDESCU*

I. ȘANTIERUL ARHEOLOGIC ZIDURI, COM. MOZĂCENI, JUD. ARGEȘ

Comuna Mozăceni se află situată în extremitatea sud-estică a județului Argeș, la 50 km de Pitești. Pe islazul satului Ziduri, la aproximativ 1,5 km nord-vest de vatra satului, în punctul „Măgura" (fig. 1) se află un tell care are astăzi un diametru maxim de 45 m și o înălțime maximă, în zona central-vestică, de 2 m (fig. 2). Se află situat chiar în lunca plată a Dâmbovnicului[1], râu care curge la 400 m vest, și este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la nord (200 m distanță), dar mult mai aproape la est (doar 10-15 m).

În perioada 20 august – 6 septembrie 2001 am continuat aici săpăturile arheologice începute cu un an înainte printr-un sondaj arheologic[2]. În campania 2001 s-a intenționat observarea situației arheologice din tellul de la Ziduri prin săparea unor suprafețe mai mari. Astfel, au fost executate două suprafețe în zona central-estică a tellului, adiacente la S1/2000, la sud și la vest de aceasta. Prima suprafață alcătuită din secțiunile S2 și S3

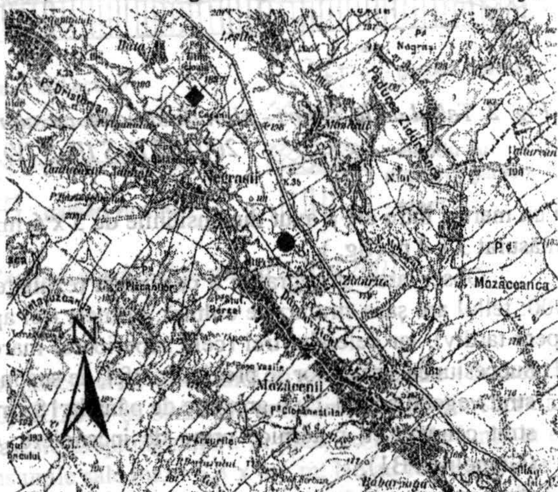

Fig. 1. Harta văii Dâmbovnicului în zona Negrași-Mozăceni. (● - Ziduri, „Măgura"; ◆ - Negrași, „Fântâna Ilinii").

* Muzeul Județean Argeș Pitești

[1] Am optat pentru ortografierea consacrată. După alte opinii etimologice, numele râului provine de la planta meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum L.*) și nu de la cuvântul slav „dîbi" = stejar. Cf. I. Nania, *A fost satul românesc o fortificație militară prevăzută cu șanțuri de apărare?*, în „Argessis. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș", X, 2001, p. 75, nota 20.

[2] D. Măndescu, *Tellul gumelnițean de la Ziduri (com. Mozăceni, jud. Argeș)*, în „Argessis. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș", X, 2001, p. 7-19.

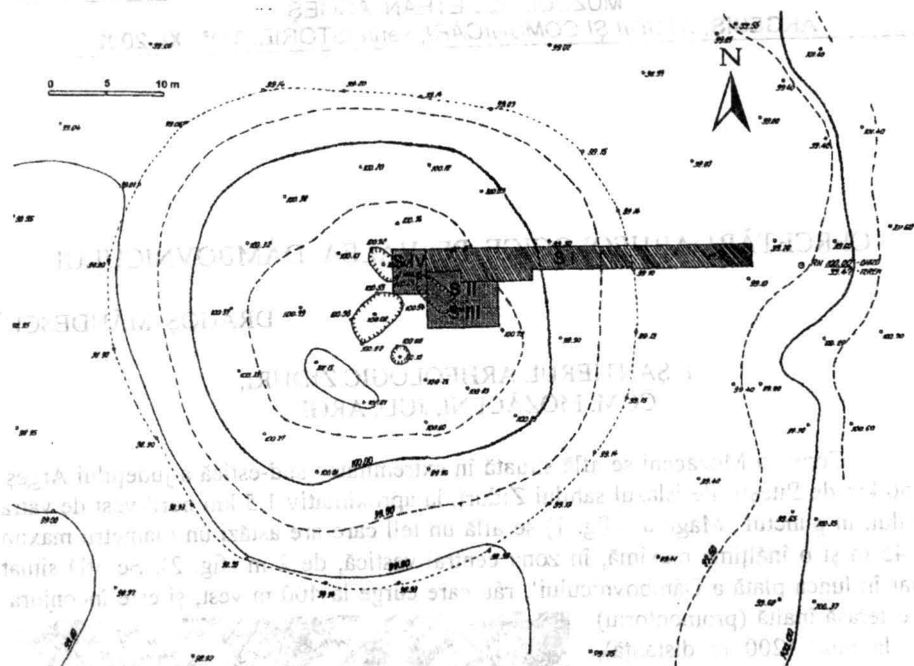

Fig. 2. Tellul de la Ziduri - plan de situaţie, cu suprafeţele săpate în 2000 (S I) şi 2001 (S II, S III, S IV).

cu un martor între ele a avut dimensiunile de 5 x 6 m, iar cea de-a doua suprafaţă (S 4) a măsurat 3 x 4 m (fig.).

Observarea stratigrafiei a confirmat rezultatele obţinute în campania din anul 2000: tellul are şase straturi de cultură, primele trei aparţinând fazei Gumelniţa A2 (un aspect tardiv), iar celelalte trei (cele superioare) marcând o intensă locuire Gumelniţa B1. Succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos (fig. 3):

- strat vegetal actual, cu o grosime de până la 18 cm;
- strat cenuşiu cu puternice urme de incendiere, cu o grosime între 50 şi 85 cm (Gumelniţa B1);
- strat galben-cenuşos, şi acesta prezentând urme de arsură, cu grosimea de 40-50 cm (Gumelniţa B1);
- strat galben-vineţiu, cu grosimea variind între 25 şi 50 cm (Gumelniţa B1);
- strat gălbui cu aspect nisipos şi cu mici concreţiuni calcaroase, cu grosimea variind între 20 şi 50 cm (Gumelniţa A2);
- strat negru, cu grosimea între 20-45 cm, cu slabe urme de locuire (Gumelniţa A2);
- strat vineţiu cu pigment galben, cu grosimea între 20 şi 40 cm (Gumelniţa A2);
- sol steril – începe la adâncimea de 2,50 – 2,80 m.

Rezultatul principal al campaniei din anul 2001 a fost dezvelirea totală sau parţială a patru locuinţe de suprafaţă, construite în tehnica obişnuită, cu podina din lut bine bătătorit şi cu pereţii din împletitură de nuiele între pari de lemn, peste care s-a

aplicat lipitură (pomosteală) de lut amestecat cu paie şi cu pleavă. Două dintre cele patru locuinţe aparţin fazei Gumelniţa A2 iar celelalte două fazei Gumelniţa B1, acestea din urmă fiind distruse printr-un incendiu de proporţii care, de altfel, a pus capăt definitiv locuirii eneolitice de la Ziduri. În cele ce urmează prezentăm locuinţele în ordinea descoperirii lor.

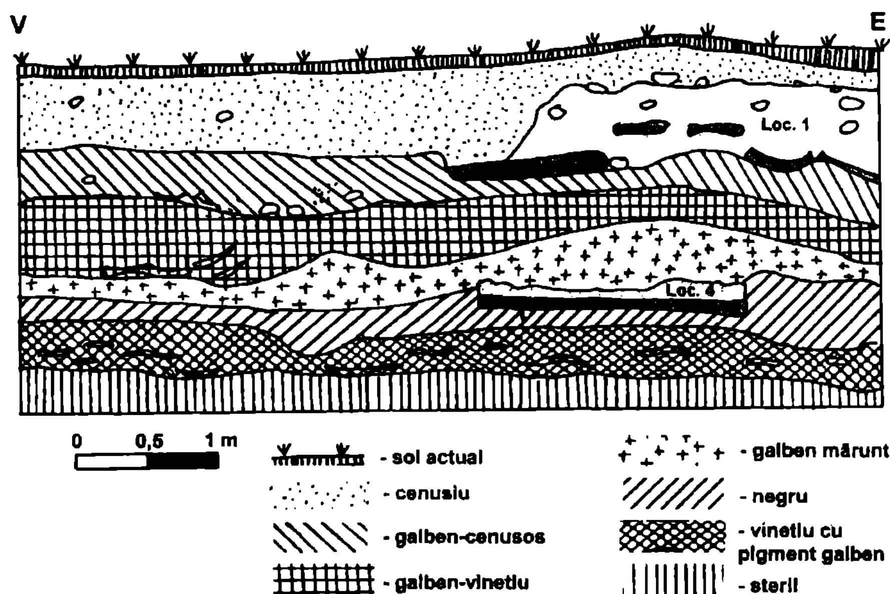

Fig. 3. Ziduri. Profilul nordic al secţiunii S III / 2001.

Locuinţa 1 (fig. 4) a fost descoperită în ultimul nivel de locuire (Gumelniţa B1), în cadrul secţiunilor S1/2000, S2/2001 şi S3/2001, aproximativ 1/4 din suprafaţa sa rămânând necercetată. Locuinţa este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la est şi la vest şi se remarcă prin dimensiunile sale mari: 6,3 x 4,1 m. Nu au fost surprinse în săpătură decât patru gropi de pari (două la colţul sud-vestic, una în jumătatea sudică şi alta în marginea intrării). Podina din lut bătătorit avea o grosime maximă de 15 cm. Pereţii erau prăbuşiţi spre interior, grosimea stratului de chirpici fiind de maxim 35 cm. Intrarea se afla pe latura lungă dinspre vest şi avea o deschidere de 1, 6 m. In interior, opus intrării, în zona central – estică a locuinţei se afla o vatră circulară, cu diametrul maxim de 70 cm. Inventarul recuperat se compune din: 10 unelte de silex (fig. 9), o dăltiţă de mână din rocă roşcată, un vas *askos* întreg şi multe fragmente ceramice neîntregibile, precum şi o râşniţă dintr-o piatră mare de râu. Majoritatea pieselor de inventar erau dispuse în zona de nord-vest a locuinţei, cu excepţia râşniţei găsită aproape de colţul sud-vestic.

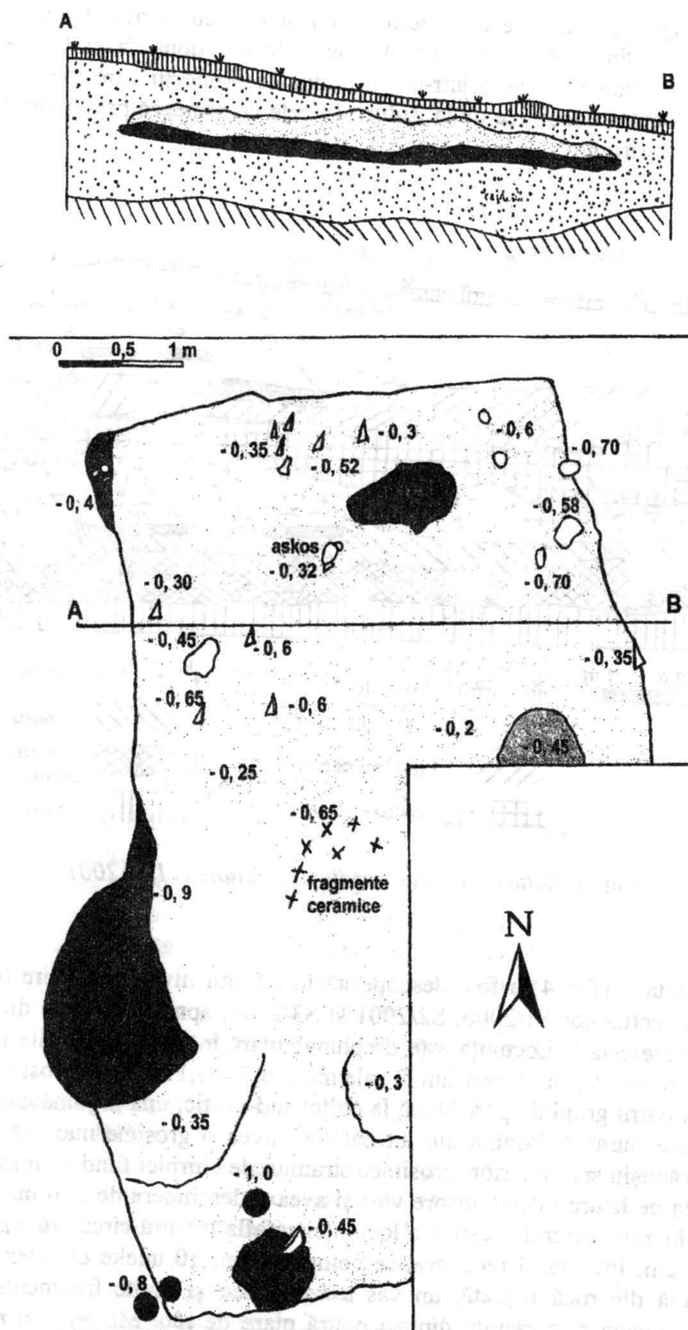

Fig. 4. Ziduri 2000-2001. Locuința 1 - plan și profil.

Locuinţa 2 (fig. 5) se afla tot în ultimul nivel de locuire (Gumelniţa B1), cercetată în întregime în secţiunile S1/2000, S2/2001 şi S4/2001. Era foarte aproape de locuinţa 1, la vest de aceasta, spaţiul dintre ele fiind de doar 60 cm. Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la nord şi la sud, însă dimensiunile sunt mai modeste: 4,2 x 3 m. Deşi face parte tot din categoria locuinţelor de suprafaţă, locuinţa 2 era uşor adâncită, în special în partea de vest, cu maxim 70 cm de la nivelul de călcare corespunzător. Intrarea a fost localizată pe latura lungă dinspre sud şi avea o deschidere de 50 cm. Pe laturile de sud şi de est erau vizibile cinci gropi de pari. Vatra se afla în interior, în apropierea peretelui sudic, în stânga intrării, cu diametrul de 85 x 60 cm. Inventarul era grupat, în general, în jumătatea de est a locuinţei şi se compunea din: şase piese de silex la care se adaugă încă una găsită în apropierea intrării (fig. 10/2-5), un mic cilindru de lut (phalus?), un vas miniatural, două greutăţi pentru războiul de ţesut, o lamă de cupru (fig. 10/1) şi fragmente ceramice (fig. 11).

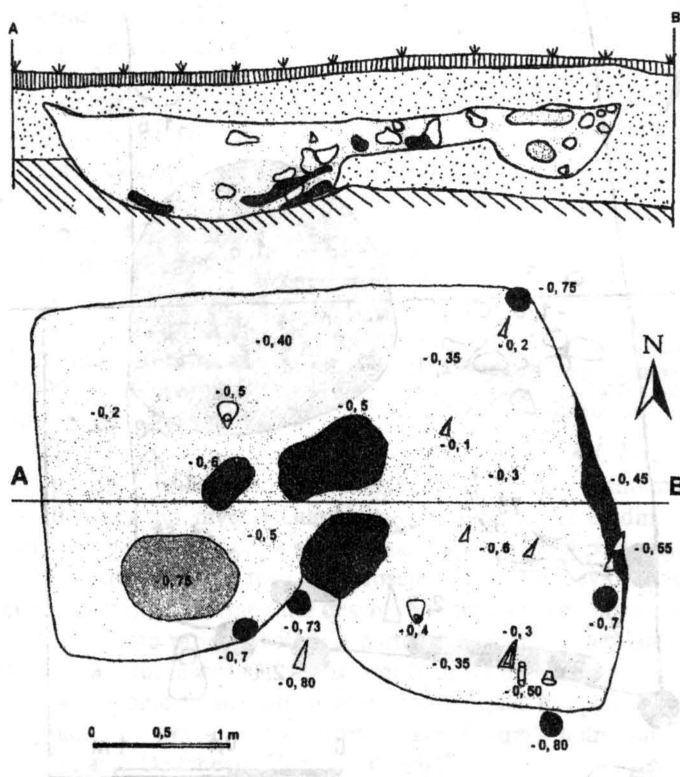

Fig. 5. Ziduri 2000-2001. Locuinţa 2 - plan şi profil.

Fig. 6. Ziduri 2000-2001. Locuinţa 3 - plan şi profil.

Locuința 3 (fig. 6) a fost descoperită în întregime în secțiunile S1/2000 și S2/2001, în cel de-al doilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la est și la vest, cu dimensiunile de 3,2 x 2,2 m. În privința amenajării acestei locuințe, s-a putut observa faptul că înainte de construirea podinii din lut bine bătătorit, pe nivelul de călcare corespunzător a fost întins un strat subțire de pietriș mărunt care la descoperire dădea impresia că face corp comun cu podina. Pe traseul pereților s-au evidențiat cinci gropi de pari. Intrarea nu a fost găsită, însă probabil că se afla pe latura de nord, unde a fost observată o ușoară discontinuitate a stratului de chirpici prăbușiți. Vatra era lipită de mijlocul peretelui estic, circulară, cu diametrul de 1,15 m. În imediata apropiere a vetrei, la sud de ea au fost găsite un os de animal și o râșniță dintr-o piatră mare de râu. La vest de vatră era amenajată o platformă de pietre. Inventarul era grupat mai ales în zona sudică a locuinței: două unelte de silex, trei străchini din care una întregibilă și un corn de cerb. În exteriorul locuinței, la doar 25 cm de colțul său de sud-vest a fost găsită o săpăligă din corn, cu gaură rectangulară pentru înmânușare (fig. 8).

Locuința 4 (fig. 7) nu a putut fi dezvelită în totalitate datorită adâncimii mari la care se afla (- 1,85 / - 2,25 m). A fost cercetată în S3/2001 și în martorul dintre S2/2001 și S3/2001. Această locuință face parte din cel de-al treilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Era tot o locuință de suprafață, cu podina ușor adâncită (20 cm) în nivelul inferior. Inventarul, descoperit în colțul sud-estic al secțiunii S3/2001, se compune din trei răzuitoare de silex și o sulă de cupru (fig 12).

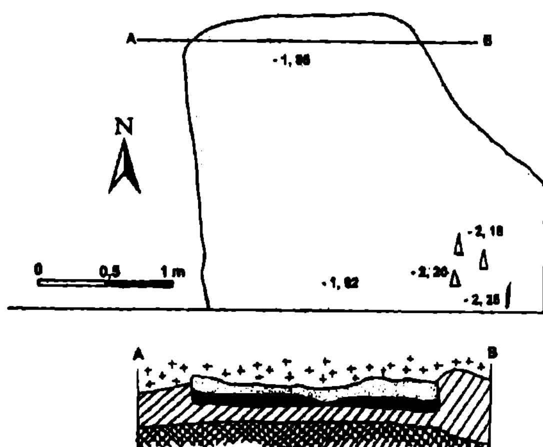

Fig. 7. Ziduri 2001. Locuința 4.

Între piesele descoperite în campania 2001, se remarcă o figurină antropomorfă (fig. 13) din nivelul Gumelnița B1. Este realizată din lut de culoare roșcată cu pietricele mărunte în pastă și redă doar capul și gâtul personajului. Ochii nu sunt marcați, iar dintre detaliile feței doar fosele nazale sunt evidențiate prin câte o incizie, precum și gura, sub forma unei deschideri circulare ce comunică cu interiorul gol al piesei. Bărbia este proeminentă. La partea inferioară, gâtul este prevăzut cu o proeminență ce avea rolul întăririi fixării acestei figurine într-un suport (corpul?). Acest tip de figurină antropomorfă nu este întâlnit deocamdată în spațiul nostru[3]; o bună analogie am întâlnit-o, totuși, într-o reprezentare figurată antropomorfă din tellul eneolitic de la Goliamo Deltchevo (Varna, Bulgaria)[4].

[3] S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul raional Oltenița*, Sibiu, 1967; E. Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995.
[4] Săpături H. Todorova, 1968-1970. Expoziția permanentă a Muzeului Arheologic Varna (vizită personală, 4 decembrie 2001).

Fig. 8. Ziduri, locuința 3. Săpăligă de corn.

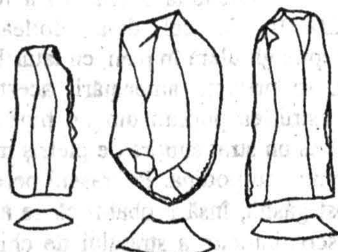

Fig. 9. Ziduri, locuința 1. Silexuri.

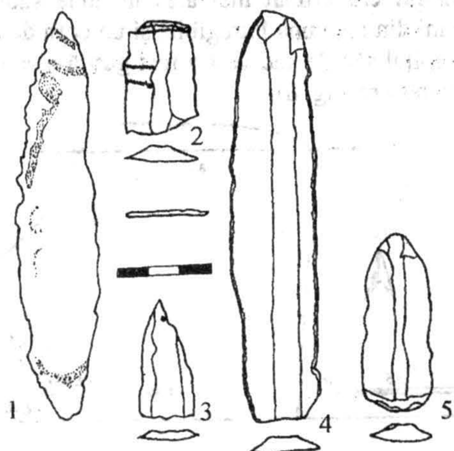

Fig. 10. Ziduri, locuința 2. 1 lamă de aramă; 2,4-5 răzuitoare de silex; 3 vârf de săgeată de silex.

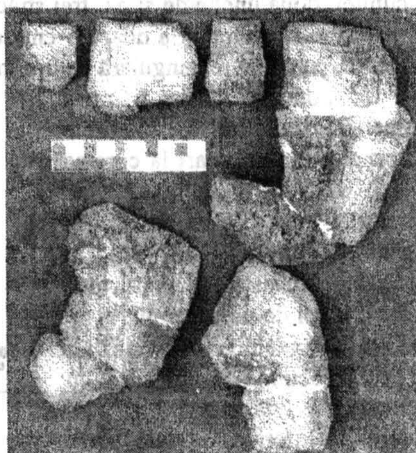

Fig. 11. Ziduri, locuința 2. Vas ceramic, înainte de restaurare.

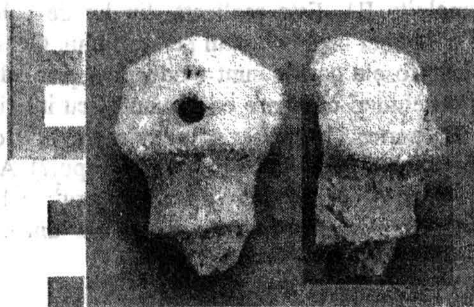

Fig. 13. Ziduri. Figurină antropomorfă.

Fig. 12. Ziduri, locuința 4. 1 sulă de cupru, 2-4 răzuitoare de silex.

II. ŞANTIERUL ARHEOLOGIC NEGRAŞI, COM. NEGRAŞI, JUD. ARGEŞ[5]

La 45 km sud-est de Piteşti se află comuna Negraşi alcătuită din satele: Bârlogu, Mozacu, Negraşi şi Buta. La 2 km nord de limitele datului Negraşi, pe izlaz, la 1,3 km vest-nord-vest de rezervaţia naturală „Poiana Narciselor", pe stânga râului Dâmbovnic, este situat punctul numit „Fântâna Ilinii" (fig. 1). Aici terenul are forma unei terase naturale, expuse soarelui, învecinându-se la sud-vest cu lunca plată şi joasă a Dâmbovnicului. La doar 1 km est-sud-est de punctul „Fântâna Ilinii" este bine marcat în teren traseul Brazdei lui Novac de nord. Pe acest platou, în anii 1963-1965, prin cercetări de suprafaţă, prof. Ion Nania descoperise o fusaiolă şi mai multe fragmente ceramice la mână şi la roată, cenuşii în cea mai mare parte, de certă factură Chilia-Militari. În ultimii ani am realizat aici mai multe periegheze[6] în urma cărora am putut constata că fragmentele ceramice de tip Chilia-Militari se întâlnesc pe întreg platoul, însă cu o concentrare mai mare spre limita sa de est-sud-est.

În această zonă, în perioada 25 septembrie - 5 octombrie 2001, Muzeul Judeţean Argeş a efectuat un sondaj arheologic. A fost trasat un şanţ cu dimensiunile 15 x 2 m, orientat nord-est - sud-vest, în marginea de est-sud-est a terasei, la 62 m vest-nord-vest de centrul „măgurii" din apropiere (un tell gumelniţean necercetat încă).

S-a stabilit în urma rezultatelor sondajului că în acest punct a existat o aşezare a dacilor liberi - cultura Chilia-Militari (sec. II-IV p.Chr.), cu un singur şi nu foarte consistent nivel de locuire care suprapune un superficial nivel de locuire eneolitică (cultura Gumelniţa).

Stratigrafia se prezintă astfel (fig. 14):
- sol actual, cenuşiu (0 - 18 cm);
- strat negru, Chilia-Militari (-18 - 40 / 50 cm);

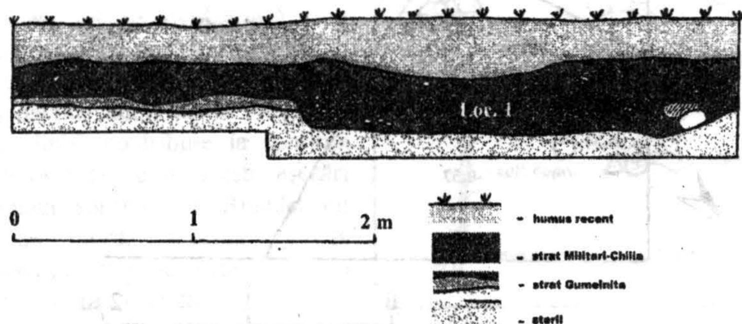

Fig. 14. Negraşi. Profilul nordic al secţiunii 2000 (fragmentar).

[5] Această secţiune a articolului a fost prezentată de subsemnatul sub forma unei comunicări la Muzeul Municipiului Bucureşti, la 18 octombrie 2001, în cadrul proiectului cultural „Muntenia în secolele II-IV p.Chr.". O versiune în limba engleză va apărea în volumul sesiunii de comunicări „Muntenia în sec. II-IV p. Chr.".

[6] Mulţumesc d-lui prof. Ion Nania care a avut bunăvoinţa de a-mi semnala acest punct şi de a mă conduce pe teren.

- strat albicios-gălbui, Gumelniţa (- 50 - 60 cm);
- pământ viu, pietriş amestecat cu lut galben, foarte dur şi compact (începe la adâncimea de - 55 / - 60 cm).

Stratul de cultură Gumelniţa este foarte subţire (doar 10-15 cm), însă destul de uşor de observat prin culoarea sa deschisă şi trebuie pus, fără îndoială, în legătură directă cu tellul din apropiere („Măgura Căluşarilor"). Materialul recoltat, constând în fragmente ceramice şi câteva unelte de silex – răzuitoare, vârfuri, burine – permite încadrarea locuirii gumelniţene de la „Fântâna Ilinii" în faza Gumelniţa B1. Fragmentele ceramice au o culoare brun-roşcată şi fac parte, în majoritate, din specia grosieră, cu multe impurităţi în pastă (pleavă, nisip, pietricele mărunte). Se remarcă un fragment de la un capac cu apucătoarea în formă de locuinţă, model cu origini în plastica culturii Boian[7].

Stratul de cultură Chilia-Militari nu este consistent, având, în medie, o grosime de 25-30 cm. Mai mult, partea sa superioară a fost deranjată de arăturile care, deşi rare, au „reuşit" să fărâmiţeze foarte mult materialul ceramic.

Ceramica descoperită este cea de obicei întâlnită în staţiunile Chilia-Militari: la roată în cea mai mare parte, dar şi la mână, distingându-se net cea de culoare cenuşie, fără a lipsi nici speciile brun-gălbuie şi cărămizie. Fragmentele provin de la următoarele categorii ceramice: căni, ceşti, castroane, străchini, capace, vase de provizii. Au fost găsite şi multe fragmente gălbui-roşcate, la roată, din pastă fină, unele cu caneluri circulare paralele pe interior, provenind de la amfore romane „piriforme", de tip I b (după Gh. Bichir), datate în sec. III p. Chr.[8].

Cea mai importantă descoperire o reprezintă locuinţa din capătul de nord-est al secţiunii (fig. 15). Este orientată nord-sud, de formă dreptunghiulară în plan, cu laturile

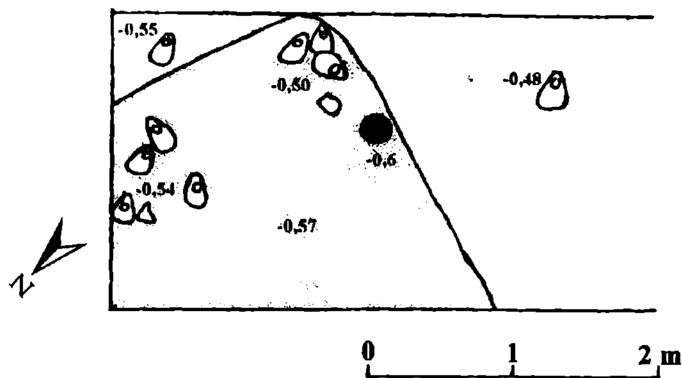

Fig. 15. Negraşi. Planul locuinţei 1.

de 2,3 m şi 1,5 m (a fost desfăcută doar pe jumătate). Este uşor adâncită în pământul viu (20 cm) străpungând şi depunerea subţire eneolitică. Pe latura lungă (cea de sud) a

[7] Ministerul Culturii şi Muzeul Dunării de Jos, *Civilizaţia Boian pe teritoriul României*, catalog de expoziţie, Călăraşi, 1999, p. 29, nr. cat. 66, 68, 70 şi fig de la p. 43.
[8] G. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Biblioteca de Arheologie 43, Bucureşti, 1984, p. 39.

fost surprinsă o singură groapă de par, în care se mai păstra încă rămăşiţe din lemnul de esenţă tare (stejar, probabil). Podeaua era din pământ simplu, bătătorit, fără lutuială sau arderi succesive, iar pereţii probabil din nuiele împletite, fără pomosteală, fragmentele de chirpici fiind extrem de mărunte şi de reduse cantitativ. Deoarece nu am găsit nici cea mai mică urmă de incendiere, considerăm că această locuinţă, ca şi întreaga aşezare dealtfel, a fost părăsită din alte cauze decât cele violente.

În interiorul locuinţei au fost descoperite nu mai puţin de şapte greutăţi de lut ars pentru războiul vertical de ţesut, la adâncimea de 50-57 cm, iar în imediata apropiere a limitelor acesteia au apărut încă două greutăţi întregi şi două fragmentare, în total deci 11 piese. Acestea sunt de formă piramidală, din lut amestecat cu nisip şi pietricele mărunte, arse oxidant, căpătând un aspect poros. Au numeroase analogii în spaţiul cultural Militari-Chilia, la: Mătăsaru, Udeni, Coloneşti-Mărunţei, Bucov[9]. Greutăţile pentru războiul vertical de ţesut ce apar în siturile culturii dacilor liberi din Muntenia continuă în timp tradiţia acestor ustensile casnice din cultura geto-dacică clasică, deci din perioada preromană. Pentru sec. II a. Chr. - I p. Chr., greutăţile din lut ars piramidale sau conice pentru războiul de ţesut apar în multe aşezări geto-dacice, cum sunt cele de la: Sprâncenata[10], Grădiştea (jud. Brăila)[11] şi Căpâlna[12].

Datarea în secolul III p. Chr. a aşezării Militari-Chilia de la Negraşi la care ne îndeamnă fragmentele ceramice descoperite, în special cele de amfore romane, este întărită de un denar roman imperial descoperit întâmplător în punctul „Fântâna Ilinii": Geta (Publius Septimius Severus Geta), Roma, data 199-202 p. Chr., Ag., Greut. 3,10 g., Diam. 19 x 19,3 mm[13].

Deşi nu se evidenţiază prin spectaculozitate ori prin varietatea şi abundenţa materialului descoperit, aşezarea dacilor liberi de la Negraşi - „Fântâna Ilinii" contribuie la sporirea cunoştinţelor relative la aceste aşezări din imediata apropiere a Brazdei lui Novac de nord, precum şi la îmbogăţirea repertoriului siturilor de tip Chilia-Militari din Muntenia.

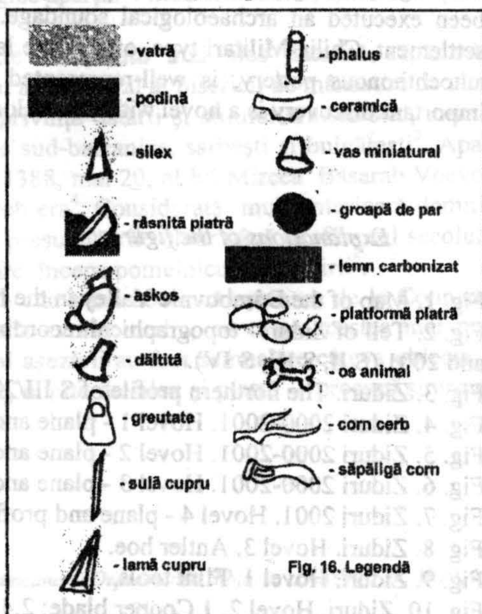

Fig. 16. Legendă

---

[9] *Ibidem.*, p. 28, pl. 35/10.

[10] C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata*, Biblioteca de arheologie 47, Bucureşti, 1986, p. 67, pl. 55/6,8-9.

[11] V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila*, Biblioteca Istros 12, Brăila, 1996, p. 97, fig. 52/11.

[12] I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, Bucureşti, 1989, p. 93, fig. 73/35.

[13] I. Nania, R. Maschio, *Monede romane imperiale descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni*, comunicare la a 32-a ediţie a sesiunii anuale de comunicări ştiinţifice *Ecosinteze şi etnosinteze carpatine*, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2-3 noiembrie 2001. Moneda a fost descoperită în anul 1951 de către localnicul Stan B. Joiţa şi se află în colecţia particulară I. Nania.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES ON THE VALLEY OF DÂMBOVNIC RIVER

Abstract

The second researches campaign at aeneolithic tell at Ziduri (2001), in the South-Eastern part of Argeş county, was, finally, ending with the discovery of four hovel, all of them belonging from Gumelniţa B2 and A1 layer, with an typical rich inventory: flint, antler, rock and cooper tools and utensils, pottery and anthropomorphic figurine in clay, from an rather-known type. Probably these hovels was intentionally burned off, and a general fire disaster brought the end of living at the tell of Ziduri, sometime in the second half of the 4th millennium BC.

At 45 km southeast from Piteşti is placed Negraşi commune. On the pasture of the Negraşi village, in the place call „Fântâna Ilinii", the Argeş County Museum have been executed an archaeological soundage. It have been discovered a free Dacians settlement, Chilia-Militari type, of a single layer, dated in the 3rd century AD. Close by autochthonous pottery, is well-represented fragmental Roman amphorae. The most important discovery is a hovel with eleven loom's weight.

Explanations of the figures:

Fig. 1. Map of the Dâmbovnic Valley in the Negraşi-Mozăceni zone.
Fig. 2. Tell of Ziduri - topographical recording, with the areas dug up in 2000 year (S I) and 2001 (S II, S III, S IV).
Fig. 3. Ziduri. The northern profile of S III/2001 section.
Fig. 4. Ziduri 2000-2001. Hovel 1 - plane and profile.
Fig. 5. Ziduri 2000-2001. Hovel 2 - plane and profile.
Fig. 6. Ziduri 2000-2001. Hovel 3 - plane and profile.
Fig. 7. Ziduri 2001. Hovel 4 - plane and profile.
Fig. 8. Ziduri. Hovel 3. Antler hoe.
Fig. 9. Ziduri. Hovel 1. Flint tools.
Fig. 10. Ziduri. Hovel 2. 1 Cooper blade; 2,4-5 Flint tools; 3 Flint arrowhead.
Fig. 11. Ziduri. Hovel 2. Fragmental pottery, before the restoration process.
Fig. 12. Ziduri. Hovel 4. 1. Copper piercer; 2-4 Flint tools.
Fig. 13. Ziduri. Gumelniţa B1 level. Anthropomorphic figurine (clay).
Fig. 14. Negraşi. Northern profile of section 2000 (fragmental).
Fig. 15. Negraşi. Plane of the hovel 1.
Fig. 16. Key of illustrations.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

O NOUĂ DESCOPERIRE APARŢINÂND CULTURII COŢOFENI ÎN NORD-VESTUL MUNTENIEI LA COTMEANA (ARGEŞ)

CONSTANTIN AUGUSTUS BĂRBULESCU*

Cotmeana este unul din principalii afluenţi ai râului Vedea, formându-şi cursul chiar pe teritoriul satului care-i poartă numele, lângă linia de contact dintre Subcarpaţii Getici şi Piemontul Cotmeana, în zona deluroasă din nord-vestul Munteniei.

Piemontul Cotmeana cuprinde îndeosebi pietrişuri asociate sau intercalate cu nisipuri. Cele mai multe complexe litologice aparţin Villafrachianului, cunoscute şi sub denumirea de „pietrişuri de Cândeşti“[1].

Aşezarea de la Cotmeana este cunoscută mai ales datorită săpăturilor arheologice făcute în incinta complexului arhitectural al bisericii de mânăstire de aici[2]. Aceasta suscită încă vii controverse în privinţa datării şi stilului arhitectural, unic în Ţara Românească, dar cu influenţe clare sud-balcanice, sârbeşti şi bulgăreşti[3]. Apare pentru prima dată într-un document din 1388, mai 20, al lui Mircea Basarab Voevod, alături de mânăstirea Cozia al cărei metoh era[4]. Considerată mult anterioară domniei lui Mircea Basarab, specialiştii merg cu presupunerile chiar până la sfârşitul secolului XIII[5] sau până la Vladislav Vlaicu, cu care începe pomelnicul mânăstirii[6].

Din punct de vedere istoric este clar până acum că aşezarea de la Cotmeana este interesantă mai ales pentru perioada evului mediu, cu toate acestea mai mult întâmplător în ultimul secol de istorie al aşezării au fost semnalate câteva obiecte de origine preistorică – fragmente ceramice, unelte de silex şi piatră[7] – precum şi urmele unei vetre de foc[8] (fig. 1).

---

* Piteşti

[1] P. I. Dicu, *Paleoliticul inferior în Piemontul Cotmeana şi Depresiunea Sibiu*, în „SCIVA“, 30, 1979, 4, p. 575.

[2]. Vezi rapoartele de săpătură din anii 1956, 1959, 1993, 1999, ale Muzeului Judeţean Argeş.

[3] Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale*, vol. I. Bucureşti. 1959, p. 135-136; N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, în „BCMI“, 39, 1936, 87-90, p. 129.

[4] *D.R.H.* vol. I. Bucureşti, 1956, p. 25-28.

[5] Virgil Vătăsianu, *op. cit.* p. *136*.

[6] Grigore Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mânăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Academia Română. Bucureşti, 1878, p. 78-79.

[7] *Ibidem*, p. 78-80; I Barnea şi N. Constantinescu, *Sondajul de la mânăstirea Cotmeana*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, 5, 1956, p. 668.

[8]. I. Barnea şi N. Constantinescu, *op. cit.* p. 668.

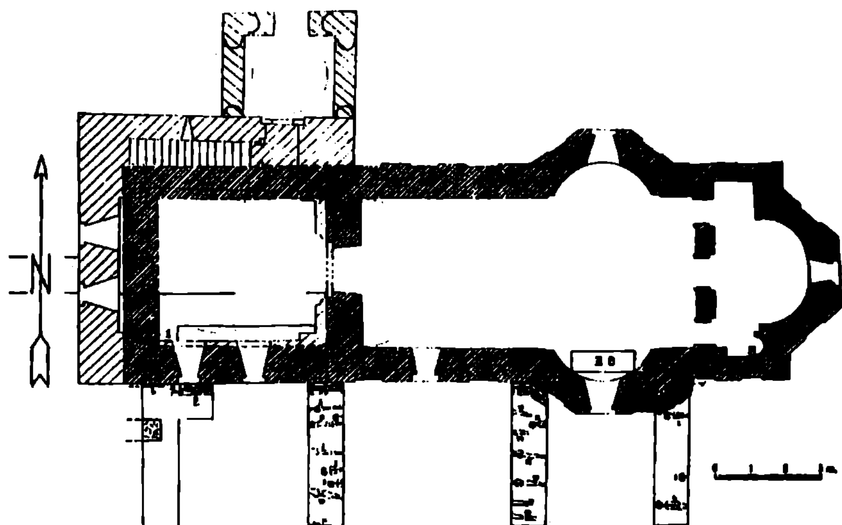

Fig. 1. Mănăstirea Cotmeana. Planul săpăturilor din 1956. Sectorul A secţiunea 1 - Vatră neolitică. (după I. Barnea şi N. Constantinescu)

Este ştiut că geneza teraselor fluviatile, din această zonă, este climatico-tehtonică şi a început în Pleistocenul mediu continuându-se în Pleistocenul superior.[9] Ceea ce a dus încă din Paleolititic – care corespunde istoric perioadei geologice a Pleistocenului – la apariţia şi dezvoltarea unor comunităţii preistorice. O zonă deluroasă înaltă, cu un pământ propice agriculturii, cu păduri bogate în vieţuitoare, cu ape curgătoare numeroase – pâraie care se varsă în râul Cotmeana - şi în sfârşit cu o deosebită varietate litică de la silex la gresie. În plus valea propriu-zisă se deschide spre Câmpia Munteniei la sud, spre Valea Oltului în vest – prin Valea Topologului – şi spre Valea Argeşului în est – prin Valea Bascovului.

În perioada 1972-1975 un colectiv de specialişti a efectuat un sondaj arheologic în zona Piemontului Cotmeana şi Depresiunea Sibiului cu scopul de a identifica piese aparţinând Paleoliticului inferior[10]. Făcând referire acum doar la Valea Cotmenei menţionăm că s-au identificat în talvegul râului, dar şi pe terasele din apropiere un număr de patruzeci şi şase de piese aparţinând Culturii de Prund[11]. Este vorba de douăzeci cioplitoare unifaciale; doisprezece cioplitoare bifaciale, două poliedre, un discoid spre sferoid, un racloar, doi bifaciali, o aşchie non-Levallois, două aşchii Levallois, patru aşchii decorticare, un nucleu. Numărul mare de unelte, peste cinci sute, descoperite în Piemontul Cotmeana – Valea Bascovului, Valea Topologului,

[9] V. Mutihoc şi L. Ionesi, *Geologia României*, Bucureşti, 1974, p. 471-475, 632-643; P. I. Dicu, *op. cit.* p. 576.
[10] P. I. Dicu, *op cit.* p. 575.
[11] *Ibidem*, p. 585

Valea Teleormanului, Valea Vedea, Valea Argeşului – conferă zonei de vest-nord-vest a Munteniei, atributul de centru principal al Paleoliticului timpuriu din România [12].

Considerând ca suficientă prezentarea în mare a cercetărilor de la Cotmeana, ne vom concentra atenţia asupra descoperirilor ceramice întâmplătoare din timpul unei săpături edilitare din vara anului 2001, descoperiri care fac şi obiectul prezentului studiu. Fragmentele ceramice prelevate vin să completeze un capitol dedicat preistoriei la Cotmeana şi început în mod întâmplător, în vara anului 1887 de către Grigore Tocilescu aflat la data acea la Cotmeana pentru un studiu asupra bisericii de mânăstire de aici.

Se menţiona într-un raport istoric existenţa la Cotmeana în colecţia particulară a învăţătorului Ion Tomescu a „unui topor de piatră ordinară şi două ciocane mici.[13] Toporul de culoare neagră, mai mare a fost găsit într-o râpă de lângă Drăguţeşti (sat aparţinând comunei Cotmeana, n. n.) ciocanele aflate tot în apropiere, prezintă interes pentru că deasupra găurii destinate cozii se află o scobitură cu scopul probabil de a întării împănarea acestuia". Având în vedere caracteristicile acestor obiecte şi ţinând cont atât de tehnica de perforare pot fi integrate perioadei medii şi târzii a Neoliticului, dar şi Epocii Bronzului[14]. Astfel de topoare de piatră şi silex de formă trapezoidală prelungă, de obicei de circa 20 cm lungime sunt atestate în ariile Gumelniţa şi Sălcuţa[15] dar ele apar cu precădere la începutul fazei III a Culturii Precucuteni când se şi răspândesc[16]. Culoarea neagră a toporului şi a celor două ciocane este specific integrată tipului de silex „oltenesc"[17] folosit în faza târzie a neoliticului şi eneoliticului, până la începutul epocii metalelor ca material de confecţionare a uneltelor (fig. 2). Alte obiecte de silex sau piatră[18] au fost descoperite cu ocazia săpăturilor efectuate de Ion Barnea şi N. Constantinescu în 1956 în curtea de incintă a mânăstirii. Tot atunci în încercarea de a stabilii dacă absidele fac corp comun cu restul construcţiei pentru o nouă posibilă datare[19] s-au descoperit multiple fragmente ceramice grosolane, şi o vatră neolitică[20].

Noile descoperiri ceramice se încadrează aceluiaşi tip descris şi de Ion Barnea în urma cercetărilor amintite mai sus. Din punct de vedere al formei şi structurii se observă o ceramică grosieră de culoare brun-roşcată, cu multiple urme de pietricele şi nisip, atribute ale unei ceramici de uz comun, de o tradiţie mai veche (borcane, vase piriforme, ornamentaţii cu barbotină, brâuri în relief, proeminenţe)[21] specifică aşezărilor izolate care-şi produc singure ceramica.

Presupunerile cu privire la o cronologie, fie ea şi relativă, pentru aşezarea de la Cotmeana pot fi împinse până în faza târzie a viitoarelor culturi de tranziţie la epoca

---

[12] *Ibidem*, p. 585.
[13] Gr. Tocilescu, *op. cit.* p. 228.
[14] E. Comşa, *Neoliticul pe teritoriul României*, Bucureşti, 1987, p. 92.
[15] *Ibidem*, p. 90.
[16] D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1964, p. 102.
[17] E. Comşa, *op. cit.* p. 89.
[18] P. Roman, *Cultura Coţofeni*, Bucureşti, 1976, p. 18 : „Piesele de silex şi de piatră deşi în număr redus, nu dispar".
[19] I. Barnea şi N. Constantinescu , *op. cit.* p. 666.
[20] *Ibidem*, p. 668.
[21] E. Comşa, *op. cit.* p. 43.

metalelor[22], cu precădere în aria culturii Coţofeni din prima ei fază care este şi unică pentru zona estului Transilvaniei şi nord-vestului Munteniei[23].

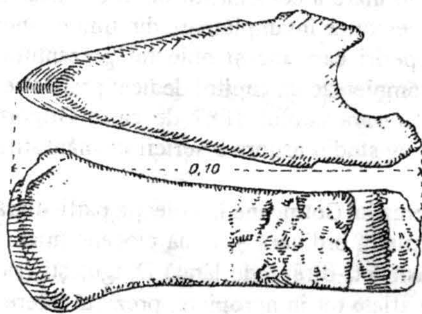
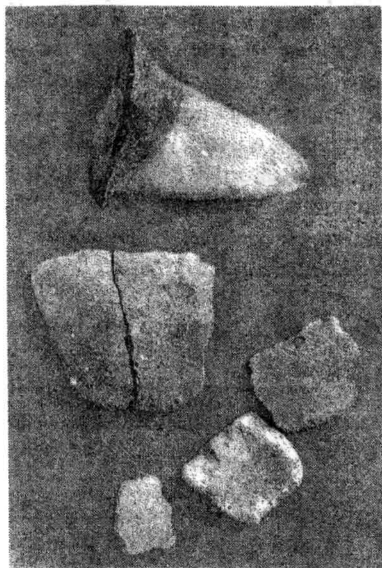

Fig. 2. Cotmeana - „Valea Drăguţeşti". Topor de piatră. (după D. Berciu)

În ceramica aparţinând acestei culturi de tranziţie se amestecă un procent mai mare de nisip, de mică sfărâmată, de calcar şi de scoici, aceasta fiind o caracteristică tehnică a epocii. Suprafaţa vaselor devine aspră, atât din cauza degresanţilor, cât şi a tendinţei generale a epocii de a trata neglijent suprafaţa vaselor.[24] Tipul de toartă descoperit la Cotmeana aparţine tipului B din aria Coţofeni, în formă de ansă cornută[25] (fig.3).

Vatra de foc vine să certifice ca şi în cadrul altor descoperiri caracterul stabil al comunităţilor de tip Coţofeni şi exclude ideea că ar fi fost vorba de o populaţie nomadă sau seminomadă, ci mai degrabă fiind vorba de o mişcare limitată de necesităţile economice zonale şi de cauze fortuite[26]. În lucrarea *Neoliticul pe teritoriul României* Eugen Comşa preciza că aşezările neolitice sunt răspândite pe aproape tot întinsul Munteniei, excepţie făcând până acum zona de dealuri din nord[27]. P. Roman identifică în aria Coţofeni patru tipuri de aşezări este vorba de aşezările de joasă altitudine din zona Dunării, cele aflate pe terase, grinduri, apărate natural de ape - cum pare să fie şi cazul de la Cotmeana -, apoi aşezări pe înălţimi, boturi de deal şi în sfârşit cele din peşteri sau altfel de adăposturi naturale[28].

Fig. 3. Cotmeana. Fragmente ceramice Coţofeni.

---

[22] *Istoria Românilor*, Bucureşti, 2001, vol. I, p. 228: „Grupurile culturale Cernavodă I-III, Celei, Herculane II, Cheile Turzii, Folteşti, Horodiştea, definite pe formă şi decorul ceramic, separă intervalul cuprins între sfârşitul neo-eneoliticului şi formarea primei noi culturi a epocii metalelor, blocul cultural Baden-Coţofeni".

.[23] P. Roman, *op. cit.*, p. 75: „Cultura Coţofeni se încheie odată cu faza I în estul Transilvaniei şi cu aşezările din vestul Munteniei".

[24] D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961, p. 127; P. Roman, *op. cit.*, p. 18-19.

[25] P. Roman, *op. cit.*, p. 24.

[26] *Ibidem*, p. 77.

[27] E. Comşa, *op. cit.* p. 41.

[28] *Ibidem*, p. 41/128. P. Roman, *op. cit.* p. 14.

Astfel de aşezări sunt semnalate şi în Oltenia, în vestul şi centrul Munteniei, ele fiind identificate pe terase joase şi văi laterale[29].

Formele de locuire sunt în funcţie de aspectul geomorfologic în care au evoluat, în marea varietate de mediu există numeroase tipuri de aşezări, în acelaşi timp vom observa ţinând cont de cele trei perioade Coţofeni – determinate pe baza ceramicii – că începând cu faza a doua şi pe tot parcursul fazei a treia se va afirma un proces de regionalizare, când se formează între altele o variantă zonală şi în nordul Olteniei[30] – purtătoare a unor forme arhaice – variantă care va ajunge până în cel mai răsăritean punct cunoscut până acum la est de Olt, la Retevoieşti-Argeş[31]. Un ultim aspect deloc de neglijat este cel funerar, caracteristica principală fiind înmormântarea în tumuli[32], astfel de morminte supraînălţate aflându-se şi la Cotmeana, totuşi apartenenţa lor la cultura Coţofeni fiind doar de domeniul probabilităţii.

Având o arie de răspândire foarte întinsă Transilvania, Banatul, Oltenia şi jumătatea vestică a Munteniei, cultura Coţofeni va da naştere în opinia lui Petre I. Roman, biologic şi cultural nucleului principal al ramurii şi culturii tracice nord-dunărene[33].

Cel mai important lucru la care considerăm că s-a ajuns prin acest studiu este integrarea aşezării de la Cotmeana pe harta descoperirilor culturii Coţofeni din România, în special pentru zona deluroasă din nord-vestul Munteniei săracă în astfel de situri arheologice şi în al doilea rând stabilirea unei cronologii relative a aşezării, sfârşit de eneolitic început de bronz tracic.

---

[29] E. Comşa, *op. cit.*, p. 128.
[30] *Ibidem*, p. 47-49
[31] D. Berciu, *op. cit.* p. 133-134.
[32] P. Roman, *op. cit.*, p. 31; *Istoria Românilor*, I, p. 231-232.
[33] P. Roman, *op. cit.*, p. 78.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

NECROPOLA HALLSTATTIANĂ DE LA ŢIŢEŞTI

ION NANIA*

În toamna anului 1964, cu prilejul săpării şi turnării temeliei noii şcoli de opt ani, din comuna Ţiţeşti, judeţul Argeş, s-au descoperit nişte „pardosele" din piatră de râu, „aşezate special", printre care se aflau oase arse şi cioburi, dar şi două văscioare de culoare neagră, „ca nişte căniţe". Vasele au fost aduse, în noiembrie 1964, la Muzeul Judeţean Argeş, de către învăţătorul Ioan A. Duţulescu. Erau vase din prima epocă a fierului. Întrucât, odată cu încălzirea vremii, urma să fie reluate lucrările de construire a şcolii, în zilele de 5-8 aprilie 1965 am efectuat un sondaj arheologic[1], în interiorul temeliei pentru sala de clasă din partea de sud-vest a şcolii, unde am descoperit un tumul hallstattian de tip Ferigile[2], cu un diametru de aproximativ 5 m (Fig. 1), conţinând un singur mormânt de incineraţie; văscioarele descoperite în toamnă făceau parte dintr-un alt mormânt care, „a avut pietre mult mai puţine, aşezate într-un cerc cam de 1,5 m diametru", după cum declarau muncitorii.

Resturile de oase calcinate, împreună cu cenuşa şi mici cărbuni, din mormântul descoperit de noi, s-au aflat depuse într-o strachină-castron, care a servit drept urnă şi care a fost aşezată direct pe solul antic, la 2,65 m de marginea vestică a tumulului, 2,35 m de cea estică şi 3,45 m de cea nordică; marginea sudică a tumulului a fost distrusă în timpul turnării fundaţiei, în toamna anului 1964, când s-au găsit şi cele două văscioare[3], din tumulul de mici dimensiuni. Lângă urna funerară, în partea sa estică, la aproximativ 8-10 cm, s-au găsit depuse două săgeţi de tip Ferigile şi un mic fragment din bara unei zăbale, obiecte care nu a u putut fi recuperate; fiind total distruse de rugină, s-au „vărsat" în soluţia de tratare din laborator, deşi laboranta, Maria Ştefan, nu făcuse o soluţie prea concentrată.

În centrul tumulului se afla o zonă lipsită de pietre, neacoperită, iar grosimea maximă a mantiei din bolovani de râu era de 0,50-0,52 m; peste mantie s-a depus un strat de lut galben, adus din malurile uneia din văile din apropiere, şi care umplea şi centrul tumulului, neacoperit de pietre, şi avea o grosime maximă de 4-7 cm pe tumul şi de 15-25 cm spre extremităţile lui. Avem, aşadar, o necropolă de tipul celor de la Ferigile[4], Tigveni[5] şi Radovanu[6]. Deşi mormântul de la Ţiţeşti are urna direct pe sol,

* Piteşti

[1] Ion Nania, *O nouă descoperire arheologică*, în „Secera şi ciocanul", Anul XV, Nr. 3405, vineri 16 aprilie 1965.

[2] Raport depus de noi la muzeu în ziua de 9 aprilie 1965.

[3] Recuperate de înv. Ioan A. Duţulescu, cel care le-a adus la muzeu.

[4] Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1967. Vezi şi: idem, *Cimitir din prima epocă a fierului la Ferigile*, în „Materiale şi cercetări

aspect întâlnit şi la Radovanu[7], locul lipsit de mantia de pietre se afla la nord de urnă şi nu deasupra urnei; la Radovanu, acest loc se afla deasupra oaselor calcinate, în centrul tumulului.

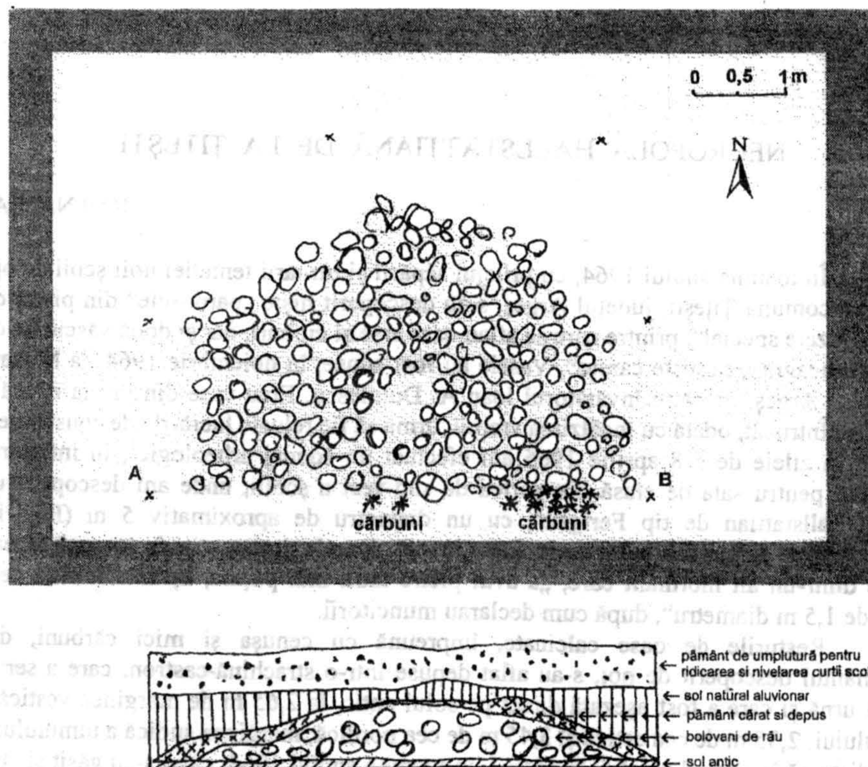

Fig. 1. Tumulul halstattian de la Ţiţeşti.

Tumulul era acoperit de un strat aluvionar natural, gros de aproape 0,90 m, depus în decursul celor două milenii şi jumătate; peste acest sol natural s-a cărat un strat de pământ gros de 35-40 cm, pentru a înălţa şi nivela curtea şcolii.

arheologice", V, 1959, p. 363-372; idem, *Săpăturile de la Costeşti-Ferigile,* în „Materiale şi cercetări arheologice", VI, 1959, p. 237-249; idem, *Săpăturile de la Ferigile,* în „Materiale şi cercetări arheologice", VII, 1961, p. 219-225; idem, *Voprosî v sviazi s konţom rannejeleznogo veka v svete raskopok v Feridjele,* în „Dacia", N. S., IV, 1960, p. 181-199.

[5] Această necropolă a fost vizitată de noi în vara anului 1959 împreună cu regretatul folclorist Dumitru Udrescu (n. 24 februarie 1892) care funcţionase ca învăţător la Cepari între anii 1923-1928, când a avut prilejul să descopere tumulii de la Tigveni; de altfel soţia sa era din această localitate. Ulterior necropola a fost cercetată: Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Date noi privind grupul Ferigile în Argeş,* în „Studii şi Comunicări. Muzeul Piteşti. Istorie-Ştiinţele Naturii", I, 1968, p. 23-30.

[6] Ion Nania, *Necropola hallstattiană de pe Câmpul Radovanul de la Curtea de Argeş,* în „Studii şi Comunicări. Muzeul Curtea de Argeş", III, 1990, p. 3-21.

[7] *Ibidem,* p. 13.

Avem convingerea că în jur se mai află şi alte morminte, dar tumulii au fost acoperiţi de aluviuni şi solul nivelat de mâlul cărat de puhoaiele apelor.

Teritoriul comunei Ţiţeşti a fost cercetat de noi, împreună cu învăţătorul Ioan A. Duţulescu din satul Bucşeneşti, încă din decembrie 1960, făcând periegheze într-un diametru de 12-16 km, studiind deschiderile malurilor de pe Valea Oii, Valea Berzei, Valea Goleasca, Valea Grădinii, Valea lui Moroe, Valea Racoviţei, Valea Stânii, Vâlcelul Futăreasca, zona Lacului lui Bârcă ş. a. puncte; pe cele mai semnificative le-am revăzut în zilele de 5-8 aprilie 1965.

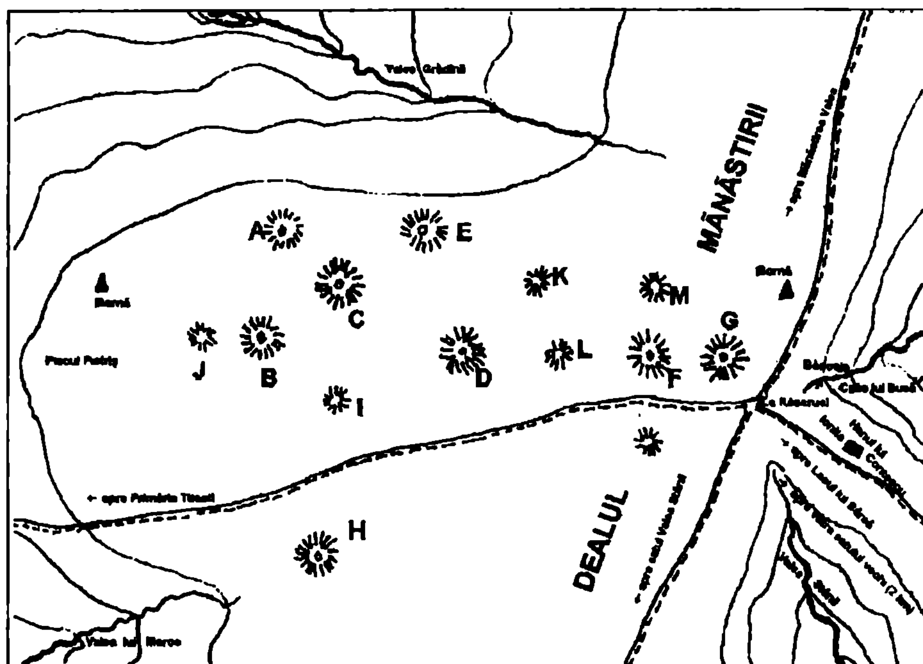

Fig. 2. Necropola tumulară de la Ţiţeşti - „Dealul Mănăstirii".

În partea de sud-est a satului Bucşeneşti am descoperit o locuire din epoca bronzului, în câteva puncte locuiri medievale din secolele al XV-lea – al XVI-lea, iar în apropierea Mănăstirii Valea se vedeau zidurile unei locuinţe din evul mediu.

Cea mai valoroasă descoperire a fost necropola tumulară de pe Dealul Mănăstirii, formată din 14 tumuli, la sud de Valea Grădinii, a căror schiţă am desenat-o în ziua de 29 decembrie 1960 (Fig. 2), împreună cu distinsul însoţitor, învăţătorul Ioan A. Duţulescu. Un număr de 12 tumuli se află la nord de şoseaua care porneşte din punctul „La Răscruce", din apropierea „Casei lui Bucă", spre Primăria Comunei Ţiţeşti, iar alţi doi la sud de această şosea, unul notat cu „N", spre punctul „La Răscruce", iar altul, „H", spre obârşia Văii lui Moroe; întreaga necropolă ocupă o suprafaţă de aproximativ 3800 m^2. Un număr de opt tumuli – A-H – au diametrul de 10 m; cel mai înalt, A, are 2 m; B este înalt de 1,50 m, C de 1,20 m, iar ceilalţi cinci (D-H), au aceeaşi înălţime: 0,70 m. Şase măguri sunt mai mici; doar movila I are un

diametru de 8,50 m, celelalte cinci având toate 8 m diametru; toate şase au înălţimea de 0,70 m. De la tumulul J, cel mai vestic, până la G, cel mai estic, este o distanţă de circa 98-100 m, iar de la A, cel mai nordic, şi cel mai înalt, până la H, cel mai sudic, tot cu diametrul de 10 m, dar numai de 0,70 m înălţime, este o distanţă de aproximativ 60 m[8].

Toţi tumulii erau intacţi, în afară de măgura B care a fost distrusă, în mare parte, de către căutătorii de comori şi, se pare, chiar de un „arheolog" amator.

În privinţa datării credem că această necropolă aparţine de cea hallstattiană din apropiere, dar nu excludem nici datarea în epoca bronzului, dovedită în zonă.

Cauze subiective au determinat neefectuarea unui sondaj arheologic, ca şi nepublicarea acestei note la timpul potrivit; au fost necesari 37 de ani de aşteptare.

THE HALLSTATTIAN CEMETERY AT ŢIŢEŞTI

Abstract

The author present an tomb with tumulus belonging to Ferigile archaeological aspect, discovered in 1964 in the construction of Ţiţeşti school's local. The commune Ţiţeşti (Argeş county) is rich, as well, in the Bronze Age, Iron Age and Middle Age discoveries. On the place call "Dealul Mănăstirii" (The Monastery's Hill) is located a tumular necropolis composed by 14 *tumuli*, belonging to Bronze Age or Hallstattian period.

The plate's explanation:

Fig. 1. The tumular tomb at Ţiţeşti.
Fig. 2. The tumular cemetery at Ţiţeşti. - „The Monastery's Hill".

[8] Măsurătorile sunt cele din 29 decembrie 1960; în 1965 tumulii aveau încă aceleaşi dimensiuni. Nu ştim cum se mai prezintă această necropolă azi, după 40 de ani.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

FIBULELE DE TIP HIBRID PE TERITORIUL ROMÂNIEI ȘI REPUBLICII MOLDOVA

DRAGOȘ MĂNDESCU*

Spațiul getic dintre Carpați, Balcani și Nistru este dominat în secolele V-III a. Chr. de fibulele de schemă tracică[1], fibula de schemă Latène[2] impunându-se cu adevărat aici abia începând cu sec. II a. Chr. Alături de aceste două mari grupe de fibule, figurează o a treia - este adevărat, mult mai redusă numeric, dar nu lipsită de importanță - ce nu s-a bucurat de o atenție specială, binemeritată dealtfel, în literatura de specialitate. Este vorba de fibulele de tip hibrid, denumite și „fibule de tip hibrid traco-celtic"[3] sau, cu o formulă ceva mai pretențioasă, „fibule metisate"[4].

Fibulele de tip hibrid se află plasate tipologic între tipurile schemei tracice și fibulele de schemă Latène. Deși silueta acestora amintește de fibulele de schemă tracică, maniera de construcție a acestora a fost „contaminată" de schema Latène, situație vizibilă în primul rând din dispunerea resortului de-o parte și de alta a capătului arcului (resort bilateral), precum și din frecventul pseudoresort ornamental cu care se termină piciorul (element întâlnit la multe exemplare de schemă Latène) și care ia locul obișnuitului buton terminal. Evident, nu mai putem vorbi în acest caz de schemă tracică, nici măcar de schemă tracică evoluată, ci avem de a face cu un tip aparte, distinct.

Practic, tipul hibrid de fibulă ia naștere în urma intervenției modelului fibulei de schemă Latène B2 asupra tipurilor târzii ale fibulei de schemă tracică - cu arcul îngroșat, aplatizat și cu piciorul în formă de S.

Tehnologic și tipologic, schema tracică presupunea o construcție extrem de simplă: arcul subțire, îngroșat sau aplatizat este egal boltit, resortul este monospiralic, iar piciorul, cu înălțime variabilă, fără să fie prins de arc, are trei forme: vertical, îngroșat sau îndoit în formă de S. Adoptarea resortului bilateral și trecerea la tipul

* Muzeul Județean Argeș Pitești

[1] V. V. Zirra, *Bemerkungen zu den thraco-getischen Fibeln*, în „Dacia, N. S.", 40-42, 1996-1998, p. 29-53; D. Măndescu, *Fibula de schemă tracică - noi puncte de vedere*, în „SCIVA", 51, 2000, 1-2, p. 71-92, cu istoricul cercetării comentat și analizat critic.

[2] Din bogata literatură, ne limităm la menționarea operelor „clasice": R. Beltz-Schwerin, *Die Latènefibeln*, în „Zeitschrift für Ethnologie", 5, 1911, p. 664-963; J. Déchelette, *Manuel d' archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, II, 3, Paris, 1914. p. 1245-1262, fig. 533-536.; D. Viollier, *Les sépultures du second Age du Fer sur le Plateau Suisse*, Geneva, 1916, p. 28-38, pl. 1-8.

[3] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., 24, 1980, p. 30.

[4] V. V. Zirra, *Observații asupra fibulelor traco-getice*, în „Symposia Thracologica", 7, 1989, p. 305.

hibrid a conferit, fără îndoială, mai multă stabilitate piesei. Mai mult, se modifică şi poziţionarea acesteia în ansamblul costumaţiei - o schimbare de modă, în ultimă instanţă - de la poziţionarea orizontală, cu piciorul la exterior[5], la una verticală, cu resortul în jos.

Tipul hibrid se răspândeşte în întregul spaţiu al fibulei de schemă tracică. Apariţia sa poate fi considerată o consecinţă directă a influenţei celtice în zona balcanică în urma „marii invazii" din 280/277 a. Chr., influenţă activă între al doilea sfert al secolului al III-lea a. Chr. şi până în ultimele decenii ale aceluiaşi secol[6]. Izvoarele istorice literare referitoare la „marea invazie" celtică din 280-277 sunt îndestulătoare, şi permit, pe alocuri, chiar tratarea subiectului în detaliu, secvenţial[7]. O serie de izvoare arheologice, mult mai reduse cantitativ însă, parte din acestea constituind şi subiectul demersului de faţă, vin să completeze, în deplină concordanţă, ştirile antice.

Cele mai multe fibule de tip hibrid, peste 50 (dintre care amintim aici pe cele de la: Branicevo[8], Stoikite[9] şi Seuthopolis[10]), au fost descoperite pe teritoriul actual al Bulgariei[11]. Numărul mare al acestor piese descoperite la sud de Dunăre poate fi explicat prin existenţa în estul Thraciei, între anii 279-212, a regatului celtic de la Tylis[12].

În zona nord-getică, pe teritoriul actual al României şi al Republicii Moldova, numărul descoperirilor este mult mai mic, doar cinci:

- Măşcăuţi, r. Criuleni, Republica Moldova. Cetate getică. Bronz. L = 5,8 cm[13].
- Poiana, jud. Galaţi. Davă getică. Bronz. L = 2,6 cm[14].
- Răcătău, jud. Bacău. Davă getică. Bronz. L = 3,2 cm[15].
- Tariverde, jud. Constanţa. Aşezare în teritoriul Histriei. Bronz. L = 6,2 cm[16].
- Zimnicea, jud. Teleorman. Necropolă getică. C10 M97. Bronz. L = 1,54 cm[17].

---

[5] D. Măndescu, *Obsérvations sur le port de la fibule de schèma thracique*, în „Istros", 10, 2000, p. 215.

[6] A. D. Alexandrescu, *À propos des fibules « thraces » de Zimnicea*, în „Thraco-Dacica", 1, 1976, p. 140; M. Domaradzki, *Présence celte en Thrace au début de l' époque hellénistique (IV-e - III-e siècles av. n. è.)*, în: *Actes du II-e Congrès International de Thracologie*, I, Bucureşti, 1980, p. 463.

[7] Pausanias, *Periegesis*, I, 4; X, 19, 4-23; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XXII, 3-5, 9; Justin, *Epitome*, XXIV, 4-8. Un comentariu pe larg al izvoarelor istorice, cu bibliografia problemei, în recentul studiu al Margaretei Arsenescu, *Izvoare literare referitoare la expansiunea celţilor în secolul al III-lea a. Chr.*, în: *Faţetele istoriei. Existenţe, identităţi, dinamici. Omagiu academicianului Ştefan Ştefănescu*, Bucureşti, 2000, p. 627-644.

[8] Ţv. Dremsizova, *Mogilniat nekropol pri s. Branicevo (Kolarovgradsko)*, în „Izvestia Sofia", 25, 1962, p. 176, obr. 18/5.

[9] K. Kisjov, *Trakiiski nekropol krai s. stoikite, Plovdivsko oblast*, în „Arheologia", Sofia, 31, 1989, 4, p. 17, obr. 6 a.

[10] D. Dimitrov et alii, *Sevtopolis*, I, Sofia, 1984, p. 176, obr. 2/80.

[11] M. Domaradzki, *op. cit.*, 1980, p. 463.

[12] Polibiu, *Istorii*, IV, 45-46; VII, 22.

[13] I. T. Niculiţă *Severnîie frakijţî v VI-I vv. do n.e.*, Chişinău, 1987, p. 105, fig. 27/1.

[14] S. Teodor şi S. Ţău, *Obiecte de port şi podoabă din aşezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galaţi, I. Fibule*, în „Arheologia Moldovei", 19, 1996, p. 94, nr. cat. 13, fig. 2/4.

[15] V. Căpitanu, *Fibule de tip Latène descoperite în aşezarea de tip „dava" de la Răcătău, com. Horgeşti, jud. Bacău*, în „Carpica", 14, 1984, p. 64, fig. 1/3.

[16] V. Zirra, *Le probléme des Celtes dans l' espace du Bas-Danube*, în „Thraco-Dacica", 1, 1976, p. 175-182.

[17] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., 24, 1980, p. 30, fig. 49/1.

După cum se poate observa, patru din cele cinci exemplare au fost descoperite în aşezări, în strat arheologic corespunzător, în mare, sec. III a. Chr. şi doar una făcea parte dintr-un complex închis - mormântul 97 din C10, aflată în asociere cu fibule de

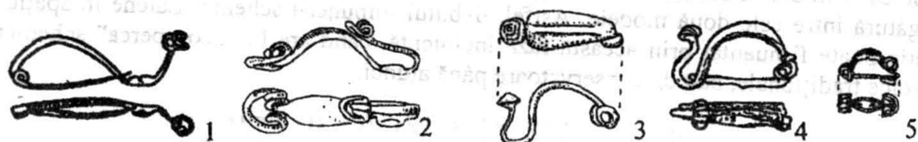

Fig. 1. Fibulele de tip hibrid din România şi Republica Moldova.
1 Măşcăuţi; 2 Tariverde; 3 Poiana; 4 Răcătău; 5 Zimnicea. Toate bronz. Scări diferite.
(după I. Niculiţă, V. Zirra, S. Teodor, V. Căpitanu, A. D. Alexandrescu)

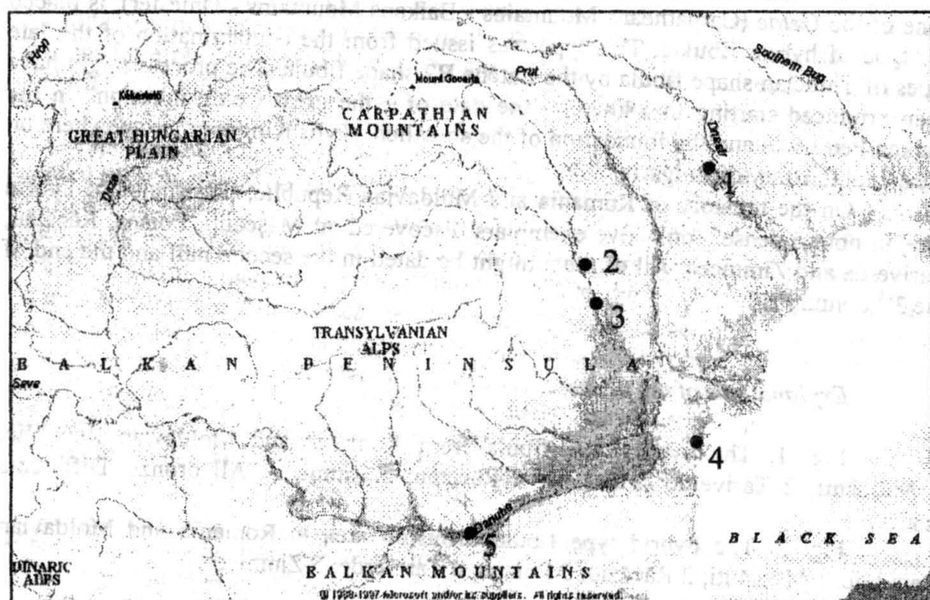

Fig. 2. Răspândirea fibulelor de tip hibrid în România şi Republica Moldova.
1 Măşcăuţi; 2 Răcătău; 3 Poiana; 4 Tariverde; 5 Zimnicea.

schemă tracică de tip III 2 şi III 3a[18], mormânt ce poate fi datat, după cronologia asociată a tipurilor fibulelor de schemă tracică[19], în prima jumătate şi la mijlocul sec.

[18] *Ibidem*, p. 30, fig. 47/22-23.
[19] D. Măndescu, *Fibula de schemă tracică-noi puncte de vedere*, în „SCIVA", 51, 2000, 1-2, p. 87-88, fig. 8.

III a. Chr., încadrare cronologică întărită în bună măsură şi de amfora de Thasos din acelaşi complex închis[20].

Dată fiind absenţa asocierilor, în complexele închise, dintre fibula de schemă tracică şi fibula de schemă Latène, tipul hibrid poate fi considerat, în esenţă, veriga de legătură între cele două modele. Astfel, debutul impunerii schemei Latène în spaţiul getic poate fi nuanţat prin această fază incipientă, când are loc „coruperea" schemei tracice tradiţionale, atât de conservatoare până atunci.

THE HYBRID FIBULA TYPE ON THE TERRITORY OF ROMANIA AND MOLDAVIAN REPUBLIC

Abstract

Between the Thracian shape fibula and Latène shape fibula, in the ancient zone of the *Getae* (Carpatheans Mountains - Balkans Mountains - Dniester), is placed the type of hybrid fibulae. This type was issued from the contamination of the late types of Thracian shape fibula by the Latène B2 shape fibula. The process might have been produced starting to 280-277 - the date of „ the great Celtic invasion" in the Balkan Peninsula and the foundation of the so-called „Tylis Kingdom", somewhere on the actual territory of Bulgaria.

On the territory of Romania and Moldavian Republic, the fibulae of hybrid type in not so dense - only five exemplars discovered at: Măşcăuţi, Poiana, Răcătău, Tariverde and Zimnicea. All of them might be dated in the second half and the end of the 3rd Century BC.

Explanations of the plates:

Fig. 1. The hybrid type fibula from Romania and Moldavian Republic. 1 Măşcăuţi; 2 Tariverde; 3 Poiana; 4 Răcătău; 5 Zimnicea. All bronze. Differents scales.

Fig. 2. The hybrid type fibula diffusion area in Romania and Moldavian Republic. 1 Măşcăuţi; 2 Răcătău; 3 Poiana; 4 Tariverde; 5 Zimnicea.

---

[20] A. D. Alexandrescu, *loc. cit.*, fig. 37/15, determinarea amforei efectuată de către V. Eftimie-Andronescu: *„epoque hèllenistique ou un peu plus tard"*.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CONTRIBUŢII LA ISTORIA RELAŢIILOR POLITICE DINTRE IMPERIUL ROMAN ŞI GETO-DACI (EXPEDIŢIA LUI TIB. PLAUTIUS SILVANUS AELIANUS)[*]

COSTIN CROITORU[**]

Începuturile stăpânirii romane[***] în Moldova au fost puse în legătură cu războaiele de cucerire a Daciei din timpul împăratului Traian. Astfel cronologia stabilită pentru complexele romane de la Barboşi a fost extinsă pentru tot arealul cuprins între râurile Siret şi Nistru, Dunăre şi *vallum* Traian-Tuluceşti, cetăţuia dacică de la Barboşi fiind considerată cea mai sudică cucerire romană de pe teritoriul actual al Moldovei[1]. Trebuie, însă, subliniat faptul că în antichitate nu exista sistemul contemporan al frontierelor interstatale, aşa încât romanii trebuie să fi avut o vedere de ansamblu a spaţiului de la nordul gurilor Dunării. Acest teritoriu, pe care îl vom considera în continuare *spaţiul de siguranţă* al viitoarei provincii Moesia Inferior din a doua jumătate a secolului I p. Chr., apare ca o continuare firească a Dobrogei romane, având, conform strategiei imperiale, limite naturale (*ripa*), în vest Prutul iar la est Marea Neagră. Cetăţuia dacică de la Barboşi rămâne deocamdată în afara acestui spaţiu, fiind inclusă în prima zonă a sistemului de apărare roman, conform clasificării stabilite de I. Ioniţă[2], care rămâne, în general, valabilă, cu observaţia că zonele 2, 3, şi 4 pot fi atribuite şi uneia singure. În această viziune, cele mai sudice puncte, în care este atestat şi un nivel daco-roman fortificat aflat în uz în primele secole creştine, sunt cele de la Orlovka (Cartal)[3], Novosel'skoe[4] şi Izmail[5]. Dată fiind poziţia strategică a acestor

---

[*] Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.

[**] Universitatea „Dunărea de Jos" Galaţi

[***] Unele informaţii, legate în special de situaţia arheologică de la Orlovka, ne-au fost furnizate de către dl. Valeriu Sîrbu, căruia îi mulţumim şi pe această cale pentru sprijinul acordat pe parcursul documentării necesare lucrării de faţă.

[1] S. Sanie, *Civilizaţia romană la est de Carpaţi şi romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. – III e.n.)*, Iaşi, 1981, p. 75.

[2] I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în secolele II – IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 18-46.

[3] Mai recent vezi: S. Sanie, *La civilisation romaine et la romanisation à l'est des Carpates*, în „ArhMold", 16, 1993, p. 145-150; idem, *Unele aspecte ale situaţiei politice şi demografice din Dacia răsăriteană în perioada Domitianus-Traianus*, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 145-153; V. P. Vancugov, V. Sîrbu, I. T. Niculiţă, V. Bârcă, *Cercetările arheologice de salvare de la Orlovka-Cartal (Ucraina) - Campania 1998*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, III, 1999, p. 135-221; V. Bârcă, V. Sîrbu, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube (Ier-IIIe siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „ActaMN", 37, 1, 2000, p. 71-81, cu bibliografia.

puncte pentru sistemul defensiv al Moesiei, aflate pe limanuri fluviatile, în dreptul unor vaduri de trecere ale Dunării, ele trebuie să fi intrat mai devreme de prima parte a secolul II p. Chr. în atenţia strategilor romani. O astfel de realitate este atestată de acţiunile guvernatorului Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus[6], cunoscute prin intermediul elogiului funerar descoperit la Ponte Lucano, în apropiere de Tibur[7], unul dintre primele documente cu referire directă la spaţiul est-carpatic:

I. *Ti(berio) Plautio M(arci) f(ilio) Ani(ensi tribu) / Silvano Aelian(o), / pontif(ici) Sodali Aug(ustali), / III vir(o), a(ere) a(rgento) a(auro) f(lando) f(eriundo), q(uaestori) Ti(berii) Caesaris, / legat(o) leg(ionis) V in Germania, / pr(aetori) ur(bano), legat(ato) et comiti Claud(ii) / Caesaris in Britannia, consuli, / proco(n)s(uli) Asiae, legat(o) pro praet(ore) Moesiae, /* II. *in qua plura quam centum mill(ia) / ex numero Transdanuvianor(um) / ad praestanda tributa cum coniugib(us) / ac liberis et principibus aut regibus suis / transduxit; motum orientem Sarmatar(um) / compressit, qumvis parte(m) magna(m) exercitus / ad expeditionem in Armeniam misisset; / ignotos ante aut infensos p(opulo) R(omano) reges signa / Romana adoraturos in ripam, quam tuebatur, / perduxit; regibus Bastarnarum et / Rhoxolanorum filios, Dacorum fratr(es\rum) / captos aut hostibus ereptos remisit; ab / aliquis eorum opsides accepit; per quem pacem / provinciae et confirmavit et protulit; / Scytharum quoque regem a Chersonensi, / quae est ultra Borustenen, opsidione summoto. / Primus ex ea provincia magno tritici modo / annonam p(opuli) R(omani) adlevavit.* III. *Hunc legatum in / in Hispaniam ad praefectur(am) urbis remissum / senatus in praefectura triumphalibus / ornamentis honoravit, auctore imp(eratore) / Caesare Augusto Vespasiano, verbis ex / oratione eius q(uae) i(nfra) s(cripta) s(unt): / Moesiae ita praefuit, ut non debuerit in / me differri honor triumphalium eius / ornamentorum; nisi quod latior ei / contigit mora titulus praefecto urbis. / Hunc in eadem praefectura urbis imp(erator) Caesar / Aug(ustus) Vespasianus iterum co(n)s(ulem) fecit.*

Textul celebrei inscripţii poate fi împărţit în trei părţi distincte: I. (r. 1-8) funcţii şi demnităţi deţinute de Tiberius Aelianus[8]; II. (r. 9-26) acţiuni întreprinse la nordul Dunării; III. (r. 27-37) acordarea onorurilor triumfale de către împăratul Vespasian.

Ne vom referi în cele ce urmează asupra celei de-a doua părţi a inscripţiei. R. 9 – ...a mutat 100 000 de *transdanubieni* – dincolo de cifra destul de mare, care poate fi totuşi exagerată, importante sunt etnicul şi zona de provenienţă a acestora. Recent, s-

---

[4] Mai recent vezi I. V. Brujako, E. Ju. Noviţkii, *Grădiştea Novosel'skoe II (Satu Nou II) - un nou complex tracic la Dunărea de Jos*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, II, Bucureşti, 1997, p. 113-168; V. P. Vancugov, I. V. Brujako, V. Sîrbu, I. Niculiţă, *Cercetările arheologice de la Novosel'skoe - Satu Nou. Campaniile 1997-1998*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, III, Bucureşti, 1999, p. 223-278.

[5] Gh. I. Năstase, *Bugeacul în antichitate (Contribuţie de geografie fizică şi omenească)*, în „Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie", 60 (1936), Bucureşti, 1937, p. 147-151; P. Nicorescu, *O inscripţie a împăratului Traian găsită la Cetatea Albă* în „AARMSI", 3, 26, 1944, p. 509 şi urm.; N. Gostar, *Misiunea lui Tiberius Pompeianus la gurile Dunării*, în „Apulum", VII, 1968, p. 381-390; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 34-35.

[6] L. Halkin, *Tiberius Plautius Aelianus, légat de Mésie sous Néron*, în „L'Antiquité Classique", III, 1934, p. 121-161.

[7] CIL, XIV, 3608 = ILS, 986 = *Inscriptiones Italiae*, IV, 1, 12 = IDRE, I, 113.

[8] Vezi şi CIL, X, 825 = ILS, 6385; CIL, XIV, 4216; CIL, I, 774 = ILS, 5161; P. C. Conole, R. D. Milns, *Neronian Frontier Policy in the Balkans: The Career of Ti. Plautius Silvanus*, în „Historia", 32, 1983, *passim*.

a remarcat, pe bună dreptate[9], faptul că ipoteza lui D. M. Pippidi[10], conform căreia cei mutaţi dincolo de Dunăre ar fi fost majoritar geţi, nu poate fi susţinută întrucât, în acest caz, Aelianus şi cel care a scris elogiul, buni cunoscători ai realităţilor nord-dunărene, i-ar fi nominalizat ca atare, aşa cum se poate vedea individualizarea clară în r. 19 - *Dacorum fratrum*. Acelaşi raţionament funcţionează şi pentru cazul în care termenul ar desemna o singură populaţie dintre cele atestate în rândurile inscripţiei (r. 18-19).

Este foarte probabil ca cei strămutaţi să fi făcut parte tocmai din neamurile amintite în r. 18-19, identificarea *transdanubienilor* cu un amalgam etnic – bastarno-roxolano / sarmato-dacic (?)[11] – ducând mai aproape de adevăr cifra de 100 000 de oameni. Dintre aceştia, în ceea ce priveşte locul de provenienţă al dacilor, rămânem la părerea că nu poate fi identificat cu spaţiul Câmpiei Munteniei[12]. Adăugăm la argumentele arheologice[13] ce relevă clar faptul că fondul etnic prezent în Muntenia, după acţiunile lui Aelius Catus[14], nu putea suporta un nou transfer de populaţie – aşezări precum cele de la Popeşti[15], Piscul Crăsani[16], Cârlomăneşti[17] sau Grădiştea[18], îşi încetează existenţa în această perioadă – faptul că majoritatea acţiunilor relatate de elogiul funerar se referă la evenimente ce au avut loc la nordul gurilor Dunării[19], astfel încât ar fi lipsită de sens căutarea locului de provenienţă al *transdanubienilor*-daci în altă parte, fie el în Muntenia, ori, cu atât mai puţin, în Banat[20], unde eventualele urme ale unui transfer de populaţie pot fi puse pe seama lui Lucius Tampius Flavianus[21].

---

[9] V. Lica, *The Coming of Rome in the Dacian World*, Konstanz, 2000, p. 159-162.

[10] D. M. Pippidi, *Tiberius Plautius Aelianus şi frontiera Dunării de Jos în sec. I e. n.*, în vol. *Contribuţii la istoria veche a României*[2], Bucureşti, 1967, p. 305.

[11] V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926, p. 104; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucureşti, 1938, p. 124; C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa, V. Aus 500 Jahren vorrömischer u. römischer Geschichte Südosteuropas*, 1. Teil, *Bis zur Festsetzung der Römer in Transdanuvien*, Viena-Leipzig, 1932, p. 165; C. Daicoviciu, în: *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 290-291; Gh. Bichir, *Dacii liberi din Muntenia şi relaţiile lor cu romanii*, în „Thraco-Dacica", 2, 1981, p. 73.

[12] Costin Croitoru, *Câteva consideraţii privind traseul şi cronologia Brazdei lui Novac de nord*, în „Istros", X, 2000, p. 116.

[13] R. Vulpe, *Aşezări getice din Muntenia*, Bucureşti, 1966, p. 16; M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979, p. 192; N. Conovici, *Aşezări fortificate şi centre tribale geto-dacice din Muntenia (sec. IV î.e. n. - I e. n.)*, în „Istros", IV, 1985, p. 71-89;

[14] Strabon, 7, 3, 10. D. Benea, *Contribuţii la istoria relaţiilor politice dintre Imperiul roman şi geto-daci (expediţia lui Aelius Catus)*, în „Apulum", XXVI, 1989, p. 147-159, încearcă să plaseze zona de acţiune a lui Tiberius Aelianus în spaţiul dintre Dunăre şi Tisa.

[15] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campania anilor 1976-1977*, în „Cercetări Arheologice", III, 1979, p. 95-104; idem, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov*, în „Cercetări Arheologice", IV, 1981, p. 58-65.

[16] N. Conovici, *Şantierul arheologic Piscu Crăsani – 1978. Raport preliminar*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", XIII, 1979, p. 143-145; N. Conovici, M. Neagu, *Şantierul arheologic Piscu Crăsani*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", XV, 1983, p. 193-200.

[17] M. Babeş, *Problème de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cârlomăneşti*, în „Dacia", N. S., 19, p. 125-139.

[18] V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila*, Brăila, I, 1996, p. 54, 105.

[19] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 128-129; D. Tudor, *Oltenia romană*[3], Bucureşti, 1967, p. 31; R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les romains*, în vol. *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 137; S. Sanie, *Civilizaţia romană*, p. 37.

[20] M. Garasanin, în „Beogradski Univerzitet. Zbornik Filozofiskog Fakulteta", 7, 1963, p. 53, *apud* D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 307, n. 67.

[21] Vezi V. Lica, *op. cit.*, p. 166.

Că din rândul populaţiilor strămutate ar fi făcut parte şi geţi din sudul Moldovei, ar fi atestat, pe lângă regresul demografic, pus ipotetic şi pe seama migrărilor către interiorul arcului Carpatic[22], şi de dispariţia din izvoarele de secol II p. Chr. a unor neamuri dacice anterior atestate în zona de la nordul gurilor Dunării, cum este cazul cotensilor şi caucoensilor[23]. Un toponim *Cauca / Cauce*, atestat la sud de fluviu[24], ar putea fi pus în legătură tocmai cu transferul neamurilor amintite.

Mutarea *transdanubienilor* părea la un moment dat a nu fi fost paşnică, aşa cum opinau V. Pârvan[25], C. Patsch[26], Em. Condurachi[27], şi R. Vulpe[28], urmele de distrugere prin incendiere a fortificaţiilor dacice din sudul Moldovei[29], de la Matăsaru-punctul Păneşti, Barboşi şi Orlovka[30], susţinând contrariul. În măsura în care acceptăm, însă, că acţiunile prezentate de inscripţie sunt relatate coerent, ca elemente ale unei singure campanii[31], cum înclinăm să credem, ar fi lipsită de logică politica lui Aelianus, despre care s-ar presupune că distruge aşezările dacilor de la Barboşi, Orlovka[32] etc., mută populaţia, sau o parte a ei – în esenţă măsuri violente – iar ulterior restituie regilor sau regelui dac fratele (r. 19-20)[33] — o dovadă a bunelor relaţii dintre părţi, sau a unui acord ce confirmă raporturile daco-romane. Iată o inadvertenţă care merită a fi subliniată. Atestarea unui nivel de ardere nu este urmată de întreruperea locuirii nici la Barboşi[34], nici la Orlovka[35]. Cercetările arheologice au dovedit, însă, faptul că, încă de la începutul primului secol creştin, sistemele de fortificaţii ale cetăţilor de pe „Piatra Cartalului" şi respectiv de pe înălţimea Tirighina au încetat să mai funcţioneze[36], aceeaşi situaţie regăsindu-se şi în cazul altor fortificaţii din Moldova[37] (Poiana, Brad,

---

[22] V. Crişan, *Aspecte privind relaţiile dacilor din estul Transilvaniei cu ţinuturile extra Carpatice, (sec. II a. Chr. – I p. Chr)*, în „Istros", X, 2000, p. 239-249.

[23] N. Gostar, *Toponimia antică a Moldovei*, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice. Seria Istorie-Filologie", Bacău, 1974, p. 37-42.

[24] CIL, VIII, 9390.

[25] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 104, n. 1.

[26] C. Patsch, *op. cit.*, p. 165.

[27] Em. Condurachi, *Tib. Plautius Aelianus şi strămutarea transdanubienilor în Moesia*, în „SCIV", IX, 1, 1958, p. 125.

[28] R. Vulpe, în vol. *Studia Thracologica*, p. 139.

[29] N. Gostar, *Cetăţi dacice din Moldova*, Bucureşti, 1969, p. 35-37; idem, *Cetăţile dacice din Moldova şi cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în „Apulum", V, 1965, p. 145.

[30] Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984, p. 96; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 30.

[31] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 103; C. Patsch, *op. cit.*, p. 165; N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Iaşi, 1984, p. 50.

[32] N. Gostar, în „Apulum", V, 1965, p. 144-145; idem, *Allobrix*, în „Latomus", XXVI, 4, 1967, p. 991; R. D. Bondari, *Arheologiceskie raskopki u s. Orlovka*, în „Arheologiceskie issledovanija na Ukraine v 1968 godu", III, Kiev, 1971, p. 68; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 30; Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 96.

[33] N. Gostar, *DACORVM FRATRVM în inscripţia lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus (CIL, XIV, 3608=ILS, 986=Inscr. Ital. IV.12.125)*, în „Pontica", XII, 1979, p. 37-49.

[34] S. Sanie, în „ArhMold", XVI, 1993, p. 145-150; idem, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 145-153.

[35] V. Sîrbu, V. Bârcă, *Daci şi romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d.Chr.)*, în vol. *Daci şi romani la începutul sec. al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timişoara, 2000, p. 32, 41-42, cu bibliografia problematicii în discuţie.

[36] *Ibidem*, p. 42.

[37] V. Ursachi, *Fortificaţii dacice de pe valea Siretului*, în „Carpica", XVIII-XIX, 1986-1987, p. 33-49; S. Teodor, *Stratigrafia staţiunii arheologice de la Poiana, jud. Galaţi*, în „Carpica", XVIII, 1, 1992, p. 115-124; S. Sanie, în vol. *Din istoria Europei romane*, 1995, p. 150,

Răcătău). Totodată, coroborarea diverselor fragmente de informaţii (cuvintele lui Tacitus[38], care se plânge de infidelitatea dacilor, tranzitarea teritoriului dacilor de către romani în drumul lor către teatrul de operaţiuni, menţinerea situaţiei fortificaţiilor încă de la începutul secolului) par a atesta existenţa unui tratat oferit de Tiberius Aelianus dacilor de la gurile Dunării. Care va fi fost „potentatul statal sau local" cu care guvernatorul roman a „negociat" prevederile acordului este greu de precizat şi orice încercare de identificare se întemeiază pe o sumă de presupuneri. Iată, de exemplu, N. Gostar[39], adept al tezei unităţii statului dac, credea că tratatul a fost încheiat între Tiberius Aelianus şi regele dacilor, căruia îi înapoiază fratele (*dacorum fratrum*), capturat de duşmanii săi. Pentru Vasile Lica[40], acest rege nu putea fi altul decât Scorylo. Desigur, se pune întrebarea care era raportul comunităţilor din spaţiul est-carpatic cu puterea centrală din Munţii Orăştiei ? Pe de o parte, nu vedem legătura dintre cetăţile dacice, lipsite de fortificaţii pe tot parcursul secolului I p. Chr., de la gurile Dunării, mai degrabă izolate, şi „armătura defensivă" de pe linia Carpaţilor[41] a statului dac, iar pe de altă parte, nu există dovezi care să probeze existenţa unei structuri politice geto-dacice izolate în sudul Bugeacului[42], însă în acest caz argumentul *de silentio* este irelevant dacă avem în vedere urmele neîntrerupte de locuire pe tot parcursul primului secol creştin, densitatea populaţiei şi importanţa strategică a zonei. În egală măsură trebuie avute în vedere şi alte aspecte care ar putea ajuta la clarificarea chestiunii: 1. în ce măsură ar fi putut avea succes politica diplomatică a lui Tiberius Aelianus în acţiunea de oprire a raidurilor sarmate, acolo unde puterea militară a regelui dac eşuase, şi 2. dacă nu cumva motivul prizonieratului fratelui ori surorii regale – redat în inscripţia de la Tibur prin sintagma *dacorum fratrum* – este un clişeu al istoriografiei antice[43].

Prin prisma celor arătate şi în actualul stadiu al cercetărilor considerăm că ipoteza lui N. Gostar nu mai poate fi susţinută, în consens cu descoperirile arheologice, fiind mai degrabă vechea variantă a lui Fr. Vollmer[44], care vedea în *fratres* un sinonim pentru *socii*, r. 18-21 primind astfel interpretarea: „ *regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios (remisit) (regibus) Dacorum fratrum captos aut hostibus ereptos remisit, ab aliquis eorum opsides accepit* (... dacilor aliaţi, Aelianus le înapoiază fii captivi şi pe cei prinşi de duşmani, iar dacilor nealiaţi le cere ostatici).

În dezafectarea fortificaţiilor cu greu nu poate fi întrezărită tactica practicată de administraţia romană. Prezenţa acestei realităţi încă de la începutul secolului, împreună cu tolerarea „ameninţării dacice" chiar pe malul Dunării, după ce în prealabil fusese aplicată politica „spaţiului de siguranţă" prin depopulare în Câmpia Dunării[45], dublate de o posibilă atestare prin intermediul inscripţiei a calităţii dacilor din spaţiu

---

[38] Tacitus, *Istorii*, 3, 46.
[39] N. Gostar, în „Pontica", XII, 1979, p. 37-49.
[40] V. Lica, *Scripta Dacica*, Brăila, 1999, p. 105-106, n. 33.
[41] I. Glodariu, *Arhitectura dacilor civilă şi militară (sec. II î. e. n.-I e. n.)*, Cluj-Napoca, 1983, p. 23-38.
[42] V. Sîrbu, V. Bârcă, *op. cit.*, p. 47.
[43] Nu este aici locul potrivit pentru o înşiruire a exemplelor de fraţi şi surori ai diverşilor regi, (fie căzuţi în prizonierat la romani, în contextul unui *bellum iustum*, fie eliberaţi de către aceştia de la alte neamuri în contextul unei politici pacifiste) cert este că acestea există şi sunt îndeobşte cunoscute.
[44] Fr. Vollmer, în „Rheinische Museum", 53, 1898, p. 636-637, *apud* N. Gostar, în „Pontica", XII, 1979, p. 133, n. 23.
[45] V. Sîrbu, V. Bârcă, *op. cit.*, p. 47.

est-carpatic de aliaţi ai romanilor (*fratrum = socii ?*) şi de tranzitarea teritoriului acestora de trupele imperiale către teatrul de operaţiuni din est, înainte de cunoscutul episod al adorării efigiilor romane, deci a ceea ce a fost interpretat ca şi un tratat oferit „barbarilor", ne îndeamnă să credem că acordul dintre dacii de la gurile Dunării şi romani este ceva mai vechi, în vremea lui Aelianus fiind cel mult reînnoit.

De altfel, din ordinea în care sunt prezentate evenimentele în elogiul de la Tibur, reies următoarele: 1. (r. 15): Tiberius Silvanus Aelianus a oprit invazia dinspre răsărit a sarmaţilor; 2. (r. 16-17): a adus regi necunoscuţi sau duşmani pe malul Dunării, pentru a se închina în faţa steagurilor romane; 3. (r. 18-21): a înapoiat regilor bastarnilor, şi celor ai roxolanilor pe fiii lor... Toate aceste etape sunt redate pentru a justifica operaţiunea de strămutare a *transdanubienilor*, astfel Aelianus porneşte în expediţia întreprinsă în preajma teritoriilor locuite de sarmaţii răsăriteni, altfel spus a bazelor din care aceştia îşi porneau raidurile, pentru a opri un nou atac, încă înainte de a începe. Informaţiile despre un atac al sarmaţilor se pare că erau cunoscute şi dacilor, în legătură cu această tentativă de invazie, oprită de Aelianus, fiind pusă şi îngroparea a două tezaure monetare de pe cuprinsul Daciei[46], poate nu singurele. Urmarea expediţiei este redată sugestiv: guvernatorul Moesiei aduce pe malul Dunării regi, cunoscuţi romanilor, adică ai duşmanilor amintiţi în r. 13: *motum orientem Sarmatarum* şi necunoscuţi, dintre cei atestaţi în r. 18-19: *regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum...*, pe care îi obligă să se închine în faţa efigiilor romane. Reconstituind ceremonialul uzitat într-o atare situaţie[47], nu-l vedem pe regele „barbar" singur între trupele imperiale ci însoţit de supuşii săi, adică exact aşa cum apare în r. 11-12: „*cum coniugibus / ac liberis et prinncibus aut regibus suis* ". Totodată, faptul că aceşti regi sunt aduşi tocmai pe malul Dunării pentru a fi supuşi jurământului de credinţă, implică în sine două aspecte: a) actul aducerii lor pe malul fluviului presupune prin excelenţă, o „transmutare", întrucât aceştia puteau fi supuşi aceluiaşi tratament la fel de bine şi în locul lor de origine, şi b) supunerea la prestarea jurământului de credinţă se face pe malul Dunării, în faţa teritoriului roman, înainte de a se pătrunde în *Orbis romanus*.

În ce măsură dacii făceau parte dintre *transdanubieni*, iată o întrebare la care numai arheologia poate oferi un răspuns elocvent. Dacă avem în vedere faptul că în spaţiul locuit de daci nu avem atestate dislocări masive de populaţie, precum şi bunele relaţii ce par a fi atestate între părţi, atunci numărul dacilor strămutaţi trebuie să fi fost destul de mic, şi în acest caz rolul jucat de ei ar putea fi acela al unor miliţii, imperios necesare pentru supravegherea *transdanubienilor*.

Motivul pentru care aceştia au fost deportaţi este explicat în r. 11- *ad praestanda tributa*. Desigur că nu poate fi vorba decât despre un tribut material, obţinut probabil din exploatarea pământului, raţiune în urma căreia fraza a fost pusă în legătură cu r. 25-26[48]- *primus ex ea provincia magno tritici modo / annonam p(opuli) R(omani) adlevavit*. Pare greu de crezut că cei 100 000 (?) de *transdanubieni*, dintre care, cu siguranţă, un anumit procentaj erau exclusiv consumatori (r. 11-12- *cum coniugibus /*

---

[46] M. Macrea, I. Berciu, în „Apulum", I, 1939-1943, p. 197 şi urm.
[47] Un astfel de episod este relatat pe larg de Tacitus, *Annales*, V, 28-31.
[48] V. Pârvan, *Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*[4], Bucureşti, 1967, p. 132, 144; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 309; Constantin C. Petolescu, *Dacia şi Imperiul roman. De la Burebista până la sfârşitul Antichităţii*, Bucureşti, 2000, p. 37.

ac liberis et prinncibus aut regibus suis), ar fi fost capabili să obţină, cu mijloacele specifice perioadei, o producţie de cereale atât de mare încât să poată supravieţui într-un mediu nou, respectiv să şi plătească un impozit care i-ar fi permis lui Tiberius Plautius Aelianus, pe lângă nevoile provinciale, să scoată populaţia Romei din criză, prin trimiteri masive de grâne către capitala imperială. Acţiuni similare întreprinde şi guvernatorul Pannoniei, Lucius Tampius Flavianus, despre care ne informează o inscripţie[49] că a primit onorurile triumfale în urma transferării transdanubienilor, de pe malul stâng pe malul drept al Dunării, cu scopul de a asigura mâna de lucru şi plata tributului (r. 6-9).

L. Tampio L. F. / Cam. Flaviano / Flam. Quir. cos. pro. cos. provinc. / Africae. leg. Aug. pro. pr. Pannoniae / curator aquarum ... Huic / Senatus triumphalia ornamenta de / crevit multis opsidibus a Transdanuvi / anis acceptis limitibus omnibus exploratis / hostibus ad vectigalia praestanda traductis / L. Tampius Rufus.

După cum se poate remarca, inscripţia, de o asemănare izbitoare cu elogiul funerar de la Tibur, nu pomeneşte nimic despre trimiterea de grâne la Roma, aşa încât considerăm că provenienţa surplusului de cereale pe care îl avea la dispoziţie guvernatorul Moesiei trebuie căutată şi în altă parte decât în cuantumul tributului achitat de către *transdanubieni*. Mult mai plauzibilă ar fi varianta conform căreia Tiberius Plautius Silvanus Aelianus ar fi suplimentat trimiterile de grâne către capitala Imperiului şi cu cantităţile obţinute în urma schimburilor comerciale cu cetăţile greceşti Olbia şi Tyras, despre care se ştie că erau în bune relaţii cu administraţia imperială[50]. Adoptarea erei romane de către locuitorii Tyras-ului[51], la jumătatea secolului I p. Chr., fie că este interpretată în sensul anexării cetăţii de către Tiberius Plautius Silvanus Aelianus[52] sau doar a acordării unor facilităţi fiscale[53], dovedeşte cu prisosinţă relaţiile economice care se stabiliseră între părţi[54], de unde izvorăşte şi necesitatea instituirii unui „protectorat roman", care să impună interesele Romei în zonă. La aceeaşi dată, cetatea Olbia caută protecţia imperială, încheind o alianţă (*symmachia*) cu Roma[55]. Este de remarcat faptul că cetăţile Tyras şi Olbia, despre care avem astfel dovezi certe că intraseră în sfera de influenţă romană chiar în timpul lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, închideau căile de acces de la limanurile Nistrului şi Bugului spre Dobrogea. În acelaşi timp, două izvoare epigrafice reţin atenţia, care, deşi datate după cucerirea Daciei, credem că redau realităţi ceva mai vechi.

1. Placă de marmură cu o inscripţie dedicată lui *Marcus Ennius Illadianus*, centurion al legiunii *V Macedonica*[56], datată la începutul secolului II p. Chr.

---

[49] ILS, 985. Vezi de asemenea şi CIL, X, 6225, ILS, 921; 1023.

[50] Pentru alte ipoteze cu privire la provenienţa acelei *annona*, vezi D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 309, n. 74.

[51] CIL, III, 781; P. Nicorescu, *Scavi e scoperte a Tyras*, în „Ephemeris Dacoromana", II, 1924, p. 379.

[52] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 733.

[53] D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 323, n. 120.

[54] I. Glodariu, *Dacian Trade with the Hellenistic and Roman World*, British Archaeological Reports, Oxford 1976.

[55] *L'Année épigraphique*, Paris, 1996, 1357.

[56] P. Nicorescu, *Garnizoana romană în sudul Basarabiei*, în „AARMSI", 3, 19, 1937, p. 219-220 şi fig. 7-8 idem, în „AARMSI", 3, 26, 1944, p. 502.

„M(arco) Ennio Illadiano centurioni / Leg(ionis) V Mac(edonicae) / Cornelius Vita- / lis actuarius. Jul(ius) / Iamblic(ul) eques. M(arcus) / Valer(ius) Val...".

Atestarea între funcțiile enumerate a celei de *actuarius*, ceea ce presupune și existența celei de *susceptores*[57], fac dovada strângerii în zonă a unor dări în natură.

2. Inscripție descoperită la Korotnoe, dar provenită de la Tyras, datată în anul 201[58].

„...Exemplum epistulae ad Heraclitum / Quamquam Tyranorum civitas oreginem / dati beneficii non ostendant, nec tacile quae / per errorem aut licentiam usurpata sunt, prae / scriptione temporis confirmentur, tamen, quoniam divi Antonini parentis nostri litte / ras sed et fratrum imperatorum cogitamus, item / Antonii Hiberi gravissimi praesidis, quod attinet / ad ipsos Tyranos quique ab iis secundum leges / eorum in numerum civium adsumpti sunt, ex pri / stino more nihil mutari volumus...".

Reconfirmarea unor scutiri de taxe este justificată în text și de faptul că un astfel de privilegiu fusese primit încă de foarte multă vreme (*quamquam Tyranorum civitas oreginem dati benefici non ostendat*), poate chiar înainte de ocupația romană propriu-zisă[59].

Așadar, este de presupus că interesele economice și strategice romane impuneau prezența permanentă a unei trupe în zonă. Plasarea unei garnizoane romane la nordul gurilor Dunării, logică până la evidență dar rămasă încă neatestată, nu înseamnă *ipso facto* că teritoriul respectiv ar fi intrat automat în componența Imperiului, ci ar putea demonstra, cel mult, interesul roman asupra zonei și, eventual, preparativele de anexare efectivă a Dobrogei[60]. Din păcate, nu cunoaștem identitatea exactă a acestei trupe ori locul ei de staționare. La dispoziția lui Aelianus, în momentul expedițiilor efectuate la nordul gurilor Dunării, se aflau doar două legiuni: a VIII-a *Augusta* și a VII-a *Claudia*[61], prezența acestora nefiind atestată pe teritoriul Moldovei. Legiunea a V-a *Macedonica* fusese transferată în Orient, în intervalul 62-71[62], fiind angajată în luptele cu parții. Prezența unor trupe din această legiune la nordul gurilor Dunării, după anul 71, rămâne ipotetică, întrucât atestările sale la Barboși, Orlovka, Novosel'skoe, Izmail și Tyras au fost datate doar de la începutul secolului II[63], dar nu se exclude, știut fiind faptul că, cel puțin în cazul descoperirilor de material tegular, a fost semnalată posibilitatea reutilizării țiglelor[64].

---

[57] *Ibidem*; I. Ioniță, *op. cit.*, p. 40.

[58] CIL, III, 781 = ILS, 423, întregită de Gr. Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturali ale Muzeului Național de antichități din București*, I, 1902, p. 230.

[59] E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 446; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 231; I. Ioniță, *op. cit.*, p. 40.

[60] Al. Suceveanu, *În legătură cu data de anexare a Dobrogei de către romani*, în „Pontica", IV, 1971, p. 112-114; idem, *Viața economică în Dobrogea romană (secolele I - III e. n.)*, București, 1977, p. 21.

[61] A. Petre, *Organizarea limesului dunărean în provincia Moesia*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor. Seria Monumente istorice și de artă", I, 1974, *passim*.

[62] Tacitus, *Annales*, XV, 6; M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 1987, p. 16.

[63] P. Nicorescu, în „AARMSI", 3, 19, 1937, p. 217-222; N. Gostar, *Unitățile militare din castellum roman de la Barboși*, în „Danubius", I, 1967, p. 107-113; E. Doruțiu-Boilă, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, în „SCIV", 23, 1, 1972, p. 45-62.

[64] S. Sanie, *Civilizația romană*, p. 80; vezi și A. H. Jones, *Le déclin du monde antique*, Paris, 1970, p. 342.

În lumina celor arătate mai sus raţiunile economice ale strămutării transdanubienilor-daci trecând în plan secundar, ne vom concentra atenţia asupra argumentelor de ordin strategic. De regulă, administraţia imperială recurge la transferurile de populaţie din două motive bine întemeiate: crearea unor zone de siguranţă de tip *terra deserta* şi slăbirea presiunii exercitate de populaţiile migratoare, cu alte cuvinte, diminuarea fondului demic, ambele dovedindu-se funcţionale în situaţia de faţă. Şi într-un caz, ca şi în celălalt, măsurile sunt premergătoare acordării unui tratat de *amicitia*, al cărui punct de plecare era aproape invariabil *deditio*, capitularea necondiţionată, ce cuprindea în sine atât actul dispariţiei cât şi cel al reconstituirii ca subiect de drept al învinsului, prin voinţa discreţionară a Romei. Între clauzele tratatului, un loc aparte îi revenea aspectului defensiv, în fapt, motivul primordial al acţiunii propriu-zise.

J. Klose[65] împărţea în patru categorii statele clientelare romane de la Rhin şi Dunăre, în secolele I – II p. Chr. 1. State care nu plătesc tribut Romei, însă oferă trupe armatei romane pe durata tratatului, în schimbul unor avantaje; 2. State care în schimbul unor stipendii trimit ajutor militar în caz de război; 3. State care în schimbul unor stipendii se obligă să asigure securitatea frontierei romane; 4. State care în schimbul unor stipendii se obligă să nu întreprindă incursiuni în Imperiu. Împotriva acestei clasificări se pronunţă, mai recent, C. H. Opreanu[66], care însă sfârşeşte prin a o accepta, cu amendamentul că, sintagma „Klientel-Randstaaten" „reprezintă o expresie fără acoperire documentară... iar orice încercare de a trata global acest subiect este puţin recomandabilă". Fără îndoială că actele de politică externă romană sunt tributare deopotrivă particularităţilor zonale, ale subiecţilor asupra cărora se răsfrâng şi distanţei politice, economice, militare şi chiar culturale existente între părţi, însă nu trebuie uitat că numitorul comun al acestor acte este, potrivit unei ipoteze emise de F. Millar[67] – cu care primul istoric amintit este de acord – împăratul.

Partea comună a acestor categorii de state, este cea referitoare la obligaţiunile militare ale învinşilor, redată sub forma prestării unui tribut[68]. În situaţia noastră, aceasta apare cu atât mai necesar, cu cât este cunoscut faptul că guvernatorul Moesiei este lipsit de aportul lui *legio V Macedonica*, transferată în Orient. O inscripţie din *Caesarea*[69] pare a atesta această realitate:

„diis manibVS SAECI CAVCESIS / eques ALAE II THRACVM / dec. proPINQVI VIXIT AN / nis xxXIIII MILITAVIT AN / ...... hic SITVS EST S T T L / ...... testaMENTO FECIENdum / ...... MAGANVS ...... / ...... ANVS HEr. cur.".

---

[65] J. Klose, *Roms Klientel-Randstaaten am Rhein und an der Donau. Beitrage zu der Geschichte und rechtlichen Stellung im 1 und 2 Jahrhundert n. Ch.*, Breslau, 1934, p. 147.

[66] C. H. Opreanu, *Dacia romană şi Barbaricum*, Timişoara, 1998, p. 22-26

[67] F. Millar, *Emperors, Frontiers and Foreign Relations 31 BC-AD 378*, în „Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies", 13, 1982, p. 1-23.

[68] O ipoteză similară propusese Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 126, care, fără a nega „raţiunile economice" ale transferului consideră că: „romanii vor recruta în curând din rândurile geto-dacilor strămutaţi la sudul Dunării excelente trupe auxiliare". Aceeaşi idee la Zvi Yavetz, *Latin authors on Jews and Dacians*, în „Historia", 47, 1998, p. 103, care presupune că: „the Romans could hope to recruit into their auxilia the healthy sons of the population newly settled by Plautius Aelianus"

[69] CIL, VIII, 9390, propunere de reîntregire şi traducere de N. Gostar, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice", Bacău, 1974, p. 39.

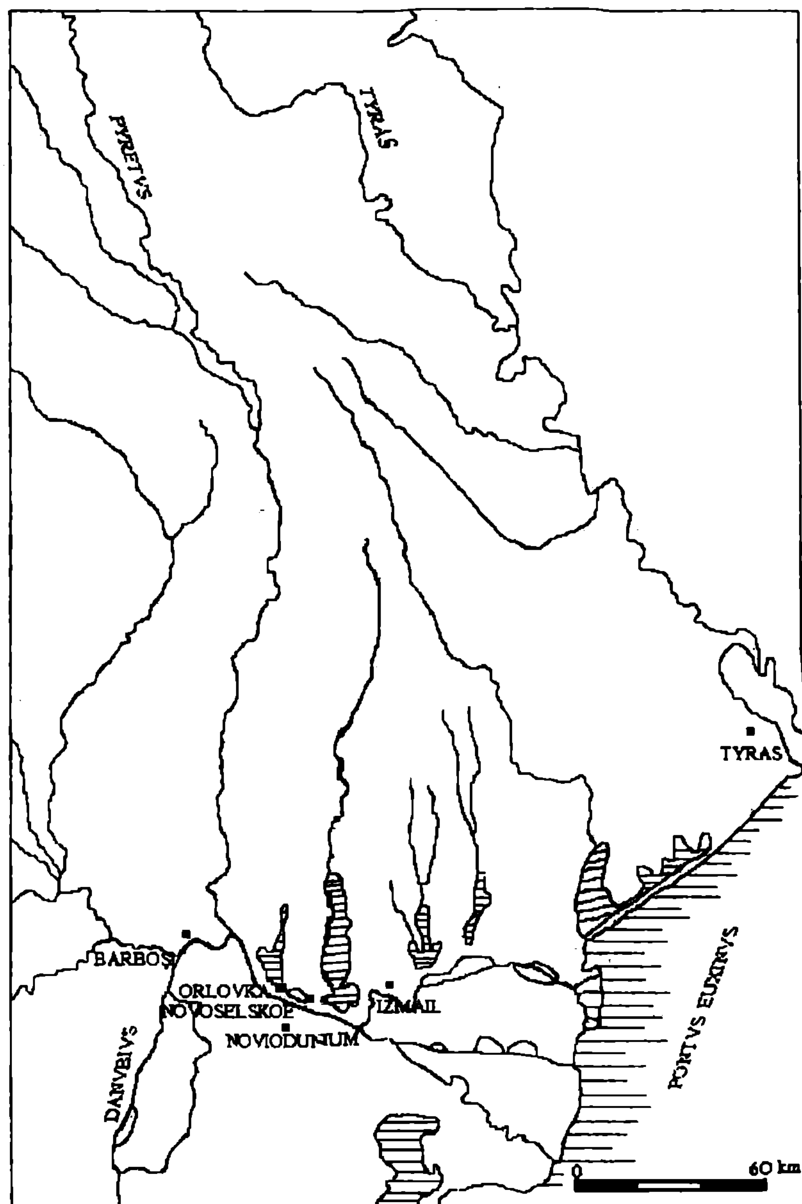

Fig. 1. Sudul Moldovei.

Prezenţa unui militar în a doua unitate de cavalerie a thracilor din armata romană, a cărui familie era după toate probabilităţile originară din *Cauca / Cauce*, ne duce invariabil cu gândul la motivele strategice ale transferului *transdanubienilor*-daci. Dacă populaţia din care făcea parte şi soldatul atestat ar fi fost strămutată în scopuri

exclusiv economice, cu greu acesta ar fi putut îmbrăţişa o astfel de carieră militară şi, în plus, în lipsa argumentului militar, nu vedem care ar putea fi raţiunile transferului de populaţie atâta timp cât Aelianus putea, în aceeaşi măsură, obliga *transdanubienii* la prestarea unui tribut, fie că ei locuiau la sud sau la nord de Dunăre. Alte informaţii documentare atestă prezenţa geto-dacilor în trupele auxiliare romane. Este vorba despre două diplome militare, prima descoperită la Dalgodeltzi (*Ciabrus*)[70], eliberată de Vespasian în anul 71 p. Chr. pentru *Tutio Buti f. Dacus* care făcuse parte din flota de la Missenum, şi a doua descoperită la *Nicopolis ad Istrum*[71], eliberată în anul 88 de acelaşi împărat, pentru *pediti Gario Stibi f. Dacus*, militar în *cohors Musulamiarum*.

Deşi rămâne încă destul de controversat, pe temeiul textului inscripţiei de la Tibur, cel puţin cu titlul de ipoteze de lucru, putem propune următoarele concluzii:

Tiberius Plautius Aelianus acţionează conform unui plan stabilit de administraţia imperială de la Roma[72]. Acest program de politică externă romană trebuie văzut într-un context mai larg, putând fi pus fie pe seama unei excelente viziuni strategice ce viza transformarea Mării Negre în *mare nostrum* şi mai departe învăluirea imperiului part, eternul adversar al Romei din Orient[73], fie pe seama unui dezinteres total al guvernării neroniene pentru actele de politică externă[74] şi, în acest context, încercarea rapidă de pacificare a zonei urmărea asigurarea unei linişti relative la graniţele imperiale, ceea ce i-ar fi permis împăratului să se dedice exclusiv pasiunilor sale artistice. Conform datelor de care dispunem în momentul de faţă, şi în consens cu tradiţia literară, prima ipoteză este mult mai plauzibilă. Interesul neronian pentru litoralul nord pontic în special şi circumpontic în general[75] izvorăşte, pe lângă considerentele arătate, şi din intenţia de a controla cel mai important drum comercial ce lega bazinul Mării Negre de India şi China[76].

Politica romană a „spaţiului de siguranţă" practicată la Dunărea de Jos cu precădere în perioada Augustus-Nero, este redată în izvoare prin intermediul unor sintagme de genul: „*per quem pacem provinciae et confirmavit et protulit*[77]" sau „*Dacia non victa, sed summota atque dilata est*[78]". Dacă în primul caz nu este clar la ce se referă lapicidul elogiului de la Tibur când scrie *confirmavit et protulit*, la *pacem* sau la *provincie*[79], în cel de-al doilea caz, *Dacia... dilata est*, nu poate fi interpretată decât în sensul extinderii zonei de influenţă romane la nordul Dunării. Cum pentru momentul cronologic expus în stânga fluviului artefactele romane sunt sporadice, rezultat al penetraţie culturale, şi nu urme masive ale elementului roman cuceritor, considerăm că,

[70] CIL, XVI, 13; Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 126, n. 2
[71] A. Alföldi, *Dacians on the southern bank of the Danube*, în „Journal of Roman Studies", Londra, XXIX, 1939, p. 28-31.
[72] Tadeusz Zavadski, *La légation de Ti. Plautius Silvanus Aelianus en Mèsie et la politique frumentaire de Néron*, în „La Parola del Passato", 30, 1975 („Neroniana", 1974), p. 73.
[73] E. Cizek, *Secvenţă romană*, Bucureşti, 1986, p. 291-316.
[74] Se pare că Nero prefera să lase politica externă în seama consilierilor săi, în special a lui Seneca, A. Oltramare, *Sénèque diplomate*, în „Revue des Études Latines", 16, 1938, p. 318-335; W. M. Calder, *Seneca, Tragedian of Imperial Rome*, în „The Classical Journal", 72, 1, 1976, p. 1-13.
[75] Flavius Josephus, *Bell. Jud.*, II, 336; Suetonius, *Nero*, 19, 2; Tacitus, *Istorii*, I, 6.
[76] Pliniu cel Bătrân, *Istoria Naturală*, VI, 17, 52.
[77] CIL, XVI, 3608 = ILS, 968
[78] Florus, II, 28, 18.
[79] V. Pârvan, *Getica*, p. 128; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 316-319.

cel puţin pentru primul secol creştin, la Dunărea de Jos n-a existat o frontieră lineară în sens modern şi nici măcar sub forma a ceea ce anticii vor desemna sub titulatura de *limes*, limita imperială fiind redată în această perioadă printr-o zonă[80] de contact între *Orbis romanus* şi *barbaricum*. În acest context, Dunărea reprezenta nu graniţa, ci axa de o parte şi de alta a căreia se desfăşura în teren frontiera romană. De altfel, o *ripa* nu are relevanţă sub aspect juridic – al delimitării clare a spaţiului roman, ea constituind doar din punct de vedere defensiv o graniţă. Dinamica configuraţiei limitelor zonale ale Imperiului relevă clar raportul Romei cu populaţiile din *barbaricum*.

Traducerea sintagmei *per quem pacem / provinciae et confirmavit et protulit* (r. 21-22) implică deci, indiferent de interpretarea acceptată, o extindere zonală a autorităţii romane. Dacă Aelianus şi-a întemeiat influenţa pe existenţa efectivă în teren a unor trupe romane care să protejeze interesele imperiale în zonă sau a unor acorduri încheiate cu localnicii, în virtutea cărora aceştia ar fi acţionat sub forma unor miliţii locale, este greu de precizat în actualul stadiu al cercetărilor. Cert este că, nici într-un caz, nici în celălalt, nu poate fi vorba despre o schimbare a configuraţiei frontierei dunărene în sensul deplasării graniţei către nord. Acţiunile lui Aelianus merg, mai degrabă, în sensul creării unui „vorlimes" care să asigure graniţa nordică a viitoarei provincii Moesia Inferior.

Întrucât în spaţiul locuit de către daci, pentru momentul cronologic la care se desfăşoară acţiunile lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, nu sunt atestate dislocări etnice masive, deci elemente ale politicii „spaţiului de siguranţă", este de presupus că în rândul *transdanubienilor* ponderea elementului dacic va fi fost destul de redusă.

---

[80] C. R. Whittaker, *Les frontières de l'Empire Romain*, Paris, 1989, p. 32-33.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

ALA FLAVIA ÎN DACIA INFERIOR

CONSTANTIN C. PETOLESCU*

În anul 1974, în cursul săpăturilor din castrul de la Boroşneul Mare (jud. Covasna), a apărut un fragment de dală de calcar cu inscripţie, publicată îndată de descoperitor cu următoarea lectură**[1]:

Imp(erator) Caesar d[ivi Traiani]
Parthici f(ilius) di[vi Nervae nep(os)]
Traianus Ha[drianus Aug(ustus)]
pont(ifex) max(imus) tri[b(unicia) pot(estate)- - -co(n)s(ul) III]
5 *Egnatio [- - - - - - - - - - -]*
ala I Lat[obic(orum)- - -]

Numele trupei a fost „corectat" de I. I. Russu (prin retuşarea literelor care precedă fractura, în ultimul rând): *ala I Bat[av(orum) ∞]*[2].

De curând, preocupat de lectura acestei inscripţii, I. Piso propune a citi în ultimul rând (6): *ala Fla[via Gaetulorum]*[3]. De asemenea, revizuie ştampila **ALFALM** din aceeaşi localitate[4] şi propune lectura: *al(a) F(lavia) al(a) As(turum)*[5], deci ştampila comună a două unităţi: *ala I Flavia Gaetulorum* (trupă din Moesia Inferior) şi *ala I Asturum* (această trupă staţiona şi ea în sud-estul Transilvaniei, în castrul de la

* Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti

**Abrevierile utilizate în acest articol sunt cele adoptate în revista SCIVA, 46, 1995, 3-4, p. 356 şi urm. Alte abrevieri: CIG: *Corpus Inscriptionum Graecarum*; IDRE, I-II: C. C. Petolescu, *Inscriptiones Daciae Romanae*. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie, I-II, Bucureşti, 1996-2000; PME: H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (1976), II (1977), III (1980), IV (Suppl. I; 1987), V (Suppl. II; 1993); REG: Revue des Études Grecques, Paris; SEG: *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Lugdunum Batavorum; TAM - *Tituli Asiae Minoris*, Wien.

[1] Z. Székely, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 344-346, fig. 4-5 (foto, desen); reprodusă în AnnÉp, 1974, 564.

[2] I. I. Russu, SCIVA, 29, 1978, 4, p. 561 (= IDR, III/4, 325); AnnÉp, 1978, 696.

[3] I. Piso, ActaMN, 36 (I), 1999, p. 81-86, fig. 1 (foto) şi 4 (reconstituire grafică).

[4] Enigmatica ştampilă a fost publicată de Z. Székely (SCIVA, 26, 1975, 3, p. 344, fig. 2/2; de aici, reprodusă în AnnÉp, 1974, 565) cu lectura: *Al(a) Palm(yrenorum)*; lectură acceptată de I. I. Russu (IDR, III/4, 328). Noi am atras însă atenţia (SCIVA, 46, 1995, 1, p. 37, nota 24) că această ştampilă apare şi în repertoriul lui J. Szilágyi (*Die Besatzungen des Verteidigungssystems von Dazien und ihre Ziegelstempel*, Diss. Pann., II, 21, Budapesta, 1946, p. 19, pl. XIV/194), întregită de I. I. Russu (Dacia, N.S., 1, 1957, p. 361-362): *al(a) p(rima) A(sturum)*.

[5] I. Piso, ActaMN, 36 (I), 1999, p. 83 şi fig. 2-3 (foto şi desen).

Hoghiz)[6]. După acelaşi epigrafist, tot alei de getuli i se poate eventual atribui o inscripţie funerară de la Căşei menţionând un fost călăreţ dintr-o misterioasă *al(a) elect(orum)*[7].

Ala I Flavia Gaetulorum[8] este menţionată în Moesia Inferior în diplomele militare din anii 99[9], 110/113[10], 120[11], 125[12], 127[13] şi 145[14], precum şi într-o mică *tabula honestae missionis* din anul 215 pentru un *eques* al acestei trupe[15]. Dintre comandanţii acestei trupe, cunoaştem pe următorii: M. I(ulius) Sanctus Maximinus, ἔπαρχος ἄλης Γαιτούλων (pe timpul lui Domitian)[16]; T. Antonius Cl. Alfenus Arignotus (inscripţia de la Thyateira), χιλίαρχος σπείρας πρώτης Κιλίκων, πραιπόσιτος σπείρας πρώτης Γαιτούλων (pe timpul lui Marcus Aurelius)[17]; P. Aelius Hammonius, ἔπαρχος ἄλης α′ Γετούλων (pe timpul lui Maximin Tracul)[18]. Acestei trupe i se pot atribui ştampilele *AL·FL* de la Carsium[19]. Numele trupei apare de asemenea în Moesia Inferior în inscripţii de la Oescus[20], Tomis (fragmentară, menţiunea unui veteran)[21] şi Histria (inscripţia unui veteran; anul 152)[22].

---

[6] Dspre *ala I Asturum*: C. C. Petolescu, SCIVA, 46, 1995, 1, p. 36-37, nr. 2 (cu bibliografie).

[7] Inscripţia a fost publicată de I. I. Russu, în *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956, p. 129 (vezi idem, ActaMN, 4, 1967, p. 90; AnnÉp, 1957, 331): *D(is) M(anibus)./ Aur(elius) Titus vix(it) / an(nos) LX. Aur(elia) Gemel/lina vix(it) an(nos) XX. Aur(elius) / Cotes, eq(ues) al(ae) elect(orum) / m(aritae) p(iissimae) et socro.* Reexaminând textul pe piatră, I. Piso (ActaMN, 36/I, 1999, p. 87-89, fig. 5-6 - foto şi desen) propune în r. 5: *eq(ues) al(ae) Fl(aviae) f(aciendum) c(uravit)*; această trupă poate fi identificată, după epigrafistul citat, fie cu *ala Flavia Gaetulorum*, fie cu *ala Flavia Augusta Britannica ∞ c. R.* din Pannonia Inferioară.

[8] Despre această trupă: C. Cichorius, RE, I, col. 1234; W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 35; J. Beneš, *Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia*, Praga, 1978, p. 8, nr. 13; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, Bucureşti, 1977, p. 51-52, nr. 3; John E. H. Spaul, *Ala². The auxiliary cavalry units of the pre-Diocletianic imperial Roman Army*, Nectorea Press, Andover, 1994 [versiune revăzută a articolului lui Cichorius din RE], p. 124-125.

[9] CIL, XVI, 45.

[10] CIL, XVI, 58.

[11] P. Weiß, ZPE, 117, 1997, p. 239-242, nr. 6 (= AnnÉp, 1997, 1776) (datată 19 oct. 106 sau între 117-124); reluată de W. Eck şi P. Weiß, Chiron, 32, 2002 şi datată 19 octombrie 120.

[12] W. Eck - M. M. Roxan, ZPE 116, 1997, p. 193-203 (= AnnÉp, 1997, 1772).

[13] M. M. Roxan, ZPE, 118, 1997, p. 287-289 (= AnnÉp, 1997, 1780).

[14] RMD, 165.

[15] W. Eck - M. M. Roxan, în Archäologisches Korrespondenzblatt, 28, 1998, 1, p. 96-100 (= AnnÉp, 1998, 1618).

[16] AnnÉp, 1993, 1561; cf. H. Devijver, PME, Suppl. II, p. 2147, nr. 118 bis.

[17] ILS, 8853; TAM, V/2, 935; IDRE, II, 383 (în realitate, trupa este tot o *ala*); cf. H. Devijver, PME, A 132.

[18] ISM, II, 106 (= ILS, 8851); cf.H. Devijver, PME, A 21.

[19] La Carsium s-a descoperit mai întâi jumătatea dreaptă a unei ştampile păstrând doar două litere: *[- -] FL* (M. Zahariade, C. Muşeţeanu, C. Chiriac, Pontica, 14, 1981, p. 255, nr. 1, fig. 2; CEpR, II, 205). Ulterior (1987) a apărut alt fragment de ştampilă, citită *[al(a) G]al(lorum) Fl(aviana)* (publicată de Victoriţa Nicolae - Constantin Nicolae, SCIVA, 42, 1991, 1-2, p. 79-80, fig. 1 - desen; AnnÉp, 1992, 1496); această trupă este menţionată în Moesia Inferior prin diplomele din anii 99 şi 105 (CIL, XVI, 44 şi 50), iar ulterior apare în Moesia Superior (diplomele din 159/160 şi 161: CIL, XVI, 111; RMD, 55) (despre această trupă: A. Aricescu, *Armata*, p. 54, nr. 6; J. Beneš, *Auxilia*, p. 9, nr. 17). Cu câţiva ani în urmă a apărut o nouă ştampilă, de data aceasta întreagă: *AL·FL*; ea poate fi atribuită trupei de care s-a vorbit *(ala Gallorum Flaviana)*, dar mai degrabă alei *I Flavia Gaetulorum* (AnnÉp, 1998, 1145).

[20] AnnÉp, 1961, 318 a (= B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, Sofia, 1989, nr. 57): piatra funerară a unui *eq(ues) al(ae) G(a)et(ulorum)*.

[21] CIL, III, 7557 (= ISM, II, 247).

[22] Al. Suceveanu, Pontica, 31, 1998, p. 109-114 (= CEpR, XVIII, 814; AnnÉp, 1998, 1148).

O *ala* omonimă apare în provincia Pannonia Inferior într-o diplomă din 1 septembrie 114[23]; este vorba probabil tot de trupa din Moesia Inferior, adusă în Pannonia Inferior în locul alei *I Flavia Augusta Britannica milliaria civium Romanorum* (trimisă de Traian să lupte în războiul cu parții)[24]. Aproximativ din acest răstimp poate data cariera lui L. Flavius Secularis, aşa cum apare într-o inscripţie funerară de la Roma[25]: *praef(ectus) coh(ortis) primae equitatae civae* (sic) *Roman(orum) in Germ(ania) Inferior(e), trib(unus) coh(ortis) primae voluntariae Campanorum in Pan(n)onia Inferiore*[26], *praef(ectus) alae primae Flaviae Gaetulor(um) in Pan(n)onia Inferiore.* Dintr-o altă inscripţie (fragmentară) de la Roma cunoaştem o parte din cariera lui Sex. Attius Senecio, *trib(unus) leg(ionis) X Geminae* (în Pannonia Superior), *missus a divo Hadriano in expeditione Iudaica ad vexilla[tiones deducendas in...]*, apoi *praef(ectus) alae [I] Fl(aviae) Gaetulorum*[27]; dar mersul carierei lui arată că şi-a îndeplinit comadamentul nu asupra alei de getuli din Pannonia Inferior[28], ci mai degrabă asupra trupei întrucâtva omonime din Orient.

Într-adevăr, la Taurini (Italia, regio XI), *decuriones alae Gaetulorum,* participanţi la *bellum Iudaicum* al lui Vespasian, onorează cu o inscripţie pe fostul lor prefect C. Valerius Clemens[29]. Apoi, o *ala veterana Gaetulorum* apare în Iudaea într-o diplomă din 13 mai 86[30]. Ulterior, această trupă a fost transferată în provincia *Arabia*[31], fiind menţionată de grafiţii de la Meda-in-Salih (în nord-vestul Arabiei Saudite)[32]. La *această* trupă se referă şi o inscripţie de la Tomis, dedicată lui *Heros Manimazos* de către Sedatius [A]pollonius, ἔπαρχος ἱππέων εἴλης Γαιτούλων τῶν ἐν 'Αραβίᾳ[33].

Ar însemna (după I. Piso) că, după un scurt stagiu pannonic, *ala I Flavia Gaetulorum* a fost adusă de Hadrian în sud-estul Transilvaniei, unde a construit castrul de la Boroşneul Mare; cel mai târziu în anul 120, trupa revenea în Moesia Inferior[34]. Dar, după părerea noastră, *ala Fla[via...]* din inscripţia de la Boroşneul Mare ar putea fi, totuşi, altă trupă: *ala I Flavia Britannica milliaria civium Romanorum*[35].

---

[23] CIL, XVI, 61: pe *extrinsecuas* apare CRETVL, pe *intus* CAET. Nu credem că numele acestei trupe ar fi fost înscris şi în două diplome (fragmentare) din timpul lui Antoninus Pius: CIL, XVI, 112-113.

[24] Vezi CIL, XVI, 61: *item ala Britannica ∞ missa in expeditionem.* Despre această trupă, vezi *infra*, nota 35.

[25] CIL, VI, 3520 (= ILS, 2731); Cf. H. Devijver, PME, F 68.

[26] Din timpul acestei a doua miliţii ecvestre datează o dedicaţie a acestui ofiţer către Neptun (CIL, III, 10248).

[27] CIL, VI, 3505.

[28] Cum presupun: R. Saxer, în Epigraphische Studien, 1, 1967, p. 28, nr. 49; H. Devijver, PME, p. 132-133, A 188.

[29] CIL, V, 7007 (= ILS, 2544). Cf. H. Devijver, PME, p. 812-813, V 8.

[30] CIL, XVI, 33.

[31] M. P. Speidel, *Exercitus Arabicus*, în Latomus, 33, 1974, 4, p. 935-936.

[32] H. Seyrig, Syria, 22, 1941, p. 218-223 (= *Antiquités syriennes*, III, Paris, 1946, p. 162-166; vezi şi Jeanne et Louis Robert, REG, 89, 1976, p. 501, nr. 484).

[33] ISM, II, 127 (= A. Rădulescu, SCIV, 14, 1963, 1, p. 90-91, nr. 10; SEG, XXIV, 1064). Cf. A. Aricescu, în Epigr.-Travaux, 1977, p. 155-158) (care credea că este aceeaşi cu trupa din Moesia Inferior); despre prefect: H. Devijver, PME (Suppl.I), S 13.

[34] Conform diplomei din acest an; *supra*, nota 11.

[35] Despre această trupă: A. Mócsy, în RE, Suppl. IX (1962), col. 619 (s. v. Pannonia); K. Strobel, în *Studien zur Alten Geschichte. Siegfried Lauffer zum 70. Geburtstag am 4. August 1981 dargebracht von Freunden, Kollegen und Scülern* (herausgegeben von Hansjörg Kalcyk, Brigitte Gullath und Andreas Graeber), III, Roma, 1986, p. 937-938; J. E. H. Spaul, *Ala*², p. 68-73.

Această trupă apare în Pannonia într-o diplomă din anul 102: *I Flavia Britanniciana milliaria c(ivium) R(omanorum)*[36]. A participat la războiul dacic al împăratului Traian, aşa cum rezultă dintr-o inscripţie de la Emona menţionând pe P. Cassius Secundus, *praef(ectus) alae Brit(annicae) milliariae c(ivium) R(omanorum) bis torquatae, donis donatus bis bello Dacico ab Imp(eratore) Caesare Nerva Traiano Aug(usto) Ger(manico) Dacico*[37]. Apoi apare în Dacia, conform diplomelor de la Ranovać din 14 octombrie 109[38] şi Porolissum din 2 iulie 110[39]. H. Nesselhauf considera că această trupă poate fi identificată cu *ala I Fl(avia) Aug(usta) Britannica ∞ c. R.* din diploma cu aceeaşi dată de la Tokod[40]. După războiul cu dacii, s-a întors în Pannonia (Inferior); dar în 114, cum s-a văzut, a fost trimisă în războiul cu parţii[41].

Trupa a fost readusă pentru scurt timp de împăratul Hadrian în Dacia[42]; de aici a plecat iarăşi în provincia sa, înainte de 10 august 123, aşa cum rezultă din diploma de la Gherla cu această dată: *[equit(ibus) et pe]d(itibus) qui mi(li)t(averunt) in al(is) duab(us) et coh(orte) [una qua]e appell(antur) II Pannon(iorum) et I Brit[ton(um) c(ivium) R(omanorum) e]t I Britann(ica) ∞ quae sunt in [Dacia Po]rolis(s)ensi sub Livio Grapo [et ala I] Britann(ica) c(ivium) R(omanorum) quae est in Pannon(ia) Inferiore, quin(is) et vicen(is) pluribusve stipend(iis) emerit(is) dimissis honesta missione per Marcium Turbonem* etc.[43] (textul constituţiei imperiale se repetă, cu mai multe lacune, în fragmentul de diplomă militară cu aceeaşi dată de la Čovdin[44]). Prin urmare, militarii din trupele respective fuseseră "lăsaţi la vatră" de Q. Marcius Turbo, prin 118/119; dar decretul imperial de acordare a obişnuitelor privilegii (*civitas Romana* şi *conubium*) a întârziat până în anul 123. Se vede că că militarii lăsaţi la vatră de Turbo fuseseră omişi din listele înaintate birourilor centrale de la Roma de cancelariile legatului Daciei (Superioare) şi procuratorului Daciei Inferioare; această neglijenţă se poate datora faptului că, între timp, trei dintre aceste trupe fuseseră transferate în Dacia Porolissensis, iar *ala I Britannica c. R.* plecase şi ea din Dacia şi se afla acum în Pannonia Inferior: *quae est in Pannon(ia) Inferiore*. Aşa s-ar explica gruparea în aceeaşi diplomă a unor trupe din două provincii diferite[45]. Trupa aflată acum în Pannonia Inferior a fost identificată de I. I. Russu[46] cu *ala I Flavia Augusta*

---

[36] CIL, XVI, 47.

[37] IDRE, I, 154 (= AnnÉp, 1980, 496); cf. H. Devijver, PME [Suppl. I, p. 1490-1491], C 97 ter.

[38] RMD, 148 (= J. Garbsch, în Bayerische Vorgeschichtsblätter, 54, 1989, p. 137-151; AnnÉp, 1990, 860; IDRE, II, 307).

[39] CIL, XVI, 163: *I BRITANNICA C R* (vezi nota 2, H. Nesselhauf: "Pleno nomine *I Flavia Augusta Britannica milliaria c. R.*.") (= IDR, I, 3).

[40] CIL, XVI, 164 (nota 3: "Coniectura nostra probari videtur eo, quod alteri militasse et dimissi esse honesta missione, alteri adhuc militare dicuntur"); vezi şi nota precedentă.

[41] CIL, XVI, 61: *item ala Britannica ∞ missa in expeditionem* (v. nota 24).

[42] Biografia lui Hadrian din Historia Augusta ne informează că, îndată după primirea domniei, aflând de evenimentele din zona dunăreană, împăratul şi-a trimis înainte trupele, apoi a venit el însuşi în Moesia (*Hadr.* 6, 6: *audito dein tumultu Sarmatarum et Roxalanorum praemissis exercitibus Moesiam petit*).

[43] IDR, I, 7 (= RMD, 21).

[44] IDR, I, 7 a (= RMD, 22).

[45] Se poate cita spre analogie diploma din 24 septembrie 105, cu menţionarea privilegiilor celor *dimissi honesta missione* din trei ale şi patru cohorte din Egipt, *item translatarum in Iudaeam I Hispanorum et I Thebaeorum* (AnnÉp, 1968, 513 = RMD, 9).

[46] I. I. Russu, *Dacia şi Pannonia Inferior în lumina diplomei din anul 123*, Bucureşti, 1973, p. 35, nr. 4; idem, IDR, I, p. 92.

Britannica milliaria c. R. din diplomele din 1 septembrie 114[47], identificată la rându-i de H. Nesselhauf cu *ala I Britannica c. R.* din diplomele din 2 iulie 110 de la Porolissum şi Tokod[48].

Considerăm prin urmare că lucrarea militară menţionată de inscripţia de la Boroşneul Mare (probabil chiar ridicarea castrului[49]) a fost efectuată de *ala I Flavia Britannica milliaria c. R.*, readusă de Hadrian din Orient; nu după mult timp, trupa a plecat din nou (a revenit) în Pannonia Inferior (cum rezultă din diplomele de la Gherla şi Čovdin din 10 august 123). În acest caz, *Egnatius...*, menţionat de inscripţia de la Boroşneul Mare (r. 5)[50], pare a fi primul procurator imperial al Daciei Inferioare.

L'*ALA FLAVIA* EN DACIE INFÉRIEURE

Résumé

Une inscription mise au jour dans le camp de Boroşneul Mare (dans le sud-est de la Transylvanie) enregistrait (à l'époque de l'empereur Hadrien) une oeuvre militaire réalisé par une troupe, dont le nom serait *ala I Lat[obicorum]* (voir AnnÉp, 1974, 564); selon une autre lecture: *ala I Bat[avorum]* (AnnÉp, 1978, 696).

Récemment, en réexaminant l'inscription d'après la pierre, I. Piso propose dans la dernière ligne: *ala Fla[via...]* (voir ActaMN, 36/1, 1999, p. 81-86). Il s'agirait de l'*ala I Flavia Gaetulorum,* troupe appartenant à l'armée de la Mésie Inférieure (bibliographie essentielle: J. E. H. Spaul, *Ala²*, p. 124-125); envoyée temporairement par Trajan en Pannonie Inférieure (vers 114: CIL, XVI, 61) et puis par Hadrien en Dacie (vers 118; à cette occasion, elle aurait construit le camp de Boroşneul Mare), elle revenait ensuite (vers 120: AnnÉp, 1997, 1776) en Mésie Inférieure.

A notre avis, cette énigmatique troupe serait tout autre: *ala I Flavia Britannica milliaria civium Romanorum* (voir à ce propos Spaul, *Ala²*, p. 68-71). Cette troupe (attestée en Pannonie Inférieure en 102: CIL, XVI, 47) participa à la guerre dace de Trajan (AnnÉp, 1980, 496), étant mentionnée dans les diplômes militaires de *Dacia* du 14 octobre 109 (AnnÉp, 1990, 860; RMD, 148) et du 2 juillet 110 (CIL, XVI, 163); après sa rentrée en Pannonie (voir le diplôme de Tokod toujours du 10 juillet 110: CIL, XVI, 164), elle fut envoyée dans la guerre contre les Parthes (CIL, XVI, 61). Revenue d'Orient, elle séjourna de nouveau temporairement en Dacie (à cette occasion, à l'ordre de l'empereur Hadrien, elle édifia le camp de Boroşneul Mare). Puis la troupe revint définitivement en Pannonie Inférieure, ainsi qu'il résulte du diplôme de Gherla du 10 août 123 (AnnÉp, 1973, 459; RMD, 21): *[idem in ala] Britann(ica) c(ivium) R(omanorum) quae est in Pannon(ia) Inferiore.*

---

[47] CIL, XVI, 61; RMD, 87.

[48] CIL XVI, 163 (= IDR, I, 3) şi 164.

[49] Despre castrul de la Boroşneul Mare: N. Gudea, *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, extras din Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, 44, 1997, p. 64.

[50] Vezi nota 1.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

DATE NOI CU PRIVIRE LA LOCALIZAREA CASTRULUI ROMAN *RUSIDAVA*

CONSTANTIN PREDA*
AURELIA GROSU**

Una din problemele cercetării Limesului Alutanus, care îşi aşteaptă încă o rezolvare, este şi aceea a localizării castrului roman *Rusidava*. În istoriografia românească s-a încetăţenit opinia, potrivit căreia *Rusidava* urmează a fi plasată în apropiere de Drăgăşani, la Momoteşti[1]. După cum se ştie, poziţia geografică şi numele castrului figurează în Tabula Peutingeriană. Din această hartă antică rezultă că *Rusidava* se află la 24.000 paşi la nord de *Acidava*, azi Enoşeşti, jud. Olt. Luându-se în calcul distanţa dintre cele două castre, corespunzătoare a 36,64 km, *Rusidava* a fost localizată în zona oraşului Drăgăşani, adică la limita nordică a celor 24.000 paşi[2].

În ciuda tuturor aparenţelor, o asemenea localizare nu a fost confirmată arheologic. Se vorbeşte totuşi de unele descoperiri întâmplătoare făcute la Momoteşti, printre care s-ar număra: temelii de construcţii, cărămizi, ceramică etc. Vestigiile respective, despre care se afirmă că ar fi fost recuperate de intelectualii din Drăgăşani, ar fi dispărut înainte de a fi văzute şi cercetate de un specialist[3]. Investigaţiile de teren întreprinse în mai multe rânduri de arheologi în această zonă nu au confirmat veridicitatea informaţiilor referitoare la aceste descoperiri, nici la Momoteşti şi în nici o altă parte a oraşului Drăgăşani.

În vremea din urmă, prof. Ion Ciucă din Drăgăşani a efectuat unele investigaţii de teren de suprafaţă, reuşind să culeagă informaţii cu privire la apariţia unor antichităţi romane, de-a lungul timpului, I. Ciucă vorbeşte despre forma şi dimensiunile castrului, de zidul de incintă, care ar fi fost construit din cărămidă, de două şanţuri de apărare, de ceramică romană şi dacică, de o cărămidă cu ştampila COH ..., etc. pe aceste temeiuri s-a ajuns la concluzia că *Rusidava* urmează să fie plasată la Strejeştii de Jos[4].

---

* Bucureşti
** Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Olt, Slatina

[1] Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, 1880, p. 91; idem, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, 1900, p. 120-126; V. Cristescu, *Istoria militară a Daciei romane*, 1937, p. 124 şi bibliografie, p. 127; D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. IV-a, 1978, p. 298 şi 354; idem, *Oraşe, târguri şi sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1968, p. 366.

[2] Tabula Peutingeriană, VII, 4; Gr. Tocilescu, *op şi loc cit.*; idem, *Monumentele epigrafice şi sculpturale ale Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti*, 1902-1903, p. 211; idem, *Manuscrisele de la Biblioteca Academiei Române*, f. 6-15.

[3] D. Tudor, *op.* şi *loc. cit.*

[4] I. Ciucă, în „Revista istorică", I, 1990, nr. 9-10, p. 897-900.

Pornind de la aceste informaţii preliminare, Cristian Vlădescu, de la Muzeul Militar Central, a întreprins un sondaj în anul 1984, în locul unde s-a semnalat prezenţa de urme arheologice. Din păcate, rezultatele obţinute în urma acestor prime investigaţii arheologice nu se cunosc.

În scopul de a verifica cele consemnate de I. Ciucă şi de a obţine date suplimentare verificabile, menite să contribuie la clarificarea acestei probleme, Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Olt, în colaborare cu Facultatea de Istorie a Universităţii Hyperion, au întreprins în anul 1996 câteva sondaje arheologice. Întrucât o cercetare arheologică de oarecare proporţii nu era posibilă din cauza gospodăriilor, care acoperă întreaga zonă unde s-au semnalat urme de antichităţi romane, săpăturile s-au restrâns doar la o suprafaţă de teren relativ redusă, aflată la extremitatea de nord-est a acestui sector arheologic.

Terenul în cauză este situat pe terasa dreaptă a Oltului, întinzându-se pe suprafeţele ocupate în prezent de gospodăriile şi proprietăţile locuitorilor Ion Tomescu şi V. Bica. În acest punct, terasa este cea mai ridicată, faţă de terenul înconjurător, atingând înălţimea de circa 3 m faţă de nivelul drumului naţional (E 64), care delimitează spre est întreagă această zonă. Latura de nord este mărginită de o mică vâlcea naturală, amenajată şi folosită, după unele aparenţe, ca şanţ de apărare.

Cercetările întreprinse aici constau în trasarea şi săparea a cinci secţiuni. Prima dintre acestea (S. I), orientată N-S, are lungimea de 26 m şi lăţimea de 2 m, o a doua secţiune (S. II), lungă de 16, 50 m şi lată de 2 m, a fost trasată pe aceeaşi direcţie N-S, paralelă cu prima, ambele devenind în final o suprafaţă. Cea de-a treia (S. III), cu lungimea de 14, 50 m şi lăţimea de 2 m, a fost orientată E-V, cu scopul de a sonda terenul înspre interiorul terasei. A patra secţiune (S IV), lungă de 10 m şi lată de 2 m, s-a trasat pe aceeaşi direcţie E-V, având drept scop clarificarea unor situaţii arheologice apărute în secţiunile anterioare. Ultima secţiune, cea mai mică, a fost plasată în marginea terasei, având dimensiunile de 5 x 2 m şi orientată E-V. (fig. 1).

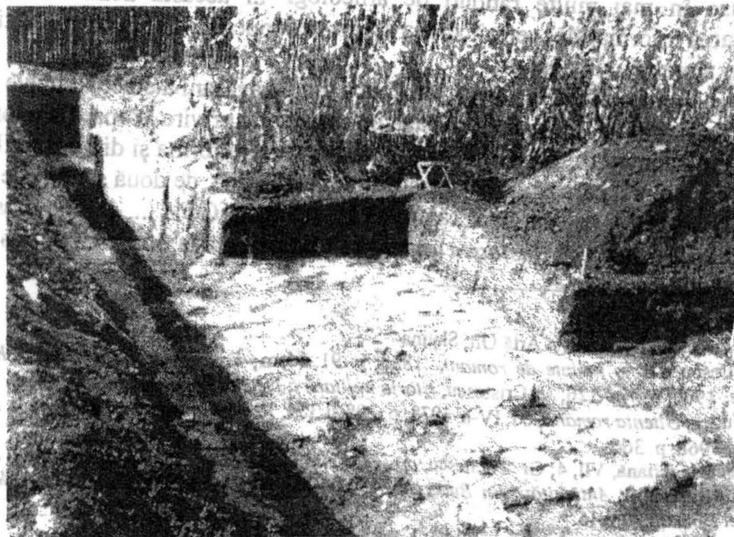

Fig. 1. Strejeştii de Jos. Planul general al săpăturilor.

În zona centrală a săpăturilor, la adâncimea de 0, 50 m, s-a dat peste un mare pavaj de cărămizi. Pentru dezvelirea lui a fost necesară extinderea în suprafaţă a cercetărilor. Astfel s-a constatat că pavajul s-a păstrat intact, constând din cărămizi cu dimensiunile de 0, 27 x 0, 32 m. forma lui este rectangulară, cu laturile de 11, 70 x 6, 60 m, cu faţa principală spre est. La limitele pavajului nu se remarcă nici o urmă de zidărie, care să ne indice apartenenţa acestuia la o anumită construcţie. Doar la limita nordică s-a înregistrat prezenţa unei linii de cărămizi mari, care mărgineau pavajul pe o lungime de 3, 10 m. (fig. 1 şi fig. 2).

Fig. 2. Strejeştii de Jos. Pavajul de cărămizi.

În stadiul actual al cercetărilor este greu de stabilit care a fost destinaţia acestui mare pavaj, deosebit de îngrijit lucrat. Am putea fi tentaţi să-l punem în legătură cu *praetorium*, ca un fel de piaţă în faţa acestuia. Însă, prezenţa descoperirii respective în colţul de N-E al zonei arheologice şi nu către centrul acesteia, cum ar fi de aşteptat, ca şi absenţa oricăror urme evidente de construcţii din vecinătate sau alte indicii, nu sunt în măsură să susţină o astfel de eventualitate. Oricum, un astfel de pavaj, pentru realizarea căruia s-a utilizat un număr impresionant de cărămizi, trebuie să fi avut o destinaţie de importanţă majoră.

Printre descoperirile demne de menţionat se mai numără apariţia, în S. III, a unui pavaj de pietriş, lat de 2 m, care mărgineşte, spre vest, parte din pavajul de cărămidă. Acesta este orientat N-S şi ar putea reprezenta, după cum ne arată şi urmele lui din S. IV, un fragment dintr-un drum din interiorul acestui punct arheologic.

În secţiunea III, la distanţa de 7, 50 m de la capătul ei de est, s-a descoperit un şir de cărămizi şi altele dărâmate, împreună cu urme de lipitură arsă (chirpici), reprezentând, probabil, resturile unor temelii de zid. (fig. 1).

O situaţie mai puţin clară din punct de vedere stratigrafic se întâlneşte pe latura de nord a săpăturii. Mai exact la capetele celor două secţiuni (S. I şi S. II). Spre deosebire de principala zonă săpată, unde urmele de cultură se opresc în jurul adâncimii de 0,60 m, aici stratul de depuneri arheologice măsoară peste 1 m grosime şi cuprinde un amestec de cenuşă, chirpici, lemn carbonizat, resturi de cărămizi, fragmente ceramice etc. Ne-am fi aşteptat ca aici, unde se află şi marginea eventualului şanţ de apărare, să întâlnim urme ale zidului de incintă. Din păcate, nu am dat de nici un indiciu în acest sens. Este posibil ca acesta, dacă a existat, să fi fost demontat în întregime de săteni de-a lungul timpului. Urme ale eventualei incinte nu au fost sesizate nici pe latura de est, respectiv în marginea terasei. Este posibil ca aici, dacă într-adevăr a existat o incintă, construirea drumului naţional să fi distrus în întregime această latură. Nu încape nici o îndoială că amintitul drum a tăiat marginea terasei pe direcţia N-S, operaţie necesară construirii acestuia, urme arheologice fiind încă vizibile la baza terenului de pe această latură a şoselei.

În cursul săpăturilor s-au scos la iveală şi unele materiale arheologice romane. Este vorba, mai întâi, de trei fibule aparţinând a trei tipuri diferite. Prima dintre acestea, descoperită în S. I, car. 2, la 0, 30 m adâncime este lucrată din argint şi are arcul format din trei ramificaţii paralele semicirculare între care se formează două ferestre. Piciorul este plat, gen papuc. Acul, care lipseşte, pare a fi fost din fier, dovada fiind făcută de urmele ce se mai păstrează pe piciorul fibulei. (fig. 3/1). Tipul este cunoscut sub denumirea de „Scharnierfibel" (cu balama) sau în formă de T[5]. Fibule similare se mai cunosc în Dacia la Bucium, Moigrad, Napoca şi Ilişua şi datează de la finele sec. II şi primele decenii ale sec. III d. Ch[6].

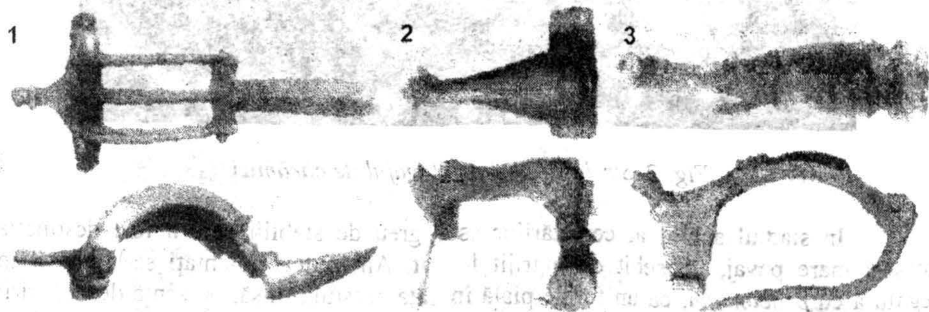

Fig. 3. Strejeştii de Jos. Fibule romane, sec. II-III.

Cea de-a doua fibulă, lucrată din bronz, s-a găsit în S. III, car. 4, la adâncimea de 0, 30 m (fig. 3/2). Tipul este apropiat de cel cunoscut în lumea germană sub numele de „Kniefibel"[7] (fibule cu genunchi). După unele cercetări recente, acest tip de fibulă este specific părţii de nord a provinciei Dacia, întâlnindu-se cu precădere în castre.

[5] I. Kovrig, în „Dissertationes Pannonicae", II, 1937, 4, p. 123-124, pl. XVII şi p. 179-180, pl. XXVIII, 1.
[6] N. Gudea şi V. Lucăcel, în „Acta Musei Porolissensis", 3, 1979, p. 348-349, pl. XXIV, denumite în formă de T sau „mit umgeleten Bügel"; M. Takács, S. Cociş şi A. Rustoiu, în „Acta Musei Napocensis", 32, 1995, pl. V, 29; D. Protase, C. Gaiu, *Castrul roman de la Ilişua*, Bistriţa-Năsăud, 1997, pl. LXXIV, 1.
[7] O. Almgren, *Studien über nordeuropëische Fibeln*, Bonn, 1975, p. 64-66.

Descoperiri mai însemnate sunt semnalate la Porolissum, Buciumi, Gherla şi Micăsasa[8]. Din punct de vedere cronologic, acest tip de fibulă se plasează, ca şi primul, în ultima parte a sec, II şi primele decenii ale secolului următor. Ultima dintre fibule, tot din bronz, s-a descoperit în peretele despărţitor dintre S. I şi S. II, la aceeaşi adâncime ca şi celelalte două (fig. 3/3). Tipul se încadrează în grupa fibulelor „puternic profilate", cu analogii în descoperirile de la Bucium şi Moigrad[9], şi se datează în a doua jumătate a sec. II şi eventual şi la începutul sec. III d. Chr.

Printre descoperiri se numără şi o monedă de bronz, un dupondius, apărută în S. I, la adâncimea de 0,60 m, în car. 9. Deşi moneda este foarte tocită, s-a putut stabili că este vorba de o emisiune din vremea împăratului Hadrian, probabil de tipul BMC, 1167 (?), datând din anul 119.

În mod oarecum neaşteptat, ceramica este prezentă în cantităţi destul de reduse şi numai în stare fragmentară. Printre acestea se remarcă fragmenta de vase de uz comun, provenind de la tipuri de căni, ceşti, farfurii şi amorfe. La acestea se adaugă şi câteva fragmente ceramice de tradiţie dacică, lucrate cu mâna, în rândul cărora se află şi parte dintr-o ceaşcă de tipul bine cunoscut şi mult răspândit în cultura veche dacică.

Din datele culese de la locuitorii din vecinătatea acestui punct arheologic rezultă că aici, în locuri şi ocazii diferite, s-au descoperit urme de construcţii din cărămidă şi piatră. De asemenea, se spune că din aceeaşi zonă arheologică ar proveni şi unele cărămizi „cu scriere" pe suprafaţa lor. Dispariţia acestora nu ne dă posibilitatea doar de a presupune că este vorba de eventualele ştampile de unitate militară. Tot din acest sector arheologic provine o însemnată cantitate de cărămizi folosită în construcţia conacului Buzeştilor şi a bisericii din localitate.

Cu prilejul săpăturilor efectuate de I. Barnea la biserica medievală de la Stăneşti, com. Lungeşti, situată la circa 5 km vest de Strejeştii de Jos s-au descoperit, în ruinele acesteia, cărămizi romane, un cap de leu din piatră şi o inscripţie în limba greacă din primele decenii ale sec. III d. Chr. Autorul consideră că toate aceste vestigii romane ar putea proveni din castrul *Rusidava*[10]. Se pare că asemenea cărămizi au fost utilizate de-a lungul timpului şi la ridicarea altor biserici din localităţile învecinate.

Rezultatele obţinute în urma cercetărilor arheologice din anul 1996 din localitatea Strejeştii de Jos ne oferă un important şi concret punct de plecare în problema localizării *Rusidavei.*

Deocamdată nu se verifică cele mai multe dintre afirmaţiile consemnate în nota publicată de I. Ciucă. Înainte de toate trebuie să apreciem ca fiind nefondate informaţiile cu privire la forma şi dimensiunile castrului, oferite cu atâta exactitate de autor. Ţinem să precizăm că, din nefericire, până în prezent nu dispunem de nici-o urmă concretă a zidului de incintă şi cu atât mai puţin de conturul şi dimensiunile acestuia. De asemenea, nu credem, după cum se prezintă configuraţia terenului, în

[8] N. Gudea şi V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 334-335, pl. XI; idem, *Castrul roman de pe vârful dealului Pomet-Moigrad*, Zalău, 1997, p. 123; idem, în „Acta Musei Porolissensis", 3, 1979, p. 297-299, pl. VI-VII; S. Cociş, R. Ardevan şi R. Pintea, în „Acta Musei Porolissensis", 16, 1992, p. 328; S. Cociş şi C. Oproiu, în „Acta Musei Napocensis", 36/1, 1998, p. 198-199 şi 126, pl. VII-VIII; I. Mitrofan şi S. Cociş, în „Acta Musei Napocensis", 32, 1995, p. 433-434, pl. II-III; M. Takács. S. Cociş şi A Rustoiu, *op. cit.*, p. 455, pl. V, 29; R. Ciobanu şi N. Rodean, în „Apulum", 34, 1997, p. 188, fig. 6/4.

[9] I. Kovrig, *op. cit.*, p. 212, pl. X, 99-100; N. Gudea şi V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 325, pl. II, 15 şi p. 326.

[10] I. Barnea, în „Materiale şi cercetări arheologice", IX, 1970, p. 345-351.

existenţa a două şanţuri şi valuri de pământ, care înconjurau castrul. În aceiaşi situaţie de incertitudine se prezintă şi datele referitoare la tehnica de construcţie a drumului roman de aici, în afara unor observaţii directe, prin săpături arheologice, precum şi opinia potrivit căreia apele pârâului Mamu, situat la mare distanţă, ar fi contribuit la distrugerea castrului.

În al doilea rând nu se poate confirma, cel puţin în stadiul actual al cercetărilor şi informaţiilor noastre, nici descoperirea, în perimetrul arheologic mai sus menţionat, de ceramică „terra sigillata", opaiţe ştampilate, vârfuri de lance şi de săgeţi, cuţite şi chei romane, precum şi însemnate urme ceramice dacice găsite „chiar în interiorul castrului"[11].

Făcând abstracţie totală de inexactităţile publicate de I. Ciucă, după opinia noastră, bizuindu-ne, nu pe simple impresii şi obsesii, ci exclusiv pe observaţiile şi rezultatele săpăturilor noastre de la Strejeştii de Jos, în sectorul cercetat se află un important centru arheologic roman din sec. II-III d. Chr. Apariţia aici a unui pavaj, de proporţii, din cărămidă, atingând o suprafaţă de aproape 80 m^2, precum numărul enorm de mare de cărămizi folosite la construcţii medievale şi moderne din localitate şi din comunele învecinate ar putea servi drept argument în favoarea localizării aici a castrului roman *Rusidava*. Asemenea descoperiri nu sunt, de regulă, tipice unei aşezări civile. În sprijinul unei astfel de concluzii ar fi de luat în consideraţie şi distanţa dintre cele două castre, *Acidava* şi *Rusidava*, care măsoară circa 20 km, înscriindu-se oarecum în limitele celor mai multe dintre distanţele consemnate de Tabula Peutingeriană pentru limesul alutan inferior.

În cazul în care această nouă localizare a *Rusidavei* va fi pe deplin asigurată, atunci castrul *Pons Aluti* nu mai poate fi plasat în zona localităţii Ioneştii Govorei, acolo unde de fapt a fost căutat fără nici un rezultat concret, ci undeva mai la sud între localităţile Prundeni şi Zăvideni.

Pentru a înlătura eventualele rezerve ce ar mai putea exista în privinţa localizării *Rusidavei* este nevoie ca în viitor să se întreprindă cercetări suplimentare. Avem convingerea că acestea vor veni să confirme părerile noastre, ce se sprijină pe rezultatele unei prime şi utile cercetări arheologice.

[11] I. Ciucă, *op.* şi *loc. cit.*

NEW INFORMATION REGARDING THE LOCATION
OF THE ROMAN CAMP *RUSIDAVA*

Abstract

The roman camp from *Rusidava* has been located until now, in keeping with the information from Tabula Peutingerian, in Drăgăşani.

However, this kind of processing hasn't been archaeological confirmed.

A few years ago urn archaeological roman setting from II-III centuries after Chr. was discovered in Strejeştii de Jos, Olt county. After a few archaeological tests performed here there were discovered: a big brick pavement with an area of about 80 square meters (fig. 1-2).

Safety pins (*fibulae*) of different types (fig. 3), roman ceramics of common use and a bronze coin from Hadrian. Within the framework of the same searching there were also traced out marks of foundations for brick constructions and of metalloid road.

All these archaeological discoveries permit the location of *Rusidava* in Strejeştii de Jos, at about 7 kilometers south from Drăgăşani.

Explanation of the figures:

Fig. 1. Strejeştii de Jos. General plane of the excavations.
Fig. 2. Strejeştii de Jos. Bricks floor.
Fig. 3. Strejeştii de Jos. Roman *fibulae*, 2nd-3th centuries.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

UNITĂȚILE MILITARE CE AU STAȚIONAT ÎN CASTRELE ROMANE DE LA BUMBEȘTI JIU*

VASILE MARINOIU
DUMITRU HORTOPAN**

Efectivele militare ce au staționat în castrele de la Bumbești Jiu, județul Gorj, au fost stabilite pe baza materialului epigrafic, litic și tegular. Acesta este prezent doar în cele două castre permanente, cele din punctele „Vârtop" și „Gară", el lipsind din castrul de marș de la Pleșa-Porceni.

Marele număr de ștampile militare aplicate pe cărămizi și țigle, precum și inscripția descoperită la *porta praetoria* castrului de la Bumbești Jiu „Gară", atestă prezența mai multor unități militare ce provin, atât din legiuni (*Legio V Macedonica, Legio IIII Flavia, Legio VII Claudia*) (fig. 1), cât și din trupe auxiliare regulate (*Cohors IV Cypria C[ivium]R[omanorum] și Cohors I Aurelia Brittonum Miliaria Antoniniana*).

În privința garnizoanei castrului din punctul „Vârtop", avem o singură ștampilă a legiunii a III-a Flavia, aplicată într-un cartuș *tabula ansata*, semnalată pe o cărămidă pătrată descoperită în anul 2000 în interiorul unei încăperi din termele de la sud de castrul cu val de pământ (fig. 2)[1].

Cele mai multe informații asupra efectivelor militare le deținem din inscripția și ștampilele descoperite în castrul din punctul „Gară". În acestea sunt amintite toate unitățile auxiliare menționate mai sus, pe care le prezentăm în ordinea numărului de descoperiri, al analizei materialului documentar și al ultimelor cercetări privind istoricul lor. Cele mai frumoase ștampile aparțin cohortei a IV-a Cypria[2], descoperite atât în castru, cât și în *vicus*-ul militar de la Bumbești Jiu „Gară". Aici s-au descoperit cinci tipuri de ștampile (fig. 3), pe care le prezentăm mai jos:

1. În cartuș *tabula ansata* (lung. = 9,5 cm; lat = 5 cm), litere capitale (î = 3 cm), imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 23,5 x 6 cm) care s-au descoperit în castru.

2. În cartuș dreptunghiular (lung. = 9,5 cm; lat = 5 cm), litere capitale (î = 3 cm), imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 24 x 6,5 cm) care s-au descoperit în castru.

---

* Comunicare susținută la simpozionul „Spada și gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Județean Argeș, 23 mai 2002.

** Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu", Târgu-Jiu

[1] V. Marinescu și D. Hortopan, *Cercetările arheologice de epocă romană din județul Gorj, în anul 2000*, în „Cronica cercetărilor arheologice - 2000", Suceava, 2001, p. 15.

[2] IDR II, p. 97-98, nr. 179, a, b, c, d.

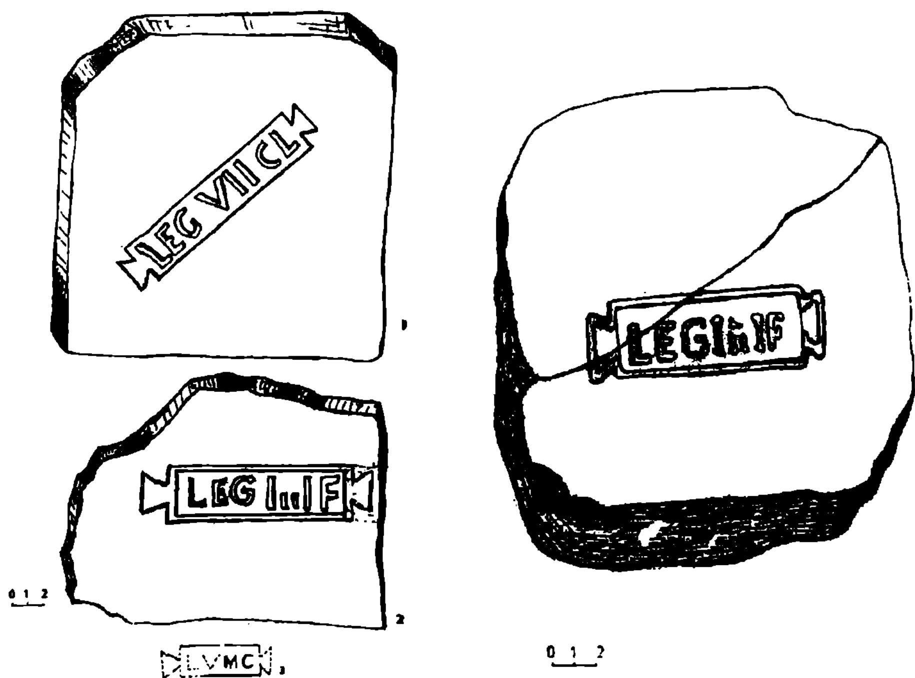

Fig. 1. Cărămizi cu ştampila unor legiuni descoperite la Bumbeşti Jiu „Gară" (1, 2 - după E. Bujor, 3 - după A. Bărcăcilă).

Fig. 2. Cărămidă cu ştampila legiunii a IIII-a Flavia Felix descoperită în termele vicus-ului militar de la Bumbeşti Jiu „ Vârtop" (2000).

3. În cartuş dreptunghiular (lung. = 8,3 cm; lat = 4 cm), litere capitale inversate (V are hasta din dreapta prelungită mai mult în jos, luând aspect de Y). Cărămizi de formă pătrată (18,3 x 18,3 x 7,5 cm) care au fost descoperite în terme.

4. În cartuş drept la un capăt şi semicircular la celălalt. Litere mai puţin reuşite, imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 24 x 5 cm), care au fost descoperite în *fossa* de pe latura de sud şi în interiorul castrului.

5. În cartuş dreptunghiular, semicircular la ambele capete (lung. = 5,3 cm; lat = 3,5 cm). Aceleaşi litere redate ca la tipul 3, dar mai puţin înalte, imprimare inversă. Cărămizi dreptunghiulare (fragment 21 x 15 x 5 cm) care s-au descoperit în terme.

Data formării unităţii nu este precizată în izvoare, ea fiind menţionată pentru prima dată în diploma militară datată între 103/107[3]. A făcut parte din trupele Moesiei Superior şi a luat parte la războiul cu dacii, rămânând la Bumbeşti Jiu (unde construieşte castrul în prima sa fază de pământ), în armata de ocupaţie, fiind amintită

[3] CIL XVI, 54, apud C. C. Petolescu, *Unităţile auxiliare din Dacia romană*, în „SCIVA", 46, 1995, 3–4, p. 253.

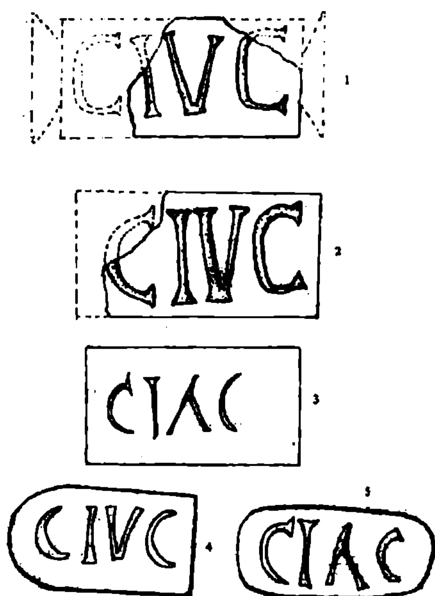

Fig. 3. Tipuri de ştampile ale cohortei a IV-a Cypria (CIVC) - descoperite în castrul şi vicus-ul militar de la Bumbeşti Jiu „Gară".

între trupele provinciei Dacia şi în diplomele militare din 14 octombrie 109 şi 17 februarie 110[4]: *IIII Cypria C(ivium) R(omanorum)*, ceea ce înseamnă că militarii acestei trupe primiseră cetăţenia pentru vitejie şi bravură în cursul războiului cu dacii, atribut ce apare şi în diploma din 103/107.

Unitatea avea un efectiv da 500 de militari pedestraşi (*quingenaria*) şi a staţionat la Bumbeşti Jiu încă din anul 106.

Un detaşament a fost dislocat la Polata (localitate la 25 km sud de Bumbeşti Jiu, unde s-au descoperit cărămizi şi ţigle cu ştampila acestei unităţi), el având un rol de supraveghere spre Pasul Vâlcan şi a staţionat, probabil, într-o mică fortificaţie (*spaecula*) de aici.

În a doua jumătate a secolului al II-lea, cohorta este trimisă de împăratul Marcus Aurelius în nordul Mării Negre[5] într-o misiune militară, pentru ca în diploma militară din anul 160 să o semnalăm în Moesia Superior[6] în vechea sa garnizoană, de unde ea venise în Dacia.

Ce-a de-a doua unitate care a lăsat urme în castrul de la Bumbeşti Jiu „Gară" a fost cohorta I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana, aceasta luând locul celei de mai sus. Este cunoscută doar din inscripţia de reconstrucţie a castrului cu zid de piatră din anul 201, descoperită la *porta praetoria* de către Gr. Tocilescu la sfârşitul secolului al XIX-lea. După mai bine de 40 de ani de când unitatea îşi avea garnizoana aici, se simţea nevoia refacerii fortificaţiei. De aceea în timpul împăraţilor Septimius Severus şi Caracalla *„muros cesp[iticios] castro[ru]m coh[ortis] I «A»[u]reliae Brittonum (millitariae) Antoniniana(e) vetust(ate) dil(apsos) «lapide eos» restitue(r)unt per O«ct»avium Iulianum leg(atum) ipso[rum] pr(o) pr(aetore)"*[7].

Supranumele *Antoniniana* este, se pare, un adaos ulterior (regravare) din perioada refacerii zidurilor de la *principia* castrului spre sfârşitul domniei lui Caracalla (215/216) atestate de inscripţia descoperită în această zonă, care aminteşte şi de guvernatorul provinciei Dacia *C. Iulius Septimius Castinus*[8].

[4] CIL XVI, 57 (= IDR, I, 2).
[5] ILS, 9161. Este amintit *L. Volusius, mil(es) coh(o)r(tis) Cypriae, (centuria) ael(ii) Secundi.*
[6] CIL, XVI, 111.
[7] CIL III, 14485 (= ILS 9179), IDR II, p. 95, nr. 174.
[8] M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti 1969, p. 88, IDR II, p. 96, nr. 175.

Unitatea avea un efectiv de 1000 de militari, probabil tot pedestraşi, având garnizoana în castrul pe care l-a refăcut cu zid de piatră, iar în ceea ce priveşte castrul de pământ şi *vicus*-ul militar de la Bumbeşti Jiu „Vârtop“, acesta îşi încetează activitatea în a doua jumătate a secolului al II-lea (după anul 160 conform ultimei monede descoperită aici, un sesterţ de la Marcus Aurelius pentru Commodus - 175/177).

În castrul şi în *vicus*-ul militar din jurul acestuia nu avem, până în prezent, alte ştampile pe cărămizi sau ţigle, deoarece din a doua jumătate a secolului al II-lea d. Hr., acest obicei de ştampilare devine tot mai rar.

Cohorta I-a Aurelia Brittonum milliaria a staţionat la Bumbeşti Jiu „Gară“, probabil, până la părăsirea provinciei Dacia (271/275).

Pe lângă cele două unităţi auxiliare menţionate mai sus în castrul de la Bumbeşti Jiu „Gară“, mai sunt semnalata, prin ştampilele tegulare descoperite aici, detaşamente din trei legiuni ce au staţionat scurte perioade de timp, îndeplinind diverse acţiuni (militare şi de construcţii - drumuri, fortificaţii, terme etc.).

Astfel, pe o cărămidă descoperită în castru este semnalată ştampila în cartuş *tabula ansata* a legiunii a V-a Macedonica: *[Legio) V] M(acedonica)*[9]. Nu se poate data şi nu cunoaştem sigur nici tipul ei (probabil tipul I - Troemis 106-169), piesa fiind dispărută în prezent. Este posibil ca acest detaşament să fi contribuit la construirea castrului în prima sa fază.

Un alt detaşament, aparţinând de data aceasta legiunii a VII-a Claudia, este semnalat recent printr-o ştampilă descoperită în anul 1969, pe o cărămidă pătrată, în termele castrului (inedită). Ştampila, într-un cartuş *tabula ansata*, este aplicată în diagonală pe cărămidă, litere corect marcate în scriere monumentală: *LEG(IO) VII CL(AUDIA).*

Ştampila face parte din tipul IV şi se încadrează în tipologia ştampilelor timpurii ale legiunii[10] (începutul secolului II), exemplare asemănătoare fiind descoperite la Drobeta, Gornea, Pojejena etc.

Acest detaşament a fost retras probabil încă din timpul împăratului Traian, în anul 116 care o foloseşte pentru a înăbuşi răscoala iudeilor din Cypru[11].

Tot în ruinele termelor (atât în punctul „Vârtop“ - în anul 2000, cât şi în cel de la „Gară“[12] - în 1969) au fost descoperite două cărămizi ştampilate în cartuş *tabula ansata* cu litere corect marcate în scriere monumentală: *LEG(IO) IIII F(LAVIA).* Ştampilele se încadrează în tipul III şi au fost utilizate în secolele II-III, ele fiind atestate şi la: Singidunum, Sirmium, Aquincum şi Mursa[13].

---

[9] A. Bărcăcilă, *op. cit.*, în BCMI, 1927, p. 44; IDR II, p. 79, nr. 178; E. Dorunţiu-Boilă, *op. cit.*, în „SCIVA“, 41, 1990, 3-4, p. 251-255.

[10] D. Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior şi Daciei. Legiunea a VII-a Claudia şi a IIII-a Flavia*, Cluj-Napoca 1983, p. 38-39.

[11] ILS, 9491; cf. D. Benea, *op. cit.*, p. 117.

[12] E. Bujor, *Lucrările de restaurare şi consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbeşti Jiu (jud. Gorj)*, în „Materiale şi cercetări arheologice“, A XV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice, Braşov, 1981, (1983), p. 350.

[13] D. Protase, *Legiunea a IIII-a Flavia la nordul Dunării şi apartenenţa Banatului şi Olteniei de vest la provincia Dacia*, în „Acta Musei Napocensis“, 4, 1967, p. 63; D. Benea, *op. cit.*, p. 162; V. Marinoiu şi D. Hortopan, *op. cit.*, p. 15.

Acest detaşament a fost retras de la Bumbeşti Jiu, probabil în anii 118-119, atunci când întreaga legiune a revenit în garnizoana Singidunum[14].

Prezenţa detaşamentelor acestor legiuni, pentru prima oară la Bumbeşti Jiu, aduce noi contribuţii la cunoaşterea activităţii lor în această zonă, stabilindu-se totodată şi limita estică a prezenţei lor.

Aşadar, efectivele militare erau constituite în prima jumătate a secolului al II-lea d. Hr., atât din vexilaţiile celor trei legiuni, cât şi din cei 500 de militari ai unităţii auxiliare amintite mai sus. Acest efectiv de circa 800 militari, ce a staţionat în ambele castre de la Bumbeşti Jiu, s-a redus treptat prin plecarea, în diferite etape (116, 118/119 şi 160) a acestor unităţi. Din a doua jumătate a secolului al II-lea numărul militarilor din garnizoana castrului de la Bumbeşti Jiu „Gară" (cel de la „Vârtop" fiind părăsit după această dată) este alcătuită din cei 1000 de militari ai cohortei I Aurelia Brittonum.

Numărul relativ mare de militari staţionaţi în acest castru, demonstrează atenţia acordată de administraţia romană acestei zone ce avea o importanţă strategică deosebită, ea fiind un punct obligatoriu şi permanent de trecere prin Pasul Vâlcan în Dacia intracarpatică.

Din punct de vedere al dimensiunilor castrului de la Bumbeşti Jiu „Gară" în cele două faze de construcţie, considerăm că, cel puţin în privinţa incintei, aceasta a fost aproape identică, ţinând cont şi de faptul că zidul de piatră al castrului a fost construit în exteriorul vechiului *vallum* de pământ, partea sa interioară jucând rolul de *agger* pentru zidul nou construit. El avea dimensiunile de circa 168 x 125[15] (peste 2,1 ha) şi făcea parte din categoria castrelor de mărime mijlocie.

Complexul de fortificaţii romane de la Bumbeşti Jiu „Gară" avea un rol important de apărare, supraveghere şi control militar ale intrării în Pasul Vâlcan, precum şi ale zonei submontane a Carpaţilor Meridionali. Aici era şi un important punct de intersectare a căilor de comunicaţie, pentru drumurile strategice care veneau dinspre Drobeta sau Răcari spre Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ori cel care pornea de aici spre est, de-a lungul zonei subcarpatice, spre Buridava făcând legătura cu drumul roman de pe Olt.

---

[14] D. Protase, *op. cit.*; D. Benea, *op. cit.*, p. 158 (afirmă că legiunea a fost retrasă încă din 114).

[15] *Istoria Românilor*, vol. II, Bucureşti, 2001, p. 133.

THE ARMY CORPS WHICH STAYED IN THE ROMAN CAMPS AT BUMBEŞTI JIU

Abstract

The epigraphic, lithic and tegular stuff discovered to Bumbeşti Jiu in the settlements „Vârtop“ and „Gară“ certified the presence of several military corps, belonging both to the regulary corps, *legio V Macedonica, IIII Flavia, VII Claudia* and to the auxiliary regiments, *cohors IV Cypria C[ivium] R [omanorum]* and *cohors I Aurelia Brittonum milliaria.*

The most numerous stamps found at Bumbeşti Jiu in the *vicus* from its neighbourhood, belong to *cohors IV Cypria* the one which remained here since the end of the second Dacian war until in the ending half of the second century.

A relatively high number of soldiers garrisoned in the Roman camps from Bumbeşti Jiu proves the Roman's attention for this area. It had a strategical importance in that territory being an main access road through Vâlcan pass towards intracarpathian Dacia.

Explanation of the plates:

Fig. 1 Stamped bricks of some Roman Legion discovered at Bumbeşti Jiu „Gară“ (1, 2 - after E. Bujor; 3 - after A. Bărăcilă).

Fig. 2. Stamped brick of Legio IIII Flavia Felix discovered in *therma* of military *vicus* at Bumbeşti Jiu „Vârtop“ (2000).

Fig. 3. Types of Cohors IV Cypria stamps discovered in *castrum* and military *vicus* at Bumbeşti Jiu „Gară“.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CASTRELE ROMANE DE PE LINIA OLTULUI FĂGĂRĂŞEAN*

GHEORGHE DRAGOTĂ**

În perioada stăpânirii romane, zona văii Oltului a avut o deosebită importanţă strategică şi economică pentru provincia romană Dacia. Sud-estul Transilvaniei şi implicit zona din dreapta Oltului, de la cucerirea romană şi până în anii 118-119 era subordonată provinciei Moesia Inferior, iar după 118-119 şi până la 158, sau chiar până la 167, aparţinea provinciei Dacia Inferior.

Ca urmare a atacurilor sarmaţilor iazigi şi roxolani, Hadrian a luat măsuri de fortificare a graniţei estice, pe linia Oltului şi de reorganizare a provinciei cucerite de Traian, prin constituirea provinciilor Dacia Inferior şi Dacia Superior, foarte probabil în anii 118-119 d. H. Este posibil ca, la sfârşitul domniei lui Hadrian sau în vremea lui Antoninus Pius, valea Oltului făgărăşean să fi fost ataşată la Dacia Inferior, după cum indică numele trupelor auxiliare staţionate în castrele din această zonă: Cohors II Flavia Numidarum, la Feldioara, Cohors II Flavia Bessorum, la Cincşor şi Cohors III Galorum, la Hoghiz.

Cercetările arheologice efectuate în Ţara Făgăraşului, pentru epoca romană, au cuprins castrele de la Hoghiz, Feldioara şi, mai recent, Cincşor, ridicate tocmai în faţa (orientare nord-sud) aşezărilor dacice fortificate de la Arpaşul de Sus, Breaza şi a celei, probabil fortificată, de la Cuciulata[1], de pe „Pleşiţa Pietroasă".

Pe malul stâng al Oltului, la sud-vest de Hoghiz[2], se afla cel mai mare castru roman din sud-estul Transilvaniei (de fapt castrul era situat în hotarul localităţii Fântâna). În vremea stăpânirii romane, zona Hoghizului avea o mare importanţă strategică şi economică, constituind un punct unde se putea controla întreaga circulaţie de pe drumurile romane din sud-estul Transilvaniei.

Cercetarea sistematică a castrului de la Hoghiz (fig. 1) a început în 1948[3] şi s-a continuat până în anii 1975-1979[4]. Suprafaţa castrului însumează 3,6 hectare

---

* Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.
** Muzeul Ţării Făgăraşului, Făgăraş
[1] I. Glodariu, Fl. Costea şi I. Ciupea, *Comăna de Jos. Aşezările de epocă dacică şi prefeudală*, Cluj-Napoca, 1980, p. 22, 59 şi 63.
[2] K. Horedt, *Castrul roman de la Hoghiz*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", I, 1953, p. 785-798; D. Protase, *Castre romane cu dublu zid de incintă descoperite în Dacia*, în „Sargetia", XIII, 1977, p. 196-200.
[3] K. Horedt, în „SCIV", 1, 1950, p. 24.
[4] Fl. Costea, *Repertoriul arheologic al Judeţului Braşov*, I, Braşov, 1995, p. 137.

(220x165m). El a avut o incintă dublă alcătuită din ziduri paralele legate din loc în loc cu ziduri transversale, având colţurile rotunjite şi prevăzute cu câte un turn[5].

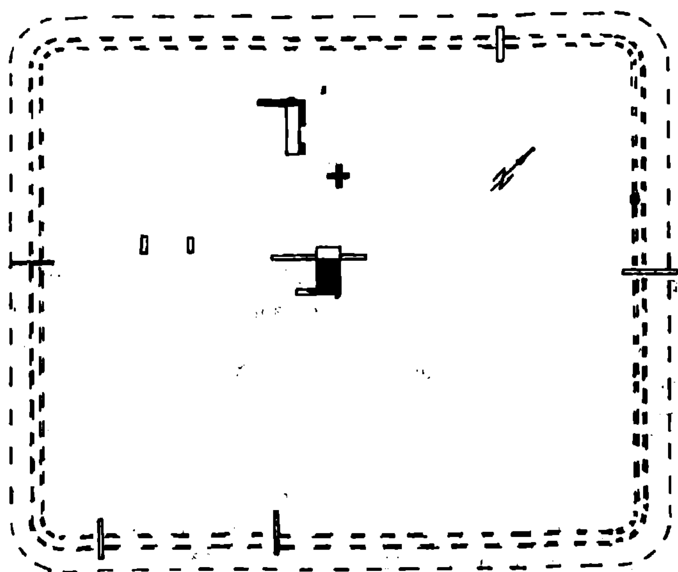

Fig. 1. Planul castrului de la Hoghiz.

Acest castru, împreună cu cele de la Caput Stenarum (Boiţa) şi de la Angustia (Breţcu), prezintă – prin alcătuirea incintei duble – o particularitate, remarcată nu numai pentru castrele din colţul de sud-est al Transilvaniei, cu acelaşi gen de incintă[6]. În interiorul castrului au fost identificate câteva clădiri. Lângă castru se întindeau obişnuitele canabae. Pe celălalt mal al râului (în perimetrul actualei localităţi Ungra) exista o mare construcţie romană de zidărie, un castellum (sau un burgus) menit să asigure capul podului dinspre nord. Sub ocrotirea acestei întărituri luase fiinţă şi o aşezare civilă. La Hoghiz, cea mai veche trupă militară romană cunoscută până acum era Ala I Asturum care, probabil, a ridicat castrul de pământ, imediat după cucerirea romană.

Cu prilejul săpăturilor, pe lângă alte materiale, s-au descoperit inscripţii, olane şi cărămizi ştampilate, care arată că aici şi-au avut garnizoana, ori s-au aflat temporar, Ala I Asturum, o vexilaţie a Legiunii XIII Gemina, Numerus Illyricorum pe vremea lui Antoninus Pius şi Cohors III Gallorum, staţionată la Hoghiz de împăratul Marcus Aurelius, după războaiele marcomanice (167-172), care făceau parte din trupele auxiliare ale Daciei Inferioare[7]. Cunoscând mărimea castrului şi existenţa a două întărituri învecinate, prezenţa simultană a mai multor unităţi militare este un lucru explicabil.

---

[5] C. M. Vlădescu, *Fortificaţiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, 1986, p. 81; idem, *Armata romană în Dacia Inferior*, Bucureşti, 1983, p. 117.
[6] *Ibidem*, p. 82.
[7] Bakó Géza, în „SCIVA“, 26, 1975, 1, p. 141-146; idem, în „SCIVA“, 28, 1977, 2, p. 195-208.

Ca urmare a măsurilor de fortificare a graniţei estice, pe linia Oltului, Hadrian, a adus la Hoghiz o vexilaţie a Legiunii a XIII-a Gemina, care – pe lângă construcţia castrului – a ridicat şi un monument imperial de piatră, dedicat împăratului Hadrian[8].

Dintre descoperirile monetare din castru şi din aşezarea civilă din apropiere sunt semnalate în literatura de specialitate emisiuni de la împăraţii Traian, Hadrian[9], Antoninus Pius, Severus Alexander, Gordian al III-lea, precum şi emisiuni de după retragerea stăpânirii romane din Dacia.

În anul 1973 au început cercetările arheologice la Feldioara[10], unde a fost identificat cel de-al patrulea castru dinspre est, pe Oltul transilvan, şi al 45-lea în sistemul defensiv al Daciei romane, situat pe partea dreaptă a Oltului. Castrul era situat pe malul drept al Oltului, pe locul numit „Cetatea“, spre satul Feldioara (com. Ucea, jud. Braşov). A fost distrus aproape jumătate de o inundaţie sau de un curs mai vechi al Oltului, deviat spre nord. Au fost cercetate laturile de nord-est şi nord-vest, păstrate pe 86 m şi, respectiv, 94 m[11] (fig. 2). Castrul avea formă patrulateră, cu colţurile rotunjite, fiind prevăzut la început cu val de pământ iar apoi cu zid de piatră. Se pare că a fost construit pentru controlul drumului de-a lungul Oltului.

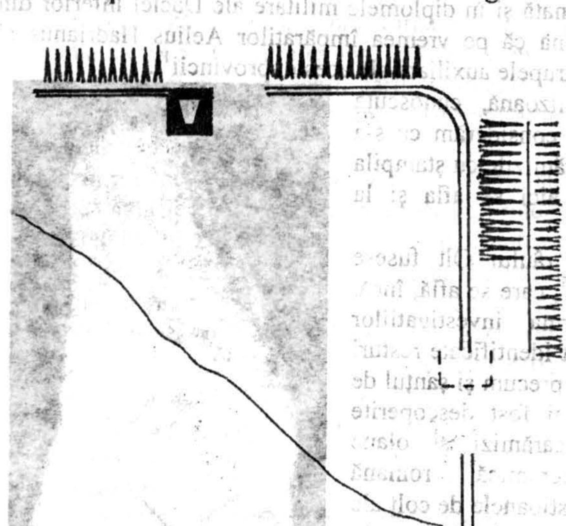

Fig.2. Planul castrului de la Feldioara.

Materialul arheologic este cel caracteristic pentru castre: materiale de construcţie (piatră, cărămizi, ţigle şi olane), unelte, arme, podoabe, monede etc. Pe baza materialului arheologic se poate presupune că, spre deosebire de castrele situate la sud de Carpaţi, viaţa fortificaţiei de la Feldioara s-a prelungit şi după mijlocul sec. III d.H. Mai mult decât atât, există şi material arheologic databil în ultimele decenii ale sec. III d.H. care dă posibilitatea să se întrevadă o prelungire a vieţii în castru şi după părăsire.

Săpăturile arheologice au dovedit că în castrul de la Feldioara era locul de garnizoană al Corhotei II Flavia Numidarum, care a lăsat aici cărămizi (fig. 3) şi tegule (fig. 4) cu ştampilele COH (ors) NVMID (arum), C (ohors) N (umidarum) şi COH (ors) NVM (idarum) ANT (oniniana)[12]. Epitetul de „Antoniniana“ îl poartă de la începutul sec. III, dovadă în plus a vieţii de lungă durată a castrului.

[8] V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina*, Cluj-Napoca, 1985, p. 69.
[9] C. Popa, *Castrul de la Hoghiz în lumina unor noi descoperiri monetare*, în „SCIVA“, 3-4, 1990, p. 310.
[10] I. Pop, N. Gudea, *Castrul roman de la Feldioara (Făgăraş)*, în „Cumidava“, VIII, 1974-1975, p. 39-54.
[11] *Ibidem*, p. 41.
[12] I. I. Pop, în „SCIVA“, 26, 1975, 2, p. 289-292.

Fig. 3. Feldioara. Cărămidă ştampilată.

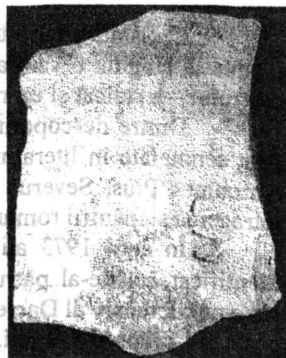

Fig. 4. Feldioara. Tegula.

Cohors II Flavia Numidarum a fost adusă în Dacia poate încă pe vremea războaielor de cucerire, sau cu prilejul evenimentelor din anii 117-118. Această unitate militară auxiliară mai este menţionată şi în diplomele militare ale Daciei Inferior din anii 129 şi 140, ceea ce înseamnă că pe vremea împăraţilor Aelius Hadrianus şi Antoninus Pius făcea parte dintre trupele auxiliare ale acestei provincii[13].

Întrucât singura ei garnizoană, cunoscută până acum, se afla la Feldioara, considerăm că s-a stabilit aici încă de la început. Cărămizile cu ştampila COH:NUM:ANT denotă că tot aici se afla şi la începutul secolului al III-lea[14].

Tot pe malul drept al râului Olt fusese construit şi castrul de la Cincşor[15], care se află, încă, în curs de cercetare. În urma investigaţiilor arheologice de până acum, au fost identificate resturi din zidul de pe latura de nord-est, precum şi şanţul de apărare[16]. De asemenea, au mai fost descoperite fragmente de ţigle (fig. 5), cărămizi şi olane (ştampilate, fragmentare), ceramică romană provincială şi, recent, unul din bastioanele de colţ ale castrului, cel de SV[17], un mic depozit de obiecte din fier, cuie şi piroane din fier, o aplică şi o brăţară din bronz ş.a. În apropierea castrului roman în anul 1986, a fost descoperită întâmplător o mască de paradă (fig. 6).

Fig. 5. Cincşor. Tegula.

[13] I. I. Russu, *Inscripţiile Daciei romane,* I, Bucureşti, 1975, p. 99-100 şi p. 108-109.

[14] I. Pop, *op. cit.,* p. 291-292.

[15] Idem, *Atestări recente ale cohortei II Flavia Bessorum la Cincşor,* în „Cumidava", XIII/2, 1983, p. 43-45.

[16] Costea Fl., *op. cit.,* p. 130.

[17] D. Isac şi A. Isac, *Noi date arheologice despre castrul roman de la Cincşor (jud.Braşov),* în „Ephemeris napocensis", IV, 1994, p. 103-112.

Fig. 6. Mască de paradă descoperită în apropierea castrului de la Cincşor.

Masca descoperită la Cincşor[18] înfăţişează o figură feminină, tipic romană. A fost confecţionată din bronz, prin turnare şi apoi finisare, având greutatea de 570 g, înălţimea de 24,5 cm, lăţimea maximă de 17 cm şi adâncimea reliefului de 14,5 cm. Pentru a putea fi purtată, ochii, nările şi buzele erau crăpate, iar de ambele părţi ale obrazului există câte două perforaţii, datorate niturilor de fixare a măştii de calotă – celălalt element al coifului (nedescoperit). Masca mai prezintă în zona creştetului unele perforaţii, provocate de cupa excavatorului în timpul scoaterii ei la lumină şi tot aici se pot vedea găurile cuiului de balama, pentru prinderea măştii de calotă şi în acest loc. Ovalul feţei este alungit şi bine conturat, fruntea proporţionată, nasul subţire (puţin acvilin), gura mică şi bărbia cu gropiţă. Singurul element de podoabă al măştii îl constituie un şirag de perle care strânge coafura, de la creştet către frunte şi de aici pe părţi. Părul este pieptănat în şuviţe ondulate, care acoperă şi urechile şi era – probabil – prins în coc la ceafă. Despre calotă (cealaltă parte a coifului) nu putem face referiri deoarece nu s-a găsit.

Masca putea fi folosită la parade militare, întreceri hipice pe echipe, exerciţii militare sau, în situaţii fortuite, chiar în luptă, dar era incomodă pentru a fi purtată timp mai îndelungat.

După opinia noastră, purtătorul acestei măşti făcea parte din cohorta II Flavia Bessorum, unitate militară romană, auxiliară, alcătuită din traci (besii erau unul din cele peste 100 de triburi tracice), care-şi avea atunci sediul în castrul de la Cincşor.

Pe baza analogiilor cu alte măşti asemănătoare precum şi a inventarului arheologic descoperit la Cincşor, masca poate fi datată în sec. II-III.

Suntem convinşi că viitoarele cercetări arheologice din această zonă ne vor ajuta să cunoaştem mai bine viaţa daco-romanilor de la Cincşor, în special, şi din Ţara Făgăraşului, în general.

Castrul de la Cincşor a fost identificat ca loc de staţionare a cohortei II Flavia Bessorum[19], stabilită aici încă din timpul războaielor de cucerire a Daciei. Se pare că

[18] Gh. Dragotă, *Masca romană de bronz de la Cincşor (jud. Braşov)*, în „SCIVA“, 38, 1987, 3, p. 276-280.
[19] I. I. Russu, în „Acta Musei Napocensis“, 4, 1967, p. 86-88.

această unitate militară era alcătuită din traci, care, inițial, a staționat în Moesia Inferior. A luat parte la războiul din anii 101-102 și a rămas apoi în regiunea cucerită cu acest prilej. Cu ocazia reorganizării din anii 118-119 a fost cedată provinciei Dacia Inferior[20].

Tot pe malul drept al Oltului, integrat în Dacia Inferior, se afla situat și castrul de la Boița (Caput Stenarum). Castrul era situat pe o terasă deasupra Oltului, în locul numit " Ruda ". Ruinele acestuia au fost semnalate, pentru prima dată, de Grigore Tocilescu iar cercetările arheologice sistematice au început în anul 1957, sub conducerea lui Constantin Daicoviciu[21]. Castelul, cu laturile inegale, are dimensiunile 47 x 41 m și colțurile rotunjite.

Cercetările, ale căror rezultate nu sunt comunicate în întregime, duc la concluzia că fortificația de aici – cu ziduri duble de incintă – constituie o particularitate comună cu a castrelor de la Brețcu și Hoghiz[22].

Având în vedere că unele cărămizi descoperite poartă ștampila Legiunii XIII Gemina și după monedele de la Marc Aureliu, s-a ajuns la concluzia că acest castru de la Boița a fost construit de un detașament al acestei legiuni, în a doua jumătate a sec. II și a fost folosit până la retragere[23].

Prin poziția sa la 1 km de gura pasului Turnu Roșu, castrul de la Caput Stenarum avea o deosebită importanță, atât pentru apărarea graniței provinciei Dacia Inferior cât și pentru supravegherea pasului din interiorul arcului carpatic și a drumului care se bifurca aici.

În timpul provinciei, regiunea dintre Olt și Munții Făgăraș era închisă și supravegheată, în est prin castrul de la Râșnov (Cumidava), în vest prin castrul de la Turnu Roșu (Caput Stenarum), iar puțina populație pe care o avea (căci este imposibil de admis, ca practic, să fie strămutată întreaga populație dacică în interiorul provinciei) fiind supravegheată prin castrele de la Hoghiz, Feldioara și Cincșor. Astfel, prin acest sistem de castre se asigura securitatea frontierei de sud a Daciei intra-carpatine.

Din cele prezentate se desprinde, deci, concluzia că, în perioada stăpânirii romane a zonei limitrofe văii Oltului făgărășean, toate unitățile auxiliare cunoscute până acum din castrele de la Hoghiz, Feldioara și Cincșor aparțineau provinciei Dacia Inferior.

Cercetarea în anii următori a castrelor, a așezărilor civile de pe lângă acestea și a altor așezări rurale, va aduce o sumă de noi date privitoare la locuirea zonei în epoca romană.

[20] *Ibidem.*
[21] C. Daicoviciu, în „Acta Musei Napocensis" , II, 1960, p. 652.
[22] C. M.. Vlădescu, *op. cit.*, p. 80.
[23] „Materiale și Cercetări Arheologice", VII, p. 420.

ROMAN CAMPS ON THE FĂGĂRAŞ OLT VALLEY

Abstract

During the Roman possession in Dacia, the Land of Făgăraş was part of the province Dacia Inferior.

In the Land of Făgăraş, the Roman camps from Hoghiz, Feldioara, Turnu Roşu and Cincşor have been explored for the Roman Age. In these camps dating from the 2nd and 3rd cc. some military units especially cohorts had their residence: Cohors III Gallorum at Hoghiz, Cohors II Flavia Numidarum at Feldioara, Cohors II Flavia Bessorum at Cincşor.

The archaeological materials discovered in the Roman camps lying on the banks of the River Olt, in Făgăraş, region, are characteristic of any other camps: building materials (stone, bricks, tiles and gutters tools, arms, jewels, coins as well as a great deal of Roman provincial ceramics.

The camp system in the Olt Valley guaranteed security for the southeast border of Transylvania.

The next archaeological researches in the Land of Făgăraş for the Roman period will give further information about the life and civilization of the Daco-Roman people in this region.

List of pictures:

Photo 1. Plan of Hoghiz camp.
Photo 2. Plan of Feldioara camp.
Photo 3. Stamped brick discovered in Feldioara camp.
Photo 4. Tegula mammata discovered in Feldioara camp.
Photo 5. Stamped tile discovered in Cincşor camp.
Photo 6. Parade mask discovered close to Cincşor camp.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

SEMNE PE FAȚADELE LATERALE ALE UNOR ALTARE ROMANE DIN OLTENIA

DOREL BONDOC*

În cele ce urmează, semnatarul acestor rânduri atrage atenția asupra unor semne practicate pe fațadele laterale ale unor monumente romane din piatră (desenele au fost executate de Pena Mihaela, sincere mulțumiri). Este vorba despre trei altare din Dacia Inferior.

1. Cioroiul Nou, comuna Cioroiași, județul Dolj: altar votiv mithraic (fig. 1/1), executat din calcar nisipos. A fost descoperit în sondajul arheologic din anul 1938. Profilul superior este decorat pe abac cu un triunghi flancat de două acrotere ușor deteriorate, mai ales cea din stânga. Altarul conține o inscripție pe șase rânduri, cu litere înalte de 0,04-0,05m. Stare de conservare- bună. Dimensiuni: 0,86 x 0,35 x 0,34 m; Muzeul Olteniei, inv. I 5582/ 12537. Secolele II-III.

D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 1, SE 187; *Ibidem*, ed. 2, SE 301; *Ibidem*, ed. 3, SE 384; IDR, II, 145.

S I M	S(oli) I(nvicto) M(ithrae)
PRO SALV	pro salu(te)
SVA SVOR	sua suor-
VMQ C ANT	umq(ue) C. Ant(onius)
IVLIANVS	Iulianus
VLMS	v(otum) l(ibens) m(erito) s(olvit)

Soarelui nebiruit Mithra, în sănătatea sa și ălor săi, C. Antonius Iulianus a îndeplinit făgăduința, cu dragă inimă și după merit.

Altarul de mai sus prezintă un semn și pe o fațadă laterală (fig. 1/2), situată la dreapta celei pe care este scrisă inscripția. Semnul (fig. 1/3) se găsește în partea dreaptă a profilului superior, la 0,06 m de latura de sus și 0,04 m, de latura dreaptă a fațadei. Este săpat mai adânc decât literele inscripției mithraice. Faptul denotă că poate fi datat mai târziu decât inscripția. În ceea ce privește semnificația semnului, se pot emite două ipoteze: fie avem de-a face cu un semn de pietrar, fie este vorba despre un chrismon. Cred că ultima este cea mai probabilă. Semnul ar putea să reprezinte partea superioară a unei *crux monogrammatica*, cu un P în vârf.

Înălțime- 0,028 m. Secolul IV (?).

XP Χρ(ιστός)

* Muzeul Olteniei, Craiova

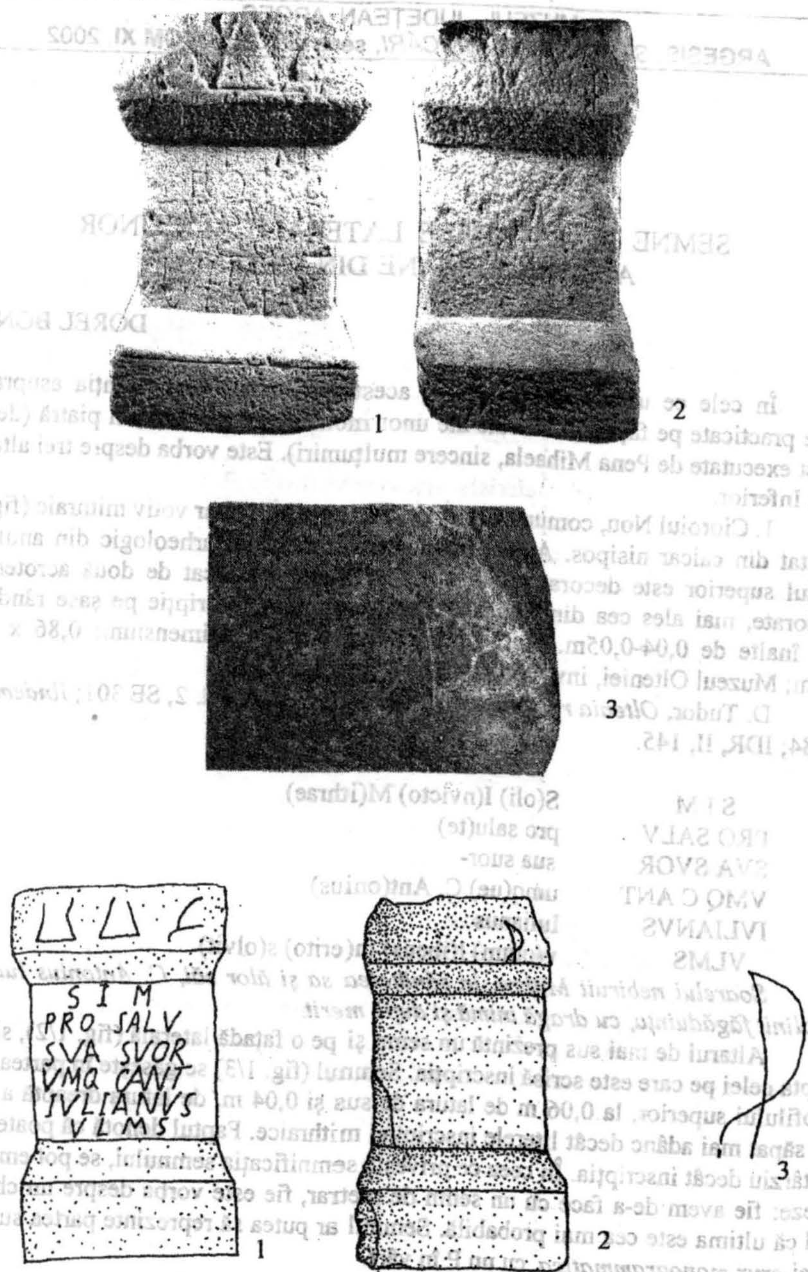

Fig. 1. Altarul roman de la Cioroiul Nou.

Este de remarcat faptul că semnul a fost gravat destul de sumar, în comparaţie cu inscripţia mithraică. De asemenea, diferă şi modul de inscripţionare. Este clar că semnul a fost executat de un alt lapicid decât în cazul inscripţiei. Mai dă de gândit şi faptul că semnul a fost schiţat pe o faţadă alăturată celei pe care se află inscripţia mithraică. Pare a fi vorba despre o execuţie prudentă, timidă, ca şi când lapicidul nu ar fi dorit ca semnul său să atragă atenţia.

Dacă este vorba despre un chrismon, atunci acesta a fost executat ulterior inscripţionării altarului. În acest caz piesa a fost supusă unui proces de „creştinare". Se mai poate presupune că membrii comunităţii de la Cioroiul Nou nu erau pe deplin convinşi de necesitatea acestui proces. Numai aşa s-ar putea explica poziţionarea oarecum ferită, ascunsă, semnul trebuind practic să treacă neobservat. Din acest punct de vedere nu este de mirare că semnul în discuţie a scăpat editorului inscripţiei, dealtfel un epigrafist foarte atent.

2. Orlea, judeţul Olt: altar votiv (fig. 2/1), executat din calcar. A fost descoperit într-o surpătură a malului Dunării, în anul 1932. Partea superioară (abacul) a fost ruptă cândva; actualmente cele două fragmente sunt lipite.

Altarul nu prezintă elemente de decor, ci numai o inscripţie de cinci rânduri. Literele sunt înalte de 0,035-0,045 m şi au fost îngrijit executate. Stare de conservare-bună. Dimensiuni: 0, 57 x 0,21 x 0, 22 m; Muzeul Olteniei, inv. I 5585/15275. A fost datat de către D. Tudor, la sfârşitul secolului II.

D. Tudor, în „BCMI", 1933, p. 77; Idem, în „Arhivele Olteniei", 1936, p. 111, nr. 6; Idem, *Oltenia romană*, ed. 1, SE 203; *Ibidem*, ed. 2, SE 318; *Ibidem*, ed. 3, SE 470; IDR, II, 308.

I O M	I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
P IVLIVS	P(ublius ?) Iulius
VITALIA	Vitalia-
NVS EX	nus ex
VOT P	vot(o) p(osuit)

Lui Iupiter cel prea bun şi prea mare. Publius Iulius Vitalianus i-a pus închinarea.

Pe o faţadă laterală (fig. 2/2) situată în partea dreaptă a inscripţiei ioviene a fost scrijelit un semn (fig. 2/3). Actualmente greu lizibil, semnul care seamănă cu un chrismon (?), are o înălţime- 0, 056 m. Este plasat în jumătatea superioară, aproape de mijloc, la 0, 09 m distanţă de latura de sus şi 0, 03 m distanţă faţă de latura dreaptă a faţadei altarului. Sub semn şerpuieşte o linie lungă de 0, 064 m. La fel ca în cazul anterior, în privinţa semnificaţiei semnului există două posibilităţi: fie este un semn de pietrar, fie este un chrismon. În cazul ultimei variante am avea schiţată partea superioară a unei *crux monogrammatica*, cu un P în vârf.

Înălţime- 0,056m. Secolul IV (?).

XP Χρ(ιστός) ?

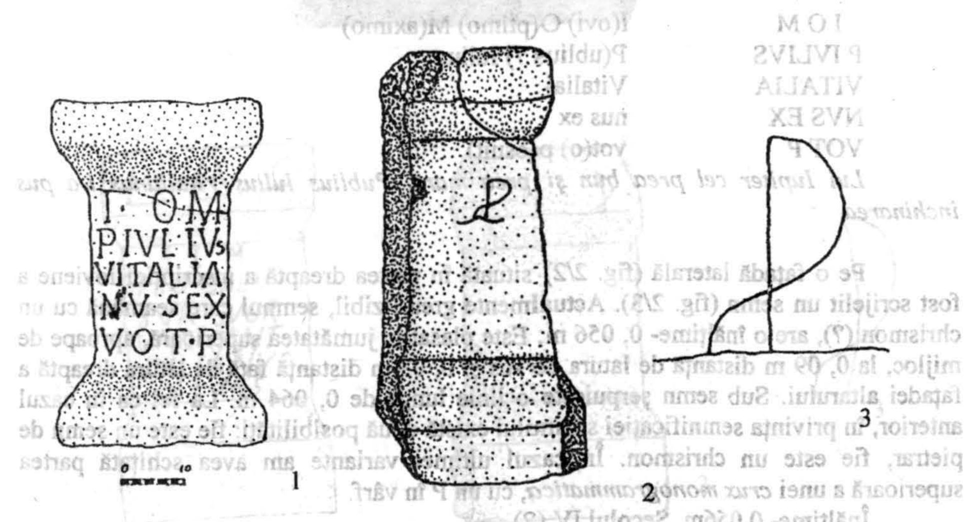

Fig. 2. Altarul roman de la Orlea.

Apariţia unui semn creştin la Orlea, nu ar surprinde, întrucât pe teritoriul acestei localităţi au mai fost descoperite urme creştine. Surprinde însă schematismul semnului, precum şi faptul că a fost săpat pe o faţadă alăturată celei pe care se află inscripţia ioviană. Probabil, este vorba despre aceeaşi precauţie, motivată de diferenţa de convingeri religioase.

3. Slăveni, comuna Gostavăţu, judeţul Olt: altar votiv fragmentar (fig. 3/1), executat din calcar. Din piesă s-a păstrat numai partea inferioară. A fost descoperit în pretoriul castrului, cândva între 1962-1965 (dată neprecizată). Nu prezintă elemente de decor. Din inscripţie s-au păstrat fragmentar în momentul publicării numai ultimele două rânduri; litere înalte de 0,04 m. Actualmente, primul dintre cele două rânduri este distrus, iar cel de-al doilea este greu de descifrat. Starea de conservare a piesei este slabă.

Dimensiuni: 0, 46 x 0, 34 x 0, 30 m; Muzeul Olteniei, inv. I 47802.

Secolele II-III.

D. Tudor, în „SCIV", 17, 1966, 3, p. 597, nr. 8; Idem, *Oltenia romană*, ed. 3, 448; IDR, II, 506.

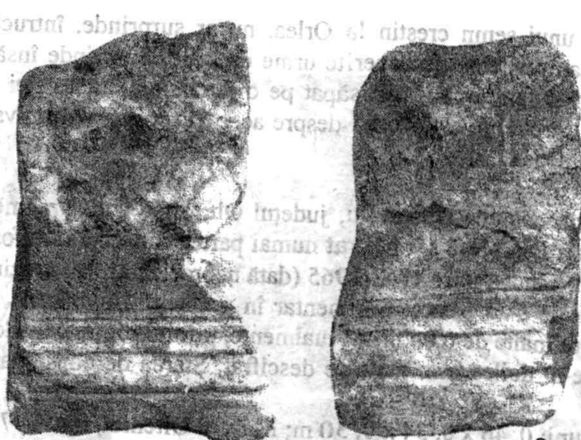
... R AVRE	[Au]r(elius) Aure-
LIANVS SES	lianus ses(quiplicarius)

... *Aurelius Aurelianus, sesquiplicarius, (a pus aceasta).*

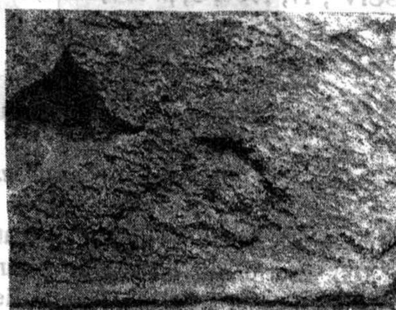
Altarul prezintă pe faţada laterală (fig. 3/2) situată la stânga inscripţiei, un semn indescifrabil (fig. 3/3). Este plasat la 0,22 m distanţă de latura superioară şi 0, 07 m distanţă faţă de latura dreaptă a faţadei. Pare să fie vorba despre un semn de pietrar.

Înălţime- 0,05 m. Secolele II-III.

Cu siguranţă, cele trei piese cu însemne laterale descrise mai sus, nu sunt unice; în muzee sau lapidarii mai există multe astfel de cazuri. Ca atare, se impune reexaminarea lor cu atenţie.

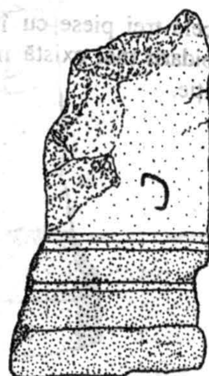

1 2

3

3

1 2

Fig. 3. Altarul roman de la Slăveni.

MARKS ON THE LATERAL FRONT OF SOME
ROMAN ALTARS FROM OLTENIA

Abstract

This article points out the presence of some marks, apart from the inscription for which they were worked out. The altars come from Oltenia.

1. Votive altar, dedicated to Mithras, has a mark on a lateral front. It seems to be the upper side of a *crux monogrammatica*. It might be dated in the 4th century.

2. Votive altar, dedicated to Iupiter. On the right front of the inscription presents a mark that might have two significations. The first possibility is that it might be a stone mason's mark and the latter- it might be the upper side of a *crux monogrammatica*.

3. Fragmentary votive altar has an illegible sign on the front situated at the right of the inscription. It seems to be a stone mason's mark.

Explanation of the figures:

Fig. 1. Roman altar from Cioroiul Nou.
Fig. 2. Roman altar from Orlea.
Fig. 3. Roman altar from Slăveni.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CONSIDERAŢII PRIVIND CULTURA MILITARI-CHILIA ÎN VESTUL MUNTENIEI*

MIRCEA NEGRU**

Vestul Munteniei este cuprins între Munţii Făgăraşului la nord, Dunărea la sud, râul Olt la vest şi linia formată din râurile Călmăţui-Urlui-Vedea-Râul Târgului la est. Pe această suprafaţă de peste 10.000 Km^2 se întâlnesc principalele tipuri de relief, climă, soluri, vegetaţie şi faună prezente pe teritoriul actual al României.

Politica spaţiului de siguranţă, aplicată la alte frontiere ale Imperiului Roman, a fost pusă în practică şi la nordul Dunării de Jos în cursul secolului I p.Chr. Astfel, Aelius Catus, în anii 10-12 p.Chr., şi Tiberiu Plautius Silvanus, la mijlocul secolului I p.Chr., au strămutat la sudul Dunării peste 50.000 de geţi[1], respectiv peste 100.000 de transdanubieni[2]. Consolidarea graniţei Imperiului Roman la Dunărea de Jos, de-a lungul întregului secol I p.Chr., deschidea posibilitatea cuceririi teritoriilor getice de la nordul fluviului. În cursul celor două războaie dintre daci şi romani din anii 101-102 şi 105-106, o parte a teritoriului fostului regat geto-dac condus de Decebal a fost cucerită şi transformată în provincie romană.

I. Aşezări şi necropole

În vestul Munteniei au fost identificate peste 40 de situri arheologice de tip Militari-Chilia. Cercetări arheologice de mică amploare sau simple sondaje au fost întreprinse la Chilia[3], Scorniceşti-Rusciori Nord (aşezarea nr. 1)[4], Scorniceşti-Rusciori Sud (aşezarea nr. 2)[5], Coloneşti-Gueşti[6], Coloneşti-Mărunţei[7], Ipoteşti[8], Vultureşti[9], Socetu[10] şi Stoicăneşti[11].

---

* Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.

** Muzeul Municipiului Bucureşti

1 Strabon, *Geografia*, VII, 3, 10.

2 CIL, XIV, 3608.

3 S. Morintz, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 517 şi urm.

4 Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 112-127.

5 *Ibidem*, p. 126.

6 Idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1980, p. 261-265.

7 Idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984, p. 4.

8 E. Comşa, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 214-215; idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 10, 1973, p. 33-34.

9 Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 7.

10 *Ibidem*, p. 42.

11 În anul 1995 un sondaj a fost efectuat în această aşezare de Paul Damian şi M. Negru.

Suprafaţa ocupată de aşezările de tip Militari-Chilia variază între 2-3 ha (Scorniceşti, aşezarea nr. 1) şi 7 ha (aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei). Locuirea a fost compactă la Coloneşti-Mărunţei şi de-a lungul unui curs de apă la Chilia şi Stoicăneşti.

1.1. Locuinţele

În aşezările de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei au fost descoperite atât locuinţe de suprafaţă, cât şi bordeie.

Bordeiele aveau forme rectangulare sau rotund-ovale. Bordeie dreptunghiulare sau pătrate au fost descoperite la Scorniceşti (aşezarea nr. 1), Coloneşti-Mărunţei, Coloneşti-Gueşti şi Vultureşti. Dimensiunile lor variază de la 2,30 x 3,90 m la Coloneşti-Gueşti şi 4,80 x 5,00 m la Scorniceşti. Adâncimea lor este cuprinsă între 0,65 m şi 1,10 m la Scorniceşti. Scheletul bordeielor era din lemn, iar podeaua nu era lutuită.

Bordeie de formă rotund-ovală au fost descoperite numai în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei. Tehnica de construcţie era aceeaşi ca şi la bordeiele rectangulare. Ele nu aveau instalaţii de foc, cu excepţia unui bordei de la Chilia, care avea un cuptor menajer.

Locuinţe de suprafaţă au fost descoperite la Scorniceşti (aşezarea nr. 1) şi Coloneşti-Mărunţei, unde reprezintă o minoritate în raport cu bordeiele din cadrul aşezărilor respective. Locuinţele de la Coloneşti-Mărunţei sunt de formă rectangulară, în timp ce locuinţa de la Scorniceşti este de formă pătrată. Dimensiunile lor variază între 3,15 m x 3,00 m şi 3,90 x 4,00 m, iar adâncimea lor între 0,35 m şi 0,45 m. Podeaua era din lut bătut, doar locuinţa nr. 3 de la Coloneşti-Mărunţei ea a fost acoperită cu lut galben[12].

Cuptoare menajere şi vetre de foc

În colţul de nord-est al bordeiului cercetat la Chilia a fost descoperit un cuptor menajer de forma unei potcoave. Săpat într-un bloc de lut cruţat, vatra era puternic arsă şi avea dimensiuni de 0,75 x 0,68 m. Carcasa a fost construită din pietre de râu şi lut. Cuptorul are analogii la Mătăsaru[13] şi Dulceanca[14] în cadrul culturii Militari-Chilia, la Noşlac[15] în provincia Dacia, la Poiana-Dulceşti[16] în mediul carpic, respectiv la Popeşti-Mihăileşti[17] şi Poiana-Tecuci[18] în La Tène-ul geto-dacic.

Vetre de foc rectangulare sau ovale au fost descoperite în locuinţe de suprafaţă şi printre bordeie. Ele erau construite din lut pe un pat de pietre de râu. Vetre construite în aceeaşi tehnică au fost descoperite în aşezările din secolele II-III p.Chr. de la Mătăsaru[19], Bucureşti-Militari[20], Dulceanca[21], Hangu-Cetăţuie[22] şi Poiana-Dulceşti[23] în

[12] Gh. Bichir, *op. cit*, p. 8.
[13] *Ibidem*, p. 11.
[14] S. Dolinescu-Ferche, *Aşezări din secolele III şi VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Bucureşti, 1981, p. 32.
[15] I. Mitrofan, în „ActaMN", 9, 1972, p. 155.
[16] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1973, p. 24; idem, în „SCIV", 16, 1965, p. 681.
[17] R. Vulpe, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VI, 1959, p. 310.
[18] Idem, în „SCIV", 2, 1951, 1, p. 194, fig. 4.
[19] Gh. Bichir şi E. Popescu, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Piteşti", 1, 1969, p. 85.
[20] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, 1984, p. 11; M. Negru, în M. Negru, C. F. Schuster şi D. Moise, *Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureştilor*, Bucureşti, 2000, p. 81.
[21] S. Dolinescu-Ferche, *op.cit.*, p. 39-40.
[22] S. Teodor şi S. Teodor, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VII, 1961, p. 43.
[23] Gh. Bichir, în „SCIV", 16, 4, 1965, p. 681.

mediul carpic, iar în La Tène-ul geto-dacic la Sprâncenata[24], Ostrovu Şimian[25], Bâtca Doamnei[26], Poiana-Tecuci[27] etc.

Gropi de provizii

În toate aşezările cercetate în preajma locuinţelor au fost descoperite gropi de provizii de formă cilindrică, tronconică sau ovală.

Gropile cilindrice sunt mai frecvente. Adâncimea lor variază între 0,85 m în aşezarea nr. 1. de la Scorniceşti şi -2,30 m în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei, iar diametrele între 1,10 m şi 1,58 m.

În mod obişnuit pereţii gropilor nu se lutuiau sau ardeau. Singura excepţie este groapa nr. 9 de la Coloneşti-Mărunţei[28], care a avut pereţii lutuiţi şi arşi.

Argumente cu privire la utilitatea acestor gropi sunt boabele de grâu carbonizat descoperite în groapa nr. 9 din aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei şi tulpinile de cânepă din aşezarea de la Scorniceşti[29]. După deteriorare, în aceste gropi se depuneau resturile menajere.

Necropole

În vestul Munteniei au fost descoperite şi cercetate două necropole de tip Militari-Chilia, la Chilia şi Scorniceşti, iar a treia a fost descoperită la Stoicăneşti. Pe teritoriul localităţii Dăneasa a fost descoperit întâmplător un mormânt de tip Militari-Chilia.[30]

În cadrul necropolei de la Chilia au fost cercetate un număr de 95 de morminte, altele fiind distruse de o viroagă[31]. La Scorniceşti au putut fi salvate numai 11 morminte în via fostului învăţător Constantin Rădulescu[32]. Cele două morminte de incineraţie identificate la Stoicăneşti, făceau şi ele parte dintr-o necopolă distrusă parţial de amenajarea unui canal de irigaţii.[33]

Necropolele de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt plane şi conţin numai morminte de incineraţie. O situaţie similară caracterizează întreaga arie a culturii amintite[34], precum şi cultura Sântana-Arad.[35]

În cadrul incineraţiei pot fi identificate două variante: a) morminte cu urne; b) morminte fără urne.

A. Mormintele cu urne reprezintă majoritatea covârşitoare în cadrul necropolei de la Chilia şi aproximativ 60% în cea de la Scorniceşti. Din această variantă fac parte şi cele descoperite întâmplător la Dăneasa şi Stoicăneşti.

A/1. Morminte în urne cu capac. Urnele au fost modelate, în general, la roată şi rareori cu mâna. Drept capace au fost folosite străchini aşezate gura în sus şi o

---

[24] C. Preda 1986, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata*, Bucureşti, 1986, p. 39-41.
[25] D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 188.
[26] C. Mătasă şi colab., în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1961, p. 340.
[27] R. Vulpe, *op.cit.*, p. 198; idem, în „SCIV", 3, 1952, 1, p. 194.
[28] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 12.
[29] *Ibidem*, p. 13.
[30] Mulţumim pentru informaţie Domnului Profesor Traian Zorzoliu (Drăgăneşti-Olt).
[31] S. Morintz, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VII, 1960, p. 441-447; idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 513-518.
[32] Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 120.
[33] M. Negru şi Gh. Vieru, în vol. *Cercetari în aria nord-tracă*, III, Bucureşti, 2000, 342-345.
[34] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 15.
[35] Gh. Diaconu, în „SCIVA", 37, 1984, 4, p. 299.

singură dată cu gura în jos la Chilia, cioburi de vase modelate la roată la Scorniceşti şi cu mâna la Chilia, baza unui vas la Scorniceşti şi, într-un singur caz, un capac special la Chilia.

Merită reţinute cazurile în care la Chilia şi Scorniceşti oasele incinerate au fost depuse pe un ciob şi acoperite cu altul. Situaţii similare au mai fost întâlnite în cadrul necropolelor de la Mătăsaru[36] şi Butnăreşti.[37] Cercetătorul Gh. Bichir considera că vasele sparte accidental în timpul ceremoniei nu puteau fi înlocuite.[38]

Mormintele nr. 12 şi 17 de la Chilia reprezintă cazuri speciale. În cazul mormântului nr. 12, vasul urnă a fost acoperit cu un vas mai mare, iar în mormântul nr. 17 oasele care nu au mai avut loc în urnă au fost depuse lângă aceasta şi totul a fost acoperit cu un vas mare.[39]

A/2. Morminte în urne fără capac. Lipsa capacului fie el şi improvizat, nu poate fi pusă pe starea economică a familiei decedatului, nici pe seama arăturilor adânci[40], ci ascunde anumite semnificaţii ce ne scapă.

Urnele erau aşezate în poziţie verticală într-o groapă cilindrică sau ovală de mici dimensiuni. Diametrul era în jur de 0,35-0,55 m, iar baza se afla la –0,50/0,80 m de la nivelul actual al solului.

Vasele secundare sunt prezenţe rare. Ele constă în căniţe (Chilia) şi ceşti dacice la (Scorniceşti).

Urnele erau pline cu oase calcinate în proporţie de ½ până la 2/3 din capacitatea lor. Uneori fragmentele de oase erau alese cu grijă de la rug (Chilia), alteori erau amestecate cu lemn ars (Chilia), sau lemn ars şi cenuşă (Scorniceşti, Stoicăneşti). Aceste situaţii au analogii în necropolele de tip Militari-Chilia de la Târgşor, Mătăsaru, Bucureşti-Tei etc., cât şi în cele din Dacia şi în mediul dacilor liberi.

La Scorniceşti, uneori, au fost depuse mai întâi oasele de craniu, situaţie semnalată, de asemenea, în necropolele de la Mătăsaru[41] şi în mediul carpic.[42]

B. Morminte cu resturile incinerate depuse direct în groapă au fost descoperite la Chilia şi Scorniceşti.

B/1. Morminte cu resturile incinerate depuse direct în groapă şi acoperite cu un capac. Oasele de la rug au fost depuse într-o grămăjoară în mijlocul gropii şi acoperite cu un capac improvizat (un ciob de chiup la Scorniceşti, respectiv baza unui vas la Chilia).

B/2. Morminte cu resturile incinerate neacoperite depuse direct în groapă. Acestea au fost descoperite la Chilia (număr neprecizat) şi Scorniceşti (4).

Gropile sunt cilindrice şi au diametre cuprinse intre 0,35-0,55 m la Chilia, respectiv 0,45-0,55 m la Scorniceşti. Adâncimea lor era în jur de 0,50 m.

Mormintele cu resturile incinerate depuse direct în groapă conţin mai puţine oase decât cele cu urne.

---

[36] Gh. Bichir şi E. Popescu, *op. cit.*
[37] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 31-32.
[38] *Ibidem.*
[39] S. Morintz, în „Dacia", N. S., VI, 1961, p. 396.
[40] Gh. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980, p. 55.
[41] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 16.
[42] Idem, *Cultura carpică*, p. 31.

Incinerarea a fost făcută în afara necropolelor, fapt ce reiese din formele şi dimensiunile gropilor, precum şi din cercetările întreprinse până acum.

În cadrul necropolei de la Chilia a fost observată o grupare a mormintelor în cuiburi, fenomen sesizat şi în necropola de la Mătăsaru[43], precum şi în cele de la Butnăreşti, Pădureni şi Moldoveni-Gabăra din mediul carpic.[44]

Inventarul necropolelor

Inventarul mormintelor de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei este sărac în comparaţie cu cel al mormintelor carpice, dar asemănător celor ale populaţiei autohtone din provinciile Dacia şi Moesia (Locusteni, Soporu de Câmpie, Obreja, Enisala etc.) ori permanent supravegheat de armata romană (Târgşor, Mătăsaru, Medieşu Aurit etc.). De fapt, se poate vorbi mai degrabă, de un inventar bogat al mormintelor carpice în raport cu ale celorlalţi daci liberi.

Vasele ceramice modelate la roată sau cu mâna liberă reprezintă inventarul de bază al mormintelor. La Chilia 75% din totalul vaselor au fost modelate la roată, faţă de 85% în necropolele de tip Militari-Chilia în general.[45]

Vasele modelate cu mâna au fost folosite ca urne sau capace improvizate. Vasele modelate la roată sunt în general din pastă fină şi doar în câteva cazuri din pastă zgrunţuroasă de tip provincial roman. Oalele au fost folosite ca urne, cănile ca urne sau vase de ofrandă, iar străchinile drept capace. Ceramica romană este prezentă printr-o amforă folosită ca urnă în cadrul mormântului nr. 11 de la Scorniceşti.

În afară de ceramică, în unele morminte au mai fost descoperite: fusaiole de lut ars (Chilia, Scorniceşti M4), fibule din bronz şi fier (Chilia şi Scorniceşti), lame de cuţit (Chilia – 4, Scorniceşti – 1), o cataramă şi o verigă din bronz la Chilia, un fragment de pahar de sticlă la Scorniceşti (M7), mărgele din sticlă la Chilia şi un fragment dintr-un cercel din bronz la Scorniceşti. Toate acestea au fost trecute prin focul de la rug.

În concluzie, se poate spune că populaţia din vestul Munteniei a practicat în linii mari aceleaşi variante de ritual funerar cunoscute la geto-daci şi daco-romani în secolele II-IV p.Chr.

II. Ocupaţiile

Agricultura şi creşterea animalelor

În vestul Munteniei au fost descoperite o serie de unelte ce constituie argumente pentru practicarea agriculturii. Astfel, în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei a fost descoperită o săpăligă ce are analogii în La Tene-ul geto-dacic la Grădiştea Muncelului şi Poiana-Tecuci[46]. În aceeaşi aşezare au fost descoperite două seceri din fier de tipul cu tijă la mâner, ce au analogii în alte aşezări de tip Militari-Chilia din Muntenia[47], în La Tène-ul geto-dacic[48] şi în mediul celtic.[49] Cutele de gresie frecvente în orice aşezare au fost folosite la ascuţirea coaselor, cosoarelor, secerilor şi cuţitelor[50].

[43] Idem, *Geto-dacii*, p. 17.
[44] Idem, *Cultura carpică*, p. 33.
[45] Idem, *Geto-dacii*, p. 17.
[46] H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Bucureşti, 1972, fig. 38; R. Vulpe, în „Dacia", N. S., 1, 1957, p. 148, fig. 3:5.
[47] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 20; M. Negru, *op. cit.*, 80.
[48] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 45-46; idem, în „SCIV", 16, 1965, 4, 688-689.

În stadiul actual al cercetărilor, cultivarea grâului este documentată arheologic prin boabele descoperite în groapa nr. 9 din aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei. Pentru măcinarea lui se foloseau râşniţe de tipul celor din aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti. Tulpini de cânepa cum sunt cele descoperite în aşezarea nr. 2 de la Scorniceşti erau folosite la confecţionarea îmbrăcămintei.[51]

Pe lângă cultivarea plantelor, creşterea animalelor constituia o ocupaţie de bază. În aşezările de la Scorniceşti, Coloneşti-Mărunţei şi Vultureşti, unde au fost făcute statistici, erau preferate în ordine: vitele comute (*bos taurus*), porcinele (*sus scrofa domestica*), ovicaprinele (*ovicaprinae*) şi mai rar calul (*equus caballus*).[52]

Deşi nu avem dovezi în acest sens, putem presupune că locuitorii din această regiune se ocupau cu vânătoarea, pescuitul şi culesul, surse ancestrale de existenţă.

Meşteşugurile

Unele obiecte de uz casnic erau produse în cadrul fiecărei gospodării, dar uneltele agricole, vasele din ceramică, prelucrarea osului şi lemnului presupuneau o muncă calificată.

Prezenţa unor cantităţi însemnate de zgură de fier în aşezările de la Coloneşti-Mărunţei (cca. 20 kg) şi Scorniceşti (0,9 kg) indică existenţa unor ateliere de obţinere şi prelucrare a fierului.[53]

În aşezarea de la Scorniceşti au fost descoperite mai multe coarne de căprior, dintre care două au servit ca mânere de cuţite.

Producţia ceramicii

Larga utilizare a vaselor de lut ars, de la pregătirea şi păstrarea hranei până la funcţiile de urne şi vase de ofrandă, a impus dezvoltarea producţiei ceramice.

În vestul Munteniei, în secolele II-IV p.Chr., au fost descoperite două cuptoare de ars ceramică la Coloneşti-Mărunţei[54] şi Drăgăneşti-Olt.[55]

La Coloneşti-Mărunţei s-a păstrat *in situ* doar baza cuptorului de tipul cu perete median. Sub vatră pământul era ars pe o grosime de 0,12 m. Pe vatră şi în jurul ei au fost descoperite bucăţi de chirpici perforat de la grătar. Cuptoare de acest tip au mai fost descoperite în aşezarea de tip Militari-Chilia de la Mătăsaru[56], în mediul dacilor liberi la Medieşu Aurit[57], Lazuri[58], Satu Mare[59], în mediul carpic la Poiana-Dulceşti[60], Butnăreşti[61] şi Ţifeşti[62], iar în La Tène-ul geto-dacic la Căţelu Nou[63] şi Poiana Tecuci[64].

[49] Teza susţinută de V. Pârvan (*Getica*, 1926, p. 495-496), potrivit căreia secerile cu lama lată erau dacice iar cele cu lama îngustă celtice nu mai poate fi susţinută. Cercetările au demonstrat că ambele tipuri sunt prezente la celţi şi daci.
[50] M. Negru, *op. cit.*, p. 120.
[51] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 29.
[52] *Ibidem*, p. 22-23.
[53] *Ibidem*, p. 24.
[54] Gh. Bichir, *Geto-dacii* p. 26.
[55] Informaţii primite de la prof. Traian Zorzoliu (Drăgăneşti-Olt). Îi mulţumim.
[56] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 26.
[57] S. Dumitraşcu şi T. Bader, *Aşezarea dacilor liberi de la Medieşu Aurit*, Oradea, 1967, p. 20-31.
[58] E. Dörner, în vol. *Omagiu C. Daicoviciu*, p. 24.
[59] Gh. Lazin, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Satu Mare“, 1980, p. 133-136.
[60] Gh. Bichir, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, X, 1973, p. 103.
[61] Idem, *Cultura carpică*, p. 53.
[62] S. Morintz şi R. Harţuchi, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, VIII, 1964, p. 522-523, fig. 2.

În anul 1979, pe teritoriul oraşului Drăgăneşti-Olt, la 2 Km nord de Stoicăneşti, a fost descoperit fortuit un cuptor de ars vase din lut. Grătarul cuptorului avea pe margini 16 perforaţii, ceea ce ne determină să credem că era un cuptor cu pilon central. Cuptoare similare au fost descoperite în cadrul Imperiului Roman[65], în aşezările de tip Militari-Chilia, pe teritoriul provinciei Dacia, în teritoriile dacilor liberi din secolele II-IV p.Chr. şi în La Tène-ul clasic geto-dacic[66].

Torsul, ţesutul şi împletitul sunt atestate de fusaiolele tronconice, bitronconice sau cilindrice, greutăţile de lut piramidale, foarfece, ace din bronz şi fier[67].

Ceramica

În general, în complexele cercetate predomină ceramica din pastă modelată la roată. Ea reprezintă aprox. 60% în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti şi 75% în cadrul necropolei de la Chilia. Ponderea ceramicii din pastă modelată la roată descoperită în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti este asemănător celui de 66,6% din aşezarea de la Bucureşti-Militari[68], din centrul Munteniei.

Ponderea ceramicii modelate la roată a crescut în a doua fază a culturii Militari-Chilia în cadrul aşezărilor de la Scorniceşti (aşezarea nr. 2) şi Coloneşti-Mărunţei.[69]

Vasele modelate cu mâna liberă au în compoziţie nisip, pietricele şi rar fragmente ceramice pisate. De obicei, ele au culoarea cărămizie-gălbuie şi rareori cenuşie-gălbuie. Principalele forme întâlnite sunt vasele ovoidale, cilindrice, capacele, ceştile dacice şi platourile cilindrice.

Ceramica de tradiţie getică modelată la roată din pastă cenuşie fină este prezentă prin vase de provizii, vase globulare, bitronconice, căni, ulcioare, un vas cu trei toarte, străchini, capace şi strecurători.

Ceramica de aspect zgrunţuros reprezintă în unele complexe de la Coloneşti-Mărunţei aproximativ 35% din întregul material modelat la roată.[70] În aşezarea de la Bucureşti-Militari, această categorie ceramică reprezintă numai 10,66% din total.[71] Ea este din pastă nisipoasă ce conţine pietricele şi prezintă culorile cenuşie, cenuşiu-gălbuie sau cărămizie. Principalele forme ceramice sunt: oalele şi platourile.

Ceramica romană fină de culoare roşie, cărămizie, cărămiziu-gălbuie sau cenuşie este prezentă în cantităţi mici de aproximativ 10% la Scorniceşti.[72] Formele întâlnite sunt amforele, străchinile, cupele, *terra sigillata* şi opaiţele.

Alte obiecte descoperite în aşezările şi necropolele de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt: un fragment de pahar de sticlă (Scorniceşti, M7), cuţite din fier (Chilia şi Scorniceşti), ace de cusut (Scorniceşti, Coloneşti-Mărunţei), foarfecă din fier

---

[63] V. Leahu, în „Cercetări Arheologice în Bucureşti", I, 1963, p. 30, fig. 19-20.
[64] R. Vulpe şi colab., în „SCIV", 1, 1950, 1, p. 50.
[65] Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 139 şi urm; V. Swan, *Pottery in Roman Britain*, Shire Archaeology, Fourth edition, 1988, p. 41; P. Tyers, *Roman Pottery in Britain*, London, 1996, p. 28.
[66] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 26; M. Negru, *op. cit.*, p. 81.
[67] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 28-29.
[68] M. Negru, *op. cit.*, p. 196-197.
[69] *Ibidem*, p. 30.
[70] *Ibidem*, p. 37.
[71] *Ibidem*, p. 196.
[72] Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 119.

(Coloneşti-Mărunţei), cheie de tip roman (Coloneşti-Mărunţei), catarame (Chilia, Coloneşti-Mărunţei), fibule din fier sau bronz, piaptăn de os (Coloneşti-Mărunţei), brăţări din bronz (Coloneşti-Mărunţei şi Scorniceşti), un vârf de lance, vârfuri de săgeţi, piroane, scoabe, fusaiole, monede etc.[73]

III. Cronologia

Pentru datarea descoperirilor de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt utile monedele, fibulele, cataramele şi ceramica romană.

Din prima fază a culturii Militari-Chilia, respectiv între mijlocul secolului al II-lea şi începutul secolului al III-lea p.Chr., datează aşezarea de la Coloneşti-Gueşti, aşezarea nr. 1 şi necropola sa de la Scorniceşti. Aşezarea şi necropola de la Chilia pot fi datate în secolul al III-lea p.Chr. De la mijlocul secolului al III-lea până la începutul secolului al IV-lea p.Chr. au fost datate aşezările de la Scorniceşti (aşezarea nr. 2), Coloneşti-Mărunţei, Ipoteşti, Vultureşti, Socetu şi Stoicăneşti, precum şi mormintele descoperite la Stoicăneşti şi Dăneasa.

În aşezarea de la Coloneşti-Gueşti a fost descoperită o monedă de la Iulia Domna şi ceramică romană timpurie[74], iar în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti au fost descoperite monede de la Antoninus Pius şi Geta.[75]

Fibulele de tipul cu piciorul întors pe dedesubt şi fragmentele de vase de provizii (*dollia*) datează aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr. şi la începutul secolului al IV-lea. În inventarul celor două morminte de incineraţie de la Stoicăneşti au fost descoperite fibule cu resortul bilateral scurt, cât şi cu resortul bilateral lung. Ele datează necropola la sfârşitul secolului al III-lea p.Chr. şi începutul secolului al IV-lea p.Chr.[76]

IV. Consideraţii finale

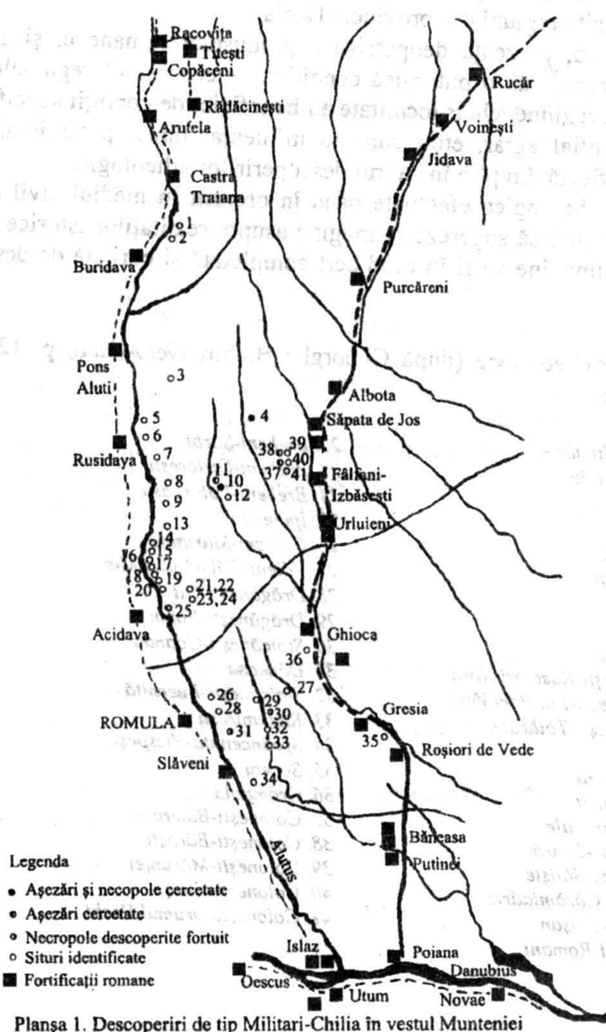
Datarea iniţială a necropolei de la Chilia în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr., corelată cu lipsa altor descoperiri, a făcut să se creadă de o serie de cercetători, că în perioada funcţionării Limesului Transalutan populaţia autohtonă din vestul Munteniei ar fi fost evacuată.[77] Descoperirea aşezărilor de la Scorniceşti (aşezarea nr. 1) şi Coloneşti-Gueşti, datate în secolul al II-lea şi la începutul secolului al III-lea p.Chr., existenţa aşezării şi necropolei de la Chilia la începutul secolului al III-lea p.Chr., infirmă ipoteza mai sus amintită. De asemenea, Gh. Bichir a coborât datarea necropolei de la Chilia şi în prima jumătate a secolului al III-lea p.Chr.[78]

Aşezările din faza târzie a culturii Militari-Chilia de la Coloneşti-Mărunţei, Scorniceşti (aşezarea nr. 2), Ipoteşti, Vultureşti etc., precum şi a necropolei de la Stoicăneşti, demonstrează continuitatea populaţiei locale după abandonarea Limesului

---

[73] Idem, *Geto-dacii*, p. 40-61.
[74] Idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1980, p. 263 şi urm.
[75] Idem, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 120-126.
[76] M. Negru şi Gh. Vieru, *op. cit.*, p. 435.
[77] I. Bogdan-Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al lumii romane*, Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 1981, p. 19; D. Tudor, *Oltenia romană*, Ediţia a doua, Bucureşti, 1956, p. 236.
[78] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 92.

Transalutan. La mijlocul secolului al III-lea p.Chr., în urma părăsirii limesului amintit, sarmații au pătruns în număr nesemnificativ în această regiune[79].

Planșa 1. Descoperiri de tip Militari-Chilia în vestul Munteniei

Fig. 1. Vestul Munteniei în epoca romană

[79] *Ibidem*, p. 97.

Extrem de dificil de surprins arheologic rămâne problema romanizării în general, iar cea a romanizării populaţiei din vestul Munteniei nu face excepţie. Un argument în acest sens este situaţia similară a prezenţei materialelor arheologice de factură romană în Vestul Munteniei aflat în interiorul graniţelor Imperiului Roman şi restul Munteniei aflat în afara graniţelor Imperiului. Se poate afirma chiar, că există aşezări ale geţilor liberi din Muntenia (Mătăsaru, Bucureşti-Militari)[80] în care produsele romane chiar sunt la fel de numeroase şi chiar mai diverse comparativ cu cele din vestul Munteniei sau alte regiuni din provincia Dacia.

Considerăm că, prezenţa deopotrivă a produselor romane ct şi a celor de tradiţie locală preromană[81] au o puternică condiţionare economică regională. În mod concret, fiecare microregiune, chiar localitate au beneficiat de condiţii specific (climă, cursuri de apă, potenţial agrar, etc.) care au influenţat direct potenţialul de viaţă economică care se reflectă din plin în cadrul descoperirilor arheologice.

Cercetările arheologice efectuate până în prezent în mediul civil din vestul Munteniei sunt în măsură să sugereze o imagine asupra realităţilor istorice din epoca romană, dar această imagine va fi în mod cert completată şi corijată de descoperirile viitoare.

Lista siturilor arheologice (după Gheorghe Bichir, *Geto-dacii,* p. 124, pl. I/2; completări M. Negru):

1. Goranu-Sticlărie
2. Budeşti-Linia
3. Sâmbureşti
4. Chilia
5. Vultureşti
6. Dumitreşti
7. Cungrea
8. Cucueţi
9. Comăniţa
10. Scorniceşti-Rusciori Nord
11. Scorniceşti-Rusciori Vest
12. Scorniceşti-Tătărăi
13. Teslui
14. Curtişoara
15. Dobrotineţ
16. Linia din Vale
17. Cireaşov-Leasă
18. Cireaşov-Sălişte
19. Slatina-Cărămidărie
20. Slatina-Crişan
21. Brebeni-Români
22. Brebeni-Sârbi
23. Brebeni-Ordoreşti
24. Brebeni-Puturoasa
25. Ipoteşti
26. Comani-Mărunţei
27. Văleni-Călmăţuiul Mic
28. Drăgăneşti-Olt
29. Drăgăneşti-Boian
30. Stoicăneşti-Coanda
31. Dăneasa
32. Stoicăneşti-Puerniţă
33. Radomireşti
34. Sprâncenata-Viespeşti
35. Socetu
36. Crâmpoia
37. Coloneşti-Batereni
38. Coloneşti-Bărăşti
39. Coloneşti-Mărunţei
40. Coloneşti-Gueşti
41. Coloneşti-Drumul Vechi

[80] *Ibidem*, p. 106; M. Negru, *op. cit.*, p. 200.
[81] Idem, în vol. *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, II, Bucharest, 1998, p. 633; idem, în „Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta", 36, 2000, Abingdon, p. 238.

CONSIDERATIONS ABOUT MILITARI-CHILIA CULTURE IN THE WESTERN PART OF MUNTENIA

Abstract

The western part of Muntenia was included inside the Roman Empire borders from the middle or the end of the 2nd century AD until the middle of the 3rd century AD.

In this study we present a general view of the archaeological discoveries in the civilian settlements and cemeteries from this region.

There were found rural settlements at Scorniceşti, Coloneşti-Mărunţei, Coloneşti-Gueşti, Chilia, Socetu and many others. Inside of these were discovered dwellings, pottery kilns and a lot of pits containing archaeological materials as pottery, brooches, coins, animal bones ant others.

At Chilia, Scorniceşti, Stoicăneşti and Dăneasa were signaled cemeteries or isolated graves. All the graves were of incineration. The human bones were found inside of some vessels, fragments of vessels or only into burial pits.

These settlements and cemeteries may be attributed to Geto-Dacians that lived in the most part of Muntenia (except eastern, north-eastern and south-eastern) part and created Militari-Chilia culture.

Explanation of Figure:

Fig. 1. Western part of Muntenia in Roman Period; Legend: a. researched settlements and cemeteries; b. researched settlements; c. isolated discoveries in cemeteries; d. archaeological sites found by surface researches; e. Roman forts.

List of archaeological sites (after Gheorghe Bichir, *Geto-dacii,* 124, pl. I/2; completed by M. Negru)

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CINSTIREA SFÂNTULUI GHEORGHE PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN LUMINA DOCUMENTELOR ARHEOLOGICE, EPIGRAFICE, SIGILOGRAFICE ȘI LITERARE (SECOLELE IV-XIII)

ION BICA*

Cultul Sfântului Mucenic Gheorghe-sfânt martirizat, în Cappadokia, în timpul persecuției împăratului Diocleţian din anul 303[1] - este posibil să fi pătruns în regiunea de la Dunărea de Jos cu mult înainte de secolul al IX-lea[2], mai precis în veacurile VI-VII[3]. Pentru moment, în argumentarea acestei afirmații, ca mărturie certă[4], nu putem aduce decât o dovadă din domeniul sigilografiei. La Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea) a fost găsit un sigiliu, destul de bine păstrat, care are reprezentat în câmpul avers bustul văzut din față al Sfântului Gheorghe, în costum antic - fără nici un fel de atribut militar (platoşă, lance, scut) - purtând nimb și în atitudine de rugăciune (orantă).

---

* Facultatea de Teologie, Universitatea din Pitești

[1] Gherasim Timuş, *Dicționar aghiografic cuprinzând pe scurt viețile sfinților*, București, 1898, p. 314-317; Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Persecuțiile sub Diocleţian, sub coregenții și urmașii lui. Sfârșitul persecuțiilor*, în *Istoria bisericească universală*, vol. I (1-1054), ediția a III-a, revăzută și completată, București, 1987, p. 133; Cristopher Walter, *The Origins of the Cult of Saint Georges*, în „Revue des Etudes Byzantines", 53, 1995, p. 295-326.

[2] K. Dieterich, *Zur Kulturgeographie und Kulturgeschichte des byzantinischen Balkanhandels*, în „Byzantinische Zeitschrift", 31, 1931, p. 54-55; Haralambie Mihăiescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XIV-lea*, București, 1966, p. 108-109; Răzvan Theodorscu, *Bizanț, Balcani, Occident de la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, București, 1974, p. 343.

[3] Alexandru Barnea, *Sigilii și inscripții din Dobrogea (sec. VI-VII e.n.)*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie", 37, 2, p. 138.

[4] La Capidava (com. Topalu, jud Constanța) a fost descoperit întâmplător un mic fragment ceramic, lucrat din pastă de culoare roşie cărămizie de bună calitate, pe care este reprezentat schematic un personaj călare pe cal, purtând în mână însemnul creștin al crucii, identificat cu Sfântul Gheorghe (Zizi Covacef-Petru Covacef, *O nouă mărturie arheologică paleocreștină descoperită la Capidava*, în „Pontica", XXV, 1992, p. 343-347); pe o cruce de marmură de la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui de al VII-lea, descoperită în comuna Lazu (jud. Constanța), în anul 1960, apare o inscripție în limba latină, citită de profesorul Emilian Popescu astfel: „O (sa) ec sunct ΓGeo (r) γgi. Conservu (s) servo tuo Georgio filio Murini (Oasele sunt ale lui Gheorghe". Cel de o credință cu el (a pus această cruce în amintirea robului tău (Doamne), Gheorghe, fiul lui Murinus), Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1977, p. 87-89, nr.52, cf. I. Barnea, *Artacreștină în România*, 1 (secolele III-IV), București, 1979, p. 94-95, planșa 29; Adrian Rădulescu, *Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din secolele III-VII în Dobrogea*, în *Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturii de străveche existență și continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, Galați, 1987, p. 47; în ultima vreme, însă unii dintre istorici (N. Duval, Alexandru Barnea) văd în crucea de la Lazu o inscripție cu caracter votiv: „D (eus) (sau D (ominu) s) et sancti Geo/rgi. Conserva ser/vo tuo Georgio filio Murini" (Dumnezeu și ale Sfântului Gheorghe ferește pe sclavul tău Gheorghe, fiul lui Murinus), Alexandru Barnea, *op. cit*, p. 138.

În câmpul avers, sigiliul are o legendă în trei rânduri, cu litere mari, clare bine conturate: Ὁ ἅγιος Γεώργιος (Sfântul Gheorghe)[5]. Pe baza studierii caracteristicilor sale, sigiliul a fost datat în secolele VI-VII[6]. Documentul are o deosebită importanţă iconografică, fiind singura piesă de acest gen descoperită pe teritoriul Dobrogei, care-l înfăţişează pe Sfântul Gheorghe fără atribute militare ceea ce „constituie un argument pentru datarea mai timpurie a micului obiect"[7].

Cultul sfinţilor militari (Gheorghe, Dumitru, Theodor, Stratilat) cunoaşte o mare popularitate în epoca marilor împăraţi războinici din dinastia Macedonenilor (Nikephor II Phokas, Ioan Tzimiskes, Vasile II), mai precis, începând cu a doua jumătate a secolului al X-lea[8]. Cu prilejul campaniei balcanice, organizată de basileul Ioan Tzimiskes în primăvara anului 971 împotriva alianţei kieveano-bulgare, cronica bizantină intitulată Skylitzes-Kedrenos ne spune că împăratul s-a îndreptat de la Preslavul Mare (capitala primului ţarat bulgar) către Dorostolon (Dristra, Silistra din zilele noastre în Bulgaria), numai „după ce a adus rugăciuni de mulţumire pentru victorie mucenicului Gheorghe"[9].

După alungarea cneazului Sviatoslav de la Dorostolon, în vara anului 971, teritoriul de la Dunărea de Jos intră din nou în stăpânirea efectivă a administraţiei constantinopolitane pentru o perioadă de peste două secole[10]. Reinstalarea dominaţiei bizantine la frontiera dunăreană a reprezentat un moment important în intensificarea legăturilor comerciale, politice, culturale dintre oraşele paristriene şi metropolele bizantine. Consolidarea autorităţii imperiale în regiunea Dunării de Jos, după evenimentele din vara anului 971, n-a reprezentat însă un moment important numai pentru teritoriul Dobrogei (fosta provincie romano-bizantină Scythia Minor) ci şi pentru teritoriile româneşti nord-dunărene[11].

Categoria obiectelor de cult din secolele XI-XII cu o largă circulaţie pe teritoriul ţării noastre (mai ales în Dobrogea şi Moldova) este reprezentată de cruciuliţele duble-relicvar din bronz de factură bizantină. Pe unele dintre aceste documente, datate în secolele XI-XII, apare reprezentată imaginea Sfântului Gheorghe cu braţele în poziţie orantă, deasupra capului având inscripţia Ὁ ἅγηος Γεόργηος (Sfântul Gheorghe). Asemenea obiecte au fost descoperite la Bisericuţa - Gărvan (com. Jijila, jud. Tulcea, 1 ex.)[12] şi la Adjud (jud. Vrancea, 1 ex.)[13]. Pe o cruce engolpion de

---

[5] I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III)*, în „Pontica", XXIII, 1990, p. 317-319.
[6] *Ibidem*, p. 319
[7] *Ibidem*, p. 319 cf. Gheorghi Atanassov, *Encolpion du Bas Moyen Âge avec saint Theodor Stratilat d'Appiaria*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de jos", Călăraşi, XIII-XIV, 1995, p. 210.
[8] Gheorghi Atanassov, *op. cit.*, p. 210.
[9] Georgius Cedrenus, *Historiarum compendium*, II, Bonn, 1839, p. 400; *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. III, „Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)", publicate de Al. Elian şi N. S. Tanaşoca, Bucureşti, 1975, p. 138-139
[10] N. Bănescu, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucarest, 1946, p. 9-117; Gh. Mănucu - Adameşteanu, *Contribuţii arheologice şi numismatice la istoria Dobrogei în perioada 969-1204*, vol. 1, teză de doctorat, Bucureşti, 1998, p. 145-355; Iob Bica, *Thema Paristrion (Paradounavon) în istoriografia bizantină şi română*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2001.
[11] Petre Diaconu, *À propos de la culture matérielle byzantine du Bas-Danube aux Xe-XIIe siècles*, în *Actes du XIVe Congrès International des études byzantines*, vol. IV, Histoire, Athena, 1980, p. 97-102; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-danubiană şi Bizanţul în veacurile V-XI*, Iaşi, 1981, p. 53-54.
[12] I. Barnea, *Obiecte de cult*, în: Gh. Ştefan, Ion Barnea, Maria Comşa, Eugen Comşa, *Dinogeţia, I, Aşezarea feudală timpurie de la Bisericuţa Gărvan*, Bucureşti, 1967, p. 365-366 (*Dinogeţia I*, mai departe); idem, *Monumente de artă creştină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Române*, în „Studii Teologice",

factură kieveană (de tip B) descoperită întâmplător, în anul 1954, într-un mormânt aparţinând unei străvechi bisericuţe din localitatea Cândeşti, jud. Neamţ, Sfântul Gheorghe este reprezentat în partea de jos, în medalion[14].

Cruciuliţelor duble-relicvar li se adaugă alte mărturii arheologice. Pe un fragment din peretele unei farfurii din pastă caolinoidă, găsit la Dinogeţia - Gărvan, este înfăţişat cu galben şi maro, pe un fond verde aprins figura unui călăreţ din care se mai păstrează, şterse de vreme, doar capul călăreţului şi o parte a calului. Personajul din această imagine a fost identificat de arheologul şi istoricul Ion Barnea cel mai probabil cu Sfântul Gheorghe[15]. O plachetă turnată din bronz, găsită întâmplător la Sălacea (jud. Bihor), înfăţişează un sfânt militar care ţine în mâna dreaptă lancea iar cu stânga se sprijină de scut. Ca îmbrăcăminte poartă o tunică lungă până la genunchi, cu falduri mari şi grele, o platoşă (lorica) şi o chlamidă aruncată pe spate, prinsă de umărul drept cu o fibulă[16]. Având în vedere răspândirea cultului Sfântului Gheorghe în părţile ungaro-transilvănene, în secolele X-XII, unii dintre istorici (Ion Barnea[17], Răzvan Theodorescu[18]) identifică personajul reprezentat pe plachetă cu Sfântul Gheorghe.

O importanţă deosebită în tratarea subiectului nostru prezintă sigiliile bizantine - mici bucăţi de plumb care pecetluiau corespondenţa adresată unor funcţionari ai imperiului (civili, militari, ecleziastici). Majoritatea documentelor sfragistice descoperite pe teritoriul Dobrogei, datate în secolele X-XII, au pe una dintre feţe înscris numele şi funcţia titularului, iar pe cealaltă o reprezentare iconografică. Imaginea Sfântului Gheorghe în picioare, îmbrăcat în costum militar sau, uneori, purtând chlamidă (tunică ce se oprea deasupra genunchilor) cu lance şi scut, însoţită de inscripţia Ό ἅγιος Γεώργιος (Sfântul Gheorghe), apare pe mai multe sigilii bizantine din secolele X-XII, provenind de la Isaccea (anticul Noviodunum, jud. Tulcea, 4 ex.)[19] şi Nufărul (jud. Tulcea, 2 ex.)[20].

XVII, 1965, 3-4, p. 172-173 (fig. 35); idem, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Bucureşti, 1981, p. 144-145 (mai departe, I. Barnea, *Arta creştină*); Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 272.

[13] Victor Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du IIe millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în „Dacia, N.S.", XIX, 1975, p. 231; idem, *Moldova în secolele XI-XIV*, Bucureşti, 1982, p. 107 (fig. 15/7); idem, *Piese de cult din regiunile carpato-danubiene în secolele X-XV*, în „Teologie şi viaţă", serie nouă, Iaşi, III, 1933, 4-7, p. 73 (fig. 1/1); Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 402-403, nr. 444; I. Barnea, *Arta creştină*, p. 186-187; idem, *Creştinismul pe teritoriul Moldovei în secolele III-XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română", CVI, 1988, 1-2, p. 129 (fig. 13), unde semnalează asemănarea dintre cele două cruci (de la Dinogeţia şi de la Adjud), presupunând chiar că „amândouă ar putea proveni din unul şi acelaşi atelier, al cărui meşter nu excela în cunoaşterea limbii greceşti"; Dan Gh. Teodor, *Creştinismul la est de Carpaţi. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Iaşi, 1991, p. 92, 136 (fig. 18/1), 166.

[14] I. Barnea, *Creştinismul pe teritoriul Moldovei*... p. 134 (fig. 24).

[15] I. Barnea, *Ceramica de import*, în „Dinogeţia I", p. 234; idem, *La céramique de Dobroudja, X^e-XIIe siècles*, în „Bulletin de la correspondance hellenique", supplement, XVIII, 1989, p. 140 (fig. 9/2).

[16] I. Barnea, *Arta creştină*, p. 220; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române. I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Bucureşti, 1959, p. 171.

[17] I. Barnea, *op. cit.*, p. 220.

[18] Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă creştină la Dunărea de Jos (400-1400)*, Bucureşti, 1976, p. 114; vezi o altă opinie la V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. care consideră că ar fi vorba de unul dintre cei doi sfinţi cu numele de Theodor.

[19] I. Barnea, *Sigilii bizantine de la Noviodunum (II)*, în „Studii şi cercetări de numismatică", VI, 1975, p. 161, are numai lance pe umărul drept; idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, în „Pontica", XVI, 1983, p. 264, pe unul dintre sigilii apare ţinând lancea pe umărul drept şi cu scutul lângă cel stâng, iar cel de al doilea

Un sigiliu descoperit la Dervent (jud. Constanţa, prima jumătate a secolului al XI-lea) îl înfăţişează pe Sfântul Gheorghe în costum militar împreună cu Sfântul Theodor[21]. Acest cuplu de sfinţi militari (Sfântul Gheorghe şi Sfântul Theodor) este cel mai adesea reprezentat în arta creştină pe tot parcursul Evului mediu[22].

Sfântul Gheorghe călare, la pas, mergând spre dreapta şi lovind cu lancea balaurul de sub picioarele calului, apare pe un sigiliu găsit la Constanţa[23]. Pe un altul, provenit din colecţia lui Mihail C. Sutzu, este înfăţişat tot călare, însă, aici, poartă o lance terminată cu o cruce mare[24].

Amănunte interesante despre răspândirea cultului Sfântului Gheorghe pe teritoriul României ne oferă şi izvoarele literare. Scrierea cu caracter hagiografic intitulată „Vita Sancti Gerhardi" (Viaţa sfântului Gerard) arată că voievodul bănăţean Achtum (Ochtum) care-şi avea reşedinţa în cetatea Morisana - Urbs Morisena (Murăşana, Cenadul de astăzi, jud. Timiş) - a fost învins de regele maghiar Ştefan cel Sfânt (997-1038), datorită trădării slujitorului său Chanadius, eveniment petrecut cel mai probabil în perioada anilor 1028-1030[25]. În cuprinsul său, acelaşi izvor ne relatează că, ajuns cârmuitor al acelui ţinut, Chanadinus ridică o mănăstire în cinstea Sfântului Mucenic Gheorghe (in honorem beati Georgii martiris monasterium aedificavit) în Oroslanos[26] - undeva lângă Mureş, spre confluenţa acestuia cu Tisa, azi Maidan, în Iugoslavia, în apropierea graniţei cu ţara noastră.

Vechimea cinstirii Sfântului Mucenic Gheorghe pe teritoriul ţării noastre este adeverită şi de existenţa unor toponime. Un portulan italian din anul 1296 cuprinde cea mai veche menţiune a braţului Sfântul Gheorghe (San Georgii), care este definit ca o gură a fluviului Vicinei[27].

îl înfăţişează numai cu lance pe umăr, fără scut; idem, *Sceaux byzantins du Nord de la Dobroudja*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", XXIII, 1985, 1, p. 29, ţine lancea în mâna dreaptă iar scutul în cea stângă.

[20] Idem, *Sigilii bizantine din Dobrogea (III)*, în „Pontica", XXIII, 1990, p. 327, Sfântul Gheorghe poartă nimb, în mâna dreaptă ţine lancea, iar în stânga scutul, aşezat vertical pe pământ; idem, *Sceaux byzantines inédits de Dobroudja*, în „Studies in Byzantine Sigillography", Dumbarton Oaks, 3, 1993, p. 62, capul nimbat, îmbrăcat în tunică până la genunchi, lancea o ţine pe umărul drept, iar în mâna stângă scutul.

[21] Idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, în „Studii şi cercetări de numismatică", III, 1960, p. 326-327; idem, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, în „Dacia, N. S.", VIII, 1964, p. 246.

[22] Gheorghi Atanasov, *op. cit.*, p. 210.

[23] W. Knechtel, *Plumburi bizantine*, în „Buletinul Societăţii Numismatice Române" XII, 1915, 2 (aprilie-iunie), nr. 24, p. 91, sigiliul provine din colecţia Ruzick şi a fost datat în secolele VI-VII; V. Laurent, *Bulletin de sigillographie byzantine*, în „Byzantion", VI, 1931, p. 810, nu este de acord cu această încadrare cronologică: „En réalité il ne saurait être antérieur au XIe, le motif iconographique qu'il porte n'apparaissait pas avant cette époque", cf. Rudolf Günther, *Der älteste Zyclus des Drachentöters St. Georg*, în „Byzantinisch-Neugri chische Jahrbücher", I. 1921, 2, p. 389-412; Gheorghi Atanasov, *op. cit.*, p. 210, cu bibliografia de la nota 23.

[24] I. Barnea, *Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", VII, 1969, 1, p. 32, datat la sfârşitul secolului al IX-lea, începutul celui de al X-lea.

[25] Eugen Glück, *Contribuţii cu privire la istoria părţilor arădene în epoca ducatului lui Achtum*, în „Ziridava", VI, 1976, p. 104; Vasile V. Muntean, *Contribuţii la istoria Banatului*, Timişoara, 1990, p. 73; Ioan-Aurel Pop, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 129.

[26] I. D. Suciu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1980, p. 30, 47.

[27] Silvia Baraschi, *Izvoare scrise privind aşezările dobrogene de pe malul Dunării în secolele XI-XIV*, în „Revista de istorie", 34, 1981, 2, p. 325.

Reinstalarea şi consolidarea dominaţiei constantinopolitane în regiunea Dunării de Jos, în vara anului 971, a contribuit, între altele, la dezvoltarea vieţii bisericeşti, nu numai în teritoriul cuprins între Dunăre şi mare (Dobrogea), ci chiar şi dincolo de fluviu, în regiunile intra şi extra-carpatice. Diferite obiecte de cult, provenite din Bizanţ, pătrund pe cale comercială, prin intermediul oraşelor apărute în această vreme de-a lungul Dunării (Vicina, Dinogeţia-Gărvan, Dorostolon), până în cele mai îndepărtate aşezări de pe teritoriul românesc. Studierea informaţiilor arheologice, epigrafice, sigiligrafice şi literare arată că, în mod special, în secolele X-XIII Sfântul Mucenic Gheorghe se bucura de o deosebită cinstire în rândul populaţiei creştine autohtone (protoromâne, vlahe).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

STUDIUL MATERIALULUI FAUNISTIC GĂSIT ÎN DOUĂ GROPI DIN PERIMETRUL NECROPOLEI DE INCINERAŢIE DE LA PĂULEASCA (SEC. IX)

SERGIU HAIMOVICI*
RADU GAVA**

Zona satului Păuleasca (com. Frumoasa – judeţul Teleorman) se găseşte situată pe dreapta râului Vedea, între pâraiele cu apă temporară, spre nord Valea Găuriciu iar spre sud Valea Viei; actualmente lunca râului este îndiguită. Ea se află în plină Câmpia Română, Vedea fiind apa ce desparte Câmpia Boian de cea a Burnasului. Altitudinea medie este cu ceva peste 50 m. Pedologic, găsim un mozaic alcătuit din soluri brun roşcate de pădure (subfosile) ce-şi dau mâna cu altele, mai evoluate, formate din cernoziomuri levigate; în lungul Vedei sunt soluri de luncă. Vegetaţia este alcătuită din culturi agricole în sens larg şi pajişti secundare; din loc în loc mai găsim însă petice mici de pădure formată din stejărişuri uşor termofile: speciile de cer şi gârniţă.

În zonă a fost descoperită de către arheologul Maria Comşa, în 1962, o necropolă de incineraţie datată secolul IX. Între morminte s-au găsit şi două gropi cu material animalier, care aproape cu siguranţă, reprezintă resturile rămase de la mese rituale ce au avut loc în perimetrul necropolei. Acest material poate arăta, cel puţin în parte, atât unele caracteristici ale economiei animaliere a populaţiei umane ce a folosit în secolul IX, respectiva necropolă, cât şi unele date privind fauna sălbatică din zonă la acea vreme, întrucât este sigur că locuitorii respectivi se ocupau cu vânătoarea dar şi cu pescuitul.

Resturile osoase sunt în cantitate destul de mică fiind însă semnificative. Întrucât materialul luat pe gropi nu arată nimic aparte, el a fost sumat şi considerat ca un tot.

Dăm mai jos, pe grupe şi specii de vertebrate o descriere sumară a resturilor osoase şi acolo unde a fost posibil şi măsurători executate la respectivele piese.

Peşti teleosteeni

Acest grup care are în total opt resturi, dintre care la trei s-a putut stabili şi specia, iar pentru altele doar familia.

- una vertebră de somn (*Silurus glanis*), individ mare cam de 10-15 kg;

* Muzeul de Istorie a Ştiinţelor Naturii, Universitatea din Iaşi
** Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti

- una vertebră fragmentară de la un ciprinid, credem că un crap (*Ciprinuscarpio*) mare, bătrân, de vreo 6-7 ani şi câteva kilograme greutate;

- un dentar de la un şalău (*Stizostedion lucioperca)* cu dentiţie, arătând sexul femel, cam de 30-40 cm lungime şi în jur de cam un kilogram greutate;

- un preopercular, precis de percid, poate aparţinând chiar individului de mai sus;

- două radii branhiostegale, probabil de la un ciprinid;

- două lepidotrihia, individ (izi) mare (i).

Păsări

S-a găsit un singur rest, provenit de la *Gallus domest.*, adică **găină domestică** şi anume un fragment cu epifiza superioară de la un tibio-tars, cu lărgimea = 18 mm*; aceasta este reprezentată printr-un tip de talie mică.

Mamifere

Sunt reprezentate prin 66 resturi osoase; pentru cinci dintre ele, dată fiind fărâmiţarea înaintată nu s-a putut da o diagnoză specifică (trei sunt de fapt resturi de coaste). S-au determinat următoarele specii:

Bos taurus – **taurine** – este reprezentat prin 21 resturi aparţinând la cinci indivizi prezumaţi.

- un fragment de craniu cu porţiunea frontală tăiată în lung în dreptul planului mediosagital, cornul stâng fiind secţionat chiar de la bază încât se văd sinusurile frontalului; linia intercornuală are evidente caractere brahicere. Aparţine unui individ mic şi gracil, probabil o femelă;

- un fragment de maxilar inferior din stânga, cu regiunea simfizară;

- un molar superior foarte puternic erodat;

- un premolar inferior puternic erodat;

-opt fragmente de vertebre, toate provenind aproape sigur de la indivizi maturi;

- două fragmente coaste;

- un fragment de epifiză superioară a unui radius ce apare masiv; ar fi, poate, un rest provenind de la o femelă de bour *(Bos primigenius);*

- trei resturi de coxale, unul aparţinând unui individ tânăr, sau abia adult;

- două falange I măsurabile:

Lungimea	57; 58
Larg epif super	27; 29
Larg min diaf	23; 25
Indice gracilit	40, 35; 43, 10

- una falangă III, fragmentară;

* toate măsurătorile sunt date în mm.

Sus domest. – **porcine**, are 22 resturi, provenind de la şase indivizi prezumaţi

- şase fragmente craniu neural, cinci dintre ele fiind relativ gracile şi al şaselea ce apare mult mai masiv, putând fi atribuit, posibil, unei femele de mistreţ (*Sus scrofa ferus);* trei dintre ele aparţin unor tineri sau abia adulţi, având încă deschise suturile craniene.

- două fragmente de craniu facial provenite evident de la tineri;

- cinci fragmente de maxilar inferior, dintre care două prezintă simfiza mandibulară, unul fiind un mascul cu simfiza = 65 lungime şi altul o femelă, având

aceiaşi lungime = 62: la două resturi se constată că M_3 este pe cale de a ieşi, deci având o vârstă cu ceva sub doi ani. Constatăm că cel puţin patru resturi provin de la nematuri sexual;

- un dinte incisiv inferior, oarecum masiv;
- un fragment mic de la o vertebră;
- două resturi de la omoplaţi;
- un fragment de humerus cu o parte a epifizei inferioare; nu prezintă foramen supracondilar;
- un fragment de coxal cu diam. cav. acetab. = 36;
- un peroneu fragmentat;
- două metapodii, unul fiind neepifizat, deci provenind de la un tânăr.

Ovicaprinae (Ovis et *Capra)* - **ovicaprine**- au în total 14 resturi ce provin de la ambele genuri putându-se stabili pentru un fragment că aparţine precis caprei şi pentru două că provin, tot precis, de la oaie; ar fi un număr de trei indivizi prezumaţi.

- un fragment de craniu neural, cu sutura occipito-parietală deschisă, provenind de la *Capra;*
- patru vertebre fragmentare, dintre care un rest de atlas; una dintre ele este precis de la un individ încă tânăr;
- un fragment de maxilar inferior cu M_3 pe cale de a ieşi deci cam de 1 ½ ani;
- două fragmente coaste;
- un fragment mic de omoplat;
- un fragment de humerus cu epifiza inferioară ce are lărgimea de 34; aparţine lui *Ovis;*
- un fragment diafiză metacarp;
- un fragment diafiză tibie, probabil roasă de către om;
- un calcaneu, încă fără tuber alipit, deci sub 2 ½ ani, aparţine lui *Ovis*;

Cervus elaphus – **cerbul roşu** – are trei resturi:

- un fragment de omoplat cu capul articular: lung, cap = 61, lung., supr. artic.= 44, lărgimea sa = 40;
- un fragment tibie cu epifiză superioară deteriorată; lărgimea ei = (75);
- un centrotars, cu lărgimea = 48;

Cele trei fragmente ar aparţine la cel puţin unui individ prezumat.

Capreolus capreolus – **căprior,** un singur rest osos

- un condil mandibular, foarte gracil şi îngust pare a-i aparţine.

După cele expuse mai sus, se poate acum defini prin tabele, mai clar, grupele şi speciile de la care provin resturile osoase, frecvenţa lor, apartenenţă la gruparea domestice sau sălbatice.

Tabelul I

Grupele de vertebrate cărora le aparţin resturile osoase.

Grupa	Resturi	%
Peşti *(Pisces)*	8	11,43
Păsări *(Aves)*	1	1,43
Mamifere *(Mammalia)*	61	87,14
Total	**70**	

Tabelul II.
Frecvenţa speciilor de mamifere în fragmente şi indivizi prezumaţi.

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr.abs	%	Nr. abs.	%
Bos taurus	21	34,42	5	31,25
Sus domest.	22	36,07	6	37,50
Ovicaprinae (*Ovis* et *Capra)*	14	22,95	3	18,75
Cervus elaphus	3	4,91	1	6,25
Capreolus capreolus	1	1,63	1	6,25
Total	**61**		**16**	

Menţionăm că cele mai multe resturi de la mamifere aparţin la patru specii domestice, la care este bine totuşi să adăugăm şi o pasăre: găina domestică.

Mamiferele sălbatice sunt reprezentate doar prin două specii de artiodactile comestibile, cerbul şi, eventual, doar căpriorul (6,54 % ca fragmente şi 12,50% ca indivizi prezumaţi, din total mamifere); s-ar putea totuşi, cu o doză destul de mare de probabilitate, să fi fost prezente atât bourul cât şi mistreţul.

Aşa cum am arătat, materialul osos găsit (nu apar moluşte: valve de lamelibranhiate şi/sau cochilii de gastropode), provine din două gropi, acestea fiind aproape sigur umplute cu resturile „de bucătărie“ rezultate în urma unor ospeţe cu caracter funerar, ce făceau şi ele parte din ritualul de înmormântare al decedaţilor. Ele reflectă, credem, destul de clar caracteristicile economiei animaliere a locuitorilor dintr-o aşezare căreia îi aparţinea respectivul cimitir, destul de întins dealtfel. Nu pare astfel să fi existat vreo preferinţă bine definită în ceea ce priveşte grupele sau speciile de vertebrate care erau folosite la desfăşurarea acestor mese funerare, ci vedem că, de obicei, „în grabă“, deci nedeliberat, ci în mod oportunist, se foloseau acele animale comestibile pe care le aveau la îndemână în respectivul moment, spectrul acestora fiind aşa cum s-a arătat, relativ, destul de larg.

Considerând tabelele I şi II putem spune că, locuitorii aşezării practicau pe larg pescuitul în râul Vedea – ce oferea o faună piscicola destul de variată (ciprinidele şi percidele fiind de fapt familiile dintre cele mai bine reprezentate în apele dulci de câmpie de la latitudinile noastre) şi era totodată atunci, bogat în peşte.

Lipsa lamelibranhiatelor arată că culesul acestora nu prea era practicat (ele se găseau precis în cantitate mare la malul mâlos al Vedei din acele vremuri), sau poate erau considerate ca prea de neluat în seamă pentru a fi folosite la o masă funerară.

Singurul rest de găină pare a arăta că aceasta nu era încă prea apreciată sau poate mai bine, incomplet asimilată de respectiva populaţie şi deci de aceea avea o frecvenţa cu totul joasă în cadrul animalelor domestice crescute de locuitorii aşezării.

Mamiferele domestice au o frecvenţă înaltă, reprezentând, cum era de aşteptat, factorul de bază în asigurarea necesităţilor de proteine animale a respectivei societăţi umane, dar totodată având şi ponderea aproape exclusivă în economie. Se constată lipsa calului (în mileniu I d. Ch, calul ar fi trebuit să aibă şi el, în raport cu celelalte elemente ale şeptelului, cam 3-4 fragmente la Păuleasca); putem considera că nu era agreat ca specie comestibilă.

Taurinele şi porcinele se „bat" pentru primul loc (să nu uităm însă că, primele întrec cu mult ca masă porcul). Totuşi secundele au într-adevăr o frecvenţă numerică cu totul mare şi acest fapt trebuie remarcat.

Taurinele pot fi considerate de o talie, în medie, mică, cu caractere brahicere; resturile relativ puţine nu ne dau posibilitatea de a evidenţia şi alte caracteristici. Se constată însă faptul că erau folosite la masa funerară şi vite bine mature şi chiar bătrâne, ce au carnea „tare"; vedem că suntem în faţa unei atitudini, nu doar malițioase, ci chiar ipocrite a familiei (rudelor) decedatului – cel puţin mortul nu mai poate avea nici o pretenţie. Pe de altă parte însă se sesizează caracterul polivalent al cornutelor mari.

Porcinele par relativ masive, concomitent cu caractere de primitivitate, aparţinând unui tip zis tardiv, cu creştere înceată, încât mărimea optimă pentru sacrificare era atinsă abia către doi ani; poate că, în privinţa lor- ca monovalente- nu mai apare caracterul ipocrit al rudelor decedatului.

Ovicaprinele , cu talie mult mai mică decât celelalte două specii, având puţine resturi, nu pot da nici o relaţie mai evidentă; se constată doar că erau prezente ambele genuri: *Ovis* şi *Capra.*

Facem remarca că multe resturi osoase ale mamiferelor domestice poartă urme rezultate din tranşarea cărnii lor; populaţia respectivă avea unelte de fier de diverse tipuri cu care executau acest exerciţiu de măcelărire, dar se constată că erau destul de stângaci în folosirea acestor instrumente.

Două specii sălbatice arată că şi vânătoarea era o ocupaţie a locuitorilor aşezării ce foloseau necropola descoperită la Păuleasca. Ea era bine conturată, nu se executa doar ca divertisment şi datorită acesteia se acoperea o parte, de loc de neglijat, din necesarul de proteine animale a respectivei societăţi; totodată prin sacrificarea tuturor speciilor de mamifere se asigurau şi alte multiple necesităţi, folosindu-se coarnele, pieile, oasele, organe moi, etc., pe lângă cea de ordin alimentar. Se remarcă, de asemenea, prezenţa, la acea dată, a cerbului în plină Câmpie Română.

Ne rămâne acum, către sfârşitul lucrării, să trecem în revistă şi caracteristicile ambientului de la sfârşitul mileniului I, în preajma necropolei şi evident şi a aşezării de la Păuleasca. Datele actuale: soluri de pădure, subfosile, cât şi prezenţa unor petice de pădure cu stejărişuri uşor termofile, dar mai ales existenţa de netăgăduit atunci a cerbului în zonă, specie cu totul stenoecă, ce face parte din gruparea ecologică de „pădure", ne conduce să afirmăm că în jurul celor două formaţiuni, necropolă şi aşezare, se întindea odinioară, la sfârşitului mileniului I o mare şi chiar neumblată pădure de *Quercetum mixtum,* cu specii de stejar uşor termofile (cer şi/sau gârniţă) ce caracterizează de altfel şi astăzi, fitogeografic, respectiva zonă, ţinând evident cont de latitudine, meridian şi altitudine.

Acest mediu silvestru, cu toate caracteristicile sale benefice, atât pentru om cât şi pentru natură, făceau ca pluvialitatea să fie mai mare, variaţia temperaturii anuale mai mică, încât cursul Vedei să fi avut astfel un debit mai constant şi mai voluminos decât cel de astăzi şi totodată pe deplin propice pentru o faună piscicolă abundentă; speciile sălbatice de mamifere „de pădure" stenoece puteau fi mai larg răspândite în zonă şi cu condiţii bune de trai; de asemenea tot pădurea de joasă altitudine, formată din stejărişuri, reprezintă un mediu foarte propice pentru creşterea, evident în libertate, a speciilor de mamifere domestice, specificate în lucrare, căci taurinele, porcinele şi

chiar caprinele au strămoşi sălbatici făcând parte din grupa ecologică de „pădure", ovinele găsind şi ele în poieni şi runcuri spaţii bune de păşunat. Lemnul, cu foarte multe întrebuinţări se găsea din plin la îndemâna omului care, în condiţii limită, avea şi adăpost sigur în sânul acestor imense şi neumblate păduri.

La întreaga lucrare trebuie alăturată un fel de *addenda* cu două probleme adiacente ei:

Mai întâi trebuie amintit că, încă de mult timp, a fost studiat materialul faunistic de secolele VIII –X *p. Chr.*, din două aşezări apropiate: Tioca şi Rotari, de la Bucov-Ploieşti, acolo unde dealurile subcarpatice se continuă lent cu Câmpia Română. Economia animalieră oglindită prin prezenţa unor grupe şi specii de animale domestice şi sălbatice, particularităţile lor morfologice, momentul sacrificării lor, utilizarea acestora de societatea omenească ş. a. au fost bine puse la punct, având în vedere şi cantitatea mare, de peste trei mii de resturi determinate. Totuşi deşi materialul animalier, luat de noi în studiu, din prezenta lucrare, este în cantitate mică şi nu provine din aşezare, ci dintr-o necropolă, fiind considerat ca reprezentând resturile osoase rămase în urma unor ospeţe funerare ce au avut loc în perimetrul cimitirului, acesta se apropie prin caracteristicile sale de cel de la Bucov Ploieşti. Există însă, ca bătătoare la ochi, o diferenţă în ceea ce priveşte frecvenţa porcinelor: la Bucov aceasta este mult mai joasă, în fragmente decât la Păuleasca unde ea chiar întrece pe aceea a taurinelor, fiind acolo doar cu ceva mai înaltă decât cea a cornutelor mici şi mult în urma taurinelor; situaţia se schimbă atunci când se ia în considerare frecvenţa indivizilor prezumaţi: aceasta saltă mult în favoarea porcinelor şi la Bucov, încât porcul se apropie mult ca frecvenţă de taurine. Cu privire la frecvenţa înaltă a porcinelor vom reveni.

A doua problemă este aceea a necropolei însăşi, privind aşa dar resturile umane găsite în morminte. Se constată că, cu puţine excepţii, ea trebuie considerată ca o necropolă de incineraţie. Noi ne vom ocupa, ca morfologi, doar de materialul uman dintr-un număr de peste 60 morminte (numărul celor descoperite este cu mult mai mare).

Se poate constata că resturile incinerate sunt puternic arse, calcinate chiar şi foarte friabile, neexistând piese mai mari de 2,5 cm^2. În mod cu totul excepţional se găsesc dinţi şi resturi mici oarecum semnificative de craniu, după care se poate aprecia, doar prezumtiv, fie vârsta, fie sexul individului cinerat. În cadrul necropolei au fost găsite însă şi unele morminte de inhumaţie; în materialul nostru există trei asemenea morminte, cuprinzând copii foarte mici ca vârstă – *neonatus* – care nu au măcar dinţi (s-au pus bine în evidenţă unele părţi din cutia craniană şi mai ales partea iliacă a coxalului).

De asemenea nici la aceşti copii înhumaţi şi nici subiecţilor incineraţi nu li s-au pus, înainte de cinerare, ofrande animaliere; astfel nu am descoperit la nici un individ resturi de animale incinerate, alături de cele umane.

Remarcăm însă că în unele morminte au fost depuse gastropode (vii?, sau doar cochilia) şi anume *Cepaea vindobonensis*, un melc mic cu cochilia cam de 1 ½ centimetri diametru, terestru şi ierbivor.

Să ne oprim asupra grupului etnic la care ar fi aparţinut indivizii îngropaţi în necropolă. Se ştie că atât dacii liberi dar şi slavii îşi ardeau cu precădere morţii. De asemenea că slavii creşteau de obicei multe porcine, frecvenţa porcului întrecând adesea pe aceea a taurinelor, mergând până la peste 50%, în cadrul mamiferelor

domestice. S-ar putea să fi existat la Păuleasca o comunitate slavă, care, în timp, s-a topit în masa dacică, constituindu-se cultura Dridu, caracteristică fazei de încheiere a procesului de formare a poporului român.

L' ETUDE DU MATERIAU FAUNIQUE TROUVE DANS DEUX FOSSES DU PERIMETRE D' UNE NECROPOLE D' INCINERATION DATEE IX-ÈME SIECLE P. CHR., (VILLAGE DE PĂULEASCA DEP. DE TELEORMAN, ROUMANIE)

Résumé

Le matériaux faunique des fosses est forme par les restes osseux représentant les vestiges des festins funéraires. Les restes sont en petite quantité, seulement 70 (voir leur répartition par les groupes et espèces dans le tableaux I et II). On a fait une étude somatoscopique et biometrique de ces restes et en rapport des résultats et aussi de la fréquence des espèces on a tente de présenter les caractéristiques de l'économie animalière et aussi de l'environnement de jadis.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

INFORMAŢII CUPRINSE ÎN IZVOARELE BIZANTINE REFERITOARE LA SITUAŢIA TERITORIILOR ROMÂNEŞTI NORD-DUNĂRENE ÎN ULTIMA TREIME A SECOLULUI AL X-LEA

ION BICA*

În perioada dintre anii 969-970, sub conducerea cneazului Sviatoslav, ruşii ocupă teritoriul de la Dunărea de Jos, supun pe bulgari şi apoi, invadează Thracia, punând astfel în pericol posesiunile bizantine din Peninsula Balcanică. Beneficiind de o perioadă de linişte şi având la dispoziţie toate forţele militare (terestre şi navale), în primăvara anului 971[1], împăratul Ion Tzimiskes (969-976) porneşte în urmărirea puternicului inamic, expediţia organizată fiind considerată una dintre cele mai strălucite campanii militare din istoria Bizanţului. După ce în aprilie ocupă Preslavul Mare, capitala statului bulgar, bizantinii cuceresc şi alte localităţi (Pliska, Dineia), îndreptându-se, în cele din urmă, către Dristra (Dorostolon, astăzi Silistra, în Bulgaria), oraş dunărean între zidurile căruia se refugiase cneazul kievean. La sfârşitul lunii iulie, după un asediu îndelungat, armata imperială respinge ultima încercare de rupere a încercuirii, Sviatoslav fiind obligat să capituleze şi să încheie pace cu bizantinii[2]. După

* Facultatea de Teologie, Universitatea din Piteşti

[1] Data începerii expediţiei bizantine împotriva lui Sviatoslav a fost fixată diferit de istorici. Unii dintre aceştia (G. Schlumberger, D. Anastasievici, H. Mihăiescu) s-au oprit asupra anului 972, însă cei mai mulţi (H. Grégoire, C Göllner, Fr. Dölger, P. Karichkovsky, G. Ostrogorsky, D. Obolensky) s-au pronunţat pentru anul 971 (G. Ostrogorsky, *Historie de l'Etat byzantin*, traduction française de J. Gouillard, enrichie de nombreuses additions par l'auteur préface de Paul Lemerle, Paris, 1967, p. 319-320, cu bibliografia de la nota 2; H. Grégorie, *La dernière campagne de Jean Tzimiskès contre les russes*, în „Byzantion", XII, 1937, p. 267-276; idem, *The Amorians and the Macedonians (842-1025)* în *The Cmbridge Medieval History*, vol. IV, „The Byzantine Empire", Part I, „Byzantium and its Neighbours", edited by J. M. Hussey, Cambridge, 1966, p. 160, cu bibliografia de la nota 1; D. Obolensky, *The Empire and its Neighbours (565-1081)*, în „ibidem", p. 514, cu bibliografia de la nota 4; Marin Cojoc, *Leon-Diaconul-izvor de istorie byzantină în sud-estul Europei*, în „Mitropolia Olteniei" XLI, 1989, 5, p. 10-12).

[2] Pentru desfăşurarea evenimentelor din Peninsula Balcanică, în perioada aprilie-iulie 971, vezi: Leonis Diaconis Caloensis, *Historiae libri decem*, e recensione C. B. Hasii, Bonn, 1828, p. 129-159; Leon Diaconus, *Războiul byzantino-rus între Ioan Tzimiskes şi Sviatoslav la Silistra*, traducere de C. Brătescu, în „Analele Dobrogei", I, 1920, 2, p. 282-309; *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. II. „De la anul 300 până la anul 1000", publicate de Haralambie Mihăiescu, Gheorghe Ştefan, Radu Hâncu, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Bucureşti, 1970, p. 681-697 (*FHDR*, II, mai departe); Georgius Cedrenus, *Historiarum compendium*, tomus alter, Bonn, 1839 (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuchrii, C. F. Instituta, Auctoritate Academiae Litterarum regiae Borusciae), p. 398-402 (Skylitzes- Kedrenos, II, mai departe), *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. III, „Scriitori byzantini (sec. XI-XIV)", publicate de Al. Elian şi N. S. Tanaşoca, Bucureşti, 1975, p. 137-143 (*FDHR*, III, mai departe); Gustave Schulberger, *L'épopée byzantine à la fin du dixièm siècle*, vol, II, „Les jeunes années de

victoria obținută împotriva alianței kieveano-bulgare, Bizanțul își reinstalează autoritatea sa asupra teritoriilor de la Dunărea de Jos, acestea fiind supuse regimului administrativ-militar al themelor[3].

În timpul luptelor de la Dorostolon, cu puțin înainte de asediul final, cronica bizantină intitulată Skylitzes-Kedrenos[4] ne informează despre prezentarea în fața împăratului Ioan Tzimiskes a unor soli veniți din Konstanteia și din alte cetăți ridicate dincolo de Dunăre: „Καὶ προσῆλθον αὐτῷ πρέσβεις ἐκ Κωνσταντείας καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων τῶν πέραν ἱδριμένων τοῦ Ἴστρου ἀμνηστίαν κακῶν αἰτούμενοι καὶ ἑαυτοὺς ἐγχειρίζοντες σὺν τοῖς οχυρώμασίν" „(Și au venit la dânsul din Konstanteia și din alte fortărețe ridicate dincolo de Istru soli, care cereau iertare pentru faptele rele săvârșite, predându-se cu acele fortărețe)"[5].

Localizarea cetății menționată în cronica bizantină cu denumirea de Konstanteia (Κωνσταντεία) continuă să reprezinte și astăzi un subiect controversat în rândul istoricilor. O grupare a acestora - Eugen Stănescu[6], Petre Diaconu[7], Emilian Popescu[8], Oana Damian[9] - consideră că textul se referă la așezarea Constantia de pe litoralul Mării Negre (fosta metropolă romano-bizantină Tomis, actualul oraș Constanța) - menționată cu acest nume, în secolul al X-lea, de împăratul cărturar

---

Basile II tueur de Bulgares", Paris, 1896, p. 109-178; Ion Barnea - Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, „Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos", București, 1971, p. 71-76 (DID, III, mai departe); Marin Cojoc, *op. cit.*, p. 16-17.

[3] N. Oikonomidès, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube aux X*e*-XI*e *siècles: La Mésopotamie de L'Occident*, în „Revue des études Sud-Est européennes" (RESEE, mai departe), III, 1965, 1-2, p. 59-72; idem, *Les listes de préséance des IX*e *et X*e *siècles*, introduction, texte, traduction et commentaire, Paris, 1972, p. 262-263, 268-269; Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Contribuții arheologice și numismatice la istoria Dobrogei în perioada 969-1204*, vol. I, teză de doctorat, București, 1998, p. 148-157; Oana Anca Damian, *Bizanțul la Dunărea de Jos în secolele VII-X*, teză de doctorat, București, 1998, p. 243-254; Ion Bica, *Thema Paristrion (Paradounavon) în istoriografia bizantină și română*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2001, p. 60-65.

[4] Georgios Kedrenos, contemporan cu împăratul Alexios I Comnenul (1081-1111) a scris o cronică universală Σύνοψις ἱστοριῶν (Compendiu de istorii). În această lucrare ele face o prezentare a evenimentelor până în momentul înscăunării basileului Isaac I Comnenul, adică până în anul 1057. Pentru perioada anilor 811-1057, Kedrenos copiază aproape literă cu literă opera istorică a lui Ioan Skylitzes, care a activat în a doua jumătate a secolului al XI-lea (Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527-1453)*, zweite Auflage, München, 1897, p. 268-368; Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcia*, vol. I, „Die byzantinischen Qellen der Geschichte der Türkvölker", zweite Durchgearbeitete Auflage, Berlin, 1958, p. 273-275).

[5] *Skylitzes-Kedrenos*, II, p. 401; *FHDR*, III, p. 16-17.

[6] E. Stănescu, *Byzance et les Pays roumains*, în *Actes du XIV*e *Congrès International des études byzantines (Bucarest, 6-12 septembre, 1971)*, publiés pae les soins de M. Berza et E. Stănescu, Bucarest, 1975, vol. I, p. 398, consideră că în realitate textul ar fi făcut mențiune despre două ambasade: una de la Constanța (Tomis) și alta din stânga Dunării.

[7] P. Diaconu, *Les Pechénègues aux Bas-Danube*, Bucarest, 1970, p. 24, nota 40; idem, *Les rives du Danube à la lumiere de quelques passages de la cronique du Skylitzes*, în „RESEE", XIV, 1976, 2, p. 315; idem, *Realități politice la Dunărea de Jos: români, bizantini, bulgari, pecenegi*, în „Revista de istorie", 34, 1981, 6, p. 1125; idem, *Câmpia Română și Bizanțul în secolul al X-lea*, în „Istros", V, 1987, p. 218.

[8] Emilian Popescu, *Constantiniana, ville évêché de la Scythie Mineure. Un problème de géographie historique*, în *Christianitas daco-romana. Florilegium studiorum*, Bucarest, 1994, p. 282; idem, *Le christianisme sur le teritoire de la Roumanie au temps de l'évangelisation des russes*, estratt da „Nuovi studi storici", 17, 1992, p. 179, unde are o altă părere: „Cette Konstantéia pourrait être la ville Tomis (auj. Constanta) ou même Constantiniana Daphné à l'embouchure de l'Argeș, dans le Danube".

[9] Oana Anca Damian, *op. cit.*, p. 239.

Constantin Porfirogenetul[10] - pe când Ştefan Pascu[11], Ion Barnea[12], V Tăpkova-Zaimova[13], Nicolas Oikonomidis[14], Marin Cojoc[15], Corina Nicolescu[16], Ilie Cătrinoiu[17], Traian Valentin Poncea[18] optează pentru Constantiniana Daphne, cetate construită de Constantin cel Mare şi refăcută din temelii de Justinian I, localizată ipotetic pe malul stâng al Dunării, cel mai probabil la vărsarea râului Argeş în Dunăre[19].

Având în vedere că acumulările informaţionale din ultimele decenii nu sunt suficiente pentru a susţine ideea venirii unei ambasade la Dorostolo din Constantia (Constanţa de astăzi)[20], credem că textul cronicii Skylitzes Kedrenos, aşa cum este formulat, face referire mai degrabă la cetatea Constantinia Daphne de pe malul stâng al Dunării decât la Constanţa din zilele noastre, anticul Tomis.

În ceea ce priveşte „cetăţile ridicate dincolo de Istru" (τά φρούρια τών πέραν ΐδρυμένων τοῦ Ιστρου), nedispunând de repere topografice sigur istoriografia presupune că acestea reprezintă fortificaţii nord-dunărene consolidate cu pământ şi lemn sau chiar piatră, situate cel mai probabil în Câmpia Munteană şi în zona colinară subcarpatică[21].

---

[10] Constantine Porphyrogenitus, *De administrado imperio*, greek text edideby Gy. Moravcsik, english translation by R.H. Jenkins, Budapesta, 1949, p. 62; *FHDR*, II, p. 660-661.

[11] Şt. Pascu, *Cristalizarea relaţiilor feudale şi apariţia primelor formaţiuni politice pe teritoriul ţării noastre în secolul al X-lea începutul secolului al XI-lea*, în *Istoria României*, vol. 2, Bucureşti, 1962, p. 51; idem, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediţia a II, Cluj, 1972, p. 55.

[12] I. Barnea, *DID*, III, p. 74; idem, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Bucureşti, 1981, p. 14; în ultima vreme, ca urmare a apariţiei unor documente sigilografice, care ne prezintă numele a doi mitropoliţi de Tomis (Vasile şi Aniket), de la sfârşitul secolului al X-lea şi începutul celui de al XI-lea, Ion Barnea îşi schimbă opinia: „cunoaştem însă că aproape toate fortăreţele (φρούρια) de la Dunărea de Jos, la care se referă cronicarul bizantin, nu erau situate pe malul stâng, ci pe malul drept al fluviului, iar despre Constantiniana Daphne nu ştim precis nici unde se afla, nici dacă mai exista în secolul al X-lea. De aceea este de presupus că textul lui Skylitzes se referă mai degrabă la Constanţa-Tomis (I. Barnea, *Noi date despre mitropolia Tomisului*, în „Pontica", XXIV, 1991, p. 279)".

[13] V. Tăpcova-Zaimova, *L'administration byzantine au Bas-Danube (fin du Xe-XIe s.)*, în „Études Balcaniques", 9, 1973, 3, p. 99.

[14] N. Oikonomidès, *Recherches sur l'histoire* ... p. 63.

[15] Marin Cojoc, *op. cit.*, p. 18.

[16] Corina Nicolescu, *Aspecte ale relaţiilor culturale cu Bizanţul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV*, în „Studii şi materiale de istorie medie", V, 1962, p. 31.

[17] Ilie Catrinoiu, *Influenţa bizantină asupra teritoriului Munteniei în secolele VII-XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice*, în „Biserica Ortodoxă Română", CII, 1984, 8-10, p. 634.

[18] Traian Valentin Poncea, *Geneza oraşului medieval românesc în spaţiul extracarpatic (secolele X-XIV)*, prefaţă de Radu Florescu, Bucureşti, 1999, p. 89-90.

[19] I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, II, „Romanii la Dunărea de Jos", Bucureşti, 1968, p. 388-389; idem, *Preocupări ale Sfântului Constantin cel Mare la Dunărea de Jos*, în „Mitropolia Olteniei", XXXII, 1980, 1-2, p. 30; idem, *Dafne (Constantiniana Daphne)*, în *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. II, coordonator ştiinţific Constantin Preda, Bucureşti, 1996, p. 24; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Bucureşti, 1982, p. 115-116; Emilian Popescu, *Le christianisme* ... p. 417; o altă opinie, la Petre Diaconu, *În căutarea Daphnei*, în „Pontica", 4, 1971, p. 311-317; idem, *Sur l'emplacement de l'anciene Daphne*, în „Studia Balcanica", Sofia, 10. 1975, p. 87-93.

[20] Gh. Mănucu-Adameşteanu, *Tomis - Constantia - Constanta*, în „Pontica", XXIV, 1971, p. 317.

[21] La această concluzie s-a ajuns datorită faptului că în nici una din aşezările de pe malul stâng al Dunării nu s-au descoperit materiale arheologice din secolul al X-lea, iar aşezările din Câmpia Munteană de tip Dridu nu prezintă sisteme de fortificaţii (Petre Diaconu, *Despre pecenegii de la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în „Studii. Revistă de istorie", 18, 1965, 5, p. 1126; idem, *Rolul cetăţii din insula Păcuiul lui Soare în cadrul situaţiei politice a Dobrogei la sfârşitul secolului al X-lea*, în „Pontica", II, 1969, p. 395-396; idem, *Les rives du Danube à la lumière* ... p. 315; idem, *Câmpia Română şi Bizanţul* ... p. 217-218; cf. N. Bănescu, *Des duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucarest, 1946, p. 46; Şt. Pascu,

La Slon (jud. Prahova) au fost găsite urmele unor aşezări întărite cu puternice ziduri de cărămidă şi piatră din secolele IX-XII, alcătuind un sistem de fortificaţii de-a lungul unuia dintre cele mai importante drumuri de lega teritoriul Munteniei de ţinuturile situate dincolo de Carpaţi[22]. Cercetând fortificaţiile de la Slon, Maria Comşa a ajuns la concluzia că acestea au reprezentat, în secolele IX-X, reşedinţa unuia dintre primele cnezate româneşti din nordul Munteniei[23]. Prezenţa voievodatului de la Slon implică posibilitatea existenţei altor formaţiuni protoromâne în zona carpatică şi subcarpatică[24]. Aceste aşezări fortificate, conduse de şefi locali feudali -mărturii ale unei pronunţate stratificări sociale[25]- aparţineau populaţiei locale protoromâne[26]. Ele au o importanţă deosebită, reprezentând atât o dovadă incontestabilă a continuităţii elementului autohton[27], cât şi a permanentelor legături (comerciale, politice, culturale) dintre locuitorii de pe cele două maluri ale Dunării[28].

Aceeaşi cronică, Skylitzes-Kearenos, ne informează că împăratul i-a primit cu bunăvoinţă pe reprezentanţii cetăţilor nord-dunărene, poruncind să fie trimise garnizoane pentru a lua în stăpânire fortificaţiile: „οὓς προσηνῶς δεξάμενος ἀπέστειλε τοὺς παραληψομένους τά φρούρια καί στρατιάν ἀποχρῶσαν εἰς τήν αὐτῶν φυλακήν" (Primindu-i cu bunăvoinţă împăratul a trimis oameni să preia fortăreţele şi oaste îndestulătoare pentru paza lor)[29]. Informaţia scoate în evidenţă extinderea autorităţii bizantine, în timpul împăratului Ioan Tzimiskes, asupra unei părţi importante din stânga Dunării, în Câmpia Munteană[30].

Cristalizarea relaţiilor feudale ... p. 51; Alexandru Andronic, *Români, bulgari, ruşi şi bizantini la Dunărea de Jos la sfârşitul secolului al X-lea*, în „Memoria Antiquitas", I, 1969, p. 212; Barbu Câmpina, *Problema apariţiei statelor feudale româneşti*, în „Scrieri istorice", vol. I, îngrijit de Damaschin Mioc şi Eugen Stănescu, Bucureşti, 1973, p. 31-32; M. Sâmpetru, *La région du Bas-Danube au Xe siècle de notre ère*, în „Dacia N.S.", XVIII, 1974, p. 260; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1974, p. 49; Ştefan Olteanu, *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI. Structuri demo-economice şi social politice*, Bucureşti, 1997, p. 253; Oana Anca Damian, *op. cit.*, p. 239, 240; Traian Valentin Poncea, *op. cit.*, p. 90.

[22] Maria Comşa, *Cercetările de la Slon şi importanţa lor pentru studiul formării relaţiilor feudale la sud de Carpaţi*, în „Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al judeţului Prahova", Ploieşti, II, 1969, p. 21-29; idem, *Un cnézat roumain de X^e-XIIe siècles à Slon-Prahova. Etudes préliminaires*, în „Dacia N. S.", XXII, 1978, p. 303-317.

[23] Idem, *Un cnézat roumain* ... p. 315.

[24] *Ibidem*, p. 317.

[25] Ştefan Olteanu, *op. cit.*, p. 253, cf. Barbu Câmpina, *op. cit.*, p. 32, consideră că informaţia reprezintă în cadrul cercetării instituţiilor feudale româneşti o dovadă pentru „generalizarea procesului de făurire a acestor instituţii în veacul al X-lea pe tot teritoriul locuit de poporul român, dacă ţinem seama de contextul împrejurărilor istorice în care se inserează evenimentul".

[26] Ion Barnea, *Byzance, Kiev et l'Orient sur le Bas-Danube du Xe-XIIe siècles*, în „Nouvelles Études d'Historire", Bucarest, 1955, p. 173; idem, *DID*, III, p. 74; Corina Nicolescu, *Moştenirea artei bizantine în România*, Bucureşti, 1971, p. 32; M. Sâmpetru, *op. cit.*, p. 260.

[27] C. Daicoviciu, *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, sub redacţia prof. univ. D. Berciu, Bucureşti, 1968, p. 91, semnalează, în cadrul culturii protoromâne Bucov (din care face parte şi aşezarea de la Slon), păstrarea vechiului tip de locuinţe (bordeie sau case), cu vetre de foc deschise, de tradiţie dacică şi daco-romană.

[28] I. Barnea, *DID*, III, p. 74; Alexandru Andronic, *op. cit.*, p. 212.

[29] *Skylitzes-Kedrenos*, II, p. 401; *FHDR*, III, p. 140-141.

[30] N. Bănescu, *op. cit.*, p. 46; P. Diaconu, *Rolul cetăţii din insula Păcuiul lui Soare* ... *p. 395;* idem, *Câmpia Română şi Bizanţul*, ... p. 217; N. Oikonomodès, *op.cit.*, p. 63.

Un alt izvor, cunoscut sub denumirea de „Taktikon-ul Escurial" (listă de întâietate a funcţionarilor bizantini, datată în anii 971-876/979, descoperită în biblioteca Escurial, de lângă Madrid), publicat de la Nicolas Oikonomidis[31], aduce amănunte interesante în această problemă. În cuprinsul său, documentul face menţiune despre existenţa unei theme (circumscripţie administrativ-militară, în secolele VII-XI, în care întreaga putere -civilă şi militară- era încredinţată strategului) cu denumirea de Mesopotamia Apusului -ο(στρατηγος) Μεσοποταμίας της Δύσεως[32]-, themă localizată de bizantinologul grec Nicolas Oikonomidis la Dunărea de Jos[33]. Printre ipotezele propuse de acesta se află şi regiunea din stânga Dunării (Câmpia Munteană), care este străbătută de mai multe râuri (Argeş, Ialomiţa, Buzău)[34]. Mai mult, în ultima vreme, istoricul şi arheologul Petre Diaconu este de părere că această localizare trebuie considerată o certitudine: „Astăzi e un lucru pe deplin stabilit că prin Mesopotamia Apusului era desigată regiunea din stânga fluviului, inclusiv Câmpia Dunării încorporată Bizanţului în 971"[35]. Acest aspect pare a fi adeverit de faptul că, în mai toate aşezările din Câmpia Dunării cercetate până în prezent, apar fragmente de amfore piriforme modelate în atelierele bizantine sau alte obiecte (mărgele) tipice regiunilor pontice[36]. Regiunea ocupată de bizantini în stânga Dunării, în vara anului 971, a rămas sub controlul administraţiei constantinopolitane pentru o perioadă scurtă de timp, cel mai probabil până la moartea împăratului Ioan Tzimiskes (976) sau la puţin timp după această dată[37].

Informaţia oferită de cronica Skylitzes-Kedrenos prezintă o deosebită importanţă pentru istoria poporului român, într-o perioadă mai puţin cunoscută. Din textul prezentat mai sus reiese că, în a doua jumătate a secolului al X-lea, în teritoriile româneşti situate la nord de Dunăre existau fortificaţii (φρούρια, οχυρώματα), care aparţineau populaţiei locale (protoromâne), conduse de şefi feudali locali.

Existenţa unei asemenea realităţi infirmă teoriile fanteziste referitoare la extinderea dominaţiei primului ţarat bulgar la nord de Dunăre, în secolele IX-X.

---

[31] N. Oikonomidès, *Un takticon inédit du Xe siècle. Cod. Scorial. Gr. R. II, 11*, în *Actes du XIIe Congrès International des études byzantines (Ochride, 10-16 septembre)*, vol. I, Belgrad, 1964, p. 177-183; idem, *Les listes* ... p. 255-363.
[32] Idem, *Les listes*... p. 269.
[33] Idem, *Recherches sur l'histoire* ... p. 59-79.
[34] *Ibidem*, p. 72-73.
[35] P. Diaconu, *Câmpia Română şi Bizanţul* ... p. 218.
[36] Idem, *Pătrunderea pecenegilor în Câmpia Română şi argumentul numismatic*, în „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie", 35, 1984, 2, p. 71; idem, *Câmpia Română şi Bizanţul* ... p. 218; Ilie Catrinoiu, *op. cit.*, p. 638-639.
[37] P. Diaconu, *Pătrunderea pecenegilor în Câmpia Română*... p. 71-72.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

NICOLAE ALEXANDRU VOIEVOD – IACHINT DE VICINA SAU DESPRE ROSTURILE ARGEŞENE ALE MOMENTULUI ISTORIC 1359

NICOLAE CONSTANTINESCU*

Moştenitorul scaunului voievodal de la Argeş, al lui Basarab I (c. 1310-1351/52)[1] a fost fiul său – probabil întâiul născut – numit Alexandru Voievod (c. 1352-16 XI 1364), ştiut ca atare de contemporani: Alexander Bassarati (adică Alexandru fiul lui / al lui / Basarab), kyr Alexandros, puţin cunoscut îi era numele-dublu, săpat după trecerea-i din viaţă pe insolita lespede de mormânt din biserica Adormirii de la Câmpulung, ctitorită de voievod: Nicola / sic / Alexandru (sintagmă prosopografică menită să genereze mai târziu, îndeosebi în pomelnicele din secolele XVII-XVIII, confuzii, crezându-se în existenţa a doi şi chiar trei domni diferiţi - Alexandru, Nicolae, Nicolae Alexandru!)[2].

Altminteri, strict cronologic, indiscutabil este că Alexandru Vv. A apărut pe scena politică a Ţării Româneşti şi în plan extern, împins în faţă de tatăl său, înainte de urcare pe tron, cu siguranţă pe la începutul anilor '40 ai veacului. El era deja căsătorit - a doua oară - cu o prietenă catolică (din Ungaria, cu ascendenţă spaniolă?), Clara de Kukenus - faimoasa *noverca* a lui Vladislav I-Vlaicu (născut din prima căsnicie a lui Alexandru Vv., cu Maria, o ortodoxă)[3]. Dar la acest aspect care priveşte starea civilă a voievodului nostru, un altul se dovedeşte mult mai relevant: bătrânul Basarab, cu aura de organizator al statului sud-carpatic şi de învingător, în 1330, rămas în veghe continuă faţă de vecini şi mai ales faţă de regatul angevin condus atunci de Ludovic I (1342-1382) slăbise în puteri (moartea, din întâmplare, îl ajunse chiar la Câmpulung) şi

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" Bucureşti

[1] Punctul nostru de vedere despre rolul istoric al lui Basarab I este înfăţişat în recentul tratat academic *Istoria Românilor*, vol, III, *Genezele Româneşti*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 571-582; amplu şi cu detalii, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol» - Iaşi" (în continuare A.I.I.A.I.), 23 (1986), 2, p. 553-570.

[2] Pe larg la Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974 - passim (cu remarcabile contribuţii, alături de opinii inacceptabile). Nu este cazul să răspund recenziei (?) din „Buletinul Bibliotecii Române" (în continuare B. B. R.), vol. XIV (XVIII) - Serie nouă, Freiburg, Br. Germania, 1987/88, p. 103 şi urm. - deocamdată. În rest, pentru problemele abordate în articolul de faţă, v. Petre Ş. Năsturel, *La partition de la Métropole de Hongrovalachie*, în B. B. R., vol. VI (X) - Serie nouă, 1977/1978, p. 293-326 (cu bibl. la zi); Daniel Barbu, *Sur le double nom du prince de Valachie Nicolas-Alexandre*, în „Revue Roumaine d'Histoire" (în continuare R. R. H.), XXV (1986), 4, p. 287-300 - reeditat, cu ajustări: cf. id., *Byzance, Rome et les Roumains. Essais sur la production politique de la foi au Moyen Âge*, Ed. Babel, Bucureşti, 1998, p. 103 şi urm.

[3] D. Barbu, *Byzance*, p. 104; cf. Al. Iordan, în „Balcania", I (1938), p. 151. Vezi şi lucrarea noastră, *Vladislav I 1364-1377*, Bucureşti, 1979, p. 18-19, 32 şi urm.

ca atare există suficiente temeiuri să admitem asocierea la domnie a tânărului Alexandru Vv. Ambele ipostaze - consoartă catolică şi asociat la domnie - pot explica împrejurarea că, înainte de 17 octombrie 1345, din Avignon, papa Clement VI găsea nimerit să adreseze o scrisoare în zece exemplare unor personalităţi apte să sprijine consolidarea frontului antitătar, unul dintre cei zece fiind chiar Alexander Bassarati (un altul, ca să fie menţionat de pe acum: episcopul Dimitrie de Oradea) - demers epistolar şi intenţii de viitor ca şi ratate, căci documentul purtat de curierul papal a fost confiscat, prin abuzul regelui din Vişegrad, toate acestea fiind înfăţişate în scrisoarea adresată de această dată lui Ludovic I, la 17 octombrie 1345, cu nelipsita dojană din partea lui Clement VI, un document arhicunoscut şi dezbătut în chip felurit în istoriografie[4].

În sfârşit, dar fără a risipi ceaţa ce stăruie asupra etapei premergătoare urcării pe tron, la Argeş, a lui Alexandru Vv., este de presupus că asociatul la tron îşi va fi ales el însuşi locul de reşedinţă, sau a fost sfătuit: de tatăl său ori mai degrabă de soţia sa şi e vorba de Câmpulung - aşezarea de pe râul Târgului, situată la drumul mare ce lega Transilvania cu Gurile Dunării, de unde şi prezenţa timpurie a meşteşugarilor şi negustorilor, a saşilor în primul rând, care încă în jurul lui 1300 îşi aleseseră pe greavul lor, pe acel *comes Laurencius* şi zidiseră importante locaşuri de cult[5]; în acest mediu catolic, de înţeles de la sine, Doamna Clara era mai aproape de casă... La rându-i, Alexandru Vv. a ridicat biserica de care am amintit, iar alături de ea, spre est, o casă de zid (descoperită, în pofida a ceea ce s-a afirmat şi comentat de peste un secol, abia în zilele noastre, acum doi-trei ani)[6]. Acest statut - pasager - de *sedes secundaria* al aşezământului voievodal de la Câmpulung şi-a aflat ecoul în spusa de mai târziu a *Istoriilor* lui Radu Popescu despre „Alixandru vodă, carele zic să fie fost de feliul lui câmpulungean"[7]. Informaţia, uşor nesigură („zic /unii/") ne poate sugera contaminarea cu elaboratele câmpulungene despre pretinsul „descălecat" al lui Radu Negru Vv., plasat cronologic la 1215, pe când letopiseţele munteneşti ne dau data 6798/1289-90, iar în plus indică doar Argeşul drept scaun domnesc.

Oricum, documentaţia de care azi dispunem ne arată limpede că rolul istoric al lui Nicolae-Alexandru Vv. începe chiar din 1351-52, odată cu preluarea frânelor domniei din Argeş - un rol ce ne dezvăluie pe un om matur şi înzestrat cu reale calităţi de negociator în planul relaţiilor externe, cu atât mai necesare cu cât el moştenise de la tatăl său şi încărcatul contencios cu regalitatea ungară. De altfel, chiar atunci, în 1351, Ludovic I de Anjou proclamase propria-i cruciată împotriva păgânilor tătari (îi chemase alături şi pe regii Boemiei şi Poloniei, acceptând de formă şi patronajul papei Clement VI), rezervând spaţiului românesc extracarpatic un loc însemnat în planurile sale ascunse - de subordonare politică înainte de toate, inclusiv de cucerire, planuri îmbrăcate de regulă în nevinovate iniţiative de bunăvoinţă regală. Să amintim, în context, că încă din 1349 (deci în vremea „popasului câmpulungean" al lui Alexandru Vv.) când Ludovic I făcea călătoria de inspecţie în Transilvania, în suita acestuia se găsea şi episcopul amintit, Dimitrie de Oradea (numit în funcţie la 15 iulie 1345),

[4] *DRH*, D., vol. I, p. 60-61.
[5] Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu*, în „SCIA", IV (1957), 1-2, p. 109-128.
[6] Cercetări conduse de dr. Gh. I. Cantacuzino (vezi o primă prezentare a recentelor descoperiri în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, Cimec, Bucureşti, 2001, p. 64).
[7] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, Ed. Constant Grecescu, Ed. Academiei, 1963, p. 11.

martor la emiterea actului regal dat la 2 septembrie 1349, din Alba Iulia,[8] personaj-cheie, care, probabil încă de atunci a fost folosit de rege în politica sa atât de versatilă, de a da aparenţă de normalitate climatului politic dintre regatul său şi Ţara Românească. Căci, iată, odată cu urcarea pe tronul din Argeş al lui Nicolae-Alexandru se ajunge la o reconciliere româno-ungară - rezultă aceasta din diploma de răsplătire a episcopului, ajuns sol regal, act datat 18 februarie 1355 şi întărit pentru meritele lui Dimitrie de Oradea „după dobândirea slujbei episcopale, ‹când› a purces de mai multe ori la Alexandru al lui Basarab, voievodul nostru din Ţara Românească, cu prilejul dezbaterii, aşezării şi întăririi păcii şi înţelegerii între noi şi dânsul (*occasione pacis et concordie inter nos et eundem tractande, disponende et firmande*)"[9]. Din nefericire, actul propriu-zis de reconciliere, ca document diplomatic, nu ne este cunoscut (iar dacă există, stă undeva în arhive aşteptând lumina zilei).

Nu vom înţelege conţinutul real al acestei reconcilieri ivite între 1352 şi 1355 (şi atât de asemănătoare cu aceea din 1324, între Basarab I şi Carol Robert, când mijlocitor a fost Martin, comitele de Sălaj), dacă nu vom lua în considerare ceea ce a fost deja sugerat mai sus: în acei ani, de tensiune cvasi-generală în sud-estul Europei monarhul Ungariei îşi făurea politica orientală, cu miză mare în ce priveşte ţinuturile de la Dunărea de Jos, în scurt, o politică expansionistă prin excelenţă. Aici însă, în această parte a continentului tocmai se constatau evenimente şi desfăşurări contradictorii, în planuri diverse, cu implicaţii de ordin militar, politic şi economic, deopotrivă şi de aspect cultural, chiar confesional pe alocuri; împrejurări şi condiţionări care, inevitabil, l-au cuprins în angrenajul lor şi pe cel ajuns în fruntea Ţării Româneşti - mai mult, determinând de la sine opţiunile politice, de durată, ale lui Nicolae Alexandru Vv. şi transmise urmaşilor ajunşi Domni ai Ţării Româneşti. Este vorba şi de contextul specific în care, alături de Domn, se iveşte, ca o noutate absolută, Mitropolitul Iachint de Vicina.

Rezumativ (căci există adevărate *literaturi* pe temele evocate aici), cu privire la cele petrecute în acel mijloc al veacului al XIV-lea şi îndată după aceea, în prim plan se detaşează criza ivită atunci în Imperiul bizantin şi în bazinul vest-pontic / dunărean; criză profundă şi de multă vreme răscolitoare în Bizanţ, atingând dimensiuni catastrofale: împărat minor dar legitim, alungat de pe tron (1341, Ioan V Paleologul) de marele său domestic (şi apoi socru!) Ioan VI Cantacuzino, autoproclamat împărat la Didymoteichos; război civil între adepţii minorului, conduşi de regenta Ana de Savoia şi cei ai uzurpatorului, care îi chemă în sprijin - s-a zis, şi a fost ironia soartei! - pe turcii osmani, care pun mâna pe Gallipoli; împrejurări de care profită vecinii slavi, Ştefan IV Duşan al Serbiei şi Ivan Alexandru al Bulgariei[10]. De asemenea, în configuraţia crizei din Bizanţ se distinge o interesantă componentă italiană, mai exact: din partea puterilor maritime care îşi disputau supremaţia, pe de o parte în Mediterana (Veneţia), iar pe de alta în Marea Neagră (Genova), inclusiv la Constantinopol, unde grecii şi veneţienii asaltau poziţiile solide ale genovezilor (aceştia din urmă, se ştie,

[8] *DIR*, C, XIV, vol. IV, p. 498.
[9] *DRH*, D., vol. I, p. 69-72.
[10] Ioannis Cantacuzeni eximperatoris, *Historiarum libri IV*, Ed. Bonn, vol. II (1831), p. 551-52; cf. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, II, Paris, 1932, p. 298-302; J. Meyendorf, în „Actes-CIEB", XIV-Bucarest, *Rapports*, I, 1971, p. 54,72; cf. Ernst Werner, *Die Geburt einer Grossmacht - Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, ed. a 3-a, Berlin, 1978, p. 142 şi urm.

erau de multă vreme instalaţi în puternicul lor centru numit *Galata* sau, potrivit denumirii oficiale bizantine, *Pera*).

Asalt la propriu, căci izbucnise atunci un război veneto-genovez, cu dedesubturi puse în lumină încă de contemporani - între aceştia şi cronicarul bizantin Nicephor Gregoras -, căci Ioan VI Cantacuzino voia să-şi construiască o flotă dar s-au opus genovezii; în ajutorul basileului săriseră veneţienii şi catalanii, dar bătăliile din anii 1349-1352 au fost favorabile genovezilor, care îşi menţin şi chiar îşi consolidau poziţiile la Constantinopol şi în Marea Neagră (cu excepţia Caffei, în Crimeea, unde ei întâmpinară dificultăţi, de moment, din partea tătarilor)[11].

Drept urmare, Bizanţul a pierdut şi poziţiile sale de la Gurile Dunării, în spaţiul românesc, de fapt lovite de aceiaşi tătari încă din anii '40, inclusiv Vicina, cum atestă un izvor din epocă[12]. Dar lovitura de graţie o primeşte scăpătatul Imperiu din partea aceloraşi genovezi, căci după 1349 administraţia bizantină de la Vicina, Chilia şi Licostomo a fost pe rând înlocuită cu una genoveză[13]. Iar dacă mai luăm în considerare şi faptul, că aliaţii de nădejde ai politicii angevine la Dunărea de Jos au fost aceiaşi genovezi - înţelegem mai bine şi mai conturat canevasul general de care s-a ancorat procesul reconcilierii mijlocite de episcopul Dimitrie de Oradea înainte de 18 februarie 1355. În ce condiţii? Le bănuim sau le cunoaştem indirect prin documente de mai târziu, care îl incriminau pe voievodul român ca „infidel", cum vom vedea îndată.

Astfel, cu certitudine, Nicolae-Alexandru Vv. a trebuit să recunoască din capul locului suzeranitatea regelui Ludovic I - era o condiţie *sine qua non* a acelor „înţelegeri /*pacta*/" dintre cei doi suverani, aşa cereau uzanţele vieţii feudale. În schimb, regele va fi încuviinţat vasalului său stăpânirea asupra Severinului, dar impunând totodată angajamente în plan militar de exemplu pe frontul antitătar, posibil şi în plan confesional, la cererea episcopului Dimitrie (care şi mai târziu, în 1369, se bucura de protecţia lui Vlaicu Vodă). Au existat şi stipulaţii de ordin economic, material: când, la 5 ianuarie 1365, acelaşi Ludovic I vestea războiul împotriva lui Vladislav I-Vlaicu, regele găsea nimerit să-i ocărască părintele: acesta încălcase „scrisorile întocmite între noi şi el, cu privire la anumite înţelegeri, dări şi .../*lacună în doc.*/ cuvenite nouă în temeiul stăpânirii noastre fireşti /*super certis pactis, censibus et an ...nostri domini naturalis nobis debitis, inter nos et ipsum initam et emanatas* /"[14].

---

[11] Nicephori Gregorae *Byzantina Historia*, ed. Bonn, vol. II (1830), p. 841-42, 855-56, 877; cf. N. Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe*, în „Byzyntinische Zetschrift" (în continuare BZ), XV (1906), p. 208; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 309-313; mai nou: Hélène Ahrweiler, *Byzynce et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzynce au VIIe-XVe siècles*, Paris, PUF, 1966, p. 385-86; Michel Balard, *La Romanie génoise (XIIe - début du XVe siècles)*, Roma, 1978, p. 69-81. Pentru rivalitatea veneto-genoveză şi reflexul ei în bazinul pontic - pe larg la Ş. Papacostea, *Quod non iretur ad Tanam. Un aspect fondamental de la politique génoise dans la mer Noire au XIV-e siècle*, în „RÉSEE", XVII (1979), 2, p. 201-217 (cu privire la anii 1347-50: p. 212-237).

[12] Hurmuzaki-Iorga, *Doc.*, XIV-1, p. 1. cf. *DIR*, B veac. XIII, XIV şi XV, p. 12 (situaţia mitropolitului Macarie al Vicinei pe la 1340).

[13] Oct. Iliescu, *Contribuţii numismatice la localizarea Chiliei*, în „SCIVA", 29 (1978), 2, p. 208 şi urm; M. Balard, *op. cit.*, p. 143-150 (precizăm că privilegiul acordat de Ludovic I genovezilor, citat la p. 144, n. 94 sub a. 1349 (cf. *DIR*, C, XIV-XV, 486) se datează iunie 1379, cf. V. Eskenasy, *Din istoria litoralului vest-pontic: Dobrotici şi relaţiile sale cu Genova*, în „Revista de Istorie" (în continuare RI), 34 (1981), 11, Extras, p. 11, n. 61).

[14] Maria Holban, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Bucureşti, 1981, p. 126 şi urm., 136 şi urm., 146-148.

În afară de îndoială, de asemenea, se dezvăluie documentar un alt aspect, poate esențial: cei doi pactizanți au înțeles fiecare în mod diferit cele convenite prin repetatele solii ale lui Dimitrie de Oradea - regele mizând pe genovezi și pe politica sa de anvergură, iar voievodul român constrâns să apeleze doar la forțele proprii, căutând sprijin - și recunoaștere, trebuie spus - chiar în Bizanț. Curând după 1355 relațiile cu regalitatea angevină încep să se deterioreze; o diplomă regală din 29 august 1359, cu referire la anii '56-57 și la un boier din Loviște, Ladislau fiul lui Zarnă, supus unor vexații din partea voievodului din argeș și fugit peste munți, mai arată că acestea se petrecuseră „în vremea când Alexandru Basarab, voievodul Țării Românești, nu voia să ne recunoască de domn al său firesc /*nos pre domino naturali recognoscere renuebat*/"[15]. Pretențiile regelui, de stăpân peste Țara Românească, se explicitează clar și prin acel scurt document din 1358, iunie 28: prin câteva rânduri, negustorilor brașoveni li se „îngăduie" să treacă slobozi pe teritoriul situat „între Buzău și Prahova, adică locul unde se varsă în Dunăre râul numit Siret și să nu vă poată opri nimeni pe nedrept în această trecere a voastră"[16].

Fapt este că opțiunile lui Nicolae Alexandru Vv. se vădesc de îndată și ele vor marca veacuri întregi de-acum încolo politica Țărilor Române față de răsăritul ortodox. Noua orientare nu însemna doar o redimensionare a existenței de-sine-stătătoare promovată și impusă pe câmpul de luptă de Basarab I, ci mai cu seamă de un făgaș nou și necesar pe al cărui parcurs să acționeze, cu mijloace specifice, puterea laică și Biserica, respectiv înalta ei ierarhie. Într-adevăr, trecuseră timpurile acelor „pseudoepiscopi ce țin de ritul grecilor" (1234), departe era și epoca Diplomei ioaniților cu acei „episcopi și arhiepiscopi" anonimi ai românilor (1247). Ordinea de stat trebuia pusă în acord cu cea ecleziastică - aceasta era expresia în plan instituțional a opțiunii pentru ortodoxie din partea lui Nicolae Alexandru Vv., căci domnul din Argeș, cumpănind politic lucrurile, s-a decis să ceară Constantinopolului, Patriarhiei ecumenice, recunoașterea ierarhii ecleziastice din Țara Românească de rang mitropolitan. El a pornit cu demersurile din vreme, cu probabilitatea între 1355 și 1358, stârnindu-și suzeranul și accentuând deteriorarea relațiilor cu acesta.

Nu este de insistat aici de ce și cum exercita încă Bizanțul, chiar în declin fiind, o atracție pentru cei din jur și de mai departe - o fascinație; modelele bizantine, preluate ca atare sau adaptate mediului receptor se regăsesc peste tot în sud-estul Europei - în sfera instituțiilor politice, administrative, fiscale, juridice etc. și mai ales în sfera artelor, a arhitecturii, picturii monumentale etc. - inclusiv în spațiul românesc, cu deosebire chiar la Argeș. Suverani din preajma Imperiului, mari și mici, observa St. Runciman, cugetau zi și noapte că ar putea, și ei, domni pe malul Bosforului și al Cornului de Aur[17]. În scurt: a intra în legătură cu Bizanțul, a fi în vederile acestuia era

[15] *DRH*, D, I, p. 78-79.

[16] *DRH*, D, I, p. 72. Problemă dezbătută în istoriografie, cf. N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I (1925), p. 38; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 95; G. I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIV-e siècle. À propos du livre de B. Homan sur «Les Angevis de Naples en Hongrie»*, în „Academie Roumaine. Bull. Sect. Hist.", t. XXVIII, 1 (1947), p. 67-105 (și Extras). Pentru detalii, M. Holban, *Relații* (1981), p. 148-152, cu concluzia: actul din 1358 exprimă limpede „un conflict foarte acut cu domnul Țării Românești" (v. infra n. 34).

[17] St. Runciman, *Căderea Constantinopolului - 1453*, trad. de Al. Elian, București, 1971, p. 16-17.

un titlu şi totodată o chezăşie la care mulţi râvneau în veacul al XIV-lea. Acest lucru era valabil şi pentru Nicolae Alexandru Vv.

Bineînţeles, rodat în decursul secolelor şi învăţând din propria-i experienţă (vezi cucerirea latină din 1204 şi faimoasa „*partitio Romaniae*"), Bizanţul nu recunoaşte orice stare politică statornicită sau ivită în orbita sa de interese. Mai mult, cum s-a observat de multă vreme, Imperiul bizantin, care trimitea cândva coroane şi purpură (practică părăsită chiar în veacul de care ne ocupăm), acum condiţiona ca stările politice instituite în aria ortodoxismului să depindă numai de Patriarhia ecumenică din Constantinopol, respectiv prin ierarhiile „naţionale" (iată de ce, alt fapt bine ştiut, nu a recunoscut vreodată Imperiul Asănăştilor şi, deci, Patriarhia din Târnovo). Dacă se îndeplinea o astfel de condiţie, Bizanţul lua act de existenţa unui Stat; aceasta era mentalitatea bizantină, de fapt feudală - numai Biserica, prin reprezentanţii ei, ai Patriarhului îi putea consacra ca suverani.

Astfel privite lucrurile, rezultă că un voievod - un Mare voievod şi Domn - de prestigiul lui Basarab I nu putea fi considerat în Bizanţ un şef de stat, câtă vreme Biserica acestuia nu era oblăduită de Marea Biserică a Constantinopolului[18]; sau cum atât de expresiv se pronunţa N. Iorga: nu era posibilă sub Basarab I „inserarea românilor în ierarhia imperială şi în familia monarhilor"[19].

Prin prisma celor înfăţişate până aici trebuie privită şi iniţiativa lui Nicolae Alexandru Vv. (care, trebuie precizat, îl avea deja alături pe mitropolitul Iachint - şi nu ar fi de neglijat ipoteza că însuşi vlădica îi va fi deschis ochii, evidenţiind avantajele imediate ale demersului pe lângă Patriarhia ecumenică).

Procedural, se ştie că voievodul român a adresat cel puţin două scrisori patriarhului Calist I şi sinodului constantinopolitan, arătând că el şi Biserica ţării sale se supun Patriarhiei ecumenice; mai cerea, cu insistenţă ca mitropolitul Iachint de Vicina, aflat de câtva timp în Ţara Românească, să fie deocamdată strămutat /*tò paròn metatethē*/, urmând ca după trecerea sa din viaţă să fie numit un alt „legiuit arhireu". Dând curs acestor scrisori, în mai 1359 se întocmeşte o *synodiké prāxis* - act sinodal prin care se încuviinţa transferul lui Iachint, aprobat în prealabil şi de basileul Ioan V Paleologul; pe deasupra, un *pitákion* al lui Calist I era adresat special lui *kyr Aléxandros*, fapt ce dădea un şi mai pronunţat relief aprobării imperiale, votului patriarhal şi sinodal[20]. De nicăieri, scrutând cele două acte, nu rezultă că încuviinţările respective îl priveau pe un proaspăt convertit la ortodoxie. Să stăruim asupra unor formulări.

---

[18] *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutele teologice, vol. I, Bucureşti, 1957 (în continuare IBR), în red. Pr. prof. Gh. I. Moisescu, Pr. prof. Ştefan Lupşa, Pr. prof. Al. Filipaşcu, p. 139 - cu vechea bibl. Vezi îndeosebi N. Iorga, *Condiţiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile româneşti în veacurile XIV-XV*, în „Academia Română. Mem. Secţ. Ist. (în continuare ARMSI), seria II, 1913, p. 387 (precizarea în legătură cu lucrarea lui N. Dobrescu, *Întemeierea Mitropoliilor*, 1906).

[19] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti 1937, p. 340; cf. Al. Elian, *Postfaţă* la l. c.; v. şi Val. A. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Ed. Academiei, 1980, p. 11 şi urm.

[20] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV-1, p. 1-4, 4-6; trad. în *DIR*, B, veac. XIII, XIV şi XV, p. 13-14, 14-16. alte precizări la J. Darrouzès, *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I. Les actes des Patriarches. Fasc. V. Les regestes de 1310 à 1376, Paris, 1977, p. 338-40 (nr. 2411, *synodikè prāxis*), p. 340-41 (pittákion). Pentru problemele privind Mitropolia Vicinei, v. P. Ş. Năsturel, *Les Fastes épiscopaux de métropole de Vicina*, în „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher", XXI, (1976), p. 33-42.

De pildă, rezultă limpede recunoaşterea patriarhală (implicit imperială), respectiv stăpânirea şi titlul: „marele voievod şi domn a toată Ungrovlahia" (ultimul termen era uzual în cancelaria patriarhală, fiind preluat şi de aceea a Ţării Româneşti, respectiv cu sensul „Vlahia dinspre unguri"), sau: „Marele voievod, în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpânirii şi domniei sale" - iar acestea ca urmare a angajamentelor asumate de voievod, în scris, inclusiv printr-un jurământ (valabil şi pentru urmaşii săi), cum că „de acum şi în viitor întreaga lui stăpânire şi cârmuire să fie sub jurisdicţia şi conducerea preasfintei mari biserici"; reprezentantul acesteia fiind mitropolitul Iachint. Este redat în acest pasaj cheie sensul şi se expliciteazä rezolvarea întregului demers întreprins de domnul din Argeş, care îşi vede astfel legitimă nu doar Domnia personală ci şi existenţa statului feudal Ţara Românească.

Cu toate acestea, de observat că o doză oarecare de reticenţă - de drămuire, mai exact - se strecoară printre formulările din cele două documente constantinopolitane, ştiută fiind isteţimea diplomatică a cancelariilor bizantine, a celei patriarhale în speţă, cu privire la percepţia alterităţii de alt neam - a „barbarilor" /*non-graeci*/ în mentalitatea elină. Căci, revenind, formulările menţionate privind titlul voievodal şi atributele sale par mai degrabă o interpretare sui-generis a cancelariei menţionate; din ele lipseşte complet menţiunea despre atributul principal din titlu, cu siguranţă înfăţişat în scris de voievodul Nicolae-Alexandru: acela de singur-stăpânitor /*samoderjavnyi*/. În această privinţă nu mai era nimic de făcut, căci corespondentul grecesc - *autokrátor* (ultimul o fiind omega)era rezervat, oricând şi peste tot în Imperiu, basileului, iar cancelaria patriarhală se conforma în chip desăvârşit. Cu o excepţie absolut notabilă, grafic mai ales: modul de adresare către ginerele lui Alexandru-Nicolae Vv., ţarul Sraţimir din Vidin, includea şi pe *autokrátor* (fără omega! - o fineţe excepţională, remarcată de specialişti)[21].

Se poate trage concluzia: mobiluri adânci, politice mai ales îl determină pe voievodul Nicolae-Alexandru să solicite Bizanţului, prin Patriarhia ecumenică o rezolvare de circumstanţă în plan ecleziastic - politic a răspuns şi Bizanţul prin rezolvarea favorabilă a cererii voievodului privind strămutarea lui Iachint, mitropolit de Vicina, recunoscând totodată, nedisimulat, existenţa Ţării Româneşti şi a Marelui voievod şi Domn din fruntea ei - Imperiului şi Patriarhiei ecumenice nefiindu-le indiferent că un stăpânitor nord-dunărean le cere oblăduirea pe linie ecleziastică. El era un Domn /*authéntes*/, iar Domnia sa o *arhè*.

Evident, în mai 1359, Alexandru-Nicolae Vv. nu a fost investit cu titlul menţionat mai sus (*authéntes* sau *avthéntis*, cum se pronunţa deja în secolul al XIV-lea) nefiind totuna cu „singurstăpânitor", cum printr-o scăpare de condei a crezut D. Onciul[22]: nimeni din afara Ţării Româneşti nu avea căderea să confere acest titlu[23].

Legalizarea ierarhiei mitropolitane din Ţara Românească a contribuit în mare măsură la consolidarea puterii domneşti şi, deci, a construcţiei statale care continua între Carpaţi şi Dunăre. Moment istoric cu atât mai semnificativ, cu cât la est de

---

[21] J. Darrouzès, *Ekthésis Néa. Manuel des pittakia du XIVe siècle. Edition critique et commentaire par* R. p..., Paris, 1969, p. 62 şi comentariul de la p. 120, n. 47.

[22] D. Onciul, *Originile Principatelor Române* /1899/, ed. A. Sacerdoţeanu, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 643. - Corectat de Em. Vârtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova până în secolul al XVI-lea*, Ed. Academiei, 1960, p. 197 şi urm.

[23] Em. Vârtosu, *op. cit.*, p. 206-207. Critica lui Val. A. Georgescu, *Bizanţul*..., p. 22.

Carpaţi prindea contur al doilea stat feudal - Ţara Moldovei (şi aceasta în dispută cu regalitatea angevină)[24]. În alte cuvinte: aliindu-şi Biserica în opera de guvernare şi apropiindu-se de Bizanţ, Alexandru-Nicolae Vv. şi-a înscris ţara „într-un complex de drept şi prin aceasta în conştiinţa politică a lumii", cum considera acelaşi N. Iorga (supra, n. 19).

Ne rămâne să ne pronunţăm şi asupra rolului jucat de Iachint însuşi în textura evenimentelor din jurul anului 1359. Se cunosc din nefericire prea puţine lucruri despre el, ca persoană (origine, unde s-a călugărit ş. a. absolut nici o ştire) şi chiar în legătură cu localizarea sediului mitropolitan de unde venise la nord de Dunăre - Vicina - subzistă încă neclarităţi, opiniile oscilând între Isaccea - Măcin şi insula Păcuiul lui Soare, spre malul drept al Dunării, în aval şi la mică distanţă de Dorostolon / Dristra, Silistra, cu o puternică cetate bizantină (localizare plauzibilă) [25]. Cert, înainte de mai 1359, el se găsea deja alături de voievodul Nicolae-Alexandru - era un refugiat -, iar ca întâistătător în eparhia sa dobrogeană, la Vicina, aceasta se întâmpla după 1347/48; mai ştim că Iachint a păstorit peste toată Ţara Românească mai bine de un deceniu - mai exact: până în august-octombrie 1370 –, după care prin voinţa voievodului Vladislav I-Vlaicu (şi mai ales datorită răcirii relaţiilor lui Iachint cu stăpânul patriarhal – acum Filotei Kokkinos, vezi pitacul mitropolitului din circa 1370), el ajunge doar peste o parte din ţară, cealaltă fiind încredinţată noului consacrat şi numit, fostul dicheofilax Daniil Critopulos care şi-a luat numele de Antim; şi e de reţinut că în actul sinodal de numire a acestuia din urmă amintirea Vicinei încă era prezentă la Constantinopol: eparhia lui Iachint e indicată drept „cealaltă jumătate rămasă având ca ierarh pe cel strămutat mai dinainte de la Vicina /*hénontos arhieréa tón metatethénta próteron apó Bitzinis*/"[26]. Din pitacul amintit, adresat patriarhului, s-ar putea deduce că eparhia „rămasă" era la vest, în Oltenia, căci Iachint invocă în sprijinul stării sale de suferinţă şi de amărăciune spusele şi mărturia „fratelui meu", mitropolitul Vidinului[27].

Revenind însă la momentul mai 1359, se pune întrebarea unde anume, în ce loc i s-a fixat lui Iachint locaşul de închinare, sediul propriu-zis mitropolitan? Că era vorba de capitala Ţării Româneşti - Argeşul - nu mai încape discuţie, mărturiile documentare istorico-arheologice o atestă[28], dar unde se găsea vechea Mitropolie în cuprinsul fostei capitale?

S-a crezut şi se mai crede că locaşul mitropolitan încredinţat lui Iachint era chiar Biserica Domnească Sf. Nicolae din Argeşul istoric (apelativul *Curtea de Argeş*, indicând „oraşul cu o curte domnească" fiind mai nou, cu începuturi cam în vremea lui Neagoe Basarab) - s-a combătut şi am adus argumente împotriva acestei localizări; solide şi coerente observaţii le face arh. Cristian Moisescu, printr-o recentă contribuţie

---

[24] Mai nou, Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chişinău, 1994, p. 307 şi urm.

[25] Cf. P. Diaconu, *Păcuiul lui Soare - Vicina*, în „Byzantina", 8 (1976), p. 407 şi urm. Recent, Const. Rezachevici, *De unde venea şi unde a păstorit primul mitropolit al Ţării Româneşti?*, în „Argessis"- Piteşti, t. VIII (1999), p. 63 şi urm. Crede că e vorba de Măcin (p. 63, n. unde e invocat N. Dobrescu, 1906). Din păcate, absolut fără probe, autorul crede că Iachint a fost instalat la ... Câmpulung!

[26] P. Ş. Năsturel, *La partition* ... p. 306 (cf. *DIR*, B, veac. XIII, XIV şi XV, (1247-1500), p. 22: cu omisiunea „cealaltă jumătate rămasă").

[27] P. Ş. Năsturel, *op. cit.*, p. 301-304 (cf. *DIR*, *op. cit.*, p. 20-21).

[28] N. Constantinescu, *Curtea de Argeş 1200-1400. Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Ed. Academiei, 1984 (Biblioteca de Arheologie, XLIV), p. 26-27, în special p. 149-150.

la discutarea de care ne ocupăm aici[29]. Căci, în afară de îndoială, locaşul unde a slujit mitropolitul Iachint se găsea la nord de fosta curte domnească de la Argeş, chiar pe locul unde acelaşi Neagoe Vv. va construi (între circa 1513/14 şi 15 august 1517) faimoasa Mănăstire a Argeşului; topografic aşadar, distanţa dintre Curte şi Mitropolie era de circa 1,5 km. A fost şi este tradiţia Bisericii noastre: „Între curtea domnească şi Mitropolie trebuia să fie o oarecare distanţă. Aşa era obiceiul ca să se poată desfăşura alaiul în zilele de sărbătoare"[30].

Dar decisivă în această privinţă este însăşi spusa voievodului Neagoe Basarab - şi aceasta în cuprinsul celei de a doua pisanii slavone aşezată de el pe peretele de vest al bisericii sale, care, de reţinut, păstra hramul Adormirii Precistei, al vechii Mitropolii. Iată: „Acestea dar văzându-le şi noi, cu dorinţă şi osârdie am poftit către sfintele şi dumnezeieştile biserici a le zidi şi a le înălţa şi înfrumuseţa, după cum le-au făcut şi le-au înălţat şi le-au înfrumuseţat sfânt răposaţii noştri moşi şi strămoşi şi s-au făcut ctitori şi sfinte biserici au înălţat şi au înfrumuseţat. Asemenea şi noi, urmând lor, având dorinţă şi osârdie *către preasfântul şi dumnezeescul hram şi lăcaş al preasfintei, curatei şi preabinecuvântatei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria, cinstitei Adormiri, pe care l-am găsit domnia mea şi la Curtea de Argeş dărâmat şi neîntărit* şi cu darul lui Dumnezeu şi îndemnarea Preacuratei Maici a lui Dumnezeu s-au deschis ochii inimii noastre, *am gândit ca pe acest mai sus numit hram, din nou să-l clădim şi să-l înălţăm şi să-l întărim*; şi i-am dăruit sate şi aţigani şi bălţi cu peşte şi vămi şi obiecte de aur şi de argint şi mărgăritare şi pietre nepreţuite"[31]. (s. n.).

Mai clar nici că se putea - o biserică a înlocuit-o pe cealaltă pe acelaşi loc, hramul ambelor fiind acelaşi. De acord - zic adepţii teoriei care situează la Curte vechea Mitropolie: biserica dărâmată de Neagoe Basarab fusese clădită de voievodul Vlad Dracul (se indică şi data sfinţirii: 15 august 1439), reieşind că sediul - pasager - din ambianţa fostei Curţi domneşti se mută într-adevăr, dar abia în 1439, la nord pe locul viitoarei mănăstiri, un argument palpabil fiind reprezentat şi de stema săpată în piatră, emblema dragonului, aparţinând lui Vlad Dracul Vv., găsită în cuprinsul acareturilor mănăstireşti[32]. Nu putem extinde argumentaţia şi să risipim ideile noastre - contracarând şi această faţetă a teoriei înfăţişate sumar aici - întrucât avem în pregătire o lucrare despre Curtea domnească din Târgovişte - prilej de a sublinia un efort remarcabil din partea voievodului Vlad Dracul, care, exact în vremea când se pretinde că la Argeş se edifica un locaş mitropolitan, în cealaltă capitală a Ţării Româneşti dărâma la rându-i o parte din nucleul Curţii vechi (a lui Mircea cel Bătrân / Mihail Vv.), clădind impozanta clădire, păstrată şi azi în ruină, reamenaja clopotniţa paraclisului (transformată în ceea ce astăzi e denumit Turnul Chindiei !), înconjura

---

[29] Cristian Moisescu, *Unde a funcţionat primul lăcaş al Mitropoliei Ţării româneşti?*, în „Argessis"- Piteşti, t. VIII (1999), p. 55-61, cu interesante observaţii şi puncte de vedere (inclusiv în privinţa terenului ales pentru construirea Mitropoliei vechi şi apoi a Mănăstirii lui Neagoe. Vor servi investigaţiei viitoare).

[30] IBR, I (1957), p. 151. Cf. Cr. Moisescu, *op. cit.*

[31] Vezi mai nou Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV - 1848)*, Ed. Academiei, 1994, p. 210 (= I 232). Altminteri, rămâne actuală, prin acurateţe în exprimare, lucrarea binecunoscutului medievist Emil Lăzărescu, *Biserica Mănăstirii Argeşului*, Ed. Meridiane, 1967.

[32] P. Chihaia, *op. cit.*, p. 46-65.

totul cu un uriaş şanţ de apărare etc. Aşa cum s-a afirmat deja, stema adusă în discuţie poate ilustra o etapă de reparaţie la turnul de intrare în vechea Mitropolie[33].

Încheiem acest demers ce s-a voit să scoată în relief firele unei reglementări canonice ce legau sudul bizantin cu vatra voievodală argeşeană - reglementare într-un fel sui-generis, cum s-a şi observat: refugiatul Iachint de Vicina, un transferat */metatetheis/* era totodată, potrivit actului sinodal, un *restabilit / apokatastàs /*, detaliu mai puţin observat, care denotă aceeaşi nedezminţită, în fineţuri, practică a cancelariei patriarhale; actul sinodal (şi nici pitacul lui Calist I) nu indică nimic despre vreo înfiinţare de scaun mitropolitan la nord de Dunăre. Acest subtil mod de exprimare, care vădeşte ponderea crescândă a Patriarhiei ecumenice în materie ecleziastică (cum se va dovedi în continuare şi în privinţa pământului românesc extra-carpatic)[34], explică înainte de toate de ce, odată cu plecarea lui Iachint, scaunul mitropolitan dobrogean este radiat din listele patriarhale. Dar mai este vorba de altceva: ca oriunde la marginile Imperiului bizantin, şi în cazul Vicinei întâistătătorul îl reprezenta deopotrivă şi pe basileu; prin reglementarea oficializată în mai 1359, restabilitul Iachint mitropolitul purta cu sine povara reprezentării imperiale, dar transmisă - nici nu se putea altfel - lui Nicolae-Alexandru Vv., care, inevitabil, îşi va fi asumat de pe atunci patronajul politic asupra teritoriului dintre Dunăre şi Mare şi, în general, asupra Dunării de Jos[35], curând ajunsă în mâinile românilor.

[33] Cr. Moisescu, *op. cit.*, p. 56.

[34] D. Barbu, *Byzance*..., p. 106-107: consideră noua politică patriarhală, a lui Filotei Kokkinos, îndreptată cumva împotriva celei imperiale, iar despre semnificaţia întregului moment - 1359, textual: „une insurréction féodale dirigée contre Louis de Hongrie".

[35] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Bucureşti, 1929 (pe foaia de titlul: 1928), p. 32-33; cf. Pr. prof. Ion Ionescu, în „Glasul Bisericii", XXXVII (1978), 9-12, p. 1065. Mai conturat însă, cf. Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1974 (Biblioteca Istorică, XLI), passim.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

PICTORUL D. NOROCEA DESPRE GRAFITUL CU ANUL MORȚII MARELUI BASARAB DE LA CURTEA DE ARGEȘ

GEORGE GEORGESCU*

Întrucât grafitul din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, conținând anul morții lui Basarab I, a suscitat numeroase discuții și controverse în literatura istorică românească, credem că este binevenită și justificată prezentarea însemnărilor autografe ale descoperitorului grafitului amintit, pictorul D. Norocea. Manuscrisul acestuia se intitulează „Biserica Domnească din Curtea de Argeș - o problemă arheologică, 1961".

„Grafitul cu moartea lui Marele Basarab cu data de 6860 (1352) ce l-am descoperit în ziua de 12 septembrie 1920, pe peretele de nord din interiorul bisericii, nu poate fi luat de bază că biserica a fost în construcție, putea foarte bine să fie în reparație și unul dintre zidari sau zugravi, (sau chiar unul din serviciul bisericii) auzind de moartea Marelui Basarab, cu un vârf ascuțit a scris pe mortarul dintre bolovani și cărămizi, data ce se vede și pe care am găsit-o acoperită de stratul de frescă pe care era zugrăvită draperia făcută de Pantelimon la 1827, nu sub stratul de tencuială al primei fresce.

În interiorul naosului și nartexului, de la ferestre în jos, nu am găsit prima frescă, ceea ce denotă că partea de jos a zugrăvelii prime era deteriorată la facerea grafitului.

Chiar pe zidul despărțitor dintre naos și diaconicon, unde am lăsat dovadă de tencuielile cu zugrăveli posterioare, prima pictură frescă nu am găsit-o.

Pictură frescă primă, de la ferestre în jos, am găsit numai la altar și la proscomidie, unde este imitația de plăci de marmură și nu draperie. Urme de imitație de marmură se observă și la stâlpii din naosul bisericii.

Acei mormântul lui
— Negru-Vodă — este mult mai
vechi decât enigmaticului
personagiu din sarcofagul
de piatră ce există între
stâlpii de miazăzi ai naosului. — Iar,
Unde este acest mormânt?

Grafitul cu moartea lui
Marele Basarab cu data de
6860 (1352) ce l-am descope-
rit în ziua de 12 septem-
brie 1920, pe peretele de
nord din interiorul biseri-
cii, nu poate fi luat de
bază că biserica a fost în
construcție, putea foarte
bine să fie în reparație și
unul dintre zidari sau zugravi,
(sau chiar unul din serviciul
bisericii) auzind de moar-
tea Marelui Basarab, cu

Pagină din manuscrisul lui D. Norocea.

* Șuici

Astfel de grafite făcute pe mortarul zidurilor sunt atât în interiorul bisericii cât şi în exteriorul ei, făcute în urma sau poate chiar înaintea grafitului cu moartea Marelui Basarab.

Multe în interior au fost acoperite la facerea draperiei şi restaurarea zugrăvelilor de la brâul cu ornament ce încinge intrarea în biserică, în interior, pe deasupra ferestrelor, pe care eu le-am lăsat spre descifrare, cum şi dovezi de jocuri de pensulă cu litere. Ele şi mortarul în care este făcut ne vorbesc.

Grafitul cu moartea Marelui Basarab

Reparaţie

Dacă observăm cu atenţie mortarul în care este înecat rândul de bolovani ce se găseşte între cele două frize de cărămizi, pe care este făcut graficul, *nu toată suprafaţa mortarului este originală*, ci ultimele două cuvinte, *Basaraba Voivoda* sunt pe altfel de mortar ce a fost făcut de zidar la reparaţia bisericii. Mortarul original în care este scârjiată data 6860 (1352) ce se găseşte deasupra bolovanilor cum şi textul grafitului, - La Câmpulung a răposat Marele...... până la ultima literă - H din cuvântul - ΒΕΛΗΚΗ -, care este sub rândul de bolovani, grafitul este făcut pe un mortar care a fost acoperit cu un strat subţire de var curat peste care - *al fresco* - s-a dat o culoare gălbuie şi s-a sclivisit dup tehnica frescă şi care se prezintă pe sub bolovani şi pe sub cărămizi puţin înclinat, umplând perfect spaţiul atât între bolovani cât şi dintre cărămizi; pe când mortarul pe care sunt scârjiate cuvintele: - *Basaraba Voivoda* - este cu totul altul atât ca compoziţie cât şi ca tehnică. Mortarul nu este acoperit de stratul subţire de var curat, nu are culoarea gălbuie, nu este sclivisit asemenea tehnicii frescei şi nu se prezintă pe sub bolovani înclinat şi nici nu umple regulat cu îngrijire spaţiul dintre bolovani, ci este lăsată tencuiala brută făcută de zidar cu ocazia reparaţiilor părţilor stricate ce avea biserica în timpul morţii Marelui Basarab la anul 1352; ceea ce ne dovedeşte că pe alocuri mortarul dintre bolovani şi poate şi la ziduri erau stricate părţile de jos ale bisericii ceea ce ne dovedeşte şi lipsa picturii frescelor prime întrucât pe pereţii bisercii de ferestre în jos nu am găsit în tot naosul nicăiri prima frescă.

Mortarul original pe care este făcut grafitul se aseamănă cu mortarul zidăriei ce nu a suferit nici o reparaţie, după cum am arătat mai înainte, atât în exterior cât şi în interior la diaconicon unde nu a fost niciodată pictură.

Dacă nu se acopereau pereţii de la brâul de deasupra ferestrelor în jos, am fi văzut toate reparaţiile ce a suferit biserica, în mod cronologic, pe când în interiorul bisericii nu avem decât pereţii diaconiconului şi locul unde se găseşte grafitul.

O altă dovadă că mortarul pe care este făcut grafitul nu este acelaşi de la începutul lui şi până la sfârşitul lui, mai este următoarea:

La punerea ramei cu geam ce acopere acest grafit s-a dat cu ulei peste tot mortarul unde este grafitul ca să apară mai bine literile. Mortarul unde s-a făcut reparaţia pe care sunt cuvintele - Basaraba Voivoda - a absorbit uleiul şi apare mat, iar literile nu se mai văd clar ca la mortarul original, care fiind preparat - *al fresco* - şi bine sclivisit, are pojghiţă de carbonat de calciu - asemeni unui geam subţire - specific adevăratelor fresci -, şi nu a lăsat să pătrundă uleiul în mortar încât apare lucios şi literile se văd clar.

Un asemeni grafit făcut pe mortarul original al primei zidării, ce este cu secole poate mai târziu se găseşte pe zidul exterior de sud-vest, la colţul bisericii, ale cărui scârjieli se aseamănă cu cele ale grafitului din interior făcut pe mortarul original, ceea ce ne dovedeşte că se pot face grafite oricât de vechi ar fi mortarul......; luând de bază numai grafitul cu data 6860 (1352) moartea Marelui Basarab, s-a ajuns la concluzia că biserica a fost zidită în secolul XIV.

Totuşi, acest grafit şi mortarul dintre bolovani, pe care este făcut el, ne dezvăluie adevărul. *Biserica era în reparaţie la facerea grafitului!*"

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

LOCALIZAREA ŞI DATAREA LUPTELOR DE LA ROVINE ŞI DE „LA LOCUL NUMIT ARGEŞ“

ION NANIA*

Articolul de faţă este rezumatul unei lucrări mult mai vaste[1], care se voia şi un răspuns la câteva falsuri, din cele trei monografii publicate în urma sărbătoririi din 1986 a 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Mircea cel Bătrân[2].

După cum se intitula după anul 1404 Mircea[3], reiese că vajnicul domn reuşise să unească sub sceptrul său cel mai întins pământ românesc care a existat până la unificarea lui Mihai Viteazul şi, cum observa Hasdeu, mai mare decât întreaga Românie de după unirea din 1859[4]. Această înfăptuire a fost posibilă în urma unor strălucite victorii câştigate prin lupte crâncene şi credinţă în Dumnezeu, dintre care cea de la Rovine a dăinuit peste veacuri în conştiinţa poporului român.

Dacă în privinţa datării bătăliei de la Rovine nu există dubii, cu toate încercările unora de a schimba adevărata dată, asupra localizării încă nu s-a găsit un punct comun, pentru ca toţi istoricii români să-l accepte.

Letopiseţul Cantacuzinesc, vorbind despre „Mircea voevod bătrânul“, arată că: „Acesta au avut mare războiu cu Baezet sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiţii. Biruit-au Mircea vodă pre turci şi făr de număr au perit, trecând Baezet Dunărea fără vad. Şi alte multe războae au avut cu turcii“[5], iar cronicarul Radu Popescu afirmă: „Zice istoricul Ghiorghe Franţi că au avut războaie Mircea-vodă cu Baizit, împăratul turcescu, unul către Nicopoia, altul pă apa Ialomiţii, şi la amânduao l-au biruit pe Baizit-bei. Alt istoric scrie că un război ce au avut Mircea-vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinele, nu le spune)“[6]. Nu ştim pe ce se bazează Radu Popescu

---

* Piteşti

[1] I. Nania, *Controversata problemă a bătăliei de la Rovine - Şapte victorii strălucite obţinute în cinci ani*, manuscris.

[2] * * *, *Marele Mircea voevod*, coordonator Ion Pătroiu, Edit. Academiei, Bucureşti, 1987; Constantin Căzănişteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1987; Nicolae Şerbănescu şi Nicolae Stoicescu, *Mircea cel Mare*, Edit. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987.

[3] *D. R. H.*, B, I, 1969, doc. 28, p. 63-64.

[4] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, Edit. Minerva, Buc., 1984, p. 48 (lucrare scrisă în anul 1873).

[5] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Edit. Academiei, Bucureşti, 1960, p. 3; *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 84-85.

[6] *Istoria domnilor Ţării Româneşti*, de Radu Popescu, în: *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, vol. I, 1961, p. 239.

în spusele sale. Ceea ce cunoaştem este faptul că Georgios Sphrantzes nu pomeneşte nimic despre aceste lupte, ci doar Pseudo-Phrantzes, mitropolitul Monemvasiei, Macarie Melissenos, falsificând cartea de Memorii a lui Sphrantzes, arată că Baiazid „a pornit război împotriva lui Mircea, domnul Ţării Româneşti, stricând mult loc. Apoi Mircea a venit la luptă deschisă într-un loc neprielnic, iar sultanul, dându-şi seama că locul este potrivnic (V. Grecu traduce: „iar sultanul, chibzuindu-se în faţa locului rău", n. n.), s-a retras părăsind lupta (după V. Grecu, „Lupta de la Rovine"; după Fontes Historiae Daco-Romanae, IV, 1982, p. 443: „Probabil lupta de la Rovine - 1394); în cele din urmă, ajungând [ei] la o învoială (V. Grecu: „înţelegere", n. n.), Mircea s-a hotărât în sfârşit să-i dea tribut şi au trăit în pace"[7]. Mihai I. Cantacuzino (n. 1723 - m. cca. 1793) susţine şi el existenţa a două războaie: unul cu un seraschier, „la Cirolaşi din Ilfov" şi altul „la Rovine de pe Ialomiţa" unde Mircea câştigă şi-l alungă pe sultan „până la hotarele Adrianopolei"[8].

Într-un manuscris mai târziu al *Letopiseţului Cantacuzinesc*, după „făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiţii", se adaugă: „şi la Craiova au mai avut şi alt războiu tot cu acest sultan"[9]. Deşi adăugarea nu ne surprinde, întrucât foarte mulţi cărturari şi istorici aveau să aşeze încleştarea de la Rovine lângă Craiova, luând ca bază lucrările, destul de târzii pentru această precizare (din secolul al XVII-lea) ale lui Mauro Orbini[10] şi Giaccomo di Pietro Luccari[11], care fac probabil o legătură între asemănarea denumirii oraşului Craiova cu numele eroului atât de cântat de baladele sârbeşti, Marco Cralevici de Prilep, care şi-a găsit sfârşitul în această confruntare[12], surprinde, după cum vom vedea şi în cele ce urmează, consemnarea a două lupte între Mircea şi Baiazid. La această concluzie ajunge Dimitrie Onciul, dar nu localizează cele două lupte pe Ialomiţa şi la Craiova, ci la Craiova şi la Argeş: „Învingător la Rovine (lângă Craiova) în 10 octombrie 1394, el (Mircea, n. n.) pierdu apoi lupta la Argeş şi fu nevoit să se retragă în Transilvania"[13], întrucât „...la Rovine, lângă Craiova, s-a dat memorabila bătălie din 10 octombrie 1394, unde Mircea - după mărturii sârbeşti, bulgăreşti, bizantine, italieneşti - raguzane şi româneşti - a învins pe Baiazit"[14]. În 1902 se consemnează lapidar: „Rovine, loc istoric, unde Mircea cel Mare, Domnul Munteniei, a bătut la 1398 pe sultanul Baiazet... trecu Dunărea în anul 1398 pe la Călăraşi şi începu a pedepsi ţara. Mircea, văzând primejdia, trimise în munţi pe femei, copii şi bătrâni de la şes, cu toate vitele şi lucrurile lor trebuincioase, punând apoi să se

---

[7] Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401-1477*. În anexă, Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos, *Cronica 1258-1481*, Ediţie critică de Vasile Grecu, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p. XV, pentru Pseudo-Phrantzes; *Cronica*, p. 223.

[8] Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 395 şi 496.

[9] *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., note în subsol, p. 3, r. 45.

[10] Mauro Orbini, *Il Regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, p. 279: „Chraglicuo citta di Valachia".

[11] Giaccomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Veneţia, 1605, p. 75: „sotto la cita di Chralievo", ceea ce justifică eroarea, dacă avem în vedere „asemănarea": Craiova - Cralevici - Chralievo. Vezi şi: General Nicolau Teodor, *O eroare istorică, unde a avut loc lupta de la Rovine?*, în „România militară", anul LXXI, nr. 5, mai 1934, p. 15-17.

[12] Mauro Orbini, *op. cit.*, loc. cit.

[13] Dimitrie Onciul, *Scrieri alese*, vol. II, ed. critică îngrijită de Aurel Sacerdoţeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 126.

[14] *Ibidem*, p. 249. Tot lângă Craiova aşează Rovinele şi I. Lupaş, *Istoria Românilor*, clasa a VIII-a, p. 86; O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Bucureşti, 1937, p. 452.

arză holdele în urma lor; iar el cu o oaste destul de numeroasă, se întăreşte în pădurile dese, care ţărmuiau câmpiile apusene ale Bărăganului, în partea în care armata Turcă îşi făcea mişcările..."[15]. În 1922 aflăm consemnat că în comuna Rucăr, jud. Muşcel, „la întâlnirea Iabloviţei (Râuşorul) cu Dâmboviţa" se află Roghina (ruină şi loc mocirlos) unde ar fi fost şi luptele lui Mircea cu Turcii"[16]. Lăsând la o parte faptul că în graiul muşcelean roghină înseamnă scobitură adâncă făcută de ape, râpă, vale îngustă, ropină[17] şi foarte rar ruină, deci cu totul alt sens decât rovină, care are înţelesul de loc umed, mocirlos, cu smârcuri, şanţuri şi gropi pline de apă, nu există nici un indiciu că aici s-ar fi luptat Mircea cel Bătrân, mai ales că tradiţia orală rucăreană păstrează amintirea unei lupte când românii şi ungurii i-au bătut pe turci aici, fiind deci vorba de lupta dată în octombrie 1522 de Radu de la Afumaţi şi Ioan Zápolya[18], nicidecum de Mircea care nu a fost ajutat de unguri în lupta de la Rovine. Dacă pentru stadiul cercetărilor istorice din 1922 scurta presupunere îndoielnică a lui C. Rădulescu-Codin este scuzabilă, o asemenea afirmaţie a luptei lui Mircea în Roghina Rucărului este susţinută şi în 1972 într-o publicaţie pe plan local[19] şi, regretabil, este extinsă şi prin publicaţiile editurilor centrale, afirmându-se că: „Dâmboviţa are la Rucăr nu numai o Posadă aidoma celei descrise în Cronicon Pictum (autorul localizează aici şi Posada - 1330, n. n.) ci şi, extrem de aproape, şi o „Roghină" căreia i se atribuie şi astăzi, după starea neschimbată a terenului, sensul de loc mlăştinos"[20], iar mai departe: „punctul numit Roghină-Rovină (sic!) de la Rucăr corespunde acestor însemnări ale cronicarilor: „Aici pârâiaşul Roghina (Rovina), afluent pe dreapta râului Dâmboviţa, cunoscut pe atunci din hărţi ca râul Ialomiţa (sic!), formează un loc mocirlos, plin de mlaştini până în ziua de astăzi..."[21]. Greşeala este că autorii confundă „roghină" cu „rovină" care înseamnă în graiul românesc mlaştină, loc acoperit de smârcuri, în timp ce roghină, în toată zona de sud a Carpaţilor, este sinonim, după cum am constatat pe teren, cu „ropină, ropini şi ropine, s. f. râpă; surpătură; p. ext. scobitură făcută de ploi, de torente; şanţ, scochină"[22]. Această greşeală exclude ipoteza lui C. Rădulescu-Codin, amplificată fără noimă în zilele noastre.

În 1934 se aşeza bătălia de la Rovine în rovina Călmăţuiului, lângă satul Putineiul, în Teleorman[23], pentru ca în 1937 să se afirme că „lupta a trebuit să se dea în marginea Craiovei, la Rovine, „ruine"[24], sau „probabil în Dolj, unde se află un loc Rovine, lângă Scăeşti, pe Jiu, în jos de Craiova"[25]. Tot prin 1936-1938, vorbindu-se

---

[15] George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. V, Bucureşti, 1902, p. 248.

[16] C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, vol. I, *Comuna Corbi şi locuitorii săi*, Tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1922, p. XXVII.

[17] *Ibidem*, p. CXXI, mai consemnează: Roghina şi Roghină - râpă la Rucăr, Roghină la Lereşti, Roghina Mare şi Roghina Mică, livede la Retevoeşti şi Ropina, deal la Racoviţa.

[18] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1971, p. 116.

[19] Gh. Pârnuţă, *Rucăr - monografie sociologică*, Comitetul pentru Cultură Argeş, Societatea Culturală „Ion Barbu" din Rucăr, Bucureşti, 1972, p. 31-32.

[20] Nicolae Docsănescu, *Valea Voievozilor*, Editura Academiei, Bucureşti, 1981, p. 67.

[21] *Ibidem*, p. 68-69.

[22] D. Udrescu, Glosar regional Argeş, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 227.

[23] General Nicolau Teodor, *op. cit.*, loc. cit, p. 15, 17, 18.

[24] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 297.

[25] O. G. Lecca, *op. cit.*, loc. cit.

despre istoricul județului Ialomița, se arată că „era prielnic îndeosebi armatelor reduse ale Principatului, care puteau lovi repede, după tactica lor, o armată numeroasă în mersul ei prin Bărăgan. Aici, la al doilea Rovine, Mircea bătu pe Turci în 1394", iar în plasa Căzăneşti apare satul Rovine, la sud-vest de Reviga;[26] mai târziu, pentru ca localizarea să fie credibilă, un alt sat al comunei Reviga, din apropiere de satul Rovine, fu denumit Mircea cel Bătrân,[27] încât cine priveşte harta şi vede satul Rovine la 1,5 km vest de bălțile râului Fileanca-Reviga, iar la 2 km est de aceste bălți satul Mircea cel Bătrân[28], rămâne imediat cu convingerea că aici s-a dat bătălia de la Rovine. Numele comunei este luat după lacul Reviga, aflat la sud de sat, şi care comunică, prin Valea Fileanca, cu Lacul Crunți[29], acesta comunicând, tot prin Fileanca, spre sud, cu Lacul Fundata; pe coastele Văii Fileanca, la nord de Lacul Crunți, se află comuna Crunți[30], azi sat al comunei Reviga[31]. Aşadar în toată zona nu a existat nici pomeneală de un toponim „Rovine", plăsmuit după primul război mondial. Cercetând personal această zonă, am constatat că tradiția populară, care păstra amintirea a două vetre ale satului Reviga - Reviga Veche, mai în sus, de unde oamenii s-au mutat în urma unei molime de ciumă şi au format Reviga Nouă, mai în jos, susține că altădată, pe toată Fileanca, cu bălțile Cocora, Reviga, Crunți şi Fundata, erau zăvoaie şi stufărişuri în care cloceau atât de mulți cocori, gâşte şi tot felul de păsăret, încât larma lor făcea să vuiască întregul Bărăgan, mai ales când pajurele, şoimii şi hereții dădeau iama printre ele. Toponimia este în perfectă concordanță cu această realitate păstrată de memoria colectivă, Balta Cocora şi satul Cocora amintesc numărul mare al cocorilor care cuibăreau aici. Reviga este un străvechi compus slav, în conformitate deplină cu tradiția: vb. rev(a) - a vui, a urla, a răcni, a răsuna + igo (la pl. iga) - spaimă provocată de cineva străin (crud), asuprire, zăpăceală, zarvă. Aşadar, Reviga înseamnă vuiet, larmă a păsăretului de baltă, speriat de amenințarea numeroaselor răpitoare. Dacă mai adăugăm şi faptul că tradiția orală, folclorul local, nu păstrează nimic despre amintirea unei lupte cu turcii la Reviga, avem toate motivele să cerem redarea vechilor nume în locul plăsmuirilor recente - Rovine şi Mircea cel Bătrân.

Prin 1947, Rovine - locul bătăliei lui Mircea -, se declara „localitate neidentificată până astăzi"[32], pentru ca apoi să se aşeze ambele lupte pomenite de izvoarele istorice, pe Argeş: „la Rovine pe Argeş (localitatea neidentificată până azi)"[33] şi „...după ce mai încercă să lupte lângă Curtea de Argeş, Mircea se retrage la Braşov"[34]. În 1962 bătălia se localizează „pe malurile Argeşului, nu departe de cetatea

[26] *Enciclopedia României*, vol. II, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1938, p. 235.

[27] *Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Română*, Editura de Stat pentru Literatură Ştiințifică, Bucureşti, 1954, p. 301; Ion Iordan, Petre Găştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 179.

[28] Vasile Dragomir, Victor Balea, Gheorghe Mureşan, Gheorghe Epuran, *România. Atlas Rutier*, Editura Sport-Turism, Direcția Tipografică Militară, 1979, 61 B, p. 80.

[29] G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, G. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 231.

[30] *Ibidem*, vol. II, p. 791.

[31] *Județele României Socialiste*, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 313.

[32] Gh. I. Georgescu, Dumitru Tudor, Vasile Maciu, Mihail Roller, *Istoria României*, manual unic pentru clasa a VIII-a secundară, 1947, p. 111.

[33] Mihail Roller, *Istoria R. P. R. Manual pentru învățământul mediu*, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1952, p. 93.

[34] *Ibidem*, p. 94.

de scaun a ţării“[35], iar după aceea să se afirme că războiul s-a purtat „undeva în Argeş“[36], sau „la Argeş - cum sunt unanime în a consemna sursele turceşti: Arceş, Arkiş“[37]. S-a propus chiar şi o localizare în interiorul oraşului, lângă „Mănăstirea de la Curtea de Argeş“, deoarece, „e posibil ca vechiul lăcaş, care a precedat ctitoria lui Neagoe Basarab (1512-1521) să fi trecut, la sfârşitul sec. XIV, printr-o fază de ruinare“. Remarcabilă, în acest sens, ni se pare o precizare din Balada Meşterului Manole: Neagoe vodă căuta „Un zid învechit / Şi neisprăvit, / De mult părăsit“ - cu alte cuvinte, o ruină - pe care l-a înlocuit cu strălucitoarea lui ctitorie. De altfel, însuşi Nicolae Iorga explica cuvântul rovine prin „ruine“[38], autorul neştiind că nicăieri în graiul românesc nu există sinonimie între rovine şi ruine. Şi mai greu de acceptat este părerea că bătălia s-ar fi dat în Curtea de Argeş lângă „ruinele fostei reşedinţe voevodale, profund afectată de invazia maghiară din 1330“[39], nu numai din considerentul arătat mai sus, dar şi prin faptul că în cei 65 de ani care trecuseră, curtea domnească se refăcuse indiscutabil. Nicolae Constantinescu susţine de asemenea, că în oraşul Curtea de Argeş, „au fost purtate lupte - căci arheologia a sesizat urmele unui mare incendiu la Curtea domnească, într-un nivel datat cu monede emise de voevod înainte de 1394“[40], afirmaţie nesprijinită de dovezile sale arheologice[41]. De altfel, N. Constantinescu mai susţine că marea bătălie de la 10 octombrie 1394 de la Rovine s-a dat în „ţinutul de lângă Merişanii de azi (sat care exista probabil şi în timpul lui Mircea cel Bătrân)“, că Rovinele se află deci, „aici, la circa 20 km de oraşul-capitală Argeş, în lunca şi şesul cu mlaştini dintre cele două ape, cu munţi (ai Făgăraşului) profilaţi în zarea nordică[42]. Această localizare, însă cu altă dată a evenimentului, a fost îmbrăţişată şi de alţi autori[43]. Alte localizări, ar fi: „pe valea râului Argeş, în comuna Ţuţuleşti, la miazăzi de Piteşti[44], sau, şi mai şi, la „Ţuţuleşti pe Ialomiţa, în apropiere de Piteşti“[45].

Încă din 1944 se arăta, cu deosebită competenţă, că „lupta de la Rovine a fost o luptă în codru, întocmai ca luptele lui Ştefan cel Mare la Vaslui, Războieni şi Codrii Cosminului; este o caracteristică tradiţională a strategiei defensive româneşti în toate timpurile“, „lupta nu poate fi căutată decât pe linia ce uneşte Turnu cu Argeş“[46]. După 1960 s-a propus, şi nu fără temei, localizarea bătăliei la 20 km sud de Piteşti şi la 14 km vest de apa Argeşului, în linie dreaptă, în vestul comunei Ţuţuleşti, pe Valea

[35] B. Câmpina, D. Mioc, în: *Istoria României*, vol. II, (1962), p. 368.
[36] Gh. Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, colaborator literar colonel Gh. Bejancu, Editura Militară, Bucureşti, 1976, p. 44.
[37] Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1655*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1978, p. 63.
[38] Sergiu Iosipescu, *La Rovine în câmpii*, în „Magazin Istoric“, anul VIII, nr. 12 (93), decembrie 1974, p. 18.
[39] Vasile Muntean, *Organizarea mănăstirilor româneşti în comparaţie cu cele bizantine - până la 1600*, Bucureşti, 1984, p. 37, n. 109.
[40] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Editura Militară, Bucureşti, 1981, p. 107.
[41] Idem, *Curtea de Argeş (1200-1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Edit. Academiei, Buc., 1984.
[42] *Ibidem*, p. 31; idem, *Mircea cel Bătrân*, p. 103, de unde am luat şi citatele.
[43] *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 170; vezi şi harta „Bătălia de la Rovine“, p. 171.
[44] V. Tamaş, *Locuri din regiunea Argeş legate de amintirea lui Mircea cel Mare*, în „Secerea şi ciocanul“, anul XVI, nr. 3851, duminică 25 septembrie 1966, p. 2.
[45] Grigore Olaru, *De două ori Rovine - din nou despre localizarea bătăliei din anul 1394*, în „Magazin Istoric“, anul XVI, nr. 6, (183), iunie 1982, p. 60.
[46] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Casa Şcoalelor, 1944, p. 241, 243.

Gligănelului, în partea de nord a şoselei Costeşti-Ţuţuleşti[47], localizare susţinută de mai mulţi istorici: „a avut loc la 10 octombrie 1394 la Rovine, probabil cam la 20 km sud de Piteşti“[48], „loc situat pe drumul dintre Turnu şi Curtea de Argeş“[49], „pe drumul dintre Turnu şi Argeş“[50], ceea ce corespunde, de fapt, cu intuiţia istoricului P. P. Panaitescu. O opinie aparte s-ar părea plasarea bătăliei la „Cacaleţii za Rovina“, pe Neajlov, în fostul judeţ Vlaşca[51], dar şi aceasta vine în sprijinul localizării la Ţuţuleşti, deoarece „Rovina Cacaleţilor“, sat care a aparţinut până în 1830 de Vlaşca, se afl, în 1832, în continuarea Rovinelor de la Ţuţuleşti, formând o singură câmpie[52].

Am lăsat, la încheierea ipotezelor de localizare a marii bătălii, părerile regretatului Constantin C. Giurescu. În tinereţe, prin 1934, în *Cursul de Istoria Românilor*, predat la facultate, C. C. Giurescu conchide: „Mi se pare mai probabil că lupta să se fi dat la Rovine în Oltenia, în apropierea Craiovei, şi admit data de 10 octombrie 1394“[53]. Dar, în 1946, marele istoric afirma cu privire la localizarea Rovinelor că „unii cred că ar fi fost lângă Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu, alţii le aşează pe apa Ialomiţei. Mai probabilă pare însă o a treia grupă de păreri care le situează pe unul din râurile atinse în drumul dintre Turnu şi Curtea de Argeş, deci pe Călmăţui, pe Vedea, pe Teleorman sau pe Argeş“[54]. Din 1971 îşi schimbă total părerea, afirmând hotărât că „locul bătăliei de la Rovine n-a fost nici pe Ialomiţa, nici pe direcţia Turnu-Argeş, ci pe drumul care, pornind de la Severin, trecea Jiul, apoi Oltul, spre a ajunge la reşedinţa lui Mircea... De aceea, revenind asupra unei păreri mai vechi, din 1946, socotim că lupta de la Rovine a avut loc pe Jiu, în marginea Craiovei, aşa cum arată cronicarii Giacomo di Pietro Luccari şi Mauro Orbini“, ţinând totuşi să precizeze: „Desigur, localizarea luptei de la Rovine, lângă Craiova, rămâne încă o ipoteză“[55]. Reluând problema, pentru localizarea respectivă, se aduce ca argument un document din secolul al XV-lea, descoperit în 1957 de către istoricul turc H. Inalcik în arhivele de la Topkapî Serai din Istanbul, în care se arată o incursiune imaginară a lui Baiazid Yldîrîm (Trăznetul) prin Ungaria inferioară şi Banat, intrând în Ţara Românească pe la Turnu Severin, înaintând dinspre vest spre est[56], iar în final

---

[47] A. A. Bolşacov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie“, IV, 1960, p. 391-394; Marin Branişte, *Noi contribuţii la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în „Mitropolia Olteniei“, anul XV, nr. 7-8, 1963, p. 612-618; Ion Nania, *Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*, în „SAI“, V, 1963, p. 431-435.

[48] Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliţa, *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 63.

[49] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României, Partea întâi (sec. al X-lea - sfârşitul sec. al XVI-lea)*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 168.

[50] Ştefan Pascu, *Epoca medie (feudală)*, în *Istoria Romăniei. Compendiu*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 144.

[51] G. T. Ionescu, *Contribuţiuni la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrân şi a lui Vlad voevod în Ţara Românească*, în *Materiale ale sesiunii ştiinţifice a Institutului Pedagogic Bucureşti pe anul 1956*, Bucureşti, 1957, p. 269, n. 1.

[52] Arh. St. Piteşti, fond Tribunalul jud. Argeş, dosar, nr. 214/1832.

[53] General Nicolau Teodor, *op. cit.*, loc. cit., p. 6.

[54] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor. Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun*, vol.I, ediţia a V-a, Bucureşti, 1946, p. 471.

[55] Idem, *Căutând pe hartă Posada, Rovine, Vicina*, în „Magazin istoric“, V, nr. 1(46), ianuarie 1971, p. 55.

[56] Documentul, datat după anul 1442, evocă itinerariul lui Baiazid care trece Dunărea la Pojejena, o ia spre vest pe la Zalánkemen-Titel-Becicherec-Timişoara-Şemlacul Mare şi Şemlacul Mic-Caraşova-Sebeş-Mehadia-Orşova şi intră în Ţara Românească pe la Severin: H. Inalcik, *An ottoman document on Bayezid I*

C. C. Giurescu se întreabă: „Cum rămâne însă cu cronicile lui Neşri şi Leunclavius, care arată că Baiazid a trecut Dunărea pe la Nicopole, şi cu cronica Enveri, care afirmă că lupta s-a dat în apropiere de râul Arcîş (Argeş)?". Istoricul răspunde prin soluţia arătată de cronicari - existenţa a două lupte: „Putem admite că un al doilea corp de oaste turcească a trecut Dunărea pe la Nicopole, urcând apoi spre miazănoapte, şi că, după ce s-a unit cu corpul principal, condus de Baiazid, a avut loc a doua luptă care a putut să se dea în apropiere de râul Argeş"[57]. Observăm, deci, că însuşi Constantin C. Giurescu a avut ezitări şi nedumeriri, căutând permanent o localizare a Rovinelor, întrucât unii, „le socot lângă Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu, dacă Baiazid venea dinspre Turnu Severin"[58]. „Dacă însă Baiazid a intrat pe la Nicopole, atunci Rovinele trebuie căutate în altă parte"[59]. Cu toate acestea sunt încă unii cercetători care mai susţin că lupta de la Rovine s-ar fi dat pe lângă Craiova[60].

Lăsând la o parte contradicţiile istoricilor moderni, reamintim cronicarii români. Din cele mai vechi surse româneşti reiese deci clar că un război s-a purtat spre est, „pă apa Ialomiţii" şi altul „cătră Nicopoia", spre Turnu Măgurele, pomenindu-se şi de Rovine[61]. Izvoarele sârbeşti, contemporane evenimentului, chiar dacă se păstrează în copii târzii, vorbesc de „rovine" - na rovinah, u rovina[62]. Documentul turcesc mai sus pomenit, datat după 1442, arată că lupta dintre Mircea şi Baiazid „s-a continuat o săptămână întreagă pe Argeş"[63]. Enverî, unul dintre cei mai vechi cronicari, spune că s-a dat „în apropiere de Arkiş"[64], iar cronicarul Mehmed Neşri, care s-a născut pe vremea sultanului Murad al II-lea (1421-1451) şi a murit pe la 1520 (în anul 926 după Hegiră), la o vârstă foarte înaintată, spune că lupta s-a dat „la locul numit Argeş (Arkaşi)"[65], ştire preluată şi de cronicarul german Leunclavius, care aminteşte de o

expedition in to Hungary and Wallachia, în: *Actes du X-e Congrès International d'Etudes Byzantins Istanbul*, 1957, p. 220-222. Drumul lui Baiazid, cit. şi: Nicolae Constantinescu, *Coconi - un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân - Studiu arheologic şi istoric*, Editura Academiei, Bucureşti, 1972, p. 153. „Documentul conţine atât realităţi cât şi ficţiuni post festum", „realizează o incursiune imaginară" şi „constituie expresia grandilocventă", în scopul educării războinice: Aurel Decei, *Deux documents turcs concernant les expedition des sultans Bayazid I-er et Murad II dans les pays roumains*, în „Revue Roumaine d'Histoire", tom XIII, nr. 3, 1974, p. 395-413; Idem, *Relaţii româno-orientale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 209-222.

[57] Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Editura Albatros, Bucureşti, 1977, p. 164-165.

[58] Drumul este o născocire: Aurel Decei, *op. cit.*, p. 220-221.

[59] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor. De la mijlocul secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 74.

[60] Vasile Rotomeza, *Rovine. Opinii, Studii Vâlcene*, 1972, p. 214-216; Zaharia Gărău, *Noi argumente privind localizarea bătăliei de la Rovine lângă Craiova. O ipoteză de lucru*, în „Oltenia", 1981, p. 69-87.

[61] Vezi mai sus, trim. 5 şi 6.

[62] Lj. Stojanović, *Stari, srpski, hrisovulij, akti, biografije, letopisi, tipiki, pomeniki, zapisi i dr*, în: *Spomenik Srpska Kraljevsca Akademija*, Belgrad, III, 1890, p. 126, 132 şi 140; idem, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*. Sr. Karlovci, 1927, p. 213-219.

[63] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 213. Decei pune în paranteză: „pe (malurile) Argeş", dar cum din documentul turcesc Argeş nu se traduce în cazul genitiv, iar cuvântul „malurile" lipseşte, este clar că lupta s-a dat în zona numită Argeş.

[64] *Ibidem*, p. 213, n. 8.

[65] *Ibidem*; vezi şi Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmed, *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 39 pentru Enveri şi 113 pentru Neşri.

bătălie, „in loco quem Turcitam Arcas, quam Artzes nominant..."[66] („în ţinutul pe care turcii îl numesc Arcas sau Artzes"), aşadar nefiind vorba nici de localitate, nici de râu, cum greşit se interpretează, ci de ţinut, zonă, regiune, parte de loc, termeni corespunzători lat. „in loco", ceea ce noi numim azi, ca şi în trecut, zona Argeş, judeţul Argeş. De altfel, istoricul turc „Mükrimin Halil Ynanc, în lucrarea *Bayezid I Yldîrîm*, în *Islâm Ansiklopedisi*, vol. II, Istanbul, 1946, p. 346, folosind izvoarele turceşti adoptă grafia Arkuş ovasinda („pe câmpia Arkus")"[67].

Având în vederea faptul că toponimia românească nu cunoaşte azi, la sud de Carpaţi, nici o localitate, cătun, sat ori comună cu numele Rovine[68], iar în grai avem termenul general răspândit „Rovină, rovine s.f. 1. Groapă, adâncitură, surpătură de teren, râpă (mocirloasă). 2. Loc mlăştinos, mlaştină, mocirlă (acc. şi róvină. - Pl. şi rovini) - Din bg. rovine"[69], precum şi calificativul „Rovinos adj. (Teren) plin de rovini, mocirlos"[70] şi făcând o coroborare cu afirmaţiile documentelor mai sus amintite, reiese că „Rovinele" din timpul lui Mircea cel Bătrân sunt nişte mlaştini, smârcuri, mocirle, „rovine", care trebuie căutate în zona de câmpie a Argeşului până pe Ialomiţa.

Cunoscând cele de mai sus şi, mai ales, marea întrebare: „Unde au fost Rovinele?", o simplă întâmplare din toamna anului 1957 ne-a determinat preocuparea faţă de această problemă. Mergeam pe şoseaua Costeşti-Ţuţuleşti, când atenţia ne-a fost atrasă de trunchiurile uriaşe ale unor stejari, vreo 11 la număr, risipiţi pe o mare întindere, scoşi din pământ prin dezvelirea şi tăierea rădăcinilor. Atunci am aflat că spre est câmpia poartă numele de Rovine. Pe loc ne-a încolţit în minte bătălia de la Rovine şi priveam martorii marii încleştări care supravieţuiseră 600 de ani şi care zăceau doborâţi de vitregia ignoranţei. Am aşteptat cu nerăbdare primăvara anului 1958, când am pornit periegheze obositoare, cercetări pe care le socotim încheiate abia acum, după 45 de ani.

Încă din 1963 arătam că la vest de satul Ţuţuleşti, pe Valea Gligănelului, în partea de nord a şoselei Costeşti-Ţuţuleşti, au existat până în primăvara anului 1962 resturi de păduri seculare dispuse pe un teren uşor accidentat. De o parte şi de alta a şoselei, mai mult la vest de Gligănel, se întindea altădată o pădure numită de localnici Róvina Mică, iar spre nord, tot pe Gligănel, începând din partea de miazănoapte a Lacului Popii se întindea, până în partea nord-estică a Eleşteului Raicului, în dreptul comunei Suseni, pădurea Róvina Mare. La est de acestea se întindea o altă pădure, mai

---

[66] Leunclavius, *Historia musulmana Turcorum de monumentis ipsorum exscripta*, Frankfurt, 1591, col. 320.

[67] Aurel Decei, *op. cit.*, loc. cit.

[68] Din cercetările noastre amintim: Rovine, câmpie la vest de satul Priseaca, municipiul Târgovişte, în care a existat, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea şi Fântâna din Rovine, unde tradiţia nu păstrează nimic în legătură cu vreo luptă; din 100 de locuitori din Priseaca, în vârstă de 20-40 de ani, doar doi cunosc toponimul Rovine; din 100 de locuitori de peste 50 de ani, 67 cunosc ambele toponime. Nu este exclusă o ciocnire între Mircea şi turci în apropiere de Târgovişte, cum o dovedeşte locuinţa 1-B din vatra Curţii Domneşti: Nicolae Constantinescu şi Cornel Ionescu, *Asupra habitatului urban de la Târgovişte înainte de 1394. Repere din viaţa Curţii Domneşti*, în „SCIVA", 31, 1, 1980, p. 67 şi urm. O ciocnire cu turcii se putea întâmpla şi la Târgovişte, atât în anul 1391, dar şi în 1394. Tot din cercetări personale mai amintim toponimul Rovinari la sud de satul-comuna Cotmeana, jud. Argeş. Cercetând 30 de ţărani în vârstă de peste 70 de ani, majoritatea neştiutori de carte, aceştia nu cunoşteau nici o legendă în legătură cu toponimul Rovinari (august, 1972).

[69] *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958, p. 727; DEX, 1975, p. 817.

[70] I. Aurel Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*. Editura Cartea Românească S.A., Bucureşti, 1931, p. 1083.

mică în suprafaţă, care înconjura Eleşteul Ilenii, despărţită de celelalte două printr-un drum ce porneşte din Róvina Mică, de la şoseaua Costeşti-Ţuţuleşti, din punctul „Troiţa", traversează Gligănelul şi trece pe lângă partea de est a Lacului Popii, ajungând la estul Eleşteului din Câmp, de lângă satul-comună Suseni. Se mai păstra, pe atunci, un mic petic din această pădure denumită Tufele Roşii, defrişată în 1973, în marginea satului Odăeni-Ţuţuleşti. Drumul amintit este cunoscut de localnici sub numele de Drumul Omorului. Privitor la aceste toponimice, am făcut următoarele constatări: - din 100 de subiecţi[71] din satul Ţuţuleşti, toţi 100 cunoşteau denumirea de Tufele Roşii şi Drumul Omorului, 97 denumeau partea vestică a Gligănelului, Róvina (Róvina Mică şi Róvina Mare) folosind pluralul Rovine, doi foloseau termenul Róvinele Mici şi Róvinele Mari şi unul întrebuinţa termenul Rovinélele. Pădurea Ţuţuleasca din unele hărţi, din vestul Gligănelului, este necunoscută de localnici, terenul făcând parte din Rovine. Denumirea de Ţuţuleasca este dată de locuitorii din Gliganul de Sus şi Costeşti. Din 100 de locuitori din Costeşti (pe atunci comună), 79 foloseau denumirea de Ţuţuleasca, 14 o denumeau Rovina Ţuţuleştilor, patru Rovinele Ţuţuleştilor, iar trei nu cunoşteau nici o denumire pentru acest câmp, acoperit altădată de pădure.

Despre Róvina cei chestionaţi spun că, mai demult, a fost o pădure mare şi aşa de deasă, încât se putea merge din creangă în creangă, fără să se atingă pământul şi că aici era locul de refugiu al localnicilor în timpul zaverei. În Róvina Mică a existat o mlaştină întinsă şi un lac numit Ciuvica, precum şi o altă mlaştină întinsă, Mlaca, din care nu se scurgea apa niciodată. Lacul Ciuvica a mai rămas astăzi sub formă de mici lăsături pe terenul cultivat, iar din Mlaca, întinsă prin anii 1900 pe circa 5-6 hectare, a mai rămas o porţiune de 1-1,50 ha în apropiere de „Troiţă" (în 1958). După mărturia unui mare număr de locuitori, până prin anul 1910, au existat prin aceste părţi o mulţime de stejari cu diametrul de peste 2 metri, iar fâneţele erau cuprinse de smârcuri permanente, dispărute astăzi din cauza defrişării totale şi a cultivării pământului. În memoria localnicilor a dăinuit o puternică tradiţie privitoare la toponimele zonei, a pădurii Tufele Roşii.

Ţăranul a iubit pădurea pentru că i-a fost scut şi l-a primit în desişurile ei, în vremuri de pribegie: „Au fost timpuri grele... Pe-aici s-au dat lupte multe, că era pământul cumpănă de drumuri: Drumul Slatinii, care venea de la Craiova, dar şi Drumul ăl Mare şi Drumul Giurgiului, care veneau de la Dunăre şi duceau la Argeş"[72]. Tradiţia păstrează o interesantă legendă privitoare al Rovine şi toponimia locului... Pădurea Roşie şi Drumul Omorului şi Lacul Popii, în amintirea celui care a sfinţit oastea şi locul înainte de măcel şi Drumul Cerbului care merge până-n satul Cerbu, ce aminteşte de minunea dumnezăiască. De-atunci se zice că Albul ăla a primit moşie de-a-ntemeiat satul Albota, iar un viteaz, Şerban, a primit moşie mai aici, de-a-ntemeiat Şerbăneştii..."[73].

Un alt locuitor din Ţuţuleşti, Petre Mateescu, care cunoştea legenda, ne spunea, în mai 1962, că oastea română a fost condusă de Mihai Viteazul, lucru

[71] Subiecţii au fost bărbaţi între 30 şi 85 de ani, fiind chestionaţi în septembrie 1958.
[72] Petre Mateescu (n. 1900) şi Pavel Stănescu. Foarte interesant este faptul că s-a păstrat nealterată, până în vremea noastră, noţiunea de „oastea a mare" care a apărat „moşia", adică ţara.
[73] De la Florea Dima (n. 1888).

explicabil prin faptele de vitejie ale acestui domnitor şi prin timpul mai puţin îndepărtat de noi. Din 100 de persoane chestionate, din satul Ţuţuleşti, 37 nu ştiu de unde vine denumirea pădurii Tufele Roşii, 48 spun că de la o luptă cu turcii, când au fost stropite cu sânge, 11 spun că poate din timpul zaverei, când turcii omorau pe localnici, iar 4 spun că probabil de la culoarea frunzelor în timpul toamnei. Referitor la Drumul Omorului, din 100 de persoane, 40 spun că nişte hoţi ar fi omorât aici doi călători, tatăl şi fiul său, care veneau de la Bucureşti cu banii; 48 spun despre aceeaşi luptă cu turcii, 10 spun că poate din timpul zaverei şi doi nu ştiu nimic.

Privind tradiţia despre această mare bătălie, care s-a dat în Rovinele Ţuţuleştilor, nu este lipsit de importanţă, credem, să amintim că până la cel de al doilea război mondial aproape că nu era nuntă din satele Ţuţuleşti, Gruiu, Gliganu, Rociu, Bârlogu şi Teiu din Vale să nu se cânte „Cântecul despre Rovine“[74]. De la bun început am socotit acest cântec opera unui rapsod popular sub influenţa capodoperei eminesciene „Scrisoarea a III-a“[75]. Creaţia are meritul de a fi contribuit la trezirea amintirii marii bătălii în această zonă, dar nu exclude nici posibilitatea existenţei unei variante populare, care să fi fost auzită şi prelucrată de marele nostru poet[76] şi introdusă în capodopera sa.

Foarte interesant este faptul că tradiţia cu privire la bătălia de la Rovine a fost foarte puternică pe o arie destul de întinsă, mai ales spre sud de Ţuţuleşti. Pe teritoriul comunei Negraşi, la aproximativ 12-14 km distanţă, între vechile drumuri Drumul Mare la vest şi Drumul Giurgiului la est, s-a păstrat toponimul Puţul lui Baiazid[77] despre care, în septembrie 1974, locuitorul Gheorghe Mănoiu zis Checiu (n. 19 martie 1903) cunoştea o interesantă legendă: „Se zice că pe vremea sultanului Baiazid, când o fi trăit, nu ştiu, a venit cu oaste mare să cotropească ţara. Şi venind el cu oastea, fiind toamnă, când se pornesc nunţile, în Negraşi era nuntă şi petrecere. Da de unde până unde, aflară păgânii şi se-ndreptară spre sat. Şi toate fetele, de frică să nu fie luate-n robie, împreună cu mireasa, s-au aruncat în fântână, mai bine să moară decât să fie robite. Flăcăii şi bărbaţii au fugit călări pe cai spre oastea românească. Şi de-atunci a rămas amintire Puţul lui Baiazid la Negraşi şi o pădure Tufele Roşii, unde i-au bătut românii pe păgâni şi s-au făcut tufanii roşii de sânge. Pădurea asta este dincolo de Gliganu, mai spre Găleşeşti; nu o ştiu care este. Nici puţul lui Baiazid nu se mai ştie precis unde a fost; se zice că ar fi fost pe Negrişoara, unde a fost satul pe vremuri. Alţii zic că ar fi fost pe Drâmbovnic. Numai Dumnezeu mai ştie unde o fi fost“.

Povestea cu fetele care s-au aruncat în fântână de frica turcilor circulă şi în satele Mozacu, Mozăceni, Recea şi Slobozia, fiecare povestitor plasând-o pe teritoriul satului său; peste 80% o plasează toamna, când în sat era o nuntă; ceilalţi vorbesc despre o sărbătoare, când fetele şi flăcăii erau la horă, fără să precizeze anotimpul.

---

[74] Cules de la Gheorghe Tomescu (n. 26 aprilie 1902 în Teiu Vale), octombrie 1956; îl ştia de la un lăutar bătrân din satul Rociu.

[75] Părere formulată şi de eminescologul Augustin Z. N. Pop, într-o scrisoare adresată nouă şi datată: Bucureşti, 9 februarie 1981.

[76] Eminescu trece prin Argeş în vara anului 1866: Augustin Z.N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1978, p. 79, dar şi în 1878, în drum spre Floreşti-Dolj, unde traduce documentele transcrise de Hurmuzaki la Viena.

[77] Toponimul Puţul lui Baiazid a fost sesizat şi de prof. Ion Ionescu, *Toponimia comunei Negraşi - lucrare pentru gradul I la limba română*, 57 pagini dactilografiate.

De o importanţă excepţională sunt câteva legende care au circulat în comuna Mozăceni: „Căpitanul Mozac", „Cum s-a hotărnicit moşia Mozăcenilor", dar mai ales „Legenda Bisericii Sfânta Cuvioasă Paraschiva": „Acu, se zice că luptele alea scurte, ca fulgerele, asupra hoardelor păgâne, vreo trei-patru până la lupta cea mare, au fost cu mare meşteşug, dar şi cu mare osteneală, că şi de piatră să fi fost, şi tot oboseşti; chiar şi călări fiind, li s-au muiat braţele, iar de mâncat n-au gustat dumicat nici de cuc; au băut doar apă din păraie. Iar după bătălia aceea cruntă, în care au căzut turci câtă trestie pe baltă, le tremurau alor noştri trupurile, şi mâinile şi picioarele; le tremura, se spune, până şi vederea; rămăseseră-n ochi cu sclipirile iataganelor şi lăncilor pe care le opriseră din lovituri cu ghioagele, pentru a-nlătura izbiturile morţii; şi rămăseseră-n urechi cu urletele de luptă ale hoardelor turceşti. Ce mai la deal, la vale... a rămas din gură-n gură peste veacuri povestea aia, cu lupta care a-nroşit apele şi-a acoperit pământul cu morţi, cum n-a mai fost aşa bătălie; bătălie de-o zi, dar cu cazne cât în zece! Puhoaiele turceşti, rărite, au făcut cale-ntoarsă, chiar din noaptea care a urmat. Şi pe unde era să se-ntoarcă hoarda păgână, dacă nu tot pe la noi, pe-aici, să ajungă mai repede la Dunăre. Obosiţi, cum erau, mozăcenii cu Mozac al lor în frunte, n-au vrut să-i lase pe păgâni chiar aşa de capul lor; înspăimântaţi-înspăimântaţi or fi fost ei, păgânii, dar foamea le rodea burţile şi-i punea necuratul de se mai abăteau în cete prin cătune, pe la casele oamenilor, să prade mâncare; mai făceau şi alte rele. Şi-atunci Mozac cu mozăcenii noştri îi scurtau de fesuri, cu capete cu tot; aşa i-a dus până spre Dunăre, retezând capetele celor ce se răzleţeau din ordie. Şi-n noaptea care a urmat după alungarea lor, obosiţi frânţi, au poposit la o bisericuţă, la marginea unui sat; au legat caii de arborii din faţa sfântului lăcaş, şi-au aşternut sumanele pe muruiala bisericii, că pe-atunci nu aveau toate bisericile pardosele ca astăzi, şi s-au culcat îngrămădiţi, să se încălzească, toţi 70-80, câţi or fi fost, că le-a ajutat Bunul Dumnezeu de nu pierise nici unul. Şi-n noaptea aia a avut Mozac un vis frumos, atât de frumos, încât se simţea odihnit şi atât de înzdrăvenit, de parcă nu fuseseră cinci zile încheiate de încăierări primejdioase şi ostenitoare. Şi-n vis se făcea că era o zi de vară, şi străluceau toate peste tot, ca fotele fetelor în horă; şi era cald; şi el sta la umbra unui gorun, la poalele pădurii, dincolo de Balta Mare. Şi dintr-o dată îi apare în faţă o fată tânără şi frumoasă, dar nu blondă ca ielele, că avea părul ca pana de corb şi ochii ca două mure coapte; era blândă-n priviri şi-mbrăcată într-o rochie albă, aşa, ca de mireasă, şi purta la gât o cruciuliţă strălucitoare, cu Isus pe cruce. S-a apropiat de el cu dreapta întinsă, puindu-i-o pe creştet, acolo unde s-a frânt iataganul izbit de fierul de sub căciulă. „- Erai mort dacă nu-ntindeam eu mâna; iataganu-ţi reteza gâtul; azi e a şasea zi de când te-am salvat de la moarte, pentru că şi tu ai salvat şi eliberat atâtea copile de la robie şi pângărire. Să fiţi sănătoşi cu toţii, Domnul să vă aibă în pază, iar voi să apăraţi mereu sfânta cruce şi credinţa în Cristos". Şi s-a topit ca o vedenie; s-a trezit buimăcit, privind sfinţii de pe pereţii bisericuţei. Se luminase bine, iar voinicii se treziseră cu toţii; l-au văzut speriat şi plin de nelinişte; le-a povestit Mozac visul; toţi s-au cutremurat zicând: „Apoi, azi este prea Sfânta Cuvioasă Paraschiva". „ - Ea ne-a salvat vieţile!". „ - Ea ne-a dat biruinţă asupra mulţimii păgâne!". Şi-au venit voinicii creştini şi s-au apucat de au înălţat o bisericuţă, între cătune, pe Valea Mozacului, cam pe unde este Troiţa. Era o bisericuţă de lemn, închinată Sfintei Cuvioasa Paraschiva, care i-a ocrotit şi i-a ridicat în biruinţă. Dar Vodă s-a interesat cine şi de unde au fost vitejii

care-au adus izbânda, lovindu-i pe păgâni fulgerător pe la spate, tocmai când cumpăna luptei înclina de partea lor. A venit Vodă în persoană şi i-a hotărnicit de-au rămas pentru vecie stăpâni pe moşia asta-ntinsă şi mănoasă, un adevărat colţ de rai. Iar când s-au mutat satele misilor şi dumbrăvenilor pe Dealul Drâmbovnicului, mai încolo, „în Ţarină", au înălţat o biserică nouă, tot cu hramul Sfintei Cuvioasă Paraschiva, pe locul unde se află şi azi biserica, mult mai nouă, închinată tot Sfintei"[78].

Tradiţia din Mozăceni, deşi nu păstrează zilele cu data exactă, prin geniul poporului român ne furnizează indirect aceste date. După ce Mozac povesteşte camarazilor săi visul, aceştia au exclamat: „ - Apoi azi este prea Sfânta Cuvioasă Paraschiva". „Ea ne-a dat biruinţa asupra mulţimilor păgâne!" Dar Sfânta Cuvioasă Paraschiva i-a precizat în vis: „... azi e a şasea zi de când te-am salvat de la moarte...", adică de la prima lovitură pe care le-a dat-o vitejii noştri turcilor în locul de-atunci numit Cap de Fier. Ştim că Sfânta Cuvioasă Paraschiva se sărbătoreşte în ziua de 14 octombrie; aceasta înseamnă că prima luptă, în punctul Cap de Fier, s-a dat în ziua de 9 octombrie; în „Legenda căpitanului Mozac", povestitorul ţine să precizeze că, după lupta din punctul respectiv, aşadar din ziua de 9 octombrie, „i-a mai lovit pe păgâni de câteva ori, şi-au omorât grămadă de păgâni, până ce s-a dat a doua zi o bătălie mare, într-o mociorniţă, dintr-o pădure de pe lângă Găleşeşti, unde sta ascuns Vodă al ţării cu oastea". Aşadar din îmbinarea celor două legende din Mozăceni, reiese că marea bătălie de lângă Găleşeşti s-a dat în ziua de 10 octombrie şi, cum bine se ştie, din anul 1394, an pe care tradiţia nu avea cum să-l păstreze. „Legenda Bisericii Cuvioasa Paraschiva" este cutremurătoare în contextul credinţelor româneşti despre această apreciată sfântă a poporului român[79].

Din nefericire, istoricii noştri, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a marelui voevod şi domn Mircea cel Bătrân, moştenit de tradiţie în memoria colectivă cu numele Vodă ăl Bătrân, i-au falsificat până şi numele, la comandă, în „Mircea cel Mare"; s-a falsificat până şi data bătăliei de la Rovine, fixând-o la 17 mai 1395[80]. Fără a se fi cercetat cât de puţin tradiţia moştenită de memoria ţăranilor noştri, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a afirmat fără temei despre „absenţa tradiţiei istorice româneşti despre o bătălie la Rovine. Cunoscuta frază a lui Radu Popescu: „alt istoric scrie că un război ce au avut loc Mircea vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinele, nu le spune) se referă la sursele sârbeşti, nu autohtone"[81].

---

[78] De la Florea Şerban (Şerbănescu), n. 1883; iulie 1968.

[79] Preot Scarlat Porcescu, *Cuvioasa Paraschiva de la Iaşi*, în *Sfinţi români apărători ai legii strămoşeşti*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 258-271.

[80] Alexandru V. Diţă, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală - victoria românească de la Rovine*, în *Marele Mircea Voievod*, coordonator Ion Pătroiu, Editura Academiei, Bucureşti, 1987, p. 254-277; Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare, factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a sud-estului european*, în *Ibidem*, p. 291, 292, 296; Mihai Maxim, *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în *Ibidem*, p. 378; Ion Pătroiu, *The great Mircea Voevod. Summary*, în *Ibidem*, p. 531, 532; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418), 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 40, 41 - notele 44, 153, 181, 257, 281 - notele 21, 299-302, 363, 364, 383.

[81] Sergiu Iosipescu, *Două chestiuni de geografie istorică... II) locul bătăliei de la „Rovine"*, în *Marele Mircea voievod*, 1987, p. 446.

Dar cine a studiat tradiţia? Dacă se studia cât de cât tradiţia şi toponimia, nu se afirma că Rovine ar fi la „Ţuţuleşti (pe Ialomiţa, în apropiere de Piteşti)"[82].

Lăsând la o parte aberaţiile scornite, socotim că localizarea bătăliei de la Rovine este, fără îndoială, la Rovine pe Drumul Omorului, lângă Tufele Roşii, la vest de Ţuţuleşti şi Găleşeşti, în ziua de 10 octombrie 1394, datare documentată magistral în 1990 de Nicolae Constantinescu[83], consolidată pe deplin de legendele ţăranilor din zona Ţuţuleşti-Mozăceni. Din nefericire, chiar şi după dovezile zdrobitoare aduse de Nicolae Constantinescu, mai sunt singrafi care, fără să citească, încă mai susţin aberaţia că lupta de la Rovine s-ar fi dat la 17 mai 1395, localizând-o aiurea[84]. Şi mai gravă este idioţenia unor manuale alternative; într-un astfel de manual, la pagina 36, citim: „Marile confruntări militare, precum cea de la Rovine (17 mai 1395)...", pentru ca la pagina 38 să ni se spună că: „...lupta decisivă s-a dat la 10 octombrie 1394 la un loc mlăştinos, după unii autori întărit cu şanţuri (fabulaţii, n. n.), denumit Rovine, şi s-a soldat cu înfrângerea armatei otomane"[85].

Descoperirile arheologice sunt cele mai sigure dovezi. Presupunerea că pe un câmp de luptă, atât de însemnat, s-ar putea găsi resturi de oseminte ori arme, pare îndreptăţită la prima vedere. Dar nu trebuie să uităm că după fiecare luptă morţii erau adunaţi şi îngropaţi şi s-ar putea să aflăm mai degrabă un cimitir comun, sau chiar o groapă comună, lucru care nu se poate descoperi decât întâmplător. La Rovine-Ţuţuleşti noi am descoperit un inel şi o săgeată[86], la care s-ar putea adăuga „un inel ostăşesc (nu ştim cum arată n. n.) şi o săgeată cu vârful turtit, probabil din lovitura într-o pavăză, ambele specifice secolului al XIV-lea", găsite de localnici pe locul bătăliei[87]. După informaţiile primite de la ţăranii care au muncit la defrişarea pădurii Tufele Roşii şi a plantării viţei, au fost descoperite „o mulţime de fiare ruginite", toate fiind aruncate în apă, din ordinul ocârmuitorilor de la colectiv, pentru a nu se afla şi opri lucrările în terenurile respective. Noi am recuperat un vârf de lance şi o superbă lance întreagă, specifice secolului al XIV-lea şi care acum se află în colecţia noastră din Muzeul Judeţean Argeş .

Foarte semnificativă rămâne descoperirea unei spade din timpul lui Mircea cel Bătrân într-o măgură, probabil un tumul străvechi, de pe Valea Drâmbovnicului, în apropiere de Găleşeşti. „Data" la care spada a ajuns în pământ ar putea fi plasată spre sfârşitul secolului al XV-lea, sau chiar un secol mai târziu[88] (!?).

---

[82] Grigore Olaru, *De două ori Rovine - Din nou despre localizarea bătăliei din anul 1394*, în „Magazin Istoric", an XVI, nr. 6 (183), iunie 1982, p. 60-61.

[83] Nicolae Constantinescu, *Puncte de vedere asupra datării bătăliei de la Rovine (17 V 1395)*, în „Revista istorică", tom 1, nr. 7-8, iulie-august 1990, p. 783-802.

[84] George Georgescu, *Locul şi data luptei de la Rovine-Argeş*, în „Argessis", Istorie, VII, Piteşti, 1995, p. 41-44; Radu Şerban Vergatti, *Argeşul în politica lui Mircea cel Bătrân*, în „Argessis", Istorie, X, 2001, p. 83.

[85] Nicoleta Dumitrescu, Mihai Manea, Cristian Niţă, Adrian Pascu, Aurel Trandafir, Mădălina Trandafir, *Istoria românilor. Manual pentru clasa a XII-a*. Referenţi ştiinţifici Conf. univ. dr. Gheorghe Vlad Nistor, prof. gr. I Angela Bălan, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001

[86] Ion Nania, *op. cit.*, în „SAI", V, 1963, p. 435.

[87] Pr. Marin Branişte, *Noi contribuţii la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în „Mitropolia Olteniei", anul XV, nr. 7-8, 1963, p. 612-613.

[88] Teodor Cioflan, Elena Rotaru, *O spadă din timpul lui Mircea cel Mare* (sic!) *intrată în patrimoniul Muzeului Judeţean Argeş*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor-Muzee", 5, 1989, p. 48-50.

Este cunoscută valoarea folclorului; el cuprinde comori care au fost sesizate şi cu privire la lupta de la Rovine, cu prilejul simpozionului consacrat aniversării a 575 de ani de la marea bătălie organizat la 12 octombrie 1968 la Roşiorii de Vede de regretatul profesor Petre Voivozeanu[89]. În cinstea Sf. Cuvioasă Paraschiva ţăranii au înălţat biserici în satele din jurul Rovinelor; la începutul secolului al XIX-lea se mai aflau biserici cu hramul ce-i cinsteau numele şi memoria biruinţei în satele Siliştea, Cacaleţii de Sus, Cacaleţii de Jos, Strâmbeni şi Şerbăneştii de Sus, toate aflate în apropierea locului marii bătălii, dar şi mai în jos, la Teiu, Mozăceni, Bornogul şi Slobozia. Din cele 21 de biserici existente în Plasa Găleşeştilor la începutul secolului al XIX-lea, nouă purtau acest hram[90], iar în Plasa Margini (i), din zece biserici, cinci erau închinate Sfintei Paraschiva[91].

Şi pentru că vorbim despre memoria colectivă nu rămâne lipsit de importanţă nici faptul că în pădurea Trivale, la nord-vest de Piteşti, la circa 3 km spre vest de drumul Piteşti - Curtea de Argeş, se află Biserica Sf. Dumitru care, conform tradiţiei orale, „a fost o bisericuţă ridicată de Mircea cel Bătrân şi ostaşii lui, pe locul unde s-au odihnit după o luptă crâncenă cu turcii. Spuneau bătrânii că atunci, în lupta aia, au murit atâţia turci, de-au înroşit pădurile cu sânge; se făcuseră mlaştini de sânge de se scufundau caii până aproape de genunchi. S-au apucat şi-au făcut-o din lemn chiar atunci, şi s-a sfinţit în ziua Sfântului Dumitru, în ziua de 26 octombrie, dar în ce an o fi fost, nimeni nu mai ştie. De atunci drumul care merge spre Ciocănăi, pe lângă biserică, şi o ia spre Cotmeana, după ce ocoleşte Râpa Roşie, se numeşte drumul lui Mircea. Nu ştiu de ce unii bătrâni îi mai spuneau Drumul Morii şi Drumul Morii lui Mircea; o fi fost probabil şi vreo moară pe-acolo, sau prin altă parte. Cine mai ştie?[92]" Nu avem nici o îndoială că este vorba tot de lupta de la 10 octombrie 1394 de la Rovine-Ţuţuleşti[93]. Era şi firesc ca Mircea, după luptă, să se retragă spre nord, în punctul cel mai favorabil pentru a se apăra în cazul unui nou atac, de unde putea să supravegheze orice mişcare a trupelor invadatoare pe drumurile principale ale ţării şi unde oastea română să nu fie observată. Punctul cel mai potrivit pentru o astfel de situaţie era locul pe care se află azi Biserica Sf. Dumitru[94]. Dinspre Rovine-Ţuţuleşti, Mircea s-a retras pe Drumul Mare, care venea pe la vest de satul Boieni, prin Pârvu Roşu, pe digul Eleşteului lui Grecu, la Bradu-Geamăna şi de aici a apucat pe drumul ce trecea prin fostele păduri Colunelu - Maior Roşu - Papuceşti - Marineasca, pe unde se află azi staţia de gaze, pe la vest de

---

[89] Florea Costache, *Elemente de folclor despre Rovine*, comunicare prezentată în cadrul simpozionului. Vezi şi C. S., Simpozion „Rovine 575 ani", în „Revista Muzeelor", nr. 1, 1970, p. 84.

[90] I. Ionaşcu, *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1942, p. 68.

[91] *Ibidem*, p. 80.

[92] De la Valeria Brătăşanu, n. Stănciulescu Al. Valeria, 26 iunie 1926, Găvana; iunie 2002.

[93] Memoria Sf. Dumitru era comemorată prin aprinderea de lumânări şi de bătrânele satelor Odăeni şi Suseni, la Troiţa lui Rădan, aflată în punctul unde Drumul Mare atinge Rovinele.

[94] Chiar dacă s-a afirmat că la Valea Rea - Argeş este o „biserică de lemn Sf. Dumitru, construită la începutul secolului al XIX-lea de Martin Buliga şi Hagi Ţenea" (vezi: N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, I, vol 2: M-Z, editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 700), aceştia, tot conform tradiţiei, au reparat-o. Istoricul acestei biserici, scris de preoţii parohi, se află azi la Muzeul Judeţean Argeş şi citim: „În timpul lui Mircea cel Bătrân, Voevod al Ţării Româneşti, pentru satul Valea Rea a fost construită în anul 1402 biserica cu hramul Sf. Ierarh Nicolae şi Sf. Mucenic Dumitru". Din nefericire, o mână criminală a pus foc bisericii în iarna 1989/1990. Biserica a fost reclădită.

Cornul Vânătorului, prin Poiana Valjan, unde se află Parcul Zoo-Trivale, direct la Biserica Sf. Dumitru, distanţă de circa 24 km de Ţuţuleşti.

Locul era foarte bine ascuns de pădurile seculare care-l înconjurau din toate părţile, apărat de vâlcele adânci, spre sud aflându-se Valea Bisericii, cu un afluent spre nord-vest, Vâlceaua Năvlegului, iar spre nord, Valea Grozii, printre acestea trecând drumul care unea Piteştii cu Râmnicu Vâlcea, numit Drumul lui Mircea, Drumul Morii sau Drumul Morii lui Mircea, fără a se mai şti că este vorba de moara dăruită de Mircea cel Bătrân la 20 mai 1388 ctitoriei sale, Mănăstirea Cozia, şi aflată „în hotarul Piteştilor"[95].

Cu toată certitudinea pe care o avem în localizarea bătăliei „din Rovine" de la 10 octombrie 1394, la Ţuţuleşti-Găleşeşti, pentru elucidarea problemei trebuie să se răspundă la cel puţin două întrebări enigmatice:

1. De ce izvoarele turceşti, scrierile cronicarilor otomani, sunt în unanimitate de acord cu datarea luptei în anul 1391[96], iar cronicile sârbeşti dau ca dată sigură, consemnată prin moartea lui Marco Cralevici, ziua de 10 octombrie 1394, întrucât diferenţa de trei ani nu poate fi socotită o simplă greşeală.

2. De ce cronicarii români, care aveau o sursă sigură, fie şi în tradiţia orală de acum 300-350 de ani, vorbesc de o luptă pe Ialomiţa şi de alta „cătră Nicopoia", afirmându-se, „că au avut doao războiae Mircea vodă cu Baiazit, împăratul turcescu, unu cătră Nicopoia, altul pă apa Ialomiţii", ba chiar şi o luptă în judeţul Ilfov.

Pentru elucidarea acestei probleme am pornit pe firul văilor de la Jiu la Ialomiţa, încurajaţi de ideea că dacă la Ţuţuleşti, în „rovinele" de pe Valea Gligănelului, s-a păstrat o atât de puternică tradiţie, ar fi imposibil ca o altă luptă, purtată în alte „rovine", în aceeaşi perioadă, să nu fi lăsat măcar o amintire peste veacuri.

Strădania avea să ne fie răsplătită în vara anului 1968 când, în câmpia dintre pădurile Afumaţi la sud, Golăşei (Creaţa-Leşile) la est şi Dascălul şi Vulpeasca la nord, deci între comunele Ştefăneşti, Petrăchioasa şi Dascălu (judeţul Ilfov), aveam să descoperim o situaţie asemănătoare, până la identitate, cu cea de la Ţuţuleşti, judeţul Argeş. Această câmpie, în trecut una dintre cele mai rovinoase dintre râurile Mostiştea la est şi Pasărea la vest, limitată în această parte, spre apus, de Valea Boltaşi şi străbătută prin centru de Valea Păsăruica, poartă denumirea de Rovina Mare şi este împărţită într-o serie de rovine cum ar fi, de la nord spre sud: Rovina lui Bucur, între pădurile Dascălu şi Golăşei (Creaţa-Leşile), Rovina lui Călin, Rovina lui Bélea, Rovina lui Boală, Rovina lui Simion, Rovina lui Onică, Rovina Legiuite - aceasta în nord-estul

[95] *D. R. H.*, B, I, 1996, doc. 9, p. 26-27.

[96] Din cei 24 de cronicari turci din sec. XV-XVII redaţi în *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. I, întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, 1996, patru: Enveri, p. 39; Idris Bitlisi, p. 157-158; Mustafa Ali, p. 339 şi Mehmed bin Mehmed, p. 402, vorbesc de lupta dintre Mircea şi Baiazid fără să ne spună anul; şase din ei dau ca dată anul 793 al Hegirei, datat, după era creştină, între 9 decembrie 1390 şi 28 noiembrie 1931, deci lupta s-a dat sigur în anul 1391; aceştia sunt: Mehmed Neşri, p. 113; Hadji Lûfti-paşa bin Abdî-el-Muin, p. 236; Mehmed-paşa Küciük Nişandji, p. 290: Sa' adeddin Mehmed Hodja Efendi, p. 303; Kodja Husein, p. 442 şi Abdul-Azis Efendi (Kara Celebi Zade), p. 543. Orujd bin Adil ar părea să dea anul 792 al Hegirei, adică în era creştină 20 decembrie 1389 - 8 decembrie 1390, p. 49, dar „în manuscrisul de la Cambridge (p. 98) apare anul 793 (= 19 decembrie 1390 - 29 noiembrie 1391)"; *Ibidem*, p. 49, nota 17, ceea ce este în concordanţă perfectă cu ceilalţi cronicari turci.

satului Boltaşi, începând chiar din marginea satului - şi rovina Creaţa Mare lângă Pădurea Afumaţi; toate aceste nume au fost impuse la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, după numele proprietarilor, ţărani împroprietăriţi. Bătrânii au numit Rovina lui Bucur şi Rovina lui Călin cu un singur nume: Rovina Turcului. Rovinele lui Bélea, Boală, Simion şi Onică formau Rovina Râioasă, care continua spre sud, până la Pădurea Afumaţi, cu Rovina Creaţa Mare, a cărei parte apuseană era numită de boltăşeni Rovina Legiuite. Din şoseaua ce leagă satele Dascălu la nord, cu Boltaşi la sud, şosea numită de cei vârstnici Drumul Bucureştilor, din cotul sud-estic al Pădurii Dascălu pornea spre sud-est un drum de care ce separa Rovina Turcului de Rovina Râioasă şi mergea, în linie dreaptă, prin nordul Pădurii Afumaţi, până în estul Pădurii Strava, în punctul Rovina Olteanului şi de aici, mai departe, până la Dunăre, numit Drumul Mare. Între pădurile Golăşei (Creaţa-Leşile) şi Afumaţi, de o parte şi de alta a Drumului Mare, se afla, până la jumătatea secolului al XX-lea, o pădure mică în suprafaţă, rară, dar cu stejari seculari, numită Tufele Roşii, situată pe un teren ceva mai ridicat şi mai puţin rovinos, stejari uriaşi, resturi ale acestei păduri păstrându-se până în anul 1962, când au fost scoşi[97]. Zona imediat învecinată, spre vest şi spre nord de această pădure, deci partea estică a Rovinei Râioasa, s-a numit, până la începutul secolului al XX-lea, Rovina Omorului, iar porţiunea din Drumul Mare, care o străbătea, purta numele de Drumul Omorului. Nu este lipsit de interes nici faptul că din partea de răsărit a pădurii Tufele Roşii, unde se află câmpia numită uneori Rovina Mică, mai ales de către locuitorii din Boltaşi, porneşte o vâlcea care, după ce merge pe o distanţă scurtă cu direcţia vest-est, se îndreaptă către nord-est, separând satele Stoenoaia la nord, de Surlari la sud, vărsându-şi apele în Mostiştea, pârâu ce până azi poartă amintirea vremurilor în numele său de o reală semnificaţie: Valea lui Vodă.

Cu privire la zona cercetată, tradiţia păstrează amintirea unor păduri masive, cu stejari seculari, ce permiteau ca „uşile caselor şi magaziilor să se facă dintr-o singură bucată", Pădurea Afumaţi făcând altădată trup comun spre miazănoapte cu pădurile Golăşei (Creaţa-Leşile), Vulpeasca, Dascălul, Runcu, Ţiganca Mică, Ţiganca Mare, Moara Săracă, Brânzeasca şi Căldăruşani-Vlăsia. Cu excepţia micilor păduri Tufele Roşii şi Dascălul, toate celelalte păduri, „erau aşa de rovinoase, încât cu greu bieţii oameni puteau să scoată lemnele tăiate, înjugând câte patru şi şase boi".

Tradiţia orală păstrează şi aici puternica amintire a marii bătălii din Rovine: „S-a pomenit din bătrâni că moşii noştri, pe vremea lui Vodă ăl Bătrân, a bătut aici pe sultanul turcesc de i-au tăiat şi zdrobit toată oastea. Se zice că atât de multă oaste avea acel sultan, că numai frunze în pădure se aflau atâtea la număr. Românii erau puţini, dar cunoşteau bine pădurile şi le-au tras o păcăleală de s-a dus pomina. Câţiva călăreţi de-ai noştri îi tot sâcâiau pe turci pe Drumul Bucureştilor, până ce au ajuns în dreptul Rovinei Mari şi de-odată s-au dat bătuţi, dând dosul în pădure, unde au început ostaşii lui Vodă Bătrânul să bată din tobe şi să trâmbiţeze din surle, de vuiau codrii. Şi turcii, au zis: – Pe ei! Şi s-au afundat în pădure, trecând prin Rovine şi peste o gârlă de se cheamă Păsăruica, dar de ce mergeau, se-mpotmoleau, că prin pădurile Rovina Râioasă şi Rovina Creaţa Mare se-ngloda omul până la genunchi şi calul până la burtă. Şi-au început românii să-i taie şi să-i omoare cu măciucile, că n-a fost tufan să nu roşească de

[97] Locuitorii din Boltaşi numeau aceşti stejari, Tufănele: de la Ilie Gh. Marin (n. 31 octombrie 1911 în satul Boltaşi), un bun cunoscător al toponimiei din zonă; iulie 1968 şi 3 iulie 1981.

sânge turcesc şi apele toate de sânge păreau că au izvoare. Dar turcii mulţi veneau mereu, că aveau de unde să moară şi tot rămâneau, până au ajuns la Drumul Mare, dintre Rovine, şi acolo mulţi au căzut şi dintr-ai noştri, gata-gata să fie răzbiţi de păgâni. Da' ce-i veni în minte lui Vodă ăl Bătrân, că cei bătrâni şi funie de nisip ştiu să împletească. Cum adia Crivăţul, puse foc pădurii şi se ducea focul peste turci. Păgânii, buimăciţi de foc şi fum, tot peste ai noştri dădeau pârliţi şi orbiţi, de rămânea pământul acoperit de capete cu fesuri. Care scăpau, afumaţi cum erau, o rupeau la sănătoasa. Şi i-au fugărit ai noştri până la Dunăre şi acolo mulţi păgâni dintre cei scăpaţi din Rovine s-au înecat, că au trecut Dunărea la-nghesuială, de era să se-nece şi sultanul. De-atunci au botezat românii locurile astea: Rovina Râioasă, că multă râie turcească a rămas acolo, Rovina Turcului, Drumul Omorului - cum s-a numit drumul din Rovine, o parte a şoselei Boltaşi-Leşile, pădurea Tufele Roşii, Valea lui Vodă şi Pădurea Afumaţi. Au trecut atâtea peste pământul acesta, dar s-au uitat. Ăi tineri au uitat până şi lupta din Rovine. Bătrânii ştiau povestea asta şi-o povesteau copiilor şi copiii, copiilor. Astăzi aproape că s-a uitat cu totul lupta din Rovine. Copii învaţă la şcoală despre Rovine şi ştiu din cărţi că lupta s-a dat în altă parte, sub Mircea cel Bătrân, cum ştiu cei care fac cărţile. Or fi ştiind oamenii cu carte ceva, dar din bătrâni se povesteşte că aici s-a dat lupta lui Vodă ăl Bătrân cu turcii şi de-aici i-a gonit de i-a-necat în Dunăre şi i-a spălat de fum, dar pădurea tot Afumaţi a rămas până în zilele noastre"[98]. Deşi este clar că povestitorul nostru ştie „din cărţile de şcoală" că domnul care i-a bătut pe turci la Rovine a fost Mircea cel Bătrân, conform tradiţiei, în povestirea sa îl numeşte Vodă ăl Bătrân. Avem, în cazul de faţă, cel mai bun exemplu de înlăturare a adevărului moştenit prin tradiţie, de cărţile autorilor care au neglijat tradiţia, bâjbâind în căutarea acestui adevăr.

Nu lipsită de importanţă este şi existenţa unei troiţe în apropiere de Dascălu, la nord de drumul Mare, lângă Drumul Bucureştilor unde, foarte semnificativ, la Înălţare, când se sărbătorea „Ziua Eroilor", femeile bătrâne mergeau dimineaţa şi aprindeau lumânări. Troiţa a fost rezidită imediat după al doilea război mondial, întrucât intrase într-o „mare stare de paragină" şi avea să fie dărâmată după aceea. „Atunci s-au scos şi nişte stejari mari, din apropierea troiţei, sub care se zicea că s-ar fi odihnit Mircea cel Bătrân şi Vlad Ţepeş"[99].

În asemenea împrejurări, nu ne surprinde următoarea notă: „în privinţa Rovinelor - locul celebrei înfruntări dintre oştile lui Mircea cel Bătrân şi ale sultanului Baiazid -, învăţătorul Dinu Tache Florea din satul Condeieşti (com. Bărcăneşti, jud. Ilfov) ne-a încredinţat spre publicare o listă, extrasă probabil dintr-un pomelnic, cuprinzând nume ale oamenilor satului care au luat parte la războiul de la Rovine în oastea lui Mircea: Vasile Măruntu, Ion Ulescu Micu, Dumitru Conescu, Gheorghe Mănăilă, Dumitru Voinea, Costache Cluşcaru, Neculaiu Piroscă, Dumitru sin Ioniţă, Marin Condeescu şi Tudor Sinişteanu. O parte din aceste nume aparţin unor vechi

---

[98] De la Ion Niţă Dascălu, n. 1901 în satul Dascălu-Creaţa, comuna Dascălu, iulie 1968. Cu privire la toponimul Afumaţi, B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, Ed. îngrijită de Grigore Brâncuşi, Editura Minerva, Bucureşti 1977, p. 340, afirmă: „Numele topic Afumaţi, plural de la afumat, rămâne vecinică amintire a tristelor vremuri ale ciumei… Afumarea contra ciumei era lăsată de la moşi-strămoşi, deoarece o seamă de sate se numeau aşa deja din secolul XV". Hasdeu nu a cunoscut tradiţia locală.

[99] De la Anica I. Călin, din satul Boltaşi (n. Dascălu, în satul Dascălul-Creaţa), 3 iulie 1981.

familii moşneneşti, ai căror descendenţi trăiesc şi astăzi. Acelaşi corespondent crede că lupta de la Rovine s-ar fi dat în judeţul Ialomiţa, bizuindu-se pe unele observaţii de teren, din păcate insuficient descrise"[100]. Ori, comuna Bărcăneşti se află între Ialomiţa şi Mostiştea, în partea de est a zonei cercetate de noi, nu tocmai departe de aceasta (circa 25 km în linie dreaptă).

Tradiţia orală este autentificată de cercetările arheologice de la Piscul Coconilor-Căldarea, comuna Mănăstirea. Coroborându-se observaţiile din săpături cu concluziile numismatice, „putem ajunge la încheierea că faza A a aşezării medievale de la Coconi ocupă în timp deceniul al 9-lea din secolul al XIV-lea şi prima parte a celui de al 10-lea. În consecinţă, viaţa se va fi înfiripat pe Căldarea sub Dan I (eventual chiar la sfârşitul domniei lui Radu I), aproximativ în jurul anului 1380, încheindu-se, odată cu faza A, înainte de 1396; or, evenimentul istoric cel mai apropiat de această dată este invazia lui Baiazid I în Ţara Românească, culminând cu înfruntarea de la Rovine (1394). Deşi nimicită prin foc, vieţuirea se încheagă din nou în aşezare, de astă dată în a doua fază (B), imediat însă, la sfârşitul secolului al XIV-lea"[101].

Despre tradiţia orală nu vom insista asupra asemănării cu cea de la Ţuţuleşti, mai ales asupra identităţii privind toponimia. Vom încerca o succintă analiză a legendei amintită mai sus: evenimentul s-a petrecut, „pe vremea lui Vodă ăl Bătrân", cu toate că povestitorul cunoaşte şi faptul, „că lupta s-a dat în altă parte, sub Mircea cel Bătrân, cum ştiu cei care fac cărţile"; cunoaştem că singurul voevod român care a primit ca o cinstire acest nume a fost Mircea (1386-1418) întrucât numai Laiotă Basarab mai este numit uneori „cel Bătrân" dar acesta nu i-a bătut pe turci. Se mai afirmă că Vodă, „a bătut aici pe sultanul turcesc", ştiut fiind că oastea otomană era condusă personal de Baiazid. „Câţiva călăreţi de-ai noştri îi tot sâcâiau pe turci pe Drumul Bucureştilor", ceea ce corespunde celor transmise de Laonic Chalcocondil, cum Mircea „se ţinea apoi şi el după armata lui Baiazid prin pădurile ţării" şi, „săvârşea fapte vrednice de amintit"[102]. Înfrânţi, turcii au fost alungaţi şi „au trecut Dunărea la-nghesuială, de era să se-nece şi sultanul", aspect confirmat şi de cronicarul român Moxa: „şi mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul"[103] şi mai ales de *Letopiseţul Cantacuzinesc*: „Biruit-au Mircea vodă pre turci şi făr de număr au pierit, trecând Baezet Dunărea fără vad"[104], lucru care deosebeşte net acest letopiseţ de cronicile străine, aşezând lupta pe Ialomiţa şi arătând victoria decisivă a românilor, până la alungarea invadatorului peste Dunăre, întocmai cu tradiţia de pe Mostiştea. Nu încape nici o îndoială că este vorba de două lupte diferite, care au avut loc după o tactică şi strategie identice, în mlaştinile unor păduri de stejar, una în rovinele de la Dascălu-Surlari-Boltaşi de pe Păsăruica, cealaltă

---

[100] „Magazin Istoric", anul V, nr. 10 (55), octombrie 1971, p. 94.

[101] Nicolae Constantinescu, *Coconi...*, Bucureşti, 1972, p. 71. Faza A a aşezării de la Coconi, a fost incendiată cu siguranţă în anul 1391. Autorul dă anul 1394 pentru că, necunoscând bătălia de la Rovine Boltaşi-Surlari-Dascălul, dintre Pasărea şi Mostiştea, de pe Păsăruica, o pune pe seama bătăliei de la Rovine-Ţuţuleşti, judeţul Argeş, din 10 octombrie 1394.

[102] *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, 1982, p. 457; vezi şi: Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediţia V. Grecu, 1958, p. 64.

[103] *Cronica* lui Mihail Moxa, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, 1878, p. 402; ediţia îngrijită de G. Mihăilă, 1983, p. 397.

[104] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 3. Susţinerea bătăliei „la Rovine pe apa Ialomiţei" este întărită şi de Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 496, abordând chiar ideea unei lupte în judeţul Ilfov.

în Rovinele de la Ţuţuleşti-Găleşeşti, de pe Gligănel. Aşa indică şi documentele, dar mai ales puternica tradiţie a poporului român.

Pentru a se putea trage concluzii valabile şi pe înţelesul tuturor, ar fi necesar să amintim toate izvoarele şi să le analizăm în contextul marilor momente şi schimbări din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIV-lea[105], lucru imposibil din cauza vastităţii materialului.

În primul rând, toţi cronicarii turci scriau pe placul sultanilor, dictatori militari, care intenţionau cucerirea Europei, a lumii întregi. Bunăoară la Kossovo Polje turcii au înfrânt nu numai pe sârbi, bosnieci şi albanezi, ci armate formidabile formate din unguri, români şi cumani din sudul Rusiei, oştiri care însumau „200.000 de oameni"[106], iar după Neşri, au participat români, unguri, cehi, sârbi, albanezi, bulgari, ba chiar şi frânci, adică „vreo 500.000 de ostaşi"[107]; Memed bin Mehmed vorbeşte şi el de unguri şi frânci, albanezi, valahi şi moldoveni, precum şi banii cehi[108]. Când este vorba de luptele cu Mircea cel Bătrân se procedează în aceeaşi manieră: „ghiaurii fiind zdrobiţi" (Enveri)[109], Mircea a fost „înfrânt la prima ciocnire" (Neşri)[110], turcii „au măturat ca vântul munţii" (Idris Bitlisi)[111], „nimicind şi spulberând" (Sa' adeddin)[112], „într-o oră oastea diavolească (a românilor) fiind împrăştiată, cea mai mare parte a fost ucisă şi luată în robie" (Kodja Husein)[113], pentru că Baiazid Yldîrîm „a distrus dintr-un singur atac rândurile oştii" lui Mircea (Abdul-Aziz)[114]. Pentru ce l-a pedepsit atât de rău Baiazid pe Mircea? Să spicuim câteva mostre din aceiaşi cronicari otomani: pentru că „Mircea, voevodul Ţării Româneşti, care era tributarul padişahului, a trecut Dunărea şi a devastat Karânovasî" (Neşri)[115], deoarece domnul Ţării Româneşti „de multă vreme se afla în ascultarea faţă de sultanul islamic" (Idris Bitlisi)[116] şi „a dat dovadă de nepăsare în trimiterea tributului" (Abdul-Aziz)[117].

Se ştie că Baiazid devine sultan pe câmpul de luptă de la Kossovo Polie, din ziua de 15 iunie 1389; cronicarii turci datează exact această bătălie, în anul 791 al Hegirei, adică după era creştină, între 31 decembrie 1388 şi 19 decembrie 1389 (Neşri, Idris Bitlisi, Lütfi-paşa, Sa'adeddin, Abdul-Aziz)[118]. Dacă această dată este exactă, oglindind victoria turcilor, nu vedem care ar fi motivele pentru care datele următoare nu rămân valabile, sau nu le luăm în consideraţie.

---

[105] E. D. Pitcher, *An Historical geography of the Ottoman Empire from earliest times to the end of the sixteenth century*, Leiden, 1972, p. 48-55; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, New York - Washington, 1973, p. 10-14; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 120-142.
[106] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *Cronici turceşti*, vol. I, p. 38 - Enveri.
[107] *Ibidem*, p. 111.
[108] *Ibidem*, p. 401.
[109] *Ibidem*, p. 39, v 91.
[110] *Ibidem*, p. 113.
[111] *Ibidem*, p. 158.
[112] *Ibidem*, p. 303.
[113] *Ibidem*, p. 442.
[114] *Ibidem*, p. 543.
[115] *Ibidem*, p. 113.
[116] *Ibidem*, p. 156.
[117] *Ibidem*, p. 543.
[118] *Ibidem*, p. 112, 154, 236, 301, 543.

Cunoaştem că Firuz-bei a cucerit Vidinul în anul 792 al Hegirei (Lütfi-paşa, Mehmed-paşa Küciük Nişandji, Sa' adeddin)[119], adică între 20 decembrie 1389 şi 8 decembrie 1390, deci în anul 1390 al erei creştine. După cucerirea Vidinului, Firuz-bei trece şi jefuieşte Ţara Românească (Orudj): „a trecut din Vidin şi s-a repezit în Ţara Românească" (Aşîk-paşa-zade); „trecând pe la Vidin, a făcut incursiune în Ţara Românească " (Neşri); „împreună cu oştile nenumărate aflate pe locul din faţa Ţării Româneşti a trecut fluviul Dunărea" (Idris Bitlisi); „după aceea, Firuz-bei, galopând, a făcut o incursiune în Ţara Românească" (Lütfi-paşa); la fel zice şi Sa' adeddin, deşi ne spune că „în 792, lui Firuz-bei, de asemenea (Baiazid), i-au încredinţat vilaietul Vidin", arătând că aceasta, „la rândul său, plecând din vilaietul Vidin şi trecând apa Dunării, a făcut o incursiune în ţinuturile Ţării Româneşti"[120]. Observăm, aşadar, că nici un cronicar turc nu precizează data incursiunii lui Firiz-bei în Ţara Românească; deşi toţi o amintesc şi o laudă pentru prăzile luate, toţi îi ascund data. În schimb Orudj, după ce pomeneşte incursiunea lui Firiz-bei, spune că „Hanul Ildîrîm a stat la Brusa, unde a pus să se construiască o geamie, o şcoală teologică şi un spital... în 791" (31 decembrie 1388 - 19 decembrie 1389), lucru inexact, acesta fiind anul luptei de la Kossovo Polje. De la Brusa, Baiazid „a mers în vilaietul Karaman", apoi, „cucerind Nicopolul şi Silistra, a trecut în Ţara Românească", împotriva lui Mircea „s-a dat o mare bătălie" şi, după ce cronicarul descrie în amănunţime evenimentul, arată că s-a petrecut în anul 792 al Hegirei, dar în manuscrisul de la Cambridge apare anul 793 (= 19 decembrie 1390 - 29 noiembrie 1391), deci în anul 1391. Baiazid a trecut Dunărea pe la Nicopole, a mers la Adrianopol, de acolo a mers spre Moreea şi s-a aşezat la Karaferia, la vreo 60 de km sud-vest de Salonic; descrie apoi lupta de la Nicopole, fără să amintească de români[121].

Akîş-paşa-zade spune că după incursiune, Firuz-bei a mers la Adrianopol, unde se afla Baiazid, şi după aceea sultanul a plecat la Brusa unde a construit aşezăminte de binefacere. Descrie apoi bătălia de la Nicopole, fără a aminti de români. Apoi din nou arată că „Baiazid-han a făcut o expediţie sfântă" şi „această întâmplare a avut loc în anul 793 al Hegirei prin mâna lui Baiazid-han", când sultanul Baiazid a mers şi a cucerit Nicopolea şi Silistra. „Întorcându-se de acolo, a plecat spre Moreea"[122].

Mehmed-paşa Küciük Nişandji pare mai explicit, arătând că Firuz-bei cucereşte Vidinul în anul 792, iar „cucerirea Ţării Româneşti în 793", când „Hanul Baiazid (a trecut în Rumelia) şi, având de gând să facă o expediţie sfântă, s-a apropiat de vilaietul Ţării Româneşti. Atunci Mircea, voievodul Ţării Româneşti, s-a supus şi a luat asupra sa plata haraciului; anul 793". După aceea, „în anul 797" are loc bătălia de la Nicopole[123].

Abdul Aziz efendi arată şi el că „Voevodul Ţării Româneşti, intrând sub urma steagului răzvrătirii, a dat dovadă de nepăsare în trimiterea tributului pe care îl luase asupra sa", pentru care Baiazid I a pornit spre Ţara Românească şi „a distrus dintr-un

[119] *Ibidem*, p. 236, 290, 303.
[120] *Ibidem*, p. 48, 83, 112, 156, 236, 303. Autorii, p. 112, nota 16, ţin să precizeze foarte vag că „această incursiune a avut loc după 4 ramazan = 27 august 1389, data urcării pe tron a sultanului Baiazid Fulgerul", ceea ce se înţelege de la sine.
[121] *Ibidem*, p. 48-49.
[122] *Ibidem*, p. 83.
[123] *Ibidem*, p. 290.

singur atac rândurile oştirii (ghiaure) şi l-a pedepsit cu sporirea tributului, pe care el (Mircea) şi-l luase asupra sa mai înainte; anul 793"[124].

Din toate acestea înţelegem că după ce otomanii cuceresc Vidinul în 1390, Baiazid Ildîrîm îi ordonă în anul 1391 lui Firuz-bei să treacă în Ţara Românească pe la Vidin, iar el, pentru a deruta pe români, merge de la Nicopole spre Silistra, trecând şi el la nord de Dunăre. Coroborând toate acestea şi tradiţia din Ilfov, este clar că armata română îl întâmpină în Rovinele de pe Păsăruica, luptă pomenită de cronicarul român „pe Ialomiţa", şi îl zdrobeşte total. În acest timp seraschierul Firuz-bei venea jefuind ţara spre a se întâlni cu armata lui Baiazid; nemaiputând să-i vină în ajutor, este întâmpinat de Mircea şi alungat, aşa cum aflăm din *Genealogia Cantacuzinilor*, la Ciorolaşi-Ilfov, nu înainte însă de a expedia uriaşele prăzi peste Dunăre, prăzi expediate probabil pe măsură ce se adunau şi turcii înaintau dinspre vest spre est. Şi cum nimeni nu avea curajul să pomenească de înfrângerea lui Baiazid Ildîrîm, cronicarii turci pomenesc doar de incursiunea lui Firuz-bei, mândrindu-se cu prăzile lui, transformând totala zdrobire a lui Baiazid în glorie, ba încă într-o supunere totală a Ţării Româneşti.

Izvoarele turceşti ne arată că Mircea era şi un mare diplomat al timpului, având legături strânse şi coordonându-şi totodată acţiunile antiotomane cu cele desfăşurate de Kötürüm Baiazid şi de fiul său, Isfendiar, conducătorii vilaietului Kastamonu din nord-vestul Asiei Mici, cu centrul la Sinop. În momentul când Baiazid Ildîrîm era zdrobit de Mircea, „tocmai atunci hainul mai sus-amintit", Kötürüm Baiazid, se răscoală, iar Baiazid Ildîrîm, mergând să-l reprime, Kötürüm „l-a îndemnat (pe Mircea) să prade şi să devasteze unele locuri din Rumelia" şi Mircea, „adunând oaste mare, a devastat Kazanovasî" (Idris Bitlisi)[125]. Răscoala din Asia Mică a fost de mari proporţii. Sa' adeddin ne spune că „în anul 793, ghiaurul din Ţara Românească, făcând înţelegere cu acel aţâţător la dezbinări, a pornit cu călăreţii săi pentru a face răutăţi în ţinuturile musulmane", pentru care Ildîrîm-han a venit în Ţara Românească, „a zdrobit într-o clipă şi dintr-un singur atac pe cei din ceata aceea de răufăcători", adică pe români, pentru a afla de la „căpeteniile lor" că de fapt toată această stare „îşi are izvorul la Kötürüm Baiazid". Dar pe când Baiazid Ildîrîm se afla în Ţara Românească, în Anatolia, Karamanoglu îl prinde pe Timurtaş-paşa la Ankara, în anul 794[126].

Tot astfel vorbeşte şi Mehmed bin Mehmed, amintind mai întâi răscoala şi supunerea vilaieturilor Aidîn, Saruhan şi a ţării lui Karamanoglu, apoi răscoala lui Mircea şi expediţia peste Dunăre a lui Baiazid I pentru a-l supune, apoi din nou expediţia împotriva lui Karamanoglu care luase în robie pe Timurtaş-paşa, muhafâz de Ankara; se dovedeşte că faptele, „puse la cale mai înainte de ghiaurii din Ţara Românească, se datorau uneltirilor lui Kötürüm Baiazid", sultanul pornind din nou din Brusa spre Kastamonu[127].

Kodja Husein ne dă aceleaşi date: „Cel care era stăpânul Ţării Româneşti, un ghiaur cu apucături rele, fiind aţâţat de bătrânul nenorocit căruia i se spunea Kötürüm

[124] *Ibidem*, p. 543.
[125] *Ibidem*, p. 156-157.
[126] *Ibidem*, p. 303-304.
[127] *Ibidem*, p. 401-402.

Baiazid", atacă ţinuturile islamice. Ildîrîm porneşte spre Adrianopol, vine în Ţara Românească şi „s-au războit într-un loc strâmt" şi „într-o oră oastea diavolicească", adică a românilor, a fost distrusă. Dar, „între timp, auzindu-se că s-a răsculat Karamanoglu, s-a dat iarăşi poruncă de întoarcere. Aceste evenimente s-au întâmplat în anul 793". Karamanoglu Ali-bei a atacat pe muhafâzul de Ankara, „pe când şahul lumii era în Ţara Românească" şi Ildîrîm face din nou o expediţie împotriva lui Kötürüm[128].

Abdul-Aziz Efendi ne arată cu certitudine expediţia lui Baiazid I în anul 793, deci în 1391, după care are loc răscoala lui Baiazid cel Şchiop în Kastamonu, iar Ildîrîm pleacă să-l pedepsească în anul 795 (adică între 17 noiembrie 1392 şi 5 noiembrie 1393)[129].

Aşadar, vrând-nevrând, cronicarii turci scot în evidenţă strânsele legături diplomatice şi strategice dintre Mircea cel Bătrân şi căpeteniile din Anatolia care se răsculau tocmai în momentele când Ildîrîm îl ataca pe Mircea. Toţi cronicarii turci revin obsesiv asupra victoriei lui Baiazid I din anul 1391, pentru a nu se pomeni de catastrofala înfrângere a turcilor, care vor păstra multă vreme în memorie această dată, probabil tocmai datorită numărului mare de morţi, de văduve şi orfani.

Se ştie că în cursul anului 1393 a avut loc, pe vreme de iarnă, expediţia lui Mircea cel Bătrân la sud de Balcani, distrugând bazele militare de la Karînovasî[130]. Enveri ne spune răspicat că după aceea, „sultanul, adunând oaste, a plecat în Ţara Românească. În apropiere de Argeş s-a dat o luptă crâncenă"[131]. Neşri ne spune şi el că în timp ce sultanul Baiazid „s-a îndreptat spre Kastamonu", „Mircea voevodul Ţării Româneşti...auzind acestea, a trecut Dunărea şi a devastat Karînovasî". Baiazid I „a amânat în acel an plecarea", se întoarce la Adrianopol, „a trecut în Ţara Românească pe la Nicopol" şi a dat lupta cu Mircea „la locul numit Argeş", dar şi această luptă, după Neşri, „s-a petrecut în anul Hegirei 793"[132], lucru imposibil de vreme ce Mircea cel Bătrân a distrus bazele militare de la Karînovasî în anul 795, aşa cum o spune răspicat Abdul-Aziz efendi, după expediţia lui Baiazid din anul 793[133].

Cu toată stăruinţa de a acoperi adevărul, izvoarele turceşti reliefează de fapt două înfrângeri ale lui Baiazid: cea din 1391 şi cea de după dezastrul turcesc de la Karînovasî din iarna 1393/1394, deci din anul 1394, ambele înfrângeri ale lui Baiazid fiind plasate de cronicari în anul 1391, pentru a fi ascunse sub jafurile lui Firuz-bei, expediţie socotită de musulmani victorie. În acest sens, ştirile transmise de Neşri au o semnificaţie deosebită. După ce vorbeşte despre dezastrul provocat de Mircea la Karînovasî, ne descrie lupta „la locul numit Argeş", ascunsă intenţionat tot în anul 1391, apoi, acelaşi Neşri, descrie lupta şi înfrângerea ungurilor la Nicopole în anul 797, deci între 27 octombrie 1394 - 15 octombrie 1395 şi apoi vorbeşte din nou de cucerirea cetăţilor Nicopole şi Silistra în anul 798, adică 16 octombrie 1395 - 4 octombrie 1396, ceea ce dovedeşte iarăşi două războaie[134]. Şi Mehmed-paşa Küciük Nişandji ne spune că „în anul 797 (27 octombrie 1394 - 15 octombrie 1395), ungurii s-au apropiat de

---

[128] *Ibidem*, p. 441-442.
[129] *Ibidem*, p. 543.
[130] Aurel Decei, op. cit., p. 140-155.
[131] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *op. cit.*, p. 39.
[132] *Ibidem*, p. 113.
[133] *Ibidem*, p. 543.
[134] *Ibidem*, p. 112-113.

cetatea Nicopol" pe care o asediază[135]. Şi asupra acestor evenimente observăm metoda ascunderii intenţionate, pentru a se reliefa doar ce convenea puterii supreme. Aşa se întâmplă şi acum când insuccesele otomane de după 27 octombrie 1394, până la 16 octombrie 1395, se vor acoperite de marea victorie otomană din 1396 de la Nicopole, sau raportate tot la anul 1391, la expediţia lui Firuz-bei. Cronicarii turci pomenesc de bătălia de la Arcîş-Argeş, dar şi aceasta este datată tot în 1391. Aşa procedează Neşri; vorbind despre lupta de la Argeş, ne spune că a avut loc în anul 793, apoi lupta de la Nicopole în 797 şi iarăşi de cucerirea Nicopolului în anul 798. Mehmed-paşa spune şi el că ungurii vin la Nicopole în 797, iar Mustafa Ali vorbeşte de Nicopole în anul al şaptelea al domniei lui Baiazid, ceea ce înseamnă 1396 din era creştină, dar în cifre consemnează anul 794, adică între 29 noiembrie 1391 - 16 noiembrie 1392.

Mircea era cu adevărat un „mare voevod şi domn", un strălucit biruitor al lui Baiazid Ildîrîm, şi încă de două ori în confruntări directe - 1391 şi 1394, iar dacă luăm în seamă şi alungarea lui Firuz-bei la Cirolaşi-Ilfov, în 1391, şi zdrobirea turcilor la ei acasă, la Karînovasî, în iarna 1393/1394, sunt patru victorii ale marelui voevod român, pe bună dreptate numit de Leunclavius „Principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager"[136].

Erau faţă în faţă „doi Ildîrîmi": unul, Baiazid I al turcilor, celălalt, Mircea, mare voevod al românilor. Retragerea lui Baiazid I la sud de Dunăre, după două înfrângeri suferite personal - 1391 şi 10 octombrie 1394, însemna noi pregătiri militare, consolidate cu viclenii şi legături viclene prin apropiere şi cumpărare de trădători.

Bănuim că Baiazid I „cumpără" în iarna 1394/1395 un grup de boieri români trădători, care să-l ajute în viitoarele acţiuni.

După înfrângerea lui Sigismund de Luxemburg, între 2 şi 14 februarie 1395, de moldoveni, la Hindov, probabil la Ghindăoani, judeţul Neamţ[137], Mircea încheie cu acesta la Braşov tratatul de la 7 martie 1395. Tratatul dovedeşte că Sigismund îşi dădea seama de capacitatea lui Mircea, care nu cunoscuse nici o înfrângere, dar şi de pericolul otoman.

Baiazid reia acţiunile militare în primăvara anului 1395; ne-o spune Neşri când vorbeşte despre înfrângerea ungurilor la Nicopole în anul 797 şi apoi de cucerirea aceleiaşi cetăţi în anul 798. La fel şi Mehmed-paşa Küciük Nişandji vorbeşte despre bătălia de la Nicopole din anul 797. Un izvor preţios este scrisoarea trimisă în iarna 1395-1396 de către Timur Lenk lui Baiazid Ildîrîm din care aflăm: „Înainte de aceasta (adică după victoria lui Timur Lenk asupra lui Tohtamîş, din 15 aprilie 1395, de pe râul Terek, dar înainte de zdrobirea partizanilor lui Tohtamîş în Caffa şi Crimeea în vara aceluiaşi an, n. n.) fiul meu Miranşah Gürgan Bahadîr l-a trimis la domnia voastră... pe Hagi Muhammed-i Kîssa-han cu o scrisoare, dar aflând pe drum că v-aţi trimis oastea împotriva ghiaurilor şi că mărşăluiţi în partea de apus a ţării dumneavoastră, s-a întors... Dacă domnia voastră câştigaţi lupta domniei voastre cu ghiaurii, atunci să trecem împreună la acţiune pentru zdrobirea acelor care ni se opun, eu de această parte,

[135] *Ibidem*, p. 290.

[136] Leunclavius, *op. cit.*, loc. cit.

[137] N. Iorga, *op. cit.*, p. 283-284; Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 459-460.

domnia voastră de cealaltă"[138]. Documentul dă în vileag proiectele mongolo-otomane de prindere a Europei într-un puternic cleşte şi explică atacurile repetate, puternice şi chiar disperate ale lui Baiazid Ildîrîm la nord de Dunăre, care voia să aibă în mână partea răsăriteană a Europei înainte de marea invazie proiectată. De asemenea, ne face să înţelegem mai bine de ce nimeni nu a avut voie să scoată măcar o vorbă, nicidecum să mai şi consemneze vreun cuvânt despre înfrângerile suferite de Baiazid I la nord de Dunăre.

Dar şi campania din primăvara anului 1395 s-a terminat cu înfrângerea lui Baiazid Ildîrîm, care venise hotărât să-l schimbe din domnie pe Mircea şi să supună Ţara Românească. Această bătălie, din mai 1395, este cea dată „la locul numit Argeş" (Neşri)[139], când, „Mircea, încrezându-se în munţii cei tari şi greu de pătruns, se pregătise în acel ţinut nenorocit şi-şi rânduise propria sa oaste purtătoare a stelei nenorocirii pentru a aştepta ajutorul celorlalţi regi şi stăpâni" (Idris Bitlisi)[140], cronicarul turc informându-ne clar că ajutoarele pe care Mircea le aştepta din Transilvania şi Ungaria, conform tratatului din 7 martie din acel an, nu au sosit şi Mircea a înfruntat singur armata otomană. La această bătălie se pare că se referă şi Sa' adeddin atunci când spune că oastea românească s-a aşezat în calea oştii islamice, „având în spate un munte"[141], „într-un loc strâmt" (Kodja Husein)[142]. Această luptă, „la locul numit Argeş", într-un teren accidentat, „într-un loc strâmt", nu poate fi confundată cu acel loc aflat în părţile de câmpie, „în smârcuri, în rovine", din 10 octombrie 1394. Este posibil ca lupta să se fi dat în zona Merişani-Tutana, dar este tot atât de posibil să se fi dat şi pe Valea Cotmenei, lângă Cotmeana, unde există valea şi pădurea smârcoasă Rovina, armata lui Mircea având în spate Dealul Rovina, deoarece Cronica serbica Georgii dă formularea în latină: „movit Baiazit contra Mircsam et debellavit eum ad Rovinam" şi nu „ad Rovinas", în cazul unui nume la plural[143]. Presupunerea noastră ar putea fi argumentată şi prin faptul că Mircea, vrând să evite distrugerea capitalei, i-a atras pe turci mai spre vest, în speranţa aşteptării unui ajutor dinspre Bran, care să cadă în spatele turcilor, ajutor care nu i-a sosit. Oricum, în această zonă Tutana-Cotmeana ne aflăm, cum spune cronicarul turc, „la locul numit Argeş". Este de presupus că turcii aveau cu ei şi pe acel Vlad, de partea căruia să fi trecut unii boieri trădători, dar Baiazid nu a reuşit nici de data aceasta să-l înfrângă pe Mircea şi să-şi ducă planurile la îndeplinire. Suferind pierderi grele şi fiind la curent cu punerea în mişcare a oştilor maghiare conduse de Sigismund, Baiazid se grăbi fugind spre Dunăre, lăsând doar puternice garnizoane în Necopolea Mică (Turnu) şi probabil în alte puncte de-a lungul Dunării. A fost tot ce a putut realiza vreodată Baiazid Ildîrîm împotriva lui Mircea cel Bătrân, care şi în mai 1395 i-a întâmpinat singur pe turci. Toate acestea sunt recunoscute şi de Sigismund de Luxemburg în diploma acordată la 5 noiembrie 1403 lui Ioan de Maroth: „Pe lângă aceasta, atunci când Baiazid... ocupase

[138] Traducere efectuată de turcologul Mihai Maxim din Yaşar Yücel, *Timur' un dîş politikasînda Türkiye ve Yakîn-Dogul (1393-1402)*, Ankara, 1980, p. 22-23; vezi şi Alexandru V. Diţă, *600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în „Anale de istorie", anul XXXII, nr. 4, 1986, p. 38.
[139] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *op. cit.*, p. 113.
[140] *Ibidem*, p. 157-158.
[141] *Ibidem*, p. 304.
[142] *Ibidem*, p. 442.
[143] Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, în „Magazin Istoric", anul VIII, nr. 12 (93), decembrie 1974.

prin forţă cetatea noastră, a Nicopolului Mic de la voevodul Mircea, ruda noastră, şi îşi lăsase în ea, pentru a o păstra, oameni de-ai săi, iar noi ne-am grăbit cu o mare putere a noastră şi am ieşit în întâmpinarea îndrăznelii acestui Baiazid.... Şi am cucerit acea cetate a Nicopolului Mic din mâinile oamenilor lui"[144]. Aşadar, este clar de ce şi acum cronicile turceşti ascund data pretinsei lor victorii de „la locul numit Argeş", pentru că Baiazid a fost înfrânt şi a fugit, lăsând doar garnizoane în Turnu, un fel de cap de pod pe malul stâng al Dunării, care va fi lichidat la venirea lui Sigismund.. Într-o altă diplomă, acordată la 1 august 1406, de acelaşi Sigismund fraţilor Ioan şi Nicolae de Gara, regele spune: „Pe când Înălţimea Noastră pornise către părţile noastre transalpine,... ajunseserăm la o cetate numită Nicopolul Mic, unde se instalaseră o mulţime de turci care făceau mari stricăciuni locuitorilor creştini şi, printr-un puternic atac războinic,... am reluat această cetate sub conducerea lui Hristos, recuperând-o în chip lăudabil şi lăsând în ea castelani credincioşi şi am restituit-o fostului său stăpân, lui Mircea voevodul transalpin, care fusese lipsit de stăpânirea ei de către turci"[145]. Aşadar, Mircea obţinuse o victorie categorică; Baiazid fugind peste Dunăre, s-a limitat doar la lăsarea garnizoanelor în Turnu.

Din nefericire, pe lângă faptul că nu ştim precis unde s-a dat această bătălie, „într-un loc strâmt", „la locul numit Argeş", nu ştim deocamdată nici data exactă, până în prezent toţi istoricii, ignorând strălucitele victorii ale lui Mircea consemnate de cronicile străine, le-au redus pe toate la una singură - cea de la Rovine -,şi, ceea ce este mai grav, s-a confundat şi se confundă bătălia de la 10 octombrie 1394 de la Rovine, cu bătălia din mai 1395 din „locul numit Argeş". Primul care a făcut această confuzie a fost istoricul C. Jireček, care a susţinut că după ce Mircea a fost învins (sic!) la 10 octombrie 1394 la Rovine, fuge la unguri, căci la 7 martie 1395 îl găsim la Braşov. După Jireček, Baiazid I instalează ca domn pe Vlad, lasă o garnizoană la Turnu şi apoi vine Sigismund în mai şi iunie 1395, pune din nou pe Mircea şi ia Nicopolea Mică, după care este atacat de români în munţi, probabil de noul domn Vlad[146], scenariu acceptat apoi de aproape toţi istoricii români. Având în vedere că Hasdeu aşezase Rovinele lângă Craiova şi datase bătălia de la Rovine la 17 mai 1395[147], C. Litzica reia această problemă în anul 1901, pe baza unei combinaţii de ştiri, cele sârbeşti în care se spune că în bătălia de la Rovine au căzut Marco Kralevici şi Constantin Dejanovici, luându-se de bază doar acele cronici care spun că lupta s-a dat în anul 6903, cu consemnarea din *Tipiconul Romanov* de la Hilandar că despotul Constantin, fiul lui Dejan Dragaş, a murit la 17 mai, fără însă să spună şi anul, acesta fiind trecut în cronicile sârbe -6903-, adică la 1 septembrie 1394 - 31 august 1395, omiţând data de 10 octombrie consemnată de cele zece cronici sârbeşti[148]. Bun cunoscător al tuturor surselor, Litzica arată că, de fapt, Neşri greşeşte atunci când datează lupta de la Argeş în anul 1391, deoarece această luptă are loc în anul 1395, dar în ceea ce priveşte

[144] F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.*, în „Starine Jugoslavenska Akademija", XXXIX, p. 231-232; cit. şi Alexandru V. Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 38-39.
[145] F. Šišić, *op. cit.*, loc. cit., p. 280-281; Alexandru V. Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 39.
[146] C. Jireček, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în „Archiv für slavischen Philologie", XIV, 1892, p. 267-269.
[147] B. P. Hasdeu, *Originile Craiovei*, în „Columna lui Traian", VIII, 1876, p. 668-669.
[148] C. Litzica, *op. cit.*, loc. cit.

expediţia din 1394, „...aici nu mai e dificultate la evenimentele externe: Baiazid era la 1393 la Dunăre, cuprinsese şi supusese definitiv Bulgaria, retragerea îi era deci asigurată şi se putea bizui să treacă în Muntenia. Pe de altă parte, un mare număr de izvoare independente ne atestă o expediţie în 1394, sfârşită printr-o victorie a creştinilor şi prin recucerirea T. Măgurele"[149]; în continuare enumeră pe rând „aceste diferite izvoare", consolidând pe deplin victoria domnitorului român din 10 octombrie 1394. Litzica trece apoi la analizarea actului de danie pentru mănăstirea Petra din Constantinopol, dăruire făcută de către împăratul Manuel al II-lea (1391-1425) pentru parastasele socrului său Constantin, mort la Rovine, şi consemnată „octombrie 1395", arătând: „D-l Jireček crede că această danie s-a făcut la parastasul de un an de la moartea lui Constantin, aşa încât lupta lui Baiazid cu Mircea s-a întâmplat în octombrie 1394 şi prin urmare data de 10 octombrie din izvoarele slave e adevărată, lucru pe care l-au admis toţi istoricii noştri. Dar partea finală a actului ne duce la altă conclusiune, căci iată ce spune: «Mai mărturisim că am primit de la puternicii şi sfinţii noştri domni şi împăraţi o sută de hyperpyre, *ca să facem de acum înainte patru parastase* (s. n.) pentru sufletul tatălui puternicei şi sfintei noastre stăpâne, şi anume *două în curând* (s. n.) ca de 40 de zile şi de 3 luni, iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 şi 9 luni de la moartea lui»"[150]. Fără să ţină seama de totalitatea consemnării şi să interpreteze documentul ca atare, Litzica îl interpretează trunchiat şi eronat: „Dacă am presupune că acest act ar fi chiar de la 31 octombrie 1395, urmează că deja cu 3 luni înainte, adică la 31 iulie, Constantin murise, dar că trăia cu 6 luni înainte, adică la 30 aprilie; prin urmare lupta în care a murit Constantin s-a întâmplat între 30 aprilie şi 31 iulie 1395 şi nu la 10 octombrie"[151]. Textul trebuie analizat şi interpretat netrunchiat, aşa cum consemnează: s-au primit deci 100 hyperpyre „ca să facem de acum înainte patru parastase", adică, dacă suntem în octombrie, să facem patru parastase din octombrie înainte, „şi anume două în curând ca de 40 de zile şi de 3 luni" şi documentul continuă clar: „iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 şi 9 luni de la moartea lui". Reiese foarte clar că în momentul consemnării acestei danii se strânseseră cele 100 de hyperpyre, dar încă nu trecuseră 40 de zile de la moarte, sau nu se făcuse primul parastas, şi este tot una. Urmau să se facă în curând parastasele de 40 de zile şi de 3 luni, iar pe viitor, când se va împlini sorocul, să se facă parastasele de 6 şi 9 luni. Pentru respingerea zilei de 17 mai, ca dată a morţii lui Constantin, o observaţie asemănătoare făcea şi Iorga: „Actul, din octombrie 1395, cuprinde menţiunea serviciilor ce se vor face la patruzeci de zile, la trei, şase şi nouă luni de la data morţii. Dar de aici nu rezultă că avem a face cu aceste termene socotite imediat de la moarte (sic!), ci cu o comemoraţie ce urma a se face anual, „acum şi în viitor". Iar data exactă a luptei putea să n-o ştie încă în 1395 rudele mortului Constantin"[152]. Şi totuşi, textul sună clar: „două (parastase) în curând ca de 40 de zile şi de 3 luni", ceea ce ne determină să ne gândim că a fost consemnat înainte de 19 noiembrie 1394, adică înaintea împlinirii celor 40 de zile de la moarte. După ce au trecut cele patru pomeni, a urmat parastasul obligatoriu de un an. Cum banii donaţiei fuseseră cheltuiţi şi pe

[149] *Ibidem*, p. 375-376.
[150] *Ibidem*, p. 377.
[151] *Ibidem*, p. 377-378.
[152] N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 141.

donaţie nu se făcuse consemnarea, a urmat adăugarea: octombrie 1395, sau, poate, chiar acum s-a consemnat cheltuiala în numele celor patru parastase pentru a se justifica suma cheltuită, nemaiexistând bani din această donaţie pentru pomana de un an, din octombrie 1395. În orice caz, C. Litzica nu neagă lupta de la 10 octombrie 1394; el s-a străduit, eliminând prima parte a actului de danie, pentru a dovedi că socrul împăratului Manuel al II-lea a murit la 15 mai 1395 şi nu la 10 octombrie 1394, concluzionând: „în toamna anului 1394 Baiazid intră în Muntenia, poate că bate pe Mircea (sic!) la 10 octombrie la Argeş, în orice caz pune în locul-i pe Vlad (sic!), dar e bătut la 17 mai 1391 (citeşte 1395, I. N.), la Rovine, şi alungat peste Dunăre"[153], concluzie care cade de la sine prin interpretarea trunchiată a documentului, prin eliminarea primei părţi, dar mai ales prin socotirea posibilei înfrângeri a lui Mircea la 10 octombrie 1394. Despre „Tipicul lui Roman" de la Hilandar, Iorga arată că acesta „nu face parte din tipicul însuşi", iar anul 1395 este adăugat de Miklosich[154]. Nicolae Constantinescu, deşi confundă şi el bătălia de la Rovine cu lupta „din locul numit Argeş" şi se menţine pe poziţia aşezării Rovinelor la Merişani, lămureşte concludent datarea luptei la 10 octombrie 1394, dând pentru prima dată în întregime, în limba română, actul de danie pentru mănăstirea Petra din Constantinopol, în traducerea lui Nicolae Şerban Tanaşoca şi arată clar câtă bază se poate pune pe „Tipic", arătând că încă în 1858 Fr. Miklosich şi-a îngăduit să adauge anul (1395)[155].

Oricum, data de 10 octombrie 1394 este o realitate consemnată, o certitudine care nu poate fi înlăturată de nimeni cu nici un alt document din cele existente până în prezent. Dimitrie Onciul, observând că Mauro Orbini şi Luccari afirmă că în bătălia de „lângă oraşul Craiova" vorbesc numai de moartea lui Marco Cralevici, trăgea concluzia că, de fapt, acesta a murit la 10 octombrie 1394 la Rovine, iar la data stabilită de Miklosich, 17 mai 1395, au murit Constantin şi Dragaş[156] (socotit de foarte mulţi istorici, unul şi acelaşi personaj - Constantin Dragaş). Noi socotim că ambii au murit la 10 octombrie 1394, iar adaosul la tipicon „17 mai" priveşte data când cel mort a fost înscris acolo[157].

O dată sigură a marii victorii de la Rovine ne-o dă Philippe de Mézières, fost cancelar al regelui Ciprului, Petru I de Lusignan, în anii 1360-1369 şi apoi consilier al regelui Franţei, Carol al V-lea, retras în 1380 în viaţa monastică. Preocupat până la obsesie de ideea cruciadei antiotomane, Philippe de Mézières a rămas până la moarte, în 1405, un atent observator al evenimentelor politice şi militare, scriind, imediat după dezastrul creştinilor de la 25 septembrie 1396, „Epistolă de plâns şi consolare despre înfrângerea de plâns a nobilului şi viteazului rege al Ungariei de către turci în faţa oraşului Nicopole". În „Epistola" sa, Philippe de Mézières aminteşte de strălucita victorie a lui Mircea în felul următor: „De asemenea şi fiul său (al sultanului Murad, n. n.) - au trecut cam trei ani de atunci - a avut o altă bătălie contra românilor, în care a fost înfrânt cu desăvârşire şi a pierdut în jurul a 30.000 de turci, care au murit în luptă.

[153] C. Litzica, *op. cit.*, loc. cit., p. 383.
[154] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.
[155] Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, în „Revista Istorică", tom I, nr. 7-8, 1990, p. 783-802.
[156] Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, II, 1968, p. 126-127, nota 228.
[157] Astfel de greşeli se fac şi astăzi. Amintim în acest sens lucrarea *Argeş - Cartea eroilor*, Piteşti, 1984; Pentru satul Leşile, unde sunt trecuţi eroi din 1941-1945, bărbaţi care trăiesc şi azi.

Şi o mare mulţime de creştini de asemenea a murit"[158]. Cum se ştie sigur că această „Epistolă" a fost scrisă, să zicem, în perioada octombrie 1396 - mai-septembrie 1397, şi cum autorul ne spune că de la marea victorie a românilor „au trecut cam trei ani", datarea este sigură, în octombrie 1394; altfel ar fi spus că au trecut doi ani.

Afirmaţia că „veracitatea datei de 10 octombrie 1394 - a făcut-o în 1927/1928 istoricul Radojičić, cel mai bun cunoscător al izvoarelor sârbeşti în problemă, care a atras atenţia că data respectivă apare numai în 10 din cele 39 de cronici sârbeşti în care este pomenită bătălia de la Rovine", pentru „că aceste zece sunt, de fapt, copii ale unui singur arhetip târziu, prost informat şi asupra lui Constantin Dragaş din care fac parte două persoane: Constantin şi Dragaş"[159], nu are nici un temei. Nimeni nu neagă faptul că Radojičić rămâne cel mai bun cunoscător al acestor izvoare, dar însuşi Al. Diţă, care a stârnit atâtea discuţii, este nevoit să recunoască faptul că „...academicianul sârb nu încearcă nici o explicaţie asupra provenienţei acestei date în arhetipul postulat" şi aceasta pentru motivul că nimeni nu poate înlătura o dată precisă, consemnată cu certitudine de un document, şi acela în 10 copii (!). Este imposibil astăzi să se facă un pomelnic al eroilor sârbi căzuţi la Rovine, fie şi pentru marii comandanţi, dar nu este exclus să fi existat doi eroi cu numele Dragaş - Constantin Dejanovici (Dragaş), socrul împăratului din Bizanţ, şi un boier Dragaş, a cărui vitejie a rămas în conştiinţa poporului sârb alături de celălalt, consemnându-i pe amândoi, iar pentru a nu le repeta numele, unul a rămas Constantin, iar celălalt Dragaş. Nici faptul că în istoriografia internaţională s-a adoptat data de 17 mai 1395, ca zi în care a avut loc marea bătălie de la Rovine[160], nu poate fi o dovadă a certitudinii acestei date, de vreme ce toţi istoricii respectivi sunt necunoscători ai limbii române, iar data respectivă s-a impus pe plan internaţional prin lucrarea lui Radojičić, pentru că a fost publicată în limba franceză. Cea mai bună dovadă în acest sens este faptul că istoriografia internaţională a adoptat şi părerea greşită a istoricului sârb că „regele Ungariei Sigismund se sili tocmai în mai 1395 să recucerească de la turci, în profitul lui Mircea, ţara şi tronul Valahiei"[161] când, de fapt, regele Sigismund nici nu se afla pe teritoriul Ţării Româneşti în luna mai a anului 1395, luând parte doar la eliberarea cetăţii Turnu[162], după ce Baiazid fusese înfrânt în luna mai „la locul numit Argeş". Din păcate, aşa-zisele argumente aduse de

[158] N. Iorga, *Uné collection de lettres de Philippe de Mézières (Notice sur le ms. 491de la bibliothèque de l'Arsenal)*, în „Revue historique", tom 49, Paris 1892; Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Luceafărul", anul XXIX, nr. 32 (1265), sâmbătă 9 august 1986.

[159] Alexandru V. Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 31.

[160] Din care se citează: Denis A. Zakythinos, *Les despotat grec de Morée*, Paris, 1932, p. 153; *Histoire du Moyen Age. L'Europe Orientale de 1081 à 1453*, vol. IX/1, Paris, 1945, p. 346; Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'état byzantin*, Paris 1969, p. 572-573; Ivan Dujčev, *Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*, Roanne, 1977, p. 242; Georges Castellan, *Histoire de la Roumanie*, Paris, 1984, p. 11; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age. 1300-1600*, New York - Washington, 1973, p. 209.

[161] Georges Sp. Radojicić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, în „Revue historique du sud-est européen", nr. 4-6, 1928, p. 137.

[162] Victor Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*, Gherla, 1924, p. 12; Idem, *Luptele lui Sigismund şi Mircea cel Bătrân cu turcii în 1395. Un document inedit*, în „Revista istorică", nr. 10-12, 1925, p. 281-287; Alexandru V. Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 32. La 6 iulie 1395, regele Sigismund abia se afla în tabăra militară de lângă Câmpulung, poruncind locuitorilor din Cristian să dea ascultare şi supunere lui Ioan, fostul jude de Sibiu: *D. R. H.*, D, I, doc. 94, p. 150-151.

Alexandru V. Diţă - de fapt, argumentele aduse de Hasdeu, Litzica şi Radojičić - , sunt reluate apoi şi de alţi istorici[163].

La 6 aprilie 1395, Sigismund de Luxemburg dispunea recrutarea de oşti care se pun în mişcare abia în a doua parte a lunii mai[164], „ridicând o oaste puternică de credincioşi ostaşi ai regelui nostru" [165] şi, pornind spre Ţara Românească, pătrunde de la Braşov la Câmpulung, unde ajunge la 6 iulie 1395[166], după ce Mircea zdrobise şi alungase pe Baiazid „la locul numit Argeş", probabil în zona Tutana-Cotmeana. Informat de curierii împăratului Manuel Paleologul că armatele turceşti s-au retras la sud de Dunăre, Sigismund pătrunde şi el în Ţara Românească[167], pentru a elibera Nicopolul Mic, lăudându-se apoi că „de acolo, Baiazid, aflând de sosirea noastră în persoană, s-a retras" [168], când, de fapt, el ştia dinainte, de la curierii bizantini, că Baiazid se retrăsese. Auzind de laudele lui Sigismund de Luxemburg, Baiazid îi scrie, ameninţându-l: „Tu te lauzi pretutindeni spunând şi lăudându-te că m-ai gonit de pe câmpul de luptă, ceea ce n-a fost adevărat, deoarece eu am hotărât să părăsesc câmpul de luptă din cauza unor situaţii mai importante şi de aceea îţi trimit ţie această scrisoare pentru ca să încetezi să te mai lauzi, întrucât în viitoarea lună martie voi veni negreşit cu armata mea ca să te găsesc acolo, unde ai fi sau oriunde te-ai găsi, şi pentru ca încă de pe acum să încetezi să te mai lauzi cum că m-ai fi gonit pe mine de pe câmpul de luptă şi că nu aş fi avut îndrăzneala să te aştept"[169]. Despre înfrângerea lui Mircea, Baiazid nu suflă nici un cuvânt, lucru imposibil dacă el ar fi obţinut o victorie. După o luptă crâncenă, „îndurând răniri, ucideri şi răni cumplite"[170], „cu foarte mare vărsare de sânge"[171], Sigismund, împreună cu oştile româneşti, au eliberat cetatea Turnu. Pe lângă gărzile turceşti, în cetate se pare că erau şi o parte din boierii trădători, cum ne dă de înţeles *Letopiseţul Ţării Româneşti*, care împrumută ştirea din Bonfini şi Thuròczi: „şi a doua zi au pornit Jăcmont craiu toate oştile spre Nicopol cel Mic, ce iaste în ţărmurile Dunării, şi l-au ocolit şi în cetate era muntenii, iar în oraş erau turcii. Şi începu a-i bate foarte tare şi din lăuntru încă se apăra bine. Iar deaca sfărâmară zidul oraşului şi al cetăţii, făcură mare năvală şi îndată luară cetatea şi oraşul şi i-au tăiat şi i-au zdrobit foarte rău şi au pus oaste în cetate"[172]. După cucerirea cetăţii, Sigismund pune în cetate

---

[163] *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Edit. Militară, Bucureşti, 1986, p. 167, 172; Dan Zamfirescu, *Un ctitor al măreţiei româneşti în istoria universală*, în „Luceafărul", XXVIII, nr. 24 (1257), sâmbătă 14 iunie 1986, p. 6; Idem, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Luceafărul", XXIX, nr. 32 (1265), sâmbătă 9 august 1986, p. 2 şi 6; Virgiliu Z. Teodorescu, *Personalitatea domnitorului în acte de cancelarie*, în „Magazin Istoric", XX, nr. 9 (234), septembrie 1986, p. 12; Valeriu Veliman, *Cel mai vestit dintre principi*, în „Magazin Istoric", XXI, nr. 6 (243), iunie, 1987, p. 33-34.
[164] Elemer Mályusz, *Zsigmondkóri oklevéltár (1387-1399)*, I, Budapesta, 1951, p. 361-362.
[165] *D. R. H.*, D, I, p. 157.
[166] F. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, III, Hermannstadt, 1902, p. 152-153.
[167] E. Zawalinski, *Polska w kronikach tureckich, XV i XVI wiek*, Stryj, p. 22; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Casa Şcoalelor, 1944, p. 256.
[168] Vezi nota 144.
[169] Alexandru V. Diţă, *op. cit.*, în „Anale de istorie", anul XXXII, nr. 4, 1986, p. 43, nota 79.
[170] *D. R. H.*, D, I, p. 157.
[171] Karácsonyi Janos, *A magyarok es románok második közös harca a törökök ellen*, în „Cultura", nr. 1, 1924, Cluj, p. 12-16; *D. R. H.*, D. I, p. 159-160, 177, 182.
[172] *R. I. A. F.*, XI, 1910, p. 108.

proprii săi castelani şi pleacă spre Ungaria, îndreptându-se spre Severin. Mircea cel Bătrân îşi dă seama de intenţiile personale ale regelui maghiar. După ce acesta îşi lăsă garnizoane şi castelani în Turnu, doreşte să pună mâna şi pe Banatul de Severin. Mircea îl aşteptă însă în munţi, îl zdrobeşte, cum însuşi Sigismund o recunoaşte: „pe când urcam culmile munţilor, zisă în vorbirea obişnuită Posada, prin nişte strâmtori şi poteci înguste, strânse între tufişuri mari, unde mulţimea românilor stătea la pândă, aruncând cu cruzime, din păduri dese şi întunecoase, suliţi vătămătoare şi săgeţi otrăvite şi înveninate asupra însoţitorilor şi supuşilor noştri", scăpând cu viaţă datorită lui Nicolae de Gara care, „stând necurmat alături de noi pentru ocrotirea persoanei noastre şi pentru o trecere mai ferită de primejdie şi nestânjenita siguranţă a întregii noastre escorte, întocmai ca un leu înfuriat, fără teamă de moarte, şi respingând cu putere pe sus-pomeniţii români, care pândeau cu mâinile înarmate, s-a străduit cu vrednicie să ne ocrotească şi să ne apere vitejeşte pe noi şi supuşii noştri de atacurile blestemate ale pomeniţilor români şi de capcanele lor duşmănoase, nu fără mare ucidere şi pierdere"[173]. Cum se ştie, cu siguranţă că la 25 august 1395 Sigismund se afla în „tabăra ostăşească de pe malul Dunării, lângă Severin"[174], este foarte probabil că lupta s-a desfăşurat într-o posadă dintre Orşova şi Caransebeş[175] şi nu în altă parte. Este posibil ca multă vreme Sigismund de Luxemburg să nu fi ştiut că a fost atacat şi zdrobit de oştile româneşti conduse de Mircea, punând aceasta pe seama boierilor români conduşi de Vlad, partizanul turcilor şi al polonezilor, putându-se ca Mircea în persoană să fi răspândit zvonul respectiv. Această convingere şi-a consolidat-o regele maghiar după bătălia de la Nicopole din 25 septembrie 1396 când, din cauza lui Vlad, partizanul turcilor, este nevoit să ajungă în ţara sa ocolind prin sudul Europei. Este, poate, unul din motivele pentru care Sigismund îl va ajuta pe Mircea împotriva lui Vlad, dar după capturarea acestuia avea să afle că de fapt oastea maghiară a fost zdrobită la Posada nu de Vlad, ci de Mircea, aşa cum recunoaşte însuşi regele la 12 iulie 1408: „Noi, îndreptându-ne spre Ţara Românească, străbătând aproape cea mai mare parte din pomenitele ţinuturi, am împresurat cu putere cetatea Nicopolul Mic, unde sălăşluia o mare mulţime de turci, şi am cuprins, nu fără vitejiile acelor fii ai răposatului Nicolae palatinul, acea cetate şi am lăsat-o în mâinile credincioşilor noştri, şi chiar lui Mircea, voevodul nostru al Ţării Româneşti, care fusese asuprit de acei turci, i s-a înapoiat stăpânirea, în numele acelor credincioşi ai noştri; în cele din urmă, întorcându-ne noi înapoi cu fericită biruinţă spre ţara noastră a Ungariei, îndrăzneaţa şi învârtoşata mulţime a românilor, condusă de pomenitul Mircea voevod, alunecat pe calea vechii necredinţe, a înconjurat oastea noastră în trecătorile foarte înguste ale munţilor numite Posada, aruncând cu viclenie împotriva noastră şi a lor noştri săgeţi otrăvite şi ucigătoare. Şi, fără întârziere, pomenitul Nicolae palatinul s-a pus împotrivă pentru noi, el însuşi cu ai săi, ca un scut de apărare, şi, îndepărtând cu vitejie năvala acelor români, nu fără moartea şi rănirea multora din însoţitorii lui, ne-a înlesnit nouă ieşirea de pe acele drumuri"[176]. Documentul este atât de clar, încât ar fi o aberaţie să se mai susţină că ungurii ar fi fost atacaţi de Vlad, ori că acesta ar fi stăpânit Oltenia, ori o parte a

[173] *D. R. H.*, D, I, doc. 99, p. 157.
[174] *Ibidem*, p. 152.
[175] Karàcsonyi Janos, *op. cit.*, loc. cit.
[176] *D. R. H.*, D, I, doc. 112, p. 182-183.

Ţării Româneşti. Vlad nu avea cum să ajungă domn al Ţării Româneşti. El vine cu turcii în mai 1395, dar sunt înfrânţi în lupta „din locul numit Argeş", probabil la 17 mai, se retrag spre Dunăre şi Baiazid îl lasă pe Vlad la Turnu, de unde este alungat de Mircea împreună cu regele Sigismund. Dacă Vlad ar fi fost în Ţara Românească, este greu de închipuit că Mircea, oricât de viteaz şi de curajos ar fi fost, ar mai fi îndrăznit să zdrobească oştile lui Sigismund de Luxemburg. Vlad a stăpânit, în perioada 1395-1396, doar Dobrogea şi a crezut că va deveni domn al Ţării Româneşti după zdrobirea creştinilor la Nicopole, ceea ce nu s-a întâmplat; îndrăzneala de a veni la nord de Dunăre l-a dus la capturare şi la pierderea oricăror speranţe.

Aşadar, chiar şi din această analiză sumară a izvoarelor este clar că în perioada 1391-1395 Mircea cel Bătrân a obţinut 7 victorii strălucite: două în 1391 - una împotriva lui Baiazid, la Rovine - Surlari şi alta împotriva lui Firuz-bei, „la Cirolaşi din Ilfov", probabil Golăşeii de azi[177], una în 1393 la Karînovasî, la sud de Balcani[178], una la 10 octombrie 1394, la Rovine - Ţuţuleşti, împotriva lui Baiazid, una în mai 1395, „la locul numit Argeş", undeva în zona Tutana - Cotmeana, tot împotriva lui Baiazid Ildîrîm, alta în iulie 1395, la Turnu, în cooperare cu oştile maghiare, toate şase împotriva turcilor, şi, a şaptea, împotriva regelui Sigismund, în august 1395, la Posada, în Banatul de Severin.

[177] Localizarea este posibilă dacă avem în vedere sensul toponimului Golăşei = oameni nevoiaşi, săraci, dezbrăcaţi, iar Cirolaşi, s. m. învechit şi aproape dispărut = oameni nevoiaşi, săraci, dezbrăcaţi, care mâncau numai cir de mei.

[178] Aceasta a fost singura victorie a lui Mircea cel Bătrân în cursul anului 1393, încât datarea bătăliei de la Rovine în acest an, cum susţine Donald Edgar Pitcher, *op.cit.*,p. 49-50, nu are nici un temei.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CTITORIA BOIERILOR DIN CEPARI, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO*

În partea de nord-vest a judeţului Argeş, pe valea râului Topolog, se află satul Ceparii Pământeni[1], reşedinţa comunei Cepari. Cea mai veche atestare documentară a acestei localităţi datează din vremea lui Vlad Călugărul, domnul Ţării Româneşti (1482-1495), când satul este cumpărat de Albul vistierul de la Tudora, de la Vâlcan şi de la fratele lui Radul, pentru 9000 aspri[2].

Satul Cepari este cunoscut în istoria noastră medievală prin boierii cu acelaşi nume care în secolele XVI-XVII au ocupat mari dregătorii în viaţa politică a Ţării Româneşti[3]. Deţinători ai unor mari demnităţi, posesori ai unor întinse domenii, boierii Cepari şi-au înscris numele în istorie şi prin biserica ridicată de ei în această localitate. În centrul satului Ceparii Pământeni, pe o terasă aflată în stânga râului Topolog, se păstrează şi astăzi biserica ctitorită de boierii din acest sat.

Biserica, construită din cărămidă, are formă de navă şi este compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis, adăugat ulterior. Absida altarului este decroşată, cu cinci laturi în exterior, iar în interior este semicirculară. Singura turlă ce se înalţă peste pronaos serveşte de clopotniţă, la care se ajunge printr-o scară aflată în zidul de nord al acestuia.

Cele trei pisanii aflate deasupra uşii de intrare în pronaos ne furnizează date suficiente privind ctitorul şi anul ridicării locaşului. Astfel, potrivit pisaniei de piatră

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] Pe raza satului Ceparii Pământeni au fost descoperite vestigii arheologice datând din Hallsttatul târziu. Astfel, dr. Alexandru Vulpe (Institutul de Arheologie Bucureşti) şi Eugenia Popescu (Muzeul Judeţean Argeş) au efectuat cercetări arheologice într-o necropolă tumulară dacică situată în punctul „Topliţa", pe partea dreaptă a râului Topolog. În afară de această necropolă, pe raza satului au mai fost descoperite încă două grupuri de tumuli, unul situat pe partea stângă a Topologului, vizavi de cel din punctul „Topliţa", şi altul aflat în jurul bisericii cu hramul „Înălţarea".

[2] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35.

[3] În afară de Dragomir mare sluger, dintre boierii Cepari care în secolul al XVI-lea ai deţinut mari dregătorii amintim pe nepotul său, Radu mare comis (1580 dec. 30 - 1583 iunie 15) şi apoi mare paharnic (1585 iulie 14 - oct. 22). În secolul al XVII-lea, Eftimie şi Ivaşco, fii logofătului Stanciu Ceparіul, deţin şi ei mari dregătorii. Primul a fost mare pitar (aşa apare la 1 februarie 1635), iar al doilea a fost mare armaş (1654 aprilie 23 - 1657 oct. 8), mare pitar (1660 august 2 - august 25), mare serdar (1661 nov. 29-1662 aprilie 19) şi mare medelnicer (1663 iunie 17-1664 ian. 8). Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 82, 200.

biserica (Fig. 1) a fost construită de jupanul Ştefan Balotă, vel clucer de arie, la leat 7260.

Fig. 1. Biserica din Cepari în timpul lucrărilor de restaurare din 1976

Indicarea în pisanie (Fig. 2) numai a leatului, 7260, ne arată că biserica a fost construită în 1751-1752. Ştiind însă că Ştefan Balotă a fost vel clucer de arie[4] în 1752 înseamnă că locaşul a fost ridicat în acest an. Tot din textul acestei pisanii[5], mai aflăm că Ştefan Balotă a ridicat din temelie biserica în locul celei vechi, construită de Dragomir vel vornic la leat 7041 (1532-1533).

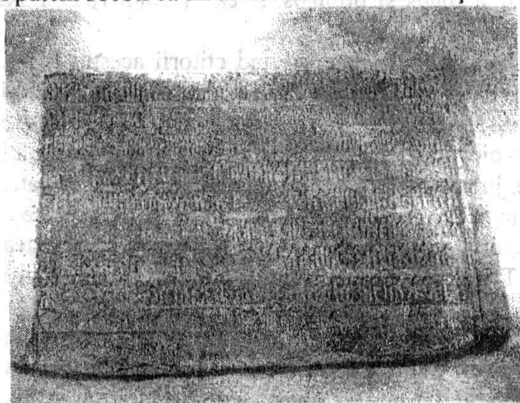
Construind biserica în 1752, Ştefan Balotă a păstrat şi pisania primului locaş ridicat de Dragomir vornic, pe care a folosit-o ca ancadrament orizontal la uşa de intrare în pronaos. Potrivit acestei pisanii s-a început construirea bisericii „în luna iunie 8 zile şi s-a isprăvit în luna iulie 31 zile, cu puterea jupanului Dragomir". Anul când a fost ridicat lăcaşul nu se indică, însă în pasajul următor al pisaniei se precizează: „Luna august 6 zile, a răposat şi jupanul Dragomir vornicul, în anul 7041".

---

[4] Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum,* Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1972, p. 468.

[5] „+ Cu mila şi ajutoriul lui D<u>mnezeu, Tatălui şi Fiiului şi Sfântului duh. S-au zidit această sfântă besearecă, din temelie, de dumnealui jupan Ştefan vel clucear za harie, sân Balotă cap<i>tan, i jupaniţ<a> lui Saftha, cocon<i>: Iordache, Gheorghie, Costandin, Matei, Şerban, Pârvu, Ilinca, Mira, întru cinstia şi lauda sfintei Înnălţării Domnului nostru I<isus> H<ri>s<tos>, în urma besearicii cei vechi, care o au fost făcut de dumnealui jupan Dragomir vel vornic Cepariu, strămoş lui Ivaşcu vel armaş Cepariu, de la leat 7041. Şi s-a zidit acum nou la leat 7260, în zilel<e> preaînnălţatulu<i> domnu Ion Gligorie Ghica Voevod. Sandu, Mariia, Hârsu". Pisania pe piatră (0,98 m x 0,75 m), scrisă în limba română, cu alfabet chirilic, a fost publicată de: Virgil Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş. Note istorice şi arheologice,* în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, X-XVI, 1917-1923, Bucureşti, 1923, p. 33-34; I. Ionaşcu, *Biserici, chipuri şi documente din Olt,* Craiova, 1934, p. 58-59; Grigorie, episcop al Argeşului, *Comorile Argeşului,* p. 48; Dumitru V. Georgescu, *Bisericuţa din Cepari,* în „Păstorul Ortodox", XIX, 1938, nr. 3-4, p. 116-118; Dumitru V. Georgescu, George Georgescu, *Date privind unele biserici monumente istorice de pe Valea Topologului,* în „Glasul bisericii", 1970, nr. 7-8, p. 781-786; C. Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848),* Editura Academiei Române, 1994, p. 155, 157.

Moartea ctitorului la 6 zile de la terminarea bisericii a fost consemnată în textul pisaniei care fără îndoială n-a fost aşezată la 31 iulie, astfel că anul 7041 (1533) îl putem socoti ca an al ridicării acestui locaş[6].

Biserica construită în 1533 de Dragomir vornic a fost vizitată la 17 iulie 1747 de către mitropolitul Neofit care consemnează: „... şi am ajuns la Cepari, la casa lui Balotă, şi am rămas acolo, şi Duminică au făcut părintele liturghie la biserica din sat, şi această biserică iaste de piatră, veche de la leat 7041“[7].

Fig. 2. Pisanie de la Biserica din Cepari, 1751-1752

Din cea de a treia pisanie (Fig. 3), aflată deasupra celei din 1752, aflăm că în 1888-1889 biserica a fost restaurată total adăugându-i-se amvonul, zugrăvindu-se din nou şi legându-se zidurile crăpate[8]. Despre lucrările din 1888-1889 aflăm şi dintr-o inscripţie din proscomidie[9].

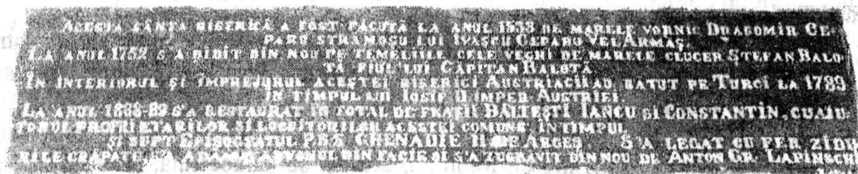

Fig. 3. Pisanie de la Biserica din Cepari, 1889

---

[6] „+ S-a început acest sfânt hram al Înălţării Domnului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru, Isus Hristos, în luna iunie 8 zile şi s-a isprăvit în luna iulie 31 zile, cu puterea jupanului Dragomir. Luna august 6 zile, a răposat şi jupanul Dragomir vornicul, în anul 7041“ . Traducere datorată lui C. Bălan, *op. cit.*, p. 153. Pisania a mai fost publicată de: V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 34; Pr. Dumitru V. Georgescu, *op. cit.*, p. 116-118; Pr. Dumitru V. Georgescu, George Georgescu, op. cit., p. 781-786.

[7] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 33-34.

[8] „Acestă sântă biserică a fost făcută la anul 1533 de marele vornic Dragomir Ceparu, strămoşu lui Ivaşcu Ceparu vel armaş. La anul 1752 s-a zidit din nou pe temeliile cele vechi de marele clucer Ştefan Balotă, fiul lui căpitan Balotă. În interiorul şi împrejurul acestei biserici austriacii au bătut pe turci la 1789, în timpul lui Iosif II, imper. Austriei. La anul 1888-1889 s-a restaurat în total de fraţii Bălteşti, Iancu şi Constantin, cu ajutorul proprietarilor şi locuitorilor acestei comune, în timpul şi supt episcopatul P. S. S. Ghenadie II de Argeş. S-a legat cu fer zidurile crăpate, s-a adăogat advonul din facie şi s-a zugrăvit din nou de Anton Gr. Lapinschi. R. 1949 iunie“. Textul scris în limba română, cu alfabet latin, cu vopsea albă.

[9] „Această s<fântă> Biserică s-a făcut la 1533 de Dragomir Ceparu; s-a zidit din nou la 1752 de Ştefan Balotă. S-a restaurat în total la 1889 de Iancu Bă<l>tescu, cu soţia sa Elena, şi de Constantin Băltescu cu muma sa Marioara, Grigorie Balotă cu fiii, Mihail Predescu, Costică A. Balotă, cu sora Anastasia, Georghie Lămbescu, cu soţia sa Elena, şi fiii. Zugrav arhitectu Anton Gr. Lapinschi. Lucrători Anton, Joiţa, Georgie, Ion, Vasilie, Ion, Costandin, Apostol, Din, Elefterie, Constantin, Bănică, Ion, Mihai, Stan, Dimitrie, Sandu, Ion, Andrei, Ilie, Tudor“. Text scris în limba română, cu alfabet, latin cu culoare neagră.

Rezumând cele trei pisanii, rezultă că prima biserică a fost construită în 1533 de Dragomir vornic, că în 1752 Ştefan Balotă vel clucer de arie a ridicat un nou locaş pe temeliile celui vechi, compus din altar, naos şi pronaos, şi că în 1888-1889 i s-a adăugat un pridvor deschis.

Documentele păstrate ne furnizează unele date privind ctitorii acestui locaş. Astfel, Dragomir, ctitorul bisericii din 1533, era fiul lui Badea vlastelin din Şuici şi frate cu Şuică mare vornic (1509 nov. 3 - dec. 5). Primul document în care apare datează din 1519 ian. - aug. 10, când voievodul Neagoe Basarab întăreşte „cinstitului dregător, încă şi din casa domniei mele, jupanului Dragomir mare sluger", părţi de sate, munţi, case în Râmnic, vii şi ţigani. Printre proprietăţile întărite se află şi „zestrea ce a luat jupan Dragomir, satele, anume Ceparii, cu toată seliştea, cu Neagra şi cu Seliştea Mare şi cu Seliştea Mică şi Seliştea Todereştilor şi cu munţii anume: Olanul tot şi Petriceaua toată"[10].

La această dată, Dragomir era posesorul unei averi considerabile, o parte din ea provenind din zestrea soţiei sale Marga. Satul Cepari fusese cumpărat, în timpul voievodului Vlad Călugărul, de Alb vistierul, iar apoi a ajuns ca zestre în proprietatea lui Dragomir mare sluger. Având numai o fiică din căsătoria cu Marga, Dragomir mare sluger a venit în 1519 ian. - aug. 10 înaintea lui Neagoe Basarab „de a aşezat pe fiica sa mai sus zisă, Neacşa, peste toate mai sus-spusele sate şi ţigani şi peste toate averile", cu condiţia ca în timpul vieţii să şi le stăpânească singur. Neacşa a fost căsătorită cu jupanul Radul portarul şi a avut trei băieţi, Albul, Dumitru, Dragomir, şi două fete, Caplea şi Tudora[11].

Dregător din „casa" lui Neagoe Basarab, Dragomir a fost mare sluger între 1519 ian - aug. 10-1525 aprilie - aug[12]. În pisania aşezată în 1533 la ctitoria sa este trecut „jupanul Dragomir vornicul". Tot Dragomir vornicul apare şi în hrisovul lui Radu Paisie, domnul Ţării Româneşti (1535-1545), din 1536 iulie 10-20 prin care întăreşte jupaniţei Marga, ginerelui ei, Radu portarul, şi soţiei acestuia, Neacşa, sate şi ţigani[13]. În hrisovul lui Radu de la Afumaţi, domnul Ţării Româneşti (1521-1529, cu întreruperi), din 6 iulie 1526 Dragomir figurează ca hotarnic, fără să i se indice vreo dregătorie, ci numai precizarea „fratele lui Şuica"[14]. Doar în pisania din 1752 el figurează ca „jupan Dragomir vel vornic Cepariu".

Mort la 6 august 1533, Dragomir a fost înmormântat, ca şi soţia sa Marga, aşa cum aflăm din hrisovul voievodului Alexandru Mircea, din 31 iulie 1573, la mănăstirea Cotmeana căreia îi dăduse satul Brativoieşti[15], ca să fie trecut în pomelnic şi înhumat aici. Şi Neacşa, fiica lui Dragomir, călugărită sub numele de Mecdotia, a fost înmormântată tot la mănăstirea Cotmeana, căreia i-a dat satele Voiceşti[16] şi Cacaleţi[17], şi două sălaşe de ţigani[18].

---

[10] *D. R. H.*, B, II, nr. 175, p. 335-338.
[11] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35; *D. I. R.*, B, XVI, vol. IV (1571-1580), nr. 119, p. 115-116.
[12] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 54.
[13] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35.
[14] *D. R. H.*, B, III, nr. 23, p. 41-42.
[15] Sat în jud. Mehedinţi.
[16] Sat dispărut, lângă Văleni, jud. Argeş.
[17] Sat dispărut, lângă Cotmeana, jud. Argeş.
[18] *D. I. R.*, B, XVI, vol. IV, nr. 119, p. 115-116.

Cel de al doilea ctitor, Ştefan Balotă, vel clucer de arie în 1752, era fiul căpitanului Balotă şi al soţiei acestuia, Despa. Despre „cula" sa de aici ne relatează mitropolitul Neofit care, la 17 iulie 1747, i-a fost oaspete: „am ajuns la Cepari, la casa lui Balotă, şi am rămas acolo"[19]. Urmaş al lui Dragomir vel sluger, Ştefan Balotă a purtat de grijă ctitoriei acestuia, înzestrând-o, printre altele, cu un clopot[20] şi cu pictură, realizată în frescă, care a fost acoperită în 1888-1889 de către zugravul Anton Gr. Lapinschi cu una în ulei. În unele locuri, căzând pictura realizată de A. Lapinschi, a ieşit la iveală cea iniţială. Biserica construită de Ştefan Balotă a fost pictată când acesta nu mai era vel clucer de arie, căci inscripţia din tabloul votiv îl indică ca „biv vel clucer". În tabloul votiv care se întinde pe pereţii de sud, vest şi nord ai pronaosului sunt pictaţi ctitorii ce ţin în mâini biserica, ce figurează şi cu pridvor, iar în dreapta şi în stânga lor ceilalţi membri ai familiei [21].

Cercetările arheologice. În primăvara anului 1976 au început lucrările de consolidare a bisericii şi de combatere a ciupercii *Merullius lachrymans* care a atacat lăcaşul în interior.

Cu această ocazie, după ce a fost scoasă pardoseala din lemn, pentru a fi înlocuită cu una din cărămidă, şi după ce a fost îndepărtat un strat de pământ de circa 0,30 m, a fost descoperită în partea de sud a pronaosului o piatră de mormânt (Fig. 4 a), iar în colţul de sud-vest al acestuia o jumătate dintr-o altă lespede tombală (Fig. 4 b) şi o grămadă de oase umane sub ea. În urma deplasării la faţa locului a reprezentanţilor Direcţiei pentru Patrimoniul Cultural Naţional (arh. Andrei Pănoiu), Comitetului Judeţean Argeş pentru Cultură şi Educaţie Socialistă Argeş (Iulian Rizea) şi Muzeului Judeţean Argeş s-a hotărât efectuarea unor cercetări arheologice de salvare la acest monument. Cercetările au avut ca obiective principale: cunoaşterea planului bisericii din 1533 şi cercetarea presupuselor morminte din pronaos. De asemenea, trebuiau furnizate constructorului date privind adâncimea şi rezistenţa fundaţiilor actualei biserici.

Pentru realizarea acestor obiective au fost trasate, atât în interiorul cât şi în exteriorul bisericii, mai multe secţiuni şi casete. Odată cu decaparea de către constructor, în 1976, a pământului din jurul bisericii, pe adâncimea de circa 0,80 m, au fost îndepărtate şi depunerile arheologice, astfel că singurul lucru realizat în exterior a fost stabilirea adâncimii fundaţiei monumentului.

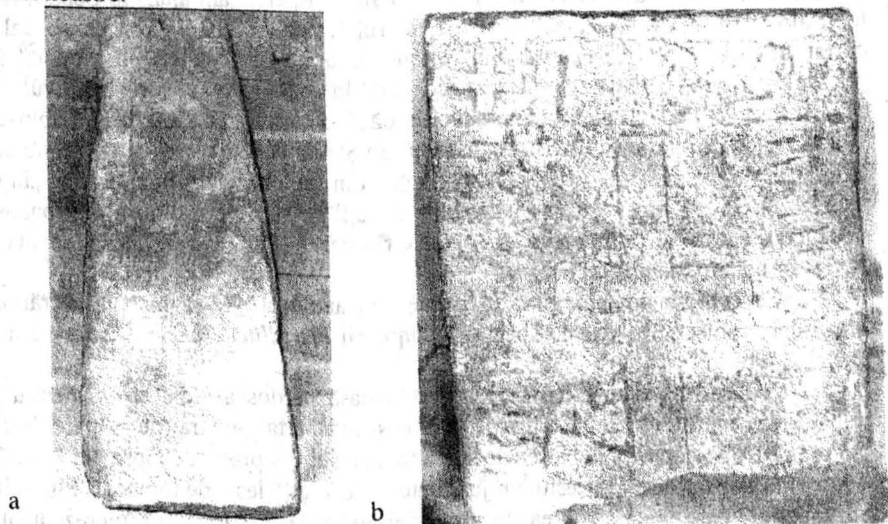
---

[19] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 33-34.

[20] Clopotul (Î = 0,45 m, D. gurii = 0,45 m), ce se păstrează şi astăzi, are următoarea inscripţie în limba română, cu alfabet chirilic: „+ Acest clopot l-au făcut Ştefan căp<itan> sin Balot<ă> c <ăpi> t<an> în Cepar <i>, lt. 7245".

[21] Deoarece V. Drăghiceanu a publicat cu greşeli inscripţiile care indică numele membrilor familiei ctitorului din 1752 le redăm în continuare: deasupra uşii de intrare în pronaos, pe peretele de vest, se află imaginea bisericii ţinută în mâini de „Jupan Ştefan bi-vel clucer", spre sud, şi „jupaniţa d-lui Safta", spre nord. În dreapta lui Ştefan biv vel clucer se află „fii lui Balotă titor", „jupan Iordache", pe peretele de vest, şi „Gheorghiţă postelnic", „Matei", „Costandin postelnicu", pe cel de sud. În stânga jupaniţei Safta se află ceilalţi fii ai ctitorilor „Cocon Pârvu" şi „Cocon Şerban", pe peretele de vest, „Cocoana Ilinca" şi „Cocoana Mira", pe cel de nord. Pe peretele de sud al pronaosului, între fereastră şi zidul ce desparte pronaosul de naos, se află părinţii lui Ştefan vel clucer de arie, „Jupan Balotă capitan" şi „Jupaniţa d-lui Despa". Pe peretele de nord al pronaosului se află sora ctitorului, „Filofteia stariţa", şi fraţii săi, „Jupan Balotă", „Jupan Preda paharnic" cu soţia, „jupaniţa d-lui Catrina", şi fiul lor, „Mihalache".

Cercetările arheologice efectuate în perioadele 19 iulie - 9 august şi 17-21 august 1976 au permis obţinerea unor rezultate importante privind diferite aspecte ale istoriei noastre.

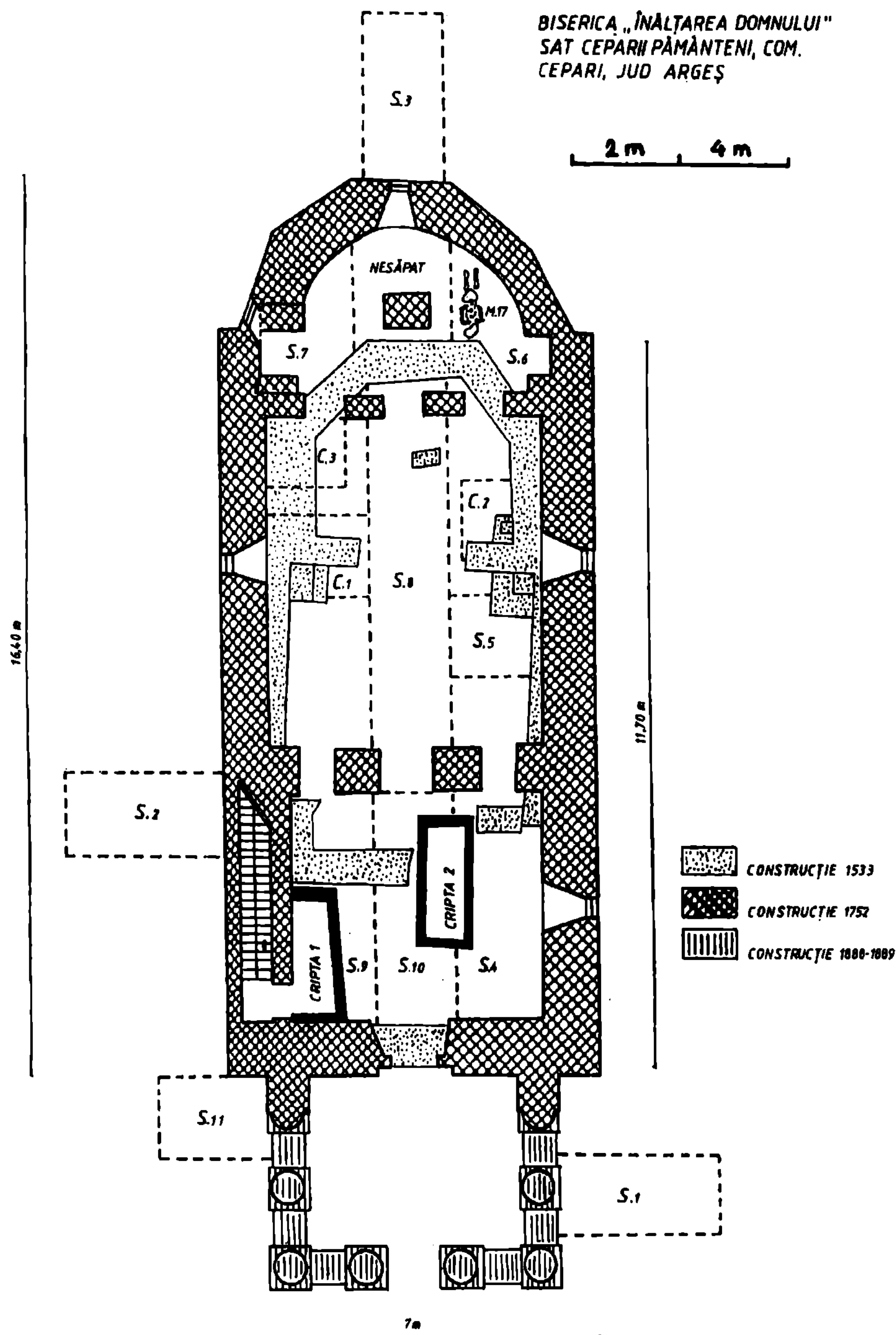
a b

*Fig. 4. Biserica din Cepari, pietre de mormânt: **a**. cca. 1575-1600, **b**. 1571-1572*

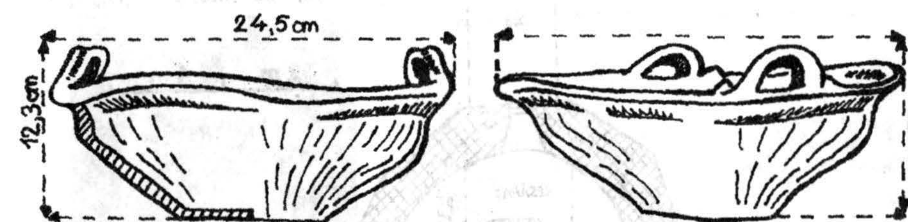
Astfel, prin aceste cercetări au fost descoperite fundaţiile şi a fost stabilit planul bisericii (Cepari 1) construite în 1533 de Dragomir vornic. Confirmând textul pisaniei din 1752, care menţionează că Ştefan Balotă a construit biserica sa „din temelie" şi „în urma bisearicii cei vechi care o au fost făcut de dumnealui jupan Dragomir vel vornic Cepariu", cercetările arheologice au arătat că exceptând absida altarului, actuala biserică a fost construită pe fundaţiile lăcaşului din 1533.

Biserica din 1533 (lungimea - 11,70 m, lăţimea - 4,55 m, în interior), are forma de navă şi este compusă din altar, naos şi pronaos. Absida altarului are cinci laturi, atât în interior cât şi în exterior. Naosul, de formă dreptunghiulară, are dimensiunile: lungimea - 5,15 m, lăţimea - 4,55 m, în interior, iar pronaosul lungimea - 2,55 m, lăţimea - 4,15 m, în interior. Biserica a fost pardosită cu cărămidă aşezată pe un strat de mortar cu o grosime de circa 3 cm. Fundaţia bisericii este construită din bolovani de râu prinşi cu mortar şi nu are peste tot aceeaşi adâncime. Astfel, fundaţia de sud a naosului vechi, construită din bolovani mari de râu, are o adâncime de 1,05 m, pe când cea sud-vestică a vechiului altar, edificată din bolovani de râu mai mici, are adâncimea - 0,65 m şi lăţimea - 0,55 m.

Descoperirile arheologice nu ne dovedesc existenţa pe acest loc a unei construcţii anterioare bisericii din 1533. În schimb, ele au pus în evidenţă faptul că locaşul din secolul al XVI-lea a fost construit peste un tumul dacic datând din secolul V î. Hr. Astfel, în secţiunile 5 şi 8, la -0,80 m, a fost descoperită o manta din bolovani mici de râu, iar sub ea multe fragmente ceramice, putând fi restaurat un vas (lekané) din pastă brun deschisă, (Fig. 5) cu două toarte dispuse simetric, încadrate fiecare de

BISERICA „ÎNALȚAREA DOMNULUI"
SAT CEPARII PĂMÂNTENI, COM.
CEPARI, JUD ARGEȘ
2 m
4 m
S.3
NESĂPAT
M.17
S.7
S.6
C.3
C.2
C.1
S.8
S.5
16,40 m
11,70 m
S.2
CRIPTA 2
CRIPTA 1
S.9
S.10
S.4
S.11
S.1
7 m
CONSTRUCȚIE 1533
CONSTRUCȚIE 1752
CONSTRUCȚIE 1888-1889

câte doi butoni[22], datând din hallstatt (sec. V î. Hr.). Acest tumul face parte dintr-una din cele trei necropole dacice descoperite pe raza satului Ceparii Pământeni.

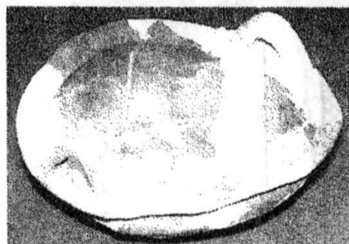

Fig. 5. Vas (lekané) datând din Hallstatt aflat într-un tumul de sub Biserica din Cepari

Ofrande aduse divinității, dar și mijloace de a le spori prestigiul, cele două biserici au avut și destinația de necropolă pentru boierii din Cepari. Acest rost a fost pus în evidență încă de la îndepărtarea pardoselii din scândură, căci în partea de sud a pronaosului au fost găsite două pietre de mormânt, din calcar numulitic[23], iar ca urmare a cercetărilor arheologice au fost descoperite mai multe morminte aparținând atât ctitorilor primului lăcaș cât și ai celui de al doilea. Din păcate, cele mai multe dintre morminte au fost fie profanate, fie deranjate cu ocazia înmormântărilor ulterioare. Unele înmormântări s-au făcut în cripte de cărămidă, iar cele mai multe în cosciug depus direct în pământ. Prezentând în continuare cele mai importante morminte descoperite începem cu Cripta nr. 1.

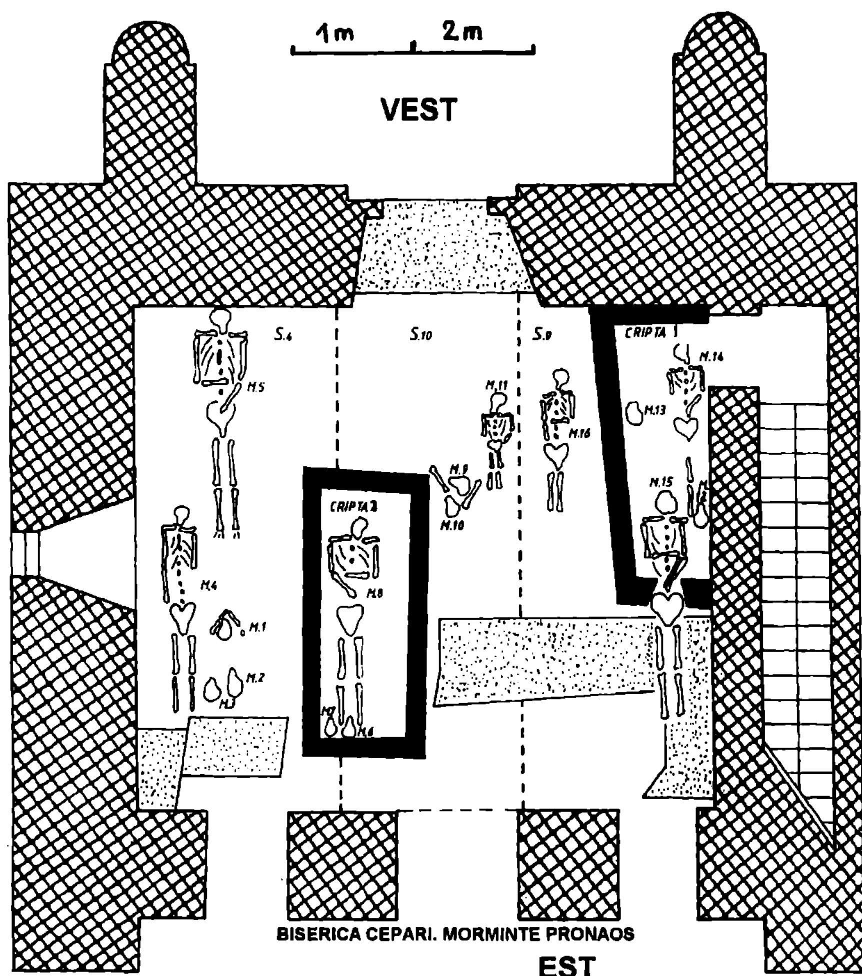
Fig. 6. Cripta nr. 1

Cripta nr. 1. A aparținut primei biserici, fiind dispusă în partea de nord a pronaosului. Confecționată din cărămidă (24 cm x 14 cm x 4 cm), cripta avea, în

[22] Datarea vasului și a tumulului aparține Eugeniei Popescu de la Muzeul Județean Argeș, căreia îi mulțumim și pe această cale.

[23] Una din pietre (1,75 m x 0,45 m), aflată în partea de sud a pronaosului, are în câmp figurată o cruce. Inscripția în limba slavonă, ilizibilă în cea mai mare parte ca urmare a călcării pe piatră, a fost datată după grafie în 1575-1600: „ + A răposat sufletul robului lui Dumnezeu, jupanul Iva... fost portar.... 7000 (_?)". Cealaltă piatră, aflată în colțul de sud-vest al pronaosului, are figurată în câmp tot o cruce. Din cauză că s-a păstrat numai jumătate din piatră (0,47 m x 0,42 m), inscripția slavonă este fragmentară: „+ A răposat sufletul robului lui <Dumnezeu> ... jupan Giura; în anul 7080 (1571 sept. 1 - 1572 aug. 31). Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (sec. XIV - 1848),* Editura Academiei Române, București, 1994, p. 154-155.

interior, 2 m lungime, 0,70 m lăţime la cap şi la picioare, fundul aflându-se la -1,46 m faţă de pardoseală (Fig. 6). Cripta a fost spartă, fiind plină cu moloz, fragmente de cărămidă şi frescă, precum şi trei bolovani mari. Pe fundul criptei au fost găsite două cranii şi fragmente de oase de la picioare.

Singurul inventar funerar, care a aparţinut unuia din cei înmormântaţi, a fost un inel (Fig. 7) sigilar, din aur (9,20 gr., 833 %). Chaton-ul (14 mm x 17 mm), de formă rotund-ovală, face corp comun cu veriga (20 mm diametru, în interior) care este semicirculară în secţiune. În câmp, chaton-ul, prevăzut pe margine un cerc din puncte incizate, are o inscripţie cu litere chirilice „+ Chera", iar sub ea într-un chenar, îmbrăcat de lambrechini, este dispusă o mână, încadrată de o parte şi de alta de câte o stea cu

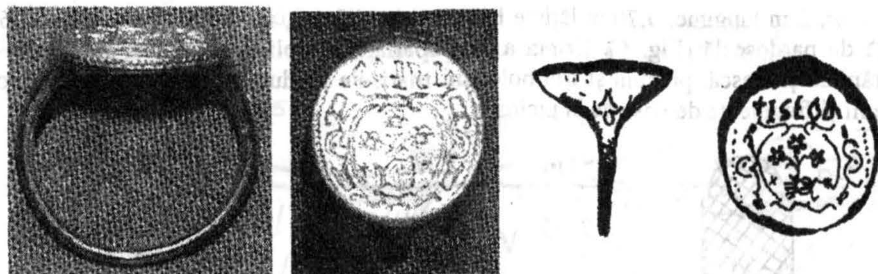

Fig. 7. Cripta nr. 1, inel aur, sec. XVI.

şase raze, ce ţine strâns o tulpină ramificată cu trei flori[24]. La împreunarea chaton-ului cu veriga, de ambele părţi, este gravată câte o floare de crin stilizată. Atât chenarul din câmpul chaton-ului cât şi cel de pe margine sunt tocite, din cauza folosirii inelului. Piesă de mare valoare artistică, inelul, ce datează din secolul al XVI-lea, este mai degrabă opera unor meşteri transilvăneni sau occidentali, decât a unora locali. De mici dimensiuni, inelul a aparţinut, credem, unei persoane de sex feminin.

Cripta nr. 2. Aparţine celei de a doua biserici, pentru că în vederea realizării ei a fost spartă fundaţia zidului de vest al naosului primului locaş. A fost confecţionată din cărămidă (28 cm x 15 cm x 7 cm), pereţii fiind tencuiţi pe dinăuntru. În interior, cripta avea 2,05 m lungime şi 0,75 m lăţime la cap şi la picioare (Fig. 8). Ca şi cripta nr. 1, ea a fost spartă în decursul anilor, pentru a se realiza o nouă înmormântare. Înăuntrul criptei au fost găsite două cranii şi un schelet în cosciug de lemn. Mortul, aflat în conexiune anatomică, avea antebraţul stâng pe stern, iar cel drept deasupra bazinului. În dreptul bazinului se afla o oală plină cu cenuşă până la jumătate.

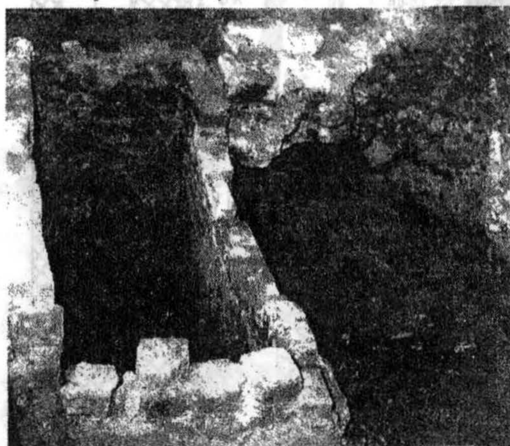

Fig. 8. Cripta nr. 2.

Mormântul nr. 5. Adult (1,80 m), bărbat, conexiune anatomică, cu antebraţul drept pe stern, iar cel stâng deasupra bazinului. Trebuie menţionat faptul că unul din dinţii maxilarului superior era crescut în afară (zâmbat). Inventarul funerar (Fig. 9) este compus din cinci bumbi găsiţi în zona toracelui, şi un inel aflat în partea stângă a bazinului.

24 Potrivit botaniştilor de la Muzeul Judeţean Argeş (dr. Valeriu Alexiu, dr. Daniela Stancu), cărora le mulţumim şi pe această cale, floarea, care are cinci petale, ar putea fi untişor (Ficaria verna) sau saschiu (Vinca minor).

Fig. 9. Mormântul 5, inventar funerar: inel, argint, bumbi, sec. XVII

- Monedele sunt grosetto emişi la Raguza, una în 1627, iar cealaltă tot în secolul al XVII-lea.

- Inel, sigilar, argint (13,40 gr., 900 %), sec. XVII. Chaton-ul octogonal (16 mm x 9 mm) face corp comun cu veriga, care prezintă în partea de jos o protuberanţă. Chaton-ul prezintă pe margine un chenar din puncte incizate, iar în câmp se află numele „Iftem", realizat, cu litere chirilice, tot prin incizie. Monedele datând din secolul al XVII-lea, ca şi inscripţia de pe chaton, ne îndeamnă să credem că cel înmormântat ar putea fi Eftimie din Cepari. Piesă comună, lucrată, probabil, într-un atelier local, inelul nu onorează pe un boier, care într-adevăr n-a deţinut dregătoriile fratelui său Ivaşco, dar a fost şi el mare pitar.

Mormântul nr 17. Adult, conexiune anatomică, însă, fiind înmormântat în afara bisericii Cepari 1, picioarele i-au fost tăiate de la genunchi în jos de constructorii bisericii Cepari 2. Ca inventar funerar avea un inel (Fig. 10) din argint (3,50 gr., 500 %), care nu este o piesă deosebită.

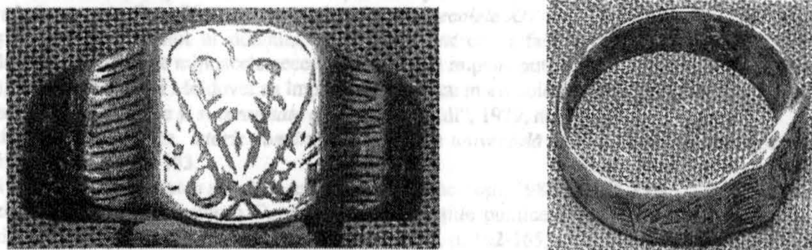

Fig. 10. Mormântul 17, inel, argint, sec XVII-XVIII.

Cercetările arheologice de salvare de la Cepari, prin stabilirea planului bisericii Cepari 1 şi prin inventarul funerar găsit în mormintele din pronaos, au îmbogăţit cunoştinţele noastre despre arhitectura ecleziastică din sec. al XVI-lea şi despre boierimea română din această perioadă.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

„UNIUNI DINASTICE" ȘI PROIECTE MATRIMONIALE ÎNTRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A VEACULUI AL XVI-LEA

CLAUDIU NEAGOE*

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea noi tendințe au marcat evoluția istorică a Țării Românești. Pe plan intern, a fost vorba de un proces evident de individualizare și „feudalizare"[1] a domniei: domnii Țării Românești erau stăpâni absoluți[2] și legiuitori unici[3]. Pe plan extern, asistăm la o accentuare a dependenței față de Înalta Poartă[4].

Una dintre schimbările importante ale acestei epoci, a fost înlocuirea vechilor „alianțe politico-militare"[5] cu „alianțe sau uniuni dinastice"[6]. Domnii nu s-au mai mulțumit cu instalarea unui candidat fidel politicii lor, pe tronul țării vecine, și s-au gândit să-l ocupe ei înșiși sau, dacă nu, un membru al familiei lor. Practica ocupării celor două tronuri din Țara Românească și Moldova, de către membrii aceleiași familii a fost frecventă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea.

---

* Universitatea din Pitești

[1] Cf. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, 1957, p. 225-226. Această „feudalizare" a fost rezultatul achizițiilor funciare făcute de domni prin: confiscări (vezi *DIR. B. Țara Românească, veac. XVI*, vol. II, p. 331, 332, 348), cumpărări (*Ibidem*, vol. IV, p. 24-25) sau moșteniri (vezi I. Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească sec. XIV-XVI*, București, 1996, p. 194-206).

[2] Așa după cum reiese din relatarea lui Giovanni de Marini Poli, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, întocmit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1971, p. 250. Despre cârmuirea absolută a domnilor vezi și: *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1998, p. 170; iar mai nou Mihail M. Andreescu, *Puterea domniei în Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, București, 1999, p. 96. În ceea ce privește caracterul absolut al domniei, Mihail M. Andreescu face următoarea distincție: domnii Țării Românești „au dispus de mijloacele necesare pentru a-și impune puterea și voința asupra supușilor"(*Ibidem*, p. 98), în schimb domnii Moldovei au împărțit puterea „cu marii boieri și Biserica"(*Ibidem*).

[3] I. Matei, *Regim boieresc și suzeranitate otomană*, în „RdI", 1979, nr. 5, p. 944.

[4] Vezi Bogdan Murgescu, *Istorie românească – istorie universală (600 - 1800)*, ed. revăzută și adăugită, București, 1999, p. 141-153.

[5] Vezi I. Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 151-210.

[6] Vezi Șt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526 - 1593), București, 1980, p. 162-165; idem, *Alliance dinastiques des princes de Valachie (XIVe – XVIe siècles)*, în „RESEE", XXIII (1982), nr. 4, p. 351-380; Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii, 1500 – 1800*, vol. I, București, 1987, p. 8-10.

Prima „uniune dinastică" a fost realizată, între 1545 şi 1568, de familia Muşatinilor prin fiicele lui Petru Rareş, Chiajna şi Ruxandra[7]; prima era căsătorită cu domnul Ţării Româneşti, Mircea Ciobanul (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559)[8], iar cea de-a doua cu domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561, 1564-1568)[9]. Apoi, a fost rândul Mihneştilor să realizeze o astfel de „uniune", între 1574 şi 1591[10]. La sfârşitul secolului al XVI-lea alte două familii au realizat „uniuni dinastice": cea a lui Mihai Viteazul, între 1599 şi 1600[11], şi cea a Movileştilor, între 1600 şi 1602[12].

Fiecare pretendent, odată ajuns domn, va căuta să-şi consolideze poziţia internă, prin stabilirea unor legături matrimoniale cu marile familii boiereşti pământene[13], şi mai ales să-şi sporească prestigiul pe plan extern, înrudindu-se cu casele domnitoare vecine printr-un „import şi export de domniţe"[14].

La 1561 vestita doamnă Chiajna, zisă „Mircioaia"[15], o adevărată „Catherina de Medici a Valahiei"[16], peţea pentru fiul ei, Petru cel Tânăr (1559-1568), pe frumoasa Elena, fiica unui nobil ardelean, căpitanul Nicolae Cherepovici[17], o tânără de 18 ani crescută şi educată la curtea Transilvaniei[18]. Un an mai târziu, în 1562, doi boieri moldoveni, Moţoc şi Avram din Bănila, veneau la curtea Ţării Româneşti ca să peţească, pentru domnul lor, Despot-vodă, pe una din fiicele Chiajnei, domniţa

---

[7] C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I, Chişinău, 1991, p. 54.

[8] *Ibidem*, p. 101. Fusese căsătorită prima oară, în 1530, cu Vlad Înecatul. La acea vreme era cunoscută cu numele de Ana: cf. Şt. S. Gorovei, *Muşatinii*, Chişinău, 1991, p. 84.

[9] C. Gane, *op. cit.*

[10] Vezi C. Rezachievici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „MI", XIII (1979), nr. 4, p. 10-14; Gh. David, *Întâiul Basarab pe tronul Muşatinilor – Petru Şchiopul*, în „MI", XVI (1982), nr. 7 şi 8, p. 9-12 şi 14-18; Şt. Andreescu, *Din nou despre prima cronică a Ţării Româneşti*, în *Istoria Românilor: cronicari, misionari, ctitori (sec. XV-XVII)*, Bucureşti, 1997, p. 21.

[11] Vezi Şt. Ştefănescu, *Mihai Viteazul – unificator de ţară*, în „MI", XIII (1979), nr. 3, p. 2-7; A. Pippidi, *Mihai Viteazul sau complexitatea faptelor istorice*, în „Transilvania", Sibiu, 1980, nr. 8, p. 15.

[12] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, p. 175.

[13] Fetele lui Mircea Ciobanul s-au căsătorit cu boieri însemnaţi, dregători de la curtea tatălui lor: Stana s-a căsătorit mai întâi cu Barbul din Pietroşani, apoi cu Ivan Norocea din Răzvad (D. Pleşia, *Mănăstirea Dealu – necropolă domnească şi ceva despre frământările interne din Ţara Românească în veacul al XVI-lea*, în „AV", IV (1972), tabelul D); Dobra s-a căsătorit cu boierul Barbul (*ibidem*); Anca, cu Neagoe banul (*Ibidem*). Pătraşcu cel Bun se căsătorise cu Voica din Slătioare (*ibidem*, tabelul C), iar urmaşul său, Petru Cercel, se căsătorise cu o anume Stana (*ibidem*). Fiul lui Alexandru al II-lea Mircea, Mihnea al II-lea s-a căsătorit în 1582 cu jupâniţa Neaga din Cislău (E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV/1, 1915, doc. CXXXV, p. 61). Verişoarele acestuia, fiicele doamnei Lucrezia, erau căsătorite cu boieri însemnaţi de la curte: Benetta cu marele clucer Pârvu din Cioroiaşi, iar Păuna cu marele spătar Pătru din Luciani (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 240). Alţi doi veri, copiii lui Miloş vodă, unchiul său după tată, s-au căsătorit şi ei la rândul lor cu odrasle boiereşti: Vlad cu Velica, fiica lui Ivan Norocea din Răzvad (*Ibidem*, p. 226), iar Irina (Erina) cu marele clucer Albu Golescu (N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV – XVII*, Bucureşti, 1971, p. 62). Mihai Viteazul a fost căsătorit cu Stanca din Izvorani- Cărţuceşti (D. Pleşia, *art. cit.*). Fiul său, Nicolae Pătraşcu s-a căsătorit cu Ancuţa, fiica marelui paharnic Şerban din Coiani (*ibidem*). Surorile lui Nicolae au fost şi ele căsătorite cu mari boieri: Florica cu Preda din Cepturoaia şi Greci (*ibidem*), iar Marula cu marele clucer Socol din Cornăţeni (*ibidem*).

[14] Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, Bucureşti, 1973, p. 87.

[15] Vezi C. Rezachievici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324 – 1881*, vol. I, Secolele XIV – XVI, Bucureşti, 2001, p. 250 şi 283.

[16] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 115.

[17] C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 250.

[18] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 120.

Dobra[19]. Această alianţă matrimonială trebuia să întărească legăturile dintre cei doi domni, Petru-vodă şi Despot-vodă[20]. Peţitorii domnului moldovean s-au întors la Suceava, aducând acestuia promisiunile Chiajnei şi ale fiului ei, Petru cel Tânăr, precum şi un dar din partea lor: *„un inel de briliante şi portretul miresei"*[21]. A urmat, apoi, solia munteană a marelui vornic Radu Socol[22], *„cu daruri constând din doi cai şi veşmântul de mire de fir de aur, apoi dintr-o cucă cu pietre scumpe şi cu un sac de bani de aur şi de argint în valoare de 24.000 de ducaţi"*[23]. Data nunţii a fost fixată pentru 15 august 1562, aceasta urmând a se face în acelaşi timp cu cea a lui Petru cel Tânăr cu Elena Cherepovici[24]. Dar, nu după multă vreme logodna a fost ruptă de Chiajna, care aflase, probabil, că Despot Vodă urmărea să aducă pe tronul Ţării Româneşti pe un anume Dumitru (Demetrios)[25], presupus frate al său[26]. Domnul Moldovei - ne spune cronicarul Miron Costin - *„să simeţiia să apuce domniia Ţărâi Munteneşti de la Mircea Vodă (în realitate de la Petru cel Tânăr, s. n.) şi Ţara Ardealului (...) dzicând că i s-au pogorât den ceriu doauă cununi de aur"*[27].

Pentru că nu i-a mai fost trimisă mireasa, Despot Vodă a atacat Ţara Românească obţinând chiar o victorie, în urma ciocnirii cu oştile domnului muntean, la 20 octombrie 1562[28]. Demersurile principelui Ioan Sigismund Zápolya al Transilvaniei şi plângerile doamnei Chiajna la Înalta Poartă, îl vor determina pe Despot Vodă să renunţe la planurile sale de mărire şi să revină în Moldova[29]. În aceste condiţii el va căuta să stabilească legături cu magnaţii poloni, în special legături matrimoniale, urmând să se căsătorească cu fiica lui Martin Zborowski, castelan de Cracovia[30]. Acest proiect nu s-a finalizat însă din cauza neînţelegerilor lui Despot cu magnaţii poloni[31].

În 1563, la curtea Ţării Româneşti au avut loc evenimente importante. Mai întâi a fost desfăcută căsătoria lui Petru cel Tânăr cu Elena Cherepovici, care la numai 5 luni de la nuntă[32] a născut o fetiţă pe nume Teodora, presupusă a fi rodul iubirii dintre frumoasa Elena şi un nobil cavaler de la curtea Transilvaniei[33]. Apoi, doamna Chiajna a

[19] C. Gane, *op. cit.*, p. 72.
[20] Cf. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. II, 1970, p. 142.
[21] C. Gane, *op. cit.*
[22] *Ibidem*. Acesta era, în taină, iubitul domniţei Anca (Ana), o altă fiică a Chiajnei: cf. Al. Alexianu, *op. cit.*, 86-87.
[23] *Călători străini despre Ţările Române*, p. 190-191.
[24] *Ibidem*, p. 191-192.
[25] J. S. Pirnensis, A. M. Gratianus, *Viaţa lui Despot Vodă. Istoriografia renaşterii despre români*, ed. bilingvă de Traian Diaconescu, Iaşi, 1998, p. 49.
[26] Cf. C. Gane, *op. cit.*, p. 72-73.
[27] N. Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidire lumii până la 1601*, în „Scrieri" [în continuare se va cita: N. Costin, *Letopiseţul*], vol. I, Chişinău, 1990, p. 246.
[28] Adina Berciu - Drăghicescu, *O domnie umanistă în Moldova. Despot Vodă*, Bucureşti, 1980, p. 72. De această dată domnul Moldovei aducea un nou pretendent la tronul Ţării Româneşti, pe Nicolae Basarab, fiul lui Barbu Craiovescu: cf. *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *1455 – 1774*, întocmit de Mustafa A. Mehmed, Bucureşti, 1976, doc. 53, p. 58.
[29] Adina Berciu – Drăghicescu, *op. cit.*, p. 73.
[30] *Ibidem*.
[31] Cf. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. III, ed. a IV-a, Bucureşti, 1988, p. 71.
[32] Care a avut loc la Sibiu, pe 22 august 1563: cf. C. Rezachievici, *op. cit.*
[33] Vezi N. Iorga, *Elena Cherepovici, doamna lui Petru-Vodă Mircea al Ţării Româneşti*, în „RI", XVI (1930), nr. 7-8, p. 154-157.

descoperit un complot boieresc care avea drept scop înscăunarea pretendentului Dumitru[34].

În aceeaşi vreme, în Moldova aveau loc schimbări importante. Boierii, în frunte cu marele hatman Ştefan Tomşa îl omorau, la Suceava, pe Despot Vodă[35]. Tot atunci, la graniţa moldo-polonă îşi făcea apariţia un nou pretendent: Dimitrie Wisniowiecki[36], fiul Magdalenei Rareş şi al nobilului polon Ivan Wisniowiecki[37]. În aceste momente de cumpănă pentru Moldova, *„domnul muntenescu gândi ca să să ispitească să apuce ţara <Moldovei> să fie suptu ascultarea sa ...“*[38], cu atât mai mult cu cât *„domnia Tomşei iaste neaşezată că steag de la împărăţie încă nu-i venise“*[39]. Deşi a ieşit învingător în urma ciocnirii cu domnul muntean, Ştefan Tomşa a fost nevoit să fugă în Polonia, deoarece Alexandru Lăpuşneanu revenea în scaunul de domnie cu ajutor turcesc[40].

Evenimentul cel mai important al anului 1563 l-a constituit însă proiectul de alianţă matrimonială, pus la cale de Chiajna, cu puternica familie a Cantacuzinilor[41]: una din fiicele Chiajnei, domniţa Marina, urma să se căsătorească cu Ioan (Iane) Cantacuzino[42], fratele lui Mihail Cantacuzino, vestitul „Şeitanoglu“[43], înalt demnitar al Imperiului, *„stăpânul tuturor salinelor din Imperiu, arendaşul numeroaselor vămi, traficant de slujbe (...) proprietar de sate“*[44], care va ajunge, folosindu-se de protecţia şi sprijinul marelui vizir Mehmed Sököllü Paşa[45], să numească sau să mazilească, după bunul său plac, patriarhi şi domni[46]. Nunta a avut loc la sfârşitul anului 1563 sau, mai sigur, pe la începutul anului 1564[47]. Mirii au pornit spre Istanbul, dar, când aceştia se aflau *„într-o vale din apropiere de satul numit Samoran (?), din cazaua Hezargrad“*[48], câţiva dregători şi slujitori domneşti au venit pe neaşteptate şi au răpit-o pe Marina, împreună *„cu toate lucrurile sale“*[49] şi chiar cu o parte din darurile mirelui[50].

---

[34] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 119. Acest pretendent, pe nume Dumitru, a fost prins de Alexandru Lăpuşneanu, revenit pe scaunul Moldovei, şi trimis Chiajnei, cumnata sa, care l-a dat pe mâna călăului: J. S. Pirnensis, A. M. Gratianus, *op. cit.*, p. 89.

[35] Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei de când s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viiaţa domnilor carea scrie de la Dragoş-vodă până la Aron-vodă (1359 - 1595)*, în *Letopiseţul Ţării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce* [în continuare se va cita: Gr. Ureche, *Letopiseţul*], îngr. textelor, glosar şi indici de Tatiana Celac, Chişinău, 1990, p. 97.

[36] *Ibidem*, p. 95-96.

[37] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 114, nota 41.

[38] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 98.

[39] *Ibidem*.

[40] Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 104. Ajuns în Moldova, Lăpuşneanu „au aşedzat pace de toate părţile şi au grijit aşedzare ţărâi“ (N. Costin, *Letopiseţul*, p. 232) până la 5 mai 1564, când a murit şi a fost înmormântat în ctitoria sa, mănăstirea Slatina (N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Bucureşti, 1992, p. 47).

[41] Apud D. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, ed. Ariadna Camariano şi Nestor Camariano, sub îngrijirea lui C. C. Giurescu, Tom. I, Bucureşti, 1939, p. 39.

[42] *Ibidem*, p. 38.

[43] *Ibidem*.

[44] Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, vol. III, Bucureşti, 1986, p. 359.

[45] Ion M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, Bucureşti, 1996, p. 111.

[46] Cf. D. Russo, *op. cit.*

[47] Cf. C. Rezachievici, *op. cit.*

[48] *Documente turceşti privind istoria României*, doc. 60, p. 66.

[49] *Ibidem*.

Jigniţi şi mâniaţi de această faptă, Cantacuzinii s-au plâns măritului sultan, care la 14 noiembrie 1564 avea să poruncească lui Petru cel Tânăr să-şi trimită cât mai grabnic sora la Înalta Poartă *„cu toată zestrea ei şi cu lucrurile jefuite"*[51]. Numai că, abila doamnă Chiajna a ştiut cum să facă în aşa fel încât să nu îndeplinească porunca sultanului, ba chiar să asigure, în continuare, tronul fiului ei, cu ajutorul pungilor cu galbeni date favoritelor sultanului, Nurbani evreica şi Safârgi veneţiana[52]. Cantacuzinii n-au renunţat însă şi au început a unelti la Poartă împotriva acesteia. Abia în 1568 ei au reuşit să obţină de la sultan mazilirea lui Petru cel Tânăr[53] şi exilarea lui, a Chiajnei şi a întregii familii, la Konya, în Asia Mică[54]. Pe tronul Ţării Româneşti avea să urce pretendentul Alexandru II Mircea[55], din familia Mihneştilor[56], protejat al Cantacuzinilor[57]. Acesta beneficiase de un sprijin financiar substanţial din partea familiei Salvaresso din Pera[58] şi a mai multor greci de la Constantinopol[59].

Tot în acea vreme, pe tronul Moldovei urca Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572)[60]. Chiar de la începutul domniei, acesta a căutat să-şi consolideze puterea printr-o politică de alianţe matrimoniale cu magnaţii poloni, hotărând în acest scop să-şi mărite surorile, una cu Gaşpar Paniewski, fiul starostelui din Zydaczow[61], iar alta cu Cristofor Zborowski, fratele voievodului de Cracovia[62], el însuşi ajungând s-o peţească pe fiica lui Jan Tarlo, stegarul de Liov[63]. Opoziţia boierimii moldovene şi neînţelegerile cu magnaţii poloni aveau să-i zădărnicească planurile[64]. Mai mult, din cauza acestei politici de apropiere faţă de poloni Bogdan Lăpuşneanu s-a văzut nevoit să-şi

---

[50] D. Russo, *op. cit.*, p. 40; C. Gane, *op. cit.*, p. 74-75. Se pare că doamna Chiajna se răzgândise, ne vrând să-şi nenorocească fiica, măritând-o cu „un bătrân nevolnic în vârstă de peste 50 de ani!"(Ion M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 133). Recent s-a arătat că vârsta lui Ioan (Iane) a fost mult exagerată (Cf. C. Rezachievici, *op. cit.*). În acest episod a fost, se pare, implicat şi patriarhul de la Constantinopol, Ioasaf Paleologul, al cărui nepot, Stamate Paleologul, s-a căsătorit foarte curând cu Marina (*ibidem*).

[51] Documente turceşti privind istoria Romănie.

[52] Cf. C. Gane, *op. cit.*, p. 71.

[53] N. Iorga, *Bizanţ după Bizanţ*, trad. după ed. franceză de Liliana Iorga-Pippidi, Bucureşti, 1972, p. 114.

[54] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 253.

[55] *Ibidem*, p. 255.

[56] Era fiul lui Mircea „Pribeagul" şi nepotul lui Mihnea cel Rău: *DIR, B, Ţara Românească, veac. XVI*, vol. III, p. 380-381.

[57] Cf. Gh. David, *Un precursor al unităţii de stat a românilor: Alexandru II Mircea*, în „MI", XXIII (1989), nr. 2, p. 10. Ion M. Cantacuzino arată că între Alexandru II Mircea şi Cantacuzini exista şi o legătură de rudenie. Sora acestuia, Marina (Maria), se căsătorise cu Mihail Cantacuzino (Ion M. Cantacuzino, *op. cit.* , p. 115).

[58] Alexandru II Mircea se căsătorise cu Ecaterina Salvaresso. Familia acesteia ia asigurat tronul din punct de vedere financiar: vezi N. Ghinea, *La famille de la princesse Catherine Salvaressa. Contribution à la connaissance des rélations roumano-italiènnes*, în „RRH", XXII (1983), nr. 4, p. 391-399.

[59] C. Gane, *op. cit.*, p. 92. Gh. David, *art. cit.* Unii dintre aceştia au venit alături de noul domn în Ţara Românească: vezi Claudiu Neagoe, *Grecii în Ţara Românească în a doua jumătate a veacului al XVI-lea*, în „Analele Cercului de Istorie <<Gheorghe I. Brătianu>>", I-II (1998-1999), Câmpulung Muscel, 2000, p. 6. Cu ajutorul creditorilor de la Stanbul, Alexandru II Mircea va reuşi să obţină, în 1574, de la Înalta Poartă, tronul Moldovei, pentru fratele său Petru Şchiopul (Gh. David, *Petru Şchiopul(1574-1577, 1578-1579, 1582-159)*, Bucureşti, 1984, p. 29), căsătorit cu Maria Amirali, membră a unei familii influente din Pera (C. Gane, *op. cit.*).

[60] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 694.

[61] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 76.

[62] *Ibidem.*

[63] *Ibidem.*

[64] *Ibidem.*

părăsească tronul[65]. Doi ani mai târziu, în 1574, după ce şi-a pierdut tronul în favoarea lui Ioan-vodă „Armeanul"[66], îl vom găsi pe Bogdan pribeag în Rusia, unde el căuta protecţie şi ajutor pentru redobândirea domniei[67].

Între 1574 şi 1577 Mihneştii, Alexandru II Mircea, domnul Ţării Româneşti, şi Petru Şchiopul, domnul Moldovei, au realizat o „uniune dinastică"[68]. La 1577 această „uniune" a fost întreruptă de efemerele domnii ale fraţilor Potcoavă (1577-1578)[69] şi a lui Iancu Sasul (1580-1582)[70], în Moldova, şi de domnia lui Petru Cerecel (1583-1585)[71], în Ţara Românească. Apoi, între 1585 şi 1591 „uniunea dinastică" este refăcută de Petru Şchiopul şi nepotul său, Mihnea al II-lea. În vederea consolidării ei, cei doi aveau să se întâlnească la 15 august 1586 în satul Bogdăneşti, pe Prut: *„împreunatu-s-au Petru-vodă cu nepotu-său, Mihnea-vodă, domnul muntenescu, feciorul lui Alixandru-vodă, la satu la Bogdăneştii pre Prut, amândoi cu curte multă şi cu gloate mari şi s-au ospătat împreună în mare cinste"*[72]. Un an mai târziu, la 20 iunie 1587, cei doi domni s-au reîntâlnit la Tecuci, la nunta rudei lor, Vlad, fiul lui Miloş-vodă, cu Velica[73], fiica lui Ivan Norocea din Răzvad, fost mare logofăt al Ţării Româneşti[74].

Mazilit din domnie, în 1591, Mihnea al II-lea a ajuns să se turcească, devenind astfel un renegat[75]. Unchiul său, Petru Şchiopul, ne vrând a lua *„blestemul ţării asupra sa"*[76], în urma impunerii de noi biruri, pentru satisfacerea cererilor repetate ale Porţii[77], a hotărât să pribegească, cu toată familia sa, în Germania[78].

După efemerele domnii ale lui Ştefan Surdul[79] şi Alexandru cel Rău[80], pe tronul Ţării Româneşti a urcat Mihai, fostul ban al Olteniei[81], care *„îşi trăgea originea*

---

[65] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 696.
[66] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 101.
[67] Bogdan Lăpuşneanu a peţit mai întâi pe fiica lui Simion de Rostov, apoi pe fiica lui „Teodor, ducele Miscislaviensis", ruda ţarului Ivan cel Groaznic: A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 81.
[68] Vezi C. Rezachievici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „MI", XIII (1979), nr. 4, p. 10-14.
[69] Vezi Gh. David, *op. cit.*, p. 70-105; Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 119.
[70] Acesta fusese sprijinit la Poartă de familia soţiei sale, Maria Paleologu, şi de doamna Chiajna „Mircioaia": C. Gane, *op. cit.*, p. 102.
[71] Între septembrie 1584 şi iunie 1585, Petru Cercel a purtat tratative cu principele Ştefan Báthory, pentru încheierea unei duble alianţe matrimoniale: fiul domnului muntean, Marco, urma să se căsătorească cu fiica unui nobil de la curtea Transilvaniei, Drusina Bogathi (Şt. Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfârşitul secolului XVI*, Sibiu, 1944, p. 48), iar Petru Cerecel urma să ia în căsătorie pe sora lui Sigismund Báthory (vezi Cristian Luca, *Petru Cercel- un domn umanist în Ţara Românească*, Bucureşti, 2000, p. 85-86).
[72] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 114.
[73] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. III, p. 226; vezi despre acest eveniment şi N. Iorga, *Un pact de familie şi o nuntă domnească la 1587*, în „AARMSI", s. III, t. XII (1931), p. 27-31. Aşa după cum arată cronicarul, la Tecuci s-a făcut petrecere mare cu *„multă cheltuială şi jocuri"*: Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 115.
[74] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 66.
[75] Cf. N. Iorga, *Renegaţi în trecutul ţerilor noastre şi al neamului românesc*, în „AARMSI", s. III, t. XXXVI (1914), p. 2.
[76] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 116.
[77] Vezi C. Rezachievici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324 – 1881*, vol. I, *Secolele XIV – XVI*, p. 740-741.
[78] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, *Vitejii*, ed. a II-a, Bucureşti, 1998, p. 229-230.
[79] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 309-311. Era fiul lui Ion-vodă cel Viteaz: *DIR. B. Ţara Românească, veac. XVI*, vol. VI, p. 9.

din neamul lui Pătraşcu Vodă"[82], el fiind sprijinit de rudele sale Iane şi Andronic Cantacuzino[83], primul fiind „*om înţelept şi priceput*"[84] şi cu mare trecere la Poartă[85].

Odată ajuns domn, Mihai-vodă a căutat să-şi consolideze poziţia, atât pe plan extern cât şi plan intern, printr-o politică diplomatică şi militară activă, care a fost dublată de acel sistem de alianţe matrimoniale, specific epocii[86]. Astfel, în iarna anului 1596, cu ocazia vizitei la Alba Iulia, în vederea stabilirii unor viitoare acţiuni antiotomane[87], Mihai Viteazul şi principele Sigismund Báthory au stabilit un proiect de alianţă matrimonială: „*feciorul lui Mihai Vodă să ia în căsătorie pe sora mai mică a lui Iojica, ori dimpotrivă fratele mai mic a lui Iojica să ia pe fata lui Mihai Vodă*"[88]. La acea vreme, cancelarul Ştefan Iojica (Josica) era cel mai influent personaj de la curtea Transilvaniei[89]. Mai târziu, la 1598, în condiţiile instabilităţii principelui Sigismund Báthory, Mihai Viteazul a recurs la tratative cu Habsburgii, urmărind şi realizarea unei alianţe matrimoniale cu aceştia: Nicolae Pătraşcu să se căsătorească cu fiica ducelui de Prusia, iar Florica să se căsătorească cu însuşi Rudolf al II-lea[90]. Apoi, în 1599, la scurtă vreme de la cucerirea Transilvaniei, Mihai Viteazul a căutat să stabilească, prin intermediul lui Ioan Muraltus, o alianţă matrimonială şi cu Movileştii din Moldova: Nicolae Pătraşcu urma să se căsătorească cu una din fiicele lui Ieremia Movilă[91], iar Florica cu fostul principe al Transilvaniei, Sigismund Báthory, pribeag la curtea Moldovei[92]. Domnul Moldovei însă a refuzat propunerea lui Mihai Viteazul, el dorind să aducă pe fratele său, Simeon Movilă, cu ajutorul Poloniei, la tronul Ţării Româneşti[93].

În vara anului 1600, Mihai Viteazul avea să unească cele trei ţări româneşti sub sceptrul său, el reuşind astfel „să depăşească forma tradiţională a alianţei politico-

[80] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 312-317.
[81] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 70.
[82] Apud Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy şi însemnările lui privitoare la români, 1566-1608*, Cluj, 1928, p. 53.
[83] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 320-321.
[84] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 77.
[85] Cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 64.
[86] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 87.
[87] Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1994, p. 123-125.
[88] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 109.
[89] La 1597, când principele Sigismund Báthory făcea cunoscută intenţia sa de a părăsi tronul, în favoarea imperialilor, cancelarul Josica avea să nutrească gânduri de mărire (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 471-472). El se bucura şi de sprijinul lui Mihai Viteazul (E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 362). S-a vorbit chiar de intenţia cancelarului Josica de a da tronul Transilvaniei domnului muntean (Manole Neagoe, *Problema unităţii Ţărilor Române în sec. XVI*, în „RA", 1975, nr. 4, p. 438; Damian Todiţa, *Pătraşcu cel Tânăr, fiul lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1982, p. 29).
[90] *Ibidem*, p. 37.
[91] *Ibidem*, p. 55.
[92] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 401.
[93] Se pare că şi o parte a boierimii muntene dorea acest lucru: vezi N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, doc. XXVIII, p. 42. Refuzul domnului moldovean, intrigile acestuia la Poartă (Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. II, *Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1601-1659*, Bucureşti, 1989, p. 12) şi protecţia acordată unor boieri munteni pribegi (N. Iorga, *op. cit.*) l-au determinat pe Mihai Viteazul să pună stăpânire pe Moldova, aşa cum făcuse cu Transilvania, prin forţa armelor.

militare“[94] a acestora. Condiţiile externe şi interne nefavorabile, însă, au făcut ca această „unire“ sau „uniune“[95] să se destrame foarte curând.

Iată, aşadar, că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea vechiul principiu dinastic decade[96], ajungându-se, totodată, la un „echilibru între domnie şi boieri“[97], pentru ca în veacul următor să se instaureze o „domnie a stărilor“[98].

La sfârşitul veacului al XVI-lea şi începutul veacului al XVII-lea, când Moldova şi Ţara Românească au format o „uniune dinastică“ sub conducerea Movileştilor (1600-1602)[99], se va afirma tot mai mult ideea „unităţii etnice“ a muntenilor şi moldovenilor[100], idee ce va fi argumentată şi dezvoltată de către cronicarii secolului al XVII-lea.

---

[94] Şt. Ştefănescu, *Mihai Viteazul. Între «Republica christiana» şi monarhia absolută*, în „Pagini transilvane“, Cluj, 1994, p. 87.

[95] În realitate a fost vorba tot de o „uniune dinastică“: Mihai Viteazul domnea peste Transilvania, fiul său, Nicolae Pătraşcu, peste Ţara Românească (vezi Damian Todiţa, *op. cit.*, p. 39-40), iar nepotul său, Marco Cercel, peste Moldova (*Cronicari munteni*, vol. I, ed. M. Gregorian, Bucureşti, 1961, p. 137).

[96] Cf. P. P. Panaitescu, *De ce au fost Ţara Românească şi Moldova ţări separate?*, în *Interpretări româneşti*, 1994, p. 105.

[97] Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, p. 155.

[98] Vezi Gh. I. Brătianu, *Sfatul domnesc şi Adunarea stărilor în Principatele Române*, Bucureşti, 1995, p. 81-90.

[99] Şt. Andreescu, *op. cit.*

[100] Vezi N. Iorga, *op. cit.*

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

MOȘIILE MĂNĂSTIRII RÂNCĂCIOV, JUDEȚUL ARGEȘ

MARIUS PĂDURARU*

Situată în comuna Călinești, în satul al cărui nume îl poartă – Râncăciov, și datând de la jumătatea secolului al XIX-lea, biserica mănăstirii ce altă dată făcea parte dintr-un amplu ansamblu monahal, este singurul edificiu care se mai păstrează astăzi.

Datorită faptului că nu a fost una dintre cele mai impozante mănăstiri ale țării, Râncăciovul n-a fost decât tangențial tratată în istoriografie[1], deși se poate lăuda cu o istorie palpabilă de peste 150 de ani, la care se adaugă una certificată arheologic și documentar de aproximativ 450 de ani, deci în total șase secole de existență.

Prima atestare documentară a mănăstirii o constituie un hrisov emis de cancelaria lui Radu cel Mare (1495-1508), la 19 iulie 1498[2], prin care domnitorul îi întărea ocinele lui Albu și Cârstian din satul Cârstieni, precum și alte bunuri pe care i le dăruise Vlad Călugărul (1481, 1482-1495). Nu se cunoaște din păcate cine a ctitorit-o și când. Singurul lucru cert este că exista pe vremea domniei lui Vlad Călugărul[3]. Acestui locaș, din lemn, datat în secolul al XV-lea[4], i-a urmat un altul din cărămidă, ctitorit de căpitanul de păhărnicei Arsenie Șoimul și de soția sa Ana între 10 iunie 1647-27 septembrie 1648, fapt consemnat în pisania săpată în piatră de Albești ce se

---

* Pitești

[1] Mănăstirea nu a făcut obiectul decât unor puține studii serioase, cele mai multe de dată recentă, neexistând încă o monografie publicată a acesteia. Dintre studiile dedicate locașului cele mai importante sunt: C. Rădulescu-Codin, *Viața lui Arsenie Căpitanul care se dă ca întemeietorul Mănăstirii Râncăciov din 7161 (1653) oct. 10*, în „Prietenul nostru", anul IX, Priboieni, 1925; C. I. Popescu, *Mănăstirea Râncăciov*, în anul „Biserica Ortodoxă Română" (în continuare se va cita „BOR"), LV, 1937, nr. 5-6 (mai-iunie), p. 311-328, cu un extras de 20 de pagini tipărit la Editura Seminarului de Istoria Bisericii Române, de la Facultatea de Teologie din București. Lucrarea întreagă se află în manuscris la Institutul Teologic din București, având cota 1209/1937; Constantin Dinu, *Ctitorii mănăstirii Râncăciov. Boierii Vlădeni*, București, 1943, teză de licență la Facultatea de Istorie – Universitatea București; Spiridon Cristocea, *Arsenie Șoimul, ctitorul celei de a doua biserici de la Mănăstirea Râncăciov – Argeș*, în „Lumină Lină", anul IV, nr. I, (XVI), Pitești, 1994, p. 9; Idem, *Aspecte ale luptei sociale pe domeniul Mănăstirii Râncăciov*, în „Studii și Comunicări. Muzeul Județean Argeș. Seria Istorie", 1969; Idem, *Noi date despre Mănăstirea Râncăciov*, în „Glasul Bisericii" (în continuare se va cita „GB"), nr. 1-3 (ianuarie-martie), 1982; Idem, *O catagrafie inedită a Mănăstirii Râncăciov din anul 1817*, în „GB", anul XXXVII, nr. 5-6 (mai-iunie), 1987; Idem, *O catagrafie necunoscută a bisericilor și slujitorilor din județul Muscel la 1832*, în „GB", nr. 7-8 (iulie-august), 1974; Spiridon Cristocea, R. Maschio, *Rezultatul cercetărilor arheologice de la biserica fostei mănăstiri Râncăciov, județul Argeș*, în „Revista Monumentelor Istorice", nr. 1-2, 1993-1994.

[2] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 463-465.

[3] Pentru detalii vezi studiul nostru în curs de publicare *Evoluția mănăstirii Râncăciov – Argeș de la fundare până în prezent*, în curs de publicare.

[4] Spiridon Cristocea, R. Maschio, *op. cit.*, p. 176.

păstrează şi astăzi. Ea a supravieţuit până la 1845, când a început ridicarea locaşului existent şi astăzi, finalizat în 1845.

Din 1498 avuţia mănăstirii s-a extins şi a constat în rumâni, ţigani, sate şi părţi de sate, moşii, vii, mori, livezi, cârciumi, case, vite, stupi etc. Grupate pe categorii, bunurile amintite permit o evaluare generală a valorii lor.

Între aceste categorii de bunuri, moşiile, acordate în special de ctitori, au constituit una dintre cele mai importante surse de existenţă ale mănăstirii. În afară de ce i-au lăsat ctitorii, mănăstirea a mai stăpânit şi alte moşii, pe care le-a obţinut prin donaţii, cumpărare sau schimb. Moşiile mănăstirii Râncăciov nu au fost foarte numeroase. Totuşi, acelea pe care le-a stăpânit mănăstirea au fost mari, formate din mai multe trupuri.

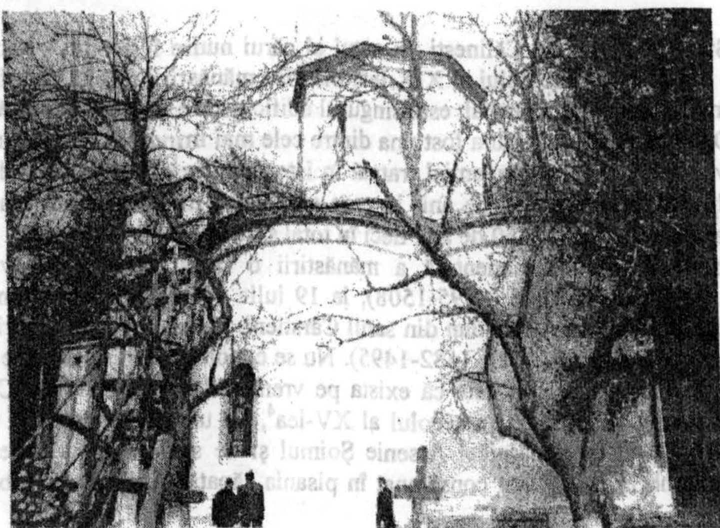

Fig. 1. Biserica Mănăstirii Râncăciov, ctitorită de egumenul David Râncăcioveanul, aşa cum arată ea astăzi. Vedere din sud-est.

Pierderea unor hrisoave domneşti, ce întăreau stăpânirea Râncăciovului asupra unora dintre moşii, a dus în mod inevitabil şi la pierderea acestora[5].

Potrivit documentelor studiate în Arhivele Naţionale Istorice Centrale, mănăstirea a stăpânit în mod sigur paisprezece moşii. În ceea ce priveşte prezentarea acestora, s-a ţinut cont de ordinea alfabetică, şi nu de judeţul în care se aflau:

1. *Moşia Boldeşti*. Situată în prezent în judeţul Buzău, iar în evul mediu în judeţul Săcueni, era o moşie mare, danie a ctitorului Arsenie Şoimul[6], cu o suprafaţă de circa 536 ha, ce includea şi un lac de 8 ha[7]. Cel de al doilea ctitor al mănăstirii îi lăsa acesteia prin diată „...partea mea şi partea fraţine-mieu, <a> lui Lăudat comisul, de

[5] Pr. Constantin I. Popescu, *Mănăstirea Râncăciov*, în „BOR", LV, nr. 5-6, 1937, p. 326.

[6] Diata lui Arsenie Şoimul din 10 octombrie 1652: Arhivele Naţionale Centrale (în continuare ANC), *Fond M-rea Râncăciov*, I/1.

[7] B. Iorgulescu, *Dicţionar geografic al judeţului Buzău*, Bucureşti, 1892, p. 50.

moşie de la Boldeşti, iar heleşteul de la Boldăşti să-l împarţă mă<nă>stirea în doao cu frati-mieu Stepan"[8]. Această moşie a schimbat-o mănăstirea la 30 aprilie 1705, egumen fiind atunci Onofrie, cu partea de moşie a biv vel spătarului Mihai Cantacuzino din Poenari[9], ce avea „după 6 rumâni dealniţe 9 şi mai având şi cumpărători de la un Sima neguţătoriu moşie de galbeni 100"[10]. În schimbul Boldeştilor, mănăstirea ar fi trebuit să primească cele 9 delniţe ale rumânilor şi încă 13 delniţe cumpărate de spătar de la negustorul Sima, deci în total, 22 delniţe[11]. Schimbul era recunoscut douăzeci de ani mai târziu, în vremea egumenului Paisie, şi de urmaşul spătarului, biv vel comisul Mihai Cantacuzino[12]. Numai că, în 1729, când domn al Ţării Româneşti era Nicolae Alexandru Mavrocordat (1715-1716, 1719-1730) „sculându-se moşnenii din Poienari şi alegându-şi părţile lor de moşie de către moşia Râncăciovului cu 12 boiari hotarnici au rămas mănăstirii numai 9 dealniţe de moşie"[13]. Prin urmare, domnitorul, mitropolitul Daniel şi Divanul au hotărât ca moşia Boldeşti să revină mănăstirii, iar aceasta să înapoieze biv vel spătarul Mihai Cantacuzino cele 9 delniţe din moşia Poenari[14]. Schimbul s-a făcut, dar clironomii spătarului Mihai, n-au respectat hotărârea domniei, ceea ce-l determina pe egumenul Paisie să se adreseze domnitorului Grigorie II Ghica (1733-1735, 1748-1752), care decidea la 8 mai 1735: „să ţie sfânta mănăstire Râncăciovul moşia Boldeşti cu pace, şi ce ar fi luat clironomii lui Mihai spătar de pă acea moşie să aibă a da îndărăt, dupre cum după leage au fost judecat şi au fost îndreptat, într-alt chip să nu fie"[15]. Tot în Boldeşti, lângă moşia mănăstirii, aveau moşii biv vel paharnicul Toma Creţulescul şi Frangulea[16]. La 1817 avea un venit de 300 taleri[17].

2. *Moşia Brătuleşti.* Situată în fostul judeţ Muscel[18], profitul cel mai mare al acestei moşii îl aduceau viile de la care mănăstirea lua otaştină[19]. Se învecinează cu satul Cârstieni pe care era aşezată mănăstirea[20]. Hotarele ei au fost călcate în mai multe rânduri, determinând procese lungi. La 20 septembrie 1761, moşia era păgubită de dijmă de către „sărdăreasa Stanca Călineasca şi Micul Călinescu", fapt pentru care egumenul Isaia se plângea domnitorului Constantin Mavrocordat[21]. Acesta hotăra ca diferendul să fie rezolvat de ispravnicul judeţului, iar în caz contrar chema părţile să se înfăţişeze la divan[22]. Pe moşia Brătuleşti se găsea via de la Gorgani, lăsată de călugărul Stepan, de unde lua vinărici mănăstirea Câmpulung[23].

[8] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), *Fond M-rea Râncăciov*, I/1; ms. 292, f. 1-3.
[9] *Ibidem*, X/1.
[10] *Ibidem*, IX/10; ms. 292, f. 45.
[11] *Ibidem*, IX/3; msse. 292, f. 40-41, 294, f. 4.
[12] *Ibidem*, X/2; ms. 292, f. 45; zapisul din 8 mai 1725.
[13] *Ibidem*, X/3.
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem*, X/4.
[16] ANIC, *Fond Mitropolia Ţării Româneşti* (în continuare se va cita *MŢR*), CCCIV/2; 11; 14.
[17] Spiridon Cristocea, *O catagrafie inedită*..., p. 646.
[18] Toate moşiile mănăstirii Râncăciov aflate în fostul judeţ Muscel, se găsesc acum în judeţul Argeş.
[19] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, III/3.
[20] Azi mănăstirea se află în satul Râncăciov, vecin cu satul Cârstieni.
[21] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, III/2.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem*, III/1; ms. 292, f. 7.

Nu mai este menţionată în catagrafia de la 1817, fiind probabil vândută de mănăstire între timp.

3. *Moşia Cacaleţii de Rovină.* Aşezată în fostul judeţ Vlaşca, a fost făcută danie mănăstirii de logofătul Tudor Rătescu. Nu s-a păstrat actul de danie, dar în schimb se păstrează zapisele prin care logofătul a cumpărat-o de la sătenii Muşat, Datco, Bogoslov şi Drăgan. De la primul, logofătul a cumpărat la 28 februarie 1686, 206 stânjeni pentru 13,5 taleri[24], iar de la al doilea în aceeaşi zi, 5 stânjeni pentru suma de 10 taleri[25]. Călugărul Bogoslov i-a vândut logofătului la 24 aprilie 1687, un loc mic, pentru 3 taleri[26], iar Drăgan „sni Sârbu ot Cacaleţi" cinci locuri din partea lui de moşie pentru suma de „bani gata taleri 10". Nu se precizează suprafaţa acestor locuri, se specifică doar pentru unul, că era „cât o zi şi jumătate de arătură"[27]. Ultima vânzare era întărită prin zapisul din 20 martie 1691[28]. La 1817, era moşia, care aducea mănăstirii cel mai mic venit: 15 taleri[29].

4. *Moşia Cârstieni*[30]. Mai târziu s-a numit *Râncăciov*, de la pârâul din zonă, de la care vine şi numele mănăstirii[31]. Situată în fostul judeţ Muscel şi formată mai mult din pădure, pe aceasta se află aşezată mănăstirea, fiind atestată pentru prima dată documentar de hrisovul lui Radu cel Mare (1495-1508)[32]. Mare parte din această moşie a fost cumpărată de Luca vistierul şi de nepotul său Şerban de la megieşii din Cârstieni[33]. Vistierul Luca şi jupâneasa Nasta Cârstianca vor adăuga la trupul de moşie deţinut de mănăstire la 1498 daniile lor. Dacă despre prima reiese din documente că avea o lungime de 540 stânjeni[34], despre a doua nu se ştie cât măsura[35]. Pentru donaţia făcută de jupâneasa Nasta Cârstianaca, egumenul Neofit Râncoviceanul a avut „pricină" cu moşnenii din Cârstiani[36].

Logofătul Tudor Rătescu, cel care a donat mănăstirii moşia Cacaleţii de Rovină, a deţinut şi el moşii în satul Cârstiani. Pe acestea le-a cumpărat la 9 august 1691 de la Stoica, fiul lui Oprea din Cârstiani, pentru 8 taleri[37], şi de la Stanca, fata lui Stan Gănjăscu din Cârstiani, care dădea logofătului Tudor Rătescu, pentru o datorie a tatălui său de 67 ughi, toată partea ei de moşie din acest sat[38]. În 1817 moşia aducea mănăstirii cel mai mare venit, 2200 taleri[39].

5. *Satul Dobroeşti*[40]. A fost dăruit mănăstirii de Radu cel Mare la 19 iulie 1498[41]. Nu mai există nici o altă semnalare asupra lui în arhiva mănăstirii.

---

[24] *Ibidem*, X/1.
[25] *Ibidem*, XI/2; ms. 292, f. 50 v.-51.
[26] *Ibidem*, XI/3; ms. 292, f. 51.
[27] *Ibidem*. XI/4; ms. 292, f. 51 v.
[28] *Ibidem*.
[29] Spiridon Cristocea, *art. cit*, p. 646.
[30] Azi satul Cârstieni, în comuna Călineşti, judeţul Argeş.
[31] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 644.
[32] Vezi supra nota 2.
[33] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, IV/4, ms. 292, f. 11 v.-12.
[34] *Ibidem*, IV/13; ms. 292, f. 17; *Ibidem*, IV/6; ms. 292. f. 12-13; *Ibidem*, IV/12; ms. 292, f. 16.
[35] *Ibidem*, IV/8; *Ibidem*, IV/9.
[36] *Ibidem*, IV/7; *Ibidem*, IV/11; *Ibidem*, IV/13; ms. 292, f. 17; *Ibidem*, XIII/82, 85.
[37] *Ibidem*, IV/2; ms. 292, f. 10.
[38] *Ibidem*, IV/3; ms. 292, f. 10 v.-11.
[39] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 646.
[40] Sat dispărut; probabil era situat lângă Budişteni, judeţul Argeş.

6. *Moşia Fureşti*[42]. Aflată în trecut în judeţul Muscel, este plastă în apropierea pârâului Cârcinov, şi se constituie în cea mai mare parte din pădure[43]. Nu se cunoaşte donatorul. Este completată la 1721 cu dania paharnicului Matei Călinescu, care dă mănăstirii moşie în Boţeşti, în lungime de 250 de stânjeni, pe care o cumpărase de la şelarul Stanciu Boţescul pentru 60 de taleri[44]. La 1817 aducea mănăstirii un venit de 500 de taleri[45].

Fig. 2. Clopotniţa bisericii de la Râncăciov astăzi. Vedere dinspre sud şi sud-vest.

7. *Moşia Gorganul*[46]. Situată mai jos de moşia Cârsteni, tot pe apa Râncăciovului, se întinde până la albia Argeşului. Nu i se cunoaşte donatorul. Aducea un venit însemnat mănăstirii prin viile[47] şi prin livezile[48] pe care aceasta le deţinea aici. Pe dealul Gorganului aveau vii şi orăşenii din Câmpulung, dar, potrivit zapiselor domneşti, doar mănăstirea avea voie să vândă vin sau rachiu în zonă[49]. Probabil a fost vândută de mănăstire, căci nu mai este menţionată în catagrafia de la 1817.

8. *Satul Iacoveşti*[50]. A fost dăruit de Radu cel Mare la 1498[51], aceasta fiind singura sa menţionare.

9. *Satul Neculeşti*[52]. A fost dăruit de Matei Basarab la 13 mai 1633 pentru că mănăstirea era „sărăcită şi fără moşii"[53].

---

[41] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 465.
[42] Sat, comuna Dobreşti, judeţul Argeş.
[43] Constantin I. Popescu, *art. cit.*, p. 327.
[44] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, VIII/1; ms. 292, f. 38 v.
[45] Spiridon Cristocea, *art. cit.* p. 646.
[46] Sat, comuna Călineşti, judeţul Argeş.
[47] ANIC, *Fond MŢR*, CCCLVI/12; Idem, *Fond M-rea Râncăciov*, XIII/59.
[48] *Ibidem*, XIII/58.
[49] *Ibidem*, XIII/90.
[50] Sat, desfiinţat. Se situa lângă Găeşti, judeţul Dâmboviţa.
[51] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 465.
[52] Situat în fostul judeţ Vlaşca.

10. *Moşia Negoeşti*[54]. Situată în judeţul Dâmboviţa, mai era cunoscută şi sub numele de Râncăciovul[55]. Are o suprafaţă mare şi a adus un venit important mănăstirii. Cel mai vechi act, care o aminteşte ca moşie a mănăstirii, este o hotărnicie făcută la 5 august 1695 de „şase bătrâni megieşi" din Dragomireşti la cererea egumenului Onofrie de la Râncăciov, deoarece oamenii părintelui Dichiul îi stricaseră hotarul[56]. La 1817 avea „dooă roate de moară pă apa Dâmboviţii, *vândute acestea*"[57] şi aducea un venit de 1300 taleri[58].

11. *Muntele Vaca* sau *Piscul Boului*. Situat acum în judeţul Argeş, a fost făcut danie mănăstirii la 4 decembrie 1694 de diaconul Radu „feciorul popei Miicului din Văleani ot sud Muscel", de fratele său Stoica şi de soţia sa Vlada[59]. Ei dădeau egumenului Onofrie partea lor (a treia) din Muntele Vaca, căci aşa lăsase cu limbă de moarte tatăl diaconului Radu, care murise la „Călineşti în satul Lucăi Vistiarul" şi avusese ca ultimă dorinţă să fie înhumat la Râncăciov[60].
Nu este menţionat la 1817.

12. *Moşia Poienari*[61]. Aşezată în fostul judeţ Muscel, despre ea deţinem cele mai multe date. Moşia Poienari a aparţinut bogatei familii boiereşti Cantacuzino. O întâlnim în testamentele domniţei Elina Cantacuzino, fiica lui Radu Şerban[62], care, conform dorinţei răposatului ei soţ, biv vel postelnicul Constantin Cantacuzino[63], elibera din rumânie oamenii de pe această moşie[64]. Prima achiziţie din această moşie a făcut-o egumenul Onofrie care cumpără, la 7 mai 1707, de la Dumitra, văduva „judeţului Stanciu ot Dlăgopol" şi fiica monahului Gligorie Plohdanul, partea ei din Valea Lupului pentru 25 de taleri[65]. Moşia fusese răscumpărată de proprietară de la fratele ei Sima şi apoi vândută „sfinţiei sale mai eftioară [...] ca să ne pomenească pre noi şi pre părinţii noştri la sfânta mănăstire la sfântul jirtăvnic"[66]. O altă parte din moşia Poienari este vândută, la 14 februarie 1710, părintelui Daniil de Bodea „sin diaconul Neacşul ot Poinari" şi de mama acestuia „diiconeasa Stanca"[67]. Ei vindeau mănăstirii o jumătate de delniţă, cu 100,5 taleri[68].

---

[53] ANIC, *Fond M-rea Nămăeşti*, II/10.
[54] Sat neidentificat.
[55] C. I. Popescu, *art. cit.*, p. 327.
[56] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, XIII/24; *Ibidem*, XIII/25; *Ibidem*, VII/1.
[57] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 644. Sublinierile reprezintă adăugiri făcute în catagrafie ulterior de o altă mână.
[58] *Ibidem*, p. 646.
[59] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, V/1.
[60] *Ibidem*.
[61] Sat, comuna Poienarii de Muscel, judeţul Argeş.
[62] Pentru amănunte vezi A.D. Xenopol, *Testamentul Elenei, soţia lui Constantin Cantacuzino*, în „Arhiva", I, 1889-1890, p. 244-247; Hurmuzaki, XIV/1, p. 244-247; N. Iorga, *Documentele familiei Cantacuzino*, Bucureşti, 1902, p. 42; *Ibidem*, *Testamentele domniţei Elina Cantacuzino*, în „Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice", seria III, tom. XVI, mem. 7, 1934, p. 93-101.
[63] Vezi despre el Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, p. 135-137.
[64] ANC, *Fond M-rea Râncăciov*, IX/2; msse. 292, f. 39 v.-40; 294, f. 3.
[65] *Ibidem*, IX/4; msse. 292, f. 41; 294, f. 5.
[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*, IX/5; msse. 292, f. 41 v.-42; 294, f. 6.
[68] *Ibidem*.

La 28 noiembrie 1709 unchiaşul Iarco, fratele său Stoica, şi un Gligore din Poienari au vândut egumenului Daniil de la Râncăciov cele trei delniţe ale lor din moşia respectivă, cu 12 taleri bucata[69].

Anterior datei de 17 aprilie 1721 mănăstirea era să piardă moşia, căci proegumenul Daniil, „ce-au fost egumen mai denainte vreame la această sfântă mănăstire, s-au fost sculat de au vândut-o această moşie (Poienari n.n.) lui Şărban din Câmpulungu, fără de nici o pricină, neavând mănăstirea nici un păs dă nici o parte". Domnitorul Nicolae Alexandru Mavrocordat îl caracteriza „drept ca un om fără dă socoteală şi fără dă nici o ispravă", conchizând „că nu iaste cu cale, nici iaste obiceai ca să vânză egumenii moşiile mănăstirilorn". Domnia hotăra ca mănăstirea să-şi păstreze moşia, „iar Şărban să-şi caute banii la cine i-au dat, c-au cumpărat rău şi fără dă cale, şi într-alt chip să nu fie"[70].

O altă parte din moşia Poienari intra în posesia mănăstirii înainte de 29 ianuarie 1723, când Stan Băndulescu şi diaconul Dumitraşco vindeau egumenului Daniil părţile lor „den Poienari, care sânt în Şerbăneşti" pentru suma de 10 taleri. Ei se plâng egumenului Paisie de faptul că egumenul Daniil, care între timp murise, nu le plătise decât 4 taleri şi-şi cereau diferenţa[71]. Tot în timpul egumenului Paisie, în 1724, moşia a fost călcată de vechii posesori, fapt pentru care egumenul se plângea la divan lui vodă Nicolae Alexandru, care-i dădea câştig de cauză[72].

Un timp mănăstirea a stăpânit şi partea din moşia Poienari a biv vel spătarului Mihai Cantacuzino[73], „moşie făr de rumâni", pe care acesta o avea moştenire de la părinţi[74]. În compensaţie, conform zapisului din 30 aprilie 1705, spătarul a primit moşia Boldeşti, dar acest schimb n-a ţinut decât până în 1729[75]. La 1817 aducea un venit de 150 taleri[76].

Pierdută de mănăstire între timp, a devenit moşie a statului, încă din ianuarie 1890 fiind scoasă la vânzare, conform „Legii pentru înstrăinarea bunurilor statului"[77].

13. *Moşia Rădeşti*[78]. Situată în judeţul Olt, moşia a fost cumpărată de paharnicul Ignat Rudeanul de la patru slujitori – Drăguşin, Mitraşco, Ghiorghie şi Drăguşin cel Roşu[79]. Acesta a împărţit-o în două, o parte lăsând-o ginerelui său Mecul şi fiicei sale Smaranda, iar cealaltă parte a donat-o la, 13 decembrie 1721, egumenului Daniil al Râncăciovului[80]. Nu mai aparţinea mănăstirii la 1817.

14. *Moşia Tompa* (Tâmpa). Situată în judeţul Muscel, nu este menţionată decât de catagrafia de la 1817[81]. La acea dată aducea mănăstirii un venit de doar 18 taleri.

---

[69] *Ibidem*, IX/6; msse. 292, f. 42; 294, f. 7.
[70] *Ibidem*, IX/7; msse. 292, f. 42 v.; 294, f. 8.
[71] *Ibidem*, IX/8; msse. 292, f. 42 v.; 294, f. 9.
[72] Zapisul din 2 mai 1724: *Ibidem*, IX/9; msse. 292, f. 43; 294, f. 10.
[73] Fiul marelui postelnic Constantin Cantacuzino. Amănunte vezi la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 140-142.
[74] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, X/1; ms. 292, f. 45.
[75] *Ibidem*, X/3.
[76] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 646.
[77] George Ioan Lahovari, g-ral C.I. Brătianu, Grigore C. Tocilescu, *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. V, 1902, p. 22.
[78] Sat, comuna Oporelu, judeţul Olt.
[79] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, XII/1; ms. 292, f. 55.
[80] *Ibidem*.
[81] Spiridon Cristocea, *O catagrafie inedită...*, p. 644.

Catastihul din 13 octombrie 1817, întocmit cu ocazia învestirii ca egumen a arhimandritului Vasilie din ordinul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818) arată starea deplorabilă a mănăstirii la acea vreme datorată în special proastei administrații a unora dintre egumenii anteriori. La acea dată domeniul mănăstirii mai îngloba doar șase din cele paisprezece moșii pe care locașul le deținuse odinioară: Râncăciov, Furești și Tâmpa în județul Muscel, Negoești în județul Dâmbovița și Boldești în județul Saac. Toate, exceptând moșia Boldești, erau arendate de proegumen până la 23 aprilie 1818 și aduceau mănăstirii în anul 1817 un venit de 4480 taleri[82].

Venitul acestora se va dovedi insuficient, căci în prima jumătate a secolului al XIX-lea starea locașului se deteriorează tot mai mult, fapt consemnat și de Regulamentul Organic, care a trecut mănăstirea între cele din clasa a IV-a, adică în rândul celor mai sărace. Ca atare, la jumătatea aceluiași secol, biserica mănăstirii care se găsea în ruină este refăcută de către egumenul David Râncăcioveanul între 1845-1848, fiind sfințită abia în 1852[83]. Cu toate acestea situația mănăstirii se va agrava tot mai mult, în 1863 fiind desființată prin legea secularizării averilor mănăstirești din 13/25 decembrie și redusă la biserică de mir.

În prezent, biserica este în curs de restaurare, inclusiv pictura. Deși lucrările de renovare a Râncăciovului au fost demarate încă din 1990, când mănăstirea a fost reînființată, din păcate, din lipsa banilor, după ce s-a montat schela de consolidare provizorie a bisericii, nu s-a mai inițiat nici un demers în vederea restaurării ei.

THE ESTATES OF RÂNCĂCIOV MONASTERY FROM ARGEȘ COUNTY

Abstract

Placed in a village from Argeș County named Călinești, the church of the Râncăciov Monastery is the only building from the monastic pile has survived over the centuries.

This church was certificated for the first time on the 19th of July 1498 during the reign of Radu the Great, but it was built during the rule of Vlad the Monk.

The archaeological researches proved the existence of three phases in which the Râncăciov monastery was built. The first one was represented by a church built under the reign of Vlad the Monk, the second one was founded by a nobleman named Arsenie Șoimul between 1647-1648, and the third one which can be seen also today was built in 1848, during the Superior David Râncăcioveanul with the help of hospodar Gheorghe Bibescu and the metropolitan Neofit. The monastery estates and vineyards used to bring an important income.

Unfortunately, today, because of the numerous earthquakes from 1977, 1986 and 1990, the monastery is in an advanced state of degradation.

[82] ANIC, *Fond MȚR*, CCCXXVI/5.
[83] C. I. Popescu, *art. cit.*, p. 16.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

ECOUL EUROPEAN AL MORŢII LUI MIHAI VITEAZUL

CONSTANTIN ŞERBAN*

În vara anului 1601, la 9/19 august, acum 400 de ani, Mihai Viteazul, care la vârsta de 35 de ani (în 1593), dobândise tronul Ţării Româneşti, cădea răpus mişeleşte, din ordinul generalului imperial George Basta pe câmpia de la Turda, când în numai opt ani de domnie, se acoperise de glorie prin faptele sale de vitejie, săvârşite în cadrul alianţei antiotomane, cunoscută sub numele de *Liga creştină*[1], în speranţa că pe această cale va redobândi neatârnarea celor trei ţări româneşti: Ţara Românească, Transilvania şi Moldova.

În acea vreme, întreaga creştinătate europeană, de la Oceanul Atlantic la Marea Mediterană şi Marea Baltică, salutase cu bucurie victoriile sale, obţinute în 1594 la Oraşul de Floci de la gura Ialomiţei, în 1595 la Hârşova, Silistra, Putineiu, Şerpăteşti, Brăila, Rusciuk, Călugăreni, Târgovişte şi Giurgiu, 1596 şi 1598 în părţile sudice ale Dunării şi chiar dincolo de fluviu în Imperiul otoman, de la Vidin şi Cladova până la Sofia şi versantul de nord al munţilor Balcani[2]. Drept urmare, Mihai Viteazul, ca domn al Ţării Româneşti, era considerat în acea vreme în toată Europa creştină răsăriteană, cel mai mare om al secolului[3] sau, faptele sale, stârnind „admiraţia lumii întregi şi în special în rândul lumii elenice"[4], pe de o parte iar pe de alta spaima şi groaza în rândul lumii islamice, întinsă atunci pe trei continente. De altfel pierderile suferite de oştile otomane au fost considerate de cronicarul turc Selakzade (1575-1658), drept inegalabile în comparaţie cu cele din perioada anterioară. „El (adică Mihai Viteazul n.n.) afirma acesta, a pricinuit atâta pagubă musulmanilor încât aşa ceva nu s-a mai

* Bucureşti

[1] Ion Sârbu, *Domnii romani şi plănuita Ligă creştină în 1593-1594*, în vol.: „Prinos lui D.A. Sturdza în împlinirea celor şaptezeci de ani", Bucureşti, 1903, p. 408-409; Petre P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 35-40; Al. Radna, *Pro Republica christiana. Die Walachei im „langen" Turkenkrieg der katolischen Universalmachte 1593-1600*, München 1964, p. 77-90; Constantin Şerban, *Raporturile lui Mihai Viteazul cu Malaspina di San Severo*, în „Revista de istorie", 4/1975, p. 541-542; Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, Bucureşti, 1986, vol. 5, p. 305 şi urm.; Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, Bucureşti, 1996, p. 91.

[2] Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 110-127, 145-160, 181-186; Carol Göllner, *Faima lui Mihai Viteazul în apus. Broşuri contemporane*, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj", VIII, 1919-1942, p. 123-296; Constantin Velichi, *Pahodite na Mihai Viteazul na jug ot Dunav (Campania lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre)*, în „Istoriceski".

[3] Mihail Kogălniceanu, *Opere, Scrieri istorice*, ed. critică, introducere şi note de Andrei Oţetea, Bucureşti, 1946, p. 255-256.

[4] Demostene Russo, *Studii istorice greco-romane. Opere postume*, publicate sub îngrijirea lui Constantin C. Giurescu, de Ariaona Camariano şi Nestor Camariano, Bucureşti, 1939, vol. I, p. 103-109.

văzut în nici un secol"[5]. În fine, au urmat apoi victoriile din anii 1599 şi 1600, obţinute contra aliaţilor Înaltei Porţi, Andrei Bathory, principele Transilvaniei şi Ieremia Movilă, domnul Moldovei, în urma cărora, după mărturia istoricului Ion Lupaş „Mihai atinsese culmea gloriei sale ostăşeşti şi a puterii politice. Stăpânea acum – continua acesta – trei ţări cu populaţie românească de baştină"[6]. Prin aceasta numitul domn pusese prima piatră de temelie a statului naţional român creat mai târziu în epoca modernă.

În anul 1601, Mihai Viteazul, aflat la apogeul ascensiunii sale politice şi militare şi-a continuat succesele sale, când în fruntea armatei căreia i se alăturase şi o armată imperială germană, condusă de generalul George Basta, a obţinut o nouă victorie strălucitoare, contra lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei şi acesta aliat al otomanilor, cea de la Guraslău (3/13 august) reuşind de data aceasta să scoată pentru a doua oară Transilvania de sub suzeranitatea Înaltei Porţi. Şi pentru faptul că, după această victorie, îşi exprimase în mod făţiş, hotărârea de a guverna de *unul singur* acest principat, fără protecţia împăratului Rudolf al II-lea, el a devenit dintr-un aliat de nădejde, un aliat cât se poate de incomod în tabăra creştină şi mai ales pentru imperialii ale căror interese erau reprezentate în această parte a Europei de generalul George Basta. Ceea ce a urmat, în săptămânile următoare, se ştie. Printr-un adevărat complot, organizat de generalul George Basta şi colaboratorii săi, marele erou de la Călugăreni a fost ucis mişeleşte în dimineaţa zilei de 9/19 august 1601, în chiar tabăra sa de pe câmpia de la Turda.

La vremea respectivă, vestea morţii lui Mihai Viteazul ale cerui fapte de vitejie deveniseră de notorietate europeană, s-a răspândit relativ foarte repede în principalele state de pe continentul nostru, provocând o puternică consternare în rândul unor monarhi şi înalte personalităţi politice europene cu care domnul român întreţinea o bogată corespondenţă cu caracter politic[7]. Astfel de la Turda, vestea morţii sale s-a transmis la Cluj a doua zi, apoi în Slovacia la Kosice după cinci zile, la Viena şi Praga la 29 august, la Roma la 1 septembrie, la Graz în landul Stiria din Austria, la 10 septembrie, la Istambul la 12 septembrie, la Veneţia în Republica dogilor la 15 septembrie[8].

Dar moartea lui Mihai Viteazul s-a răspândit şi în împrejurări oarecum stranii şi într-un moment când nimeni din cei ce-l cunoşteau sau auziseră de succesele sale militare şi politice de până atunci nu se aşteptau la un sfârşit atât de tragic pentru acest erou, care în Transilvania era considerat drept un adevărat „Hanibal valah", de către contemporanii săi[9]. Din aceste motive de la început au circulat numeroase versiuni privind acest eveniment tragic pe cât de fanteziste pe atât de contradictorii. Astfel unii

[5] Mihail Guboglu, *Cronici turceşti privind ţările române. Extrase*, vol. II *secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1974, p. 158.
[6] Ion Lupaş, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1937, p. 156.
[7] Constantin Şerban, *Contribuţii la repertoriul corespondenţei politice şi diplomatice a lui Mihai Viteazul*, în vol. Mihai Viteazul, culegere de studii, ed. Coord. Paul Cernovodeanu şi C. Rezachivici, Bucureşti, 1975, p. 259-271.
[8] Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, Bucureşti, 1940, p. 200; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VI, *Acte şi scrisori (1600-1601)*, Bucureşti, 1933, p. 457-458.
[9] Ion Lupaş, *op. cit.*, p. 149.

din contemporani au aflat vestea că domnul român ar fi fost ucis de nişte soldaţi mercenari, care se simţiseră jigniţi de acesta în anumite împrejurări, alţii că marele comandant de oşti ar fi fost spânzurat sau împuşcat de unii din duşmanii săi pe când dormea în cortul din tabăra sa[10]. Apoi vestea uciderii sale a mai fost însoţită de zvonul potrivit căruia în cortul său ar fi fost găsite scrisori, din care reieşea că ar fi întreţinut legături tainice cu unele paşale otomane, de exemplu cu cel de Timişoara, şi chiar cu Sigismund Bathory, care-i promiseseră ajutor militar pentru a-i scoate pe imperiali din Transilvania. Aceste scrisori nu au fost arătate niciodată de ucigaşi iar cercetările ulterioare ale istoricilor au demonstrat că acestea aveau un caracter apocrif[11]. În consecinţă, atunci, Mihai Viteazul calificat de generalul George Basta drept un trădător a fost executat din porunca acestuia în numele împăratului Rudolf al II-lea. De altfel această versiune, a fost transmisă printr-o scrisoare a lui George Basta expediată la Praga la Curtea Imperială, prin care acesta motiva măsura luată ca fiind singura soluţie pentru a feri Imperiul german de noi primejdii din partea domnului român[12].

În ceea ce priveşte atitudinea luată de împăratul Rudolf al II-lea la aflarea acestei veşti, acesta nici nu a aprobat hotărârea luată de generalul George Basta de a-l suprima pe domnul român acuzat de trădare dar nici nu a condamnat acest asasinat, ceea ce înseamnă că a aprobat în mod tacit felul cum s-a procedat pentru scoaterea lui Mihai Viteazul de pe scena istoriei[13]. Şi totuşi unele documente de epocă atestă faptul că Rudolf al II-lea nu a fost împăcat în cugetul său, la început, în legătură cu dispariţia în mod tragic a fostului său aliat. Drept urmare, ulterior, acesta a ordonat o anchetă a acestui caz, încredinţată stegarului Vincenzo Zucconi. Astfel într-o scrisoare din Praga din 19 noiembrie 1601, se menţionează faptul că numitul stegar ar fi prezentat înaltului monarh justificarea morţii valahului (adică a lui Mihai Viteazul n. n.) şi că acesta şi miniştrii săi „s-ar fi declarat mulţumiţi pe deplin“ de concluziile acestei investigaţii[14].

În anii ce au urmat în secolul al XVII-lea, unii cronicari străini contemporani cu acest eveniment tragic, pe baza unor investigaţii efectuate pentru documentarea operelor lor istorice, au reuşit să scoată în bună parte la iveală, cauzele uciderii mişeleşte a lui Mihai Viteazul pe câmpia de la Turda din ordinul generalului George Basta. Astfel istoricul englez Richard Knolls (1550-1610) în vârstă de 51 de ani în 1601, care a scris prima lucrare consacrată istoriei turcilor apărută la Londra în 1603 cu titlul *The generall historie of the Turkes*, afirma în opera sa că agravarea relaţiilor dintre Mihai Viteazul şi George Basta s-a adâncit după bătălia de la Guraslău, când domnul român i-a declarat generalului imperial că nu mai recunoaşte suzeranitatea

---

[10] Ludovic Demeny şi Paul Cernovodeanu, *Relaţiile politice ale Angliei cu Moldova, Ţara Românească şi Transilvania sec. XVI-XVII*, Bucureşti, 1974, p. 42.

[11] Nicolae Iorga, *Exista o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?*, Bucureşti, 1929; Andrei Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 284-285; Al. Matei, *Cele două scrisori apocrife ale lui Mihai Viteazul, din mai 1601*, în „Revista arhivelor“, s. n., 3/1976, p. 256-266.

[12] Andrei Veress, *Basta Gyorgy. Epistolae et acta generalis*, vol. IV partea 1 p. 266-267, 278-279.

[13] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. 2 *Cronicari şi istorici străini sec. XVI-XVIII*, Bucureşti, 1983, p. 39, de exemplu cronicarul Nicolae Istvanffi afirma în opera sa *Historiarum de rebus Ungaricus*, liber XXXIV (Köln, 1622), că după ce s-a primit la curtea imperială ştirea morţii lui Mihai Viteazul de la generalul George Basta „la aceasta însă împăratul lungind aşteptarea lui Basta peste măsură răspunde într-un chip echivoc încât nici nu fu lăudată crima şi pentru că nu putea fi prezentată ca neîmplinită, nici să nu pară că dezaprobă, socoti că trebuie să o treacă pentru moment sub cea mai adâncă tăcere“.

[14] Andrei Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 473-474.

imperială şi că Transilvania, pe care o luase în stăpânire prin luptă de două ori va face, ceea ce crede mai bine fără încuviinţarea lui sau a împăratului. De asemenea, George Basta ar fi informat atunci pe colaboratorii săi că domnul român ar avea înţelegeri secrete cu Înalta Poartă, cu ajutorul căreia urmărea să-i alunge pe imperiali din Transilvania, păstrând pentru sine acest principat în calitate de tributar al sultanului. Drept urmare, arăta în continuare istoricul englez, George Basta după ce s-a sfătuit cu colaboratorii săi a hotărât să-l suprime pe domnul român, ceea ce s-a şi întâmplat la 9/19 august 1601. În final, istoricul englez încheia acest capitol consacrat lui Mihai Viteazul prin cuvintele „O moarte nedemnă, pentru un căpitan atât de valoros" cauzată de „ambiţia care frământa spiritele mari, care l-au dus atât de sus pe aripile dorinţei, fără, măsură, dincolo de obligaţia de loialitate şi raţiune"[15].

Un alt cronicar, de origine francez, Jacques Augustin de Thou (1553-1617) în vârstă de 48 de ani în 1601, care a scris o istorie a timpului său pentru anii 1546-1607, cu titlul *Historiarum sui temporis*, susţinea că obiectul disputei dintre George Basta şi Mihai Viteazul era faptul că cel de-al doilea declarase primului că „nu mai voia să recunoască pe nimeni mai mare deasupra sa". În continuare, după ce arată pe scurt cum a fost pregătit şi executat asasinatul din câmpia de la Turda cu ajutorul unei adevărate armate de mercenari, istoricul francez încheia astfel: „Mihai era atunci în vârstă de 43 de ani, bărbat strălucit şi în norociri şi în nenorociri, după chiar judecata inamicilor săi"[16].

Ecoul european al morţii lui Mihai Viteazul mai este reflectat şi într-o broşură tipărită la Paris în toamna anului 1601, luna septembrie purtând titlul *Discours de la mort de Michel voyvoda de Valachie, après la victoire obtenu par luy et Georges Basta, contre Sigismond Bathory* apărută la Paris în 1601 în tipografia lui Denys Duval. Acest izvor istoric narativ a intrat în circuitul ştiinţific românesc în urmă cu aproape şapte decenii, datorită istoricului Andrei Veress (1868-1953) care a inclus-o în monumentala culegere de documente cu titlul *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VI. *Acte şi scrisori (1600-1601)*, Bucureşti, 1933[17].

De la început considerăm că este surprinzătoare ignorarea acestui izvor istoric narativ de către istoricii care s-au preocupat în cercetările lor din perioada interbelică şi după aceia până în zilele noastre de istoria vieţii lui Mihai Viteazul, fie în sinteza privind istoria românilor, precum Nicolae Iorga[18], Constantin C. Giurescu[19], Ştefan Pascu[20], Ion Ionaşcu[21], Mihail Berza[22], Eugen Stănescu[23], ş.a.[24], fie în lucrări speciale

[15] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, *op. cit.*, p. 102; Paul Cernovodeanu, *Epopeea lui Mihai Viteazul într-o operă istorică engleză a vremii sale*, în vol.: *Mihai Viteazul. Culegere de studii op. cit.* p. 207.
[16] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. op. cit.* p. 135.
[17] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Romămneşti, op. cit.*, vol. VI, p. 460-463.
[18] Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanite orientale* vol. V, *Epoques des Braves*, Bucureşti, 1940, p. 445 (vezi şi nota 1).
[19] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol, III, partea 1, Bucureşti 1937, p. 275-279.
[20] Miron Constantinescu, Constantin Daicovici şi Ştefan Pascu, *Istoria României Compendiu*, Bucureşti, 1970, p. 201.
[21] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu şi Constantin Cihodaru, *Istoria medie a României*, Bucureşti, 1966, p. 367.
[22] ***, *Istoria poporului român*, sub redacţia lui Andrei Oţetea, Bucureşti, 1970, p. 160-161.
[23] *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 1001-1004.

cu caracter monografic precum: Nicolae Iorga[25], Petre P. Panaitescu[26], ş.a.[27], deşi această colecţie de documente s-a aflat la îndemâna oricui interesat de această problemă cu caracter istoric din anii 1929-1933[28]. Apoi facem precizarea că acest izvor istoric narativ numit *Relatare* (*Discours*), a fost redactat iniţial în limba italiană de nobilul Morando Fossati, originar din Milano, aflat în tabăra imperialilor de pe câmpia de la Turda, martor ocular la uciderea lui Mihai Viteazul. Acesta, în drum spre Viena a trecut prin Kosice la sfârşitul lunii august 1601, unde s-a întâlnit cu Fernando Gonzaga, căpitan general imperial căruia, atunci, i-a înmânat o copie după o *Relatare italiană*[29]. Ulterior, după ce aceasta a fost tipărită la Praga a fost expediată la Paris, unde avea să apară în traducere franceză în tipografia unui oarecare Denis Duval[30]. Datorită importanţei conţinutului său *Relatarea italiană* a fost tradusă şi în limba spaniolă la ambasada regatului Spaniei din Praga şi expediată la Madrid regelui Filip al III-lea (1598-1620)[31]. Din aceste motive textul spaniol al *Relatării* privind moartea lui Mihai Viteazul se află azi în fondurile Arhivelor generale spaniole din Simancas (fondul Germania, dosar 707, f. 52)[32], unde se află de altfel şi alte documente privind istoria românilor din secolele XVI-XVIII, provenite din arhiva lui Don Guillen de San Clemente ambasadorul spaniol la Praga pe lângă curtea imperială a lui Rudolf al II-lea[33].

Relatarea franceză apărută la Paris[34], şi răspândită în mai multe state europene (Spania, Italia, Germania), un exemplar aflându-se la Roma în fondul bibliotecii Corsini, cuprinde ştiri potrivit cărora generalul George Basta, fără a fi menţionat şi Mihai Viteazul, a învins armata lui Sigismund Bathory la Guraslău, după care apoi a supus Transilvania în numele „Majestăţii sale imperiale“, împreună cu oraşele şi târgurile acestei ţări. La început, se relatează mai departe, generalul imperial şi-ar fi arătat bunăvoinţa faţă de valah (adică faţă de Mihai Viteazul n.n.) aşa cum făgăduise deseori şi l-ar fi îndemnat să se pregătească întru aceasta şi să fie încrezător în spusele lui (adică ale lui George Basta n.n.) în legătură cu guvernarea Transilvaniei. Dar „valahul“ (adică Mihai Viteazul n.n.) lăsând să se creadă că prea puţin îl frământă acest gând, iar fi răspuns cu viclenie (frauduleusement) că nu era timp atunci să se gândească

---

24 Kurt W. Treptow, *a History of Romania*, Iaşi, 1996, ed. 2, p. 151.

25 Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1935, vol. 2.

26 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 248 nota 2, autorul aminteşte numai existenţa acestei broşuri.

27 Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Craiova, 1976, autorul include la ilustraţii facsimilul coperta broşurii *Relatarea franceză privind moartea lui Mihai Viteazul*, dar în noua ediţie din 1994 a scos toată ilustraţia.

28 Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Romămneşti*, Bucureşti, 1929-1933, 11 volume.

29 Idem, vol, VI, p. 442.

30 *Ibidem*, p. 443.

31 Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 199-200; Andrei Veress, *op. cit.*, vol, VI, p. 483 nota 1.

32 *Ibidem.*

33 Arhivele din Simancas sunt depozitate într-un castel construit în epoca modernă aflat la 10 km distanţă de Valadolid, fondurile sale de documente aparţin Secretariatului de stat Simancas şi sunt grupate în 68 de serii. Ele cuprind corespondenţa diplomatică a regatului Spaniei cu numeroase state Europene precum: Portugalia, Franţa, Anglia, Sfântul Scaun, Olanda, Suedia, Danemarca, Saxonia, Imperiul German, Polonia, Prusia, Rusia, Elveţia etc.

34 Textul în limba franceză publicat de Andrei Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 460-463, facsimil al copertei broşurii, p. 461; şi în vol.: *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, *op. cit.*, vol. IV *Relatări şi presa*, Bucureşti, 1986, p. 378-379.

la aşa ceva. De altminteri – se continua în *Relatarea franceză* – în cugetul său rău (adică al lui Mihai Viteazul n.n.), nu pătrunsese credinţa şi supunerea ce le datora şi le jurase Majestăţii Sale (adică lui Rudolf al II-lea, n.n.). Mai departe, se arată în document, că Mihai Viteazul, după ce s-ar fi arătat la început cu supunere faţă de împărat, în timpul bătăliei duse contra transilvănenilor (la Guraslău n.n.), ulterior s-ar fi lăsat purtat doar de ură şi răzbunare faţă de transilvăneni, în felurite chipuri săvârşind chiar crime împotriva acelora rămaşi credincioşi împăratului (adică lui Rudolf al II-lea, n.n.), de exemplu a poruncit să fie ucis comisarul imperial Gaspar Kornis deşi se ştie că moartea acestuia a fost provocată din ordinul lui Sigismund Bathory, n.n.).

Tot în această *Relatare franceză*, Mihai Viteazul mai este acuzat de autor că ar fi săvârşit multe samavolnicii contra localnicilor, că ar fi adunat în tabăra sa, oameni care erau duşmanii imperialilor, că fără ştirea lui George Basta ar fi capturat 10 tunuri de la cetatea Şimleul Silvaniei, alăturându-le celor şase pe care le avea de mai înainte, că s-ar fi învoit cu duşmanii trădând pe împărat. Drept urmare, – se continua în *Relatarea franceză* – generalul George Basta a început să-i urmărească îndeaproape domnului român toate mişcările prin oamenii săi credincioşi şi chiar să-i intercepteze corespondenţa ce purta cu duşmanii împăratului. Din aceste scrisori ar fi rezultat că Mihai Viteazul negocia în particular cu paşa de la Timişoara şi cu Sigismund Bathory spre a „trăda" cauza cea dreaptă a Majestăţii Sale Imperiale şi a-şi pune armata sa în slujba duşmanului acestuia. În fine pentru a preîntâmpina unele primejdii din partea lui Mihai Viteazul generalul imperial George Basta, ar fi convocat de îndată Consiliul militar al armatei sale şi la un gând cu acesta a hotărât ca Mihai Viteazul să fie adus în faţa acestui for militar, pentru a se arăta vinovăţia şi apoi să fie trimis la judecata Majestăţii Sale imperiale.

Drept urmare – se continua în respectiva *Relatarea franceză* – Mihai Viteazul nu numai că n-a vrut să se prezinte în faţa Consiliul militar al armatei generalul imperial dar s-ar fi pregătit să plece la Făgăraş pentru a-şi salva familia reţinută cu forţa în acel loc de duşmanii lui. Auzind toate acestea generalul George Basta l-a trimis pe colonelul Pezzen cu regimentul său şi cu o companie de valoni să-l încercuiască şi să-l împiedice pe numitul valah (adică pe Mihai Viteazul n.n.) să-şi părăsească tabăra, iar dacă va afla împotrivire din partea acestuia „ştia ce are de făcut", cu alte cuvinte să se folosească chiar forţa armată.

Urmează apoi descrierea uciderii mişeleşte a lui Mihai Viteazul în sensul că numitul colonel ducându-se în tabăra românească a înconjurat cu oamenii săi cortul „valahului" (adică al lui Mihai Viteazul n.n.) şi l-a anunţat pe acesta că îl face prizonier al Majestăţii Sale Imperiale. La această veste, numitul valah a pus de îndată mâna pe sabie pentru a se împotrivi. Atunci un căpitan valon i-ar fi dat o lovitură cu halebarda în pântece şi valahul, căzut la pământ fiind grav rănit, fu de îndată copleşit de ceilalţi ostaşi mercenari, care îi tăiară capul, fără ca cineva din cei de faţă să se împotrivească, afirmaţie care nu corespunde adevărului, în sensul că în ajutorul lui Mihai Viteazul, la chemarea acestuia au sărit mai mulţi ostaşi în frunte cu banul Mihalcea consilierul domnului care au plătit cu viaţa fapta lor.

În fine, se mai adaugă –în *Relatarea franceză* – că răvăşindu-se cortul lui Mihai Viteazul, s-ar fi găsit acolo câteva scrisori care dovedeau trădarea de care se face vinovat acesta faţă de împărat, precum şi mai multe scrisori de ale lui George Basta interceptate de domnul român. Ulterior generalul George Basta s-a grăbit să expedieze

scrisori lui Rudolf al II-lea, printr-un curier pentru a-i da de ştire monarhului său, despre cele întâmplate pe câmpia de la Turda, justificând totodată hotărârea luată într-o situaţie extremă pentru Imperiu, dar acest curier nu s-ar mai fi întors după 15 zile. Din acest motiv ar fi fost expediat la Praga la Curtea Imperială cu aceiaşi ştire un alt curier, de data aceasta curierul fiind chiar italianul din Milano Morando Fossato un apropiat al colonelului Pezzen, cel care redactase acea *Relatare italiană*, ulterior tradusă şi în limba franceză, care de fapt cuprinde versiunea generalului George Basta. Citită cu atenţie această versiune rezultă că preţul uciderii lui Mihai Viteazul a fost luarea în stăpânire a Transilvaniei de către imperiali până în 1604[35].

L' ECHO EUROPÉEN DE LA MORT DE MICHEL LE BRAVE

Résumé

A la fin du XVI-è siècle, Michel le Brave, prince de Valachie (1593-1601), ayant réussi à remporter une série de brillantes victoires sur les turcs et leurs alliés, pour reconquérir l' indépendance des Pays roumains (la Valachie, la Moldavie et la Transylvanie), ceux-ci est devenu, ce temps là, une personnalité politique set militaire de notoriété européenne. C' est pourquoi, la nouvelle dd sa meurtre en Transylvanie sur la plaine de Turda, le 9/19 août 1601-il y a quatre cents années-à la suite d' un complot organisé par le général impérial, George Basta a étonné et affligé aussi de nombreux monarques et hautes personnalités politiques du notre continent.

Pour présenter le vrai areal géographique de l' écho de la mort de Michel le Brave, ce temps là, l' auteur a établi d' abord comment la nouvelle de ce triste événement fut connu dans les principales capitales européennes par la correspondance politique et diplomatique aussi et puis à l' aide de quelques brochures contenant de détails sur cet évènement tout à fait tragique, une place importante occupent le *Discours de la mort de Michel voïvode après la victoire obtenu sar luy et Georges Basta, contre Sigismond Battori*, imprimé d' abord en italien à Prague et redigé par un gentilhomme de Milan nommé Morando Fossati et plus tard en traduction franc aise à Paris dans la typographie de Denis Duval, qui contient beaucoup de détails peu connu jusqu' aujourd' hui, l' auteur accordant une grande importance à ce document, pour la première fois, si précieux pour l' historiographie roumaine.

[35] M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Projets d'organisation de la Transylvanie sous la domination des Habsbourg (1602-1604)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 2/1972, p. 251-264.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

EVOLUȚIE ȘI INVOLUȚIE ÎN ISTORIA MARILOR ORAȘE ARGEȘENE DIN SECOLUL AL XVII-LEA

RADU ȘTEFAN VERGATTI*

Referindu-ne la subiectul discutat în cazul de față, involuntar, ne-am amintit cuvintele lui Voltaire: „*...domnilor, dacă vreți să stați de vorbă cu mine, mai întâi, definiți-vă noțiunile*"[1]. Spusele adresate de sagacele și ironicul părinte al iluminismului francez unor pretinși confrați, ne impun să începem prin lămurirea termenilor din titlu.

Prin zona Argeș nu înțelegem – stricto sensum – exclusiv ținutul istoric. Dorim să lărgim zona și să o aducem la limitele actuale, adică la județul Argeș, care include în el și ținutul istoric Muscel[2]. Termenul de „mari orașe" include așezările urbane cu acest caracter pentru locuitorii Țării Românești și pentru contemporanii lor din secolul al XVII-lea. În fine, când ne-am propus să discutăm secolul al XVII-lea, nu am înțeles o delimitare absolut matematică, adică între anii 1601-1700. Am integrat acest veac între două momente semnificative pentru evoluția istorică, unitară, a populației Țării Românești: asasinarea lui Mihai vodă Viteazul și instaurarea domniilor fanariote, adică între anii 1601-1716. Ne-am oprit asupra acestui veac, deoarece de atunci au rămas suficiente informații pentru a putea sintetiza elementele evoluției dar și involuției orașelor argeșene.

În secolul al XVII-lea, așa cum rezultă din harta alcătuită de stolnicul Constantin Cantacuzino, publicată la Padova în anul 1700, pe teritoriul Țării Românești erau 23 orașe[3]. În ținutul Argeș se găseau trei mari așezări urbane: Pitești, Câmpulung și Curtea de Argeș. Ele erau considerate astfel de marele boier cantacuzin și de cei care-l înconjurau: oameni obișnuiți, boierii și domnii Țării Românești. În acest sens, stau mărturie, în primul rând, actele domnești[4] și cronicile Țării Românești[5], unde, când

* Universitatea „Valahia" Târgoviște

[1] Voltaire, *Dictionnaire philosophique*, în *Oeuvres complètes*, vol. 20, Paris, 1879, p. 149.

[2] Pentru discutarea numelui de Muscel și întinderea acestui județ istoric, v. *Hartele Județelor cu Plășile, comunele, Satele și Cătunele Viitoare*, București, 1903; *Enciclopedia României*, vol. II, ed. I, București, 1938, p. 290-297; Nicolae Iorga, *Revelații toponimicea pentru istoria neștiută a românilor*, București, 1941, passim; Nicolae A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, București, 1962, passim; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, passim .

[3] Harta alcătuită de stolnic are pe ea marcate 23 orașe, 526 sate și 73 mari mânăstiri. Documentul cartografic, de mari dimensiuni (132 x 64 cm.), splendid colorată, se păstrează la British Museum (London). Pentru descrierea și discutarea hărții, v. Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 194-196.

[4] Cf. *Documente privind istoria României. B. Țara Românească, veacul XVII*, vol. I-IV, București, 1952-1954, passim.

s-a socotit necesar, a fost însoţit numele aşezărilor amintite de calificativul de oraş. În actele administrative ale domniei au fost desemnaţi dregători pentru conducerea treburilor urbei, cu rang corespunzător pentru nivelul fiecărui oraş. Astfel, pentru Câmpulung au fost numiţi judeţi şi pârgari[6], pentru Piteşti – epistaţi[7], iar pentru Curtea de Argeş, cu rol în continuă scădere, s-a menţinut numirea unor vătafi de târg [8].

În vremea domniei lui Şerban Cantacuzino (1678-1688) nu a fost acceptată şi confirmată numirea judelui Andreas, ales de locuitorii oraşului Câmpulung[9]. S-ar părea că el nu a fost recunoscut, deşi fusese ales, deoarece era sas de origine. Atitudinea domniei este ciudată, mai ales că sasul Andreas deţinuse această demnitate şi în trecut[10]. Se ştia bine că locuitorii oraşului Câmpulung nu erau uşor de supus. Ca atare, în acea situaţie domnul, şi-a asumat riscuri, mai ales că era în dispută cu o comunitate urbană de la frontiera ţării. Câmpulungenii şi-au dovedit mai târziu dârzenia şi conservatorismul, căci au fost singurii orăşeni din Valahia care au reuşit să menţină, până la începutul secolului al XIX-lea, instituţia judeţului şi a pârgarilor[11].

Călătorii străini au apreciat aşezările discutate, în acelaşi mod ca şi autorii actelor interne româneşti. Astfel, despre Piteşti, considerat oraş în plin progres, a scris Pietro Deodato Bakšić, episcop catolic care l-a vizitat în mai multe rânduri[12], Paul de Alep, care chiar a stat în oraş[13], generalul imperial Federigo Veterani[14], Antonio Maria del Chiaro[15] etc. Aproape toţi au apreciat aşezarea ca fiind un oraş[16] bogat în produse agricole, în special în cele viticole[17], în măcelării[18] şi în diverse bunuri aduse de negustori pentru marele târg anual din perioada sărbătorii Sf. Ilie[19]. Comerţul care se făcea acolo se datora şi drumurilor moderne, orientate cel puţin în patru direcţii importante, cu centre urbane în plină dezvoltare: spre Bucureşti, spre Braşov prin Câmpulung, spre Craiova, spre Dunăre[20]. S-ar putea ca în acest ultim aspect –

[5] Cf. *Istoria Ţării Româneşti de la octomvrie 1688 până la martie 1717*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1959, passim; *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, passim; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1963, passim.

[6] Cf. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XI, Bucureşti, 1898, p. 315.

[7] *Ibidem*; *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 676.

[8] *Ibidem*.

[9] Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 310; *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 82.

[10] *Ibidem*.

[11] Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 676.

[12] Numele său real era Petru Bogdan Bakšić (Baksev); pentru biografia, datele vizitelor lui în ţările române şi relaţiile de călătorie, v. *Călători străini despre ţările române*, publ. de M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 194-270.

[13] Pentru biografia, datele vizitelor pe pământurile româneşti şi relaţiile de călătorie, v. *Călători străini*..., col. cit., vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 1-307.

[14] Pentru biografia, datele vizitelor în ţinuturile româneşti şi rapoartele sale asupra călătoriei, v. *Călători străini*......col. cit., vol. VII, Bucureşti, 1980, p. 464-478.

[15] În legătură cu viaţa secretarului domnesc, şederea lui în ţinuturile româneşti şi scrierile sale despre români, v. *Călători străini*......col. cit., vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 364-397.

[16] Episcopul catolic Bakšić a notat că oraşul avea 200 case de români şi aproximativ 1000 locuitori, „oameni ceva mai răsăriţi" (cf. *Călători străini*..., col. cit., vol. V, p. 208).

[17] Cf. *Călători străini*... col. cit., vol. V., p. 209; idem, vol. VI, p. 164; idem, vol. VIII, p. 374

[18] cf. *Călători străini*...col. cit., vol. VI, p. 208.

[19] Cf. *Călători străini*... col. cit. vol. VI, p. 272-276; târgul se va menţine şi în secolul al XVIII-lea ca mare punct comercial (cf. *Călători străini*....col. cit., vol. X, partea a II-a, p. 1338).

[20] Cf. Eugenia Grecianu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982, passim.

schimbarea traseelor vechilor drumuri comerciale medievale şi situarea oraşului la o întretăiere a marilor căi de negoţ moderne – să constea explicaţia, în bună măsură, a ridicării rapide a oraşului în secolul al XVII-lea.

Afirmarea oraşului s-a remarcat şi prin construirea de către locuitorii lui, potrivit lui Paul de Alep, a 10 biserici din cărămidă şi din piatră[21]. Chiar dacă cifra indicată de diaconul sirian a fost exagerată, în realitate fiind numai 4-5 biserici[22], de notat pentru starea oraşului este că meşterii au folosit materiale scumpe – piatră şi cărămidă – arătând, implicit, bogăţia aşezării. Ea a fost relevată şi în relaţia de călătorie a episcopului catolic Baksic[23], şi de căutarea unui adăpost în acest oraş de către patriarhul Macarie al III-lea Za'im, în timpul când Bucureştii erau agitaţi, în anii domniei lui Constantin Şerban Cantacuzino Cârnul (1654-1658)[24]. Credinţa că Piteştiul era în continuă ascensiune, fiind astfel socotit de contemporani, reiese evident şi din ansamblul documentelor rămase din epocă [25].

Evoluţia permanent pozitivă a Piteştiului nu se întâlneşte la celelalte două mari oraşe argeşene: Câmpulung şi Curtea de Argeş. Primul s-a bucurat de atenţia domniei ca oraş-centru economic: punct de vamă [26], loc de trecere a unor drumuri comerciale intens circulate (spre Braşov, spre Piteşti şi spre Târgovişte[27]), loc de desfăşurare a marelui târg în timpul sărbătorii Sf. Ilie[28], zonă de practicare a unor meserii tradiţionale ca morărit, măcelării, prelucrarea pietrelor[29] etc .Totodată, s-a remarcat şi ca centru spiritual-cultural[30]. A fost poate situaţia care l-a determinat pe Matei Basarab voievod (1632-1654) ca, în 1634, să poruncească refacerea mănăstirii domneşti[31], mult lăudată pentru aspectul şi fortificaţiile ei de episcopul catolic itinerant Bakšić[32]. Tot atunci, acelaşi misionar înregistra că oraşul avea circa 400 case[33], numărând, foarte probabil, *„peste 2.000 români"*[34]. Alături de aceştia, vieţuiau 500 de catolici (400 adulţi, 100

---

[21] Cf. *Călători străini*...col. cit., vol. VI, p. 164.
[22] *Ibidem.*
[23] V. N. 16; în cazul de faţă, este semnificativă expresia „oameni înstăriţi", întrebuinţată de un misionar catolic.
[24] Cf. *Călători străini*....col. cit., vol. VI, p. 272-274.
[25] Cf. *Cronici brâncoveneşti*, antologie de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, 1988, passim.
[26] Cel mai nimerit termen ar fi de târg de margine în apropiere de vamă (cf. Nicolae Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor din Ţara Românească în sec. XV-XVII*, în „Studii şi materiale de istorie medie", IV, 1960, p. 197-198; I. Comănescu, *Albeşti de Muscel – Sat de plai şi obligaţia de a păzi graniţa în cuprinsul moşiei satului*, în „Studii şi Comunicări", V, Muzeul Câmpulung Muscel, 1989, p. 37-39; Ştefan Trâmbciu, Gheorghe Pârnuţă, *Pânza „Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel* 1215-1747, Piteşti, 1995, p. 143, doc. 27.
[27] Cf. I. Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 99 şi urm.; Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 368-378.
[28] Cf.. *Călători străini*....col. cit., vol. V., p. 211, 266; idem, vol. VIII, p. 129, 374; idem, vol. X, partea I, p. 460.
[29] Cf. I. Răuţescu, *op. cit.*, passim.
[30] *Ibidem.*
[31] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 205-305; Gheorghe I. Cantacuzino, *Probleme ale cercetării vechii reşedinţe domneşti din Câmpulung*, în „Argessis", IX, Piteşti, 2000, p. 107-116 (prin rezultatele săpăturilor arheologice confirmă refacerea bisericii şi curţii domneşti în vremea domniei lui Matei Basarab voievod).
[32] Cf. *Călători străini*..., col. cit., vol. V, p. 211, 265-266.
[33] Idem, p. 211.
[34] *Ibidem.*

copii)[35]. Toţi catolicii erau saşi de origine, dar nu mai vorbeau limba lor deoarece în timp o uitaseră[36]. Curând apoi, în anul 1648, în timpul unei noi vizite, acelaşi misionar a remarcat că oraşul a sărăcit, iar comunitatea catolică, după datele oferite de registrul parohial[37], se redusese la 229 suflete[38]. El a inserat şi informaţia că orăşenii din Câmpulung, saşi de origine, s-au îndreptat către Braşov[39]. Motivele involuţiei, evidente şi prin lipsa construirii unor edificii noi, cu repercusiuni şi în viaţa culturală şi spirituală, ar putea fi explicate, poate, prin orientarea celei mai mari părţi a activităţii ţării spre sud. În contextul general s-a remarcat şi în acest caz o modificare a traseelor vechilor căi de comerţ. Drumul medieval Câmpulung-Braşov a decăzut: era prea lung şi greu practicabil iarna. Ca atare, în secolul al XVII-lea, s-a mers, mai ales, pe noul drum, mai scurt, mai accesibil, pe Valea Prahovei. O altă cauză a involuţiei a fost aceea că la finele secolului, în 1689-1690, oraşul Câmpulung a fost ocupat de armatele austriace comandate de generalul Donat Heissler[40]. Cronicile au redat succint jafurile la care s-au dedat trupele rămase la iernat în Ţara Românească.[41] Nu este locul să reluăm , aici, acest subiect dezbătut în mai multe rânduri[42]. Pentru noi, în cazul de faţă, interesează că ocupaţia trupelor străine[43] a determinat o accentuare a involuţiei oraşului Câmpulung. Încercările domniei – Constantin vodă Brâncoveanu şi nepotul său, Ştefan vodă Cantacuzino – nu au dat roade.[44] Ei nu au reuşit să revitalizeze oraşul, în sensul de a-l readuce la starea din primele decenii ale secolului al XVII-lea.[45] Câmpulungenii au avut puterea numai să se menţină şi să se înscrie între aşezările urbane de rangul al doilea şi al treilea din Ţara Românească [46].

La rândul lui, oraşul Curtea de Argeş a mers mai rapid, evident şi sigur, pe un drum involutiv, cu toate că pe harta alcătuită de stolnic, la finele perioadei, figura între marile oraşe ale ţării[47]. Din actele vremii nu rezultă a mai fi pe acelaşi plan cu aşezările urbane de prim ordin – Bucureşti, Târgovişte, Craiova, Brăila – sau chiar cu cele de grad secundar – Câmpulung, Piteşti, Ploieşti, Caracal, Cerneţ.[48]

---

[35] Idem, p. 209.
[36] *Ibidem*.
[37] În literatura de specialitate, se afirmă ritos că în bisericile catolice din Europa orientală nu au existat şi nu s-au păstrat registrele parohiale (cf. Michael W. Flynn, *The European Demographic System, 1500-1820*, Baltimore, 1981, p. 8-10). Relaţia lui Baksic, în oarecare măsură, infirmă această aserţiune
[38] cf. *Călători străini...*, col. cit., vol. VI, p. 264; menţinerea acestei situaţii a înregistrat-o şi misionarul Giovanni-Battista del Monte Santa Maria (idem, vol. VII, p. 230); o scădere dramatică a catolicilor o înregistrează o relaţie latină anonimă despre Ţara Românească, datată ante august 1688: în Câmpulung mai erau aproximativ 10 familii de catolici (idem, p. 461).
[39] Idem, vol. V, p. 264.
[40] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, passim. Pentru comentarii a se vedea Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca*, Bucureşti, 1969, p. 68 şi urm.
[41] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, passim.
[42] Cf. Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 70 şi urm. A se vedea şi bibliografia aferentă.
[43] Imediat după austriaci, ţara a fost invadată de armatele turceşti şi tătărăşti, venite la chemarea domnului pentru alungarea imperialilor.
[44] Cf. Ştefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, doc. 27, 28, 29; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 18 şi urm.
[45] Această situaţie se vede şi din incapacitatea orăşenilor de a ridica noi monumente de arhitectură laică sau eclesiastică; este unul dintre puţinele oraşe româneşti care a păstrat nealterat planul urbanistic din timpul evului mediu.
[46] Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 986-987.
[47] Cf. Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *op. cit.*, p. 196 şi urm.
[48] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 373 şi urm.

Locuitorii din Curtea de Argeș au ajuns să fie dominați de lupta pentru moșie cu episcopia și și-au irosit forțele în lungi procese, cum a fost acela din 1648-1649.[49] Curtea episcopală și preoții din oraș nu au reușit să formeze un mediu polarizator pentru orășenii activi, în primul rând pentru meseriașii-negustori. Aceștia din urmă nu au găsit o clientelă cu potențial financiar între călugării, preoții și pelerinii care frecventau episcopia din Curtea de Argeș. Ultimii erau puțin numeroși, iar rezidența lor în oraș la diverse hramuri, dura scurt timp.

În fine, drumurile comerciale care străbăteau în lung Curtea de Argeș nu se îndreptau spre centre mari, consolidate, ci spre localități în curs de afirmare (Pitești), sau în stagnare (Târgoviște, Câmpulung). Negustorii nu puteau fi atrași prea mult în Curtea de Argeș, căci nu găseau acolo obiecte meșteșugărești ori târguri bogate, cum erau cele de la Pitești sau Câmpulung. Meșteșugarii nu aveau o gamă prea bogată pentru piață: erau pielari, olari, botușari[50] etc. Erau meserii larg răspândite, dar produsele celor care le practicau nu au reprezentat o atracție specială pentru negustori. Ei găseau aceste mărfuri, cu ușurință, la aceleași prețuri, sau mai ieftine, pe întreg teritoriul țării.

Un alt motiv care a ținut pe loc sau, chiar, a făcut să regreseze acest oraș mic, care număra în jur de 1000 locuitori, a fost și în cazul lui ocupația armatelor austriece din iarna 1689-1690. Oștenii de sub comanda generalului Donat Heissler, precum și tătarii și turcii, care i-au urmat imediat, nu au pregetat nici un moment să jefuiască populația săracă a acestei foste capitale a Țării Românești[51].

În pofida părerilor locuitorilor Țării Românești și a călătorilor veniți din Balcani, elegantul și rafinatul general imperial Federigo Veterani a scris în relațiile sale de călătorie că două din cele trei orașe argeșene, discutate aici, Pitești și Câmpulung, erau numai niște sate mari[52]. El a precizat că acesta era punctul său de vedere. A arătat că locuitorii le socoteau orașe însemnate pentru ei[53]. Practic, atunci, el a exprimat o opinie a unui om venit din lumea occidentală, pus în fața realităților Europei de sud-est.

Se poate conchide că în lungul secolului al XVII-lea orașul Pitești a evoluat continuu, mergând pe linia de afirmare, în viitor, între marile așezări urbane românești. Înclinăm spre a susține că, deși originile orașului sunt mai vechi – începuturile secolului al XVI-lea – afirmarea și ridicarea lui datează din secolul al XVII-lea. Celelalte două orașe argeșene – Câmpulung și Curtea de Argeș – au stagnat mult timp, sau chiar au involuat, secolul al XVII-lea fiind evident pentru această situație. Târziu, abia în secolul trecut, secolul al XX-lea, profitând de pe urma celui de-al treilea ciclu al revoluției urbane, s-a început o nouă evoluție a lor.

---

49 Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 70 și urm.
50 Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 192-204.
51 Cf. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 30 și urm.
52 Cf. *Călători străini...*, col. cit., vol. VII, p. 477.
53 *Ibidem* („...această câmpie se întinde cale de patru zile până la Pitești, localitate care, deși este socotită ca un oraș, poate fi luată drept un sat; ...și de asemenea Câmpulung, pe care îl socotesc ei ca unul dintre cele mai frumoase ale lor, nu poate trece decât drept un sat mare...").

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

NOI ASPECTE REFERITOARE LA „ZBORUL DE LA SFÂNTUL ILIE" DIN CÂMPULUNG - MUSCEL (SEC. XVII-XVIII)

CLAUDIU NEAGOE*

Evoluţia oraşului Câmpulung, de-a lungul Evului Mediu, a fost strâns legată de apartenenţa sa la un important drum comercial european, *drumul unguresc*[1]. Importanţa economică[2] şi comercială[3] a acestui oraş de la graniţa Ţării Româneşti cu Transilvania, dar mai ales existenţa acelui „zbor" sau târg anual, cu caracter regional[4],

* Universitatea din Piteşti

[1] Despre traseul „drumului unguresc" şi importanţa sa vezi: Radu Manolescu, *Unitatea economică a Ţărilor Române în evul mediu, secolele XIV-XVI*, în vol. *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, p. 137; Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1974, p. 150-151; P. P. Panaitescu, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în Evul Mediu*, în *Interpretări româneşti*, Bucureşti, 1994, p. 84.

[2] Ca urmare a dezvoltării vieţii urbane şi meşteşugăreşti începând cu secolele XIV-XV (cf. I. Hurdubeţiu, Fl. Mârţu, *Câmpulung-Muscel medieval*, în „SAI", XI, 1968, p. 28-29) şi continuând cu secolele XVI-XVII (vezi Sebastian Tudor, *Dezvoltarea meşteşugurilor din zona Muscelului în Evul Mediu, sec. XIV-XVIII*, „Studii şi comunicări", III, Câmpulung Muscel, 1984, p. 49-54).

[3] Aşa cum reiese din documentele de cancelarie de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea: vezi Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. I, *(1215-1699)*, Bucureşti, 1999, p. 113-114.

[4] Comerţul câmpulungean s-ar încadra în categoria „comerţului la distanţă medie", un comerţ regional şi inter-regional, cu produse de larg consum (vezi despre acest tip de comerţ în: Bogdan Murgescu, *Istorie românescă- istorie universală, 600-1800*, ed. revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1999, p. 43-44) el putând fi comparat, dar numai într-o oarecare măsură, cu cel de la *târgurile din Champagne*, unde se întâlneau negustorii occidentali, atât cei din nord cât şi cei din sud (Fernand Braudel, *Timpul lumii*, vol. I, Bucureşti, 1989, p. 135). Multă vreme s-a considerat că târgul de la Câmpulung a avut un caracter internaţional (cf. Flaminiu Mârţu, *Bâlciul, târg internaţional*, în *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 37; idem, *Gândirea orăşenească din Câmpulungul Muscel medieval în contextul contactelor cu civilizaţiile Apusului şi Răsăritului*, în „Studii şi comunicări", II, Câmpulung Muscel, 1982, p. 20; Costin Murgescu, *Drumurile unităţii româneşti. Drumul oilor. Drumurile negustoreşti*, Bucureşti, 1996, p. 110), plecându-se, probabil, de la faptul că unii călători străini au subliniat importanţa deosebită a acestui târg, asemeni lui Sebastian Münster (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, ed. Maria Holban, Bucureşti, 1968, p. 504), Anton-Maria del Chiaro (vezi Anton-Marta del Chiaro Fiorentino, *Revoluţiile Valahiei*, trad. S. Chris-Cristian, Iaşi, 1929, p. 10) sau mitropolitului Neofit Cretanul (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, 1997, p. 342).

aveau să explice atenţia deosebită acordată Câmpulungului, de-a lungul secolelor, de către domnii Ţării Româneşti[5].

Informaţiile despre târgul sau „zborul de la Sf. Ilie", ţinut la Câmpulung încă din veacul al XV-lea, se înmulţesc cu veacul al XVII-lea. Atunci, el a fost mutat de către Matei Basarab de la biserica Sf. Ilie[6] la mănăstirea Negru Vodă (10 aprilie 1647)[7]. Între 1650 şi 1670 „zborul" a fost împărţit în trei secţiuni sau, altfel spus, în trei mici târguri, în funcţie de specificul produselor cu care se făcea comerţ: târgul de produse (lângă mănăstirea Negru Vodă), târgul de peşte (lângă biserica Sf. Ilie) şi târgul de animale (lângă biserica Sf. Marina)[8].

Aici, la Câmpulung, cu ocazia „zborului de la Sf. Ilie"(17-27 iulie), care avea loc în fiecare an[9], se adunau, aşa după cum relatează Anton-Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin-vodă Brâncoveanu, *„negustori din toate părţile"*[10]. Mitropolitul Neofit Cretanul, care a stat vreme de trei zile la Câmpulung, între 14 şi 17 august 1746[11], arăta că târgul *„era cunoscut chiar şi în Europa; fiindcă se adunau în fiecare an negustori ca la 20.000 sau 30.000 de oameni"*[12].

Beneficiarii acestui comerţ erau, în primul rând, orăşenii câmpulungeni[13] care se bucurau de o serie de privilegii din partea Domniei: scutire de vama pârcălabilor din oraş[14]; scutire de vama de peşte[15]; dreptul de a încărca toate mărfurile ce intră sau ies din târgul oraşului[16]; scutire de darea goştinăritului pentru porcii pe care îi vindeau în Ţara Ungurească[17]; scutire de darea fumăritului[18] şi de cotărit[19].

---

[5] Drept mărturie, în acest sens, hrisoavele şi cărţile de întărire a scutirilor şi privilegiilor acordate orăşenilor câmpulungeni de-a lungul Evului Mediu: vezi Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *Pânza „Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel, 1215-1747*, Piteşti, <1997>.

[6] Unde funcţionase încă din veacul al XV-lea: cf. Flaminiu Mârţu, *op. cit.*, p. 37-38.

[7] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 64, p. 209-216. Înainte de a fi transformată în mănăstire, biserica domnească Negru Vodă a fost refăcută din porunca lui Mazei Basarab. Această refacere a avut loc în trei etape: prima între 1635 şi 1636 (Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 234), a doua între 1636 şi 1638 (*ibidem*) şi cea de-a treia între 1640 şi 1647 (*ibidem*, p. 235). Dacă în primele etape, lucrările de refacere au fost conduse de clucerul Socol Cornăţeanul, numit ispravnic de către domn (*ibidem*, p. 234), în cea de-a treia etapă supravegherea lucrărilor a fost făcută de către ieromonahul Melchisedec, egumenul viitoarei mănăstiri, cel care „a ridicat în jurul mănăstirii ca un fel de cetate din bârne mari înconjurând-o cu 12 bastioane de jur împrejur"(*Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, 1973, p. 212). Era vorba despre o „palisadă", înlocuită în 1646 cu un zid (Pavel Chihaia, *op. cit.*). un an mai târziu, în 1647, s-a ridicat şi un turn-clopotniţă (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 266).

[8] Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privitoare la „zborul de la Sfântul Ilie" din Câmpulung*, în „Studii şi comunicări", V, Câmpulung Muscel, 1989, p. 301-302; Claudiu Neagoe, *Aspecte economice şi culturale din Câmpulungul de altădată*, în „Gazeta de Muscel", an. VI, 1999, nr. 197-198, p. 6.

[9] Cf. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608- 1665)*, trad. şi studiu introd. de Gh. Duzinchievici şi E. Reus-Mârza, Bucureşti, 1965, p. 12.

[10] Anton-Marta del Chiaro Fiorentino, *op. cit.*

[11] Claudiu Neagoe, *Vizita mitropolitului Neofit Cretanul la Câmpulung (14-17 august 1746)*, în „Gazeta de Muscel", an. VI, 1999, nr. 214, p. 6

[12] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX. Cifra menţionată, de 20-30.000 de negustori, este însă exagerată.

[13] Cf. Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privind comerţul dintre Câmpulung, Braşov şi Sibiu în secolele XIV-XV*, în „Studii şi comunicări", I, Câmpulung Muscel, 1981, p. 37-40.

[14] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 33 (7 mai 1615), p. 160-163.

[15] *Ibidem*, doc. 134 (27 iun. 1672), p. 295-297; doc. 139 (1674), p. 302-303.

[16] *Ibidem*, vol. II (1700-1799), doc. 10 (21 dec. 1709), p. 99; doc 11 (21 dec. 1710), p. 99-100.

[17] *Ibidem*, doc. 40 (31 mai 1733), p. 132.

Nu de puţine ori, câmpulungenii intrau în conflict cu negustorii străini, mai ales cu cei turci[20]. La 1670, de pildă, orăşenii se plângeau lui Antonie Vodă din Popeşti împotriva negustorilor turci care vin *„şi fac silă de strică obiceiul, de prindu prăvălii ale neguţătorilor de ţeară şi ale altora streini şi ale altor răfeturi“* şi care *„nu să pun la locul lor pre unde au fost şi mai nainte...“*[21]; *mai mult decât atât „chiria de prăvălie o oprescu de nu dau precum dau şi alţi neguţători...“*[22], iar alţi turci *„cari au datorii în oraş nu-şi caută cu judecată dreaptă şi să-i adune să-i închiză judecătorii de acolo, de loc îi închid şi fără nici o judecată, şi-i bat şi-i căznescu cum le iaste voia lor...“*[23]. A fost nevoie de trimiterea unui slujitor domnesc, un *beşleagă*[24], care să pună capăt neînţelegerilor, astfel încât *„să nu îmble turcii în voia lor ci să să aşaze pre la răfetul lor pre unde au fost şi mai nainte, iar să n-aibă voe a prinde ei prăvăliile altor neguţători şi ale altor răfeturi“*[25] şi, în plus, *„să aibă a-şi darea chiria prăvăliilor pre deplin cum dau şi alţi neguţători“*[26]. *Iar „cei ce vor avea datorii la orăşani să n-aibă ei voe a-i închide ci întâi să-i judece de faţă la judecători acolo, apoi după judecată îi vor închide judecătorii“*[27].

Tot pentru nişte *„gâlcevi şi nebunii“*, iscate de turci la Câmpulung cu ocazia târgului de Sf. Ilie, Ştefan-vodă Cantacuzino avea să trimită aici, în 1715, un corp de *beşlii* condus de un *beşli-agasî*[28].

Alteori, turcii erau cei supuşi jafurilor, abuzurilor şi chiar omorurilor, din partea creştinilor, în vremea războaielor de la 1716-1718[29], 1737-1739[30] şi 1788-

---

18 *Ibidem*, doc. 55 (4 febr. 1742), p. 144.

19 *Ibidem*, doc. 57 (13 iun. 1742), p. 145.

20 Cel mai vechi episod, în acest sens, a fost cel de la 1516 când, din porunca lui Neagoe Basarab, negustorii turci au fost alungaţi din Câmpulung datorită abuzurilor (vezi Grigore Tocilescu, *534 documente slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603*, Bucureşti, 1931, p. 253-254). După această dată, Sebastian Münster menţionează, în *Cosmografia* sa, existenţa la Câmpulung a unui *slujbaş* turcesc (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, 1968, p. 504), care avea, probabil, sarcina de a-i ţine în frâu pe turcii de la Câmpulung şi, bineînţeles, de a le apăra drepturile.

21 Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, vol. I, doc. 129 (8 iul. 1670), p. 290.

22 *Ibidem.*

23 *Ibidem.*

24 Era comandantul unui corp de mercenari turci sau tătari, însărcinat cu prevenirea abuzurilor, jafurilor şi omorurilor făcute de turci şi cu pedepsirea acestora: cf. *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, coord. Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988, p. 42.

25 Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*

26 *Ibidem.*

27 *Ibidem.*

28 Apud N. Stoicescu, Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române, Bucureşti, 1968, p. 205.

29 Din toamna anului 1716 până-n primăvara anului 1717 oraşul Câmpulung s-a aflat sub ocupaţia trupelor imperiale (vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulungul în timpul războiului austro-turc 1716-1718*, în „Analele Cercului de Istorie «Gheorghe I. Brătianu»“, an. I-II (1998-1999), Câmpulung-Muscel, 2000, p. 41-42). La 3 septembrie 1717, Ioan-vodă Mavrocordat cerea generalului Stenville, comandantul-general armatelor imperiale din Transilvania, să oprească incursiunile austriecilor şi sârbilor în Ţara Românească: N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, doc. LXXIV, p. 259.

30 Acum, oraşul Câmpulung a fost jefuit şi incendiat de către austrieci (vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulung ,1737*, în „Argessis. Studii şi comunicări“, seria istorie, X, Piteşti, 2001, p. 181-183). Iarmarocul sau „zborul de la Sf. Ilie“ a încetat a se mai ţine după 1737 (cf. Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 91 şi 93, p. 180 şi 182), ca dovadă şi lipsa ştirilor despre acesta în izvoarele săseşti, care până atunci fuseseră destul de

1790[31]. Din această cauză turcii luau adesea măsuri. Iată de pildă, la 24 iunie - 3 iulie 1732 sultanul Mahmud I dădea poruncă ceauşului Hüseyin, , să numească un *zabit*[32], pentru „iarmarocul" de la Câmpulung, care să apere pe turcii de aici şi pentru ca negustorii creştini „*să nu mai încalce şi să nu mai atingă, sub pretextul negoţului, mărfurile şi onoarea neguţătorilor şi negustorilor şi altor robi ai lui Alah, care, venind din cele patru părţi, pentru negoţ, se adună în iarmarocul cunoscut sub numele de Câmpulung (Kumbuluk), ce se ţine de obicei o dată pe an, în principatul Ţării Româneşti...*"[33]. Totodată, au fost luate măsuri şi împotriva abuzurilor făcute de turci în Ţara Românească. Astfel, Poarta a numit aici, în 1737„*un bimbaşa, anume Veli-aga, care a strâns şi a ţinut în frâu pe aceşti turci, gâtuind şi omorând pe câţiva dintr-înşii...*"[34]. O poruncă sultanală din 16-25 septembrie 1756, dădea puteri depline *agăi de beşlii* asupra supuşilor otomani „*răufăcători şi aţâţători şi necinstiţi*", recunoştea şi întărea „*vechea regulă şi uzanţă a principatului ca voievodul Ţării Româneşti să desemneze, dintre beşliii aflaţi în slujba sa, câte un locţiitor al agăi beşliilor, în târgurile şi în împrejurimile lor şi în celelalte locuri cuvenite din principatul menţionat*"[35].

După 1737, când oraşul a avut de suferit de pe urma ocupaţiilor militare austriece şi turceşti[36], „zborul de la Sf. Ilie" a fost închis[37]. Se va redeschide abia la 1772, prin hotărârea marelui Divan al Ţării Româneşti, el fiind lăsat în seama ispravnicilor de la Câmpulung[38]. Aceştia urmau să se îngrijească atât de organizarea cât şi de liniştea „zborului"[39]. Au existat, însă, cazuri în care ispravnicii nu puteau rezolva conflictele iscate pe timpul târgului între participanţi. Iată, de pildă, la 1786 câmpulungenii aveau să intre conflict cu egumenul mănăstirii Negru Vodă pentru vama „zborului". A fost nevoie de trimiterea unui *mumbaşir*[40] pentru aplanarea conflictului[41].

---

numeroase (apud Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre saşi. Românii în cronica săsească*, Bucureşti, 1980, p. 295).

[31] Vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulungul în vremea „răzmiriţei" din anii 1788-1790*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări", VI, Câmpulung Muscel, Bucureşti, 2001, p. 91-95.

[32] Era o căpetenie otomană cu atribuţii militare şi administrative, însărcinată cu poliţia târgului: *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, p. 517.

[33] Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane (1711-1821). Documente turceşti*, Bucureşti, 1984, p. 202. Un amănunt extrem de interesant îl constituie şi relatarea celor doi meşteşugari germani Andreas Jäschke şi Zacharias Hirschel, ajunşi la Câmulung pe 27 iunie 1740, din care aflăm că la primul *post turcesc* din Ţara românească, probabil la Rucăr, ei au fost „controlaţi în chipul cel mai riguros şi cercetaţi cu de-amănuntul..., de un *căpitan turc* (s. n.)": *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, p. 250.

[34] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ed. Nestor Camariano şi Ariadna Camariano-Cioran, Bucureşti, 1965, p. 401.

[35] Valeriu Veliman, *op. cit.*, doc. 130, p. 343-344.

[36] Claudiu Neagoe, *Câmpulung ,1737...*

[37] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

[40] Era un agent domnesc care ducea imediat la îndeplinire hotărârile privind pricinile mai importante de judecată : *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, p. 313.

[41] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 141 (10 febr. 1786), p. 239.

În timpul „*răzmiriței*" dintre anii 1788-1790, „zborul de la Sf. Ilie" a fost din nou închis[42]. Trecând „*răzmirița*", marele Divan a dat din nou poruncă ispravnicilor şi judeţului de la Câmpulung, la 12 mai 1791, ca să „dea de ştire la neguţători, la lăcuitori şi la toţi dă obşte spre a să strânge ca să facă acest zbor cum s-a făcut şi mai nainte vreme în locul cel obicinuit al lui"[43]. Un an mai târziu, însă, la 1792, „zborul" avea să fie închis din porunca lui Mihail Constantin Şuţu „*pentru ferirea de zmerduire a boalei ciumei*"[44], apoi deschis din nou, la 8 iunie 1793, prin porunca lui Alexandru Moruzi[45].

Pe termen lung, evoluţia economică a oraşului Câmpulung a fost strict legată de acest „zbor de la Sfântul Ilie", care a făcut din el unul din cele mai importante centre comerciale al Ţării Româneşti[46].

---

[42] *Ibidem*, doc. 157, p. 261.
[43] *Ibidem*.
[44] *Ibidem*, doc. 165 şi 168, p. 274 şi 276.
[45] Apud Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privitoare la „zborul de la Sfântul Ilie" din Câmpulung*, în „Studii şi comunicări", V, p. 303. A fost redeschis la începutul secolului al XIX-lea, el fiind menţionat deja la 9 iulie 1810 (vezi Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente privind istoria oraşului Câmpulung*, vol. III (1800-1821), Bucureşti, 2000, doc. 65, p. 169-170).
[46] Vezi Claudiu Neagoe, *Aspecte economice şi culturale din Câmpulungul de altădată*, în „Gazeta de Muscel", an. VI, 1999, nr. 197, p. 6.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

DESPRE BISERICILE DE LEMN DIN VLĂDEŞTII DE JOS, COM. VLĂDEŞTI, JUD. ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA*

La sfârşitul lunii martie 1976 m-am deplasat în satul Vlădeştii de Jos pentru a efectua cercetări arheologice la biserica de aici, care, datorită stării proaste în care se afla, urma să fie demolată în vederea construirii unui nou lăcaş. Construită din lemn pe fundaţie din bolovani de râu şi cărămidă, lăcaşul era compus din altar, naos, pronaos şi pridvor, fiind tencuită atât în interior cât şi în exterior. De plan dreptunghiular compus, cu naosul supralărgit şi absida decroşată, cu cinci laturi, biserica se încadra în tipul „III a 2", după tipologia lui Radu Creţeanu[1]. În interior biserica era pictată în ulei de către pictorul Dumitru Belizarie din Domneşti, jud. Argeş.

Pe peretele de est al pridvorului, deasupra uşii de intrare în pronaos, se afla o pisanie[2] din care aflăm că biserica, care avea hramurile Adormirea Maicii Domnului şi Sfântul Nicolae, a fost construită între 1893 şi 1896 de către enoriaşii din sat şi alţi „pioşi din mai multe comuni". Biserica, care s-a sfinţit la 14 ianuarie 1896, a fost construită în locul „althii vechi".

Considerând că datorită stării proaste în care se afla (turlele înclinate, pereţii curbaţi, lemnul putrezit), biserica se putea prăbuşi în timpul şi datorită săpăturilor arheologice, care s-ar fi făcut înăuntru şi în afară, nu ne-am încumetat la această operaţie. De aceea, m-am mulţumit numai cu o cercetare sumară, cu ocazia îndepărtării dalelor de piatră cu care era pardosită biserica şi a unui strat de pământ de circa 10-15 cm grosime. Ca urmare a acestei operaţii au fost descoperite, în anumite locuri, fundaţiile vechiului locaş. Datele oferite de această cercetare nu ne permit să cunoaştem în întregime vechea biserică. Cu certitudine se poate afirma că a fost o

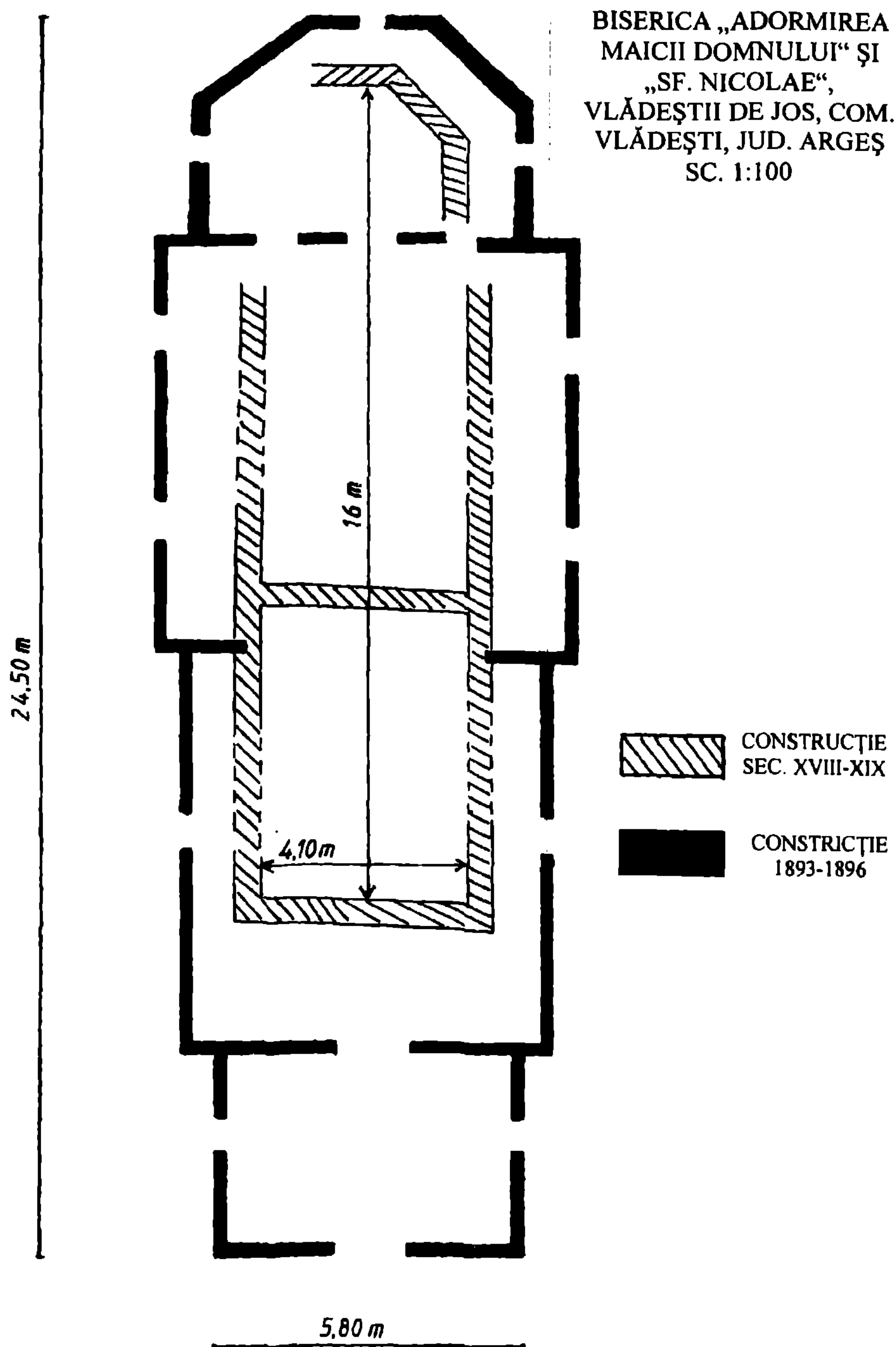
---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] Radu Creţeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.

[2] Pisania, scrisă cu vopsea în alfabet latin, avea următorul conţinut: „Această sft. biserică, cu patronagiurile Ador<mirea> M<aicii> D<omnu>lui şi Sft. era<r>h Nicolae, s-au fondat din nou, în locul althii vechi. Începând lucrarea în 1893 s-a termenat şi sfinţit la 1896 14 ianuarie de protoereul Ioan Burcă, în zilele (loc şters) şi cu binecuvântarea înalt preasfinţitului D. D. Ghenadie Mitropolitul primat, cu cheltuiala d-lor pre<ot> Gheorghe Giorgianu, Constantin Matheescu, pre<ot> Const. Pârvulescu, Const. Popescu, Ion Pătraşcu şi cu ajutoru obştii ienorieaşilor, mai venind în ajutor şi alţi pioşi din mai multe comuni. Între cti<torii> principali sânt şi Ioan D. Pătraşcu, Ion Poposcu. Pictor Belidarie Domneşti".

În proscomidie, cu alfabet latin, era scris „Pomelnicul ctitorilor. Gheorghe pre<ot>, Maria pri<oteasa>, Ioan, Filofthea, Const<antin> pre<ot>, Ileana pri<oteasa>, Const<antin>, Elisaveta, Nicolaie, Const<antin>, Maria, Ioan, Maria, Ioan, Stanca, Ioan, Maria, Nicolaie, Belidarie, Maria, Ghe<or>ghi, 2, Marin, Maria".

BISERICA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ ŞI „SF. NICOLAE“, VLĂDEŞTII DE JOS, COM. VLĂDEŞTI, JUD. ARGEŞ
SC. 1:100
16 m
24,50 m
4,10 m
5,80 m
CONSTRUCŢIE SEC. XVIII-XIX
CONSTRICŢIE 1893-1896

biserică tot din lemn, ridicată pe o fundaţie (0,50 m lăţime) din bolovani. Având 17 m lungime şi circa 5,20 m lăţime, în exterior, biserica era de plan dreptunghiular simplu şi absida decroşată poligonală, compusă din altar, naos şi pronaos, putând fi încadrată fie în tipul „II a" fie în tipul „II c 1", după tipologia lui Radu Creţeanu. Neefectuându-se cercetări arheologice sistematice, nu s-au descoperit obiecte care să ne ajute la datarea primei biserici, care ar fi putut fi construită în secolele XVIII-XIX.

Deşi deplasarea noastră a avut ca obiectiv cercetarea arheologică a monumentului, am constatat existenţa în patrimoniul bisericii a mai multor icoane, unele destul de valoroase. Întrucât s-a putea să nu mai existe astăzi, prezentăm în continuare numai inscripţiile aflate pe unele din ele, care ne permit să aflăm numele zugravilor şi al comanditarilor, ca şi data executării lor. Astfel, pe icoana cu numărul de inventar 179 (Iisus Hristos) se afla inscripţia: „Aceste doo sfinte icone s-au făcut prin osărdiia dumnialui Ioan Cotopelia şi soţiia dumisale Bălaşa cu tot cheltuiala du<mn>ialor. 1856 d<e>c<hemvrie> 15. Gheorghie Băliceanu zugraf". Cea de a doua icoană, care avea tot numărul de inventar 179, reprezenta pe Ioan Botezătorul. Pe icoana cu numărul de inventar 181 (Sf. Nicolae) se afla inscripţia „ Prin osă<r>diia şi cheltuiala dum<n>ialui D. Gligorie Långescu 1857 aprilie 6", iar pe cea cu nr. 180 (Sfinţii Voievozi) era inscripţia „1864 m. 1, Petrică zu<grav>".

Întrucât după demolarea bisericii din 1893-1896 nu s-au mai efectuat cercetări arheologice, din motive care nu ne aparţin, observaţiile realizate de noi cu ocazia deplasării din 1976 îmbogăţesc cunoştinţele noastre despre bisericile de lemn din această zonă.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

TEZAURUL MONETAR DESCOPERIT LA DEAGU, COM. RECEA, JUD. ARGEŞ (SEC. XVIII-XIX)

ROMEO MASCHIO*

Descoperit întâmplător, în urma unor lucrări agricole, tezaurul de la Deagu a intrat în posesia Muzeului Judeţean Argeş în anul 1964 prin achiziţionarea acestuia[1].

Tezaurul cuprinde 290 monede emise în Imperiul Otoman de sultanul Selim al III-lea 7 aprilie 1789 - 29 mai 1807 (11 B 1203 - 21 Ra 1222)[2]. Monedele sunt din argint cu titlul cuprins între 650-700 ‰, greutatea totală fiind de 8928 g.

Lista monedelor tezaurului cu datele tehnice[3]:

1. **Av.** Sultanül berreyni v haknül bahreyni essultan bin esultan.
   Rv. Tugrâ / Duribe Islâmbol fi 1203.
   AR; Yüzlük; G = 31,10 g; D = 45 mm; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 212.
2. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 111.
3. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 270.
4. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 276.
5. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 24.
6. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 169.
7. AR; Yüzlük; G = 32,50; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 132.
8. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 18.
9. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 44; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 73.
10. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 207.
11. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 153.
12. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 249.
13. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 241.
14. AR; Yüzlük; G = 30,30; D = 43; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 195.
15. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 237.
16. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 49.

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] Alte informaţii despre condiţiile descoperirii nu cunoaştem, cetăţeanul Ciubuc Constantin care a găsit tezaurul decedând cu mulţi ani în urmă.

[2] Anii Hegirei. Vezi Mihail Guboglu, tabele sincronice, *Datele Hegirei şi datele erei noastre*, Bucureşti, 1955, LXIII + 330 p. + 3 planşe.

[3] Nuri Pere, *Osmanlilarda Madenâ Paralar*, Istambul, 1968.
Pentru Yüzlük cf. Nuri Pere p. 231, nr. 705; pentru Ikilik cf. Nuri Pere p. 231, nr. 706.

17. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 61.
18. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 63.
19. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 152.
20. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 43.
21. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 142.
22. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 44; Istambul; Anul 11; 1799-1799; inv. 161.
23. AR; Yüzlük; G = 28,60; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 124.
24. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 90.
25. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 40.
26. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 289.
27. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 45.
28. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 175.
29. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 6.
30. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 227.
31. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 136.
32. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 276.
33. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 256.
34. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 42; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 266.
35. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 27.
36. AR; Yüzlük; G = 32,60; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 2.
37. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 26.
38. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 33.
39. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 32.
40. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 72.
41. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 31.
42. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 84.
43. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 107.
44. AR; Yüzlük; G = 27; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 186.
45. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 102.
46. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 135.
47. AR; Yüzlük; G = 32; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 118.
48. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 214.
49. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 123.
50. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 119.
51. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 60.
52. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 113.
53. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 11; 1797-1798; inv. 272.
54. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 281.
55. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 121.
56. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 223.
57. AR; Yüzlük; G = 30; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 17.
58. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 185.
59. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; (? tocit1 789-1790); inv. 257.
60. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 54.
61. AR; Yüzlük; G = 30,10; D = 44; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 140.

62. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 181.
63. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 115.
64. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 39.
65. AR; Yüzlük; G = 30,80 = 45; Istambul; Anul 7 1794-1795; inv. 173.
66.. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 244.
67. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 263.
68. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 98.
69. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 243.
70. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 139.
71. AR; Yüzlük; G = 33,40; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 36.
72. AR; Yüzlük; G = 32,50; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 92.
73. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 81.
74. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 193.
75. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 5.
76. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 213.
77. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 86.
78. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 104.
79. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 14.
80. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 99.
81. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 80.
82. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 245.
83. AR; Yüzlük; G = 30,40; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 35.
84. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 82.
85. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 42.
86. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 148.
87. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 246.
88. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 204.
89. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 129.
90. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 101.
91. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 138.
92. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 77.
93. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 7.
94. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 248.
95. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 43; Istambul; Anul 13; 1798-1799; inv. 206.
96. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 228.
97. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 64.
98. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 192.
99. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 198.
100. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 218.
101. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 171.
102. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 146.
103. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 109.
104. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 62.
105. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 28.
106. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 225.
107. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 174.

108. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 279.
109. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 112.
110. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 189.
111. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 65.
112. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 17; 1804-1805; inv. 46.
113. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 251.
114. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 236.
115. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 30.
116. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 130.
117. AR; Yüzlük; G = 32,70; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 267.
118. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 83.
119. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 59.
120. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 103.
121. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 274.
122. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 202.
123. AR; Yüzlük; G = 30,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 29.
124. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 8.
125. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 165.
126. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 172.
127. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 287.
128. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 9.
129. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 85.
130. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 253.
131. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 67.
132. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 79.
133. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 229.
134. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 76.
135. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 34.
136. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 191.
137. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 166.
138. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 170.
139. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 247.
140. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 252.
141. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 22.
142. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 126.
143. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 177.
144. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 44.
145. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 51.
146. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 21.
147. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 116.
148. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 3.
149. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 252.
150. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 200.
151. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 48.
152. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 53.
153. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 238.

154. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 271.
155. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 52.
156. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 219.
157. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 114.
158. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 254.
159. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 56.
160. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 283.
161. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 220.
162. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 262.
163. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 16.
164. AR; Yüzlük; G = 32,60; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 286.
165. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 203.
166. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 201.
167. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 188.
168. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 13.
169. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 199.
170. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 19.
171. AR; Yüzlük; G = 32,80; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 275.
172. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 232.
173. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 162.
174. AR; Yüzlük; G = 32; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 69.
175. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 12.
176. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 222.
177. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 147.
178. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 117.
179. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 239.
180. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 235.
181. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 284.
182. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 184.
183. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 150.
184. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 216.
185. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 131.
186. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 71.
187. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 151.
188. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 280.
189. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 149.
190. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 180.
191. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 197.
192. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 230.
193. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 12; 1792-1800; inv. 122.
194. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 38.
195. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 57.
196. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 141.
197. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 278.
198. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 155.
199. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 187.

200. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 164.
201. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 156.
202. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 233.
203. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 120.
204. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 250.
205. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 217.
206. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 93.
207. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 264.
208. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 106.
209. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 167.
210. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 157.
211. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 159.
212. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 108.
213. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 268.
214. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 182.
215. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 269.
216. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 179.
217. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 190.
218. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 9; 1795-1796; inv. 194.
219. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 211.
220. AR; Yüzlük; G = 29,70; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 210.
221. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 260.
222. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 91.
223. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 20.
224. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 255.
225. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 178.
226. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 154.
227. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 285.
228. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 226.
229. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 105.
230. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 11.
231. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 95.
232. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 89.
233. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 134.
234. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 215.
235. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 144.
236. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 208.
237. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 290.
238. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 55.
239. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 258.
240. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 128.
241. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 176.
242. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 70.
243. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 1.
244. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 100.
245. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 15.

246. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 183.
247. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 74.
248. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 127.
249. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 10.
250. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 234.
251. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 168.
252. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 137.
253. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 37.

254. **Av.** Tugrâ.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203.
AR; Ikilik; G = 24,40 g; D = 42 mm; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 88.
255. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 68.
256. AR; Ikilik; G = 24,90; D = 42; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 41.
257. AR; Ikilik; G = 23,40; D = 40; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 75.
258. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 18; 1805-1806; inv. 25.
259. AR; Ikilik; G = 25,30; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 23.
260. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 240.
261. AR; Ikilik; G = 25,50; D = 41; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 231.
262. AR; Ikilik; G = 24,810; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 27.
263. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 110.
264. AR; Ikilik; G = 25; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 261.
265. AR; Ikilik; G = 25,80; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 224.
266. AR; Ikilik; G = 24,50; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 205.
267. AR; Ikilik; G = 24,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 265.
268. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 78.
269. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 58.
270. AR; Ikilik; G = 24,20; D = 43; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 50.
271. AR; Ikilik; G = 24,80; D = 41; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 94.
272. AR; Ikilik; G = 25,50; D = 41; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 196.
273. AR; Ikilik; G = 25; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 209.
274. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 160.
275. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 4.
276. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 42; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 158.
277. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 87.
278. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 96.
279. AR; Ikilik; G = 25,30; D = 42; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 277.
280. AR; Ikilik; G = 24,70; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 143.
281. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 125.
282. AR; Ikilik; G = 24,20; D = 41; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 47.
283. AR; Ikilik; G = 24,90; D = 43; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 66.
284. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 41; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 163.
285. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 242.
286. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 288.
287. AR; Ikilik; G = 24,30; D = 42; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 273.

288. AR; Ikilik; G = 25,10; D = 41; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 145.
289. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 221.
290. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 41; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 282.

Tezaurul conţine două nominaluri, yüzlük - 253 piese (87,24% din tezaur) şi ikilik - 37 de piese (12,76% din tezaur). Toate monedele sunt bătute la Istambul, de sultanul Selim al III-lea în perioada 1789-1806.

Dăm mai jos un tabel cronologic cu monedele cuprinse în tezaur:

Nr. crt.	Anul creştin de batere	Nominal yüzlük	Nominal ikilik
1.	1789	29	4
2.	1789-1790	52	10
3.	1790-1791	30	4
4.	1791-1792	26	1
5.	1792-1793	28	5
6.	1793-1794	13	3
7.	1794-1795	11	-
8.	1795-1796	5	-
9.	1796-1797	7	1
10.	1797-1798	4	1
11.	1798-1799	10	2
12.	1799-1800	7	1
13.	1800-1801	6	1
14.	1801-1802	7	1
15.	1802-1803	13	1
16.	1803-1804	4	1
17.	1804-1805	1	-
18.	1805-1806	-	1

Starea de conservare a monedelor în general este bună. Există însă o caracteristică, sunt tocite pe o porţiune mică, de formă rotundă, avers şi revers, zonă apărută în urma manipulării sau numărării - fiind ţinute între arătător şi degetul mare - şi dând impresia unei circulaţii destul de intense înainte de tezaurizare. De asemenea 80% dintre ele au tăieturi de control pe muchie.

Unul din fenomenul monetar însemnat atestat sporadic din secolul al XVII-lea şi care se va generaliza treptat către mijlocul secolului al XVIII-lea a fost transformarea leului în monedă de calcul, fixată la 120 de bani sau 40 parale[4].

Astfel valoarea tezaurului de la Deagu, calculată în lei este de 28.260 parale sau 706 lei 20 parale[5] reprezentând un capital destul de însemnat pentru acele vremuri[6].

În ceea ce priveşte cauzele îngropării tezaurului, ele se datoresc se pare situaţiei generale din Ţara Românească după izbucnirea războiului ruso-turc din anii 1806-1812. În primăvara anului 1807 trupele ruseşti pătrund în Oltenia, localitatea Deagu aflându-se în sudul judeţului Argeş, în apropierea căilor de invazie.

[4] În 1575 Ţările de Jos devenite independente crează talerul de argint, monedă - datorită reprezentării pe revers a unui leu - cunoscută şi sub numele de leeuwendaalders, Löwenthale, thaleri leonis, taleri - lei. Datorită legăturilor comerciale intense dintre Ţările de Jos şi Levant aceste monede pătrund şi în Ţările Române. După ocuparea Ţărilor de Jos de către Imperiul hbsburgic, baterewa talerului leu încetează, locul fiind luat de talerul austriac, dar şi de piastrul sau gruşul turcesc, emis după 1687, care era echivalent cu talerul. Înlocuirea talerilor lei s-a făcut treptat, leul devenind monedă de calcul în relaţiile de schimb, iar sub influenţa piastrului ajunge să fie fixat la 40 de parale. Vezi Arthur Engel şi Raymond Serrure, *Traité de numismatique moderne et contemporaine*, I, Paris, 1897, p. 64; 97; Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Editura „Meridiane", Bucureşti, 1970, p. 50-51.

[5] Yüzlük = 100 parale = 2 lei 20 parale; Ikilik = 80 parale = 2 lei.

[6] Cal - 70-80 lei; vacă + viţel - 34 lei; 1 chintal păcură - 2 lei 30 parale; 1 oaie - 10-12 lei. Cf. *Istoria României*, Editura „Academiei" R. P. R., vol. III, Bucureşti, 1964, p. 653; 657; 665; 666.

APROVIZIONAREA ARMATELOR OTOMANE

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU*

Asigurarea hranei a constituit o preocupare fundamentală a comunităţilor umane şi pentru a se elimina spectrul foametei încă din neolitic au apărut depozitele pentru păstrarea alimentelor[1]. Se asigura astfel aprovizionarea în perioada rece a anului sau atunci când calamităţile naturale afectau bunul mers al recoltelor. Producţia agricolă putea cu greu să hrănească populaţia în creştere în special în marile oraşe medievale unde existau organisme de sine stătătoare care se preocupau de aprovizionarea cu grâne[2]. Războiul, care răpea pe oameni de la activităţile productive, provoca mari daune în zonele de conflict. Armatele consumau mari cantităţi de alimente secătuind practic teritoriile unde ostilităţile se prelungeau. Comandanţii militari erau obligaţi să rezolve problema spinoasă a aprovizionării sau să găsească o cale de încheiere a luptelor deoarece trupele înfometate devin nesigure. Asigurarea aprovizionării a fost, este şi va fi o preocupare de bază a strategilor şi succesul operaţiunilor depinde de acest factor deoarece nu întotdeauna războiul se poate hrăni singur.

Dacă realizările unor conducători militari au fost peste cotele obişnuite, acest lucru s-a datorat asigurării subzistenţei trupei. Sun Tzu, marele strateg şi gânditor chinez, consideră că „o armată căreia îi lipseşte armamentul greu, furajul, hrana şi materialele va fi pierdută"[3]. Romanii şi-au împins acvilele biruitoare pe trei continente datorită reţelei de drumuri şi a flotei da transport care uşurau aducerea alimentelor şi a armamentului de la mari distanţe[4]. Evul Mediu a marcat o perioadă de regres a serviciilor logistice deoarece efectivele implicate erau mici iar campaniile durau de obicei, câteva luni. Mongolii lui Ginghis Han au făcut excepţie de la regulă în lungile lor expediţii fiind însoţiţi de unităţi specializate în transportul hranei şi a furajelor, dar bineînţeles, prada de război sau hrana transportată de fiecare luptător permitea

---

* Colegiul Naţional „Alexandru Odobescu" Piteşti

[1] V. E. Comşa, *Cultura plantelor în cursul epocii neolitice pe teritoriul României*, în, „Terra Nostra", Bucureşti, 1973, p. 243-252; E. Comşa, *Neoliticul pe teritoriul României. Consideraţii*, Bucureşti, 1978, p. 174.

[2] Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, Bucureşti, 1985, p. 171-176.

[3] Sun Tzu, *Arta Războiului*, Bucureşti, 1991, p. 50. Într-un comentariu la acest verset Li Ch'uan considera că „protecţia cu ajutorul pereţilor metalici este mai puţin importantă decât grânele şi hrana". (Sun Tzu, *op. cit.*, p. 50).

[4] *Istoria Universală*, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 592-634. v. şi: J. Ullrich, *La guerre à travers les ages*, Paris, 1942, p. 25-50.

deplasarea rapidă a forțelor fără a mai aștepta coloanele de aprovizionare[5]. Începând cu secolul al XIV-lea aspectul războiului își schimbă înfățișarea prin multiplicarea unităților de infanterie care vor ajunge să predomine pe câmpul de luptă începând din secolul al XVI-lea. Modificarea raportului de forțe în defavoarea cavaleriei s-a datorat posibilității pedestrașilor de a opri șarjele călăreților prin tir dens de săgeți sau printr-o pădure de sulițe. Armele de foc vor impune definitiv infanteria ca regină a bătăliilor. Totodată s-a dat posibilitatea prelungirii campaniilor deoarece nu se mai depindea de anotimpurile bogate în furaje, dar o expediție iarna implica asigurarea hranei mai ales dacă teritoriul străbătut fusese pustiit în prealabil. Fără cele 400 de care cu provizii Iancu de Hunedoara n-ar fi putut pătrunde în condițiile unei ierni aspre până-n apropiere de Sofia (1443). În campania din 1444, cruciații dispuneau de 800 de care cu alimente ceea ce le-a permis înaintarea până la Varna toamna târziu[6]. Specialiștii militari consideră că în epocă era necesar o căruță la fiecare zece oameni, ceea ce înseamnă o coloană de 100 de căruțe pentru o unitate de 1000 de oameni[7]. Coloanele erau vulnerabile datorită lungimii și încetinelii lor, la atacurile prin surprindere ale adversarului și de aceea erau protejate de subunități de cavalerie sau de infanteriști aflați în care[8].

Dezvoltarea intensivă a artileriei a dus la apariția și a lungilor convoaie de căruțe necesare transportului de pulbere și muniții care se consumau în mari cantități la asedii[9]. Cetățile blocau timp îndelungat armate întregi și doar printr-o bună aprovizionare se putea rezista până când apărarea ceda.

Otomanii, în prima fază a cuceririi Balcanilor, au recurs la aprovizionarea din prada de război. Ulterior, pe măsura sporirii rezistenței statelor creștine și deci a lungirii duratei campaniilor, a măririi efectivelor și totodată a reducerii mobilității, a luptelor duse în zone puțin favorabile agriculturii, a impus sultanilor crearea unui puternic serviciu logistic având la dispoziție pentru transportul proviziilor căruțe (harabale) cai și catâri și nu în ultimul rând cămile[10]. Numeroasele oști turcești consumau mari cantități de cereale, produse aflate în cantități insuficiente în Imperiul otoman unde Constantinopolul absorbea o bună parte din recolte. De aceea sultanii au început să ceară începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cantități din ce în ce mai mari de grâu, orz, ovăz, secară, carne seu, unt, și miere pentru nevoile trupelor care luptau pentru fronturile din Europa.

Pe măsură ce războaiele cu Iranul au devenit tot mai sângeroase și mai îndelungate, zaherea din Țările Române a fost trimisă și pe frontul oriental, îndeosebi în secolul al XVII-lea. Transportul de cereale românești se impunea deoarece zona

---

[5] T. Nicolau, *Invazia tătarilor și prima ocupare a Budei și Pestei*, București, 1930, p. 20.
[6] Traian Dafinescu și Ion Boață, *Istoria serviciilor logistice ale armatei române*, București, 1990, p. 38.
[7] *Ibidem*, p. 38.
[8] *Ibidem*, p. 38.
[9] În 1513, cele 180 de tunuri engleze care trăgeau asupra orașului Tournai consumau 32 t pulbere zilnic adică un total de 510 t. Phillipe Contamine, *La guerre au Moyen Âge*, Paris, 1980, p. 275.
[10] În Europa cămilele erau aduse din Asia la început dar cu timpul au fost amenajate locuri de iernat și de sporire a efectivelor, unul din aceste centre aflându-se la Philipopolis. Cămilele nu permiteau însă o campanie de iarnă spre Polonia sau Imperiul habsburgic deoarece erau sensibile la frig. În timpul expediției asupra Camenițel (1672) o mare parte din cămile au pierit iar celelalte au fost incapabile să transporte proviziile pe drumul de întoarcere (*Cronicile turcești privind Țările Române*, vol. II, ed. M. Guboglu, București, 1974, p. 341).

Iranului, Azerbaidjanului şi estul Turciei sunt regiuni montane sau deşertice şi nu acopereau necesităţile de hrană ale trupelor sultanului din Constantinopol. Cererile turceşti au sporit, cel puţin aşa lasă să se înţeleagă documentele păstrate, începând cu domnia sultanului Süleyman Magnificul când luptele dintre turci şi unguri, apoi austrieci, vor dura cu unele întreruperi până în 1606. depărtarea de bazele proprii şi mai ales imposibilitatea aprovizionării unor oşti numeroase într-o regiune slab populată şi secătuită de războiul îndelungat va determina Sublima Poartă să sporească contribuţia în alimente a Ţărilor Române.

În secolul al XVII-lea necesităţile armatelor otomane au sporit datorită deschiderii frontului din nordul Moldovei cu Polonia, luptele purtându-se după 1683 şi până la Carlovitz pe mai multe teatre de operaţiuni împotriva Veneţiei, Austriei şi Rusiei. Apropierea de zonele de conflict a fost nefastă pentru locuitorii celor trei principate, atât datorită sporirii exploatării din partea sultanului de la Constantinopol, cât şi datorită pătrunderii oştilor austriece şi poloneze în spaţiul românesc cu scopul de a captura sau distruge „chilerul Ţărilor mele bine păzite". Ostilităţile duse între beligeranţi pentru menţinerea acestor poziţii cheie din sud-estul Europei au provocat mari pagube iar Moldova, mai expusă datorită situării în apropierea Poloniei, a fost practic sleită de forţele beligerante[11].

Veacul al XVIII-lea va aduce alţi nori negri deasupra Principatelor Române. Teritoriul lor va constitui teatru de operaţiuni pentru armatele austro-ruso-turce care se vor confrunta pentru controlul regiunilor dintre Nistru şi Dunăre, excelentă trambulină în vederea lansării atacului final asupra Imperiului otoman „omul bolnav al Europei". Poarta însă va rezista tuturor valurilor de asalt chiar dacă în timpul ostilităţilor pierdea controlul asupra teritoriilor de la nord de Dunăre.

După fiecare război Principatele Române erau obligate să repare cetăţile de pe malurile bătrânului fluviu, să reconstruiască o parte din flota otomană şi bineînţeles, să umple cu cereale hambarele fortăreţelor şi pe cel mare de la Isaccea necesar pentru aprovizionarea oştilor care treceau la nord de Dunăre împotriva ruşilor. Până la 1829 în timp de pace grânele luau drumul Imperiului otoman pentru ca în timp de război să fie supuse jafului sistematic de către trupele ruse trimise să cucerească Istambulul şi să realizeze visul Rusiei de a avea ieşire la Mediterana, flota sa putând ieşi nestingherită din Strâmtori[12].

---

[11] În timpul domniei lui Dumitraşco Cantacuzino (a doua domnie 1684-1685), Moldova a suferit de o foamete cumplită deoarece „de 4, 5 ani tot oşti şi prăzi erau într-însa şi ara oamenii foarte puţin". Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. II, ed. G. Strempel, Bucureşti, 1994, p. 170. Atunci moldoveni „mulţi cu mai bune moşii au pierit" cum se spune într-un document din 25 iulie 1684 (C. A. Stoide, *Contribuţii la cunoaşterea foametei celei mari din 1684-1685*, în „Arhiva. Revistă de istorie, filologie şi cultură română din Iaşi", 1934, nr. 3-4, p. 157). Consecinţa directă a acestei stări de lucruri (jafuri, foamete, corupţie, lipsuri de orice fel) a fost vânzarea a numeroase moşii sau ţăranii liberi devin „vecini nerăscumpăraţi" aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, cu Machidon şi familia sa din satul Voineşti de pe Tutova, care prin actul din 23 noiembrie 1685, răsplăteau astfel pe boierul Pătraşco jienicer, care îi hrănise şi îi îmbrăcase în acele vremuri grele (*Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor Centrale*, vol. IV, 1676-1700, Bucureşti, 1970, p. 215).

[12] Într-un raport al consulatului francez din Bucureşti datat 25 martie 1811, se scriau următoarele: „Divizia lui Suvorov face orori peste tot pe unde trece. Jefuieşte, fură, distruge toate satele Valahiei care se găsesc în drumul său. Divanul a prezentat plângeri prinţului care a răspuns: „Trupele mele fac bine; eu le-am permis orice" (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XVI, Bucureşti, 1912, p. 908). Consulul Franţei la Bucureşti, Hugot, observa la 28 mai 1828, o situaţie identică: „Dacă se consideră că o atât

Proviziile adunate din porunca sultanului sau a marelui vizir puteau fi folosite în trei moduri de către turci în funcție de necesitățile impuse de război, asigurarea hrănirii oștilor turco-tătare aflate în trecere spre teatrele de operațiuni și în timpul luptelor, aprovizionarea garnizoanelor din cetățile aflate în imediata apropiere a teritoriului românesc, iernarea unităților otomane însărcinate cu misiunea de a proteja Țările Române, chilerul Sublimei Porți, de incursiunile podghiazurilor polone sau a detașamentelor de cătane austriece. Chiar dacă nu asigurau totalitatea zaherelei pentru marile efective deplasate de sultan, contribuția Țărilor Române era consistentă în cazul unor cetăți, cum ar fi Camenița (1672-1699) sau Hotinul (după 1713), era majoritară. Fără proviziile trimise din Moldova, cheia Podoliei ar fi căzut în mâinile polonilor cu cel puțin cinci ani înaintea păcii de la Carlovitz.

Aprovizionarea oștilor turco-tătare.

Războaiele consumă resursele materiale și financiare ale statelor beligerante și de multe ori în decursul Evului Mediu, încheierea păcii s-a datorat nu victoriilor militare ci sleirii din punct de vedere economic a adversarilor[13]. Victoria aparținea statului care putea arunca în balanță toate resursele astfel încât să-l epuizeze pe inamic și să-l determine să încheie pacea[14]. Imperiul otoman, având de înfruntat țări puternice atât sub aspect militar cât și economic (Veneția, Austria, Polonia, Rusia), nu și-a putut permite să nu utilizeze în mod intensiv Țările Române, un adevărat corn al abundenței plin cu cereale, vite și bani.

Specialiștii în arta militară considerau că pentru întreținerea unei armate de 100.000 de ostași este nevoie de efortul a 700.000 de familii[15], ceea ce înseamnă că Moldova și Țara Românească puteau hrăni cu ușurință între 150.000 și 200.000 de turci, degrevând astfel Istanbulul de o parte din cheltuielile destinate întreținerii trupelor. În secolul al XVIII-lea când vistieria otomană a fost în câteva rânduri complet goală[16], deci statul era falimentar, se dorea chiar să se lase trupele în seama domnilor fanarioți[17].

Misiunea asigurării aprovizionării ritmice a oștilor otomane era de o deosebită importanță pentru sultanul de la Constantinopol. Poruncile soseau la sfârșitul iernii sau în luna martie astfel încât să existe timp suficient pentru strângerea zaherelei[18].

---

de numeroasă armată (90.000 de ruși - n. n.) n-a fost până-n prezent însoțită de nici o ladă cu bani, de nici o provizie, nici chiar de o cutie cu medicamente și că este lipsită de toate necesitățile și chiar de plata soldatului, ..., se poate face o idee despre împovărarea nefericiților locuitori ai acestei țări" (Humurzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 70). Asupra ocupației rusești din anii 1828-1829, a se vedea articolul meu, *1828-1829. Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur*, în „Magazin Istoric" nr. 2 (347)/1996, p. 53-55.

[13] F. Braudel, *op. cit.*, vol. V, p. 323.

[14] *Ibidem*, vol. IV, p. 232.

[15] Sun Tzu, *op. cit.*, p. 91.

[16] Într-un raport din 1742 se spunea că: „Vistieria publică este complet epuizată. ... Provinciile de frontieră sunt ruinate..." iar soldele trupelor nu puteau fi plătite. R. Mihneva, *La Russie, L'Empire Ottoman et la Suede dans la politique européenne (1741-1743)*, în „Etudes balkaniques", nr. 3, 1982, Sofia, p. 104.

[17] Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 149. Conform documentului publicat mai mulți generali turci și-au dus trupele la iernat în Moldova și Țara Românească în iarna anilor 1778-1779.

[18] În vederea aprovizionării armatei otomane care urma să asedieze cetatea Szighet din Ungaria, Süleyman Magnificul cerea de la voievodul Țării Românești la 28 martie 1566, 100.000 chile de orz (A. N., *Documente turcești*, D XXX/14-14a). O poruncă asemănătoare pornise spre Moldova la 19 martie 1566 (A. N.,

Neîndeplinirea poruncilor sultanale la timp sau apariția (foametei), unei scumpiri a cerealelor în tabără puteau avea consecințe grave pentru nefericitul domn. Constantin Duca a pregătit toate conacele după cum sunase porunca primită din partea sultanului Mehmed IV (1648-1687), lucru recunoscut și de cronicarii turci care descriu expediția asupra Cameniței[19], dar pe o porțiune din sudul Moldovei mai puțin locuită, zahereaua nu s-a ajuns și prețul chila de orz a sporit de la 25 aspri la 160 aspri[20]. Mânia padișahului putea să-l coste capul pe Duca vodă și doar o blană scumpă i-a salvat capul[21]. Domnia a fost însă pierdută.

Pe frontul din Austria în secolul al XVII-lea grânele, untul, carnea și mierea românească constituiau baza hranei armatelor turcești care luptau într-o Ungarie puțin populată și devastată[22]. Transportul proviziilor se făcea de obicei cu corăbii pe Dunăre, marfa fiind transbordată la Porțile de Fier. Se aduceau astfel cantități mari mai repede și mai ieftin. Din Moldova și Țara Românească plecau, în același timp cu oștile trimise în sprijinul turcilor lungi convoaie de care pline cu făină. În bătălia de la Leva (1664) austriecii au capturat 3000 de care de transport cu făină și cu alte provizii precum și 7000 de animale de tracțiune[23]. Cum un car era suficient pentru 10 ostași, înseamnă că celelalte 2000 serveau la aprovizionarea tătarilor alături de care luptau cei 10.000 de români[24]. Spre Buda trimiteau transilvănenii importante cantități de provizii, spre Polonia sau pe frontul din Asia greul căzând în seama celorlalte două principate. În 1684 s-au trimis la oștile din zona Budei 30.000 de chile de făină 20.000 chile de brânză, 40.000 chile de orz și 10.000 chile de mei urmând ca valoarea lor să se scadă din tributul pe anul 1095 H[25]. La prețurile stabilite de sultan întreaga încărcătură valora 68.333 guruși imperiali dar în preț nu erau incluse cheltuielile legate de chiria carelor și plata însoțitorilor astfel încât totalul depășea cei. 80.000 de taleri cât era tributul Transilvaniei[26].

Oștile otomane care luptau împotriva Poloniei și apoi împotriva Rusiei se aprovizionau în cea mai mare parte din Moldova și Țara Românească. În 1672 numai în urma unei singure porunci s-au luat 60.000 chile de orz și respectiv 80.000 chile[27].

Documente turcești, D XXX / 11a-11), unde se menționează și existența unui document anterior care nu s-a păstrat și prin care se cereau pe lângă orz, cirezi de vaci și turme de oi.

[19] Hagi Ali, *Komanice seferine dairiarihce*, în vol.: *Cronici turcești privind Țările Române* vol. II, ed. M. Guboglu, București, 1974, p. 215. S-a ajuns ca o chilă de Istanbul de orz să se vândă și cu 3 aspri în funcție de cantitățile aduse de moldoveni.

[20] *Ibidem*, p. 213.

[21] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, ed. G. Strempel, București, 1982, p. 218. Axinte Uricariul amintește de două blănuri de vulpe de Mosc valorând 40 de pungi de bani adică 20.000 de taleri. Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 121.

[22] Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 255. Corăbiile românești ajungeau până la Buda de unde proviziile erau încărcate în care și expediate spre zona de operațiuni.

[23] Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, p. 1, doc. 290, p. 212.

[24] *Ibidem*, p. 212.

[25] Z. Vesela-Premosilova, *Contribuion aux rapports de la Porte Sublime avec la Transilvanie àpres les documents ottomans*, în „Archiv orientàlni", Praga, 33, 1965, 4, p. 587.

[26] *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 30.

[27] Tashin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană*, în vol.: *Documente turcești...*, București, 1984, p. 341. Dacă se ține cont de prețurile reale, de cheltuielile de transport și de celelalte obligații la care fusese supusă Moldova în același timp, suma depășea tributul din care trebuia să fie scăzută. Cantitatea trimisă se ridica la 140.000 chile de Istanbul adică 3.598.000 kg (3598 t) de orz.

Constantin Brâncoveanu era obligat în 1713 să trimită 60.000 chile de secară (1542 t) la Hotin unde se afla oastea turcească[28]. Domnul a cerut să le transporte cu vasele pe Nistru „ca să nu mai trapede săracii până la Hotin, că nici era cu putinţă a se împlini atâta sumă de care"[29]. În afară de produsele trimise în urma poruncilor sultanale, soldaţii otomani cumpărau cantităţi importante de grâne chiar dacă preţul era inferior celui al pieţei. Anul 1672, fiind un an bogat, a adus o împrospătare a masei monetare din Moldova şi o prosperitate care nu va fi atinsă vreme de câteva decenii[30].

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cavaleria otomană a devenit din ce în ce mai ineficientă şi s-a impus aducerea tătarilor pe frontul din Ungaria. Prima menţiune a trecerii ceambulurilor tătare prin Moldova şi Ţara Românească datează din 14 martie 1566 când Süleyman Magnificul poruncea să se adune zaherele de care au nevoie iar ei să le cumpere cu banii lor şi să nu persecute raialele[31]. Ulterior trecerile s-au înmulţit pe măsură ce valoarea trupelor de spahii scădea continuu şi practic turcii erau dependenţi de urmaşii lui Ginghis Han. Tătarii prin cruzimea şi elanul cu care se aruncau în luptă, răspândeau groaza în rândurile adversarilor şi sultanul chiar răspândea ştirea pe câmpul de luptă[32].

Strângerea unor provizii suficiente era necesară deoarece hanul putea oricând contrar poruncilor sultanale[33], să ordone jefuirea şi robirea populaţiei din zonele de trecere. Greutatea acestei impuneri consta în faptul că nu se indicau cu exactitate traseele pe care urmau să se deplaseze coloanele de călăreţi ceea ce implica o multiplicare a punctelor de aprovizionare. Într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara din 20 aprilie 1715, Ştefan Cantacuzino se confruntă cu această problemă a conacelor pentru 10.000 de tătari ce se deplasau spre Bosnia[34].

Dările care se impuneau cu ocazia trecerii tătarilor sunt bine cunoscute pentru perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu cuprinsă între anii 1694-1699, din condica vistieriei publicată în 1873 de C. D. Aricescu. Fiecare judeţ era obligat să dea un anumit număr de oi şi vaci , care se schimba în funcţie de efectivele trimise spre front. Numărul oilor era egal cu cel al vacilor în fiecare judeţ. Conform condicii s-au furnizat în total 6696 vaci şi tot atâtea oi, din cele 22064 adunate din impozite[35]. În 1695 pentru a se asigura cele 15 conace ale hanului s-au luat următorul număr de vite din judeţele: Slam - Râmnic 200 de vaci şi 200 de oi, Buzău 100 de vaci şi 100 de oi,

---

[28] Nicolae Iorga, *Documente privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1901, p. 119. Moldova a trimis o cantitate identică.

[29] P. I. Panait, *Şantiere constructoare de nave din Ţările Române în Evul Mediu*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", III-IV, Călăraşi, 1987, p. 191.

[30] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 217.

[31] *Documente turceşti*, vol. I, p. 82.

[32] Sultanul Mustafa al II-lea (1695-1703) eliberează un prizonier austriac doar pentru a se răspândi ştirea sosirii a 6000 de tătari în jurul Timişoarei (1696), *Cronici turceşti*, vol. II, p. 474.

[33] Jaful se pedepsea cu moartea şi doar indulgenţa unor comandanţi otomani n-a dus la aplicarea acestei pedepse în toate cazurile. Mustafa al II-lea a spânzurat un tătar pentru un ied luat cu forţa, iar doi turci din Anatolia prinşi la furat de miere în Ţara Românească avură aceeaşi soartă.

[34] Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XIV, p. I; *Documente greceşti* publicate de Nicolae Iorga, Bucureşti, 1915, p. 679.

[35] C. D. Aricescu, *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1703)*, în „Revista istorică a arhivelor României", Bucureşti, 1873, p. 49, 135, 223, 325, 414.

Argeş câte 90 de capete, Muscel 100 de vaci şi 100 de oi, Dolj 155 de vaci şi 155 de oi etc[36].

Dacă furnizarea animalelor nu era atât de împovărătoare dată fiind bogăţia Ţării Româneşti, cheltuielile cu darurile către han şi alţi conducători tătari apăsau greu pe umerii contribuabililor munteni, banii provenind din restul vitelor care erau vândute. Astfel numai în 1698 din cei 11.930 de taleri obţinuţi pe vite au fost cheltuiţi pentru diferite daruri 3107 taleri[37]. Suplimentar se adăugau cadourile trimise anual hanului şi tuturor fruntaşilor tătari în 1697 suma ridicându-se la 2975 taleri[38].

Când trupele din Ţările Române erau trimise în misiune alături de turci, aveau conacele asigurate de locuitorii din zonele pe unde treceau, eliminându-se o parte din mulţimea de care. În martie 1566, Süleyman Magnificul cerea voievodului Ţării Româneşti, Petru cel Tânăr, şi principelui Ardealului să furnizeze zaherea pentru cei 3000 de oşteni din Moldova care urmau să participe la viitoarea campanie imperială[39].

Armatele otomane, care luptau împotriva Iranului sau a rebelilor celâlî din zonele pustii ale Anatoliei, se confruntau adeseori cu lipsa proviziilor şi atunci se făcea apel la Ţările Române. În 1608-1609, voievodul Moldovei, Constantin Movilă, primeşte poruncă să expedieze urgent 50.000 chile de grâu şi orz (1285 t) în portul de la Cetatea Albă de unde corăbiile urmau să le ducă la Trabzon[40]. Transportul cu carele se făcea pe socoteala domnului Moldovei şi pentru întreaga cantitate erau necesare circa 1000 de care cu 2-3000 de boi sau cai şi 1000 de oameni însoţitori. Se adăugau călăreţii care trebuiau să protejeze convoiul şi se observă astfel câte cheltuieli implica un astfel de transport de provizii.

Aprovizionarea cetăţilor

Campaniile aveau un caracter sezonier şi se încheiau relativ repede dar cetăţile aveau garnizoane permanente care trebuiau aprovizionate cu cele necesare traiului în timp de pace sau de război. Brăila, Tighina, Oceahov, Belgrad, Cameniţa şi Hotin au însemnat tot atâtea „găuri negre" unde se scurgeau bogăţiile Ţărilor Române, atât în momentele de acalmie cât şi în timpul desfăşurării operaţiunilor militare. Cum o garnizoană avea efective, în timp de război de peste 6000 de soldaţi, proviziile absorbite erau în cantităţi mari. Primele cereri pentru zaherea datează din secolul al XVI-lea când se cerea pentru hrana ostaşilor din cetăţile Yahova, Belgrad şi Oceahov (1560)[41]. Probabil Brăila se aproviziona după 1540 din Ţara Românească.

Hrănirea garnizoanei din Cameniţa a căzut de la început în seama locuitorilor Moldovei „deoarece nu există ţinuturi mai apropiate de acest loc", după cum se exprima sultanul Mehmed IV într-un document din 7 august 1672[42]. Ulterior Moldova fiind epuizată sa apelat la resursele Ţării Româneşti şi cetatea a fost menţinută până-n 1699. Polonezii supravegheau de departe orice deplasare şi interceptau greoaiele

[36] *Ibidem*, p. 135.
[37] *Ibidem*, p. 415/416.
[38] *Ibidem*, p. 449/450. Din datele aceleiaşi condici rezultă că trecerea hanului amplifica valoarea darurilor, ele însumând în total 6728 taleri. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 152.
[39] M. Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 35.
[40] T. Gemil, *op. cit.*, p. 128.
[41] M. Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 28.
[42] T. Gemil, *op. cit.*, p. 341.

convoaie de căruţe încărcate. În 1696, polonezii pregătiseră o ambuscadă, dar Antioh Cantemir a fost informat şi tătari au introdus în cetate doar cât au putut transporta pe cai[43], adică vreo 50-60 kg de grâu. Cantitatea n-a fost suficientă deoarece garnizoana ajunsese să-şi mănânce caii[44] şi în aprilie 1698 primeau de la Sublima Poartă porunci pentru alcătuirea unui nou convoi[45]. Până la formarea convoiului, Antioh Cantemir l-a trimis pe Moise serdariul cu 300 de soldaţi care escortau 300 de cai ce cărau fiecare câte două chile* de pâine. Pe furiş au ajuns la Cameniţa „de le-au mai prinsu foamea turcilor deodată cu acea pâne". Convoiul mare a străpuns şi el blocada poloneză, prea slabă pentru a-l opri. Cei 13.700 de turci şi tătari, sprijiniţi de 1500 de moldoveni, şi 600 de munteni au dus în cetate 1500 de care cu alimente şi 800 pungi cu bani pentru soldele ostaşilor[46]. A fost ultimul care a intrat în Cameniţa.

În mai multe rânduri polonezii au interceptat zahereaua şi soldele trimise din Moldova, dar alte convoaie au înlocuit pierderile. „Tot ceea ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi tot ceea ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor şi nici nu se trecea măcar în catastiful de zi"[47]. Era o nouă metodă de spoliere a resurselor Ţărilor Române pentru menţinerea unei cetăţi îndepărtate şi greu de menţinut. Cheltuielile mari au determinat pe turci să renunţe cu uşurare la Cameniţa în 1699.

Cât revenea pentru un cap de locuitor nu ştim cu exactitate din cauza lipsei de documente. Un document din 19 iulie 1693, prin care Constantin Duca scuteşte opt vecinic de cea mai mare parte a dărilor precizează că trebuia să dea totuşi câte o chilă de pâine de om „ca să mai ajutorească şi ei nevoia ţării"[48]. Antioh Cantemir scutea în ianuarie 1696, 24 dintre vecinii mănăstirii Galota din Deal, dar o chilă de Cameniţa fiecare tot trebuia să dea domniei[49]. Se poate concluziona că pe umerii fiecărui ţăran cap de familie, apăsa această dare extraordinară, dar nu se putea strânge de la toţi fiindcă ţara era răvăşită de războaie şi mulţi se bucurau de imunităţi[50]. De multe ori cererea depăşea posibilităţile Moldovei şi atunci se apela la domnul Ţării Româneşti.

În 1695, s-au trimis provizii în valoare de 5442,5 taleri[51], iar în decembrie 1697 au fost trimise 8000 chile de zaharea în valoare de 866 t, dar chiria carelor ce au dus-o la Cameniţa s-a ridicat la 5200 taleri[52]. Alte lipsuri la cântărire au fost plătite cu 397,5 taleri[53]. La cheltuielile legate direct de cumpărarea şi trimiterea zaherelei se adăugau numeroasele daruri. Trei agale trimise după zahereaua Cameniţei au primit în total 1357,5 taleri (aproximativ 25% din valoarea produselor solicitate)[54].

Ţara Românească a fost mai afectată de îndelungatul război pe care l-au purtat turcii cu armatele austriece în jurul Belgradului între anii 1690-1699. Condica vistieriei

[43] Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, p. 282.
[44] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 337.
[45] Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 297.
* Este vorba aici de chila de Istanbul care avea 25,7 kg.
[46] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 387/388.
[47] Silahdar Fîndîklîlî Mehmed aga, *Nusretname*, în *Cronici turceşti*, vol. II, p. 421.
[48] *Catalogul documentelor moldoveneşti*, p. 353.
[49] *Ibidem*, p. 395.
[50] *Ibidem*, p. 353.
[51] C. D. Aricescu, *Condica*, p. 138.
[52] *Ibidem*, p. 366.
[53] *Ibidem*, p. 366.
[54] *Ibidem*, p. 138/139.

lui Constantin Brâncoveanu aduce date prețioase privind aprovizionarea cheii Imperiului otoman și dacă aceasta n-a putut fi cucerită de creștini acest lucru se datorează în mare măsură zaherelelor trimise din Muntenia. Grâne, unt, miere și mari turme de oi și boi luau calea spre șesul Belgradului denumit de turci *dar-al-Djihad* (Casa războiului sfânt). Doar în perioada 1694-1699 au ieșit din țară conform însemnărilor din condică 9105 boi și vaci valorând 63.735 taleri. Boii morți pe traseu erau înlocuiți și trecuți tot la cheltuielile Țării Românești[55]. Multe vite erau folosite la carele de transport dar consumate de turci astfel încât nu reveneau în țară. Un bou ieșit din granițele țării era considerat pierdut. Pentru a hrăni trupele turcești cu carne de oaie, mult apreciată de orientali, s-au trimis în vara anului 1695 5100 de oi[56], dar sunt puține mențiuni. Grânele intrau și ele în rația garnizoanei otomane și în mai 1695 s-a trimis pesmet făcut din 8813 obroace de grâu[*57]. Untul și mierea folosite la pregătirea mâncării pentru marele vizir și alți demnitari otomani aflați în campanie proveneau tot din Țara Românească deoarece aceste produse erau recunoscute prin calitățile lor. Iamache Mîndili a dus în ianuarie 1696 15.000 ocale de unt[58], iar în august s-au trimis alte 4000 de ocale (787 1/2 taleri) pentru a se înlocui untul din vasele scufundate[59]. Mierea era trimisă în cantități mai mici. În iunie 1698, s-au trimis 60 de cântare care au costat vistieria 210 taleri[60].

Din Țara Românească s-a trimis zaherea și la Babadag unde se afla baza serasberului Iusuf pașa. Acesta a primit în iunie 1697 500 oca de miere și 1000 de unt[61] pentru ca în 1698 să primească 12 cântare de miere și 1000 oca de unt[62]. Un an mai târziu erau trimise la Babadag 100 de vaci și 300 de oi în valoare de 900 taleri[63]. Cantități mai mari sau mai mici erau trimise spre cetățile aflate pe linia Dunării, Vidin, Nicopole[**], Rusciuc sau Silistra. Bineînțeles că fiecare transport era însoțit de cadouri consistente menite să atragă bunăvoința puternicelor pașale. Cantitatea totală a alimentelor trimise este greu de apreciat datorită lipsei documentelor asupra unor evenimente sau a impreciziei lor. În unele cazuri cunoaștem marile cantități de provizii acumulate de turci (la Brăila rușii au găsit în 1828 nu mai puțin de 400.000 de puduri de făină (6552 t)[64], dar nu se știe însă dacă respectiva zaherea provine în totalitate sau parțial din Țările Române.

---

[55] *Ibidem*, p. 129. Günghüler agasi a dat 40 de taleri pentru cei cinci șase boi căzuți pe drum.
[56] *Ibidem*, p. 129. Din cei 7463 taleri adunați din birul oilor doar 359 taleri n-au fost cheltuiți în legătură cu aprovizionarea turcilor.
[*] Un obroc mijlociu avea 44 ocale adică 74,712 l.
[57] *Ibidem*, p. 125. În sistem metric cantitatea este echivalentă cu 658,436 t valorând 2315 taleri.
[58] C. D. Aricescu, *Condica*, p. 373/374.
[59] *Ibidem*, p. 425.
[60] *Ibidem*, p. 407.
[61] *Ibidem*, p. 352.
[62] *Ibidem*, p. 458.
[63] *Ibidem*, p. 496.
[**] Darul către pașa de Nicopole din martie 1701 cuprindea 100 oca unt și 30 de berbeci. C. D. Aricescu, *Condica*, p. 616.
[64] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 84; Paul Mihail și Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia*, vol. I, p. 1812-1830, București, 1933, p. 335.

Iernarea oştilor otomane

Începând de le sfârşitul secolului al XV-lea turcii au întreprins expediţii de jaf împotriva Poloniei. Campaniile erau scurte, oştile retrăgându-se în bazele de la sud de Dunăre. După 1672 luptele desfăşurându-se fără întrerupere până-n 1699, se impunea ca pe timpul armistiţiului impus de anotimpul rece o parte a trupelor turceşti sau tătare să rămână pe teritoriul Moldovei, atât pentru a respinge evenimentele incursiuni de pradă a podghiazurilor poloneze, cât şi pentru a se constitui într-o avangardă capabilă să atace imediat după trecerea iernii. Uneori iernarea tătarilor se datorează rugăminţilor domnilor Moldoveni confruntaţi cu răscoale ale supuşilor[65], sau ameninţaţi de incursiunile străine sprijinite şi din interior de boierii nemulţumiţi de unii domni trimişi de Sublima Poartă[66]. Din cauza devastărilor la care fusese supusă Moldova, chiar dacă exista intenţia de iernare acest lucru nu era posibil. Într-un raport veneţian din 29 ianuarie 1675 se scria că retragerea turcilor la Babadag s-a produs „din cauza devastării totale a ţării"[67]. Trupele de turci sau tătari erau cantonate în zone strategice, în apropierea capitalei Ţuţora (1674)[68] sau în zonele de graniţă (Orhei 1737)[69]. Ostaşii musulmani atunci când totul era pregătit din timp aşa cum procedase marele logofăt Sandu Sturdza din porunca lui Grigore II Ghica, erau încartiruiţi în sate evacuate, localnicii găsindu-şi adăpost în alte aşezări, unii pe la rude, alţii fiind repartizaţi prin poruncă domnească[70].

Oastea bosniacă comandată de Bechir paşa a găsit în satele de lângă Davida toate „cele trebuincioase pentru iernat". Evacuarea se impunea deoarece ostaşii se dedau la mari abuzuri faţă de populaţia lipsită de orice apărare. În 1674 când au iernat tătarii, aceştia au ucis oameni, au batjocorit fete şi femei, au torturat ţărani şi boieri pentru a descoperi averi ascunse, „iar primăvara când s-au ridicat de pre ţară, au luat tot de la cine ce au fost rămas neluat şi nemâncat de dânşii: iape, cai, boi, vaci, oameni de i-au robit..."[71]. În general, acolo unde erau cantonate trupe amice, daunele erau comparabile cu cele produse de oştile inamice[72]. În secolul al XVIII-lea Sublima Poartă cantona trupe în Ţara Românească şi Moldova în timp de pace pentru a limita cheltuielile din tezaurul şi aşa subţire al sultanului otoman. În octombrie 1778, domnii Moldovei şi Ţării Româneşti primeau ordine de a alcătui mari depozite cu provizii pentru oştile care trebuiau să ierneze la nord de Dunăre[73].

---

[65] Duca vodă a chemat pe tătari împotriva revoltaţilor conduşi de Hâncu şi apoi au iernat în ţară.
[66] Dumitraşco Cantacuzino, în prima domnie (1674-1675) fiindcă nu avea încredere în boierii moldoveni a chemat în ţară pe Hangeri sultan cu oamenii săi (Axinte Uricariul, *op. cit.*, vol. II, p. 136).
[67] Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, (1650-1699), Bucureşti 1886, p. 146.
[68] Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 13.
[69] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ed. M. Camariano şi A. Camariano - Cioran, Bucureşti, 1965, p. 389.
[70] *Ibidem*, p. 389.
[71] Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 136. În 1737 sunt cantonaţi la Iaşi 3-4 mii de turci deoarece Grigore II Ghica se temea de boieri şi cazaci, dar turcii „destule răutăţi face" (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 205).
[72] Un călător englez care a trecut prin Ţările Române la 1778, scria că hoardele nedisciplinate ale turcilor „jefuiesc, pustiesc întreaga ţară şi uneori distrug sate întregi, masacrându-i pe locuitorii fără apărare"... „Soldatul turc indiferent cât de puţin stătea într-un loc, producea atâta pagube, încât bieţii locuitori ai Moldovei şi Valahiei reveniţi la casele lor după plecarea < turcilor > erau vreme îndelungată în imposibilitatea de a-şi reconstrui < casele > şi de a-şi procura grâul necesar însămânţărilor"(Victor Ionescu, *1778. La Galaţi cu Williams Eton*, în „Magazin Istoric", nr. 12/1996, p. 60).
[73] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 149.

Luarea proviziilor în cantităţi mari şi aproape gratuit din Principatele Române a susţinut efortul Imperiului otoman de a se menţine în Europa. Armatele bine hrănite cu produse româneşti ieftine, au reuşit să oprească ofensiva Imperiului habsburgic şi a Rusiei pe linia Dunării. Obligaţia de a aproviziona marile mulţimi de turci era una din cele mai grele deoarece pe lângă cererile oficiale se luau ilegal diferite produse, iar cele capturate de inamic trebuiau înlocuite fără a se plăti ceva[74]. Afirmaţia sultanului că preţul lor se va scade din tribut apare drept cinică când doar valoarea produselor era aproape egală cu a tributului fără a se calcula cheltuielile de transport[75] sau alte servicii prestate concomitent.

[74] v. nota 47. În 1675 au fost capturaţi o mie de boi trimişi spre Cameniţa din Ţara Românească, paznicii munteni fiind respinşi de 4000 de călăreţi poloni (Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 84). În 1677, un convoi de 700 de căruţe ce aduceau muniţii şi hrană din Principate a fost interceptat de cazaci, făcând astfel imposibilă capturarea Cehrinului de către turci în acel an (*Ibidem*, vol. I, p. 88).

[75] v. cazul Transilvaniei la 1684 când tributul era de 80.000 de taleri, iar zahereaua la preţul impus de sultan valora 68.333 taleri

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

PREOCUPĂRI PENTRU AŞEZAREA CASELOR LA LINIE ÎN DECENIUL AL IV-LEA AL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN JUDEŢUL ARGEŞ, ÎN LUMINA UNOR DOCUMENTE INEDITE.

VASILE NOVAC*

Sistematizarea satelor sau aşezarea caselor la linie a fost o preocupare permanentă a Stăpânirii, din epoca regulamentară şi a lui Alexandru Ioan Cuza până în vremea lui Nicolae Ceauşescu. Etnografii s-au străduit să clasifice diferite tipuri de aşezări rurale, pe baza cercetărilor de teren. Credem că, pentru înţelegerea evoluţiei satului românesc în ultimele două secole, e necesară şi cunoaşterea eforturilor făcute în prima jumătate a secolului al XIX-lea pentru aşezarea caselor la linie.

Ne vom ocupa, mai întâi, de cadrul legislativ:

a). Regulamentul Organic, în cadrul atribuţiilor Departamentului Treburilor din Lăuntru (în continuare: D. T. L.), la art. 151, într-unul din aliniate, prevedea: „De a primi cuviincioasele măsuri pentru întâmpinarea strămutării sătenilor şi de a li se face înlesniri, îndatorându-să să-şi clădească lăcuinţe regulate şi de odihnă, cu grajduri şi cu îngrădirile trebuincioase pentru îmbunătăţirea legumelor, a sădirii pometurilor şi, mai vârtos, a dudăriilor, pentru creşterea gândacilor de mătase"[1].

b). Marele vornic din Lăuntru, Gheorghe Filipescu, din partea Vorniciei Mari a Treburilor din Lăuntru (în continuare: V. M., D. T. L.), încă de la 29 august 1829, trimitea tuturor ocârmuirilor de judeţe două exemplare din proiectul „Pentru întâmpinarea strămutării lăcuitorilor du prin sate şi de a se lua măsuri spre a-şi clădi lăcuinţele regulate şi de odihnă", precum şi recomandarea să se ia măsuri pentru construirea caselor „mai cu îngrijire, mai frumoase la vedere, mai de odihnă şi pă linie dreaptă, cu uliţe largi prin mijloc". Se mai poruncea să se raporteze trimestrial câte case s-au mai construit în fiecare sat, în acest chip, şi câte au rămas în starea veche, pentru ca să se „recomandarisească cu osebire către Înalta Stăpânire osârdia dumitale"[2].

c). La 30 noiembrie 1836, D. T. L. trimite Ocârmuirii de Argeş noi instrucţiuni, pe care le redăm aproape în întregime: „Aşezarea caselor la linie, ce este una din trebuinţele atingătoare de datoria acestui Departament, coprinsă în articolul 151 din Regulamentul Organic, fiind o legiuire care urmează a să aduce la cuviincioasă

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] *Regulamentul Organic*, Bucureşti., 1847, pag. 152.

[2] *Direcţia Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Argeş*, dos. nr. 159/1832-1833, f. 1.

îndeplinire, Măria Sa Vodă, prea înaltul nostru domn, luând în băgare de seamă raportul ce s-au îndreptat de către acest Departament asupra unei asemenea împrejurări, a binevoit a se uni cu propunerea [ce] i s-au făcut, dând dezlegare, prin Cinstitul Secretariat al Statului cu nr. 106, potrivit cu chibzuirea Departamentului, ca, adică:

Să să dea poruncă către ocârmuirile județelor ca să stăruiască către lăcuitorii țărani de a-și face, în curgerea vremii, această cuviincioasă pregătire pentru clădirea caselor, iar așezarea și clădirea lor să se urmeze la viitorul mai, deosebindu-să însă dintr-aceasta numai cei din părțile munților, cu care să va urma atunci, după povața împrejurărilor ce va descoperi poziția lor.

Spre un asemenea sfârșit, acest Departament, îndatorind asupra acei Ocârmuiri ca, prin suptocârmuirile țării, a să pătrunde atât de îmbunătățirile către cari pot ei înainta, aflându-să fieșcare sat cu lăcuitorii adunați la un loc, cum și de asigurarea ce, printr-acest mijloc, să facă măsurile polițienești, care sânt cel dintâi temei al liniștitei petrecerilor, iar, pă de alta, să-și îndatoreze pe fieșcare țăran ca, în curgerea iernii acesteia să-și facă căpuiri de trebuinciosele materialuri, câte adică sânt cuvenite la facerea unei case cu împrejmuirea ei, care materialuri, prin stăruința suptocârmuitorilor, aducându-le treptelnicește, vor fi datori a le avea toate complect până la sfârșitul ernii, ca, la zi întâi a viitorului mai, când ei rămân datornici despre câmpeneștile îndeletniciri, îndată să se apuce și de clădirea caselor la locurile ce se vor chibzui de către proprietarii de moșii, luând, însă, Ocârmuirea în băgare de seamă că, în anul viitor, fiind și sorocul Obșteștii Catagrafii, care neapărat a ei începere urmează să găsească pe toate satele așezate la linie, trebuiește și din partea Ocârmuirii, precum și din partea celorlalți supuși să se întrebuințeze cea mai mare nădejde, stăruire întru îndeplinirea unui asemenea articol, ca nu cumva și, la sfârșitul iernii, să se afle vre-un locuitor cu materialul dă facerea casii nepregătit ca, cu aceasta, să să dea pricină de zăticneală sfârșitului ce să nădăjduiește, căci atunci Ocârmuirea va fi în toată răspunderea.

Iar pentru satele cele din părțile de su munte, la cari, ori pentru că țăranii își au clădirile de lăcuință prin vii și prin dealuri fără să se afle acolo loc, întâi ca să li să așeze casele în regulă, sau pentru că lăcuitorii munteni, având-și casele în pometurile lor, clădite pe căminuri moștenești și adăpându-le toți la un loc, li s-ar face nedreptate cu strămutarea lor din proprietatea lor și împilarea lor de a fi clăcași pă alte moșii, aflându-să ei moșneni, Ocârmuirea va cerceta, cu cea mai mare scumpătate, și pentru câte din satele de munte va cunoaște că, pentru cuvintele de mai sus, nu este putință, nici iartă poziția lor a să aduna la un loc, să alcătuiască listă cu deslușire de împrejurarea fiecărui sat, arătând și câți dintre cei ce sunt moșneni alcătuiesc un moș și să o trimită la Departament, spre a i să da dezlegare; luând, însă, Ocârmuirea în băgare de seamă că, și în părțile muntelui, nu pot fi toate satele întru această rea neputință ca să le puie în regulă, mai cu seamă cele ce sunt așezate pă șesurile după țărmurile apelor care, deși sânt în munți, dar lărgimea unor asemenea șesuri întinse, firește, iartă așezarea lor pă linie.

Pentru care... să facă Ocârmuirea o foarte bună vorbire la descrierea ce va trimite, spre a nu rămânea în răspundere la întâmplarea de a se ivi neorândueli în prileju acesta în Departament, având desăvârșit încredințare că d. ocârmuitorul, pătruns de sfințenia datoriilor în slujbă, nu va scăpa din vedere dorința ce are Stăpânirea de a ajunge și la sfârșitul acestui de obște folositor articol, ce va întrebuința toate mijloacele

ce haracteresc afinitatea unui ocârmuitor bun nu să mărgineşte în alt decât întru adastă îndemnul de bunele nădejdi ale înaintării lucrările ce va va face"[3].

La 26 septembrie 1832, Costache Rătescu, subocârmuitorul Plăşii Piteşti, răspunde că se va conforma poruncii nr. 416 a Ocârmuirii de Argeş, privitoare la „strămutarea lăcuitorilor du prin sate şi a-şi clădi lăcuinţele regulat şi de odihnă, cunoscându-se învederat folosul obştii, care mi se pune întru îndatorire a face toată îndemânarea, prin cuvinte blânde şi cele mai destoinice mijloace a îndupleca pă locuitorii ţărani a cunoaşte... al lor bine, fără asprime"[4]. Răspunsuri similare au mai trimis suptocârmuitorii plaiurilor: Aref şi Loviştea şi ai plăşilor: Topolog şi Piteşti[5].

Subocârmuitorul Plăşii Oltului, la 3 octombrie 1832, confirmă primirea poruncii nr. 4159, „în trei ponturi, pentru clădirea caselor", pricepe îndatorirea sa ca, împreună cu proprietarii, să aleagă loc bun, „cu uliţe largi", dar are unele nelămuriri, pentru care cere desluşiri: „la multe moşii unde să află trei şi patru stăpâni şi moşia să află deavalma i clăcaşii, să mi să poruncească în ce chip să urmez cu aducerea sătenilor la un loc; unii dintre proprietarii care au numai câte trei-patru clăcaşi, adunând satul, rămân păgubaşi, precum şi cele megieşeşti, unde să să strângă satul acesta..."[6].

Primele proteste împotriva strămutării au venit de la unele sate din plăşile Topologului şi Oltului de Sus. Citâm, în întregime, această jalbă: „Noi, satele cele mai jos însemnate, fiindcă au venit la noi dumnealui suptocârmuitorul plăşilor Topologului şi Oltului de Sus ca să ne mutăm casele în apa Topologului, ca să ne facem casele pă linie, unde ne este cu greutate cu astă strămutare, fiindcă aceste sate sânt toate strânse pă lângă biserici, având şi apă, cum şi loc pentru vite, deşi suntem pă moşiile noastre cu casăle unii din noi, iar în luncă unde ne sânt numai livezi şi tot locuri de hrană şi strâmtoare pentru vite, nu e cu putinţă a ne muta acolo, dacât să rămânim nestrămutate, unde ne sânt casile, pe lângă biserici şi toate cele trebuincioase, că mai bine să ne prăpădim cu totul, decât să ne strămutăm acum şi să ne lăsăm toate coprinsurile noastre din copilărie şi de la moşi-strămoşi.

Prea plecaţi jeluitori, / Satul Izbăşeşti - 2 biserici; / Satul Mângureni - 2 biserici; / Satul Milcoi - 3 biserici; / Satul Căzăneşti - 2 biserici; / Satul Doduleşti - 3 biserici; / Satul Blidari - 1 biserică; / Satul Creiteşti - 1 biserică"[7].

La această jalbă şi la multe alte nemulţumiri, într-un concept, este certat subocârmuitorul de Topolog, căruia i se porunceşte, „strajnic, ca să se îndrepteze acest fel dă urmări nepotrivit duhului poruncilor ce-ţi sânt slobozite întru aceasta, silindu-te ca, cu cuviincioase blânde mijloace, singuri şi sineşi lăcuitorii... a aduce aceasta în săvârşirea ce priveşte la al lăcuitorilor folos, fără a cerca vre-o silă sau împilare, care sânt neplăcute auzului Stăpânirii. În scurt, să-i povăţuieşti a urma, fără abatere, povăţuirile cuprinse în porunca cu no.... căci arătându-să lăcuitorii cu asemenea jălbi, vei fi căzut spre o grea răspundere şi neiertată învinovăţire"[8].

La 25 octombrie 1832, subocârmuitorul Plăşii Topologului raportează că, în unele sate, sunt câte şapte-opt proprietari şi toţi vor să-şi aşeze clăcaşii în moşia lor, iar

[3] Idem, fond Pretura (Suboc.) Plaiului Aref, dos. nr. 10/1833-1836, f.f. 44 şi 55.

[4] *Idem, fond Pref. (Oc.) Jud. Argeş*, dos. nr. 159/1832-1833, f. 4.

[5] *Ibidem*, f.f. 5-8.

[6] Ibidem, f. 9.

[7] *Ibidem*, f. 12.

[8] *Ibidem*, f. 13.

unde sunt moşneni nu vor să-şi mute casele unde vor aleşii satelor, pentru „a eşi din dealuri şi din păduri, apropiindu-să de drum şi de apă, care le fac trebuinţă totdeauna“[9].

Locuitorii satului Bărbăloteştii, din Plasa Argeşului, cer Ocârmuirii Argeşului ca satul lor să fie lăsat lângă biserică, în Drumul cel Mare ce merge la Câmpulung şi având şi patru izvoară de apă bună, „angajându-se ca pă cei depărtaţi să-i mute, pe osteneala“ lor[10]. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să se înţeleagă cu proprietarul şi să îndemne pe locuitori, cu încetul, să ia „săvârşire aşezarea caselor la linie, fiind pentru al lor folos“[11].

Badea Olar, Ion şi Dinu Fleoţa, Din Anghelescu, Apostol Mărculescu şi cu toţi sătenii din Flămânzeşti jăluiesc Ocârmuirii să fie lăsaţi în siliştile şi caselor lor, fiind aşezate „pă marginea drumului, şi pă o parte şi pă alta, din jos dă Sfânta Episcopie, „fiind aşezatu pă marginea drumului, şi pă o parte şi pă alta, din jos dă Sfânta Episcopie şi avem şi Biserica Sf. Gheorghe - veche, cum şi noi, „din vechime, ne aflăm într-acest cătun“. Şi va fi foarte greu să plece, şi din „pricina pământului“, „având meşteşugul olăriei“. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului din Curtea de Argeş ca, împreună cu proprietarii, conform poruncilor trimise, să aducă pă locuitori la înţelegerea necesităţii aducerii caselor la linie“[12].

La 7 noiembrie 1832, subocârmuitorul Plăşii Găleşeşti, Ion Bălăşanu, raportează că a mers prin toate satele şi a căutat să lămurească, atât proprietarii, cât şi sătenii, despre folosul obştesc al aşezării caselor la linie. Cere, totodată, dezlegare pentru rezolvarea unor „împiedecări“:

„1-iu. Fiindcă poziţia plăşii aceştia nu este întinsă numai în câmpie pentru toate satele, ci numai cele mai multe sânt pe dealuri şi la locuri dosnice, cu o oareşcare dăpărtare de Drumul cel Mare şi pă câte 5 şi 6 părţi dă moşie a multor moşteni, care unii din ei zic că, strămutându-să din hălăduirea lor, voiesc a să trage iarăşi pă pământul lor, dar nu la linie;

2-lea. Asemenea şi proprietarii se împotrivesc, cerând a-şi aşeza clăcaşii ce-i are fiecare pă moşia sa, cu cuvânt că nu să pot păgubi dă drepturile lor. Şi, fiindcă pă unile din moşii să află cătune legate dă tabla capitaţiilor cu alte sate, cer a să trage la satele de care sânt legaţi dă sânt slobozi a să strămuta;

3-lea. Pă alocurea, să găseşte numai loc înfrumuseţat, dar îndestulare dă trebuinţă vitelor nu au;

4-lea. Altele, iarăşi, după vremi, întinzându-şi printre case, ogrăzi dă pruni şi brănişti unii dă la alţii, cu aceasta fac împiedecare la linie şi, dă să vor scoate din acel loc, să depărtează dă la biserică şi să... lipsesc dă apă;

5-lea. Satul Adunaţi Negraşi ce este pă moşia dumnealui comisul Grigore Cantacuzino, au şi un cătun de 15 case, în capul moşii, care trece în judeţul Teleormanului, aproape de un sat Recea şi zic a rămânea tot în acelaşi loc, fiind de multă vreme acolo, statornici.

Toate aceste împiedecări, punându-le înaintea Cinstitei Ocârmuiri, mă rog a mi să face dezlegare dă sânt împuternicit a le aşeza la locul unde mi să va părea dă

[9] *Ibidem*, f. 14.
[10] *Ibidem*, f. 15.
[11] *Ibidem*, f. 15v.
[12] *Ibidem*, f.f. 16-17.

cuviinţă şi mai înfrumuseţat pă orice moşie va cădea, tăind şi orice ogradă dă pruni şi branişti va fi înainte numai cât trebuinţa va cere spre a merge linie dreaptă. Şi, dă să poate strânge toţi lăcuitorii la un loc, câţi să află legaţi la tabla unui sat..."[13].

Ocârmuirea de Argeş porunceşte Subocârmuirii Plăşii Găleşeşti, în dosul jalbei sătenilor din Cacaleţii de Sus, care se rugau, cu „fierbinţi lacrămi", să amâne până în primăvară, aşezarea caselor la linie, fiind vreme de iarnă[14].

La 3 februarie 1833, Ioan Bucşanu, subocârmuitorul Plăşii Găleşeşti, raportează Ocârmuirii că pârcălabul şi vătăşeii satului Osebiţii Negraşi se plâng că nu pot strânge birurile de la peste 60 de familii risipite pe moşie, la două-trei ceasuri distanţă între ele. Deoarece epistatul moşiei doreşte să-i aşeze la „Drumul cel Mare, lângă apa Dâmbovnicului, fiind şi aproape de biserică şi chiar lor le-au plăcut", ţinând cont că n-au nici „case temeinice" şi nu este „nici o altă împiedecare" pentru a-şi construi case sau bordeie, se solicită „poruncă de urmare"[15].

Biv vel clucerul Alexandru Vlangal jeluieşte Marii Vornicii din Năuntru aşezarea la linie a clăcaşilor din Câmpu Mare - Argeş şi Vânceşti - Olt, care sunt, „după obiceiu", „cu totu risipiţi, din care pricină nu poate să cunoască cinevaşi unde sânt livezile şi arăturile de orice semănături, căci cu vitele fac mare stricăciune". Departamentul Vorniciei din Lăuntru, apreciind jalba „cu rezon", porunceşte Ocârmuirii de Argeş şi aceasta, la 22 februarie 1833, Subocârmuirii de Olt, să se pună în lucrare, „prin destoinice chipuri"[16].

Locuitorii satelor Ciofrângeni Pământeni se plâng Marii Vornicii a Trebilor din Lăuntru: „fiindcă acest sat este foarte vechi şi întemeiat cu case bune, cu vii, cu pometuri, ogrăzi şi alte sădiri şi Sfântă Biserică la mijloc... şi ne sânt moşii, părinţii şi copiii îngropaţi la această biserică, iar acum ne-am pomenit cu suptcârmuitorul plăşii făcându-ne cunoscut că porunca este să ne lăsăm toate acestea ale noastre şi să ne mutăm la linie, la drum. Şi, fiindcă una ca aceasta ne este cu totul peste putinţă şi chiar împotriva vieţii noastre, căci decât să pătimim una ca aceasta, mai bine să pierim, pentru că nu mai avem atunci pentru ce mai trăi, dacă strămoşeştile căminuri ni le vom pierde"[17]. În urma acestei jeluiri, Departamentul Vorniciei Trebilor din Lăuntru „face întrebare Ocârmuirii pă ce temei ar putea sili pă lăcuitori a să strămuta cu siliştì întregi, când instrucţiunile nu tălmăcesc decât a mijloci către lăcuitori dă blânde cuvinte şi îndemnări ca tot în siliştile lor, la preînnoirea dă nămestii, să nu le mai facă cum să întâmpla, ci să le facă la linie, mai mari, mai bune şi, totdeodată, să porunceşte ca, potrivit cu buna orânduială, să facă îndestulare negreşit jăluitorilor şi să ia Ocârmuirea bune măsuri în pricina clădirii la linie, ca nici lăcuitorii să nu să strâmtoreze împotriva dreptăţii, nici proprietarii dă moşie să ia pricini de a să arata cu reclamaţii"[18]. La 16 martie 1833, Ocârmuirea Argeş trimite subocârmuitorului de Topolog porunca Marii Vornicii pentru conformare, repetând că instrucţiunile „nu tălmăcesc" către locuitori

---

[13] *Ibidem*, f. 18.
[14] *Ibidem*, f. 19.
[15] *Ibidem*, f. 20.
[16] *Ibidem*, f.f. 22-24.
[17] *Ibidem*, f. 26.
[18] *Ibidem*, f. 25.

decât „sfaturi de blânde cuvinte şi îndemnuri ca, tot în siliştile lor, la preînnoiri dă nămestii, să nu le mai facă aşa cum se întâmplă, ci să le facă la linie, mai mari, mai bune"[19].

La 19 martie 1833 Grigore Tigveanul jeluieşte Ocârmuirii de Argeş că unii clăcaşi de pe moşia sa, Răteşti, ce „să află cu lăcuinţa în lunca Argeşului, unii răzaşi cu arăturile, alţii pă supt Coastă, din care pricină şi la holde, în toţi anii, fac stricăciuni cu vite, cu păsări, cu copii... Le-am zis, în toţi anii, să iasă în deal să-şi facă case... nici ei nu cearcă vre-o supărare cu mutarea mai mult decât patru-cinci zile, neavând acareturi grele". Unii vor să se mute, dar se opune Dinea Uncheaş, care are stupina în ţarină. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului Plăşii Găleşeşti ca, potrivit cu instrucţiile ce-i sunt date, să îndemne pe locuitori să-şi construiască casele la linie, mai ales acelea ce se fac din nou, „ferind, însă, a le aduce mai multă strâmtoare"[20].

Tot în martie 1833, Ocârmuirea judeţului Argeş ceartă pe subocârmuitorul Plăşii Oltului pentru că a folosit dorobanţ împotriva sătenilor din Buciumeni, pentru a-i strămuta, împotriva instrucţiunilor Stăpânirii, ordonându-i ca, dacă dorobanţul a făcut-o din proprie iniţiativă, pe lângă cuvenita dojană, să-l silească la despăgubirea celor ce au fost forţaţi să-şi dărâme clădirile[21]. Subocârmuitorul de Olt raportează că a străbătut satele plăşii sale, îndemnând pe proprietari şi pe săteni să „strângă casele la un loc", dar unii „s-au pus în lucrare cu mutarea caselor în locuri nemăsurate". De aceea, a poruncit să nu se mai clădească nici o construcţie „decât în locul unde s-au măsurat"[22].

Departamentul D. M. T. L. trimite Ocârmuirii de Argeş, la 4 septembrie 1833, o copie după adresa Prezidentului Sfatului Administrativ, în care se scrie să nu se strice casele bune de locuit, iar aşezarea la linie „trebuie să înceapă treptat şi numai când se vor zidi case din nou sau când se vor preînnoi cele vechi"[23]. La porunca Ocârmuirii către subocârmuiri, acestea răspund, între 17 şi 29 septembrie, că se vor conforma dispoziţiilor primite[24].

Locuitorii şi juraţii satului Şerbăneşti din Plasa Găleşeti roagă Ocârmuirea de Argeş să poruncească zapciului să nu-i oblige să-şi mute casele acum, fiind iarnă [sfârşitul lunii noiembrie], lăsându-i pentru primăvara viitoare. Ocârmuirea dispune să nu se facă „supărări lăcuitorilor, prin silnicie"[25].

Subocârmuirea Plăşii Piteşti, în baza reclamaţiei lui Ghiţă Mărăcineanu, epistatul moşiei Valea Mărului, proprietatea pitarului Tache Zisul, acuză pe Nicolae Juratu din Valea Mărului pentru că şi-a clădit casa „aiurea, iar nu la linie". Ocârmuirea hotărăşte, la 14 decembrie 1833, să se urmeze întocmai „după poruncile Stăpânirii şi ale Ocârmuirii... în pricina mutării caselor la linie"[26].

---

[19] *Ibidem*, f. 26.
[20] *Ibidem*, f.f. 28-29.
[21] *Ibidem*, f. 30.
[22] *Ibidem*, f. 31.
[23] *Ibidem*, f.f. 35-36.
[24] *Ibidem*, f.f. 38-42.
[25] *Ibidem*, f. 43.
[26] *Ibidem*, f.f. 45-46.

Documentele prezentate până acum provin din fondul Prefecturii (Ocârmuirii) de Argeş. Deoarece, în acest fond, nu mai găsim asemenea acte până în anul 1837, în continuare, vom folosi fondurile ce s-au păstrat la Plaiul Aref şi la Plasa Piteşti, după care vom reveni la fondul Prefecturii.

La 3 aprilie 1834, juraţii satelor: Berislăveşti, Valea Albă şi Rădăcineşti din Plaiul Aref trimit lui Vlasie Arhimandritul următoarea solicitare: „Noi, toţi sătenii după moşia Sfintei Mănăstiri Berislăveşti, facem arătare Sfinţii Tale că, viind porunca Cinstitei Stăpâniri ca să ne strămutăm după unde ne aflăm casele, noi ne rugăm Sfinţii Tale ca să-ţi faci milă să faci arătare Cinstitei Stăpâniri, după cum este fiinţa adevărului, că şedem la loc de munte, câţi pe unde ne aflăm acum cu satele, ne este loc cu strâmtoare, mai vârtos că nu este nici loc, căci ale Sfinţii Tatle să cred mai bine decât ale noastre“[27].

La 13 aprilie, Vasile Arhimandritul scrie Ocârmuirii că cele arătate sunt „Prea adevărate“, „că pă dealuri şi pă râpe îşi au casele aşezate“. Există o apă, dar, „nefiind statornică întru închiderea ţărmurilor sale, când vine mare, nu numai că se prăpădeşte, ci şi bolovani cât de mari îi mută din locul lor. De aceia, mă rog şi eu ca să fie ascultaţi lăcuitorii de a nu se mai strămuta din lăcuinţa lor cea veche“[28]. Ocârmuirea, la 17 aprilie, răspunde printr-o poruncă trimisă Plaiului Aref ca subocârmuitorul şi proprietarul să cerceteze dacă arătările jeluitorilor sunt adevărate, „silindu-te, însă, a găsi poziţie pentru aşezarea încăperilor jeluitorilor la linie, raportuind şi Ocârmuirii spre ştiinţă“[29]. Ocâmuirea de Argeş, la 14 septembrie 1834, scrie subocârmuitorului de Aref: „de vreme ce arăţi că altă poziţie mai bună pentru aceasta n-ai găsit, apoi să îngăduieşti pă lăcuitori a şădea tot pă locul ce să află, însă să-i îndatorezi a să aduna la un loc şi a să aşăza întocmai după instrucţiile Stăpânirii“[30].

În iunie 1836, Pătru Dogar, Niculaie Ogradă, Gheorghe Frunţeanu, aleşii satului Sălătruc, cu Niţă Moloiu şi Iorga Frunţeanu - comisari, cu Popa Gheorghe şi cu epistatul moşii scriu Subocârmuirii de Aref că vor fi următori poruncii primite despre aşezarea caselor la linie, dar, „până acum, nimeni din lăcuitori n-au început a preînnoi vere-o casă“[31]. La 30 iunie 1836, satul Rătunda-Ueşti raportează că, îndeletnicindu-să cu munca pământului, lăcuitorii nu le-au stat mijloc a să muta la linie[32]. În aceiaşi zi, satul Ueşti Ungureni trimite un raport similar[33], ca şi aleşii satului Dăngeşti[34]. Rapoarte mai mult sau mai puţin asemănătoare sunt primite de la următoarele localităţi: Rădăcineşti[35], Sălătrucel[36], Jiblea, Brătieni, Brădet, Galeş, Aref, Streini Ungureni,

---

[27] *Idem, fond Pretura (Suboc.) plaiului Aref*, dos. nr. 10/1833-1836, f. 4.
[28] *Ibidem*, f. 5ᵛ.
[29] *Ibidem*, f. 5.
[30] *Ibidem*, f. 6.
[31] *Ibidem*, f. 12.
[32] *Ibidem*, f. 14.
[33] *Ibidem*, f. 15.
[34] *Ibidem*, f. 16.
[35] *Ibidem*, f. 17.
[36] *Ibidem*, f. 18.

Țărbănești, Corbeni, Berislăvești, Valea Albă, Stoenești, Căpățâneni Ungureni, Căpățâneni Pământeni și Turburea[37].

La 8 decembrie 1836, Ocârmuirea de Argeș, o dată cu porunca nr. 2852 a Marii Vornicii, atrage atenția asupra supravegherii pregătirii tuturor materialelor necesare reconstruirii gospodăriilor: „Dumneata, suptocârmuitorule, mai înainte de a sosi vremea clădirii caselor la linie, preumblându-te din sat în sat, să revizuiești materialurile fieșcăruia lăcuitor, spre a fi tot numărul lor trebuincios în ființă"[38]. La rândul ei, Subocârmuirea de Aref scrie aleșilor și pârcălabilor din toate satele, ca și proprietarilor, între altele: „Drept aceia, Suptocârmuirea... nu lipsește... a vă porunci ca, pătrunzându-vă din mai sus coprinsele, numaidecât scriitorul satului a vă opști în auzul tuturor lăcuitorilor, iar pârcălabul, dimpreună cu aleșii satului, cu dinadinsul să stăruiască asupra lăcuitorilor ca, la zi întâiu de mai, să-și ia sfârșit această madea..."[39]. Pârcălabul și aleșii satului să insiste ca, „până la sfârșitul iernii, fără alt cuvânt, să-și aibă toți lăcuitorii gata toate materialurile trebuincioase căci, la preumblarea prin toate satele Plaiului, de voi găsi vre un lăcuitor necăpuit dă materialurile ce i-ar face trebuință, cu hotărîre să știți că veți fi căzuți în neiertată vină... iar dumnealor proprietari sau arendașii moșiilor din acest ținut sânt pohtiți, ca din partea Suptocârmuirii, cu dinadinsul, să stăruiască asupra clăcașilor dă supt stăpânirea lor a aduce la îndeplinire, fără zăbavă, cele mai sus glăsuite și a să trimite raport, la sfârșitul fieșcărei săptămâni, din partea aleșilor satului, pentru câți din lăcuitori anume și-au agonisit cheresteaua trebuincioasă și și-au cărat-o la locul arătat de dă dv., unde este a să și așeza linia"[40].

La 7 decembrie 1836, Mihalache Ghica, marele vornic, trimite și Ocârmuirii de Argeș o poruncă, prin care se cere proprietarilor, nu numai să-i îndemne pe clăcași a-și așeza casele la linie, ci să le dea și materialele necesare[41]. La 12 decembrie Costandin (Dincă) Brătianu, ocârmuitorul județului Argeș, poruncește Subocârmuirii de Aref să se adreseze proprietarilor să-și achite îndatoririle și să se silească „pentru de a-și căpui fieșcare lăcuitor toate trebuincioasele materialuri, în cursul următoarei erni..."[42]. Pentru conformare, la 14 decembrie 1836, Subocârmuirea de Aref scrie: Arhimandritului Vlasie, la Schitul Berislăvești; „Oieștilor arendași"; la Bucșănești - lui Ianccu Bucșănescu; La Spini, lui Costandin Popescu; la: Jiblea, Șerbănești și Sălătrucel - lui Ion Teodosie; la Viероșul; vistierului Frunzescu - la Galeșu și Brădetu; la Dângești - lui Mihai Brătianu și la Sălătruc - lui Drăghici Brătianu ca să înlesnească sătenilor procurarea de materiale și, mai ales, a lemnelor necesare[43].

Ștefan Frunzescu răspunde Subocârmuirii Plaiului Aref că se va conforma poruncilor, pentru satele: Corbeni, Brădetu, Căpățâneni Ungureni, Căpățâneni

---

[37] *Ibidem*, f.f. 19-37.

[38] *Ibidem*, f.f. 42-57.

[39] *Ibidem*, f.f. 45 și 54.

[40] *Ibidem*, f. 54.

[41] *Ibidem*, f. 47.

[42] *Ibidem*, f. 46.

[43] *Ibidem*, f.f. 49-50.

Pământeni, Turburea „şi o parte din Brătieni“[44]. În aceiaşi zi, Vlasie Arhimandritul răspunde că se va conforma noilor porunci, „ca şi lăcuitorii să fie mulţumiţi şi Schitul să nu cerce pagubă despre locurile cele de hrană“[45].

Aleşii: Tudor Buriul, Grigore Cornea şi Nicolae Dănuţă din Streini Ungureni; Gheorghe zet Bădescu, Niţă al Popii şi Pătru Popii din Corbeni; Toma Răduţi şi Niculaie Greavu din Ungureni; Pătru Trifu, Radu Stroie şi Ioan Mitrofan din Rătunda Oieşti au raportat că scriitorul a citit, în auzul tuturor lăcuitorilor, noua poruncă şi aceştia vor căra materialele trebuincioase, la locul stabilit[46]. Mai raportează de conformare aleşii satelor: Berislăveşti, Valea Albă şi Stoeneşti, Jiblea, Stoeneşti, Sălătrucelul, Căpăţâneni Pământeni, Căpăţâneni Ungureni, Turburea, Brătieni, Brădet, Galeşu şi Sălătruc[47].

Nicolae Pop, epistatul moşiei Galeş a Sfintei Episcopii de Argeş, Logofătul Ghiţă, epistatul moşiei Sălătruc, răspund şi ei cu promisiunea de conformare[48]. La 4 ianuarie 1837, şi Teodosie, arendaşul Jiblii, promite că se va conforma ordinelor primite[49]. La 10 ianuarie, Gheorghe Arendaşul şi aleşii: Pătru, Ghiţă şi Niculae, din satul Urşi, spun că se vor conforma poruncilor primite, „dară, pă această moşie, nu se poate a le face pă linie că este locul împotrivă, dară casele după pădure le vom aduna“[50]. C. Lecca, din Piteşti, arendaşul moşiei Bucşăneşti, scrie Subocârmuirii de Aref că se „va asămăna cu urmare întocmai pentru mutarea caselor la linie, îndemnând pă lăcuitori, iar, pă de alta, vom face cunoscut şi d. proprietarului... ca să hotărască locul mutării“[51].

Teodosie, „arendator“ al moşiei Jiblea, scrie Subocârmuirii de Aref că Mănăstirea i-a poruncit că, până nu va lua dezlegare de la Marea Logofeţie Bisericească, „nu îngăduie pă clăcaşi a tăia cel mai mic lemn, din care poruncă am şi dat de ştire satelor a nu să îndrăzni să taie cel mai mic lemn, până să va porunci al doilea dă Mănăstire şi până nu-i voi trimite lista de lipsa fiecăruia hălăduitor“[52]. La 15 ianuarie, năstavnicul Mănăstirii Cozia scria lui Ioan Teodosie, arendaşul moşiei Jiblea, „că şi, pentru construirea unui acaret al Mănăstirii, trebuie făcută listă care să se trimită la Ocârmuirea judeţului şi aceasta la Logofeţia Bisericilor spre a se obţine dezlegare. Ca atare, se va trimite un om al Mănăstirii ca, împreună cu arendaşul moşii, prevăzând câţi din clăcaşi vor avea neapărată trebuinţă... să alcătuieşte o listă cu numele fieşcăruia, suma cherestelii ce-i trebuieşte, pentru ce clădire, pe care întărind-o cu a d-lui iscălitură să mi să trimiţă... şi până va veni dezlegare, vor fi popriţi lăcuitorii a nu tăia nici cel mai bun în această trebuinţă“[53].

---

[44] *Ibidem*, f. 58.
[45] *Ibidem*, f. 59.
[46] *Ibidem*, f. 60.
[47] *Ibidem*, f. 61-70.
[48] *Ibidem*, f.f. 71-72.
[49] *Ibidem, dos, nr. 5/1837*, f. 1.
[50] *Ibidem*, f. 2.
[51] *Ibidem*, f. 3.
[52] *Ibidem*, f. 4.
[53] *Ibidem*, f. 5.

Costandin Brătianu, ocârmuitorul județului Argeș, la 12 ianuarie 1837, ceartă pe subocârmuitorul de Aref că nu i s-a raportat despre progresele realizate în așezarea caselor la linie. De aceea, „să puie și, printr-aceasta, straşnică îndatorire. Tot deodată, să iei și cuviincioasele măsuri a nu te abate câtuși de puțin din ceia ce o dată ți s-a pus înainte, grăbind ca, în soroc de patru zile cel mult, să încunoștințezi pă Ocârmuire ce înaintare au luat această punere la cale, căci la împotrivă zăbavă și neînțelegere, vei rămânea în răspundere și meritată vină“[54].

La 17 ianuarie 1837, subocârmuitorul Plaiului Aref poruncea pârcălabilor și scriitorilor satelor din cuprinsul arealului său ca, în termen de trei zile, să-i trimită lista „de câți oameni și-au primit lemnele trebuincioase pentru clădirea altor case la linie“, căci, altfel, „să va trimite într-adins bumbașir, cu plata ostenelilor, pă zi, câte lei 5“[55]. La 21 ianuarie, Ocârmuirea Argeșului scrie „Suptocârmuirii de Aref“ ca, î termen de 10 zile, să se înțeleagă cu părinții egumeni ai sfintelor mănăstiri, pentru a acorda clăcașilor lemnele trebuincioase așezării caselor la linie[56]. Pentru conformare, la 27 ianuarie, Subocârmuirea Plaiului Aref poruncește aleșilor, pârcălabilor și scriitorilor tuturor satelor din cuprinsul întregului ocol „să faceți listă de câți lăcuitori anume vor fi cu casele putrede și nu le vor putea duce la locul unde li să vor arăta la linie, precum și câte lemne le fac trebuință de a clădi case noi... după care, alcătuindu-să așa zisa listă o vei duce la părinții egumeni, stăpânii acei moșii mănăstirești, care iscălind-o, în soroc dă trei zile cel mult, să o trimită la Suptocârmuire, fără zăbavă“[57].

C. Brătianu și G. Enescu, la 22 august 1837, trimit „Suptocârmuirii de Aref“ porunca nr. 613 a M. V., pentru a fi dusă la „întocmai îndeplinire“[58]. D. T. L., constatând unele nedumeriri ale ocârmuirilor în așezarea caselor la linie, poruncește ca îndeletnicirile viitoare „să fie îndeplinite, după următoarele băgări de seamă:

1-iu. Fiindcă cuvântul de așezarea caselor la linie nu însumează stricarea sau mutarea a tot satul... ci însămnează o opștească strângere a caselor fieșcăruia sat la un loc, care case, cu prilejul acestei strângeri, să fie așezate după o oareșcare regulă pă linie, fiind acesta singur un mijloc al asigurării măsurilor polițienești, prin comunicația soțială a sătenilor spre un asemenea sfârșit. Dar oricâte sate... vor fi așezate la poziție bună și nici proprietarul nu ar găsi de cuviință să se mute în alt loc, acelora li să va deschide numai un codru la mijloc și ulițe mai multe sau mai puține, după mărimea satului, corespunzătoare cu acel chendru la casă din nou să vor clădi, cum ai acelor lăcuitori ce nu vor cădea în linia acelor ulițe sau vor fi împrăștiate neregulat pă la feluri dă locuri, cu depărtare de chendru [centru] satului ca, cu acest mijloc și satul să se adune la un loc, pă cum și regula prin adunarea caselor celor risipite să le formalisească pă gândul căci care privesc niște asemenea lucrări i oricâte sate sau pentru cuvântul că sânt clădite la poziție rea ori că sânt multe risipite, ar găsi proprietarul de cuviință și prin înlesnirea ce li se va face și el li-ar însemna al lui loc pentru așezare din nou, acelea să vor clădi iarăși după o asemenea închipuire, adică întru a aduna cât să va

[54] *Ibidem*, f. 7.

[55] *Ibidem*, f. 8.

[56] *Ibidem*, f. 9.

[57] *Ibidem*, f. 10.

[58] *Ibidem*, f. 22.

putea de strâns şi în mai multe uliţe corespunzătoare cu chendru, iarăşi într-un şir sau două de case clădite numai într-o lungime...

2-lea. Asupra regularisirii satelor după oricare dintr-aceste categorii, bordeile dă lăcuinţă vor lipsi cu totul, fiind invederat că totdeauna lăcuinţa încăperii clădite d-asupra pământului este mult priincioasă la opşteasca sănătate şi, dacă în linia uliţelor satelor celor dintâia categorie vor cădea şi nişte asemenea bordeie, să vor preface, negreşit, în casă regulată.

3-lea. Lăcuitorii ce-şi clădesc casele din nou pot întrebuinţa şi din materialurile caselor celor vechi, care vor fi bune şi potrivite în trebuinţă, îndeplinind cu din nou, numai acele câte vor lipsi.

4-lea. Toţi câţi sub cuvântul de proprietate s-au vârît şi să cearcă a să vârî cu lăcuinţa prin dealuri, la câte un pogon şi doă de vie ce le au înfundate, aceia să vor trage la regulă pă aceleaşi proprietăţi dă unde să şi îndestulează sau de unde s-au strămutat, fiindcă viile înfundate nu pot intra în rândul proprietăţilor dă lăcuinţă, ci în rândul sădirilor ce să clădesc pentru spiculaţie, deosebindu-să, însă, dintr-aceştia vierii cei boiereşti, ce slujesc cu sâmbrie şi cu mijlociri dă tocmeli sunt aduşi după la alte proprietăţi, căci aceştia când să vor trage dintru asemenea slujbă, trebuie să se întoarcă, iarăşi, la lăcuinţa lor cea veche şi acolo să se aşeze la linie, însă, pentru bunele lor purtări, trebuie să fie şi ei legaţi de satele cele mai cu apropiere de acele vii.

5-lea. Dacă unii din cei ce lăcuesc într-o vie, îşi vor avea adevărata proprietate şi la moşie chiar într-acest trup, apoi, ca să să păzească unora ca acestora drepturile proprietăţii, iar după alt chip ca să să regularisească şi a lor strângere la un loc, să va însămna o parte dă loc cu oareşcare întindere chiar pă acelaşi trup dă moşie şi unii ca aceştia, acolo, îşi vor clădi încăperile, care să înţelege că toţi moşnenii întrupează un sat regulat pă singura lor proprietate.

6-lea. Într-una şi aceiaşi categorie să pot socoti şi moşnenii din părţile muntelui, ce îşi au lăcuinţele împrăştiate până la feluri dă locuri, stăruind pe lângă câte o livede dă pomi ce au clădit lângă satele lor şi suferind o deosebită înstreinare şi sălbăticire despre soţietatea conlocuitorilor.

7-lea. Şi, în sfârşit, Ocârmuirea să îndatorează ca îndeletnicirile sale asupra lucrărilor acestui articol să fie soglăsuite şi unite cu d.d. proprietari ai moşiilor la care Stăpânirea nădăjduieşte o deplină sprijinire şi îmbunătăţire silinţelor ei la o întreprindere care, după toate chipurile, făgăduieşte proprietăţilor un însemnător folos"[59].

La 23 martie 1837, Subocârmuire Plaiului Aref trimite copii după porunca Marii Vornicii nr. 613, pentru a lua cunoştinţă şi a se conforma: egumenului Cozianu - la Jiblea; Arhimandritului Vlasie - pentru Brăslăveşti; vistierului Ştefan Frunzăscu - pentru Vieroş; lui Iancu Bucşănescu - pentru Bucşăneşti; păhărnicesei Marghioala Drugăneasca - pentru Oeşti şi polcovnicului Drăghici Bocănescu - pentru Mitropolie[60]. A doua zi, Nectarie, egumenul Coziei, expediază Subocârmuirii de Aref lista cu lemnele ce urmează a se da lăcuitorilor din Jiblea, pentru „facerea caselor la linie"[61]. La

[59] *Ibidem*, f.f. 23 şi 43.

[60] *Ibidem*, f. 24.

[61] *Ibidem*, f. 25.

6 martie, şi Vlasie Arhimandritul răspunde că a primit porunca şi se va conforma[62]. Nectarie, „igumenul Cozii" reconfirmă că se va conforma poruncii nr. 613 şi aduagă că, pentru un om care să zorească pe locuitori a se muta la linie, să se înţeleagă cu arendaşul moşiei Jiblea, care a primit dispoziţii în acest sens[63]. La 9 martie, arhimandritul năstavnic al Mănăstirii Cozia roagă pe subocârmuitorul de Aref să mai adaste tăierea lemnelor, fiindcă n-a primit, încă, dezlegarea cuvenită[64].

Subocârmuirea Arefului, la 23 martie 1837, pofteşte pe arhimandritul Samuil, năstavnicul Sf. Schit Vieroş, să iscălească lista cu „felurimea materialurilor trebuincioase la vre-o 25 de lăcuitori... după moşia Căpăţâneni a Sf. Schit"[65]. Pentru 10 locuitori din Berislăveşti de pe moşia Schitului Scăueni, erau necesare: 42 de temeie (câte 4 de fiecare, cu excepţia lui Nicolae Curpeş, care avea nevoie de 6 bucăţi); 60 de grinzi, 60 de stâlpi, 1950 podine (câte 200 bucăţi de locuitor, afară de Tecul lui Bacheni care era trecut cu 150); 380 de laţi (majoritatea câte 40), 56 de blăni (opt câte 6 şi doi câte 4); 390 de vârghini (9 câte 40 şi unul 30) şi 80 de cosoroabe (câte 8 de fiecare)[66].

Mihai Brătianu, arendaşul moşiei, şi aleşii: Ion Frunteanu, Nica Golescu şi Neagoe Cloşcaru arată că, pentru mutarea a 18 locuitori din Diaconeşti, erau necesare: 92 de temeie, 92 de grinzi, 66 stâlpi, 3000 de podini, 492 de laţi, 144 căpriori, 930 vârghini şi 120 cosoroabe. În timp ce Din Cloşcaru a primit aproape toate materialurile la maximum: 6 temeie, 8 grinzi, 6 stâlpi, 300 podini, 40 laţi, 12 căpriori, 80 vârghini şi 8 cosoroabe, Marin Şelaru n-a fost înscris decât cu 4 laţi şi 4 cosoraoabe[67].

Pentru 17 săteni de pe moşia Mănăstirii Brăslăveşti, s-a propus a se da: 65 de temeie, 72 grinzi, 76 stâlpi, 730 podine, 440 laţi, 156 căpriori, 28 blăni, 352 vârgini şi 120 cosoroabe. În timp ce Tănase urma să primească: 4 temeie, 8 grinzi, 4 stâlpi, 100 podine, 40 de laţi, 12 căpriori, 4 blăni, 40 vârghini şi 8 cosoroabe, Nicolae Căprarul şi Ilinca Văduva erau trecuţi doar cu câte 3 temeie[68].

La satul Rădăcineşti, urmau să se primească lemne 25 de familii, din care 22 de clăcaşi şi 4 de moşneni. În total, erau trecute: 78 temeie, 80 grinzi, 58 stâlpi, 2200 podini, 478 laţi, 164 căpriori, 535 vârghini şi 82 cosoroabe. nici la acest sat, ca şi la cele prezentate până acum, nu e prevăzută nici o şindrilă sau şiţă, la nimeni. În timp ce Sandu Tomoiu urma să beneficieze de: 6 temeie, 8 grinzi, 6 stâlpi, 300 de podini, 40 de laţi, 12 căpriori, 60 vârghini şi 8 cosoroabe, La Duţă Leontin erau înscrişi doar 5 laţi, la Petre Avrămescu 8 laţi, iar la Floarea Văduva: 12 laţi şi 10 căpriori[69].

Pentru localităţile: Jiblea, Sălătrucel şi Şerbăneşti ale Mănăstirii Cozia, Rădăcineşti şi Berislăveşti ale Schitului Berislăveşti, Dăngeşti al Schitului Fedeleşoiu, Căpăţâneni al Mănăstirii Vieroş şi Scăeni-satul Berislăveşti al Mănăstirii Cozia, erau

[62] *Ibidem*, f. 27.
[63] *Ibidem*, f. 28.
[64] *Ibidem*, f. 29.
[65] *Ibidem*, f. 31.
[66] *Ibidem*, f. 32.
[67] *Ibidem*, f. 33.
[68] *Ibidem*, f. 45.
[69] *Ibidem*, f. 46.

necesare: 800 temeie, 1003 grinzi, 1101 cosoroabe, 878 stâlpi, 4692 bârne, 1937 căpriori, 7981 laţi, 36.380 podine, 389 blăni, 12.300 şindrilă şi 48.500 şiţă[70].

Niţă Belu, Gheorghe Murăraş, Dumitru sin Hera Muraru şi Popa Stan sin Barbu, în numele întregului sat Păuşa, roagă Sf. Mănăstire Cozia „a nu ne mai strămuta de aici într-altă parte... că, viind un bumbaşir şi cu aleşii satului Jiblea, ca să ne surpe casele şi să ne mutăm în Jiblea. Noi, fiindcă avem biserică aici întru cătunul nostru, facem căzută rugăciune Sfinţii Tale ca să facă un răspuns la Cinstita Suptocârmuire a nu ne strămuta. Toate familiile sânt douăzeci şi şase"[71]. A doua zi, li se răspunde: „Cât despre Mănăstire, veţi putea fi îngăduiţi a vă strânge încăperile la linie, acolea, mahalaua cătunului Păuşa, fiindcă aveţi şi biserică, care nu se cuvine a rămânea pustie. Dar, fiindcă această trebuinţă să atinge dă îndatoririle C. Suptocârmuiri, vă veţi arăta cu această cerere şi acolo"[72].

La 28 martie 1837, Ocârmuirea Argeş reaminteşte Subocârmuirii de Aref că, deşi i s-a mai poruncit, în repetate rânduri, să grăbească aşezarea caselor la linie, după terminarea lucrărilor de primăvară (arături şi semănături), dar, primind porunca nr. 1820 a Marii Vornicii, îndeamnă: „îndată, să şi stăruiască, neîncetat, prin orice mijloace va socoti de cuviinţă mai înlesnitoare pentru lăcuitori, căci acum trebuie să se fi isprăvit toate arăturile şi sămănăturile de primăvară"[73].

Stoica Bălan, posidaru (păzitorul graniţii) şi Din Bălan din Brătieni solicită să nu le mute casele la depărtare „cum bate puşca", pe altă moşie, ca să devină clăcaşi. Din porunca Subocârmuirii, au „casele risipite"[74] (demolate). Ocârmuirea Argeş, la 27 iunie 1837, porunceşte Subocârmuirii de Aref: „dacă lăcuinţa lor va fi potrivită cu voinţa Stăpânirii, adică la locu cuviincios şi unde îşi au îndeplinirea trebuinţei, nu să pot strămuta după a lor moşie şi să să dea clăcaşi pă alte moşii"[75].

La 6 iulie 1837, Ocârmuirea comunică Subocârmuirii de Aref că, în urma raportului ce l-a adresat Marii Vornicii, i s-a răspuns, prin adresa nr. 2322 că „regularisirea" „priveşte mai mult la adunarea lăcuitorilor fieşcăruia sat la un loc... La întâmplare, însă, de a se ivi împrejurări binecuvântate, pot alcătui unile sate cătune, dar şi lăcuitorii acestora să nu se lase risipiţi"[76].

Aleşii satelor Căpăţâneni Pământeni şi Ungureni raportează Subocârmuirii de Aref că, „din multa curgere a ploii, au venit apa Argeşului mare şi revărsându-să, au făcut multă stricăciune pă la lăcuitori şi au înecat şi Casa Împărătească, nu se ştia lemn cu lemn". Cer răspuns cum să procedeze[77]. Subocârmuirea, la 23 iulie, informează

[70] *Ibidem*, f.f. 52v şi 53.

[71] *Ibidem*, f. 61.

[72] *Ibidem*, f. 61v.

[73] *Ibidem*, f. 62.

[74] *Ibidem*, f. 66.

[75] *Ibidem*, f. 63.

[76] *Ibidem*, f. 64.

[77] *Ibidem*, f. 65.

Ocârmuirea[78], la care ocârmuitorul C. Brătianu decide să facă altă Casă de Sfat, „la un loc ferit de asemenea întâmplări“[79].

În pricina dintre Stana Nedeloiu şi un stolnic [probabil, C. Brătianu], „ca să-şi mute casa la linie sau să i se preţuiască sădirile ce le are... numita zice să-i preţuim casa“ - declară: Sandu Biserică, Neagu şi Ion Arnăutu, aleşii din Dăngeşti, Ştefan Vătăşelu şi Petru Olărelu din Sălătrucel. După preţuirea lor, probabil, sub valoarea adevărată sau aşteptată, „Stana au căzut cu rugăciune ca să nu-i mai preţuim, căci va muta casa la linie. Şi aşa, se şi legă, cu zapis“[80].

La 28 august 1837, Nicolae Cătăneţi, „îndeplinitorul datoriilor de ocârmuitor şi secretar“, porunceşte Subocârmuirii de Aref să zorească aşezarea caselor la linie şi să trimită liste, pe sate, cu cele mutate[81]. La 15 septembrie, pitarul N. Cătăneţi revine mai amănunţit la porunca de mai sus: „Pentru casile de linie, şi acum să porunceşte straşnic... până în soroc dă trei zile, să trimiţi liste curate şi adevărate, una, de câte sate s-au aşezat la linie, şi alta, de câte nu s-au aşezat, arătând în fiecare listă suma caselor fieşcăruie sat, fiind prea trebuincioase a să da şi în cunoştinţa Marii Vornicii şi a să cere poruncă dă urmare pentru cele nepuse în linie ce se fac de acum înainte, când vremea coboară spre iarnă, să să mai silească lăcuitorii la săvârşirea aşezării caselor la linie sau să rămână cele neaşezate până în primăvara viitoare...“[82] .Subocârmuitorul decide, pentru conformare, „să se silească aleşii... şi să se ia cerutele liste de la scriitori“, trimiţându-le adresele cu nr. 5600-5619[83].

Aleşii şi scriitorul satului Broşteni, Despărţirea 1-iu, răspund, la 5 septembrie, că cinci locuitori: Ion Iordăneci, Nicolae Păişi, Badea Anghel, Ioana Giurgea şi Ion al Safti şi-au mutat locuinţele la linie, iar alţi opt au a se muta de acum înainte: Păun Băleanu, Din Băleanu, Ion Giurcă, Preda Bădescu, Radu Stăvulescu, Ion Săvulescu, Bucur Păişi şi Ion Marin[84]. Aleşii şi scriitorul din Brădet raportează, în aceiaşi zi, că toţi cei şapte locuitori s-au aşezat la linie: Silm Muscalu, Nicolae Plăieşu, Badea sin Dulescu, Dimitru Ivaşinec, Dimitru Păţitu, Ion Vătăşelu şi Licsandru Păţitu[85]. În Galeş, până la 26 septembrie, se mutaseră cinci locuitori: Uncheaş Radu Cojocaru, Păun Barbu, Ioan sin păun Barbu, Vasile Petrilă şi Ioan sin Barbu Şandru şi alţi cinci urmau să se mute: Ion Olteanu, Din Olteanu, Pătru Olteanu, Stroe Petrilă şi Maria Văduva[86]. La Oeşti, până la 26 septembrie, nu se mutase la linie nici unul dintre cei trei propuşi: Ion Dănulescu, Bucur Budreală şi Din Torbureanu[87]. Aleşii satului Rătunda Oieşti raportează, la 5 septembrie, că au fost aduse de la margine toate casele ce fuseseră

[78] *Ibidem*, f. 68.
[79] *Ibidem*, f. 76.
[80] *Ibidem*, f. 75.
[81] *Ibidem*, f. 79.
[82] *Ibidem*, f. 80.
[83] *Ibidem*, f. 80^v.
[84] *Ibidem*, f. 86.
[85] *Ibidem*, f. 87.
[86] *Ibidem*, f. 88.
[87] *Ibidem*, f. 89.

stabilite, adică ale: lui Matei sin Sfia, Safira Văduva şi Costandin Mihai[88]. La satul Streini Ungureni, până la 14 octombrie, s-au aşezat la linie toţi cei opt săteni care au fost nominalizaţi, dintre care doi (Luca sin Din croitorul şi Costandin sin Stanciu Trif) „n-au isprăvit"[89]. Alţi trei: Badea sin Crăciun, Marcu Onicariu şi Pavel Bucur Serafim „nu şi-au mutat casa"[90]. Aleşii satului Corbeni raportează, la 15 octombrie: „din 6 case ce au fost să să surpe, doă din clăcaşi şi patru din moşteni, noi, aleşii, după poruncă, am mers, în doă-trei rânduri, să le surpăm şi n-au vrut să dea supunere"[91]. La 30 septembrie, aleşii satului Căpăţâneni Ungureni: Nistoran Moga, Dumitru Podaru şi Ion sin Boia, împreună cu Dincă zet Avram, scriitorul localităţii, declară că, „la satul nostru, nu sânt case de mutat la linie"[92]. În aceiaşi zi, aleşii de la Căpăţâneni Pământeni şi acelaşi scriitor, Dincă zet Avram, raportează că şi-au mutat casele la linie trei locuitori, şi anume: Badea sin Şerban Ciobanu, Pârvu Vătăşescu şi Ion zet Niţu[93]. Din satul turburea, până la 27 septembrie, se mutaseră la linie şase familii: Gheorghe Manolescu, Zaharia Ungureanu, Toma sin Gheorghe Grămadă, Din Manolescu, Dincă sin Stan Grămadă şi Toma Din Arinişi, urmând să se mute alte 15 familii: Mihalcea sin Şerban, Gligore sin Şerban, Iordache Şărban, Mira Drăgăneasa, Neagoe sin Mihai, Grigore Teacă, Ioniţă Teacă, Radu Văcaru, Iordache Bolovanu, Pătru Făgăraşu, Uţa Hornogioaia, Gheorghe Coptrobeanu, Stanca, soţia lui Ion Albu, Gheorghe Dogaru şi Nicolae brat Dumitru[94]. Până la 10 august 1837, din Sălătruc, se mutaseră la line opt familii: Iordache al Marinii, Ion al lui Neagoe, Dumitru Huhui, Ghiţă Martalog, Radu lui Ghiţă, Duminică Untaru, Mătuşa Iliana şi Niţă sin Roman, iar alţi 19 urmau să se mute[95]. La satul Rădăcineşti, se mutaseră 20 de case şi mai erau de transferat cinci, dintre care o caterina Văduva[96]. La Brăslăveşti, până la 30 septembrie, se aşezaseră la linie 19 familii, alte 15 „nu şi-au mutat casile, fiind la loc de munte" şi urmau să mai fie transferaţi alţi 19 săteni[97]. În satul Valea Albă, şi-au refăcut, la linie, casele trei locuitori: Ion zet Oni Surdului, Vasile sin Onea Surdu şi Pătru Brat[98], iar în localitatea Stoineşti s-au mutat cinci case[99]. Din Sălătrucel, 28 de locuitori îşi aşezaseră casele la linie[100], iar din Spineni, tot în septembrie, erau mutate 9 familii şi în urmau să mai fie transferate alte 32 de familii[101]. În satul Jiblea, până la 4 octombrie, se construiseră 17

[88] *Ibidem*, f. 90.
[89] *Ibidem*, f. 91.
[90] *Ibidem*, f. 92.
[91] *Ibidem*, f. 93.
[92] *Ibidem*, f. 102.
[93] *Ibidem*, f. 103.
[94] *Ibidem*, f.f. 104 şi 120.
[95] *Ibidem*, f.f. 106 şi 117.
[96] *Ibidem*, f. 107[v].
[97] *Ibidem*, f. 108.
[98] *Ibidem*, f. 109.
[99] *Ibidem*, f. 110.
[100] *Ibidem*, f. 111.
[101] *Ibidem*, f. 115.

case şi urmau să se mai refacă altele şapte[102]. La Şerbăneşti, se transferaseră 30 de gospodării, urmând a fi urmate de alte 13[103]. La 11 octombrie, dintr-un raport al Subocârmuirii reiese că se mai mutaseră la linie: 5 case din Streini, 2 din Corbeni şi 15 din Dăngeşti, rămânând nestrămutate: 5 case din Sălătrucel şi 3 din Dăngeşti[104].

La 10 octombrie 1837, Ocârmuirea de Argeş porunceşte Subocârmuirii Plaiului Aref, în baza ordinului Marii Vornicii, să se sisteze, până la primăvara viitoare aşezarea caselor la linie, pentru a nu fi obligaţi oamenii, iarna, să stea „prin covergi". Până atunci, să-şi pregătească toate materialele necesare. „Şi, apoi, îndată cu sosirea primăverii, să facă cea de cuviinţă urmare pentru regularisirea poruncită, ce, dându-să aceasta şi în cunoştinţa acei Suptocârmuiri, i să scrie ca, pentru casele cele începute, să îndemneze pă ai lor proprietari a şi le isprăvi, mai vârtos pă acei care li se vor fi stricat cele vechi, ca să-şi mute într-însele, a nu rămânea pribegi pă vremea ernii, iar pentru cei ce încă nu şi le vor fi stricat, va urma potrivit cu dezlegarea ce i s-au zis că s-au luat de la Cinstita Marea Vornicie, soglăsuită şi cu părere Ocârmuirii"[105].

Pentru Plasa Piteşti, avem, în această „madea", numeroase informaţii, pentru perioada 1833-1838. La 15 septembrie 1833, Ocârmuirea Argeşului porunceşte subocârmuitorului de la Piteşti: „să nu sileşti pă nimenea a-şi muta casele ce vor fi în stare de lăcuit la linie, numai casele ce din nou se vor face sau se vor înnoi, acelea să le puie la linie, căci, la orice abatere, vei fii în cea mai grea răspundere"[106].

Ghiţă Mărăcineanu, „epistatul moşii" Valea Mărului a d. pitar Tache Zisu, reclamă, la Ocârmuire, pe Nicolae Juratu, pentru că nu şi-a pus casa la linie, la locul stabilit, ci „aiurea, unde au voit", iar ceilalţi săteni „să unesc după dânsul"[107].

În conformitate cu porunca Ocârmuirii, pentru a se urma instrucţiunile primite, Subocârmuirea Piteştilor hotărăşte să scrie aleşilor din Valea Mărului ca, „negreşit, până în primăvară, să-şi mute [casa] la linie, unde s-au arătat de suptocârmuitor"[108].

Arendaşul moşiei Groşi reclamă pe locuitorii satului că nu vor să-şi mute casele la locul indicat, ci unde vor ei, nedând ascultare poruncilor, „sărind şi cu zurbalâc asupra juraţilor satului". Rezoluţia Subocârmuirii, pe jalba căpitanului Radu, din 7 martie 1834, prevedea: „Să să orânduiască un dorobanţ... a dărâma casile acelor ce le vor fi preînnoit şi nu le-au pus la linie şi, surpându-le, să le puie la linie, unde să vor chipzui şi de către proprietar şi unde i s-au arătat de Subocârmuire. Cei ce nu s-au conformat dispoziţiilor legale erau: Ion Diacnu Lazăr, Stan Dumitru, Tudosie sin Gherghina şi Barbu sin Marin din Groşi şi Dumitru Sărbu şi Ion Epure din Valea Rea[109].

La 3 martie 1834, Costandin Drăguţ informează Subocârmuirea Piteştilor că locuitorii din mai multe sate, nu respecta dispoziţiile Stăpânirii, construind locuinţe în locuri nepotrivite: 20 de case şi 2 pivniţe, şi anume: 4 case în săpunari, 2 case în

---

102 *Ibidem*, f.f. 122 şi 134.

103 *Ibidem*, f.f. 123 şi 134.

104 *Ibidem*, f. 124.

105 *Ibidem*, f. 127.

106 *Idem, fond Pretura (Suboc.) Plăşii Piteşti*, dos. nr. 195/7473/1833, f.1.

107 *Ibidem*, f.f. 3-4.

108 *Ibidem*, f.f. 5-6.

109 *Idem*, dos. nr. 343/8304/1834, f. 1-2.

Bărbăteşti, 7 case şi 2 pivniţe în Baţcov şi 5 case în Budeasa[110]. În decembrie 1836, Ocârmuiurea Argeş trimite şi Subocârmuirii de Piteşti porunca D. T. L. privitoare la pregătirea materialelor necesare mutării caselor la linie[111].

La 15 decembrie 1836, C. Brătianu răspunde Subocârmuirii Piteştilor, referitor la adresa ce însoţea jalba clăcaşilor din Râjleţul Govorii, să se înscrie din instrucţiunile şi poruncilor trimise[112]. Subocârmuitorul Lahovari, la 9 ianuarie 1837, asigură Ocârmuirea Argeşului că se va îndeletnici „cu îndemnarea lăcuitorilor i cu împlinirea trebuincioaselor materialuri pentru clădirea caselor din nou"[113]. Totodată, expediază porunci pârcălabilor şi aleşilor satelor şi unor proprietari, ca: Anica Răteasca, N. Rătescu, Costandin Moraitu, C. Lecca, Ioan Condeescu, C. Vărzaru şi Pavlache Rătescu[114].

C. Brătianu porunceşte, la 21 ianuarie, subocârmuitorului de Piteşti[115] ca, în conformitate cu decizia Logofeţiei Trebilor Bisericeşti să ia „înţelegere, mai întâi, cu părinţii egumeni ai mănăstirilor... spre a-şi alcătui listă dă clăcaşii lăcuitorii pă acele moşii mănăstireşti şi pă care vor fi păduri, cum şi dă câtăţimea i felurimea bunurilor trebuincioase şi care să i să trimiţă ca să dea cuviincioasa dezlegare, mai adogând... a să face o asemenea listă şi pentru câte moşii mănăstireşti pă unde sânt sate şi nu va fi având păduri, în care să să arate şi preţul ce să urmează în partea locului"[116]. Având în vedere „delicateţea acestei madele şi graba cu care să cere a ei îndeplinire, scrie Suptocârmuirii a aduce la îndeplinire şi această cerere a C. Logofeţii până în soroc cel mult dă zece zile"[117]. Pentru conformare, în februarie 1837, Subocârmuirea Piteştilor transmite porunca arendaşilor din: Găvana, Gura Bascov şi Fleşti-Băbana; Zigoneni, Băiculeşti şi Mâniceşti; la Valea Rea, Slătioarele şi Bascov; arendaşului din Poiana Lacului, egumenului Sfintei Mănăstiri Cotmenii, Drăguţeşti şi Săpunari; arendaşului de la Topana, Valea Mare şi Ungureni; arendaşul moşii Râjleţul şi Diconeşti şi a „arendaşilor ot Vâlcelele, Tutana, Valea lui Ienache şi Noapteş"[118].

Subocârmuirea de Piteşti trimite, la sediul Ocârmuirii, la 15 martie, 22 de liste „pentru binalele ce sunt de trebuinţă lăcuitorilor clăcaşi la mutarea caselor pă linie" din mai multe sate. Matei Din şi Stoica, aleşii satului Richiţelele de Sus, alcătuiesc, la 25 ianuarie, o listă cu 29 de săteni cu: „toate casele lăcuitorilor, care după cum să află, care este şindrilit sau învălit cu blăni, care este cu coceni...

1. Ioniţă sin Matei. Casa este bună şi învălită cu blăni; 2. Ion sin Ion. Casa este bună şi învălită cu blăni; 3. Marin sin Ion. Casa este bună şi învălită cu coceni; 4. Anghel zet Dumitru. Are bordei şi şi-a făcut casă până în grinzi, noo; 5. Călin. Are casă bună, numai tălpile nu sânt bune ale casei, învălită cu blăni vechi; 6. Matei sin Petru are casă bună, învălită cu blăni; 7. Marin sin Costandin are casă bună, învălită cu

[110] *Ibidem*, f.f. 3-4.
[111] *Idem*, dos. nr. 469/6753/1836, f.f. 2-5.
[112] *Ibidem*, f. 6.
[113] *Idem*, dos. nr. 479/57961837/ f. 1 .
[114] *Ibidem*, f.f. 2-102.
[115] *Ibidem*, f. 17.
[116] *Ibidem*, f. 226.
[117] *Ibidem*.
[118] *Ibidem*, f. 227.

blăni; 8. Gheorghe sin Costandin are casă bună, învălită jumătate cu blăni, jumătate cu coceni; 9. Ion sin Matei are casă bună, învălită cu blăni; 10. Radu Militaru. tălpile casii sânt bune; 11. Stanca Văduva are bordei; 12. Diaconu Neacşu are casă bună, învălită cu şindrilă; 13. Sima are casă noaoă, numai are să şi-o lăţuiască şi să-şi puie uşile casii; 14. Arsene Roşca are casă veche; tălpile casii nu sânt bune, învălită cu şindrilă veche; 15. Tudorache sin Din Roşca are casă bună, învălită cu blăni noao; 6. Ion sin Diaconu Udrea - casa este veche, şindrila este veche 17. Mărin sin Gheorghe - casa este bună, învălită cu coceni; 18. Mărin sin Licsandru - casa este bună, învălită cu coceni; 19. Licsandru sin Sandu are casă bună, învălită cu coceni; 20 [loc ilizibil] Casa este bună, învălită cu coceni; 21. Sin Radu are casă bună, învălită cu coceni şi nu este podită; 22. Gheorghe sin Stan Ghiberdeanu are casă noaoă, lucrată până-n pod; lemne sânt aduse, tăiate; 23. Nicolae sin Dan Roşca are casă bună, noao, lucrată până-n pod; 24. Din Roşca are casă bună, învălită cu şindrilă; 25. Stana Văduva are casă bună, învălită cu blăni; 26. Ion sin Gheorghe are bordei; 27. Mărin Balotă are bordei; 28. Sanda Văduva. Casa este bună; 29. Ion sin Radu are casă noao, lucrată până-n pod; lemnele [le] are dăplin; 30. Stoica sin Gheorghe are casă bună, învălită cu coceni; 31. Joiţa Văduva. 20 dă lemne nu sânt bune de loabe; 32. Mărin sin Dumitru - Casă bună, învălită cu coceni; 33. Stanciu sin Licsandru are casă bună, noao, lucrată până-n pod şi lemnele le are; 34. Stanciu cel Mare are casă bună, îmblănită; 35. Stanciu are casă bună, învălită cu coceni; 36. Dumitru sin Diaconu Pătruare bordei; 37. Popa Mirea are casă bună, şindrilită, învălită cu şindrilă; 38. Sima sin Ristea are casă bună, învălită cu blăni; 39. Cristina Diaconeasa Văduva are casă bună, învălită cu coceni; 40. Nedelea sin Barbu are casă bună, învălită cu blăni; 41. Popa Neacşu are casă bună, învălită cu şindrilă; 42. Radu sin Petre are casă bună, învălită cu coceni; 43. Diaconu Marin are casă bună, învălită cu blăni; 44. Stan Diaconu - casă bună, şindrilită; 45. Samfir sin Petru - doo tălpi şi o cosoroabă nu sânt bune; 46. Păuna Văduva - douăzeci de lemne oble rele; 47. Mareş sin Cstandin - casă bună, învălită cu coceni; 48. Ştefan sin Barbu - casă bună, învălită cu coceni; 49. Ştefan sin Barbu - casă bună, învălită cu coceni; 50. Popa Mărin - casă bună, învălită cu şindrilă..."[119].

La satul Bărbăteştii Zigoneni, din 53 de familii, unele aveau nevoie de toate lemnele casii, altele, de la pod în sus, altelor le trebuia „învălişul" sau podina, iar altele erau bune[120]. La Uda de Sus, marin sin Crăciun şi Luca zet Gore aveau nevoie fiecare de câte: 4 temeie, 300 bucăţi podină, 16 căpriori, 40 de laţi şi „învălişul", iar alţi trei locuitori doar „învălişul"[121]. În satul Merişanii de Jos, 26 de familii şi-au pregătit materialele trebuincioase şi celelalte 26 erau în curs de pregătire[122].

Pârcălabul, juratul şi cutierii din Bascovul de Sus se plâng Subocârmuirii de Piteşti, reclamând pe îngrijitorul Mănăstirii Cotmeana că le-au dat voi doar la „buşteni după jos şi la mesteceni i la plopi şi la carpeni, la lemne neroditoare, cu cuvânt că d. nu este proprietar, ca să ne dea voie, ci este arendaş. Şi noi, după jos, nu găsim nici o casă

119 *Ibidem*, f.f. 228-229.

120 *Ibidem*, f. 230.

121 *Ibidem*, f. 239.

122 *Ibidem*, f. 240.

bună, dar încă cei mai mulţi din lăcuitori au bordeie şi surle, dar şi cei care au case, să află şi acelea dărăpănate“[123].

La 27 ianuarie 1837, aleşii şi cutierii din Merişanii de Sus raportează: „noi, satul nostru, este de doăzăci familii numai, din care familii noi case s-au făcut noi cu toată pregătirea isprăvită acum, pă toamnă, numai sus să mute la locul dă linie, numai câte un rând dă temeie pă jos, pe care le-au şi făcut, iar cinci case sânt să să facă din nou, pentru că au bordeie“[124]. La 28 ianuarie, nemulţumit de felul cum pârcălabii şi aleşii s-au preocupat de pregătirea materialelor necesare aşezării caselor la linie, subocârmuitorul Plăşii Piteşti a orânduit câte un dorobanţ la un grup de 2-3 sau patru sate „ca să zorească pă juraţi şi ceilanţi lăcuitori îndărătnici a-şi face pregătirea materialurilor... în cel mai scurt soroc, şi pă toată ziua să pună îndatorire juraţilor să raportuiască ... de înaintările aceştii madele... căci, la din împotrivă abatere, atât juraţii şi pârcălabii, cât şi orânduiţii dorobanţi să vor dojeni, cu asprime“[125]. Juraţii sau aleşii satului Vâlcele informează că, „după straşnicile porunci şi după zorirea ce ne face Florea Dorobanţu... din şaizeci şi două de case, cu popi, cu diaconi şi cu văduve ce sânt în Mahaloa Crâmpotani pă moşia Tutanii, patruzeci dă case sânt gata cu toată pregătirea, numai să să mute la locu cel dă linie, iar cincisprăzece sânt pă jumătate şi sânt în lucrare. Şi acelea, în scurt soroc, să isprăvesc şi numai şapte sânt a să face din nou... cum şi moştenii Vălceleni, din 45 familii, cu popi, cu diaconi şi boiernaşi, 37 sânt casa gata, numai să să mute la linie cu toată pregătirea, şi 5 case sânt pă jumătate şi 3 sânt a să face din nou care, după zorul ce le dăm, sânt în lucrare şi, în scurt soroc, să săvârşăsc; cum şi în Mahalaoa Brătiască di la Vale, tot moşia Tutanii, din 26 de casă ce sânt, 12 case s-au gătit cu toată pregătirea, numai să să mute la linie, iar 13 s-au pregătit pă jumătate şi, în scut soroc, să săvârşesc, iar una este a să face din nou şi, după zorul ce le dăm, în scurt, vor lua săvârşire. De aceea, rugăm... a ni să ridica, dar, dorobanţul că, în scurt soroc, vom trimite răport dă toată săvârşirea“[126]. Pârcălabul şi aleşii satului Vărzari raportează că, din cele 14 familii, care trebuiau mutate, şapte au case noi, patru au cheresteaua gata, una pe jumătate şi una are 10 lemne. După săvârşirea lucrării, vor trimite alt raport[127]. La 29 ianuarie, juraţii din Tutana scriu Subocârmuirii că au umblat din casă în casă, au întocmit listă de materialele trebuincioase fiecăruia „şi au mers şi la arendaşul moşii de i-au făcut întrebare şi au zis că şindrilă pentru învăliş nu voieşte ca să ne lase să facem, ci să ne învălim casile cu ce om şti. Şi încă şi alte mai au lăcuitorii zăticnire cu păduraru d. arendaşului; umblând prin pădure, au luat topoarele lăcuitorilor clăcaşi... şi le ţine poprite şi nu au lăcuitorii cu ce să-şi facă materialurile...“[128]. La satul Budeasa, se alcătuieşte o listă nominală cu 83 de locuitori care aveau nevoie, unii doar de câte 5 tălpi ale casei, iar alţii de câte: 5 tălpi, 8 cosoroabe, 12 stâlpi, 6 grinzi, 12 căpriori, 200 sau 300 podini[129]. Şi aleşii din Băiculeşti fac listă nominală cu materialele

[123] *Ibidem*, f. 241.
[124] *Ibidem*, f. 242.
[125] *Ibidem*, f. 243.
[126] *Ibidem*, f. 245.
[127] *Ibidem*, f. 246.
[128] *Ibidem*, f. 256.
[129] *Ibidem*, f. 259.

necesare fiecărui clăcaş. De pildă, Florea sin Frâncea Murariu avea trebuinţă de: 6 temeie, 10 stâlpi, 80 păreţi, 10 grinzi, 8 cosoroabe, 200 blăni de pod, 12 căpriori, 8 străşini, 40 laţi şi 100 bucăţi şindrilă. la alţii, le trebuiau: 1050, 1080 sau 2000 bucăţi şindrilă[130]. La Găleşeşti, în urma cercetării întreprinse, aleşii şi logofătul satului constată că 50 de case sunt bune, iar ceilalţi urmează să-şi pregătească „cheresteaua necesară"[131]. Juraţii, pârcălabul şi vătăşeii satului Zigoneni arată că, în urma înţelegerii cu proprietarul, au tăiat cele şapte temeie necesare mutării caselor la linie[132]. Juraţii şi pârcălabii din Drăguţeşti şi Săpunari reclamă că, deşi au făcut foaie cu felurimea materialurilor trebuincioase fiecărui cetăţean (temeie, păreţi, cosoroabe, stâlpi, grinzi şi altele), îngrijitorul moşiei „nu ne-a dat voie în pădure, cu cuvânt că au raportuit la Cinstita Ocârmuire şi cum îi va vii răspunsul, aşa va urma; ci, fiindcă pă noi ne sâleşte dorobanţul cu bătăi spre a face materialurile după porunci, ne rugăm... spre a slobozi poruncă, după cum...va fi cu putinţă"[133]. La Săpata de Jos, 56 de case erau bune, 27 rele, bordeie şi coşari[134]. Pentru satul Bărbăteştii Zigoneni, era nevoie de 17 case noi. Pentru casa lui Costandin Drăgan, erau necesare: 5 temeie, 16 stâlpi, 8 proptele, 8 grinzi, 8 cosoroabe, 12 căpriori, 31 laţi, 250 podină, 6 blăni (uşi) şi 2 lăviţi[135]. La 2 februarie, juraţii şi pârcălabul din Richiţelele de Sus raportează progresele făcut în procurarea materialelor, din care cităm: „1-iu. Poşircă are casă nouă, lucrată până-n pod şi a mai făcut cosoraobe 4; 2. Preda sin Marin Căpuzaru au mai tăiat opt lemne, grinzi şi cosoroabe; 3. Anghel sin Panduru au tăiat: 2 temeie, 2 cosoroabe; 4. Maria Văduva au tăiat doo tălpi şi patru căpriori; 5. Ene Panduru a făcut toate lemnele casii şi le-au şi adus..."[136].

Sătenii din Măniceşti, aflaţi pe moşia Episcopiei de Argeş, se plâng că nu li se dă voie să taie nici un lemn[137]. Juraţii satului Valea Mărului arată că, mergând la „coconu Nae şi la coconu Pavlache Răteşti... ca să ceară lipsa lemnelor... nu au voit a le da, supt cuvânt că nu are"[138]. Subocârmuirea de Piteşti trimite raportul la Ocârmuire, iar aceasta o obligă a preda proprietarilor Răteşti un convent (adresă) în această pricină[139]. La jalba satului Slătioarele, ocârmuitorul C. Brătianu porunceşte subocârmuitorului de Piteşti „a înstrâmtora pă acel arendaş" să respecte poruncile trimise în această privinţă[140]. La Zigoneni, după cercetarea efectuată, s-a găsit o „lipsă dă toată cheresteaua caselor", la 17 familii, care le va fi asigurată de Sf. Episcopie, iar moşnenii îşi vor procura singuri lemnele necesare[141]. Pârcălabul şi Juraţii din Merişanii

[130] *Ibidem*, f.f. 260 şi 267.
[131] *Ibidem*, f. 261.
[132] *Ibidem*, f. 262.
[133] *Ibidem*, f. 263.
[134] *Ibidem*, f. 275.
[135] *Ibidem*, f. 276.
[136] *Ibidem*, f. 279.
[137] *Ibidem*, f. 280.
[138] *Ibidem*, f. 281.
[139] *Ibidem*, f.f. 282 şi 298.
[140] *Ibidem*, f. 293.
[141] *Ibidem*, f. 299.

de Sus raportau, prin dorobanţu Ion sin Ion Tabacu, care i-a zorit să-şi pregătească materialele că au terminat lucrarea „fără numai doao case sânt a să mai găti, dar sânt în lucrare. Şi, după îndreptarea vremii, cărând toată cheresteaua din pădure, vom da raport a ne arăta locul cel dă linie, ca să ne şi înlesnim"[142]. Pârcălabul şi juraţii din Merişanii de Jos raportează, tot prin Ion sin Ion Tabacu, că au pregătit toate materialele, „rămânând o puţintică lipsă". Unii au avut case noi, alţii doar „dă temelii", iar „cinci casă sânt a să face din nou"[143]. Până la 6 martie, la Zigoneni, 18 locuitori au pregătit: 83 temeie, 110 stâlpi, 28 poridă pereţi, 56 proptele, 73 grinzi, 91 cosoroabe, 34 căpriori, 90 laţi, 30 podină şi 20 blăni uşi. Cele mai multe a pregătit Mihai Belaria: 4 temeie, 4 stâlpi, 28 poridă pereţi, 1 grindă, 4 cosoroabe, 10 căpriori, 30 laţi, 30 podină şi 2 blăni uşi[144]. La satul Mângădeni, juraţii raportează că toate casele sânt bune, doar Ion sin Ilie Velea are casă nouă şi-i lipsesc „laţii casii nepuşi"[145]. La Lereşti, se terminase procurarea materialelor pentru 23 de locuitori, care sânt nominalizaţi, şi care au pregătit: 39 temeie, 20 cosoroabe, 5 grinzi căpriori şi 2650 de blăni pentru acoperiş. La cele 5 case noi, era necesară doar o grindă căprior[146].

La 20 martie 1837, Subocârmuirea Plăşii Piteşti susţinea că, „prin cele mai multe sate, s-au săvârşit aceste materialuri, numai cele care să află pă moşiile mănăstireşti, nefiind îngăduiţi lăcuitorii, până nu va veni dezlegare, s-au făcut mai puţine, prin lemnele ce au găsit pă jos"[147].

Clăcaşii lui Nae Drugănescu din Borleşti au tăiat lemne pentru prefacerea caselor şi cei ce au bordeie, pentru case noi, dar, venind proprietarul din Bucureşti, „au trimis ţigani şi ne-au luat zăloage, zicând că o să ne ia şi boii. Şi nucă are vre-o pădure, ci fagi şi anini şi plopi. Herbinte ne rugăm... ca să ni să facă dreptate. şi cum să poate, fiind noi clăcaşi, să cumpărăm pădure dintr-altă parte. Deosăbit că pari şi nuiele nu ne lasă să tăiem pentru trebuinţa noastră. Şi, dacă i-am zis că este porunca Stăpânirii, au înjurat şi pă Stăpânire, zicând că n-are treabă cu moşia d-lui. Apoi, noi să ne vindem boii şi să cumpărăm lemne şi d. caută plată la noi; vedem la coconu Mihăilă Berindei că le-a dat voie să taie cât îi va trebui fieşcărui lăcuitor"[148].

La 29 martie, Ocârmuirea pretinde ca, în trei zile, să se trimită o singură listă de materiale, iscălită şi de părinţii egumeni[149]. Juraţii şi sătenii din Borleşti, la 6 aprilie, dau înscris lui Florea Ceauş, din parte Subocârmuirii, că se vor muta, în trei săptămâni, „la locurile cele arătate, după primirea şi d. proprietarului"[150]. 10 familii de clăcaşi de pe moşia Băiculeşti a Sf. Episcopii Argeş se plâng că, pe de o parte, li s-a pus dorobanţ să-i zorească la pregătirea materialelor, şi, pe de altă parte, sunt opriţi a tăia cel mai „mic lemn". La 16 februarie, C. Brătianu porunceşte subocârmitorului local să ia

[142] *Ibidem*, f. 309.
[143] *Ibidem*, f. 310.
[144] *Ibidem*, f. 325.
[145] *Ibidem*, f. 326.
[146] *Ibidem*, f. 375.
[147] *Ibidem*, f. 376.
[148] *Ibidem*, f. 379.
[149] *Ibidem*, f. 381.
[150] *Ibidem*, f. 391.

măsuri de respectarea poruncilor, „ne mai dând prilej lăcuitorilor a veni la Ocârmuire cu asemenea reclamații"[151]. 28 de locuitori din satul Crestuşeştilor, aflați din moşi-strămoşi alături de Lunca Corbului, solicită Ocârmuirii să fie aşezați la linie, tot lângă Lunca Corbului, nu lângă Săpata, fiind depărtată de un ceas şi jumătate[152]. 16 săteni din cătunu Glâmbocu, satul Gura Bascovului, se jeluiesc Ocârmuirii că se intenționează mutarea lor în Gura Bascovului, iar ei sunt aşezați la linie şi au făcut biserică, iar „alt pământ, mai cu încăpere decât acesta nu avem, ca să ne mutăm pă moşie mânăstirească sau boierească"[153].

Moşnenii din cătunul Făcăleţeşti din satul Cocu arată că nu se por muta în Vale, neavând moşii acolo şi nefiind loc suficient: „Deşi s-ar putea găsi vre-un codru de prisos la ei, cum putem să ne dăm clăcaşi... Şi, mai vârtos, că cătunul nostru de cel din vale nu este depărtare mai mult decât aproape de o sută stânjeni. Şi sântem puşi aproape şi pă marginea drumului şi casele noastre sânt bune toate şi aşezate întocmai pă linie, în doao părți, şi cu ulița prin mijlocul nostru, care ne aflăm la numai douzăci şi două dă familii, afară din vre-o câțiva flăcăi care, nădăjduim că, în toamnă, să vor face şi ei familii. Dar, fiindcă un sat nu să poate alcătui mai jos dă cincizăci familii, alăturea cu noi să mai află, iarăşi, un cătun de douăzeci şi patru dă familii, ce i să zice Alimpeşti, tot cu împrejurările de mai sus arătate, la care socotim că, la catagrafia viitoare, ne vom face o tablă aceste amândouă cătune, iar satu Cocu din Vale va rămânea singur cu toată tabla, iarăşi pă cincizăci dă familii"[154].

La 24 iunie 1837, Subocârmuirea de Piteşti, în urma poruncii nr. 2515, scrie aleşilor tuturor satelor din subordine să îndemne, zi şi noapte, pe toți locuitorii pentru aşezarea caselor la linie, „fără câtuşi de puțină abatere sau zmintire, căci, apoi, voi, aleşii, veți fii în primejdie, ca unora ce [li] s-au dat tot felul de povețe"[155].

Moşnenii din Groşi în număr de 40 se plâng Ocârmuirii că, deşi se află pe moşia lor, lângă două biserici, Subocârmuire îi sileşte să se mute „pă vale". Argumentarea lor este următoarea: „dar, acolo, chiar ne avem toate locurile cele întocmite pentru semănăturile spre hrana noastră, drese din vremi cu gunoi şi altele. Şi nu ne mutăm pă asemenea locuri, căci şi toate fânețile tot pă această vale le avem, iar pă deal unde ne aflăm lăcuind în jurul bisericii, putem lăcui, căci şi izlazurile şi livezile de pruni le avem pă deal. de aceea... ne rugăm... ca să ne îngăduiască a lăcui tot în locurile noastre, ca nişte megieşi pă a noastră proprietate. Numai pă vre-o câțiva din cătun, ce sânt ceva mai depărtate, să-i aducă, alăturându-i, iarăşi, lângă cei mai mulți ce arătăm că sântem în jurul bisericii. Şi atunci, nu mai avem trebuință de altă linie"[156]. Ocârmuirea hotărăşte, la 3 mai, să rămână pe loc, fiind multe familii şi având şi biserică, aducând la linie pe cei depărtați[157].

---

[151] *Ibidem*, f. 412.
[152] *Ibidem*, f. 414.
[153] *Ibidem*, f. 415.
[154] *Ibidem*, f. 416.
[155] *Ibidem*, f. 420.
[156] *Ibidem*, f. 430.
[157] *Ibidem*, f. 426.

Subocârmuirea Piteştilor, la 3 iunie, scrie lui Drăghici Budişteanu să meargă la moşia Lipia a fratelui său, Ioan Budişteanu, şi să aşeze pe linie doar pe clăcaşii fratelui său, nu şi pe cei ai răzaşului Ioniţă Balotă, pentru că şi el a fost înştiinţat[158]. Tot la 8 iunie, Ocârmuirea informează pe subocârmuitorul de Piteşti că Samuil, egumenul Vieroşului, i-a comunicat că el a obligat pe clăcaşii din Gropeni să-şi surpe casele şi să se aşeze la linie în altă parte a moşiei, fără acordul năstavnicului. I se cere să se înţeleagă cu stareţul, conform cu poruncile şi instrucţiile trimise. La 24 iunie, subocârmuitorul răspunde că ştie bine instrucţiile şi poruncile, negând „a fi făcut vre-o asemenea urmare cu acei clăcaşi de la Gropeni“[159].

La 12 iunie, Subocârmuirea scrie tuturor juraţilor, pârcălabilor şi sătenilor plăşii sale să meargă la Groşi şi să ia exemplul cum, într-o săptămână, „au mutat toate casele, într-o frumoasă regulă la linie, încât aduce mulţumire inimii fiecărui privitor. Aceşti săteni au ştiut mai bine să preţuiască luminarea ce pot dobândi dintr-această bună întocmire. Şi, de acum, împlându-să de bucurie că s-au văzut apropiaţi de aceia cu care numai la trei-patru luni să putea vedea du prin văi şi dealuri“[160]. Lui Pandele Petre, arendaşul moşiei Poiana Lacului, aceiaşi Subocârmuire îi scrie să arate clăcaşilor cum să-şi aşeze casele la linie. Dacă nu ştie, să meargă la Groşi, pe moşia lui Nae Mărgineanu să ia exemplul, „că, împotrivă zăbovind, vei fii dumneata în toată răspunderea şi învinovăţirea, pentru pierdere vremii lăcuitorilor zadarnic, tocmai acum când s-au apropiat şi facerea opşteştii catagrafii, care a ei începere, neapărat, urmează a găsi toate satele aşezate la linie“[161].

La 13 iunie, pentru stabilirea locului aşezării caselor la linie, Subocârmuirea convoacă pe proprietari, la faţa locului, după cum urmează: La Dobrogostea, polcovnicul Istrate Micescu să fie prezent, luni, la 14 iunie; la Vărzari, proprietarii să vină tot luni, iar la Borleşti, Mihai Berindei şi Nae Drugănescu sunt convocaţi marţi, la 15 iunie[162]. C. Vărzaru, din Piteşti, răspunde că doreşte o amânare a aşezării caselor la linie, fiind deavalma cu unchiul său, Răducanu Vărzărea, până la isprăvirea hotărniciei ce este în lucru[163].

Juraţii şi 47 de săteni din Râjleţul Govorii arată că, din cei 80 de clăcaşi, 30 au fost mutaţi de către arendaşul Costandin Pantazi lângă satul Ciorâca, tot pe această moşie, „iar pă noi, 51 familii voieşte, din pizmă... a ne muta pă deal, cu depărtare dă biserică ca la jumătate de ceas şi mai bine. Iar, şi mai cu temei, este că sântem cu totul departe de apă. Sânt şi chiar grădinile noastre cu bucate pă deal, unde, de ne vom muta, sânt supuse stricăciunii, neapărat de vitele satului... Locu pă care noi cerem... este aproape de biserică şi de apă, este un câmp slobod, nu este nici de livede, nici de semănături ca... să pricinuim supărare venitului a să păgubi proprietarul cu ceva“[164]. La aceasta, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului să cerceteze şi, dacă împrejurările

[158] *Ibidem*, f. 431.

[159] *Ibidem*, f.f. 433-434.

[160] *Ibidem*, f.f. 435 şi 440.

[161] *Ibidem*, f. 436.

[162] *Ibidem*, f. 437.

[163] *Ibidem*, f. 438.

[164] *Ibidem*, f. 446.

relatate sunt adevărate, „pă de o parte, să facă jeluitorilor îndestulare... iar, pă de alta, să răportuieşti Ocârmuirii, cu desluşire, împrejurarea celor reclamarisite“[165].

Fiindcă egumenul Tutanei, Radu Liot, se află la Bucureşti, Subocârmuirea Piteştilor cere dezlegare Ocârmuirii să se înţeleagă cu arendaşul, Costandin Moraitu[166]. la 18 iunie, se scrie egumenului Coziei să împuternicească pe cineva pentru aşezarea clăcaşilor din Drăguţeşti, Săpunari şi Bărbăteştii Cotmenii, la linie[167]. În aceiaşi zi, se scrie îngrijitorului Episcopiei de Argeş, pentru satele: Mâniceşti, Zigoneni şi altele; arhimandritului Samuil, egumenul Mănăstirii Vieroş, pentru clăcaşii săi[168].

La 19 iunie, în satul Drăganu, din 83 de familii, 20 îşi aşezaseră casele la linie, iar „alelante sânt dărâmate grămadă jos“[169]. La Săpata de Jos, la 3 iunie, trei case erau „săvârşite de tot“, trei „şi căpriorite numai pă laţi“, 17 case „sânt făcute până-n pod“, iar celelalte „s-au cărat toate la linie şi lucrează oamenii la dânsele, că, până acum, de-abia le-am cărat“[170]. Poiana Lacului raportează, la 19 iunie, că 17 case s-au isprăvit, iar restul „să află, pă unile rotunjite, iar altele pă jumătate... Şi noi ne rugăm Cinstitei Ocârmuiri ca să ne mai păsuiască o săptămână de zile ca să ne săpăm porumbul, că ne prăpădim cu totul, că nu ne slăbeşte dorobanţu nicidecum. Şi toate casele s-au adunat la linie, iar trei oameni au dat jos“[171]. Preda sin Ilie, Ioan sin Preda, Ioan sin Stancea şi Ianache cer Ocârmuirii să-i lase să se mute la linie pe moşia lui Ioan Condeescu fiindcă, deşi au locuinţele pe moşiile lor, dar „hrana de bucate i de fân şi erbăritu de vite, adică izlazu, precum şi lemnele de foc ni le avem din vechime pe moşia d-lui Ion Condeescu“[172]. Până la 19 iunie, 12 case au fost mutate la linie, în Richiţelele de Jos[173]. Şi satul Bascov solicită amânarea cu o săptămână a mutării caselor, pentru a-şi săpa porumbul[174]. La Vâlcelele, două case sunt aduse la linie şi „încheiate“ şi 30 sunt stricate şi puse la linie[175]. În satul Dealul Bradului s-au „ridicat 25 de case, câteva şi învălite şi hălelalte s-au adus casele la linie“. Ele s-au aşezat de aşa natură, încât să „nu strice livezile dă pruni şi ogrăzile cu poame“. Se roagă şi ei să fie păsuiţi o săptămână de zile, „să mai săpăm şi noi la porumb, că rămânem săraci“. 12 case s-au construit pe la alte linii[176]. la Dobrogostea, patru case s-au refăcut până la „învăliş“ şi şase până în pod[177]. La Mogândineni, cinci locuitori şi-au adus casele la linie, dar „nu s-au ridicat până acum“[178].

---

165 *Ibidem*, f. 446ᵛ.
166 *Ibidem*, f. 447.
167 *Ibidem*, f. 448.
168 *Ibidem*, f.f. 448-450.
169 *Ibidem*, f. 451.
170 *Ibidem*, f. 452.
171 *Ibidem*, f. 454.
172 *Ibidem*, f. 455.
173 *Ibidem*, f. 466.
174 *Ibidem*, f. 467.
175 *Ibidem*, f. 468.
176 *Ibidem*, f. 469.
177 *Ibidem*, f. 470.
178 *Ibidem*, f. 471.

Aniţa Găleşeasca, proprietar, şi trei aleşi, „Din partea opştii şi pentru toţi enuriaşii" intervin pentru Răducanu Ţârcovnicu, fiul unicului preot din sat, să fie lăsat cu locuinţa lângă biserică, împotriva deciziei vistierului Petrache Tigveanu, subocârmuitorul plăşii, care vrea să-l mute, în altă parte, lângă clăcaşii săi. În caz că nu li se dă dreptate, „vom fi siliţi a răportui mai departe, căci nu suferim a vieţui dobitoceşte"[179].

Juraţii din Valea Mărului informează Subocârmuirea că au fost ridicate, până-n pod, şapte case pe moşia Pitarului Tache, şapte pe a coconului Pavlache şi una pe a cocoanei Anica[180]. Până la 25 iunie, se refăcuseră 75 de case, urmând a „să ridica şi celelalte"[181]. La Diconeşti, s-au aşezat la linie toate, dar „numai până-n pod"[182]. Şi la Râjleţul Govorii, „s-au aşezat la linie toate, dar numai 20 s-au lăţuit, au rămas numai pă învăliş, iar celelante sânt numai până în pod"[183]. La Băbana, şapte case erau gate şi oamenii intraseră în ele, iar celelealte 20 ajunseseră la acoperiş[184]. Aleşii satului Groşi raportau: „case, până acum, s-au aşezat 52, căpruite, lăţuite... şi pentru celelante, vom fi întocmai următori"[185]. La Drăganu, din 83 de familii, 53 s-au mutat la linie, iar celelalte vor fi gata „până sâmbăta viitoare"[186]. La Mogândăni, 11 case au fost ispăvite, şase sunt neisprăvite şi trei sunt neaduse la linie[187]. Proprietarul Ioan Belat, fiind bolnav şi neputându-se deplasa, roagă Subocârmuirea de Piteşti ca cei 12 clăcaşi ai săi „să să aşeze la linie, în preajma bisericii, la căminul părintesc, din prunii ce sânt la pomostul casii în sus, iar neîncăpând, poate a să aşeza dintr-ânşii, unul sau doi, şi din vale, lângă biserică"[188]. La satul Fieşti, de pe moşia Mitropoliei, „s-au mutat case la linie 16, iar din cele vechi s-au rădicat opt până-n pod şi cele din nou lucrează la iele"[189]. La Bascov, tot pe moşia Mitropoliei, s-au reconstruit 60 de case, iar „din cele făcute bune din vechi, s-au rădicat până în pod 20"[190]. Aleşii şi pârcălabul din Păduroiu arată că au aşezat la linie toate casele, „dar învălişul nu s-au pus la toate şi ne-a rămas porumbul nesăpat... de ticăloşia noastră, că porumbul nostru a îngălbenit"[191].

Moşnenii din „satul Uda de Sus, din funia Mercănească", reclamă pe Radu Preda şi pe Ion Manole, că vor să-i tragă la linie, lângă ei, unde sunt 21 de case, „iar noi

[179] *Ibidem*, f. 472.
[180] *Ibidem*, f. 474.
[181] *Ibidem*, f. 484.
[182] *Ibidem*, f. 485.
[183] *Ibidem*, f. 486.
[184] *Ibidem*, f. 487.
[185] *Ibidem*, f. 488.
[186] *Ibidem*, f. 489.
[187] *Ibidem*, f. 490.
[188] *Ibidem*, f. 491.
[189] *Ibidem*, f. 492.
[190] *Ibidem*, f. 502.
[191] *Ibidem*, f. 503.

suntem 54 de familii"[192]. Ocârmuirea scrie Subocârmuirii de Piteşti să-i lase a-şi întocmi linia pă moşia lor[193].

Moşnenii din Săpata de Jos reclamă domnului Alexandru Dimitrie Ghica, printre altele: „Şi satul nostru este strâns la un loc, iar nu risipit, şi împrejurul satului doă biserici, cu apă şi puţuri pentru dobitoace şi cu grădini cu pruni roditori bătrâni şi ci livezi înprejur. Casele ne sânt bune, zdravene, unele dintr-însele de zestre. Şi unde hălăduim este locul cu totul strâmt.

Acum, vedem că otcârmuitorul cu dorobanţi, s-au pus de ne dă casele jos, ne taie livezile de pomi, ne pune pă alte fâşii streine ale altor moşneni şi pă aceia pă fâneţile noastre, făcându-ne o amestecătură ca să nu să isprăvească gâlcevurile dintre noi niciodată şi să rămânem clăcaşi unul la altul.

De aceia, ne rugăm să fie poruncă către Cinstita Ocârmuire să rămânem tot în satul unde hălăduim, care şi de ne vom strămuta de acolo, ne prăpădim şi noi şi dobitoacele, rămâind şi bisericile pustii. Şi grădinile şi livezile ni se prăpădesc, iar pă cei mărginaşi, ne legăm că-i vom strânge pe toţi la un loc, în sat, pă ale lor fâşii de moşii"[194].

Satele Richiţelele de Jos, Richiţelele de Sus şi Bogdanu reclamă Ocârmuirii că subocârmuitorul plăşii „ne supune a ne strămuta de unde suntem adunaţi ca să ne ducă casele în vale, spre aşezeare la linie, unde într-acest loc ce d. voeşte, ne avem toată hrana caselor noastre. De aceia... să poruncească... ca să ne lase unde ne aflăm, făcând linia după orânduială. Şi adunând şi mărginitele case du pân prejur, a le pune după cererea Cinstitei Stăpâniri... Pentru că dacă vom merge cu dărăpănarea caselor, precum cere d. suptocârmuitorul, atuncea putem a rămânea ca nişte muritori de foame, ne mai având unde ne face ponovurile întru toată viaţa, cum şi pentru apă ne este cu mare vătămare"[195]. Ocârmuirea porunceşte să se cerceteze jalba şi, dacă vor fi vătamaţi, la mutare, „trebuie să privească la a lor înlesnire şi să-i lase unde îşi pot avea îndemânarea tot pă a lor moşie"[196].

Până la 30 iunie 1837, la Păduroiu de Jos, se terminase refacerea la linie a 16 case, iar altele 11 erau doar transportate[197]. Cu această ocazie, Arsenie Dorobanţu, care fusese plecat 30 de zile, cere voie să meargă acasă să-şi sape porumbul, având şi calul şchiop[198].

Juraţii din Prundu raportează, la 3 iulie: 15 case s-au lăţuit la linie, 14 s-au căpriorit, 3 sunt nedesfăcute, 8 sunt să se mai aducă şi 20 sunt făcute până-n pod[199]. La Dealu Bradului, „S-au rădicat câteva până-n pod şi câteva s-au şi învălit şi au băgat şi pământ în ele. Şi mai sânt patru case, lemnele aduse şi neridicate"[200]. Juraţii din Săpata

[192] *Ibidem*, f. 504.
[193] *Ibidem*, f. 504^v.
[194] *Ibidem*, f. 506.
[195] *Ibidem*, f. 507.
[196] *Ibidem*, f. 514.
[197] *Ibidem*, f. 508.
[198] *Ibidem*.
[199] *Ibidem*, f. 510.
[200] *Ibidem*, f. 521.

de Sus raportează: „6 lucrate până în pod; în linia Drăghiceştilor, să află 18 tot asemenea; în linia de la biserică, să află tot asemenea. Şi celelalte sunt în lucrare. Iară, ne-am ruga... ca să ne mai păsuiţi o săptămână de zile să săpăm săracii de noi porumbii, că ne prăpădim cu totu"[201]. La Râjleţu Govorii, „S-au ridicat în Vale, în Vede, spre Diconeşti, 32 de case până-n pod şi pă Dealul Găvăneştilor case 35 învelite; în Ciorica, 13 case"[202]. La Săpata de Jos, 22 de case au fost ridicate până-n pod, 11 au fost căpriorite şi 19 lăţuite. „Iar celelalte, sânt începute..."[203]. La Richiţelele de Jos, „s-au cărat toate casele la linie şi 15 s-au clădit, iar 29 sânt numai cărate şi neclădite"[204]. Aleşii din Dobrogostea raportează că 25 de case „s-au săvârşit la aşezarea liniei"[205]. La Băbana, juraţii raportează terminarea aşezării caselor la linie şi mutarea locuitorilor în ele[206].

La 6 iulie 1837, arendaşul moşiei din Râjleţu Govorii scrie subocârmuitorului plăşii că a făcut trei cătune, „din care un cătun să aşează lângă biserică unde au cerut, altul în deal cu apropiere cu cel din Vedea, al treilea să aşează în vale, la Vedea. Şi făcându-le întrebare cu a cui voie aşează casile acolo în Valea Vedii şi arătară că din porunca d. suptocârmuitor, mirare mai cu prisos cum d-au dat această voie să aşeze casile la mijlocu moşii, la semănături şi livezi, în vreme ce această putere nu ţi s-au dat de Stăpânire; de vreme ce d. ai urmat într-acest chip, fac cunoscut d. să porunceşti a să rădica casile dă acolo şi a să muta unde i s-au însemnat de mine, sau în deal sau pă Vedea, unde s-au aşezat casile cele mai multe. Împotrivă, câtă pagubă să va urma pă moşie, voi face pretenţie spre despăgubire de la dumneata"[207].

La 9 iulie, în urma solicitării medelnicerului Ioan Budişteanu, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Piteşti să amâne aşezarea caselor la linie pentru câteva zile, ca să se poată săpa porumbul[208].

Aleşii satului Richiţelele de Jos raportează, la 10 iulie: „18 case s-au lăţuit, numai învălişu lipseşte şi 13 ridicate până-n pod şi 17 cărate şi 32 nestrămutate"[209]. Satul Păduroiu de Jos trimite următorul raport: „Pă linia din vale s-au aşezat 52 dă case, 18 case s-au învălit, 16 s-au lăţuit... şi 18 sânt cu totu... necăpriorite. Şi pă linia din deal, s-au aşezat 25 de case şi s-au învălit case 5 şicase 11 s-au lăţuit şi case 8 sânt numai rătunde cu lăţuit. Şi Badea Tomescu n-are casă şi el zace de lingoare şi muierea şi cu copii"[210]. La Borleşti, până la 10 iulie, toate casele au fost mutate la locul arătat, unele fiind învelite, iar le celelalte, se continuă lucrul[211]. În Richiţelele de Jos, tot până la 10 iulie, „18 s-au lăţuit, numai învălişu lipseşte şi 13 ridicate până în pod şi 17 cărate

[201] *Ibidem*, f. 523.
[202] *Ibidem*, f. 524.
[203] *Ibidem*, f. 525.
[204] *Ibidem*, f. 526.
[205] *Ibidem*, f. 527.
[206] *Ibidem*, f. 536.
[207] *Ibidem*, f. 538.
[208] *Ibidem*, f. 541.
[209] *Ibidem*, f. 542.
[210] *Ibidem*, f. 543.
[211] *Ibidem*, f. 544.

şi 32 nestrămutate, fiind venite în linie"[212]. La Uda de Sus, se mutaseră numai jumătate şi nici nu fuseseră ridicate[213]. La Păduroiu de Sus, se mutaseră toate casele „şi le-am învălit mai mult de jumătate, iară unii... n-au cu ce le învăli"[214]. La satul Lipia, 19 case erau lăţuite, 2 ridicate până-n pod şi „5 surpate, netrase la linie"[215], iar la Măgândineni: 22 erau deja la linie, 17 s-au lăţuit şi „7 sunt la linie nefăcute"[216]. În satu Cocu, „8 s-au zidit până în podină, în linie, 9 să află surpate şi neaduse în linie şi neisprăvite şi 23 să află să află nesurpate"[217]. La Săpata de Jos, 26 de case fuseseră ridicate până în pod, 10 căpriorite şi 31 şindrilite[218]. La Popeşti, 12 cse erau zidite până în pod, 11 surpate şi aduse la linie şi 13 nesurpate[219]. La Păduroiu de Sus, 30 de case erau învelite, 12 numai lăţuite, 6 făcute până în pod, iar 4 nu au fost stricate, fiind aşezate la linie[220]. Rapoarte similare despre stadiul aşezării caselor la linie au mai fost trimise de satele: Săpata de Sus, Sămara, Păduroiu de Jos, Poiana Lacului, Mogândineni, Richiţelele de Sus, Zigoneni, Richiţelele de Jos, Uda de Jos etc[221].

Ioan Mărăcinescu, „ipistatu moşii Valea Mărului a d. pitarului Tache Zilub", informează că, după ce au „aşezat în vale toate casile, lucrându-le până în pod, şi, din voia lui Dumnezeu, au ieşit apă", solicită ca Subocârmuirea să trimită un om, pentru a se „muta în deal"[222]. 39 de locuitori din Cocu arată că satul lor este compus din trei cătune: Limpeşti, Făcăleţi şi Cocu. Ei sunt aşezaţi „în linie, pă vale în sus şi drumul cel mare pântre noi, iar pentru cele două cătune cum să va chibzui... Iar pentru noi, ne rugăm fierbinte... ca să nu ne strămutăm din locurile şi pomosturile noastre şi nici că mai e loc întins şi mai bun de linie decât unde ne aflăm cu casăle, astăzi, aşezaţi şi lângă sfânta biserică"[223].

În august 1837, Subocârmuirea de Piteşti scrie aleşilor din Râjleţul Govorii: „Dumnealui C. Mălurescu, epistatu Mănpstirii Govorii, prin hârtia ce au trimis Supocârmuirii, au făcut arătare că lăcuitorii dintr-acel sat s-ar fi aşezat la linie în luncă, unde-şi au locurile de hrană, iar nu unde din partea proprietăţii au arătat dumnealui arendaşu, chir Hristea Pantazi, după care, măcar că s-au mai orânduit Radu Puică dorobanţ a sili pă aceia ce de sineşi s-au pus unde au voit şi la loc pricinuitor de pagubă mănăstirii, dar vi se scrie şi voao ca, îndată după săvârşirea coasii şi strânsurii fânului, precum şi a strângerii prunelor, să-i siliţi, cu zi, cu noapte, a lua sfârşit şi aşezarea caselor pă linie, acolo unde s-au hotărît şi unde iaste poziţia locului... căci înpotrivă, voi

212 *Ibidem*, f. 554.
213 *Ibidem*, f. 555.
214 *Ibidem*, f. 556.
215 *Ibidem*, f. 557.
216 *Ibidem*, f. 558.
217 *Ibidem*, f. 559.
218 *Ibidem*, f.f. 560 şi 563.
219 *Ibidem*, f. 561.
220 *Ibidem*, f. 570.
221 *Ibidem*, f.f. 571-595.
222 *Ibidem*, f. 577.
223 *Ibidem*, f. 603.

veţi fi sub toată răspunderea şi căzuţi în mare primejdie"[224]. În urma poruncii Ocârmuirii de Argeş, care a trimis pe pomojnicul Dinu Mălaimare la faţa locului, Subocârmuirea de Piteşti porunceşte aleşilor din Băscovelu ca acel sat „să să aşeze în doaoă cătune, adecă jumătate în câmpia ce este acolo cu a proprietarului de cârciuma Schitului Bascovu, unde şi semne au pus şi jumătate într-altă câmpie ce să află mai di la vale de Stan Gaiţă juratul, tot pă acea moşie Bascovu, fiind amândouă aceste poziţii pă Drumul cel Mare al Olacului şi cu apropiere una de alta, dar şi, printr-aceasta, straşnic vi să mai porunceşte ca, coasă şi strângerea fânului şi a prunelor, îndată să puneţi toată silinţa asupra tuturor lăcuitorilor acelui sat ca să-şi clădească toţi casele regulat la linie în arătatele de mai sus doaoă poziţii cercetate de dumnealui pomojnicul, spre precurmarea a orice pricinuire întru aceasta cu drăgănenii"[225].

Ocârmuirea de Argeş porunceşte subocârmuitorului de Piteşti ca, împreună cu Postelnicul Gheorghe, îngrijitorul moşiilor Cotmenei, să grăbească stabilirea locului aşezării caselor la linie[226].

La 28 iulie, Costandin Pantazi reclamă Subocârmuirii de Piteşti pe juraţii: Ion Moţu şi Tudor sin Ion că, „până astăzi casile lor stau întregi, nu le-au mutat la linie, cu cuvânt ca să taie alte lemne din pădure să-şi facă noi şi acelea să şază la locul lor. Casăle lor sânt bune şi cu chresteaua noă. De aceia, rog pă Cinstita Suptocârmuire să binevoiască a-i străşnici a nu tăia măcar un lemn şi să-şi mute acele case"[227].

Arsenie Rusu din Găleşeşti reclamă Ocârmuirii pe Mateiaş Găleşescu că, după ce şi-au dus lemnele la locul arătat de Subocârmuire şi de aleşii satului, coconul Mateiaş îi trage lemnele la alt loc, nu în rând cu clăcaşii. În urma refuzului său, „au pus ţiganii şi m-au ţinut şi m-au bătut, din care şi patima mea să va vedea şi scăpând din mâinile lui, am alergat la Cinstita Ocârmuire"[228]. ocârmuirea porunceşte să i se facă „îndestulare"[229].

La 7 august, Subocârmuirea de Piteşti porunceşte straşnic aleşilor din Prundu ca, a doua zi, în vederea stabilirii locului aşezării caselor la linie să anunţe pe toţi clăcaşii moşiei Goleşti şi pe ceilalţi locuitori să fie prezenţi, căci va veni acolo şi îngrijitorul moşiei, Vasile Rădulescu[230].

În urma poruncii Ocârmuirii, Subocârmuirea de Piteşti scrie aleşilor din satele plăşii sale ca să fie lăsaţi chirigii care transportă sare de la ocne să-ş facă transporturile solicitate, urmând ca, după aceia, să-şi aşeze şi ei casele la linie[231].

La 31 august, Subocârmuirea Piteştilor poruncea tuturor aleşilor satelor plăşii să trimită „listă de numele tuturor celor aşezaţi şi mutaţi în casele la linie, iar, pă de

---

[224] *Ibidem*, f. 605.
[225] *Ibidem*, f.f. 606-607.
[226] *Ibidem*, f. 608.
[227] *Ibidem*, f. 609.
[228] *Ibidem*, f. 611.
[229] *Ibidem*, f. 614.
[230] *Ibidem*, f. 612.
[231] *Ibidem*, f.f. 624-625.

alta, pentru lăcuitorii aceia ce au lăsat în batalisire această Înaltă Stăpânească poruncă să le faceţi cel mai straşnic mumbaşârlâc a să muta“[232].

Satul Uda de Jos trimitea o listă cu 20 de locuitori mutaţi, precizând că, într-o săptămână sau două, vor intra şi ceilalţi „prin case“[233]. La satul Groşi, erau 11 case gata, 9 bune şi 28 căpriorite[234].

„Tot satu Gura Bascovului“, nemulţumit de locul ales pentru mutarea caselor la linie, „în văi şi dealuri“ şi depărtat de biserică, solicită Ocârmuirii să trimită un alt om pentru a le fixa un loc mai potrivit[235]. Ocârmuitorul Nicolae Cătăneţi stabileşte ca însuşi subocârmuitorul şi cu proprietarul să stabilească linia, la faţa locului, spre mulţumirea locuitorilor şi a proprietarului[236].

Aleşii din Râjleţu Vieroş raportau, la 5 septembrie, că toţi locuitorii s-au aşezat în casele mutate le linie[237]. La zorul făcut de juraţi, şi la Diconeşti, au intrat locuitorii în casele noi[238]. Satul Lereşti cere voie să se constituie în trei cătune, deoarece în Vede, „în vremea înnecăturii, au luat apa lemne şi acuma numiţii săteni nu mai vor să se mute la acea linie“[239]. În satul valea Mare, în 43 de case s-au mutat oamenii, iar alte 42 sunt făcute până în pod şi se continuă lucrul la ele[240]. La Lereşti, în 15 case se mutaseră oamenii în ele, 20 erau fărâmate şi cărate la linie şi 15 case erau nestricate, de vină fiind coconu Ghiţă, fostul subocârmuitor, care nu venise să le arate locul mutării[241]. Aleşii din Ungureni raportează, la 10 septembrie, că: „S-au isprăvit linia de tot şi 15 lăcuitori ai intrat în case, cu tot calabalâcul lor, dar ceilalţi să gătesc şi aceia“[242]. La Richiţelele de Sus 14 familii intraseră în casele refăcute, iar alte 25 de case erau gata, dar erau încă nelocuite[243]. La Băbana, 36 de familii se mutaseră în noile case, iar alţi 25 nu şi le isprăviseră şi, deci, nici nu se putuseră muta[244]. Şi la Groşi, se mutaseră 46 de familii., până la 22 septembrie[245]. Aleşii din Cocu trimit următorul raport: 18 case din cătunu Făcăleşeşti sunt mutate la linie şi locuite, „22 case, care sânt la cătunu Alepişti şi sânt tot de satu Cocului aşăzaţi, sânt casele isprăvite, învălite numai, pomosti nu s-au băgat prin toate şi coşuri n-au făcut până acuma. Valea Coculului, care să află 40 de familii, cu birnici şi cu nemernici şi cu văduve, să află cu casăle mutate la linie, unii cu ele zidite până la podină, altele isprăvite numai cu coşuri.

---

[232] *Ibidem*, f. 628.
[233] *Ibidem*, f. 630.
[234] *Ibidem*, f.f. 632-633.
[235] *Ibidem*, f. 642.
[236] *Ibidem*, f. 642ᵛ.
[237] *Ibidem*, f. 645.
[238] *Ibidem*, f. 646.
[239] *Ibidem*, f. 647.
[240] *Ibidem*, f. 649.
[241] *Ibidem*, f. 650.
[242] *Ibidem*, f. 653.
[243] *Ibidem*, f.f. 644-665.
[244] *Ibidem*, f.f. 666-667.
[245] *Ibidem*, f. 668.

Şi mai sânt şi nemutate"[246]. La Dobrogostea 31 de case erau aşezate la linie şi altele opt nu se aflau la locul ordonat[247]. Aleşii din Găvana raportau, la 11 septembrie, că proprietarii încă nu le-au arătat locul unde să se mute[248]. Juraţii din Borleşti raportau, la 11 septembrie, că: toate casele s-au mutat la linie, „dar n-au cu ce le învăli, până n-or culege porumbii, să taie cocenii şi să le învălească"[249].

Locuitorii şi aleşii satului Sămara reclamă opt familii depărtate de sat, „cale de un ceas şi mai bine, peste văi şi peste ape, în mijlocul unii păduri, deci la acel cap de moşie unde lăcuiesc numiţii este toată hrana satului, a moştenilor: livezi de fân, porumb i grâne, feluri producturi şi păduri, oprituri. şi multă pagubă avem din partea lor... Şi s-au aşezat satul bine, frumos, care şi pă a lui proprietate s-au încăputat, care cu schimburi, care cum au putut. Acum, vedem că dă poruncă ca să ne spargă linia satului şi să-şi ridice casăle să le întoarcă înapoi, să-şi facă linie acolo, în pădure. Şi acum linia noastră rămâne de râs"[250].

La Băbana, toţi locuitorii se aşezaseră în casele noi, „dar unii dintre din dânşii mai au de lipit"[251]. Moştenii din Vâlcelile cer Ocârmuirii să fie lăsaţi în două cătune, pentru că se află pe câte zece stânjeni de moşie câte patru şi cinci case. „Şi dintr-aceste case, câteva sânt la linie, iar dintr-însele, mai sânt abătute mai pă alături, tot cu apropiere, tot pă câmp. Şi osăbit dă aceasta, mai sânt case cincisprezece mai d-asupra, într-un deal, tot la loc bun, tot cu apropiere de cele din vale"[252]. Subocârmuirea Piteştilor primeşte poruncă să cerceteze şi, dacă arătarea va fi adevărată, „să urmeze porunca Ocârmuirii ce li s-a trimis cu nr. 3646 iulie 6"[253]. În baza acestei dispoziţii, Subocârmuirea solicită lui Iancu Spiru să meargă la faţa locului şi să stabilească unde să se facă linia satului. Dacă se va face pe deal, se vor aduce cei din vale şi invers[254]. Sătenii din Topana roagă Ocârmuirea să trimită delegat care să studieze la faţa locului şi să-i mute în Dealul Crânguţeştilor şi al Codrilor, nu unde vrea arendaşul, căci acolo este pericol de înec. Nicolae Cătăneţ porunceşte subocârmuitorului să cerceteze şi „să să găsească alt loc cu o poziţie bună, unde nici lor, nici proprietarului să nu să aducă vre-o supărare... grăbind săvârşirea acestei însărcinări, pentru căci toamna au venit, iarna s-au apropiat şi frigul s-a îngroşat şi lăcuitorii încă până acum nu şi-au pus casele la linie şi o să ajungă a pătimi de asprimea vremii"[255].

Aleşii din Râjleţul Vieroşu raportează că Preda sin Ioan a avut casa „lângă biserică în linia acelui deal, prin care şi noi ştim că l-au bătut acel dorobanţ şi i-au mutat casa în alt deal"[256]. La Mogâldeni, până la 15 septembrie, se mutaseră nouă

---

246 *Ibidem*, f.f. 669-674.
247 *Ibidem*, f. 670.
248 *Ibidem*, f. 682.
249 *Ibidem*, f. 683.
250 *Ibidem*, f. 684.
251 *Ibidem*, f. 685.
252 *Ibidem*, f. 686.
253 *Ibidem*, f. 686^{v}.
254 *Ibidem*, f. 687.
255 *Ibidem*, f.f. 695 şi 688.
256 *Ibidem*, f. 690.

locuitori la linie şi intraseră în case[257]. 20 de familii de moşneni din Uda de Sus revin la reclamaţia făcută cu două săptămâni în urmă, deoarece „şădem cu casele stricate şi vedem că vine iarna în care ne apucă pă câmpuri, că voesc alţi alăturaşi cu moşii ca să ne tragă la linie pă moşia lor, unde noi avem moşie moştenească cu lărgime şi, după jalba ce am dat până acum, nu ni s-au făcut nici o urmare"[258]. Ocârmuirea porunceşte, la 15 septembrie, „a odihni pă jăluitori... Iar... pă de o parte, să privegheze a nu să năpăstui oamenii de a-şi lăsa ohavnica lor proprietate şi a să numi clăcaşi pă moşii streine, iar pă de alta... să-i laşi deodată nesupăraţi până vei avea al doilea poruncă de urmare"[259].

Satul Băscovel jeluieşte Ocârmuirii să amâne până în primăvară aşezarea caselor la linie şi stabilirea definitivă a locului: „toată vara şi tot într-una au fost ploi şi înnecături, încât ni s-au înnecat şi şasă casă din cele care le dusesem să le aşezăm la linie... din care pricină de zmăcinuiri nici nu ştim cu temei unde să ne aşezăm. Şi ne-au stătut şi vremea cu totul înpotrivă. Acum, ne vedem cu totul înpotrivă zoriţi cu mumbaşir de către Cinstita Suptocârmuire a ne muta unde d. pomoşnicu ne-au arătat, neavând nici un fel de gătire acolo, din pricina potoapelor de ploi ce s-au urmat.

De aceia, cu plângere şi fierbinţi lacrămi, ne rugăm Cinstitei Ocârmuiri, fiindcă este vremea strânsurilor la toate după câmp, a să slobozi o cinstită poruncă ... a rămânea nesupăraţi până în primăvară"[260]. Ocârmuirea la acceptă cererea[261].

Mai multe familii (37) din Valea Boborii, satul Uda de Jos, solicită să fie aşezate în linie tot în cătunul lor, iar Ocârmuirea este de acord să-i aşeze tot pe proprietatea lor, „atâta numai să dea chezăşie unul pentru altul... că-şi vor întocmi strejuirea de noapte şi de ziua i vătăşel ca pe toată săptămâna, de doă ori, să aducă răspuns Suptocârmuirii de orice întâmplare, cum şi la înprejurări de călcare a cuiva şi de către făcătorii de rele, ori înăuntru cătunului lor sau înprejurul cătunului să fie răspunzători"[262].

La 15 septembrie 1837, Ocârmuirea Argeşului porunceşte Subocârmuirii de Piteşti să trimită, în trei zile, liste „de câte sate s-au aşezat la linie şi alta de câte nu s-au aşezat, arătând în fiecare listă şi suma caselor fieşcăruia sat"[263].

Un număr de 20 de case din Uda de Sus, ce alcătuiesc un cătunaş, „pă un deal frumos şi cu toate cele întrebuinţate apropiate şi pă moşiile noastre şi câteva case nici nu ne-au stricat până acum, iar câteva s-au stricat, şi acum au venit ca să le strice şi pe celelante. De aceia, plecaţi, ne rugăm... fiindcă şi până acum am fost apăraţi... să fie cinstita porunca dumneavoastră a nu le mai strica aceste case, cât şi cele ce să află acum batalisite să să aducă a le pune tot pă pomosturile lor, fiindcă acolo unde s-au strămutat na apucă a da... câte un galben înpărătesc"[264].

---

257 *Ibidem*, f. 691.

258 *Ibidem*, f. 702.

259 *Ibidem*, f. 702v.

260 *Ibidem*, f. 703.

261 *Ibidem*, f. 720.

262 *Ibidem*, f. 718, 704 şi 705.

263 *Ibidem*, f. 707.

264 *Ibidem*, f. 714 şi 709.

Satul Drăguţeşti de pe moşia Sf. Mănăstiri Cotmeana arată că „ni s-au hotărît de sfinţia sa răposatul părintele Daniil, fostul egumen, i de d. suptocârmuitorul ce au fost ca să se aşeze casile pă linie în doo cătune, adică unul în Dealul Boului şi altul la d. postelnicu Din Drăguţi, între care să află şi sfânta biserică la mijloc şi care, după acele hotărâri, s-au făcut şi Casa de Sfat şi pătulelele de rezervă. Şi acum, vedem că d. postelnicu Gheorghe, epistatul moşiei, ne-au arătat că l-au orânduit părintele arhimandritu Cozii ca să punem linia în Dubercea, unde este cu depărtare de sfânta biserică şi de Casa de Sfat i de toate cuprinsurile noastre.

Aşa şi noi... ne-am dus la Sfinţia Sa părintele arhimandritu Cozii de am jăluit şi aşa ne-au spus că n-au ştiut că avem biserică deosebită în sat şi pentru că n-au ştiut au dat poruncă la d. epistatu moşii de a ne muta în Dubercea. Iar după jăluinţa noastră, au slobozit iarăşi poruncă la d. epistau moşii, de a ne lăsa tot unde s-au hotărît mai dinainte, iar d. epistatu moşiei nu ne îngăduieşte unde s-au hotărît mai din nainte şi lângă sfânta biserică"[265]. La 19 septembrie, N. Cătăneţi porunceşte subocârmuitorului de Piteşti, „dacă cătunul jeluitorilor va fi dă 47 case şi cu apropiere dă sfânta biserică, iar celălalt cătun numai de şase case, apoi să nu îngăduiască pă arendaş a face această pornire, adică a trage pă cei mai mulţi la cei puţini"[266].

Preda lui Ion Pârcălabu din Râjleţu Govorii reclamă că, deşi avea casa la linie, lângă biserică, „m-am pomenit într-o sară cu un dorobanţ şi au început a mă bate numai pă mine dintre ceilanţi, că numai eu să-mi caut car şi să-mi spargă casa şi să mi-o duc pă alte dealuri, unde eu nu-mi am acolea nici un fel de prisoase şi să-mi las acolea porumbii şi via, pomostul ce mi l-am întemeiat de la moşii, strămoşii miei, puindu-mă de le-am tăiat de frică şi cu bătăi şi doă găini de le-am dat de au mâncat. Şi le-am dat şi doă oca rachiu"[267]. Ocârmuirea porunceşte, la 18 septembrie, dacă arătarea jeluitorului va fi adevărată, să certe pe cei doi dorobanţi, „cu câte zece toiege la spate, apoi să-i îndatorezi a plăti găinile şi rachiu, căci trebuia să se mulţumească cu ceia ce ar fi putut jeluitorul să le dea, iar pentru casă, dă vreme ce are pomostul său care cade în mijlocul liniei caselor făcute în sat , prea rău i-a fost urmarea de l-au mutat în loc strein... ci negreşit să aibă voie să se întoarcă în pomostul său şi acolo să-şi aşeze casa în linie"[268].

Moştenii din cătunu Gulerţii, satul Uda de Jos, arată că sunt 15 familii „şăzători pă moşia noastră, cu casă toate strânse la un loc şi pusă pe Drumul cel Mare al Piteştilor şi u vii şi livezi de pruni de la moşii noştri în pomosturi şi aproape şi de sfânta biserică de Râjleţu Vieroşului, fiind între noi... şi s-au fost şi poruncit de a rămânea nesupăraţi şi nestrămutaţi la altă parte, ci a ne aşeza casele la linie acolea unde de mai înainte ne-am aflat din vechime şăzători; acum, ne pomenim cu mumbaşir i dorobanţ de către C. Suptocârmuire de a ne muta casăle peste doă sate... unde nu avem nici locuri şi nici un fel de prisos şi din moşia noastră să fim clăcaşi la alţii, care

[265] *Ibidem*, f. 712-711.
[266] *Ibidem*, f. 711.
[267] *Ibidem*, f. 723 şi 740.
[268] *Ibidem*, f. 740.

socotesc că nu va fi suferit la auzul C. Stăpâniri"[269]. Ocârmuirea porunceşte să li se facă „îndestulare", în conformitate cu porunca nr. 6258[270].

Sătenii moşteni din Groşi reclamă pe aleşi că, deşi unii dintre ei s-au strămutat la linie şi alţii lucrează la ele, „Acum, pă unde am şezut mai înainte, avem pometuri şi vii şi avem câte o pimniţă, cramă, pă unde avem viile şi pometurile, care acelea ne fac trebuinţă acolo; acum, ne-am pomenit cu numiţii aleşi că ne-au surpat acele pimniţe şi ce-au găsit pă într-însele au surpat şi au vărsat, la care ne-au omorât şi din stupi la unii din noi. La care, la unii din noi, ne-au găsit femeile... şi le-au bătut cât au vrut, la care şi oamenii în sat nu au rămas niciunul nebătut"[271]. La aceasta, Ocârmuirea hotărăşte ca subocârmuitorul „să cerceteze şi, dacă însuşi va cunoaşte că acele pivniţe le sânt jeluitorilor de neapărată trebuinţă a le avea într-acele locuri, apoi li se va da bună pace, iar pentru ceea ce să atinge de îndărătniciile cu care zic jeluitorii că să poartă pântre dânşii acei juraţi, să cerceteze şi dovedindu-le adevărate, atunci le va arăta jeluitorilor ca să facă alegere dă alţii, care ei să vor trimite la ocârmuire, cu raportu acei Suptocârmuiri, spre a să înainta şi de aici, la Cinstita Judecătorie ca să-şi ia întărire de aleşi"[272].

Grigorie Iorgu, arendaşul moşiei Râjleţurile, reclamă Subocârmuirii că toţi locuitorii s-au mutat la linie, cu excepţia aleşilor. datorită lor, nici sătenii nu zoresc terminarea lucrării. Subocârmuirea porunceşte bumbaşirilor orânduiţi la Râjleţurile să să zorească şi pe juraţii satelor Râjleţurile şi Diconeşti să se aşeze la linie[273].

Sătenii din Poloeşti şi Prosteşti, „moşteni din vechime" reclamă Ocârmuirii că au fost cu satul Popeşti „de-a valma, iar de la leatu 824, din poruncă gospod., ne-au fost făcut-o petece la hotărnicia ce ni s-au fost făcut atunci. Şi suntem noi zece familii cu casăle noastre cătun deosăbit... şi vedem că acum au venit mumbaşir dorobanţ... şi ne zoreşte cu totul, înpotrivindu-ne mutării la altă parte, unde noi acolo nu avem nici un fele de prisoase, să fim clăcaşi din bună moşia noastră... pă moşii streine.

De aceia, cu plângere, ne rugăm a fi nesupăraţi până în primăvară de a ne putea căuta şi noi de agoniseala casii, fiind de acum înainte şi vreme de iarnă şi precum C. Ocârmuire va găsi de cuviinţă, căci... noi ne aflăm şezători pă moşia ...noastră strămoşească"[274]. Jalba este dată în cercetarea Subocârmuirii, pentru a se găsi o soluţie optimă şi pentru jeluitori şi pentru aşezarea caselor la linie[275].

Un număr de 19 familii din cătunul Băceştilor, satul Drăganu, roagă Ocârmuirea să fie lăsate unde se află, căci în valea unde se intenţionează să fie mutate nu este loc suficient. La 22 septembrie, Ocârmuirea porunceşte ca, dacă arătarea jeluitorilor este adevărată, „să nu se supere aceşti reclamanţi a-i strămuta din locul lor, până nu i să va slobozi a doa poruncă de urmare"[276]. Subocârmuirea Piteştilor răspunde

---

[269] *Ibidem*, f.f. 737 şi 726.
[270] *Ibidem*, f. 726.
[271] *Ibidem*, f. 728.
[272] *Ibidem*, f. 728v.
[273] *Ibidem*, f.f. 729-730.
[274] *Ibidem*, f. 731.
[275] *Ibidem*, f. 731v.
[276] *Ibidem*, f. 743.

că, „după cercetarea făcută, îndrăznesc a zice că poziţie de loc cu întindere mai bună decât unde s-au aşezat la linie regulat satul Drăganu cu toţi lăcuitorii la un loc şi în Drumul cel Mare al Râmnicului, nu este în toată plasa, unde s-au aşezat toţi ceilalţi, căci fiind cu totul îndărătnici supt feluri de pricinuiri au rămas cei mai mulţi cu casile dărâmate aduse la linie, neaşezaţi până acum la locurile ce li s-au însemnat îndestul de bune şi cu calităţile cerute, dintr-a cărora pricină nu numai că satul nu-şi poate dobândi deplin numirea regularisirii cu lipsirea acestor case ce cad în Uliţa cea Mare, dar încă cu aceasta dă prilej de neastâmpărare şi celorlalţi lăcuitori.

Pentru care, pă temeiurile acestea: 1. Că într-acest sat este cea mai frumoasă poziţie de loc, cu îndestulă întindere şi în Drumul cel Mare al Râmnicului; 2. Pentru că şi jeluitorii să află cu toate casele dărâmate şi a celor mai mulţi dintr-înşii cărate la linie şi 3. Căci locurile pentru aşăzarea caselor să află în Uliţa cea Mare şi lipsind este destulă neorânduială, Supocârmuirea este de părere ca, precum toţi ceilanţi lăcuitori s-au tras, aşezându-şi casele la linie, asemenea să urmeze şi jeluitorii...“[277].

30 de familii din Băscovelul reclamă pe subocârmuitor că vrea să-i mute pe un loc noroios, în zmârcuri, unde totdeauna vor fi „supăraţi de apă“. Ocârmuitorul N. Cătăneţi stabileşte că, dacă arătarea jeluitorilor este adevărată, să nu fie supăraţi până la a doua poruncă[278]. Subocârmuirea răspunde că pomojnicul Ocârmuirii a stabilit locul de aşezare şi ea se va ocupa de zorirea lucrării[279].

La 25 septembrie, aleşii din Tutana raportează că s-au aşezat la linie - 24 de case şi 30 se află transportate, dar neridicate[280]. Ioan Nicopoleu, arendaşul moşiei Slătioarele, roagă Ocârmuirea să poruncească subocârmuitorului să amâne până la primăvară mutarea clăcaşilor la linie, pentru a-şi strânge nutreţul şi pentru a nu se îmbolnăvi. Cererea este rezolvată favorabil, la 23 septembrie[281].

Nedelcu sin Călin din Groşi reclamă pe căpitanul Radu din acelaşi sat că l-a pus de şi-au aşezat casa în două locuri, iar ultima dată, pe moşia soacrei. „Acum, umblă să-mi ridice casa şi de acolea, zicându-mi să o duc pă moşia dumnealui, care eu în lume mă voi duce, dar pă moşia dum.-lui nu mă duc“[282].

În Valea lui Enache, până la 30 septembrie, din 77 de familii, 39 se muraseră la linie[283], iar la Merişanii de Sus, 8 rămăseseră pe loc, 5 se mutaseră dar nu erau isprăvite şi 7 erau gata şi oamenii se mutaseră în ele[284].

La 14 octombrie 1837, Subocârmuirea Piteştilor porunceşte dorobanţului Radu Mălureanu şi aleşilor din Drăganu să zorească pe locuitorii din cătunul Băceşti, care făcuseră arătări mincinoase, să se mute la linie, conform dispoziţiilor Ocârmuirii[285]. Această poruncă era împotriva spiritului şi literei poruncii Ocârmuirii de

---

[277] *Ibidem*, f.f. 744 şi 759.
[278] *Ibidem*, f. 745.
[279] *Ibidem*, f. 746.
[280] *Ibidem*, f. 747.
[281] *Ibidem*, f.f. 765 şi 780.
[282] *Ibidem*, f. 767.
[283] *Ibidem*, f. 784.
[284] *Ibidem*, f. 829.
[285] *Ibidem*, f.f. 830 şi 845.

Argeş din 8 octombrie care prevedea, între altele: „lăcuitorii ce încă nu şi-au regularisit ale lor lăcaşuri la linie, stricându-le de acum înainte, n-au vreme când să şi le introducă în stare de a putea lăcui într-însele, pă iarna viitoare. Şi ca nu (ferească Dumnezeu!) să să ivească vre-o epidemie între nişte asemenea lăcuitori, şezând prin covergi în vreme de iarnă, Ocârmuirea... s-au îndreptat cu raport către Cinstitul Departament al Trebilor din Lăuntru, rugându-l ca lăcuitorii ce nu-şi va fi stricat până acum vechile lăcaşuri să mai fie opertiţi până în primăvara viitoare, la care şi-au şi primit dezlegare... însă până atunci să-şi facă pregătirea tuturor materialurilor trebuincioase", iar „pentru casele cele începute, să îndemneze pă ai lor proprietari a şi le isprăvi, mai vârtos ă cei ce li se vor fi stricat cele vechi, ca să să mute într-însele, a nu rămânea pribegi pă vremea iernii"[286].

Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Piteşti să cerceteze reclamaţia episcopului Samoil, făcută prin trimisul Cănciu că locuitorii cătunelor: Aninoşani, Spătăreşti şi Brăgleni în loc să se aşeze pe locurile stabilite, „într-o noapte, s-au sculat şi s-au pus la altă parte, unde, cu nici un chip, nu sânt primiţi proprietăţii, pentru căci fac stricăciune şi la luncă şi la pădure"[287].

Juraţii satului Varza arată că la ei, „să află toţi lăcuitorii prin casele unde au fost, fiindcă nu s-au stricat a să pune în rândul liniei"[288]. La Păduroiu de Sus, toţi locuitorii erau aşezaţi în case la linie, cu excepţia a trei case[289]. Sătenii din Aninoşeni, Spătăreşti şi Brăgleni cer Ocârmuirii să poruncească subocârmuitorului să-i lase în pace, fiindcă ei şi-au aşezat casele unde le-a arătat coconul Dinu, iar acum, „ne pomenim cu dorobanţi ca să ne surpe casăle, dându-ne foc covergilor, din care pricină ne-am stins din faţa pământului". ocârmuirea porunceşte să se cerceteze a cui arătare e mai temeinică, a jeluitorilor ori a delegatului „prea osfinţiei sale", iar „pă dorobanţii ce le-au dat foc covergilor, să-i îndatoreze a le plăti orice pagubă vor fi cercat jeluitorii"[290]. La 18 octombrie, Subocârmuirea Piteştilor răspunde că toate plângerile Aninoşanilor, Spătăreştilor şi Brăglenilor „s-au dovedit toate neadevărate, în vreme când nu le-au dat foc covergilor nici un dorobanţ, ci ei, în silnicie, ş-au pus casăle unde au voit, nu unde li s-a arătat"[291].

Aleşii satelor Plăşii Piteşti confirmă primirea poruncii de sistare până în primăvară a mutării caselor la linie şi de grăbire a terminării celor începute[292].

La 29 septembrie, ocârmuitorul N. Cătăneţi porunceşte ca subocârmuitorul sau pomojnicul său să meargă şi să studieze locul arătat de jeluitorii Topăneni şi cel desemnat de către proprietar şi oricare „va avea calităţile cerute, acolo să îndatoreze pă jăluitori a-şi clădi casăle pă linie"[293]. Aleşii şi sătenii din Topana se plânseseră Domnului că locul ales de Sfânta Episcopie Argeş era inundabil: „când vine apele mari,

[286] *Ibidem*, f.f. 832 şi 843.
[287] *Ibidem*, f. 835.
[288] *Ibidem*, f. 836.
[289] *Ibidem*, f. 851.
[290] *Ibidem*, f. 852.
[291] *Ibidem*, f.f. 854-902.
[292] *Ibidem*, f. 914.
[293] *Ibidem*, f. 916.

ne ia cu totul, după cum şi acum s-au urmat“[294]. N. Cătăneţi mai porunceşte Subocârmuirii de Piteşti ca Niţă sin Ion din Gura Bascovului să fie lăsat până la primăvara unde şi-a mutat casa, când va putea reveni de unde a plecat, iar proprietarul din Valea Rea să nu-i oprească această casă, „căci o are cumpărată, iar nu este făcută după moşie“[295].

Un număr de 20 familii din Grebenul, satul Uda de Sus, se roagă să rămână pe moşia lor, deoarece vor să-i mute pe moşia Ceauşului Ioniţă care le cere de casă câte „lei 60 batichi“. Ocârmuirea este de acord ca să nă se scoată „pă lăcuitori din proprietăţile lor şi a-i da clăcaşi pă moşii streine“[296].

Locuitorii din Vătăşeşti dau înscris, la 1 decembrie 1837, că se vor muta, la primăvară, pe moşia lui Fănică Jianu[297].

Gheorghe Păţescu şi Grigorie sin răposata Elenca, proprietari din Băiculeşti, reclamă, la Marea Vornicie, pe Popa Ispas şi pe juraţii satului, care au venit beţi şi i-au necinstit cu înjurături, ca, într-o zi, să-şi mute casele la linie, la fel cu clăcaşii, „când mai vârtos că şi casele noastre sunt fireşte puse la un loc şi la linie, aproape foarte una de alta şi de Drumul cel Mare, iar nu ca alţi lăcuitori pă văi şi pă dealuri“[298].

La plângerea sătenilor din Milcoiu, Plasa Topolog, că juraţii le-au stricat casele, Ocârmuirea ceartă pe subocârmuitor, pe ce temei li s-au dărâmat locuinţele, împotriva poruncilor -i, „mai vârtos este că nişte moşneni pot statornici satul unde vor avea mai bună îndeletnicire“[299].

La 15 februarie 1837, Departamentul Pricinilor din Lăuntru scrie Ocârmuirii de Argeş, între altele: „ca, preţuind ale sale sfinte îndatoriri, mai cu seamă întru ceea ce se atinge de o asemenea înprejurare a liniştirii lăcuitorilor, să întrebuinţeze tot felul de mijloace, atât prin suptocârmuitori, cât şi singur d. otcârmuitorul d-a dreptul către ţărani, prin care mijloace, pă de o parte, să le dea să înţeleagă a să părăsi de zadarnicile osteneli şi cheltuieli, alergând cu jălbi la Stăpânire... iar pă de alta să şi stăruiască Ocârmuirea a linişti pă fiecare ţăran ce-l va cunoaşte în asemenea cugete şi a le regularisi în statornicile lor lăcuinţe, ca tot într-o vreme să înceapă şi la lucrarea pământului.

Să face, însă, Otcârmuirii cunoscută şi aceasta că, dacă în urma unor îndeaproape băgări de seamă, va cunoaşte pe vreunii din ţărani că întru adevăr, din pricina strâmtorării proprietăţii, să află în lipsă despre cele ce să îndatorează proprietatea prin exemplar a le da, atunci d. otcârmuitor, numaidecât, să va înţelege d-a dreptul cu proprietarul acelei moşii... că urmează a odihni pă acei clăcaşi ori cu o îndestulare potrivită cu legiuirea sau cu o uşurinţă corespunzătoare cu cele ce sânt de lipsă, încât să dobândească şi ei reciprocă mulţumire şi să nu le mai rămâie cuvânt de a cugeta la nestatornicie“[300].

---

294 *Ibidem*, f. 917.

295 *Ibidem*, f.f. 918 şi 929.

296 *Ibidem*.

297 *Ibidem*, f. 922.

298 Idem, fond Prefectura (Ocârmuirea) jud. Argeş, dos. nr. 37/1837-1838, f. 11.

299 *Ibidem*, f.f. 28-29.

300 *Ibidem*, f. 32.

Locuitorilor din Copăceni, Plaiul Loviştii, le trebuiau pentru refacerea caselor: pari, nuiele, laviţe, cosoroabe, grinzi, laţi, tălpi, bârne, fagi de podină, vantori etc.[301] Locuitorilor din Bratovoeşti, de pe moşia Mănăstirii Cozia, aveau nevoie , în plus, şi de: urşi, stâlpi ai uşilor, stâlpă în păreţi şi uşi[302].

În Plasa Topologului, 677 clăcaşi aparţineau mănăstirilor Găiseanca şi Cotmeana, schiturilor Berislăveşti, Tutana, Ostrov, Fedeleşoiu, Goranu şi episcopiilor Râmnicului şi Argeşului. Pentru mutarea caselor la linie, aveau nevoie de: 1986 bârne de temelie, 7306 vârghini, 2945 cosoroabe, 4016 stâlpi, 3449 grinzi, 3196 legături, 5481 căpriori, 12493 laţi, 66983 podină, 5709 blăni pentru uşi, lăviţi şi paturi, 344240 pari pentru pereţii casii şi curte, 4793 care nuiele pentru pereţii casii şi curte, 71600 şindrilă de gorun şi 517 furci[303].

Sătenii din Şerbăneşti-Argeş se plâng, în martie 1837, lui Alexandru D. Ghica, fiindcă sunt siliţi a se muta de la locul lor de lângă biserică, la linie: „cu totu ne este peste putinţa noastră a mai strica... case şi alte namestii ale noastre ce la avem clădite din vechime, mai cu seamă neavând unde ne statornici la linie din moşteneştile noastre hotare, apoi rămânem din moşteni clăcaşi supuşi la alte moşii, lucru cu totul nepravilnic"[304].

M. Predescu, în numele subocârmuitorului de Piteşti, propune Ocârmuirii ca cele peste 40 de familii de ţigani robi ai Mănăstirii Cotmenei de pa moşia Bărbăteşti, să fie mutaţi la linie cu clăcaşii, fiind împrăştiaţi, „pentru lipsirea a orice bântuire din partea făcătorilor de ele"[305].

Satul Fierbinţi şi Osebiţii de Fierbinţi, de pe moşia Mănăstirii Glavacioc, se jeluiesc Domnului: „trăim cu mare lipsă şi neajungere şi nu ajunge atâtea nevoi de multe, ci, de la o vreme încoaci, nu lipseşte după noi poruncile cinstitei ocârmuiri cu dorobanţi peste dorobanţi şi porunci peste porunci şi ne bate şi ne căzneşte... a ne pune casele la linie... şi ne mor copiii de foame şi nu ne duce puterea să cumpărăm mălai, [să] cumpărăm cherestele... că... după moşia Sfintei Mănăstiri Glavacioc nu ne îngăduieşte a tăia măcar o nuia verde de mânat boii... şi noi nemaiputând răbda atâtea apucări, năzuirăm şi căzurăm la mila Mării Tale Doamne... ca ori să ne lase la locurile noastre a nu ne mai strămuta au să ne faci altă chibzuire... iară de nu ni să va face vre-o scădere din aceste arătări ale noastre, p-altă moşie ne vom pune, dară pă moşia Sfintei Mănăstiri nu ne punem"[306].

Un număr de 215 clăcaşii de pe şapte moşii ale Mănăstirii Cozia şi Vieroşul şi ale schiturilor Berislăveşti şi Fedeleşoiu din Plaiul Arefului aveau nevoie de: 800 de temeie, 1003 grinzi, 1181 cosoroabe, 878 stâlpi, 4692 bârne, 1937 căpriori, 7981 laţi, 36380 podini, 389 blăni, 12200 şindrilă şi 48500 şiţă[307]. 37 de clăcaşi ai moşiei Rociu

[301] *Ibidem*, f. 33.
[302] *Ibidem*, f. 38.
[303] *Ibidem*, f.f. 65-66.
[304] *Ibidem*, f. 73.
[305] *Ibidem*, f. 77.
[306] *Ibidem*, f. 80.
[307] *Ibidem*, f.f. 95ᵛ-96.

ai „Sf. Mănăstiri Brăslăveşti" aveau nevoie de 260 de tufani, pentru mutarea caselor la linie[308].

La 11 mai 1837, G. Balotă raportează Ocârmuirii de nesupunerea sătenilor din Slobozia, cerând pedepsirea lor: „vrând a da lăcuitorilor instrucţiile cuviincioase asupra chipului aşezării la linie, totdeodată, am auzit din parte-le nişte asemenea răspunsuri cu totul înpotrivitoare şi nesuferite Stăpânirii , după care vrând a dojeni pă câţiva dintr-înşii pentru chipul nesupunerii cu care s-au arătat, deodată m-am pomenit cu mulţime de lăcuitori înbrâncind dorobanţii şi năvălind în curte unde mă aflam cu vorbe necuviincioase, strigând să mă lege. Acestea văzându-le din partea lăcuitorilor, am fost silit (ca să nu se întâmple, ferească Dumnezeu, vre-un omor), după cum am cunoscut a lor pornire, de am încetat. Şi întrebându-i fără care temere de Stăpânire îndrăznesc a să arăta cu acest fel de nesupunere, ei, în unire, mi-au răspuns că cu orice mijloc de i-ar sili Stăpânirea să se aşeze la linie pă moşia d. marelui logofăt Ştirbei acesta nicicum nu o fac, iar pă altă moşie, acum să li să poruncească şi pă dată să şi pun la linie"[309]. Ocârmuitorul porunceşte ca „cei care s-au arătat mai cu îndrăznire i pe aleşi să-i trimiţi la Ocârmuire, cât mai în grab"[310]. La 15 iunie, G. Calotă raportează că, mergând la Slobozia „cu doă cete de dorobanţi ai aceştei plăşi ca să ridic pe juraţii satului şi pă cei mai zurbagii lăcuitori, care au pricinuit nesupunere a tot satul întru aşezarea caselor la linie, şi iarăşi cu aceiaşi înpotrivire s-au arătat". În consecinţă, se solicită trimiterea tistului judeţului „cu îndestui dorobanţi" căci numai astfel se vor putea „răsni dintr-aceşti lăcuitori" pe cei mai „înpotrivitori". Ocârmuirea socoteşte că subocârmuitorul este nedestoinic şi dă voie să se folosească şi dorobanţii Ocârmuirii din acea plasă[311].

În mai, D. T. L., socotind că s-au terminat lucrările de primăvară, porunceşte Ocârmuirii de Argeş să zorească aşezarea caselor la linie[312]. La 28 mai, şi Ocârmuirea porunceşte tuturor subocârmuirilor să stăruiască pentru îndeplinirea acestei delicate madele[313].

D. Drăgolescu, proprietarul moşiilor Leleasca şi Dobroteşti, solicită Ocârmuirii să poruncească subocârmuitorului de Olt să strângă casele de pe margine spre centru, fără a se mai face linie, fiindcă nu există această posibilitate. Ocârmuirea este de acord[314].

Iancu Bălcescu, subocârmuitorul de Olt, informează că la moşia Galicea a Mănăstirii Govora „nu sânt păduri cu lemne de casă"[315].

La 2 iulie 1837, D. T. L. răspunde că unele sate pot fi alcătuite din mai multe cătune, dar „şi lăcuitorii acelora să nu să lase risipiţi"[316].

---

308 *Ibidem*, f. 98.
309 *Ibidem*, f. 102.
310 *Ibidem*, f. 103.
311 *Ibidem*, f. 115.
312 *Ibidem*, f. 106.
313 *Ibidem*, f. 107.
314 *Ibidem*, f. 117.
315 *Ibidem*, f. 121.
316 *Ibidem*, f. 132.

Subocârmuirea de Topolg roagă Ocârmuirea să intervină pentru a li să da lemne pentru reconstruirea caselor locuitorilor din Bârsăşti şi Feţeni de pe moşia Sf. Episcopii de Râmnic şi Bereştii şi Morăreştii a Mănăstirii Cotmeana[317].

La 18 iulie, Subocârmuirea Găleşeştilor reuşeşte să trimită la sediul Ocârmuirii pe răzvrătiţii: Mihai cel Mare , Pârvu Făsule, Marin Martin şi Mirea. Ocârmuitorul stabileşte să li se aplice „câte 25 toiege la spate, pentru înpotrivire şi să să puie la arest"[318].

Moşnenii din Bădiceşti - Plasa Găleşeştilor cer Ocârmuirii să oblige pe clăcaşi a-şi aduce casele la linie, pe lângă ei, la Drumul cel Mare şi lângă biserică, nu unde vor ei, „lângă Drumul Oii, pă matca Mozacului"[319]. La 21 iulie, Ocârmuirea trimite Subocârmuirii Găleşeşti jalbele proprietarilor şi clăcaşilor, cu precizarea de a se chibzui „o poziţie de loc mai bună, plăcută şi potrivită, aşa precum trebuinţa cere, unde şi lăcuitorii să-şi afle înlesnirea pentru cele trebuincioase, statornicindu-să tot într-acelaşi loc unde moşnenii vor clădi casele şi clăcaşii, căci poruncile slobozite glăsuesc că unde vor vrea proprietarii să aşeze pă ai lor clăcaşi"[320].

Subocârmuirea de Argeş răspunde la jalba trimisă Ocârmuirii de Preda şi tovarăşul său din Buteşti că, deşi sunt moşneni, dar fiind aşezaţi în mijlocul pădurii Păuleasca, la trei ceasuri depărtare de satul lor, e bine „a să muta la un sat care va fi mai cu apropiere de proprietatea lor"[321].

Pităreasa Zoiţa Bălceasca solicită Departamentului Trebilor din Lăuntru să poruncească ocârmuirii de Argeş ca şi clăcaşii săi de pe moşia Gâltofani, mai puţin de 20 de familii, să fie aşezaţi la locul însemnat, alături de sătenii din Bălceşti, fiindcă la Gâltofani nu este loc propice aşezării caselor la linie[322].

Popa Ion din Ciomăgeştii de Jos reclamă pe Ioniţă Dudan, arendaşul moşiei Cotmeana, că i-a fărâmat casa cu câţiva clăcaşi şi a fugit. „A doua zi, au venit şi mi-au fărâmat şi pivniţa, din care pricină mi s-au prăpădit multe lucruri, zicând ca să mă mute le linie. Aşa, eu mi-am şi mutat pivniţa la linie, iar casa, deşi am mutat lemnele, dar sânt putrede şi nu poci să le închei. Un slon ce am înprejuru casii ce l-au surpat nu mă îngăduie nicicum a-l muta la linie ca să-mi fac casă fiind bun şi săp într-însul acolo unde am avut casa ce mi-am mutat-o, având şi ograda ci livezi, acum rămânând pustie..." Cere despăgubire „de multele pagube ce mi s-au pricinuit şi de necinstea ce am cercat, fără a fi cevaşi vinovat, căci un arendaş n-are voie de la Stăpânire a urma un fel de netrebnicii cu clăcaşii săi, ci d-a avea ca să-şi caute prin canal judecătoresc"[323]. ocârmuirea porunceşte să se cerceteze şi, dacă va fi adevărat, să se mustre arendaşul şi să-ţi dea despăgubire[324].

---

[317] *Ibidem*, f. 143.
[318] *Ibidem*, f. 144.
[319] *Ibidem*, f. 154.
[320] *Ibidem*, f. 155.
[321] *Ibidem*, f. 159.
[322] *Ibidem*, f. 162.
[323] *Ibidem*, f. 164.
[324] *Ibidem*, f. 165.

Mai mulţi locuitori din Corbi reclamă Ocârmuirii că sunt siliţi a se muta pe moşia unui ales din Milcoiu, ori ei declară că „noi nu suntem putincioşi a ne muta pă moşie streină până ce avem a noastră, cu îndestulare, iar că suntem cu răspunderea banilor capitaţii de satul Milcoiu, nu tăgăduim a răspunde fără vre-o zăbavă, mai vârtos că să află şi cu apropiere dă noi"[325]. Ocârmuirea stabileşte că, dacă moşia este a lor şi nu se află „pă la nişte locuri înfundate... să nu-i mai supere"[326].

La 26 august, Subocârmuirea de Topolog raportează, în pricina reclamaţiei pităresii Joiţa Bălceasca adresată Marii Vornicii, că toţi clăcaşii Gâltofani „au primit a scoborî dintr-acel cătun... După cercetarea făcută s-au dovedit întru adevăr că, pă câtă vreme s-au aflat acolo în acel cătunaş şezători, mai în centrul pădurilor pomenitelor moşii, au pricinuit nu puţin ci îndestul de păgubitoare vătămări pădurii cu tăierea pă supt ascuns. D-lor proprietarii acestor moşii, adecă d-ei pităreasa Joiţa şi d-lui Iancului Bălcescului priimesc cu deplină mulţumire a le da materialurile trebuincioase a-şi clădi case"[327].

La 1 septembrie, G. Balotă, subocârmuitorul de Găleşeşti, se plânge din nu Ocârmuiri că, mergând la Slobozia, la 28 august, în urma cererii inginerului delegat de proprietar pentru aşezarea caselor la linie şi întâlnind nesupunere, a ridicat, cu cele două cete de dorobanţi, pe: Iarul, Din Bănică, Stana, fiul său, Rizea , fiul său, Mihai Stana pasăre, dar au fost înconjuraţi şi bătuţi, dorobanţi şi cai, de săteni, fiind obligaţi să-i elibereze pe cei arestaţi. Deoarece dorobanţii sunt speriaţi, G. Balotă roagă Ocârmuirea să-i trimită pe „d. tist cu numai puţin de 100 dorobanţi ca să năvălim în pomenitul sat şi să ridicăm pe cei ce Supocârmuirea ăi cunoaşte mai înpotrivitori dă nesupunere"[328]. Ocârmuirea stabileşte trimiterea unui ofiţer cu subocârmuitorul şi cu soldaţii, „spre a să pedepsi pă toţi acei zurbagii" la faţa locului sau să-i aducă la Piteşti „şi la zioa de târgu oborului ce să face vinerea în toată săptămâna, să să pedepsească în vederea tuturor sătenilor ce vin... spre pilda şi înfrânarea şi a altor asemenea înpotrivitori poruncilor Stăpânirii"[329].

Ioan Balotă, subocârmuitorul Paiului Loviştei raportează, la 31 august, 1837, că, „fiind partea de sus a muntelui, dealuri, văi, zghiaburi" nu se pot pune locuitorii la linii, dar sunt strânşi toţi la un loc, fără a mai fi vre-o casă „neadusă în sat, făcându-li-să tot într-o vreme şi uliţe în cruciş şi curmeziş"[330].

La 6 septembrie 1837, Subocârmuirea Argeşului arată că în cele 24 de sate ale sale, s-au adus la linie 258 de case. Cele 24 de localităţi sunt: Valea Faorului-7; Zărneşti - 5; Costeşti Ungureni şi Pământeni - 15; Stroeşti - 21; Vâlsăneşti - 3; Bădiceni - 7; Topliţa - 8; Măneşti - 14; Buneşti - 26; Cerbureni - 20; Valea Danului Ungureni - 28; Cicăneşti 8; Albeşti Ungureni - 18; Albeşti Pământeni - 18; Brătăşeşti - 10;

[325] *Ibidem*, f. 169.
[326] *Ibidem*, f. 170.
[327] *Ibidem*, f. 183.
[328] *Ibidem*, f.f. 184-185.
[329] *Ibidem*, f. 185v.
[330] *Ibidem*, f. 187.

Muşăteşti - 4; Mălureni - 10; Bohari - 4; Buteşti - 7; Cacaleţi - 5; Bărbăloteşti - 8; Flămânzeşti - 2; Marina Ungureni - 3 şi Valea Iaşilor - 7[331].

Satul Deduleşti de pe moşia Mănăstirii Cotmeana, format din 50 de familii, cu biserică în mijloc, arată că: „ne aflăm pă patru dealuri şi noi, când am picat aicea, au fost păduri şi am curăţat şi am făcut curături şi am pus pruni. Şi, acum, vedem că... să ne mutăm pă linie, pă un deal. Şi, la vreme de secetă, apă nu avem toţi de ajuns, unde zice d. să ne mute“[332]. În consecinţă, se solicită: „să ne facem doă linii, una pă Dealu Bisericii şi alta pă Dealu Tănăseştilor că, între noi, să află fântâni şi doă eleştee cu apă, însă dacă nu va dăpărta şi ogrăzile, să sălbăticesc şi nu mai fac roade, că pă noi ogrăzile şi apa şi iarba şi lemnele ne ţin pă moşia Sf. mănăstiri Cotmenii, că locuri dă hrană avem pă alte moşii streine, că moşia Sfintei Mănăstiri să află pă loc sălbatic... ci, pentru aceasta, ne rugăm Cinst. Ocârmuiri... ca să ne facem doă cătune“[333].

La 23 septembrie 1837, Subocârmuirea Plăşii Topologului raportează mutarea la linie a 966 de case, după cum urmează: Şuici Ungureni - 110; Rudenii - 60; Tigvenii - 70; Valea Giurgiului - 38; Ciovârnăşeni Ungureni - 98; Ciovârnăşeni Pământeni - 35; Mângureni - 46; Fedeleşoiu - 109; Voiniceşti - 75; Opăteşti - 30; Vătăşeşti - 28; Blidari - 68; Brânduşari - 30; Budeşti - 75; Ostroveni - 28 şi Ruda - 65[334]. Aceiaşi Subocârmuire raportează, mutarea la linie a 1017 case şi a altor 1297 nemutate[335].

Din satele: Brătieni, Brădetul, Galeşul, Oieşti Ungureni, Rătunda Oeşti, Căpăţâneni Pământeni, Tulburea, Areful, Sălătrucul, Rădăcineşti, Brăslăveşti, Valea Albă, Stoieneşti, Sălătrucel, Şerbăneşti, Jiblea, Dăngeşti, Streini Ungurenişi Corbeni , s-au mutat la linie 200 de case, urmând a se mai transfera, încă 155[336].

La 15 octombrie 1837, subocârmuitorul de Găleşeşti, G. Balotă, că-n afară de Fierbinţi şi Osebiţi, „pe la celelalte sate, s-au făcut o plăcută urmare, regularisându-să mai toate casăle ce au cerut trebuinţă, dar, până acum, nu s-au putut ispărăvi desăvârşit decât satele: Suseni, Cacaleţii dă Sus, Popeşti şi câteva cătune după moşiile proprietariceşti şi anume: cătunu Arghiropulo, cătunu Roteşti, Roteşti-Ticveni, cătunu Aslavolu şi Bârlogu Băbeaştiului“[337].

Referitor la jalba a 12 moşneni din Milcoiu, subocârmuitorul Topologului, din Şuici, raportează, la 20 octombrie 1837, că a mers personal la faţa locului şi a stabilit „locul cel mai cu bună poziţie... iar ei nărăviţi fiind, s-au tot arătat cu prelungiri de a rămânea tot pe lângă vechile lor lăcaşuri, în găuri şi râpi primejdioase“. Rezoluţia ocârmuitorului e de acord cu aplicarea poruncilor Stăpânirii, „însă să nu le tălmăcească spre paguba şi neodihna lăcuitorilor... şi să-i scoată din găuri şi râpi, la poziţia bună, însă tot pă a dumnealor stăpâniri, iar să nu-i dea clăcaşi pă moşia altor megiaşi... Şi, mai vârtos...să să înţeleagă şi cu Cinstita Comisie [a] Obşteştii Catagrafii“[338].

---

[331] *Ibidem*, f. 191.
[332] *Ibidem*, f. 201.
[333] *Ibidem*.
[334] *Ibidem*, f. 205.
[335] *Ibidem*, f. 207.
[336] *Ibidem*, f. 215.
[337] *Ibidem*, f. 226.
[338] *Ibidem*, f.f. 228-229.

Ioan Vărzaru, cu 106 case ale clăcaşilor din Căzăneşti, solicită D. T. L., ca toţi clăcaşii săi să fie aşezaţi la locul însemnat de el, nu alături de moşneni şi de apa Topologului, care poate să le aducă pagube. Departamentul şi Ocârmuirea poruncesc să se analizeze la faţa locului şi să se decidă în raport cu situaţia ce se va constata acolo[339]. La 25 noiembrie, subocârmuitorul raportează că moşnenii din Deduleşti şi Milcoiu, ca şi clăcaşii sunt de acord cu separarea satului de clăcaşi cu denumirea de Căzăneşti-Vărzaru[340].

În baza poruncii nr. 622/25 februarie 1838 a Departamentului Pricinilor din Lăuntru, Ocârmuirea porunceşte subocârmuirilor să grăbească terminarea aşezării caselor la linie[341]. Subocârmuitorii plăşilor Piteşti, Găleşeşti, Topolog, Loviştea şi Aref răspund că se vor conforma[342].

La 11 martie 1838, locuitorii din satul Negraşi, plasa Găleşeşti, cer Ocârmuirii să amâne aşezarea caselor la linie până ce vor reconstrui biserica ce le fusese dărâmată de „cutremurul cel mare"[343]. Ocârmuitorul I. Prijbeanu este de acord cu solicitarea[344].

La 5 aprilie 1838, Ocârmuirea scrie tuturor subocârmuirilor să nu mai zorească pe moşneni „a-şi dărâma casele după ale lor proprietăţi şi pomosturi, supt cuvânt că s-ar fi aflând cu depărtare de celelalte case ale satului aceluia şi, cu acest chip, după ce îşi năpustesc pomosturile lor în alte înprejmuiri ce din vechime au, apoi urmează nenădăjduind a se vedea clăcaşi pă alte proprietăţi, faptă fără nici o bună chipzuire şi cu totul înpotriva bunei orânduieli şi a voinţei Înaltei Stăpâniri.

Aşadar, fiindcă cuvântul dă aşezarea caselor la linie... nu însemnează alt decât casăle fieşcăruie sat să fie, precât putinţa va sta, adunate a un loc şi numai acelea care vor fi răspândite şi trebuinţa va cere negreşit a să strica şi a să aşeza la linie, iar cele care sânt adunate la un loc şi în bună stare, să rămâie neclintite, până când şi acelea, ajungând în proastă stare, trebuinţa îi va sili a-şi face alte case. Pentru unii ca aceia, Suptocârmuirea să fie cu toată îngrijirea ca să nu-i înmgăduiască a-şi clădi casele unde ei vor voi, ci să le aşeze la linie... moşnenii proprietari... să nu fie siliţi a să strămuta... pă alte proprietăţi străine, ci numai aceia care vor fi răspândiţi să fie siliţi a să trage la linie pă lângă dânşii, iar clăcaşilor ce vor fi răspândiţi, să-i aşeze negreşit la linie...

În sfârşit, toate satele, atât cele după moşii megieşeşti, cât şi după cele mănăstireşti şi boiereşti, să fie Suptocârmuirea cu toată îngrijirea... priveghind a nu-şi depărta după lângă cele neapărat trebuincioase ale lor, cum biserică, apă şi altele"[345].

Teodor Nanoescu, magistratul oraşului Argeş, revine la cererile sale anterioare de a se aduce la linie acei orăşeni ce locuiesc „în mijlocul pădurilor şi al livezilor de fân, din a cărora pricină să aduc mari pagube celorlalţi orăşani, atât cu stricăciunea ce fac vitele lor prin semănături i fâneţe, precum şi alte întâmplări de hoţii, căci dacă aceşti lăcuitori du prin păduri s-ar fi adus la linie... nu s-ar fi făcut omorul acelui

[339] *Ibidem*, f.f. 237 şi 283.
[340] *Ibidem*, f. 239.
[341] *Ibidem*, f. 240-241.
[342] *Ibidem*, f.f. 242-246.
[343] *Ibidem*, f. 247.
[344] *Ibidem*, f. 249.
[345] *Ibidem*, f. 252.

orăşan din anul trecut, în pădure, de către acei lăturaşi". Ocârmuitorul stabileşte să se grăbească „a aduce la îndeplinire, fără întârziere, aşezarea caselor la linie a oraşului"[346].

Moşnenii Mozăceni solicită D. T. L. să nu fie mutaţi din locurile lor, unde au casele, livezile de pruni şi alte acareturi, pe lângă biserică, urmând ca şi clăcaşii lor să fie aşezaţi printre ei. Departamentul, găsind că cererea nu este „abătută din duhul poruncilor", dispune ca „adevăraţii proprietari să nu fie ei siliţi a să strămuta"[347].

17 locuitori din Adunaţii Negraşi reclamă pe Manolache, epistatul moşiei crucerului Grigore Cantacuzino că, pentru a nu fi mutaţi în noiembrie, i-au dat bani, animale sau i-au făcut prestaţii în valoare de peste 356 de lei. La informarea făcută de subocârmuitorul G. Balotă, ocârmuitorul I. Prejbeanu ordonă să fie trimis la ocârmuire pentru a plăti „jafurilre ce au făcut lăcuitorilor"[348].

La 20 mai 1838, „lăcuitorii satului Cadălăcu Glogoveanului pă moşia Glavacioc sud Argeş" solicită Domnului să nu fie mutaţi de pe locurile lor la depărtare de două ceasuri şi să nu fie scoşi „din pomosturile şi livezile i arăturile şi de unde ne avem puţurile cu apă şi de la biserică". În baza rezoluţiilor Stăpânirii, ocârmuitorul I. Prijbianu porunceşte subocârmuitorului de Găleşeşti: „să-i aşăzi la linie pă toţi, lângă biserica satului, iar nu unde proprietarul cere a-i muta, cu depărtare dă doă ceasuri la satul Fierbinţi, unde nici apă, nici biserică, nici Casă de Sfat n-au"[349].

Satele de pe moşia Cotmenii: Läunele, Bărbălani, Cuca, Săpunari, Morăreşti, Baţcovul, Drăguţeşti şi Bălbăteşti cer Departamentului din Lăuntru să fie lăsaţi unde s-au aşezat la linie, deoarece arendaşul moşiei vrea să-i mute în altă parte. În baza dispoziţiilor superioare, Ocârmuirea porunceşte să se facă jeluitorilor „dreaptă îndestulare"[350].

În iunie-iulie 1838, există un adevărat război al hârtiilor între Eforia Şcoalelor Naţionale şi ocârmuirea Argeşului, prima susţinând ca şi cătunul Glogoveanu să fie mutat lângă cătunul Fierbinţi şi Ocârmuirea fiind de părere să rămână pe vechiul amplasament, lângă biserică. Până la urmă, la 25 iulie 1838, D. T. L. hotărăşte: că, dacă „lăcuitorii ot satul Glogoveanul... nu să unesc cu dorinţa Cinstitei Eforii a Şcoalelor de a să strămuta la satul Glavaciocu, nu vor fi siliţi a-şi părăsi lăcuinţele lor cele vechi". În august, D. T. L., probabil, în urma unor noi intervenţii, revine la hotărârea anterioară, scriind Ocârmuirii de Argeş „să [se] străduiască cu dinadinsu a-i face să înţeleagă ca să să statorniceească la locu cerut de către Cinstita Eforie"[351].

Clucerul C. Lerescu arată că, la Valea Rea, proprietatea sa, are câţiva clăcaşi, „care-i sânt puşi linie, pă marginea drumului şi lângă sfânta biserică" Nu este de acord cu mutarea lor, cu excepţia a doi fraţi, care trebuie să vină din deal, lângă biserică[352].

Mai mulţi locuitori, în numele satului Suseni, cer Ocârmuirii să nu fie strămutaţi de pe proprietatea şi de pe pomosturile lor[353]. La aceasta, Ocârmuirea

[346] *Ibidem*, f. 264.
[347] *Ibidem*, f. 274.
[348] *Ibidem*, f.f. 276-280.
[349] *Ibidem*, f.f. 281-283.
[350] *Ibidem*, f.f. 292-293.
[351] *Ibidem*, f.f. 294-304; 310 şi 316.
[352] *Ibidem*, f. 306.

porunceşte subocârmuitorului de Găleşeşti „să le aşeze casele la linie negreşit, acolo unde s-au aflat şi până acum, hălăduind pă proprietatea lor, căci mai arătându-să cu reclamaţie că mai cearcă asemenea supărări... apoi să vor lua mai de aproape măsuri şi potrivite cu neînţelegerea dreptăţilor lăcuitorilor"[354].

La 24 iulie 1838, 17 locuitori din Adunaţii Negraşi dau înscris că au fost despăgubiţi de către logofătul Manolache, epistatul moşiei, de lucrurile şi banii luaţi abuziv[355].

Pandele Petre, arendaşul moşiei Poiana Lacului reclamă Ocârmuirii pe subocârmuitorul local că a permis la zece familii să se reîntoarcă la locurile anterioare[356].

la o nouă jalbă a clăcaşilor din Glogoveanu, D. T. L. porunceşte Ocârmuirii de Argeş ca, „pe cea mai mare parte dintre jeluitori să-i aducă în presusvia [sediul] ei şi, cu cele mai bune mijloace, domerindu-i şi dându-le să înţeleagă fericirea ce le făgăduieşte viitorimea dacă ei să vor muta la Glavaciocu, cum şi ajutoarele ce li să face de proprietar, să se silească cu toate chipurile a-i îndupleca să se mute negreşit şi... le va făgădui şi un soroc mai îndelungat pentru liniere, fie măcar şi până în anul viitor"[357]. La 13 septembrie 1838, Ocârmuirea, în baza unei informări a Subocârmuirii de Găleşeşti, că locuitorii din Glogoveanu s-au aşezat la linie, lângă biserică , în vechea lor sălişte, şi lângă fântâni şi heleştee, solicită Marii Vornicii „a nu fi siliţi mai mult, în vreme ce au apucat dă s-a regularisit la linie, acolo unde din vechime s-a pomenit şăzători, căci rămânând a să rădica şi a trece acolo unde sânt ceruţi, apoi prăpădenia agoniselilor lor le va fi prea apropiată". Ca răspuns, Departamentul ceartă şi ameninţă pe ocârmuitorul de Argeş pentru nesupunere şi stăruie să silească pe clăcaşii Glăgoveni să-i aşeze unde doreşte proprietarul. În această situaţie, se scrie Subocârmuirii să-i aşeze „la locul unde le va fi însemnat de către epistatul acei moşii"[358]. Popa Ion sin Marin din cătunul Glodoveanu şi cu alţi 30 de locuitori dau un înscris, la reşedinţa judeţului, că, la primăvara anului 1839, „după săvârşirea arăturilor pământurilor, să şi începem a ne strămuta casile de unde acum să află şi a le aşeza la locul hotărât de Cinstita Eforie şi, până la sfârşitul lunii lui august din acel an să fim toţi strămutaţi şi aşezaţi în linie"[359].

Gheorghe Tatu, epistatul moşiei Cotmenei, reclamă ocârmuirii că locuitorii nu s-au mutat la locurile stabilite, rămânând pe vechile lor locuri, la care Ocârmuirea porunceşte ca, împreună cu delegatul năstavnicului Mănăstirii, subocârmuitorul să stabilească locuitorii „să se aşeze cu casele lor la acel loc"[360].

La 11 noiembrie 1838, Mihalache Ghica, şeful D. T. L., dispune trimiterea unui catastih „alcătuit în doă rigle, pentru toate satele, cu desluşire de numărul celor

---

353 *Ibidem*, f. 308.
354 *Ibidem*, f. 309.
355 *Ibidem*, f. 314.
356 *Ibidem*, f. 318.
357 *Ibidem*, f. 320.
358 *Ibidem*, f.f. 323 şi 327.
359 *Ibidem*, f. 332.
360 *Ibidem*, f. 335.

regularisite, cu arătare, la aceste din urmă, şi pricina pentru care s-au întârziat până acum. Tot într-o vreme... să stăruiască... asupra lăcuitoilor ca în cursul ernii următoare să-şi facă toată pregătirea despre trebuincioasele materialuri, ca la viitorul martie să nu le mai rămână pricinuire a nu-şi face şi clădirea încăperilor"[361].

Locuitorii de pe moşia Lipia a lui Ioniţă Budişteanu şi a lui Balotă solicită Domnitorului să li se acorde un loc mai la înălţime, mai apropiat de biserică şi de pomosturile lor, căci unde au fost aşezaţi e loc mocirlos, „vine apa de ne înneacă în casele noastre, încât şi o casă de ale noastre au luat-o apa de au înecat-o i un copil, ca de zece ani, s-au înecat, încât şi noi, cu totul, ne-am speriat că o să ne ia şi pă noi apa să ne prăpădim. Şi vedem că şi pomosturile noastre, pruni i alţi pomi ce-i avem, i-au umplut mărăcinii şi tufili, fiind cu depărtare dă nu putem să-i căutăm"[362]. În baza raportului Subocârmuirii Piteştilor, Ocârmuirea de Argeş, la 22 aprilie 1839, convingându-se că arătările jeluitorilor sunt adevărate, dispune „să să dea voie a să muta la alt loc mai priincios sănătăţii lor"[363].

Ioan Bălcescu, subocârmuitorul de Olt este primul care răspunde poruncii lui Mihalache Ghica, la 14 februarie 1839, arătând că toate „casele satelor aceştii plăşi sânt toate regularisite la linie, după ştiinţa ce s-au luat prin raporturi încredinţătoare de la aleşii satelor, în urma primirii cărora, mergând şi însuşi suptocârmuitorul din sat în sat, m-am îndestulat de adevăr, văzându-le bine regularisite şi întru tot asemănat cu voinţa Stăpânirii. O prea puţină câtăţime de case ce să văd începute şi neisprăvite de lucru, acum, cu prilejul primăverii... va lua şi acelea săvârşire"[364].

Din cele înfăţişate până acum, se pot trage, cel puţin, câteva concluzii:

Ideia aşezării caselor la linie a precedat regulamentul Organic, care a preluat-o ca o obligaţie a D. T. L.

Înfăptuirea ei a avut două etape: prima, cuprinsă, aproximativ între anii 1832-1835, consta în aşezarea la linie doar a acelor case care se vor construi din nou, şi a doua, între anii 1836-1839, avea ca obiectiv ca toate casele să fie aşezate la linie.

Realizarea acestei reglementări a întâmpinat poziţia clăcaşilor, a moşnenilor şi, uneori, a proprietarilor (mănăstiri şi boieri), care a mers, de la proteste prin jalbe, la subocârmuiri, Ocârmuirea de Argeş, V. M. şi Domn până la adevărate revolte, ca în cazul sătenilor din satul Slobozia.

Cel puţin în prima fază a încercării de sistematizare, trebuie remarcată grija Stăpânirii şi a Ocârmuirii ca să se folosească lămurirea necesităţii acţiunii, prin mijloace blânde. Pe parcursul sistematizării, s-au făcut numeroase abuzuri din partea: aleşilor satelor, dorobanţilor, subocârmuitorilor, mumbaşirilor, proprietarilor şi arendaşilor, care au folosit forţa şi, mai ales, bătaia. puţine abuzuri au fost pedepsite.

Ocârmuirea Argeş, de cele mai multe ori, a luat apărarea clăcaşilor şi moşnenilor, obţinând şi înlesniri de la V. M., dar în cazul Glogovenilor de la Glavacioc, împotriva convingerilor proprii, a trebuit să se conformeze dispoziţiilor

---

[361] *Ibidem*, f. 337.

[362] *Ibidem*, f. 347.

[363] *Ibidem*, f.f. 349-350.

[364] *Ibidem*, f. 348.

contradictorii ale D. T. L. Se pare că apărarea clăcaşilor Glogoveni a dus la îndepărtarea ocârmuitorului de Argeş.

Stabilirea noilor locuri de amplasare trebuia făcută de subocârmuitor cu proprietarul moşiei sau delegatul acestuia. De cele mai multe ori, moşnenii, în calitate de proprietari, nu puteau fi mutaţi decât pe propriile lor averi. Argumentele cele mai importante pentru menţinerea pe vechile amplasamente erau: vecinătatea bisericii, existenţa surselor de apă pentru oameni şi vite, a pomosturilor pe care erau: pruni, alţi pomi, vii şi grădini.

Întârzierea aşezării caselor la linie s-a datorat, atât opoziţiei unor moşneni ş clăcaşi, cât şi unor boieri şi, mai ales mănăstiri, care cu foarte mare greutate au acceptat să ofere clăcaşilor materialul lemnos necesar mutării caselor la linie.

Documentele comentate mai sus aduc o contribuţie însemnată la explicarea evoluţiei aşezărilor rurale în secolul al XIX-lea şi la cunoaşterea denumirilor şi materialelor necesare construirii caselor şi gospodăriilor ţărăneşti.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

DOUĂ DIPLOME ACORDATE DE DOMNITORUL ALEXANDRU DIMITRIE GHICA LUI ION C. BRĂTIANU

SPIRIDON CRISTOCEA*

Colecţia Muzeului Judeţean Argeş s-a îmbogăţit în anul 1994 cu două diplome[1] pe care domnitorul Alexandru Ghica le-a acordat lui Ioan Brătianu. Prin prima diplomă (Fig. 1), datând din 8 aprilie 1839, domnitorul face cunoscut că a înălţat, la 11 aprilie 1831, pe Ioan Brătianu la rangul de praporcic, iar prin a doua (Fig. 2), din 6 septembrie 1842, îl înalţă la rangul de serdar. Ioan Brătianu, cel căruia i-au fost acordate diplomele, este fără îndoială viitorul mare om politic Ion C. Brătianu. Născut la 2 iunie 1821, la Piteşti, Ion Brătianu, după ce a învăţat carte în casa părintească, a fost între 1833 şi 1835 elevul lui Nicolae Simonide la Şcoala Naţională din Piteşti, iar în 1835 a intrat în armată fiind „încorporat la iunkări la Bucureşti şi pe urmă la Zimnicea în regimentul fratelui Teodor"[2]. Deşi nu-i plăcea cariera armelor, după cum ne relatează tot sora sa Sabina, Ion Brătianu, intrat în armată, s-a remarcat prin activitatea depusă, astfel că la 3 aprilie 1838 dobândea gradul de praporcic.

1

8 aprilie 1839. Bucureşti.

Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica înalţă la rangul de praporcic pe Ioan Brătianu.

Noi, Alecsandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn şi stăpânitor a toată Ţara Românească. Ştiut şi cunoscut să fie la fiecare că pă Ioan Brătiianul, înnălţatu în rang de praporcic al oştirii rumâneşti la anul una mie opt sute treizeci şi unul[3], luna aprilie, în unsprezece zile, bine voind poruncim tuturor supuşilor noştri să cunoască şi să cinstească pă Ioan Brătiianu ca praporcic al nostru. Nădăjduim că în acest rang numitu onor ofiţer să va purta cu credinţă şi activitate precum să cuvine unui bun şi credincios ofiţer.

---

* Muzeul Judeţean Argeş.

[1] Diplomele au fost achiziţionate prin actul de vânzare-cumpărare din 2 septembrie 1994 de la Maria Cristea din Brăduleţ, jud. Argeş. Brăduleţul este denumirea actuală a vechiului sat Brătieni, locul de origine al familiei Brătianu.

[2] Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I. C. Brătianu 1821-1891*, ediţia a II-a, Editura „Universul", Bucureşti, 1934, p. 13.

[3] Anul este greşit, pentru că Ion Brătianu a intrat în armată în 1835 şi nu în 1831.

Fig. 1 8 aprilie 1839. Alexandru Ghica înalţă pe Ioan Brătianu la rangul de praporcic

Fig. 2. 6 septembrie 1842. Alexandru Ghica înalță pe Ioan Brătianu la rangul de serdar

Spre încredinţare Noi am iscălit aceasta şi am poruncit ştabului nostru a o întări cu domneasca noastră pecetie.

S-au dat în oraşul Bucureşti, la anul una mie opt sute treizeci şi noă, luna aprilie, în opt zile.

Alecsandru Ghica <m. p>.

La ştabul înălţimei sale. S-au trecut la condică subt. n. 215.

Ajutorul şefului oştire ....[4].

<Pe verso>: S-au trecut în condica Secretariatului statului subt. no. 284.

Seful Secţii ....[4].

<Pe recto, cu alfabet latin, în colţul din stânga, jos>: I. Andreescu 5 II 918.

Muzeul Judeţean Argeş, nr. inv. 6115 - Registrul de istorie modernă şi contemporană. Original pergament (46 mm x 35 mm), scris în limba română cu alfabet chirilic.

2

6 septembrie 1842. Bucureşti.

Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica înalţă pe Ioan Brătianu la rangul de serdar.

Noi, Alecsandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn şi stăpânitoriu a toată Ţara Românească. Ştiut şi cunoscut să fie la fiecare că, luând domnia mea în băgare de seamă slujbele ce au săvârşit fostul praporcicu Ioan Brătianu, potrivit cu artic. VI din Legiuirea rangurilor, am binevoit şi l-am înălţat în rang de sărdar la şase zile, a lunii lui septemvrie, din anul una mie opt sute patruzeci şi doi, cu care rang s-au trecut şi în Arhondologie.

Drept aceia, spre a fi ştiut şi cunoscut la toţi de obşte subt numirea acestui rang, i s-au dat această a noastră domnească Diplomă încredinţată cu a noastră mare pecete şi iscălitură în oraşul Bucureşti, scaunul domnii mele, la anul de la mântuirea lumei, 1842 septemvrie în 6.

Alecsandru Ghica <m. p.>

Secretarul statului ....[5].

S-au trecut în condica Secretariatului statului subt. no. 1441. Şeful Secţii P. Poenaru < m. p.>.

Muzeul Judeţean Argeş, nr. inv. 6116 - Registrul de istorie modernă şi contemporană. Original pergament (53,5 mm x 38, 5 mm), scris în limba română cu alfabet chirilic.

[4] Ilizibil.

[5] Indescifrabil.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

IDEILE LUI ION C. BRĂTIANU PRIVITOARE LA DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ A ROMÂNIEI, EXPRIMATE ÎN ANII OPOZIȚIEI PARLAMENTARE (1871-1876)

DRAGOȘ CHISTOL*

Secolul al XIX-lea reprezintă un efort al românilor în sensul dezvoltării unor modele social-economice și politice similare celor din Occident. Este mai ales un efort din partea elitei, indiferent de culoarea politică, de a racorda România la pulsul vieții europene. Căile de a găsi o soluție viabilă care să propulseze țara noastră în rândul statelor prospere țin doar de diferențele ideologice dintre partide, dar, în general, intenția guvernanților a fost generoasă și s-a materializat într-o serie de incontestabile reușite.

În ceea ce privește dezvoltarea social-economică, părerile au fost împărțite și au mers de la a afirma păstrarea caracterului agrar al economiei românești (opinia conservatorilor), până la a cere industrializarea ei forțată pentru a transforma România dintr-un importator într-un exportator de produse manufacturate (opinia liberalilor radicali).

Ceea ce au recunoscut cu toții a fost faptul că România este o țară agrară care își realizează veniturile din această aproape exclusivă ramură economică. Conservatorii vedeau în agricultură unica ramură productivă viabilă a țării, atât pentru prezent, cât și pentru viitor. Era nevoie, considerau ei, de o exploatare rațională a pământului, de o îmbunătățire a rasei animalelor, de introducerea mașinilor și instrumentelor de muncă mecanice, de crearea unor căi de comunicații și mijloace de transport, de înființarea unor credite agricole și a unor case de economii pentru agricultori, fără toate acestea fiind de neconceput o agricultură românească modernă[1]. Fiind la guvernare, între 1871-1876, conservatorii au conceput un set de măsuri legislative care să impulsioneze dezvoltarea agriculturii românești. De exemplu, în 1872, au elaborat „Legea învoielilor agricole“, o lege care oferea posibilitatea dobândirii concursului administrației publice locale în executarea tocmelilor agricole încheiate între proprietari sau arendași, pe de o parte, și țărani, pe de altă parte[2]. Intenția era aceea de a garanta executarea clauzelor stipulate în contractele de muncă agricolă încheiate între cele două părți. Teoretic,

* Muzeul Județean Argeș

[1] Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 257.

[2] *Ibidem.*

ideea era bună pentru că nu mai lăsa loc unor pierderi în producţia agricolă ca urmare a neîndeplinirii sarcinilor de către ţărani, dar, în practică, ea a generat şi abuzuri din partea autorităţii publice locale.

Firesc, atât dezbaterile pe marginea promulgării acestor legi, cât şi efectele negative puse în evidenţă în aplicarea lor, au fost speculate de adversarii politici, mai ales de Ion C. Brătianu şi liberalii radicali. De exemplu, „Legea învoielilor agricole" era declarată „barbară şi feudală"[3] şi a avut drept rezultat „sugrumarea şi împilarea ţăranului"[4], „supunerea sa constrângerilor corporale"[5].

Mai mult, corupţia şi abuzurile celor din administraţia publică locală[6], dublate de o fiscalitate excesivă[7], au generat o acută nevoie de bani în mediul rural[8]. Pentru a face faţă sarcinilor fiscale ţăranii sunt nevoiţi să apeleze la împrumuturile cămătăreşti ale căror dobânzi nu sunt „de 20, 30 sau 50%, ci chiar de 200 sau 300% anual"[9], fapt care-i determină pe ţărani să-şi vândă munca pe mai mulţi ani şi să sărăcească şi mai mult[10].

Care sunt soluţiile oferite de Brătianu pentru ameliorarea stării ţăranilor? În primul rând consideră absolut necesar abrogarea „Legii învoielilor agricole"[11], care a oferit ocazia unor funcţionari locali să comită o serie de abuzuri, ba mai mult, au încălcat principiile Constituţiei care prevăd dreptul cetăţeanului la împotrivire în cazul în care este supus presiunii psihice sau fizice din partea autorităţii administrative[12]. De asemenea, pentru ca satele să nu mai fie „cufundate în întunericul ignoranţei"[13], Brătianu consideră esenţială dezvoltarea unei reţele de şcoli în mediul rural[14]. „Fără instrucţiunea publică, aprecia el, nu putea fi vorba de libertate şi ordine atâta vreme cât populaţia rurală este privită doar ca o masă de manevră pe timpul campaniilor electorale". Era nevoie, deci, de emanciparea şi transformarea ţăranului în ştiutor de carte, cu atât mai mult cu cât de introducerea votului universal urmau să beneficieze doar cei alfabetizaţi[15].

Prosperitatea materială a ţăranilor mai era legată şi de aplicarea celor două legi din 1864 şi 1868 care prevedeau împroprietărirea însurăţeilor şi respectiv vânzarea către mahalagii agricoli a unor suprafeţe de teren aflate în proprietatea statului[16], pentru a se dezvolta astfel o mică gospodărie agricolă ţărănească. O ţară este bogată dacă locuitorii ei sunt bogaţi, iar cum majoritatea populaţiei trăia în mediul rural, rezultă deci că era necesară asigurarea prosperităţii materiale a ţăranilor.

---

[3] *Ibidem*, p. 224.
[4] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1.
[5] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 113 din 31 octombrie, p. 1.
[6] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 1.
[7] „Românul", XVI, 1872, 5-6 septembrie, p. 765.
[8] „Românul", XVIII, 1874, 21-22 decembrie, p. 1100.
[9] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1.
[10] „Românul", XVIII, 1874, 17 ianuarie, p. 42.
[11] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 2.
[12] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1.
[13] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 113 din 31 octombrie, p. 1.
[14] *Ibidem*.
[15] „Alegătorul liber", II, 1876, nr. 192 din 26 mai, p. 1.
[16] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 2.

Dezvoltarea unei agriculturi moderne în România nu depindea însă numai de ţărani. O foarte mare parte a pământurilor agricole din ţară aparţineau marilor proprietari. Şi unii, şi alţii, pentru a determina creşterea producţiei aveau nevoie de capital pentru achiziţionarea de utilaje agricole; însă banii lipseau[17]. Venind în sprijinul producătorilor agricoli, pentru a le pune acestora la dispoziţie sumele de bani necesare modernizării agriculturii, Ion C. Brătianu propune înfiinţarea unei societăţi de credit funciar[18] care să asigure acestor producători surse de finanţare cu dobândă redusă, de 0,5-3% anual[19]. Agricultura românească, beneficiind de acest sprijin, va produce astfel mai mult, mai bun şi mai ieftin, făcând concurenţă cu succes produselor străine de import, iar în acelaşi timp va asigura creşterea nivelului de trai în mediul rural. Creditul funciar rural trebuia creat nu cu capital străin, ci cu cel autohton, rezultat din asocierea marilor proprietari agricoli din România[20]. „Creditul rural, cerea el într-o scrisoare deschisă adresată ministrului de finanţe, Petre Mavrogheni, trebuie să rămână în mâinile noastre pentru ca, cu puternicele mijloace ce ne vom procura, să putem lupta cu succes [...] să asigurăm românilor pământul românesc"[21].

În epocă mulţi proprietari îşi arendau domeniile pentru a obţine un venit sigur şi confortabil, deoarece administrându-şi direct terenul agricol nu obţineau rezultate şi beneficii satisfăcătoare, ori erau puşi chiar în situaţia de a apela la împrumuturi cămătăreşti. Menirea unui credit agricol era tocmai aceea de a oferi împrumuturi proprietarilor pentru a-şi putea redresa şi rentabiliza activitatea pe domeniu, pentru ca astfel, aceştia să nu mai apeleze la sistemul arendăşiei sau la împrumuturile cămătarilor. Creditele obţinute puteau fi rambursate peste o perioadă de timp mai mare (4-5 ani), fiind folosite la investiţii şi ameliorări, ori rambursate în termen scurt, fiind folosite pentru exploatarea agricolă de la o recoltă la alta[22].

Nu era vorba de a se întemeia o casă de împrumuturi în numerar, ci de a se crea o asociaţie a marilor proprietari de garantare a solvabilităţii unor credite obţinute de la bancherii români. Spre a împrumuta o sumă de bani solicitantul trebuia, în prealabil, să depună o ipotecă de o valoare dublă faţă de suma cerută, după care societatea de credit funciar, neavând capital în numerar, îi dădea o recomandare scrisă („inscripţiune ipotecară"), care era scontată de bănci sau de oricare alt posesor de capital. „Inscripţiunea ipotecară" era garantată atât de ipoteca depusă de cel împrumutat, cât şi de capitalul funciar al proprietarilor acţionari[23].

Dezvoltarea unei agriculturi româneşti, care să beneficieze de credite din interiorul ţării, pentru a nu mai apela la capitalurile externe care ar fi înstrăinat pământul proprietarilor români, a constituit o motivaţie puternică pentru Ion C. Brătianu de a participa ca membru fondator în toamna anului 1872 şi în anul următor la înfiinţarea Creditului Funciar Rural Român[24]. În acelaşi timp, Brătianu este nu numai teoreticianul măsurilor menite să emancipeze lumea rurală românească, ci şi cel care,

[17] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 1 din 23 ianuarie, p. 2.
[18] *Ibidem.*
[19] „Românul", XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 83.
[20] „Românul", XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] „Românul", XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 84.
[24] *Ibidem.*

pe domeniul său de la Florica, îşi instituie un sistem de relaţii cu localnicii reciproc avantajos. El însuşi, ca proprietar de pământ, şi-a transformat moşia într-o fermă agricolă, produsele realizate aici, de altfel de foarte bună calitate, fiind comercializate pe pieţele bucureştene. Este modelul de proprietar de pământ pe care fratele său, Dimitrie, îl recomanda tuturor marilor proprietari din ţară[25].

Totodată concepţia liberal-radicalilor şi a lui Ion C. Brătianu cu privire la dezvoltarea economică de viitor a României avea în vedere crearea unei solide industrii naţionale. Statele occidentale industrializate precum Anglia şi Franţa, reprezentau pentru Brătianu modelul economic pe care România este capabilă să-l imite şi să-l dezvolte cu capitaluri autohtone[26]. Brătianu considera că România avea nevoie în primul rând de o industrie care să ofere agriculturii întregul necesar de maşini agricole, pentru a nu mai apela la importuri, şi totodată de o industrie care să prelucreze produsele acesteia. Industria şi agricultura apar ca două ramuri economice care se găsesc în interdependenţă, dezvoltarea uneia atrăgând după sine şi dezvoltarea celeilalte. Prelucrarea în ţară a produselor agricole şi a resurselor solului şi subsolului şi comercializarea acestora pe pieţele externe, ar fi transformat România dintr-un exportator de produse brute într-unul de produse finite şi s-ar fi adus astfel în ţară importante resurse financiare[27]. Se puteau dezvolta cu succes întreprinderi industriale, precum: fabrici de zahăr, de hârtie, de sticlă, de ceramică, de postav, de prelucrare a pieilor, în general industrie alimentară şi uşoară[28].

Dar pentru a se naşte o astfel de industrie era nevoie de crearea unor condiţii favorabile şi una din acestea o reprezenta „instrucţiunea publică în domeniul economic"[29]. România avea nevoie de economişti adevăraţi, de profesionişti, pentru ca ţara să nu-şi mai risipească puţinele resurse financiare pe care le avea în încercări eşuate. Făcându-şi o „mea culpa" şi recunoscând că procesul de transformare economică a ţării a avut şi efecte negative datorită amatorismului său şi al celor care au gestionat finanţele, Brătianu declara că „de-acum înainte nu vom mai avea scuza de a ne înşela în chestiuni economice, căci biata ţară s-a stors plătind ucenicia noastră şi experienţele ce le-am făcut pe spinarea ei"[30]. Ţările din apusul Europei îşi datorează ascendentul economic nu numai resurselor materiale pe care le-au avut şi le au în ţară şi în colonii, dar şi datorită bunilor economişti care au ştiut să investească şi să administreze capitalurile acolo unde ele aduceau profit. Cu atât mai puţin România, o ţară bogată în resurse materiale, dar săracă în resurse financiare, îşi mai poate permite pe viitor să rateze şansa dezvoltării sale economice în plan industrial.

Pentru a lua naştere o astfel de industrie era nevoie de sprijinul statului, de limitarea din partea acestuia a pătrunderii capitalurilor străine în ţară[31]. Fiind adeptul protecţionismului economic, Ion C. Brătianu se declara împotriva semnării oricăror convenţii comerciale cu alte state industrializate motivând că ele dezavantajau economia românească. Astfel, în iunie 1875, el se pronunţă categoric împotriva

---

[25] „Românul", XV, 1871, 25-26 decembrie, p. 1124.
[26] „Românul", XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.
[27] „Românul", XIX, 1875, 24 decembrie, p. 1124.
[28] Apostol Stan, *op. cit.*, p. 246.
[29] „Românul", XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.
[30] *Ibidem*.
[31] „Monitorul Oficial", nr. 154 din 16/28 iulie 1875, p. 3492-3494.

încheierii convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria motivând că produsele acesteia, industriale ori agricole, datorită costurilor reduse de producţie sunt superioare celor româneşti prin calitate şi preţ. Mai mult, Austro-Ungaria beneficiază de efectele pozitive pe care le implică existenţa unor societăţi de credit industrial şi agricol care acordă producătorilor din imperiu împrumuturi cu dobândă redusă, de doar 2-3% anual[32]. Austro-Ungaria, fiind o mare producătoare şi exportatoare, piaţa internă fiind deja saturată de propriile-i produse industriale şi agricole, nu va mai avea nevoie de cele româneşti, mai scumpe şi mai slabe calitativ. Ca atare, România se va afla în postura de a deveni o simplă piaţă de desfacere[33].

Dezvoltarea economiei româneşti, a agriculturii şi industriei, era văzută de Brătianu doar în condiţiile creării unei reţele de căi de transport. Lipsa mijloacelor de transport, a unei reţele feroviare în special, făcea ca produsele şi comerţul nostru să fie mai scumpe, fapt care nu lăsa loc competitivităţii cu produsele străine[34]. Crearea unor trasee feroviare trebuia să aibă în vedere în primul rând unirea celor mai importante centre sau zone economice ale ţării, să înlesnească şi să accelereze circulaţia bunurilor şi a oamenilor, realizându-se pe această cale o importantă economie de timp, efort şi bani[35]. În acelaşi timp, realizând o reţea de căi ferate care să facă joncţiune cu cele austriece şi otomane, România avea şansa de a deveni o zonă de tranzit comercial între Occident şi Orient[36]. Acest fapt avea o dublă semnificaţie: pe de o parte, România realiza importante câştiguri financiare, iar pe de altă parte, şi acesta era aspectul cel mai important, ţara noastră intra într-un circuit economic european şi mondial în care motorul dezvoltării era Europa Occidentală. După o colaborare mai mult sau mai puţin fericită cu diferite companii de peste hotare, dar mergând totodată pe ideea realizărilor economice interne doar cu forţe proprii, Ion C. Brătianu consideră necesară concesionarea construirii reţelei de căi ferate din ţară capitalurilor autohtone[37]. El însuşi, proprietar de pământ, cu capital disponibil şi spirit întreprinzător, participă ca membru fondator la constituirea unei companii române de construcţie şi exploatare căi ferate, alături de alte personalităţi politice ale timpului: D. Brătianu, I. Cantacuzino, A.G. Golescu, N. Golescu, D.A. Sturdza şi alţii[38].

Preocupările lui Ion C. Brătianu privitoare la dezvoltarea economiei româneşti erau dublate de dorinţa acestuia de a pune bazele unei bănci naţionale. Intenţiile sale şi ale altor oameni politici ai timpului de a fonda o astfel de bancă în perioada anterioară câştigării independenţei naţionale nu s-au materializat datorită condiţiilor interne şi externe, dar discuţiile de acum s-au dovedit utile pentru mai târziu când, în 1880, a fost fondată Banca Naţională a României.

Astfel, în opinia lui Brătianu, expusă cu ocazia unei conferinţe pe teme economice ţinută la Ateneul Român, la 21 ianuarie 1873[39] („Chestiunile economice în România. Creditul Funciar şi Banca de Scont şi Circulaţiune"), întocmai ca şi Creditul

---

[32] „Monitorul Oficial", nr. 155 din 17/29 iulie 1875, p. 3510.
[33] *Ibidem*, p. 3511.
[34] „Românul", XVII, 1873, 3 mai, p. 388.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*.
[37] „Românul", XIX, 1875, 23 iulie, p. 679.
[38] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 44 din 21 mai, p. 2.
[39] „Românul", XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 82.

Funciar Rural, Banca Naţională a României trebuia întemeiată numai cu capital autohton. De ce era necesar acest lucru? Datorită faptului că străinii, posesori de capital ce ar putea fonda o astfel de bancă în România, „pot folosi finanţele statului Român în folos propriu"[40] şi în acelaşi timp „finanţele statului român ar depinde de toate fluctuaţiile ce se vor întâmpla în Europa: crize monetare, crize financiare, crize comerciale, industriale şi politice"[41].

Capitalul necesar înfiinţării unei bănci de credit şi circulaţie trebuie să provină numai de la persoane fizice române care posedă sume de bani şi sunt dispuse să devină acţionari. Rolul acţionarilor şi al băncii este să construiască un mecanism economic care să pună în circulaţie capitalurile României, dar în acelaşi timp să le atragă şi pe cele străine[42].

Beneficiind de un sistem bancar propriu, de o agricultură şi o industrie naţională solidă, protejată de stat prin măsuri care să limiteze accesul capitalurilor străine, de o reţea de transport feroviar, România ar fi capabilă, în concepţia lui Ion C. Brătianu, să recupereze „întârzierea noastră de secole ce ne desparte de societăţile occidentale"[43].

---

[40] *Ibidem*.
[41] *Ibidem*, p. 84.
[42] „Românul", XVII, 1873, 10 februarie, p. 127.
[43] *Ibidem*.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

DESPRE PRIZONIERII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL – ACTIVITATEA SERVICIULUI STATISTIC DIN MINISTERUL DE RĂZBOI

IULIAN BOŢOGHINĂ*

Secolul trecut a fost marcat de cele două conflicte mondiale, anii postbelici fiind marcaţi de radicale modificări geo-politice. Astfel după primul război pe ruinele imperiilor multinaţionale şi-au afirmat identitatea statele naţionale, totodată a fost consacrat primul stat bolşevic, care după cel de-al doilea război mondial avea să domine o bună parte a lumii ceea ce a determinat polarizarea ideologică cu consecinţa sa „Războiul rece". România, factor activ în ambele restructurări geo-politice, este exemplu elocvent. 1 Decembrie 1918 este ziua în care România a desăvârşit procesul de formare a statului naţional, idealul de veacuri al naţiunii române. Obiectiv realizat însă cu jertfe pe măsura măreţiei sale, căci entuziasmul naţional nu a putut compensa lipsa unei temeinice pregătiri militare, astfel că şocul anilor de război a fost neînchipuit de mare, astfel că, dramatica realitate de pe front şi din spatele lui a marcat profund mentalul societăţii româneşti postbelice, deoarece indiferent de scopurile şi obiectivele care le-au determinat, războaiele au adus înainte de toate durere şi suferinţă, într-un cuvânt, alienarea fiinţei umane.

Drama prizonierilor de război constituie un exemplu elocvent în acest sens. După Marea Unire guvernele de la Bucureşti au fost puse în situaţia de a se ocupa nu numai de militarii români prizonieri la inamici ci şi de „noii cetăţeni", locuitori ai provinciilor reunite, indiferent de naţionalitate. Aceştia militari ai fostelor armate austro–ungare sau ţariste erau prizonieri fie la aliaţii sau foştii aliaţi ai României fie la inamicii ei. (Amintim aici pe cei din Italia, Rusia, Franţa, basarabenii din Germania şi Turcia etc.). Nu mai puţin grea se prezenta situaţia militarilor români prizonieri în Germania, Ungaria, Bulgaria, Turcia etc. După 1918 chiar dacă războiul se sfârşise societatea românească continua să fie răscolită de frământările sale. Toată această situaţie nu poate fi înţeleasă la adevărata sa dimensiune dacă nu se are în vedere schimbările produse în societatea românească. Aceasta poate că este una dintre explicaţiile sensibilităţii societăţii româneşti vis-a-vis de chestiunea prizonierilor de război. Prin documentele inedite pe care le vom supune atenţiei dumneavoastră, dorim să reliefăm modul în care a fost abordată problema acestor marginalizaţi[1].

---

* Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.

[1] Arhivele Militare Române, Fond, Ministerul de Război, Serviciul Statistic, dosar, 433, f. 34-112.

Începând războiul, prin Înaltul Decret Regal nr. 2793 din 14 august 1916 şi Jurnalul Consiliului de Miniştrii No. 1786 din 14 august 1916, se instituie pe lângă Direcţia Statistici din Ministerul de Război două comisii, care să se ocupe de prizonierii de război şi de internaţii civili. Din prima comisie făceau parte: G. N. Bagdat, primul preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, ca preşedinte, sublocotenent G. D. Creangă, profesor universitar, fost secretar general al Ministerului de Industrie şi Comerţ, Lascăr Catargiu, fost deputat şi senator, ca membrii, cu atribuţiunea de a soluţiona toate chestiunile referitoare la prizonierii de război. A doua comisie formată din: J. Carabatescu, preşedintele Consiliului Superior al Agriculturii, ca preşedinte, Dr. Gr. Antipa, membru al Academiei Române, inspector general al Ministerului de Domenii, secretarul general al Ministerului de Intern, directorul general al Siguranţei Generale a Statului, ca membrii, cu atribuţiunea de a soluţiona toate chestiunile privitoare la supuşii străini internaţi. Colonelul Mironescu din Marele Stat Major făcea parte din ambele comisii. Hotărârile acestor comisii se executau prin Direcţia Statistici. Într-o serie de şedinţe, aceste comisii au stabilit normele de conducere ale centrelor de internare pentru internaţii civili şi lagărele de prizonieri.

În acelaşi timp pe lângă Direcţia Statisticii a luat fiinţă un serviciu de prizonieri şi internaţi civili precum şi un birou de informaţii şi ajutorare a prizonierilor români de război, care, cu timpul s-a transformat în serviciu, acest birou a fost înfiinţat cu scop de a face legătură între organele din ţară şi cele străine neutre. Din documentele şi actele aflate în arhiva Ministerului de Război reiese că acest birou în decursul anului 1916 a primit 30.000 informaţii şi corespondenţă personală a prizonierilor români prin Crucea Roşie Internaţională, pe care la rândul său le-a transmis familiilor prizonierilor, în scop de a le putea veni în ajutor. Aceste informaţii se comunicau prin corespondenţă poştală. Tot prin acest birou se comunica familiilor celor răniţi sau morţi pe front, informaţii culese prin biroul pierderilor ce funcţiona la Marele Cartier General. Aceste comunicări prezentau o deosebită importanţă deoarece listele de pierderi publicate de Marele Cartier General de foarte multe ori nu ajungeau până în colţurile cele mai depărtate ale ţării şi foarte multe familii aflau de moartea celor plecaţi în război numai din comunicările făcute de acest birou.

La începutul campaniei 1916/1918, odată cu centrele de internaţi civili, au luat fiinţă şi lagărele de prizonieri. Lagărele de prizonieri au fost în prima parte a campaniei în Tecuci, Bârlad, Galaţi, Şipote, Işalniţa, Vaslui.

La data 30 septembrie 1916 s-a prezentat M. S. Regelui Ferdinand I situaţia prizonierilor inamici capturaţi în lupte de armata noastră, pe care o prezentăm în tabelele următoare: În anul pe lângă Direcţia Statisticii funcţiona un serviciu al prizonierilor de război şi internaţilor civili, având organizate trei birouri cu următoarele atribuţiuni: Biroul prizonierilor de război, Biroul internaţilor, Biroul cenzurii, corespondenţei prizonierilor şi internaţilor. Personalul era compus din: şeful serviciului, un ofiţer superior activ şi funcţionari şi grade inferioare.

Lucrările executate în cursul anului 1917 au avut ca prioritate obţinerea datelor privind pierderile pe front, la prizonierii români şi la cei morţi în prizonierat. Astfel, după cum am arătat mai sus, la M. C. General luase fiinţă un birou al pierderilor. Rapoartele pierderilor suferite de trupă pe front erau primite la M. C. G., care la rândul său le trimitea Direcţiei Statisticii. Întrucât de pe aceste liste nu se puteau da informaţii celor interesaţi, s-a simţit nevoia fişierului. Listele primite se numerotau şi se făceau

dosare în ordinea sosirii, iar după ele s-au întocmit fişe individuale, astfel a luat fiinţă fişierului M. C. G. care cuprindea toate pierderile suferite pe front şi pe categorii: morţi, răniţi, dispăruţi. La sfârşitul anului 1917 fişierul pierderilor pe front, întocmit alfabetic, cuprindea 160.000 fişe şi a dat posibilitate direcţiei să furnizeze informaţii în cel mai scurt timp celor interesaţi. În cursul anului s-au dat 105.000 informaţii. Concomitent cu listele primite de la biroul pierderilor M. C. G. se primeau liste de pierderi şi direct de la corpurile de trupă, servicii şi spitale, ceia ce făcea ca fişierul de pierderi pe front să cuprindă aproape dublu numărul real al pierderilor suferite de armata noastră. Aceasta, pe deoparte îngreuna considerabil lucrarea întocmirii fişelor, iar pe de altă parte făcea aproape imposibile situaţiile statistice care trebuiau puse la dispoziţia organelor de conducere ale armatei. Acest fenomen, după cum vom vedea, poate fi pus pe totala lipsă de instrucţiuni şi directive pregătite din timp de pace.

În ceea ce priveşte felul cum erau întocmite listele, în majoritate lipsite de date de stare civilă şi militară, darea informaţiilor de pe ele era aproape imposibilă.

În cursul anului au început să sosească din ţările inamice prin intermediul Crucii Roşii Internaţionale de la Geneva liste de prizonieri, liste de morţi şi corespondenţă de la prizonieri.

Listele de prizonieri cuprindeau numele a 104.118 ostaşi, repartizaţi astfel: 62.475 din Germania, 26.027 din Austro-Ungaria, 10.411 din Bulgaria şi 5.205 din Turcia. Aceste liste în forma în care erau alcătuite sumar şi nesistematizate, era imposibil a fi utilizate. De aici s-a simţit nevoia de a le sistematiza şi pune în stare să servească la darea informaţiilor asupra pierderilor.

În acest scop, listele s-au cusut în dosare în ordinea primirii lor pe ţări de prizonierat şi lagăre de internare, s-au numerotat şi apoi pentru a uşura căutarea în ele, s-a procedat la întocmirea fişierelor. În cursul acestui an s-au întocmit fişe pentru 104.118 prizonieri. Cu ajutorul acestor fişe s-au dat 28.000 informaţii corpurilor de trupă, serviciilor şi familiilor prizonierilor. Informaţiile se dădeau după cerere sau din oficiu. Începând chiar din acest an până în anul 1921 inclusiv listele de prizonieri cuprindeau aproape împătrit numărul real al prizonierilor, de oarece pentru unul şi acelaşi prizonier veneau comunicări de la diferite autorităţi (Crucea Roşie Internaţională, ţări de prizonierat, comisii de repatriere etc.). Acest fenomen se atribuie faptului că un prizonier fiind purtat în câte trei şi patru lagăre, figura pe fiecare listă a lagărului prin care a trecut. Datorită acestui fapt, în fiecare an fişierele de prizonieri au crescut într-o proporţie nebănuită, la un moment dat având patru, cinci şi chiar şase fişe pentru acelaşi prizonier.

Din ţările inamice, tot prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva, s-au primit listele de morţi care cuprindeau numele a 27.000 prizonieri decedaţi în captivitate. Tot în acest an s-au primit acte de deces: din Germania pentru 8.300 prizonieri din Austro-Ungaria pentru 4.900 prizonieri. Actele de deces s-au numerotat şi îndosariat, păstrându-se în arhivă până la organizarea unui birou care să se ocupe cu prelucrarea lor, totuşi ele serveau ca material informativ.

În anul 1918 lucrările în legătură cu războiul luând o dezvoltare care întrecea cu mult capacitatea de lucru a Serviciului Statisticii, Direcţia Statisticii a fost nevoită să-şi schimbe complet destinaţia, ocupându-se exclusiv cu lucrările impuse de război.

Aceste lucrări se pot rezuma în: înregistrarea şi statistica pierderilor armatei noastre, înregistrarea şi statistica pierderilor inamicului, administrarea, întreţinerea şi

întrebuinţarea prizonierilor străini, administrarea, întreţinerea şi întrebuinţarea internaţilor civili, cenzura corespondenţei, corespondenţa cu ţările inamice prin mijlocirea ţărilor neutre şi cu organele de Cruce Roşie Internaţională.

Personalul direcţiei era compus din: directorul Statisticii, funcţionar civil, un ofiţer superior activ însărcinat cu supravegherea lagărelor de prizonieri şi centrele de internaţi civili, funcţionari, reangajaţi şi grade inferioare.

Lucrări executate în cursul anului au fost aceleaşi ca şi în 1917. În ceea ce priveşte pierderile pe front, s-a continuat întocmirea fişierului după listele de pierderi ale M. C. G., s-au primit liste cuprinzând 120.000 pierderi de toate categoriile (morţi, răniţi, şi dispăruţi).

Referitor la prizonierii români au sosit prin intermediul Crucii Roşii din Geneva liste cuprinzând numele a 135.000 prizonieri capturaţi de armatele inamice, din care: 81.540 din Germania, 33.975 din Austro-Ungaria, 13.590 din Bulgaria, 6.795 din Turcia. Listele s-au îndosariat şi numerotat. S-au întocmit circa 85.000 fişe în fişierul general. De asemenea s-au primit liste de prizonieri şi prin Crucea Roşie Internaţională, cuprinzând numele a 51.783 prizonieri români internaţi în lagăre din teritoriul fost ocupat:

Slatina	7.465	Titu	170
Bucureşti – Tonola	1.375	Turnu Măgurele	1.277
Bucureşti – Cotroceni	5.254	R. Vâlcea	280
Bucureşti – Colentina	3.207	Videle	95
Piteşti	5.934	Văleni	195
Ploieşti	2.365	Urlaţi	43
Roşiori-de-Vede	1.762	Urziceni	275
Sinaia	113	Turnu-Severin	241
Craiova	5.139	Ţăndărei	314
Giurgiu	2.121	Lehliu	
Târgovişte	2.692	Drăgăneşti	
Tg. Jiu	702	Caracal	
Călăraşi	754	Corabia	
Ocnele-Mari	182	Câmpu-Lung	
Alexandria	1.284	Câmpina	

Aceste liste s-au îndosariat şi numerotat, întocmindu-se circa 45.000 fişe.

Din corespondenţa Crucii Roşii Internaţionale reiese că în cursul anului 1917 s-au eliberat din lagărele din teritoriul ocupat 17.500 prizonieri români, muncitori agricoli, cari au fost trimişi la munca câmpului.

S-au primit în cursul anului liste de morţi cuprinzând numele a 15.205 prizonieri decedaţi în lagăre, repartizaţi astfel: 8.400 din Germania, 6.240 din Austro-Ungaria, 965 din Bulgaria, 895 din Turcia.

În acest an au început lucrarea actelor de deces. Cum nu existau texte de legi pentru prelucrarea acestor acte şi nici instrucţiuni precise, actele de deces ar fi urmat, conform codului civil, să fie trimise Ministerului Afacerilor Străine pentru a fi traduse şi expediate comunelor respective, spre a le transcrie în registrele de stare civilă. Întrucât această operaţiune ar fi cerut un timp îndelungat, iar pe de altă parte, fiind

vorba de decedați în serviciul armatei, Ministerul de Război urmărind de a pune la dispoziția familiilor decedaților cât mai repede posibil aceste acte, a angajat trei translatori de limba germană, care să procedeze de îndată la traducerea actelor. Translatorii angajați au început a traduce actele venite din Germania. Pe măsură ce se traduceau actele se trimeteau direct la comune pentru a fi transcrise în registrele de stare civilă. Acest procedeu simplist, după cum vom vedea, a dat rezultate cu totul negative, deoarece 90% din acte erau greșit întocmite, incomplecte și cu deformări în înscrierea datelor. Din această cauză s-a simțit nevoia unei alte operațiuni, aceia a „identificării", care începe în anul următor. În cursul acestui an s-au tradus și trimes la comune circa 6.000 acte.

Cu ajutorul fișierelor, listelor și actelor de morți și prizonierat s-au dat 150.000 informații la cerere și din oficiu, familiilor prizonierilor.

În martie 1918 trebuia, în urma convenției încheiată între noi și țările inamice, să înceapă schimbul de prizonieri cu Puterile Centrale. Germania se sustrăgea sistematic clauzelor prevăzute de convenție, întrucât avea nevoie de brațe pentru munci grele. Ministerul de Război având informații că lagărele germane de prizonieri sunt dezorganizate și că mortalitatea prizonierilor noștri a crescut în mod îngrozitor, a format o comisie compusă din: lt. colonel Lupașcu Emanoil, șef al misiunii, maior Racoviță Mihail, căpitan Zlatian Paul, locotenent Maniu Horia, sublocotenent Crăciun Gheorghe și intendant-căpitan Zaharescu, cu misiunea de a pleca în Germania, având următoarele însărcinări: să cerceteze și să afle dislocarea în lagăr a prizonierilor morți, să obțină liberarea celor condamnați, de comun acord cu misiunile militare aliate și puterile centrale să stabilească modalitățile de repatriere, punctele unde să se facă concentrarea prizonierilor pentru o mai grabnică repatriere, îngrijire ca prizonierii până la intrarea în țară să fie suficient alimentați și echipați, să stabilească identitatea decedaților; să intervină ca garniturile C. F. să vină direct în țară, să ia în primire relicvele rămase de pe urma decedaților în prizonierat, să îngrijească de hrana și transportul bolnavilor transportabili și netransportabili, să-și asigure sprijinul delegației militare franceze, să viziteze și să ia măsuri pentru îngrijirea mormintelor prizonierilor decedați conform convenției internaționale.

Cu aceste însărcinări, la 12 decembrie 1918 misiunea română primește ordine pentru plecare la Berlin.

Statul român consecvent convenției încheiate cu puterile centrale în 1918, a eliberat pe toți prizonierii aflați în lagărele de internare.

În legătură cu pierderile suferite de armata noastră și cele suferite de armatele inamice, s-au dat: 2.507 informații la particulari în urma cererilor, 99 informații la cercurile de recrutare, 128 informații la consiliile de război, 57 informații la judecătorii, 2.913 informații la diverse autorități civile și militare, 1.725 informații la regimente, 367 informații la particulari, 225 dovezi date internaților pentru eliberare, 14.587 scrisori de ale internaților trimise familiilor, 9.250 scrisori primite de la prizonierii români prin Crucea Roșie și trimise familiilor.

Direcția Statisticei a funcționat în aceste condițiuni până la 5 ianuarie 1919, când prin decretul-lege Nr. 65 (Monitorul Oficial Nr. 230 din 10 ianuarie 1919), este redusă la „SECȚIE" și înglobată la Serviciul Personalului; această reducere se face numai ca să înlăture trecerea Direcției Statisticii la Ministerul de Industrie, deoarece prin decretul-lege Nr. 122 din 10 ianuarie 1919 (Monitorul Oficial No. 232/919) urma

ca toate direcţiile statistice departamentale să fie trecute la Direcţiunea Generală a Statisticii din Ministerul de Industrie şi Comerţ. Cu toată reducerea formală, Secţia Statisticii a avut aceleiaşi atribuţiuni şi aceeaşi organizare ca şi în trecut. La data de 15 ianuarie 1919 Domnul N. Tabacovici, directorul statisticii, şi-a dat demisia, mai târziu la 28 martie 1919 se demite şi urmaşul său Domnul A. Curtovici. Secţia Statisticii are următoarea organizare în acest an: biroul adjutanturei şi registraturii, biroul I, se ocupa cu toate chestiunile în legătură cu internaţii civili şi prizonierii de război inamici, biroul II, care se ocupă de toate chestiunile în legătură cu pierderile suferite de armata noastră, biroul III, statistici militare, cu următorul personal: şeful Secţiei, maior Mihăilescu de la 10/IV/919-15/XII/919, personal civil şi militar.

Lucrările executate în cursul anului au fost următoarele: s-au verificat şi cart fişele pierderilor pe front suferite de armata noastră (morţi, răniţi, dispăruţi).

Prin corpurile de trupă şi serviciile armatei s-au strâns materialul care cuprindea pierderile pe front, acest material s-a strâns cu ordinul circular No. 42.491 din 5 decembrie 1918 şi s-a confruntat cu fişele întocmite de pe listele Marelui Cartier General. Aici avem de observat că ordinele date pentru strângerea materialului nu s-a dat decât prin ordin circular, din această cauză ordinului i s-a dat diferite interpretări, întârziind totodată şi prelucrarea materialului, întrucât a fost nevoie ca situaţiile să fie înapoiate unităţilor spre a le reface. Totdeodată, din cauză că parte din unităţi erau desfiinţate, materialul primit reprezenta circa 90% din pierderile suferite, pentru rest nu se ştia precis căror unităţi fusese vărsată arhiva unităţilor desfiinţate.

În ceea ce priveşte prizonieri români continuau a sosi liste de prizonieri prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva, în liste fiind înscrişi: 36.393 prizonieri, repartizaţi astfel: 21.835 din Germania, 7.200 din Austro-Ungaria, 5.453 din Bulgaria, 1.905 din Turcia. Listele s-au îndosariat şi numerotat. S-au întocmit circa 20.000 fişe în fişierul general. S-au primit liste pentru 4.100 prizonieri decedaţi în captivitate, repartizaţi astfel:1.750 din Germania, 960 din Ausatro-Ungaria, 720 din Bulgaria, 670 din Turcia. S-au primit acte de deces pentru 10.900 prizonieri decedaţi în lagărele din ţările inamice, repartizate astfel: 5.400 din Germania, 3.200 din Austro-Ungaria, 1.600 din Bulgaria, 700 din Turcia.

Actele de deces trebuiau expediate comunelor spre a fi transcrise în registrele de stare civilă, însă, după cum am arătat la activitatea Direcţiei Statisticei, în anul 1918, trimiterea în traducere a actelor de deces la comune nu a dat rezultate din cauză că: multe din comune nu recunoşteau Ministerului de Război calitatea de a întocmi asemenea acte, majoritatea actelor de deces aveau deformări de nume sau date şi comunele nu recunoşteau pe cei înscrişi în acte, pentru acest motiv s-a recurs la identificarea actelor.

Actele primite şi îndosariate se dădeau interpreţilor juraţi ai ministerului spre a le traduce. După această operaţie, actul de deces în copie se trimitea comunei specificată în act; întrucât parte din cei înscrişi în acte nu erau recunoscuţi de comună, actul se trimitea din comună în comună, iar după un an sau doi, el se înapoia Secţiei Statisticii însoţit de un dosar care conţinea 50-100 file. Dacă din dosar se putea identifica cel înscris în act, se trimitea actul în traducere comunei respective. Dacă cel înscris în act nu putea fi identificat, actul rămânea în nelucrare iar decedatul se trecea în categoria dispăruţilor. De foarte multe ori se întâmpla ca în urma identificării să se constate că cel înscris în actul de deces să fie înapoiat la vatră din prizonierat. Acest

paradox se datorează faptului că prizonierul decedat în vreun lazaret inamic să aibă fişa de bolnav schimbată şi astfel să fie considerat decedat unul care în realitate se găsea în viaţă.

Un punct important l-a reprezentat repatrierile prizonierilor români şi stabilirea numărului total de prizonieri. În această privinţă s-au întâmplat cele mai mari dificultăţi din cauza luptelor violente şi neîncetate din prima parte a campaniei, care nu a dat răgaz corpurilor să-şi stabilească cu precizie categoriile de pierderi (morţi, răniţi, dispăruţi). După cum am arătat, puterile centrale, în special Germania, căuta să împiedice cât mai mult repatrierea prizonierilor români. Cu oarecare aproximaţie şi după o muncă de câteva luni, misiunea română a stabilit numărul prizonierilor pe ţări de prizonierat astfel:

În Germania	3.290	139.353
În Austro-Ungaria	2.315	58.994
În Bulgaria	998	20.189
În Turcia	1	12.795
Total	6.604	231.331

Către sfârşitul acestui an nu mai exista nici un prizonier în lagărele din statele puterilor centrale. Repatrierile încep în primăvara anului 1918, când pe timpul armistiţiului s-a efectuat un prim schimb de prizonieri între noi şi puterile centrale, repatrindu-se în ţară 2.191 prizonieri infirmi şi invalizi. Imediat după aceasta şi înainte de semnarea tratatului de pace de la Buftea, s-a încheiat la 23 martie 1918 o convenţie între România de o parte şi Puterile Centrale de alta cu obligaţiunea reciprocă de a se repatria prizonierii respectivi. România şi trei din statele puterilor centrale s-au conformat convenţiei încheiate, repatrindu-se:

	Din Austro-Ungaria		
1.	Cu liste nominale din lagărul Sopronnyek din lagărul Ostffyasyonnyffa	ofiţeri grade inferioare	522 19.231
2.	Fără liste în grupuri şi individual din diferite lagăre care aparţineau de lagărul principal Ostffyasyonnyffa	Ofiţeri grade inferioare	1.771 16.730
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	ofiţeri grade inferioare	2 355
	Din Bulgaria		
1.	Cu liste nominale de autorităţile bulgare prin Rusciuk şi luaţi în primire cu procese-verbale de ofiţerii români la Giurgiu şi duşi în carantină, după care au fost lăsaţi la vatră	ofiţeri grade inferioare	738 12.625
2.	Fără liste	ofiţeri grade inferioare	231 2.443
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	ofiţeri grade inferioare	4 450
	Din Turcia		
1.	Cu liste nominale prin Constantinopol, la Constanţa făceau carantină	grade inferioare	5.429

2.	Fără liste	ofiţeri	1
		grade inferioare	2.500
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	grade inferioare	1.500

Germania până la sfârşitul anului 1918, nu a trimis decât: 1.850 ofiţeri, 1.020 grade inferioare.

De îndată ce s-a produs defecţiunea în armatele puterilor centrale, germanii au eliberat un număr de: 324 ofiţeri, 47.777 grade inferioare.

Din teritoriul fost ocupat, aceste eliberări s-au efectuat chiar înainte de defecţiune, parte în 1917-1918 şi 1919, în special ţărani trimişi la munca câmpului.

Din prizonierii aflaţi în Germania, 5.230 grade inferioare care se aflau la diferite munci pe teritoriul ocupat de germani în Franţa şi pe malul stâng al Rinului, au fost eliberaţi de către armatele aliate în înaintarea lor şi repatriaţi cu vapoarele româneşti în cursul lunilor februarie, martie, aprilie şi mai prin porturile Marsilia şi Toulon, debarcaţi la Constanţa, unde au făcut carantină. Prin comisia noastră trimisă în Germania în 1918 şi care a lucrat acolo sub auspiciile misiunii interaliate, s-au repatriat în primăvara anului 1919 cu liste nominale prin centrul de repatrieri Oderberg şi trimişi în carantină la Braşov, T. Severin şi Cotroceni: 1.218 ofiţeri, 37.024 grade inferioare.

În urma revoluţiei din Germania un număr însemnat de prizonieri au fugit din lagăre, răspândindu-se în ţările vecine, parte din ei s-au recuperat prin staţiunile de etape instalate la Oderberg, Cracovia, Passau şi Viena, repatrindu-se în ţară, fără liste în număr de: 1.614 ofiţeri, 6.000 grade inferioare, dispăruţi şi evadaţi din lagăre:10 ofiţeri,3.672 grade inferioare.

Aceste numere nu reprezintă totalitatea celor repatriaţi din următoarele cauze: din teritoriul ocupat mulţi au evadat de la lucru fără a-şi aranja situaţia militară faţă de organele ce se ocupau cu aranjarea situaţiei prizonierilor, în timpul revoluţiei mulţi s-au repatriat cu mijloace proprii.

Prizonierii morţi şi cu situaţia neclară formează capitolul cel mai trist al războiului nostru, căci scăzând din totalul de: 237.932 prizonieri înscrişi pe liste, 70.531 prizonieri erau decedaţi.

Din totalul de 70.531 prizonieri, decedaţi pe ţări sunt repartizaţi astfel:

	Ofiţeri	Grade inferioare
În Germania şi teritoriul fost ocupat	124	39.650
În Austro-Ungaria	20	22.678
În Bulgaria	25	4.671
În Turcia	--	3.363
Total	169	70.362

Din numărul decedaţilor către sfârşitul anului 1919, misiunea română se găsea în posesia a: 23.654 acte de deces din Germania şi teritoriul ocupat, 10.969 acte de deces din Austro-Ungaria, 2.306 acte de deces din Bulgaria, 508 acte de deces din Turcia.

Această mortalitate impresionantă, reprezentând circa 30% din numărul prizonierilor, s-a datorat în special tratamentului la care erau supuşi prizonierii.

Simultan cu activitatea de repatriere din Germania, s-a desfăşurat repatrierea prizonierilor din teritoriile noi alipite. Astfel s-au repatriat odată cu prizonierii români şi un număr de circa 4.000 români originari din Basarabia. Din Italia prizonierii

originari din Transilvania constituiţi în legiuni, au fost repatriaţi în totalitate. Numărul lor se ridică la: 272 ofiţeri, 28.538 grade inferioare. În ceea ce priveşte repatrierea prizonierilor români din Rusia sovietică şi Rusia orientală, misiunea română n-a putut face nimic pentru prizonierii din teritoriile alipite. Modul cum s-au făcut aceste repatrieri va forma obiectul altui capitol, în anul 1921 când încep repatrierile din Rusia sovietică.

Pentru prizonierii inamici, Secţia Statisticii continua să trimită informaţii ţărilor de origine prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva. În cursul anului s-au dat: 3.805 informaţii particularilor, 2.261 informaţii cercurilor de recrutare pentru clarificarea situaţiei prizonierilor, 133 informaţii consiliilor de război pentru judecarea prizonierilor, 1.843 informaţii direcţiilor din Ministerul de Război, 597 informaţii judecătoriilor, 2.812 informaţii diverselor autorităţi militare şi civile, 10.922 informaţii regimentelor pentru clarificarea situaţiei ostaşilor ce-i aparţinuseră, 2.130 informaţii primăriilor, 5.266 acte de deces trimise primăriilor respective spre a fi transcrise în registrele de stare civilă, 349 acte de deces, prizonieri şi străini şi internaţi civili, trimise ţărilor de origine, 420 corespondenţe cu fostele regiuni de internare, 857 corespondenţe cu lagărele de carantină în care se concentraseră prizonierii repatriaţi, 104 dovezi date internaţilor civili.

Secţia Statisticii şi în anul 1920, ca şi în anii următori, păstrează aceeaşi organizare, ocupându-se exclusiv cu clarificarea situaţiei celor pierduţi în război, fie pe front fie în captivitate. Simultan cu aceste lucrări, se trimiteau în ţările foste inamice atât informaţii cât şi acte de deces. E de remarcat, începând din acest an, că pe măsură ce materialul de lucru creştea, primindu-se din toate ţările beligerante date şi informaţii asupra pierderilor armatei române, pe aceeaşi măsură personalul statisticii se reducea simţitor, ceea ce a avut ca urmare îngreunarea mersului lucrărilor şi prelungirea timpului de lucru.

Astfel de unde în anul 1919 Secţia Statisticii avea: 21 ofiţeri, 119 funcţionari civili şi 64 grade inferioare – majoritatea titraţi – în aprilie 1920 personalul s-a micşorat având: 12 ofiţeri, 40 funcţionari şi 20 grade inferioare. Deşi în timp ce materialul de prelucrat aproape s-a dublat, personalul s-a micşorat la jumătate. După cum vom vedea în anii următori, acest fenomen este şi mai accentuat, în deosebi în perioada de economii impusă de situaţia generală a ţării, care nu mai permitea angajarea nici unui nou funcţionar şi nici măcar înlocuirea celor ce părăseau serviciul. Am insistat asupra acestui fenomen pentru bunul cuvânt că lucrările în legătură cu războiul au durat până în anul 1929 şi a continuat încă în mică măsură, iar procedeele de lucru au trebuit să varieze după nevoile impuse de situaţia momentului.

Astfel întreaga atenţie a Secţiei Statisticii s-a concentrat, după cum vom vedea în anii următori, la pregătirea materialului informativ în ordinea necesităţilor.

În acest an începeau să sosească materialul de pierderi pe front de la corpurile de trupă, întocmit conform ordinului circular No. 42.491 din 5 decembrie 1918.

Hotărându-se centralizarea materialului, de la început operaţiunea întâmpină dificultăţi mari, deoarece ordinul circular neprevăzând modele tip de situaţii pe care doar să le completeze corpurile de trupă, a lăsat putinţa să se dea tot soiul de interpretări şi ca urmare corpurile de trupă au întocmit tabelele de pierderi fiecare după cum s-a priceput şi după materialul avut la îndemână. Unele din corpuri au trimis tabele cu date de stare civilă complete, însă fără nici o dată de stare militară. Altele le-au

trimis incomplete şi ca date de stare civilă şi ca date de stare militară. În ceea ce priveşte partea cea mai importantă a acestor tabele, aceea care se referea la date asupra însăşi pierderilor (localitatea, cauza morţii sau rănirii, felul rănii, etc), aproape nici un corp de trupă n-a fost în măsură să dea precizări. Din această cauză nu s-a putut întocmi o statistică a pierderilor pe front care să apropie într-o cât de mică măsură realitatea. Ca urmare firească a acestei constatări, Secţia Statisticii s-a văzut nevoită să dea un nou ordin circular cu instrucţiuni mai ample pentru întocmirea tabelelor de pierderi.

Terminându-se repatrierea prizonierilor din ţările foste beligerante, Secţia Statisticii a procedat de urgenţă la sistematizarea materialului informativ, deoarece au început operaţiunile de lichidare, consecinţe ale războiului. S-au primit liste de prizonieri de la Berlin, Viena, Bulgaria şi Turcia, care cuprindeau numele a 17.800 prizonieri. De asemenea s-a întocmit complet fişierul bulgaro-turc cartându-se 15.000 fişe.

S-au primit din ţările inamice liste pentru 4.200 morţi în prizonierat. Întrucât pentru parte din cei decedaţi în prizonierat se trimiteau din nou liste, s-a simţit nevoia de a se confrunta listele primite cu fişierul întocmit, făcându-se mutaţii la fişele existente, sau întocmindu-se noi fişe pentru cei ce nu figurau în fişier. Numărul actelor de deces crescând simţitor prin primirea actelor de deces ale morţilor în prizonierat în Turcia şi Bulgaria, s-au angajat noi interpreţi de limba bulgară şi turcă. Numărul interpreţilor ce lucrau în acest timp, se ridica la 10. Cu ajutorul lor s-au tradus circa 15.000 acte. S-au identificat prin sistemul adoptat în anul 1919 circa 20.000 acte. S-au expediat la comune pentru transcriere în registrele de stare civilă circa 5.000 acte de deces.

Prin jurnalul Consiliului de Miniştrii nr. 3.154/919, s-a numit ca delegat al Guvernului Român cu depline puteri pentru repatrierea românilor din Siberia maior dr. Victor Cădere, care şi-a început activitatea în primăvara anului 1920. În executarea misiunii s-a avut în vedere: chestiunea repatrierii legiunii de voluntari, chestiunea repatrierii foştilor prizonieri, la care se adaugă şi basarabenii, culegerea de informaţii pentru chestiunile direct legate cu misiunea, precum şi pentru lămurirea evenimentelor generale, ce se petrec în extremul-orient.

Pentru a putea să se ocupe de soarta prizonierilor, dl. dr. Cădere a procedat a formarea celor trei centre de triaj: Cita, Charbin, Nicolsc-Ussuuriisc şi un centru de concentrare la Wladivostok. Totodată s-a trimis un ofiţer emisar la Jrkutsc, unde se găseau aproximativ 1.000 români, cu misiunea de a porni pe toţi acei rămaşi acolo spre Wladivostok, sau dacă nu vor să vină la Wladivostok, să-i determine să plece singuri spre casă prin Rusia.

S-au efectuat în cursul acestui an următoarele transporturi de prizonieri, arătându-se în dreptul fiecăruia data şi localităţile de debarcare, costul transportului şi de ce ţară am fost creditaţi: 3/II/920 îmbarcaţi, 4/V/920 debarcaţi în Raguza, costul 17.000 yeni, creditaţi de englezi.1.715 oameni, 25/V/920 îmbarcaţi, 4/VII/920 debarcaţi Constanţa, costul 514.500 yeni, creditaţi de englezi. 1.986 oameni, 1/VII/920 îmbarcaţi, 7/VII/920 debarcaţi la Constanţa, costul 327.000 yeni, creditaţi de englezi. 120 oameni, 25/VIII/920 îmbarcaţi, 15/X/920 debarcaţi la Triest, costul 36.000 yeni, creditaţi de englezi. 943 oameni, 25/X/920 îmbarcaţi, 21/I/921 debarcaţi la Triest, costul 132.900 yeni, creditaţi de Crucea Roşie Germană. De altfel repatrierile au continuat şi în anul 1921. Tot în acest an s-a efectuat repatrieri din Rusia Europeană

prin Crucea Roşie Internaţională, Dr. Nansen şi Liga Naţiunilor. Aceste instituţii au repatriat din Rusia Sovietică un număr de circa 500.000 prizonieri ai fostei armate Austro-Ungare. Dintre aceştia 19.516 prizonieri au revenit statului român ca fiind originari din teritoriile alipite. Repatrierile s-au făcut în patru etape: de la începutul anului 1920 şi continuând până la sfârşitul anului 1922.

În etapa I în interiorul Rusiei au funcţionat până la 10 decembrie 1921 Comitetul de ajutor Dr. Nansen, care a ajutat cu îmbrăcăminte şi hrană circa 12.000 români, cheltuind aproximativ 1.800.000 mărci. De la guvernul român prin Ataşatul Militar de la Berlin s-au trimis alimente în valoare de 426.000 mărci şi numerar 200.000 mărci. Au fost repatriaţi: 10.922 prizonieri prin Oderberg, 7.599 prizonieri prin Tetschen, 955 prizonieri prin Passau.

În etapa a II-a de la Reval şi Riga la Stettin, transportul a fost creditat de Liga Naţiunilor.

În etapa a III-a de la Stettin la Tetschen sau Oderberg, transportul a fost creditat de Crucea Roşie Internaţională.

Guvernul român a avansat prin Ataşatul Militar român de la Berlin: 1.776.000 mărci numerar, 224.000 mărci în alimente.

În etapa a IV-a de la Tetschen sau Oderberg la Halmei, am fost creditaţi de Cehoslovacia. Din cauza rechemării organelor de triere română de la Stettin şi Oderberg, 995 prizonieri au fost trecuţi prin Passau fără control, pentru care motiv ataşatul militar de la Berlin nu i-a putut justifica nominal, aşa cum s-a procedat cu cei 18.521.

Cât despre wranghelişti şi ucrainieni se poate spune următoarele: trupele generalului Wranghler fiind înfrânte în luptele cu bolşevicii, au fost silite să se retragă şi chiar să părăsească teritoriul Rusiei. Aceste trupe au trecut pe teritoriul nostru, iar guvernul român a luat următoarele măsuri pentru cazarea lor. Pentru primirea acestor refugiaţi, s-au stabilit două puncte de intrare în ţară: Cetatea-Albă pentru refugiaţii ce vin pe uscat; Sulina pentru refugiaţii ce vin pe mare. S-au făcut lagăre provizorii în afară de cele de la Tulcea la Brăia, Reni şi Babadag. Aceste lagăre erau sub supravegherea comandamentelor de corp de armată şi Siguranţei Generale a Statului. Ulterior, atât ucrainenii cât şi wrangheliştii au fost cazaţi în lagăre.

Situaţia wrangheliştilor şi ucrainenilor rămaşi în ţară a fost următoarea:

	Ucraineni	**Wranghelişti**
În lagărul Braşov	111 ofiţeri	43 ofiţeri
	447 trupă	114 trupă
În lagărul Făgăraş	9 ofiţeri	105 ofiţeri
	103 trupă	263 trupă
	18 femei	22 funcţionari
	3 copii	16 femei,
		1 copil.

	Refugiaţi:
Mânăstirea Tismana	20 ofiţeri activi,
	78 ofiţeri rezervă,
	64 funcţionari,

	24 femei, 10 copii, 2 preoţi.
Mânăstirea Cozia	165 intelectuali, 20 femei, 13 copii.
Mânăstirea Secu	94 bărbaţi, 7 femei, 4 copii.

Întreţinerea lor se făcea de către Ministerul de Război, iar în ceea ce priveşte supravegherea se făcea atât de minister, cât şi de Siguranţa Generală a Statului. in sânul lor s-a constituit un comitet care a solicitat Guvernului român învoirea de a trimite la lucru pe refugiaţii valizi. Aceşti refugiaţi au fost la lucru în fabricile de zahăr de la Roman şi Danubiana (Giurgiu). În afară de aceşti refugiaţi care au rămas în ţară, s-au tranzitat prin România circa 2.000-2.500 refugiaţi care au trecut parte în Serbia parte în Bulgaria.

De unde până în acest an informaţiile care se cereau secţiei se dădeau din oficiu, fie particularilor, fie autorităţilor, aveau un caracter pur informativ asupra sorţii prizonierilor, decedaţilor sau răniţilor, începând din acest an informaţiile ce sunt cerute Secţiei Statisticii constituie acte pe baza cărora autorităţile militare sau civile procedează la stabilirea drepturilor urmaşilor celor pierduţi în război, precum şi la lămurirea situaţiei militare a foştilor prizonieri. În anul 1920 punându-se în aplicare reforma agrară, toţi foştii prizonieri, pentru a putea fi împroprietăriţi, erau obligaţi să prezinte acte prin care să dovedească situaţia lor din timpul prizonieratului, ca atare cererile de certificate şi adeverinţe asupra prizonieratului se înmulţesc considerabil iar Secţia Statisticii este nevoită să-şi pună la zi materialul informativ pentru a putea face faţă multiplelor cereri. În acelaşi timp, conform dispoziţiilor Ministerului de Război, foştii prizonieri trebuie să-şi rezolve situaţia faţă de: consiliile de război, aceia care erau daţi în judecată pentru predare sau dezertare la inamic, ofiţerii activi şi de rezervă prizonieri faţă de Serviciul Contabilităţii Ministerului de Război pentru primirea drepturilor băneşti pe timpul prizonieratului, cercurile de recrutare la care lucrau comisiile pentru lămurirea situaţiei foştilor prizonieri, Ministerul Instrucţiei Publice pentru lămurirea situaţiei profesorilor şi învăţătorilor foşti prizonieri, familiilor celor decedaţi în război pentru valorificarea drepturilor de moştenitori şi stabilirea drepturilor de pensie, diverse alte autorităţi militare şi civile interesate în lămurirea situaţiei prizonierilor.

Aici consistă întreaga importanţă a Secţiei Statisticii Ministerului de Război, întrucât graţie unui material bine sistematizat şi pus la punct, ea a putut face faţă multiplelor cereri, s-au dat sute de mii de informaţii. În acest an s-au dat următoarele informaţii: 2.390 particularilor, 8.770 cercurilor de recrutare, 1.300 consiliilor de război, 2.549 direcţiilor şi serviciilor din Ministerul de Război, 176 judecătorilor, 1.622 la diverse autorităţi militare şi civile, 5.798 regimentelor, 1.406 primăriilor, 127 acte de

deces ale prizonierilor şi internaţilor civili străini, trimise ţărilor de origine, 15.000 informaţii verbale celor ce se interesau de soarta morţilor şi dispăruţilor în război.

În 1921 s-a păstrat aceeaşi organizare ca şi în anul precedent, adică efectivul personalului a fost: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri, 3 reangajaţi, 38 funcţionari.

Lucrările executate în cursul anului 1921 s-au ocupat de pierderile pe front. Astfel, cu ordinul nr. 172 din 4 aprilie 1921, Secţia Statisticei a înapoiat corpurilor de trupă materialul statistic primit în cursul anului 1920, dând noi instrucţiuni pentru a fi complectat şi pus la curent, cuprinzând toate datele necesare unei statistici reale. Nici de data aceasta nu s-au dat formulare tip, astfel materialul care s-a strâns n-a putut servi decât pentru întocmirea unei statistici care să arate numeric fiecare categorie de pierderi. În ce priveşte data, localitatea, cauza morţii, felul rănirii, arma care a provocat moartea sau rănirea, boala, etc., nu au fost înscrise, aşa cum nu s-a putut întocmi de pe acest material nici un fel de statistici. Situaţia pierderilor pe front la sfârşitul anului 1921 întocmită prin centralizarea tabelelor primite de la corpuri, este următoarea: Morţi pe front şi în restul ţării în campania I-a: 1708 ofiţeri, 73.730 trupă, iar în campania II-a: 89 ofiţeri, 3.240 trupă.

Deci totalul în cele două campanii a fost de 1797 ofiţeri, 76.970 trupă, în total 78.767 Dispăruţi pe front şi în restul ţării: în campania I-a: 360 ofiţeri, 68.963 trupă, 69.323 în total. În campania II-a: 4 ofiţeri, 668 trupă, în total 672.

Secţia Statisticei însă este departe de a expune realul de pierderi şi după cum vom vedea în anii următori, ea suferă o continuă schimbare pe măsură ce corpurile de trupă aflând de soarta fiecărui om, raporta Secţiei Statisticei pentru a face cuvenitele mutaţii. Treptat, treptat scade numărul dispăruţilor, iar în schimb se măreşte numărul morţilor şi acel al prizonierilor.

În ceea ce priveşte prizonierii de război cu ajutorul listelor de prizonieri din Germania, s-a complectat fişierul general, care în acest an cuprinde 125.000 fişe. Parte din prizonieri fiind înscrişi pe circa două sau chiar trei liste, a fost nevoie de a se confrunta listele primite în fişierul existent, întocmindu-se mutaţii la fişele care n-aveau date complecte. În cursul anului s-au confruntat liste cuprinzând un număr de circa 30.000 prizonieri.

Referitor la despăgubirile prizonierilor şi internaţilor civili români, în urma dispoziţiunilor luate de Comisiunea Tratatelor de Pace încă din anul 1918, s-a început strângerea declaraţiunilor relativ la răul tratament şi pagubele suferite atât de prizonierii români, cât şi de internaţii civili. Centralizarea datelor a început în cursul anului 1919 şi au durat până în acest an. Ceea ce e de observat, e că tot acest considerabil material compus din 146.000 declaraţii şi îndosariate în 250 volume, a fost strâns cu formularea tip. Datorită acestui fapt lucrarea a fost mult uşurată.

În urma obligaţiunilor impuse statelor învinse, Comisiunea Tratatelor de pace renunţă la datele cerute în ceea ce priveşte morţii în prizonierat, până în acest an listele de morţi primite din Germania erau întocmite în ordinea datei decesului. Din acest an Germania întocmeşte liste de morţi în prizonierat în ordinea alfabetică. S-au primit liste care cuprindeau numele a 28.000 prizonieri, aceste liste au fost legate în dosare şi ele s-au confruntat cu fişierul existent. În cursul anului s-au tradus, identificat şi expediat la comune spre a fi transcrise în registrele de stare civilă: 15.000 acte de deces.

În ceea ce priveşte repatrierea prizonierilor se continuă repatrierile din Rusia Sovietică începute în anul 1920 sub supravegherea Comitetului de Cruce Roşie

Internațională dr. Nansen și Liga Națiunilor, repatrierile s-au executat după cum am arătat în anul 1920. În ceia ce privește repatrierile din Rusia Orientală, ele au continuat astfel: 152 oameni (la data de 2 martie 1921 au fost îmbarcați, la 25 aprilie 1921 debarcați la Triest, costul călătoriei fiind de 65000 yeni, creditați de Crucea Roșie Germană.

Alți 150 oameni îmbarcați la 12/III/921 și debarcați la Triest la 30 aprilie 1921, costul fiind de 65.000 yeni creditați de Crucea Roșie Internațională, 107 oameni îmbrăcați în 12 martie și debarcați la Genua pe 30 aprilie același an costul 32.100 yeni fiind un credit al Crucii Roșii Internațională.

În cursul acestui an s-au dat informații 4560 particularilor, 1634 cercurilor de recrutare, 2645 consiliilor de război, 246 direcțiilor din minister, 963 judecătorilor, 1454 diverse autorități militare și civile, 2540 regimentelor, 1496 primăriilor, 765 acte de deces prizonieri străini și internați civili trimise țărilor respective.

În anul 1922 a fost aceiași organizare ca și în anul precedent, adică 1 ofițer superior, 9 ofițeri, 30 funcționari, 3 reangajați.

Principala activitate desfășurată în acest an s-a referit la pierderi. În urma cercetărilor făcute de corpurile de trupă și cercurile de recrutare, o parte din cei dispăruți au fost trecuți în categoria morților, astfel în acest an situația morților și dispăruților pe front a fost următoarea:

În campania I-a: au fost identificați1732 ofițeri morți, 77.290 trupă, în total 79.022 militari, iar în campania II-a_91 ofițeri, 3.351 trupă, 3.442 în total. Numărul celor dispăruți pe front era de: în campania I-a: 336 ofițeri, 65.403 trupă, în total 65.736, iar în campania II-a doar 2 ofițeri, 557 trupă, total 559. Total: 338 ofițeri, 65.960 trupă, în total 66.295.

O altă preocupare de interes major a fost identificarea prizonierilor. Se continuă confruntarea listelor de prizonieri în fișierul general. În cursul anului s-au confruntat liste cuprinzând un număr de circa 24.000 prizonieri. În acest an s-a întocmit de pe acte oficiale situația prizonierilor din ambele campanii, care este următoarea: În Germania, ofițeri și tr. 124.954, Austro-Ungaria - 58.994, Bulgaria -20.162, Turcia - 12.793.

Situația repatriaților a fost următoarea: Germania - 83.604, Austro-Ungaria - 35.961, Bulgaria -15.068, Turcia- 7.929. Iar cea a morților în prizonierat a fost următoarea: Germania - 39.650, Austro-Ungaria - 22.678, Bulgaria - 4.644, Turcia - 3.363.

În același timp situația dispăruților în prizonierat se prezenta astfel: în Germania 1700, Austro-Ungaria 355, Bulgaria 450, Turcia 1500.

Ofițerii au fost trecuți total în țări de prizonierat, fiind foarte des schimbați din țări în țări de prizonierat. Numărul actelor de deces al morților în prizonierat a crescut de la an la an. Observându-se o mare disproporție între numărul prizonierilor și al celor morți în prizonierat, s-a născut bănuiala că pentru unul și același prizonier decedat s-au trimis câte 2-3 și chiar 4 acte. Bănuiala s-a verificat repede prin birourile de identificare și mai ales prin confirmările primite de la comune. Această constatare a impus o nouă operație, care a dus la îngreunarea mersului lucrării actelor de deces. Noua operație consta în confruntarea actelor de deces ce se primeau cu fișierul, pentru a eluda dubletele și tripletele. Operația aceasta era absolut necesară, căci altfel fiecare din operațiile: traducerii, identificării și expedierii la comune s-ar fi făcut pentru fiecare din

dublete, triplete, etc. Timpul ce s-ar fi întrebuinţat, făcându-se noi lucrări cu aceste dublete si triplete, ar fi fost aproape de 5 ori mai mare decât acel întrebuinţat cu eludarea. În afară de aceasta, interpreţii ar fi făcut o muncă absolut inutilă în detrimentul actelor bune. Dacă se mai adaogă consumul de materiale şi îngreunarea autorităţilor civile şi militare în lucrări de prisos, se evidenţiază mai mult necesitatea operaţiunii eludării. În cursul anului s-au primit 12.000 acte de deces din ţările de prizonierat, care au comportat aceleiaşi lucrări. Pentru 15.560 acte de deces s-au întocmit fişe, cartându-se în fişierul general. S-a continuat confruntarea listelor de morţi cu fişierul existent, întocmindu-se 3.500 fişe.

O problemă deosebită au ridicat-o wranghelıştii şi ucrainienii.

Ministerul de Război fiind informat că o bună parte din refugiaţii ruşi daţi la lucru, au părăsit locurile unde se angajaseră să lucreze, ministerul împreună cu Siguranţa Generală a Statului au hotărât un control riguros pentru a se stabili precis situaţia fiecărui refugiat. În acest scop s-au suspendat eliberări pentru lucru, iar pentru cei deja eliberaţi s-a ordonat urmărirea. Controlul şi supravegherea s-au intensificat. În acest an s-au lichidat lagărele de internare, ţinându-se toţi refugiaţii sub directa şi exclusiva supraveghere a Siguranţei Generale a Statului. În cursul acestui an s-au dat informaţii: particularilor, cercurilor de recrutare, consiliilor de război, direcţiilor din minister, judecătorilor, comisiilor de împroprietării, regimentelor, numărul informaţiilor se ridică la circa 21.000. De asemenea s-au trimes comunelor respective 2500 acte de deces spre a fi transcrise în registrele de stare civilă.

Structura secţiei în anul 1923 a rămas aceiaşi fiind deservită de 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 4 ofiţeri, 29 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Lucrări executate în cursul anului au avut acelaşi obiective ca şi în anii precedenţi. S-a complectat şi trecut la zi materialul strâns de la corpurile de trupă, cercuri de recrutare şi autorităţi comunale, referitoare la morţii şi dispăruţii din vechiul regat. În legătură cu aceste chestiuni, secţia a lucrat 2300 corespondenţe. Acest material s-a sistematizat, pe cât a fost posibil, ca să se poată întocmi cu el diferite lucrări asupra pierderilor şi să se dea diverse informaţii cerute de autorităţi sau particulari.

În urma cercetărilor făcute de Secţia Statisticei la unităţi, cercuri de recrutare şi comun, situaţia pierderilor pe front este următoarea: morţi pe front în campania I-a 1822 ofiţeri şi 92.073 trupă. Iar în campania II-a: 91 ofiţeri 3.351 trupă. Dispăruţi pe front în campania I-a 246 ofiţeri, 50.620 trupă adică 50.866 militari; în campania II-a: 2 ofiţeri, 557 trupă.

Comparând situaţia morţilor pe front şi a dispăruţilor din acest an cu cea din anul 1921, constatăm că în timp ce numărul dispăruţilor a scăzut, numărul morţilor a crescut. Acest lucru este explicabil. În timpul luptelor, unităţile au dat dispăruţi pe cei de a căror soartă nu se ştia precis; ulterior când s-a putut verifica listele de dispăruţi, s-a constatat că un mare număr de dispăruţi erau în realitate morţi.

Prin ataşaţii militari şi fostele comisiuni de repatriere s-au obţinut în cursul acestui an, următoarele documente oficiale privind ofiţerii români: 60 caiete oficiale cu liste de prizonieri, cuprinzând circa 80.000 prizonieri, 3 caiete oficiale cu fişe originale de ofiţeri, cuprinzând 1500 ofiţeri, cartoteca de la Viena, cuprinzând 65.000 fişe, cartoteca de la Berlin, cuprinzând 150.000 fişe. Din caietele de prizonieri s-au făcut circa 60.000 mutaţii la fişierul general, restul în curs de lucru. Din cele 3 caiete de ofiţeri prizonieri, s-au făcut mutaţiile la fişierul ofiţerilor. Cartoteca de la Berlin şi cea

din Viena s-a cartat şi sistematizat, astfel ca să se poată da cu ele orice fel de relaţii privitoare la prizonierii din statele respective (Germania şi Austro-Ungaria). În cursul anului s-au dat 10.500 informaţii consiliilor de război şi cercurilor de recrutare pentru aranjarea situaţiei oamenilor, diverselor autorităţi militare şi civile.

Problema morţilor în prizonierat şi dispăruţilor a fost legiferată prin legea dispăruţilor, publicată în Monitorul Oficial Nr.204 din 23 Decembrie 1923.

Până la apariţia legii dispăruţilor, urmaşii lor se foloseau, pentru valorificarea drepturilor de moştenitori, de cărţi de judecată. De la apariţia legii, cărţile de judecată s-au înlocuit prin acte de „moarte prezumată" eliberate de judecători. Prin această lege, Ministerul de Război este obligat să furnizeze informaţii, pentru fiecare dispărut în parte, însă judecătoriile aveau să statueze asupra dispăruţilor.

Începând din anul 1924, cererile de informaţii pentru dispăruţi se înmulţesc, de oarece familiile celor dispăruţi urmăreau îndeaproape obţinerea actelor de „moarte prezumată" pentru valorificarea drepturilor legale. Astfel, s-au primit 30.000 acte de deces ale morţilor în prizonierat, s-au prelucrat 17.500 acte traducându-se şi identificându-se, s-au adunat circa 40.000 acte de deces ale ostaşilor morţi prin diferite comune din ţară şi de care corpurile de trupă nu ştiau unde au dispărut.

Dispăruţii din teritoriile alipite a constituit o problemă cu totul inedită.

Legea având aplicaţie pe întreg teritoriul ţării, Ministerul de Război, Secţia Statisticei, s-a văzut nevoită să se ocupe şi de dispăruţii din teritoriile alipite, luptători în fostele armate austro-ungare şi rusă. În acest scop, s-a dat instrucţiuni însoţite de formulare tip, cercurilor de recrutare, care erau obligate să le complecteze. Materialul a fost strâns şi întocmit în triplu exemplar. Un exemplar s-a oprit la secţie, iar câte un exemplar s-a trimis serviciilor de informaţi de la Berlin şi Viena, care au primit însărcinarea să cerceteze situaţia fiecărui dispărut în cartotecile de la Berlin şi Viena.

Tabele cuprindeau datele de stare civilă şi militară, iar situaţia dispăruţilor din teritoriile alipite a fost următoarea: în Ardeal în 3109 comune au fost 72.000 dispăruţi, în Basarabia în 1625 comune au fost 40.200 dispăruţi.

Operaţiunea aceasta a dat rezultate foarte mulţumitoare, de oarece după cum vom vedea în anii următori serviciile din Viena şi Berlin au fost puse în situaţie de a afla de soarta majorităţii dispăruţilor, iar pentru circa 20%, s-a obţinut chiar acte de deces oficiale.

Materialul acesta informativ a servit în anii următori la darea informaţiilor.

Printre alte lucrări diverse desfăşurate de secţie în acest an mai amintim: s-au întocmit şi trimes Ministerului Afacerilor Streine, Direcţia Despăgubirilor, tabele cu sumele şi obiectele confiscate prizonierilor noştri în lagărele inamice. Tabelele cuprind 1500 prizonieri cari urmează a fi despăgubiţi. S-au dat 2200 informaţii consulatelor şi delegaţiilor străine, asupra prizonierilor streini foşti în lagărele noastre. Prin ataşaţii noştri militari s-au trimes guvernelor respective 5000 acte de deces ale prizonierilor inamici morţi în captivitate la noi. Pentru internaţi civili s-au dat 150 informaţii cerute de diverse autorităţi străine, din ţară şi de particulari. Secţia Statisticii în legătură cu Serviciul Contabilităţii a căutat să stabilească datoriile noastre faţă de diferite organe care s-au ocupat cu repatrierea celor 23.500 transilvăneni din Rusia Sovietică. S-a urmat tratative cu Austria în vederea repatrierii celor 4-5000 prizonieri ce s-ar mai afla încă în Rusia Sovietică. S-a expediat circa 4000 pachete şi gropuri prin comune foştilor prizonieri şi urmaşilor prizonierilor decedaţi, cu diferite sume de bani şi obiecte venite

din ţările de prizonierat. S-a primit din Italia şi s-au distribuit Comandamentelor Teritoriale 170.000 diplome de onoare, spre a fi înmânate urmaşilor celor morţi şi dispăruţi în războiul de întregirea neamului.

În interval de un an, au intrat la Secţia Statisticei 36.864 corespondenţe şi au ieşit 33.623 corespondenţe. Pentru anul 1924 organizarea a fost aceiaşi ca şi în anul precedent: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri subalterni, 24 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Principalele lucrări executate în cursul anului au fost aceleaşi ca şi în anii precedenţi.

În ceea ce priveşte pierderile pe front. după materialul primit şi ţinut la curent cu mutaţiile survenite, se dau informaţii celor interesaţi.

Referitor la prizonieri români, s-au făcut mutaţii de repatriere la 120 ofiţeri după răspunsurile primite de la Berlin. S-au făcut 1000 mutaţii de repatriere la fişierul lagărului Ostffyasszonnyfa, după caietele oficiale primite de la Viena. Consiliilor de război şi cercurilor de recrutare s-au dat circa 7200 informaţii în vederea clarificării situaţiei prizonierilor.

Prin aplicarea legii dispăruţilor, intrată în vigoare în anul precedent, lucrările în legătură cu situaţia morţilor şi dispăruţilor a luat o dezvoltare mai mare.

În cursul anului s-au identificat prin ajutorul fişierelor, corpurilor de trupă şi comunele respective 15.920 acte de deces. De la Berlin si Viena s-au primit 13.135 acte de deces ale morţilor în prizonierat. Actele au fost cartate, numerotate şi trecute în repertoare, confruntându-se cu fişierul actelor de deces, s-au eludat dubletele şi tripletele. S-au făcut circa 25.000 fişe ale actelor de deces cu care s-a complectat la zi fişierul actelor de deces. Acest fişier cartat în întregime a putut fi utilizate în perfecte condiţiuni. De la Viena s-au primit 1800 acte de deces de ale dispăruţilor din noile teritorii alipite. S-a luat măsuri ca să se întocmească fişe de pe actele de deces, fişele morţilor din teritoriile alipite constituindu-se într-un fişier aparte.

Cu ajutorul fişierelor dispăruţilor, actelor de deces, tabelelor de le comune şi regimente, Secţia Statisticii dădea zilnic informaţii instanţelor judecătoreşti, care au început să aplice legea dispăruţilor, pentru aranjarea situaţiei urmaşilor celor 220.000 dispăruţi. În cursul anului s-au dat 3.700 informaţii judecătoriilor.

Printre altele s-a intervenit la Ministerul Afacerilor Streine şi Ataşatul Militar din Warşovia, ca prin intermediul guvernului polon să se găsească modalitatea repatrierii sau ajutorarea prizonierilor români din Rusia Sovietică. Încercările guvernului polon n-au avut rezultatul aşteptat, guvernul sovietic interzicând guvernului polon de a se amesteca în chestiuni care nu-l privesc. Tot în acest an s-a intervenit la Ministerul Afacerilor Streine ca delegaţia română care tratează la Viena diferite chestiuni cu delegaţia sovietică, să ia în discuţie şi repatrierea celor circa 5000 prizonieri români. Întrerupându-se tratativele, nu s-a putut face nimic pentru aceşti prizonieri În urma desfiinţării lagărului de wranghelişti şi ucrainieni de la Făgăraş, s-a trimis Siguranţei Generale a Statului şi Ministerului Muncii, în seama cărora au trecut internaţii din punct de vedere al controlului şi al supravegherii, tabelele nominale precum şi foile matricole individuale în care erau înscrişi toţi refugiaţii. S-au copiat după registrele de morţi ale lagărelor de internare: 3061 extracte de deces ale foştilor prizonieri inamici morţi la noi. Din ele s-au trimis ataşaţilor militari de la Viena, Praga, Sofia şi Belgrad, 1845 extracte, pentru a fi predate autorităţilor respective. S-au trimis

consulatelor polon, italian şi Legaţiei franceze, 7605 extracte de deces, primite de la Primăria Comunei Bucureşti şi Direcţia 6-a Sanitară. S-a răspuns la 1450 cereri ale legaţiunilor şi ataşaţilor militari streini, ataşaţilor militari români şi diferitelor autorităţi, care au cerut relaţii asupra foştilor prizonieri la noi.

S-au distribuit circa 3000 tablouri istorice alegorice, corpurilor de trupă şi serviciilor.

Pentru anul 1925 a rămas aceiaşi organizare ca şi în anul precedent, excepţie făcând numărul funcţionarilor civili, adică: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri subalterni, 26 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Şi în acest an au continuat a sosi de la corpurile de trupă rapoarte privitoare la cei pierduţi pe front. Cu ajutorul tabelelor de morţi, răniţi şi dispăruţi pe front, Secţia Statisticei a întocmit 2 registre cuprinzând numele şi pronumele ofiţerilor, date de stare civilă şi militară precum şi data şi locul unde au decedat. Aceste registre s-au întocmit, unul alfabetic, iar unul pe corpuri de trupă şi servicii.

Tot în acest an s-a primit arhiva Crucii Roşii Române, care cuprindea listele şi dubletele a 350.000 fişe. Din cauza intensificării lucrărilor de identificare a actelor de deces şi expedierea lor la comune şi parchetele tribunalelor respective, aceste fişe nu au mai fost confruntate cu fişierul existent, folosindu-se acest fişier numai în cazul când cel vizat nu era găsit în fişierul general. De altfel cu timpul acest fişier nu a mai fost folosit, constatându-se inutilitatea lui. S-au făcut 4029 mutaţii la fişele prizonierilor.

Din Germania au continuat să sosească liste de prizonieri decedaţi, care cuprindeau numele a 22.795 ostaşi. Confruntându-se aceste liste cu fişierul morţilor în prizonierat, s-a constatat că circa 14.500 ostaşi fuseseră comunicaţi cu alte liste şi se găseau înscrişi în fişier.

Atât de la Berlin cât şi de la Viena au continuat să sosească încă acte de deces. Din cele 11.000 acte de deces primite, circa 6500 erau din teritoriile alipite, iar decedaţii înscrişi în ele au fost identificaţi de birourile de informaţii de la Berlin şi Viena după tabelele de dispăruţi din teritoriile alipite.

În cursul anului s-au expediat parchetelor tribunalelor respective 10.530 dosare cu acte de deces. Expediţia dosarelor actelor de deces la judecătorii, s-a întrerupt provizoriu, până la sosirea răspunsurile din ţările de prizonierat, întrebate, în urma cererii Ministrului de Justiţie, dacă serviciile respective, care au întocmit actele, au avut calitatea de oficierea stării civile. Numai după ce vor sosi toate răspunsurile, se va hotărî definitiv asupra actelor de deces. Această întrebare a Ministerului de Justiţie a fost făcută în urma întâmplării Secţiei Statisticii, care comunicase Ministerului de Justiţie că sunt judecătorii care refuză primirea dosarelor cu acte de deces, pe motiv că actele au fost întocmite de organele care au constatat moartea reală şi pe baza principiului: „Locus regit actum" nu poate fi socotite actele de deces simple note informative şi deci urmează a fi trimise direct comunelor respective spre a le transcrie în registru de stare civilă. S-au tradus 16.173 acte de deces. S-au identificat 13.239 prizonieri decedaţi în captivitate. Parchetele tribunalelor respective au confirmat primirea a 9330 dosare. Tot în legătură cu complectarea actelor de deces, s-au făcut 1648 corespondenţe la diverse autorităţi. S-au întocmit 8801 fişe. S-au cartat 37.678 fişe.

Printre alte lucrări diverse mai amintim. La 22 Februarie 1922, între Guvernul Român şi Guvernul Cehoslovac a fost semnată o convenţiune privitoare la schimbul de

documente relativ la supuşii acestor state. Domnul colonel Hristescu Mihail, Şeful Secţiei Statisticei, a primit însărcinarea de a reprezenta Ministerul de Război şi de a proceda la schimbul documentelor, conform convenţiei.

În cursul anului s-au dat informaţii: 860 particularilor, 1877 cercurilor de recrutare, 1036 consiliilor de război, 622 diverselor autorităţi militare şi civile, 579 regimentelor, 1406 primăriilor. 1760 informaţii s-au dat consulatelor şi legaţiilor streine asupra prizonierilor streini foşti în lagărele noastre. Prin ataşaţii noştri militari s-au trimes guvernelor respective 3200 acte de deces ale prizonierilor inamici morţi în captivitate la noi. S-au dat 86 informaţii cerute de autorităţile străine, din ţară şi de particulari relativ la internaţii civili. S-a întocmit şi expediat 759 pachete cu obiecte rămase de pe urma foştilor prizonieri români, decedaţi în lagărele inamice, originari din teritoriile alipite. S-a primit confirmarea primirii lor de la comune. S-a cartat 60.456 fişe ale lagărelor de prizonieri streini şi s-au controlat 38.456 fişe din categoria celor de mai sus. S-au expediat cercurilor de recrutare 7190 dosare ale foştilor militari cari au făcut parte din Legiunea română din Italia.

În ceia ce priveşte organizarea Secţiei Statisticei, pentru anul 1926 a rămas aceiaşi ca şi în anul precedent; lucrările în cursul anului repartizate pe birouri fiind cele arătate mai jos. Secţia Statisticei a avut acelaşi personal ca şi în anul 1925.

Biroul I s-a ocupat de prizonieri străini din lagărele româneşti, internaţii civili de război, legionari români în Italia şi succesiunile foştilor prizonieri români de război, decedaţi în lagărele inamice.

Referitor la prizonieri străini din lagărele române, terminându-se scrierea după registre şi acte a „Fişierului general al prizonierilor streini de războiu", s-au cartat şi aranjat cele 56.366 fişe. Lucrarea este în curs de controlare şi verificare cu actele justificative. S-au cerut şi dat 285 informaţii din fişier, la autorităţile civile, militare şi la particulari. S-au lucrat 885 corespondenţe cu diferite ministere, cercuri de recrutare, spitale, primării etc.

Referitor la legionari români în Italia, s-au lucrat şi expediat cercurilor de recrutare 12.000 dosare, pentru a le complecta mutaţiile în registrele matricole.

S-a lucrat şi la problema succesiuni foştilor prizonieri români de război, decedaţi în lagărele inamice. S-au verificat, tradus, identificat şi expediat 1125 pachete şi obiecte diverse familiilor celor decedaţi prin organele administrative, cerându-se dovezi de primire, care împreună cu copia corespondenţei expediate, formează în arhivele secţiei dosarul special al succesiunilor. Mai sunt de expediat 420 pachete.

Adjutantura s-a ocupat de lucrările cu autorităţile particulare, corpuri de trupă, adrese ministeriale, referate, dări de seamă, tabele şi situaţii, ordine de bătaie, corespondenţă confidenţială, etc în total 16659.

De la 1 ianuarie până la 22 decembrie 1926 au intrat 12.112 corespondenţe şi 541 petiţii. Au ieşit 14.303 corespondenţe şi referate. La corespondenţele intrate şi ieşite arătate mai sus, s-a operat registrele respective şi s-au confecţionat 36 dosare.

Arhiva din 1919-1920 compusă din 162 dosare, s-au numerotat, şnuruit, sigilat şi urmează a fi vărsate Depozitului General de Arhive de la Mogoşoaia.

Arhiva din anii 1921-1922 şi 1923 s-a aprobat prin referatul Secţiei Statisticii N_r.12 din 13 mai 1925, să nu fie vărsată Depozitului de Arhive, fiind încă necesară.
Biroul II a avut însărcinarea să lucreze statisticile militare. A studiat modul cum trebuie să se facă aceste lucrări potrivit prevederilor noii legi pentru înfiinţarea Institutului de

Statistică Generală a Statului. În urma acestui studiu şi în aşteptarea apariţiei regulamentului de aplicare al legii, biroul a lucrat la stabilirea şi facerea situaţiilor model tip, prin care îşi propune să strângă datele de care avea nevoie pentru lucrările statistice ce intrau în atribuţiunea sa.

Lucrările executate de Biroul III de la 1 ianuarie 1926 până la 31 decembrie 1926, privitoare la pierderile în personal ale armatei române în compania 1916-1918 şi 1919-1921 s-au ocupat de prizonierii români, morţi în prizonierat, dispăruţi şi dispăruţii din teritoriile alipite. De pe listele şi caietele primite din ţările foste beligerante, s-au întocmit fişe pentru 31.198 foşti prizonieri de asemenea s-au făcut 14.418 mutaţii la fişe de pe comunicările primite, în urma intervenţiei noastre, din ţările foste inamice. S-au primit de la Viena. 10.070 fişe ale ostaşilor din regat, 11.900 fişe ale ostaşilor din teritoriile alipite, 1.200 fişe ale basarabenilor. În cursul anului s-au cartat 33.122 fişe. S-au dat 4090 informaţii diferitelor autorităţi civile, militare şi particulare (consiliile de război judecătoriile comunelor, ministere, cercuri de recrutare, etc.) S-au recartat 42.162 fişe din fişierul general german.

În cursul anului s-au primit 3281 acte de deces, s-au identificat 12.872 ostaşi români morţi în prizonierat. S-au tradus 7609 acte de deces. S-au căutat şi eludat 4388 dublete din actele de deces.

După repetate interveniri din partea Ministerului de Războiu, punctul nostru de vedere privitor la soluţionarea chestiunii actelor de deces, susţinut de altfel din anul 1922, a fost acceptat şi de Ministerul Justiţiei. Adresa N_r.80.540 din 21 octombrie 1926 confirmă ceea ce afirmasem noi în 1922, aşa că actele de deces ale foştilor prizonieri români decedaţi în captivitate nu se mai socotesc note informative, aşa cum Ministerul Justiţiei avizase anterior.

În urma avizului Ministerul de Justiţie, acte de deces se împarte în trei categorii: acte de deces complecte şi exact întocmite, se traduc de interpreţii secţiei şi se trimeteau comunelor spre transcriere, acte de deces incomplecte şi greşite întocmite se trimit judecătoriilor prin parchete pentru a hotărî asupra utilizării lor. Cele găsite neutilizabile servesc la complectarea cercetărilor în vederea aplicării „Legei dispăruţilor" pentru cei înscrişi în ele, acte de deces a căror identificare este imposibilă, rămân în nelucrare, iar cei înscrişi în ele treceau în categoria dispăruţilor, familiile urmând să se prevaleze de Legea dispăruţilor.

Comunele au obligaţiunea să informeze corpurile de trupă respective despre actele de deces primite de la Secţia Statisticei şi hotărârile judecătoreşti.

Începând de la 3 decembrie anul curent, s-au expediat: 335 dosare cu acte de deces la parchete, 126 dosare cu acte de deces la comune.

Pentru cei dispăruţi în prizonierat furnizau date judecătoriilor, care aplicând legea dispăruţilor, îi declară morţi prezumaţi.

În ce priveşte dispăruţii pe front, de a căror situaţie autorităţile în drept nu aveau cunoştinţă, s-au luat măsurile necesare, stabilind legături între corpurile de trupă şi cercurile de recrutare, pentru ca cercurile de recrutare să nu mai repartizeze aceşti oameni corpurilor de trupă. De asemenea s-a trimis Secţiei I-a Personal tabele cu ofiţerii dispăruţi de care trebuie să se ţină seamă la încadrarea corpurilor de trupă şi serviciilor respective.

Dispăruţii din teritoriile alipite. Tabele în copie ale celor 103.200 dispăruţii din teritoriile alipite i se găsesc încă la Berlin şi Viena pentru cercetarea şi obţinerea

actelor de deces. S-au dat informaţii celor interesaţi (autorităţilor civile, militare, particulare etc.).

S-a comunicat generalului Marius de Cavalcanti, fost şef al Casei Militare Regale a Spaniei, statistica pierderilor suferite de armata română în războiul European.

Muzeului militar i s-a comunicat rectificările ce au survenit în situaţia pierderilor armatei române în campania 1916-1921.

Şcolii Militare de Infanterie N_o.2, i s-a trimis pierderile de ofiţeri ale armatei române pe front în timpul campaniei, cu care s-a întocmit „Cartea de aur" cu ocazia dezvelirii monumentului eroilor.

S-a studiat şi întocmit tabele tip pentru strângerea unui nou materiale statistic al pierderilor pe front, susceptibil de orice soi de lucrări statistice, care va ajuta la întocmirea istoricului campaniei şi studiu căreia să se poată trage diferite învăţăminte.

Aceste tabele vor fi lansate îndată ce Marele Stat Major va fi în măsură să ne indice corpurile participante în război.

În afară de aceste lucrări obişnuite ale Secţiei Statisticei, ea a mai terminat anul acesta şi marea chestiune a schimbului de documente militare cu Cehoslovacia, conform acordului încheiat la Viena la 1922 şi cu Protocolul de la Satu-Mare din 21 Septembrie 1924. Schimbul a avut loc în ziua de 10 septembrie 1929 în localitatea Satu-Mare prin încheierea de procese-verbale între Comisiunea Militară Cehoslovacă şi colonel Hristescu Mihail, ca delegat militar al României.

Cu această ocazie s-a predat şi primit un voluminos material documentar militar privitor pe actualii cetăţeni cehoslovaci sau români, foşti cetăţeni austro-ungari.

Acte militare primite de la delegaţii militari cehoslovaci, au fost predate conform regulamentului întocmit de Marele Stat Major român, Comandamentului 6 Teritorial Cluj, prin procesul-verbal din 5 octombrie 1926, care a procedat apoi la trierea şi repartiţia lor autorităţilor militare respective, după natura şi conţinutul lor.

Efectuarea schimbului de documente a fost ratificată în ziua de 20 decembrie la Kosice pe teritoriul cehoslovac de reprezentanţii autorizaţi de autorităţile ţării şi cu aceasta a luat sfârşit această importantă şi folositoare lucrare.

În anul 1927 secţia îşi păstrează aceiaşi organizare ca şi în anul precedent, personalul secţiei române neschimbat.

Biroul I a continuat să se ocupe de prizonierii străini din lagărele române. Terminându-se în 1926 scrierea după registre şi acte, cartarea şi aranjarea „Fişierului General al Prizonierilor Streini de Războiu", compus din 56.366 fişe, în acest trimestru s-a verificat şi controlat cu actele justificative. Astfel că această lucrare s-a terminat. S-au cerut şi dat 282 informaţii din fişier, la autorităţile civile, militare şi particulare. S-au lucrat 185 corespondenţe cu diferite ministere, cercurile de recrutare, spitale, primării, particulari etc.

Legionari români în Italia au continuat să fie în atenţia acestui birou. S-au lucrat şi expediat cercurilor de recrutare 14200 dosare, pentru a le complecta mutaţiile în registrele matricole. Mai sunt în curs de expediere 13.800 dosare.

Pentru succesiunea foştilor prizonieri români decedaţi în lagărele inamice s-au expediat ultimele 1420 pachete familiilor celor decedaţi, prin organele administrative, cerându-se dovezi de primire, cari împreună cu copia corespondenţei expediate, formează în arhiva secţiei, dosarul special al succesiunilor.

Biroul II avea în sarcina sa lucrările statistice militare, continuând să studieze modul cum trebuie să se facă aceste lucrări, potrivit prevederilor noii legi pentru înfiinţarea Institutului de Statistică Generală a Statului, în urma acestui studiu şi în aşteptarea apariţiei regulamentului de aplicare al legii, biroul a lucrat la stabilirea şi facerea situaţiilor modele-tip, prin care îşi propune să strângă datele de care avea nevoie, pentru lucrările statistice ce cădeau în atribuţiunea sa.

Biroul III a continuat să execute lucrările privitoare la pierderile în personal ale armatei române în campania 1916-1918 şi 1919-1921. S-a primit, 12.968 adrese de la diferite autorităţi civile şi militare şi s-au dat 11.289 informaţii, astfel s-a comunicat informaţii: 2751 consiliilor de război, 2290 diferitelor autorităţi civile şi militare şi 161 certificate s-au liberat foştilor prizonieri în vederea reglării situaţiei militare.

S-a întocmit: 4706 fişe pentru decedaţii în captivitate, 1370 fişe pentru prizonieri –acestea în urma comunicărilor primite din ţările de prizonierat. S-au eludat 7661 dublete de acte de deces. S-au cartat 4546 fişe. S-au recartat 6199 fişe.

Pentru morţii în prizonierat s-au lucrat 7000 buletine de identificare, s-au clasat 13180 buletine de informaţii. S-au tradus 11881 acte de deces originale venite din ţările de prizonierat. S-au trimis parchetelor tribunalelor respective – în vederea aplicării „Legii dispăruţilor" 7009 dosare cu acte de deces, de asemenea s-au trimes comunelor pentru înscriere în registrele de stare civilă 2501 dosare cu acte de deces. S-au cartat 1251 acte de deces şi s-a primit răspunsuri la 9182 buletine de identificare.

Secţia având aceleiaşi atribuţiuni, şi-a menţinut organizarea şi în cursul anului 1928, având acelaşi personal ca şi în anul precedent.

Biroul I a continuat să se ocupe de prizonieri străini, în lagărele române, internaţii civili de război, legionarii români din Italia.

Pentru prizonierii străini în lagărele române s-au întocmit 3207 acte de deces ale prizonierilor streini s-au trimis ţărilor de origină prin ataşaţii militari români, spre a fi înmânate urmaşilor. S-au cerut şi s-au dat 124 informaţii autorităţilor civile, militare şi particularilor. S-au lucrat 196 corespondenţe cu diferite spitale, primării, în legătură cu prizonieri străini.

Pentru legionarii români din Italia s-au expediat cercurilor de recrutare restul de 13.800 dosare.

Biroul II a continuat cu lucrările executate în legătură cu pierderile în personal ale armatei române în campania 1916-1921. S-au primit 10.563 adrese de la diferite autorităţi civile şi militare şi s-au dat 9.650 informaţii, s-au comunicat informaţii: 1025 consiliilor de război pentru judecarea foştilor prizonieri, 150 Secţiei Pensii grade inferioare, 300 particularilor în vederea aranjării situaţiei militare. S-au întocmit 4096 fişe de pe listele oficiale de prizonieri morţi în lagăre, listele s-au primit de la Berlin, Viena şi Sofia. S-au făcut 11.697 mutaţii în fişierul prizonierilor decedaţi S-au primit de la Berlin 51.766 fişe care s-au recartat şi confruntat cu fişierul existent. 450 acte de deces ale prizonierilor s-au primit de la Berlin. S-au tradus 5137 acte de deces. S-au identificat 11.280 acte de deces. S-au expediat la parchetele tribunalelor respective 4260 dosare cu acte de deces, pentru ca judecătoriile să statueze asupra celor înscrişi în acte, actele având date incomplecte. S-au expediat la comune pentru a fi transcrise în registrele de stare civilă 1560 acte de deces. S-au primit de la parchetele tribunalelor respective 9382 adrese prin care ni se confirmă primirea dosarelor cu acte de deces.

Din actele oficiale aflate la secţie, pierderile suferite de armata noastră în războiul de înregistrare a neamului în raport cu mobilizaţii, sunt următoarele mobilizaţi 1.285.000, morţi şi dispăruţi 255.300, răniţi, din care 20% de câte 2 şi 3 ori 90.379, prizonieri 161.408.

Pentru a evidenţia aportul de forţe şi pierderile suferite de armata noastră în războiul mondial, în raport cu celelalte state, situaţia este următoarea. Înainte de război, efectivul întreg al armatelor din Europa era de 4.200.000 oameni. În timpul războiului au fost mobilizaţi 74.000.000 oameni. Din statistici rezultă că în războiul mondial 1914-1918 revine un mort sau dispărut la 28 locuitori în Franţa, la 35 în Germania, la 50 în Austro-Ungaria, la 66 în Anglia, la 79 în Italia, la 103 în Rusia şi la 2000 în Statele-Unite ale Americe de Nord. Dacă s-ar pune sicriele eroilor căzuţi în războiul mondial într-o linie, s-ar putea face un drum de 10.000 km adică o linie de la Berlin la Wladivostok. Pentru învagonarea sicrielor în vagoane de trenuri, 50 sicrie într-un vagon, am avea nevoie de 10.000 trenuri cu câte 20 vagoane, pentru a putea repatria aceşti eroi în ţara lor.

Către sfârşitul anului 1928 lucrările în legătură cu războiul intrând în faza lichidării, o parte din personal devenind disponibilă, s-a procedat de urgenţă la stabilirea planului de lucru în vederea noii organizări ce urma să se dea statisticei Ministrului Armatei, conform legii Institutului de Statistică Generală a Statului, publicat în Monitorul oficial No 73 din 2 Aprilie 1927. Acest plan se poate rezuma în următoarele puncte: lichidarea lucrărilor în legătură cu războiul, lucrările pregătitoare pentru aplicarea legii Institutului de Statistică Generală a Statului,
stabilirea lucrărilor statistice, necesare armatei cu caracter militar şi în legătură cu celelalte departamente, care deşi neprevăzute în mod expres de lege, erau totuşi îngăduite de lege.

SUR DES PRISONNIERS DANS LA PREMIERE GUERRE MONDIALE - L'ACTIVITE DE SERVICE STATISTIQUE DU MINISTERE DE GUERRE

Résumée

Dans les lignes ci-hautes nous avons eu l'intention de mettre en évidence, par la présentation de l'activité du Service Statistique durant la première guerre mondiale, la complexité du problème des prisonniers de guerre. Les chiffres statistiques- c'est sûr- ne peuvent pas parles de leur drame, mais ils peuvent, au moins, témoigner des horreurs et des souffrances subies par les étres humains pendant la conflagration. Comme on y peut lire, les activités déployées pour le rapatriement des prisonniers ont duré assez d'années après la fin de la guerre, l'Etat roumain se voyant mis dans une situation particulière – celle de veiller sur tous ses sujets, sans faire différence de leur origine ethnique, le nombre des minorités augmentant à la suite de la Grand Union.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

PROPAGANDĂ ȘI EDUCAȚIE NAȚIONALĂ ÎN TABERELE LEGIUNII ROMÂNE DIN ITALIA 1918 – 1920

CRISTINA BOȚOGHINĂ
IULIAN BOȚOGHINĂ*

În lucrarea *Despre prizonierii primului război mondial, cazul Legiunii române din Italia,* prezentată la sesiunea de comunicări prilejuită de aniversarea a 85 ani de la înființarea Arhivelor Militare Române, am încercat să arătăm, printre altele, evoluția statutului de legionar în Italia anilor 1918 - 1920[1]. Cu această ocazie am subliniat faptul că în acel moment, a fi român nu era echivalent cu a fi legionar. Înrolarea în Legiune se făcea prin opțiune individuală si numai în momentul depunerii jurământului față de România și familia dinastică. Facem o paranteză și amintim faptul că nu toți românii, prizonieri în Italia, au optat pentru înrolarea în Legiune, un exemplu cunoscut este „cazul celor 859 nazarieni". Pe de altă parte este necesar a se nuanța faptul că nici reciproca nu era valabilă, adică a fi legionar nu era echivalent cu a fi român. După unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, autoritățile de la București au fost puse în situația de a se ocupa de toți prizonierii din Italia, indiferent de naționalitate, locuitori ai acestor provincii. Guvernul român a optat pentru soluția de a permite și acestor prizonieri să se înroleze în Legiune. Prin depunerea jurământului, moment cu o încărcătură simbolică deosebită, prizonierii din Italia, locuitori ai provinciilor reunite, indiferent de naționalitate (germană, ucraineană, iudaică, chiar și maghiară), nu numai că deveneau legionari, mai mult decât atât, ei deveneau cetățeni ai României Mari. Sigur, așa cum s-a arătat în lucrarea mai sus citată, înrolarea acestor prizonieri în Legiune s-a datorat în primul rând dorinței de înapoiere pe meleagurile natale, căci despre sentimentele de fidelitate față de noua patrie nu se poate vorbi, acestea fiind irelevante.

Iată pe scurt sensul termenului de legionar, insă esența nu poate fi percepută dacă nu se au în vedere schimbările de la sfârșitul primului război mondial: prăbușirea imperiilor multinaționale și recunoașterea internațională a statelor naționale, totodată apariția primului stat bolșevic. Șocul acestor schimbări a marcat definitiv sistemul de valori al omului simplu, cu efecte profunde asupra mentalităților noii epoci.

---

* Centrul de Cercetare și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Pitești.

[1] Iulian Boțoghină, *Despre prizonierii primului război mondial, cazul Legiunii Române din Italia*, în *România în ecuația păcii si a dictatului*, Pitești, 2001.

Acesta este contextul care ne-a determinat să prezentăm un aspect inedit din istoria Legiunii române din Italia, şi anume propaganda şi activitatea de educaţie naţională desfăşurate în taberele Legiunii.

Încă de la începutul prizonieratului, românii, foşti militari ai armatei austro-ungare, au avut trista surpriză să constate că majoritatea militarilor italieni nu aveau nici cea mai vagă idee despre problema naţională a românilor din Monarhia austro-ungară. Educaţi în spiritul latinităţii, a ascendentei romane, nu mică le-a fost surpriza când au constatat că nu li s-a răspuns pe măsura entuziasmului lor. Solicitând să fie acceptaţi voluntari în armata italiană, nu au obţinut decât permisiunea de a se organiza lagărul numai pentru români. Cu durere aveau să constate că acest fapt se datora, pe de-o parte lipsei în Italia a unui lobby eficace pentru cauza românismului, pe de alta parte unei intense propaga de antiromâneşti desfăşurată de presa şi agenţiile maghiare si germane din Elveţia[2].

O exemplificare a unei astfel de experienţe cât se poate de dramatice este mărturia lui Romul Popovici, care în cele din urmă va ajunge preot militar al regimentului 1 „Horea". La 03 ianuarie 1919 el arată că a căzut prizonier pe 31 octombrie 1918, în apropierea oraşului Feltre. Dacă la început, sublocotenentul care l-a luat în primire l-a tratat destul de cavalereşte, nu acelaşi tratament i l-au aplicat ceilalţi militari italieni cărora le-a fost predat.

Pe lângă cuvintele injurioase care i-au fost adresate, el a fost prădat de un cojocel de către un locotenent italian. Plângerile sale nu numai că au fost primite cu nepăsare, de către un locotenent-colonel şi un ofiţer capelan, mai mult decât atât a fost pocnit cu o bâtă peste spate. Calvarul nu avea să se oprească aici. Escortaţi în spatele frontului, pe traseu au fost jefuiţi de toate bunurile chiar de către populaţia civilă, nu de puţine ori fiind bătuţi şi agresaţi. Acest tratament a durat până la 5 noiembrie 1918 când au ajuns în lagărul de prizonieri de la Cittaducale. Nici calitatea de preot român nu l-a salvat de la acest tratament[3]. Dorim să subliniem un aspect, considerăm noi important, anume că drama lui Romul Popovici s-a întâmplat după 15 octombrie 1918, data oficializării Legiunii Române din Italia.

Aceasta fiind situaţia, încă de la sfârşitul anului 1915 şi începutul lui 1916, elita prizonierilor români a luat iniţiativa constituirii „unui mic grup, un mic centru românesc". Acest nucleu al românismului din lagărele italiene, şi-a asumat nobila misiune de a face cunoscute revendicările naţionale atât italienilor, cât şi masei prizonierilor români:

„[...] ne-a reuşit să le explicăm situaţia noastră ca iredenţi, să deşteptăm în sufletele şi inimile lor o ură vie faţă de Monarhia asupritoare şi să le arătăm cât de mare este în noi iubirea de neam şi de rasă, să deşteptăm ecoul acestei iubiri în inimile lor"[4]. Relevant este faptul că unii membri ai acestui grup se regăsesc printre fondatorii *Comitetului de acţiune al Românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina,* comitet care a jucat un rol deosebit de important in recunoaşterea cauzei românismului în Italia,

---

[2] Arhivele Militare Române (A. M. R.), fond *Biblioteca documentară - Registrul istorice*, (B. D. - R. I.), dosar 906, f. 1.

[3] *Ibidem*, fond *M. R. Serviciul Statistic*, dosar 3017, f. 33-35.

[4] *Ibidem*, fond *B. D. - R. I.*, dosar 906, f. 1.

pentru bunul tratament care în cele din urmă a fost aplicat prizonierilor români şi mai ales pentru organizarea Legiunii române din Italia.

Şi după 1 Decembrie 1918, românii care încă se mai aflau prizonieri în Italia au fost nevoiţi să coabiteze cu ceilalţi prizonieri. În raportul său către col. Florescu (ataşatul militar al României la Roma), locotenentul dr. Ion Oniţiu arăta la 15 martie 1919, că desfiinţându-se lagărul de la Ostia transferaţi fiind în tabăra de la Casale d'Altamura, a găsit aici 528 de români, între care 11 saşi, trei unguri, un neamţ şi patru evrei, solicitând toţi a fi primiţi în Legiune[5].

Însă nu puţine au fost situaţiile când prizonierii români, chiar şi legionarii, au fost nevoiţi să suporte intense acţiuni antiromâneşti. La 23 aprilie 1919, din aceeaşi tabără, Casale d'Altamura, lt. dr. Emil Pop arată că: „[...] legionarii noştri juraţi şi încadraţi în cele patru batalioane de marş, sunt încă şi azi închişi în îngrăditură de sârmă, ieşirile şi întreg câmpul îngrădit păzit şi azi de sentinelele italiene înarmate. Întocmai cum era acest câmp când servea de concentrament numai pentru prizonieri. Cei mai mulţi închişi în aceeaşi îngrăditură cu toţi prizonierii unguri, nemţi etc., şi cu acei nevrednici care la timpul lor au fost denegat să intre în legiunea noastră. Separarea acestor străini de către legionarii noştri nu e făcută decât în barăci de locuit separate, e lăsată însă cu totul liberă comunicaţia între singuratecele barăci. Legionarii noştri au trebuit să fie înghesuiţi în barăcile puse la dispoziţia lor, după ce o mulţime din acestea au fost reţinute încă pentru prizonieri, căci în multe barăci sunt mult mai putini şi mai bine prevăzuţi şi cu paturi ca oamenii noştri. Să mai amintim apoi, că soldaţii noştri poartă şi până azi veşmintele vechi austriece, murdare şi zdrenţuite, încât întru nimic nu se pot deosebi după exterior de străinii din acelaşi câmp. Toate aceste împrejurări şi mai ales posibilitatea liberei comunicaţii între ai noştri şi străinii răutăcioşi, o ţinem de stricăcioasă şi de-a dreptul periculoasă intereselor noastre. Între aceşti din urmă se găsesc elemente mârşave, care cearcă să se apropie de oamenii noştri şi umblă să ne zădărnicească munca noastră de luminare şi creştere în spirit românesc. Ei se folosesc în contrapropaganda ce o fac, chiar de împrejurările amintite mai sus, că adecă nici ai noştri nu se bucură de mai mare libertate ca ei, sunt şi ei sub paza sentinelelor armate ca şi ei, nu se deosebesc unii de alţii nici măcar după exterior etc. Dacă astă propagandă nu poate deocamdată strica în şirele legionarilor noştri, cu atât mai uşor află teren şi crezământ între acei prizonieri români de curând concentraţi aici, cari în zadar aşteaptă să fie şi ei primiţi în legiune [...]"[6].

Se pare că situaţia a rămas neschimbată în lunile următoare, căci la 12 iulie 1919, sblt. Ioan Sângeorzeanu raporta tot din Casale d'Altamura că moralul trupei este bun, însă după ce legionarii vin în contact cu prizonierii de diferite naţiuni la cantină, la rezervorul de apă care e comun şi la spălătorie, deşi e interzis a vorbi unul cu altul, totuşi ici, colea câte un prizonier face propagandă contra Legiunii noastre, spunând de exemplu că Banatul şi Bihorul nu sunt ale românilor, apoi că familiile legionarilor vor fi maltratate de sârbi şi unguri şi că ei, prizonierii vor ajunge mai curând acasă şi că nu vor trebui să lupte[7].

---

[5] *Ibidem*, fond *M. R. Serviciul Statistic*, dosar 2683, f. 130.
[6] *Ibidem*, f. 102 - 103 v.
[7] *Ibidem*, f. 65.

Nu de puţine ori asemenea situaţii au degenerat în conflicte violente. Despre astfel de ciocniri aminteşte chiar lt. dr. Emil Pop în raportul citat mai sus. Cel mai tragic însă s-a petrecut pe 12 octombrie 1919 în tabăra de la Arezzano, soldat cu morţi şi răniţi, în rândurile prizonierilor unguri, şi cu răniţi printre legionari[8].

Acestea sunt numai câteva exemple care argumentau necesitatea intensificării efortului activităţilor de propagandă, de educaţie naţională pentru a întări speranţa şi încrederea în autorităţile române.

Situaţia a fost sesizată şi raportată de personalităţi ale Legiunii care se aflau permanent în mijlocul masei de prizonieri şi legionari. Astfel, în raportul din 12 iulie 1919 citat mai sus, sblt. Sângeorzan arată că pentru a combate asemenea acţiuni antiromâneşti le-a explicat oamenilor că acestea sunt minciuni scornite de inamicii noştri, care în ura lor contra noastră nu mai ştiu ce să facă [...]"[9].

O lună mai târziu, la 13 august 1919, preotul Leon Munteanu, sublinia necesitatea activităţii de educaţie naţională pentru întărirea moralului prizonierilor şi legionarilor, enumerând printre pericole şi bolşevismul[10].

Atât pentru prizonierii şi legionarii români, cât şi pentru prizonierii celorlalte naţionalităţi din provinciile unite propaganda şi educaţia naţională desfăşurată de elită au cunoscut diverse forme, de la organizarea unor cursuri de limba română, şcoli pentru analfabeţi, conferinţe şi activităţi culturale, presă şi cărţi până la momente festive, cum ar fi depunerea jurământului, oficierea slujbelor religioase în cadrul cărora un moment important era invocarea valorilor simbol ale naţiunii: tricolorul şi crucea, eroii şi martirii neamului.

Este cunoscută discriminarea naţiunii române din Transilvania, cu deosebire după instaurarea dualismului, acesta fiind unul dintre motivele pentru care printre prizonierii şi legionarii români s-au aflat mulţi care nu cunoşteau limba română sau erau chiar analfabeţi. Astfel raportându-se asupra modului cum a decurs festivitatea depunerii jurământului în tabăra din Casale d'Altamura la 10 aprilie 1919, se spune că blanchetele de jurământ s-au umplut şi subscris celor juraţi, iar pentru analfabeţi au semnat ofiţerii în prezenta lor[11].

De asemenea, preotul Leon Munteanu raporta din Barletta la 10 octombrie 1919 că printre bolnavii din spital a găsit mai mulţi analfabeţi pentru care a organizat o şcoală spre a-i instrui întru scris şi citit[12].

Sigur analfabeţii nu erau numai printre români, însă dintre ei erau majoritatea. De aceea printre primele iniţiative s-a numărat organizarea cursurilor pentru limba română şi a şcolilor pentru analfabeţi, totodată românii care nu cunoşteau limba au fost încadraţi în batalioanele cu români[13].

Cursurile de limbă română pentru străini încep să se organizeze din 23 mai 1919, cel însărcinat cu aceasta fiind sublocotenentul Şerban Mihail. În ordinul

---

[8] *Ibidem*, dosar 3015, f. 297 - 311.
[9] *Ibidem*, dosar 2683, f. 65.
[10] *Ibidem*, f. 29 A.
[11] *Ibidem*, f. 106.
[12] *Ibidem*, f. 14.
[13] *Ibidem*, dosar 3015, f. 134 - 135.

colonelului Florescu se arăta că legionarii de alte naţionalităţi care ştiu bine româneşte să li se încredinţeze instruirea celor care nu ştiu[14].

Cât despre ofiţeri, majoritatea aparţinând celorlalte naţiuni, o statistică a celor care cunoşteau limba română, realizată în tabăra de la Cittaducale, arăta că din 10 ofiţeri saşi, doi cunoşteau limba română, dintre unguri doar unul, iar din patru ofiţeri evrei, trei cunoşteau puţin limba română[15].

Prin urmare şi pentru aceştia, invitaţi fiind şi ofiţeri italieni s-a organizat un curs de conversaţie în limba română[16].

În cadrul acestor şcoli un loc important l-au ocupat lecţiile şi conferinţele de istorie. Astfel, începând cu 19 mai 1919, din tabăra de la Arezzano, maiorul Cosmuţă raporta colonelului Florescu că: „[...] Pentru a întări în inimile soldaţilor iubirea de neam, de patrie şi de lege“, i-a dat ordin sublocotenentului Mihail Şerban ca în înţelegere cu comandanţii de batalioane să ţină soldaţilor prelegeri cu teme luate din istoria noastră naţională, despre figurile mărete, despre suferinţele din trecut, despre pământul şi bogăţiile ţării noastre[17].

Prin urmare la 01 iulie 1919 sublocotenentul Mihail Şerban a ţinut câte o prelegere la fiecare batalion cu tema *Provinciile ţării noastre şi situaţia lor înainte de război. Unirea.* cu această ocazie solicitând colonelului Isnaldi, comandantul taberei o pânză de 3x2 m, pe care să fie desenată harta României Mari, hartă care să folosească drept material didactic[18].

În săptămânile următoare s-au prezentat lecţii cu temele: *Dacii şi romanii, Traian, Migraţiunea popoarelor - ungurii, Horea Cloşca, Crişan, Avram Iancu*[19].

Sublocotenentul Şerban Mihail a susţinut conferinţe nu numai pentru soldaţi ci şi pentru ofiţeri[20].

Din acest punct de vedere, un aspect considerăm interesant, este faptul că şi ofiţerii italieni au ţinut conferinţe pe teme de istorie. Astfel maiorul Garrone Umberto a expus pe 1 iulie 1919 o prelegere cu tema: *De la Taranto la Constantinopole: observaţiuni cu caracter politico-sociale şi economice*, iar pe 22 iulie 1919 conferinţa: *A traverso Romenie e Transilvania*[21].

Un alt ofiţer italian este maiorul Poletti care pe 8 iulie 1919 a ţinut conferinţa *Notiţe istorice asupra Albaniei*, iar pe 26 iulie 1919 subiectul a fost : *L'armata italiana nella compagna di Rusia - 1812*[22].

În scop cultural-recreativ s-au format orchestre, cum ar fi cea din tabăra de la Casale d'Altamura, despre care raporta la 24 martie 1919 sublocotenentul dr. Ion Oniţiu, spunând că: „[...] mai bine zis <este> o bandă de ţigani, asemenea s-a format <şi> o ceată de << căluşari>>, căutând în felul acesta prin muzică şi dans românesc să mai

---

[14] *Ibidem*, f. 150 - 150 v.
[15] *Ibidem*, dosar 3911, nenumerotat.
[16] *Ibidem*, dosar 3913, nenumerotat.
[17] *Ibidem*, dosar 3015, f. 148 - 149
[18] *Ibidem*, f. 231.
[19] *Ibidem*, f. 221 v.
[20] *Ibidem*, dosar 3911, nenumerotat.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.

uităm prezentul şi ne imaginăm pe moment că suntem în scumpa noastră patrie România Mare"[23].

Tot în acest scop s-au organizat ansambluri corale, unul dintre promotorii acestei inițiative a fost sublocotenentul Eusebiu Smerecinski, care în tabăra de la Arezzano a organizat un cor în fiecare batalion, iar la batalioanele 13 şi 18 un cor bisericesc. La 4 mai 1919 se arăta că toate batalioanele cântă bine imnul regal, câteva cântă chiar şi *Trei culori*, pentru ca la 25 mai să se raporteze că aproape toate batalioanele ştiu să cânte afară de imnul regal şi cântecele *La arme!*, *Sunt vânător*, *Pe-al nostru steag e scris Unire*, *Vitejii cei căzuți în luptă*. Corul bisericesc al batalioanelor 13 şi 18, cânta pe patru voci *Du-su-s-a bădița sus*, *Hai lelițo* şi *Liturghia*[24].

Pentru aceasta, la 22 aprilie 1919 s-au trimis la Arezzano, două violini, două mandoline, o armonică, un arcuş pentru violină şi mai multe corzi şi o ghitară. Aceste instrumente au fost primite în mod gratuit de la americani „pentru a fi date soldaților şi nu ofițerilor, pentru a-şi procura ei singuri distracția ce atât de mult le lipseşte"[25].

Jurnalele, buletinele de ştiri şi cărțile au avut un rol important în ridicarea moralului şi alinarea dorului de țară, fapt confirmat şi de preotul Leon Munteanu, care la 10 octombrie 1919 spunea că bolnavilor din spitalul de la Barletta zilnic le vorbeşte şi le citeşte despre starea îmbucurătoare a lucrurilor din Patrie, aducând pentru asta cărți şi jurnale poporale din Transilvania, precum şi harta României Mari[26].

Dintre jurnalele timpului, cele mai solicitate erau *România Mare* şi *La Roumanie*. Astfel, locotenent dr. Ion Onițiu cerea ca aceste ziare să fie trimise de către ambasada română din Paris, prin poştă, legionarilor din Ostia şi Casale d'Altamura. Primind ordin în acest sens de la col. Florescu, sblt. Petru Uglis raporta la 1 aprilie 1919 că pe 14 martie 1919 a dus personal la Ostia şi predat sblt. Mocanu cinci exemplare cu *Vorbirea M.S. Regelui la 1 Decembrie 1918*, exemplarul *România Mare* no. 31, cinci exemplare cu *Proclamația M.S. Regelui din 28 octombrie 1918* şi *Cuvântul M.S. Regelui către armată* iar pe 16 martie a predat personal sblt. Mocanu în gara Trastavere cinci exemplare din *La Roumanie* no. 60, iar pe 22 martie a dat părintelui Lucaciu să ducă la Altamura 80 exemplare *România Mare*, la 1 aprilie trimițându-i lt Onițiu 80 exemplare *România Mare* no. 33[27].

Aceste gazete au ajuns şi în tabăra de la Albano Laziale, în aprilie 1919, *România Mare* no. 33 în 34 exemplare, iar *La Roumanie* no. 62 în 20 exemplare, no. 63 în nouă exemplare[28].

În ceea ce priveşte cărțile, Legația română din Roma a oferit câteva volume taberei de la Arezzano pentru a constitui o bibliotecă. De această bibliotecă s-a ocupat sblt. Şerban Mihail. La 15 iunie 1919 sblt. Şerban Mihail raporta că are în bibliotecă 47 de volume, însă avem convingerea că numărul acestora ar fi fost mai mare, deoarece nu puține au fost cazurile când ofițerii se mutau în altă tabără sau se repatriau şi nu mai restituiau cărțile împrumutate. Prezentându-se asemenea cazuri, putem constata şi ce titluri se aflau în bibliotecă. Printre ele amintim: St. O. Iosif *Poezii*, Caraivan, *Poveşti*

[23] *Ibidem*, dosar 2683, f. 128.
[24] *Ibidem*, dosar 3015, f. 145 - 154 v.
[25] *Ibidem*, f. 161.
[26] *Ibidem*, dosar 2683, f. 14.
[27] *Ibidem*, f. 129.
[28] *Ibidem*, dosar 3017, f. 52.

franceze, Miclescu, *Poezii*, Mihai Negru, *Abatele Constantin*, Bruto Amanti, *Ovidiu în exil*, Eminescu, *Articole politice*, Emil Gârleanu, *Cea dintâi durere*, H. C. Lecca, *Câinii*, G. Coşbuc, *Coroana de oţel.*

Printre alte volume mai amintim şi *Istoria provinciilor româneşti*, pe care sblt. Ioanesi Eusebiu raporta că a distribuit câte un exemplar în fiecare lagăr[29].

Nu în ultimul rând, în acest intens efort de educaţie naţională, un capitol deosebit de important l-a constituit apelul la valorile simbol ale naţiunii române: drapelul tricolor şi crucea.

15 octombrie 1918 este ziua în care, prin ordinul nr. 220300 al Ministrului de Război italian, Legiunea română a fost oficializată ca organism militar. Până la începutul lunii decembrie 1918 a fost organizat şi primul regiment al Legiunii, regiment care a purtat numele lui Horia, eroul românilor transilvăneni. Aşa cum s-a arătat în articolul nostru citat mai sus, încă cetăţeni ai monarhiei austro-ungare, legionarii erau subordonaţi armatei italiene, prin urmare statului italian. De jure, aceştia au devenit cetăţeni ai României după 1 decembrie 1918. Astfel se explică autorităţile de la Bucureşti, în mod oficial, şi-au asumat existenta Legiunii abia la 5 decembrie 1918. În acest moment, printr-un gest simbolic în cadrul unei ceremonii religioase au avut loc înmânarea şi sfinţirea drapelului tricolor şi botezul regimentului. Prin urmare, în Italia tricolorul românesc a devenit simbolul identitar al tuturor celor care au acceptat suveranitatea noii patrii, România.

Semnificativ în acest sens a fost ceremonialul înmânării drapelului tricolor la 5 decembrie 1918, cu ocazia serviciului divin de sfinţirea steagului şi botezul regimentului[30].

Din mâinile părintelui Lucaciu drapelul a fost înmânat ministrului Lahovari, care la rândul său „cu câteva cuvinte venite de la inimă", l-a predat colonelului Dante Siliprandi, comandantul regimentului. Cuvântarea colonelului ţinută în limba română a fost primită cu mult entuziasm de către cei prezenţi: „Domnule Ministru! Sunt mândru de a primi întâiul drapel al României întregite. Acest drapel nu este numai simbolul patriei sub cutele căruia se strânge regimentul, dar mai este şi icoana sfântă la care fii răpiţi de barbari de la sânul Mamei, mulţămesc lui Dumnezeu că i-a mântuit după şaptesprezece veacuri de suferinţe. Majestatea Sa Regele Ferdinand poate fi sigur că voi păzi acest sfânt simbol al României ca pe acela al patriei mele, că vom şti să murim până la unul, pentru desăvârşirea unităţii naţionale a tuturor Românilor, pentru gloria României Mari, şi a scumpei sale dinastii"[31].

Ceremonialul avea să se repete ori de câte ori alţi foşti prizonieri se înrolau şi depuneau jurământul de legionar. Despre un astfel de moment amintea sublocotenentul Socolnic George, care la 26 august 1919, orele 19^{30} a participat la depunerea jurământului a 522 de români, veniţi în tabăra de la Casale d'Altramura „din felurite concentramente din Calabria". Colonelul Petrucelli, comandantul taberei a hotărât ca prestarea jurământului de către noii legionari să se facă în prezenta întregului corp ofiţeresc italian, o companie de gardă, un escadron de carabinieri. După serviciul divin

[29] *Ibidem*, dosar 2996, f. 7.
[30] *Ibidem, B. D. - R. I.*, dosar 906, f. 5.
[31] *Ibidem*, fond M. R. Serviciul Statistic, dosar 3017, f. 11.

săvârşit de preotul Leon Munteanu, sfinţirea drapelului şi depunerea jurământului, colonelul s-a adresat noilor legionari, subliniind importanta momentului[32].

Importanta drapelului este subliniată şi de către doctorul Munteanu care, în scrisoarea sa din 17 ianuarie 1919 adresată căpitanului Stinghe, prezentând rezultatele căutărilor sale prin lagărele de prizonieri din zona Genova îi spunea că: „tricolorul i s-a gătat aproape de tot", aşa că cei pe care-i va găsi la Milano şi Verona, vor trebui să se deplaseze cu escortă şi nu cu tricolorul ca cei de până atunci[33].

În încheiere dorim să spunem că prin prezentarea unor documente inedite din arhivele militare am dorit să nuanţăm şi acest aspect, anume educaţia naţională, proces deosebit de important în contextul constituirii României Mari.

PROPAGANDE ET EDUCATION NATIONALE DANS LES CHAMPS DES LEGIONS ROUMAINS D' ITALIE

Résumé

Le présent article se propose d'argumenter que la nation est dans un permanent processus d'organisation, de transformation et de réglementation. Ce sont les soldats de la Légion roumaine d'Italie qui constituent notre exemplification. Ceux-ci, originaires des Transylvanie, de Banat et de Bucovine, ex-combattants dans l'armée du défunt Empire Austro-Hongrois, de nationalités diverses, mais en majorité des Roumaines étaient tombés prisonniers des Italiens. Or, après la Grande Union, ils se sont vus obliges à opter pour l'Etat dont ils voulaient être les citoyens. Au cours d'une cérémonie symbolique les minoritaires et les Roumaines ont été prépares à devenir des citoyens de l'Etat jeune – la Grande Roumanie – en faisant appel aux valeurs emblématiques de la nation roumaine.

[32] *Ibidem*, dosar 2683, f. 26.
[33] *Ibidem*, dosar 3017, f. 6.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

ION I. C. BRĂTIANU ȘI MISIUNEA LUI GEORGE CLERK LA BUCUREȘTI (11–29 SEPTEMBRIE 1919) NOI CONSIDERAȚII

VALERIU FLORIN DOBRINESCU*

La 12 septembrie 1919, premierul I. I. C. Brătianu își prezenta demisia, motivul principal fiind acela de a nu accepta unele prevederi, considerate inacceptabile pentru România, ale Tratatului de la Saint Germain en Laye. După o zi, expremierul îl informa pe M. Mișu despre situația creată și îi cerea acestuia să urmeze, față de Aliați, linia politică anterioară. "E prea târziu pentru mine – sublinia Brătianu – și prea devreme pentru altul de a vă modifica instrucțiunile. *De altfel, persist în a considera o imposibilitate morală de a adera la stipulațiile privitoare la minorități; cât privește Ungaria, cred că, dacă conferința arată puțină bunăvoință, ne vom putea înțelege. Aceasta este părerea mea* (s. ns.)[1].

În plină criză politică sosea, la București, cu destule sentimente și prejudecăți ostile, diplomatul englez George Clerk. În portofoliul său se aflau nu mai puțin de nouă note ultimative ale forumului păcii, adresate, în perioada 4 august –5 septembrie 1919, guvernului de la București. Ultima, parafată de G. Clemenceau, Frank L. Polk, Arthur James Balfour și Tommaso Tittoni, se încheia prin următorul avertisment: "Trebuie ca Conferința să știe și să știe fără înțelegere unde a ajuns și cum urmează de acum înainte să considere un stat pe care până acum a fost mândră de a-l numi aliatul ei"[2]. Misiunea George Clerk se adaugă celei creată la 5 august 1919 și formată din patru generali aliați: american, francez, englez și italian[3]. După ce, în prealabil, G. Clemenceau refuzase să recunoască Comandamentului Român dreptul de a impune un armistițiu Ungariei[4], fără autorizația Puterilor Aliate și Asociate, ca și pe acela referitor la reparații, la 13 august tonul telegramelor lui Georges Clemenceau devenea mai potolit. Cu acel prilej, premierul francez recunoștea că Comisia Generalilor Aliați nu era militar calificată să dea ordine directe Comandamentului Român, ci numai să-i comunice opiniile Puterilor Aliate[5]. Politica Consiliului Suprem față de Ungaria viza: dezarmarea trupelor maghiare, menținerea ordinii cu minimum de soldați străini,

* Universitatea din Craiova

[1] Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1940, ediția a II-a, p. 158.

[2] *Ibidem*, p. 159

[3] M.A.E. al Franței, A.D., P.A.–A.P. Andre Tardieu, 166, dosar 381, f. 2–3 (telegramă a Consiliului Suprem către guvernul român, 5 august 1919, orele 22,30).

[4] *Ibidem*, f. 3 (telegramă din 6 august 1919, semnată G. Clemenceau).

[5] *Ibidem*, f. 7.

aprovizionarea acestei țări, abținerea de la orice imixtiune în politica ei internă. Un punct unde opiniile cu românii nu coincideau era acela că nici o preluare definitivă de material de război, rulant, din agricultură sau de animale, nu putea avea loc[6].

Mandatul lui George Clerk a fost dat la 5 septembrie 1919[7]. Peste o săptămână, la 12 septembrie 1919 el s-a întâlnit cu I. I. C. Brătianu, căruia i-a înmânat nota forumului suprem. I. I. C. Brătianu i-a declarat atunci că el a decis să nu tipărească textul notei din cauza opiniei publice, ceea ce George Clerk a acceptat; al doilea a sugerat că acest lucru să nu se facă nici la Paris și nici în altă parte[8], guvernul de la București reamintind că "el nu dorește altceva decât să ajungă la un acord complet cu Consiliul Suprem în chestiunea ungară"[9].

E-premierul român s-a arătat profund dezamăgit de conținutul notei Consiliului Suprem, atât din punct de vedere al formei, cât și al fondului, el considerând-o "injustă" și bazată pe mărturii exagerate care trebuiau coroborate, ele dând o imagine complet falsă despre atitudinea Românie. Omul politic român a reafirmat dorința Bucureștilor "de a restabili relații de încredere mutuală și amicală" cu forumul păcii, el promițându-le o Ungarie "calmă și prosperă" și care să promoveze o politică moderată. I. I. C. Brătianu a amintit interlocutorului său că, la 22 august 1919, colonelul Ion Antonescu plecase la Paris pentru a preciza explicațiile necesare la problema rechizițiilor, a cărei responsabilitate ex-premierul și-o asuma. Campania din Ungaria, după opinia sa „*fusese esențială pentru securitatea României și a Europei, în general*" (s. ns.)[10]. Apoi, ex-premierul a răspuns la cele patru chestiuni existente în notă. Mai întâi, s-a arătat dispus să ordone retragerea trupelor (punctul 1); totodată, el a spus că nu a autorizat nici o rechiziție în afară de material de război rulant și pentru aprovizionare, pe care le-a plătit în aur și bunuri de rechiziții. În acest sens, el era dispus să accepte formarea unei Comisii de Reparații, din care să facă parte și România, care să inventarieze toate rechizițiile. În finalul convorbirii, I. I. C. Brătianu a reafirmat dorința României în menținerea ordinii și existența unui guvern responsabil în Ungaria, *chestiuni esențiale* pentru guvernul de la București[11].

Sir George Clerk revenea, la 20 septembrie 1919, cu un **memorandum** privind misiunea sa de la București. Diplomatul aprecia că I. I. C. Brătianu acorda o atenție specială condițiilor și datei evacuării Ungariei de către trupele române, în urma îndeplinirii acestora rezultând un guvern de ordine. Cât privește rolul permanent al armatei române acesta era sfera de distrugere a bolșevismului. Interesele române – scria Clerk – se pot rezuma după cum urmează: 1) relații amicale la subiectul noii frontiere române asupra căreia Ungaria trebuie să renunțe la toate drepturile sale: 2) Noua frontieră trebuie să lase României gurile Mureșului, joncțiunea căii ferate Bekés–Csaba și o zonă teritorială suficientă pentru a asigura calea ferată de la Oradea Mare la Satu Mare[12]. I. I. C. Brătianu a reamintit diplomatului englez că oameni politici unguri de toate nuanțele au făcut propuneri pentru o înțelegere specială cu guvernul român, dar el

---

[6] *Ibidem*, f. 8 (telegramă din 14 august 1919, semnată St. Pichon).
[7] *Ibidem*, f. 15–19.
[8] *Ibidem*, f. 20 (telegrama din 13 septembrie 1919, semnată G. Clerk).
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, f. 21–24 (telegramă din 16 septembrie 1919, semnată Clerk).
[11] *Ibidem*, f. 24.
[12] *Ibidem*, f. 25–26.

s-a abţinut să-şi ia vreun angajament fără avizul Conferinţei, deoarece considera "că nu poate să facă o politică sănătoasă decât în acord perfect cu Aliaţii"[13].

În timpul misiunii de la Bucureşti, George Clerk a fost însoţit de A. W. A. Leeper, bun cunoscător al realităţilor româneşti. La 24 septembrie 1919, A. W. A. Leeper pleca la Paris cu un expozeu detaliat asupra politicii lui I. I. C. Brătianu, îndeosebi în ce priveşte poziţia sa faţă de Tratatul minorităţilor[14].

Rămas la Bucureşti, până în dimineaţa zilei de 29 septembrie 1919, George Clerk a reuşit să se mai întâlnească, încă o dată, cu expremierul Brătianu şi cu noul prim ministru desemnat, generalul Arthur Văitoianu[15], problemele abordate fiind legate de prezenţa şi retragerea trupelor române din Ungaria şi, mai ales, de poziţia faţă de natura rechiziţiilor, chestiune în care punctele de vedere ale Consiliului Suprem şi cabinetului de la Bucureşti se aflau în divergenţă. Cei doi
l-au asigurat, aşa cum o făcuse şi Regele Ferdinand I, că România avea intenţia de a rămâne în Alianţă şi de a coopera din toată inima cu Antanta. "Punctul delicat – scria Clerk în raportul său – asupra căruia este imposibil de cedat, fără a compromite onoarea şi independenţa României, este tratatul minorităţilor, dar planul consta în a lăsa un timp deoparte această chestiune arzătoare până când poporul român îşi va face cunoscută opinia sa prin alegeri libere"[16]

Misiunea George Clerk, începută pe 11 septembrie 1919, s-a dovedit, cel puţin din punct de vedere al Aliaţilor, neconcludentă. La 15 septembrie 1919, David Lloyd George şi F. Polk înţelegeau, din rapoartele miniştrilor lor acreditaţi la Bucureşti, că reprezentanţii Franţei şi Italiei încurajau pe români în politica lor faţă de Ungaria ceea ce contravenea vederilor Foreign Office-ului şi Departamentului de Stat[17]. George Clerk constata că singura dorinţă a Bucureştilor "era să lucreze, în deplină înţelegere cu Consiliul Suprem, în problema Ungariei"[18]. Peste cinci zile, la 20 septembrie 1919, David Lloyd George îl acuza pe Georges Clemenceau că susţine discret opoziţia României, la care premierul francez îi replica cu sarcasm lipsa de rezultate a misiunii Georg Clerk la Bucureşti prin expresia: "Iată agenţii Dumneavoastră"[19].

Cu o zi înainte de a pleca din Bucureşti, George Clerk primea ordin să se oprească, în drum spre Paris, la Budapesta, unde el avea să sosească la 1 octombrie 1919. În după amiaza aceleiaşi zile, el i-a văzut pe cei patru generali aliaţi, precum şi pe Constantin Diamandy, Înaltul Comisar Român[20]. Ultimul i-a prezentat situaţia privind oprirea rechiziţiilor şi aprovizionarea constantă a populaţiei budapestane. Cât priveşte raporturile cu guvernul Friedrich, C. Diamandy i-a declarat că acesta promovează "o politică reacţionară şi antiromânească", încurajată şi consolidată de activitatea mai puţin imparţială a comisiei celor patru generali aliaţi[21].

---

[13] *Ibidem*, f. 27. (În vară sosise la Bucureşti Henric Csáky).
[14] *Ibidem*, f. 49–51 (Vezi Nota lui A. W. A. Leeper).
[15] *Ibidem*, f. 32 (Raport transmis Consiliului Suprem prin A. W. A. Leeper).
[16] *Ibidem*, f. 32.
[17] Seth P. Tillman, *Anglo-American Relations at the Paris Peace Conference of 1919*, Princeton University Press, 1961, p. 390–391.
[18] D.B.F.P., First Series, I, 1919, p. 741.
[19] Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 160.
[20] M.A.E. al Franţei, A.D., A.P.–P.A. Andre Tardieu, 166, dosar 381, f. 33.
[21] *Ibidem*, f. 45.

La Budapesta, George Clerk s-a mai văzut cu oamenii politici maghiari Friedrich şi Gárami. Rezultatele acestei vizite au fost comunicate printr-un raport detaliat Consiliului Suprem[22]. Din raport reţinem concluzia potrivit căreia "politica externă a României, în ansamblul ei, este în egală măsură un factor de care trebuie să se ţină cont..."[23]. Clerk credea că principala opoziţie pe care românii o fac guvernului Friedrich reprezintă şi raţiunea pentru care nu se grăbeau să părăsească Budapesta[24].

Vizita lui George Clerk la Budapesta a neliniştit opinia publică românească.

"Opinia publică, scria într-un raport lt. de Gressot, sosit la Bucureşti, la 11 octombrie 1919, după ce a acuzat Franţa de măsuri coercitive luate faţă de România, a evoluat. Se spune acum, în mod curent, că Franţa a cedat Americii şi că aceasta din urmă pedepseşte Bucureştii pentru faptul de a se fi arătat ostil tentativei de acaparare a grâului şi petrolului. Misiunea lui Sir Clerk la Budapesta a iritat puţin opinia (publică) şi este bine pentru Franţa ca şeful acestei misiuni să nu fie francez"[25].

Cu o zi mai înainte, Consiliul Suprem comunica la Bucureşti "via satisfacţie"[26] a asigurărilor prezentate lui George Clerk în urma vizitei efectuate la Bucureşti. Erau prezentate opiniile Consiliului Suprem la cele trei probleme care creaseră dezacordul cu I. I. C. Brătianu:
1) frontiera româno–ungară; 2) Tratatul minorităţilor şi 3) Ungaria. Faţă de primele două puncte, Consiliul Suprem îşi menţinea vechile poziţii. Totuşi, în chestiunea minorităţilor, după ce România semna, fără rezerve, Tratatul cu Austria, forumul păcii era dispus să examineze "în înţelegere cu România", toate modificările clauzelor interesând Bucureştii[27].

Problema ungară poza două probleme principale: rechiziţiile făcute de armata română de ocupaţie şi evacuarea Ungariei. Consiliul Suprem constata că nu exista o divergenţă de vederi asupra principiului general, aşa cum fusese el exprimat de I. I. C. Brătianu. Aliaţii urmau să stabilească ce parte din material trebuia atribuită definitiv României şi ce parte, în natură sau contravaloare, trebuia să intre la fondul comun. O Subcomisie Interaliată a Comisiei Reparaţiilor avea mandat să procedeze la o anchetă detaliată a tuturor rechiziţiilor şi trebuia să alcătuiască un raport asupra repartiţiei de operat între România şi Aliaţi[28].

Misiunea George Clerk la Bucureşti şi Budapesta a avut darul să lămurească cauzele unora dintre neînţelegerile guvernului de la Bucureşti cu forumul păcii. Diplomat inteligent şi beneficiind şi de sfaturile şi experienţa lui A. W. A. Leeper, Clerk nu a căzut în capcanele unora din colegii săi englezi (vezi cazul amiralului Troubridge)[29], preşedintele Comisiei Interaliate a Dunării şi a dezarmat maşinăriile unor agenţi englezi şi americani care exagerau, voit şi numai în manieră negativă, acţiuni de ale diplomaţiei de la Bucureşti, îndeosebi ale lui Ion I. C. Brătianu.

---

[22] *Ibidem*, f. 31–48.
[23] *Ibidem*, f. 42.
[24] *Ibidem*, f. 46.
[25] A.N.C., fond Microfilme Franţa, rola 182, c. 686; F.R.U.S., VIII, 1919, p. 675.
[26] M.A.E. al Franţei, A.D., P.A.–A.P., A. Tardieu, 166, dosar 381, f. 52.
[27] *Ibidem*, f. 54.
[28] *Ibidem*, f. 55.
[29] C.A.D.N., Legaţia Bucureşti, seria A, dosar 1 (telegrama nr. 178, de la Bucureşti, 5 octombrie 1919, către ministrul de Externe al Franţei, semnată Saint Aulaire).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

PARTICULARITĂȚILE RĂZBOIULUI CIVIL DIN SPANIA (1936–1939) ÎN VIZIUNEA UNOR DOCUMENTE MILITARE ROMÂNEȘTI INEDITE

VINTILĂ FLORESCU*

Istoriografia a înregistrat de la Herodot și până astăzi, numeroase confruntări militare, desfășurate pe arii geografice mai mici sau mai mari, dar dintre toate, cele din deceniul IV al secolului al XIX-lea le-au depășit pe toate cele precedente prin faptul că al II-lea Război mondial (care a lăsat răni profunde în conștiința omenirii) a fost pregătit și prin intermediul evenimentelor din anii 1936-1939 din Spania. În această perioadă, pe o mare parte a Europei și a Asiei, omenirea era amenințată de cea mai crâncenă forță, fascismul. Războiul național al poporului spaniol a constituit o etapă destul de importantă în îndelungata luptă eroică a poporului francez, pentru apărarea democrației, împotriva fascismului și pericolului de război, înscriind astfel o pagină de neșters în lupta generală a forțelor democratice din întreaga lume. Perioada războiului civil din Spania (1936-1939) reprezintă un moment important din istoria universală, deoarece în timpul acestui război sau confruntat nu numai ideile politice și militare ale unor state europene, dar această țară (Spania) a constituit pentru unele Mari Puteri, un adevărat „poligon" de experimentare a armelor și tehnicilor moderne de luptă, din care multe s-au folosit în timpul celui de-al doilea război mondial. Războiul civil din Spania reprezintă, fără îndoială, o prefațare a celei de-a doua conflagrații mondiale, război față de care România și-a prezentat poziția prin personalitatea lui Nicolae Titulescu, care a luat atitudine fermă față de încercările Germaniei și Italiei de a-și extinde politica de amenințare militară, economică și politica asupra unor zone europene (Spania), prin participare în cadrul Brigăzilor Internaționale a unui mare număr de muncitori, intelectuali și studenți, care luptând pe pământurile Spaniei, au avut în vedere apărarea suveranității, independenței și integrității teritoriale ale României. Față de informațiile cunoscute din istoria mai veche sau mai nouă, privind războiul civil din Spania, de o mare importanță sunt și alte informații mai puțin cunoscute, provenite din Arhiva Ministerului Apărării Naționale (fondurile Secției a II-a Informații, a III-a Operații, Atașați militari și Serviciile istorice).

Cauza principală a dezlănțuirii Războiului civil din Spania își are rădăcinile interne în ura față de Republică, a aristocrației latifundiare și oligarhiei plutocratice, ale căror interese se împleteau strâns.

* Liceul cu Progam Sportiv, Slatina.

„Evenimentele din Spania anilor 1936-1939 îşi au rădăcinile în evoluţia economico-socială şi politică a acestei ţări“[1].

La începutul anului 1931 în Spania existau „500 de mii de şomeri industriali şi peste un milion de şomeri în rândul muncitorilor agricoli, în timp ce cursul pesetei a scăzut foarte mult“[2].

Cauzele economice (care au generat declanşarea Războiului civil din Spania li se adaugă şi unele de ordin extern, deoarece o parte a bogăţiilor Spaniei, erau vizate a fi acaparate de Marile Puteri. Astfel, bogatele zone extractive din Nord (Bilbao) şi cele de mercur din Sud (Pozoblanco) şi Almadeul, considerat ca cel mai mare centru din Europa), au constituit unul din obiectivele urmărite de cei care au sprijinit pe rebeli în Războiul civil din Spania. Început şi desfăşurat în condiţii cu totul speciale, războiul civil din Spania nu poate fi analizat numai cu elemente caracteristice războiului clasic, deoarece el nu face parte din categoria conflictelor armate cu care ne-a obişnuit istoria militară. Documentele militare româneşti combat acele tendinţe ale unor specialişti care susţin că războiul cil din Spania „nu contribuie cu nimic, sau aproape cu nimic, la lărgirea învăţămintelor strategice, postulat care este greşit şi primejdios“[3]. Eroarea provine din faptul că specialiştii au privit ciocnirea armatei din Peninsula Iberică, ca un război al forţelor internaţionale. Din punct de vedere strategic operaţiunile militare se pot împărţi în patru etape, respectiv în două faze fiecare dintre ele având fizionomia sa proprie şi prezentând caractere speciale în raport cu operaţiunile prevăzute într-un război regulat. Analizat din punct de vedere militar, războiul civil din Spania cuprinde patru etape, după cum urmează:

I. Anarhică (iulie - jumătatea lui august 1936);
II. Coloanelor (jumătatea lui august - septembrie 1936);
III. Stabilizării diferitelor fronturi (octombrie 1936- decembrie 1936);
IV. De durată (ianuarie 1937 - mai 1938)[4].

Etapa I marchează începutul conflictului civil din Spania, şi este caracterizată prin revolta unităţilor militare şi formaţiunilor politice antirepublicane împotriva guvernului „Frontului Popular“ şi a grupărilor politice de extremă stângă, care au dat naştere la lupte care, treptat, s-au generalizat pe întreaga suprafaţă a ţării. Operaţiunile militare din această etapă, s-au înfăţişat sub aspectul „luptelor de bande“ duse în fiecare sat şi oraş al Spaniei, „urmărindu-se atât deoparte cât şi de cealaltă, distrugerea adversarilor politici şi asumarea autorităţii de conducere în fiecare localitate“[5].

Pe toată perioada acestei etape, atrocităţile în rândul populaţiei civile s-au instalat la fiecare pas, „fiecare individ devenind inamicul real, sau prezumtiv al celuilalt“[6]. Această etapă este considerată ca fiind cea mai „dureroasă“ parte a conflictului spaniol; s-a considerat că perioada anarhică a ameninţat nu numai Spania, ci şi întregul continent european. Odată conflictul izbucnit, luptele s-au desfăşurat între adversarii izolaţi s-au grupări mici, fără o conducere militară. Din punct de vedere militar, operaţiunile duse în această etapă nu prezintă o importanţă prea mare, deoarece

---

[1] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, Fond 5417, dosar nr. 757/1937, fila 224.
[2] Idem, dosar nr. 747/1937, f., 33.
[3] *Ibidem*, dosar nr. 760/1938, f., 14.
[4] *Ibidem*, dosar nr. 757/1937, f., 168.
[5] *Ibidem*, f., 226.
[6] *Ibidem*, f., 229.

condiţiile în care au fost purtate aceste lupte, materialele folosite, efectivele întrebuinţate, precum şi situarea lor în timp şi spaţiu, au fost cu totul diferite faţă de operaţiunile unui război normal. Fizionomia acestei etape, este imprimată de unele elemente ca: „situarea în spaţiu a adversarilor; ideile politice care au dus la declanşarea războiului; scopul operaţiunilor întreprinse; mijloacele materiale şi armamentul de care s-a dispus; lipsa unei cooperări intime între diferitele forţe sau grupări de forţe“[7].

În legătură cu primul element (situarea în spaţiu a adversarilor) dacă în cazul unui război normal, beligeranţii se găsesc masaţi pe teritorii întregi formând state sau coaliţii de ţări care nutresc aceleaşi idei, în cazul războiului civil din Spania, forţele militare s-au aflat în întreaga ţară, în fiecare oraş, sat, iar de foarte multe ori, chiar fiecare casă a adăpostit adversari din fiecare tabără.

Din momentul izbucnirii conflictului luptele s-au desfăşurat între adversari izolaţi sau grupări mici, fără o conducere generală sau după principii înscrise în tactica armatelor moderne. În ceea ce privesc ideile politice se poate menţiona că războiul civil din Spania a evidenţiat cele două curente politice europene de atunci[8]. Referitor la scop, s-au urmărit în general distrugerea adversarilor politici şi îndeosebi a iniţiatorilor şi a capilor mişcării. Fasciştii urmăreau să înlăture autoritatea „Frontului Popular“, iar republicanii să-şi menţină poziţiile câştigate în urma ultimelor alegeri[9]. Motiv pentru care evenimentele nu puteau să aibă o altă fizionomie în afară de cea specifică unui război civil. Situarea în spaţiu a adversarilor în timpul primei etape, şi posibilităţile pe care le aveau, nu le putea permite să dispună de materiale şi armamentul de război decât într-o măsură foarte redusă şi anume de cel „deţinut de unităţile militare, sau de cel găsit prin arsenalele garnizoanei“[10].

Un alt element care a imprimat primei etape a războiului o anumită fizionomie, îl constituie lipsa unei cooperări între diferitele forţe care s-au datorat inexistenţei unei conduceri superioare, ceea ce a împiedicat desfăşurarea unor acţiuni cu caracter continuu, noţiunea de front neexistând. Se poate aprecia că operaţiunile militare ale primei etape, prezintă o importanţă minimă (în comparaţie cu un război normal) în care forţele sunt organizate în unităţi, bine comandate şi în perfectă legătură unele cu altele. În prima etapă fasciştii au obţinut unele succese faţă de forţele republicane, datorită faptului că au fost condamnate şi ascultând de o singură persoană precum şi datorită faptului că au luptat ordonat. În acelaşi timp, „efectivele republicane au fost lipsite de şefi experimentaţi şi bine instruiţi“[11].

În etapa a II-a, a Coloanelor, beligeranţii şi-au unificat forţele „formând coloane volante sau de asalt“[12]. Fasciştii au atacat pe toate direcţiile, trupele guvernului republican. În această etapă s-au format două grupuri:

- De Nord – sub comanda Molla format din 45 de mii de oameni;
- De Sud – sub comanda generalului Quiepo de Lano care a fost alcătuită din circa 30 de mii de oameni[13].

---

[7] *Ibidem*, f., 230.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, f., 231.
[11] *Ibidem*, f., 233.
[12] *Ibidem*, f., 234.
[13] *Ibidem*, f., 236.

În această etapă acţiunile s-au purtat, fie izolat, fie sub forma coloanelor, războiul căpătând fizionomia unor „războaie coloniale"[14], în care forţele s-au prezentat risipite, în grupări izolate care au acţionat numai pe unele trasee, forţele militare fiind răspândite pe suprafeţe mari, iar luptele purtându-se în aşa fel încât nu a fost posibilă efectuarea unui efort comun. Operaţiunile purtate în etapa a II-a, au scos în evidenţă necesitatea unui element şi anume mijlocul de transport motorizat.

Etapa a III-a început în momentul în care operaţiunile au luat aspectul stabilizării fronturilor, când grupurile Naţionaliste de la Nord şi Sud au reuşit să facă joncţiunea în Valea Fluviului Tajo. Începând de la această dată trupele naţionaliste, după ce s-au instruit sub comanda generalului Franco, au hotărât să continue operaţiunile spre Est, urmărind cucerirea capitalei. Grupul de Sud, după mai multe lupte a cucerit Toledo, iar la începutul lunii noiembrie 1936 a reuşit să ajungă sub zidurile Madridului, în regiunea cetăţii Universitare. După mai multe atacuri forţele Grupului de Sud s-au fixat, iar luptele în această parte au căpătat aspectul războiului de poziţii, cu perspective de durată. În această etapă superioritatea naţionaliştilor faţă de republicani s-a datorat faptului că trupele lui Franco (70 de mii de oameni) au fost compuse din persoane aparţinând, în majoritate, armatei regulate din Spania; astfel din cei 15 mii de ofiţeri care au aparţinut acestei armate, 2/3 aderaseră la forţele naţionaliste. Cu acest personal calificat s-au format centre de instrucţie pentru pregătirea rapidă a forţelor contrarevoluţionare. Grupul de Sud a acţionat în această etapă de-a lungul fluviului Tajo iar cel de Nord s-a deplasat de la Nord-Est spre Sud-Est. Republicanii s-au rezumat la o ofensivă generală cu forţe mici şi neînsemnate, cele mai importante acţiuni ofensive fiind operaţiunile purtate pentru recuperarea insulei Majorca şi contraofensiva din 29 octombrie 1936 de la Madrid. În acest caz, republicanii au constituit, „un corp de debarcare a 3000 de oameni"[15] dotat cu cele mai puternice mijloace.

Din examinarea atentă a operaţiunilor militare desfăşurate în timpul celei de-a III-a etape, se desprind două concluzii:

- prima se referă la înaintarea spre est a fasciştilor, acţiunile purtându-se sub forma unui război de mişcare în timpul căruia s-au urmărit, în general, obiective teritoriale (Toledo şi Madridul).

- a doua s-a caracterizat prin evoluţia de la războiul „de stabilizare", la cel „de poziţie". Republicanii s-au dovedit mai puţin pregătiţi pentru un război de mişcare[16] fiind lipsiţi de o conducere corespunzătoare. Trupele republicane s-au dovedit superioare în ceea ce erau specializate (lupta în localităţi şi „în războiul baricadelor"[17]). O altă caracteristică a acestei etape o constituie prezenţa pe câmpul de luptă al armamentului străin, pus la dispoziţia beligeranţilor, pe deoparte, de fosta Uniune Sovietică şi Franţa, iar pe de altă parte, de Germania şi Italia.

Etapa a IV-a a început în momentul în care fronturile se delimitaseră, iar operaţiunile căpătaseră aspectul stabilizării. În timp ce rebelii urmăreau ruperea frontului pentru cucerirea Madridului. Republicanii dimpotrivă urmăreau menţinerea

---

[14] *Ibidem*, f., 237.
[15] *Ibidem*, f., 240.
[16] *Ibidem*, f., 241.
[17] *Ibidem*, f., 242.

teritoriului aflat sub controlul lor. Pentru a cuceri Valencia, rebelii au concentrat „60 de mii de oameni, 120 de avioane şi 100 de tancuri“[18]. Elementele care au imprimat acestei etape o fizionomie nouă faţă de etapele anterioare (I, II, III) au fost legate de intervenţia statelor europene în conflict.

Conflictul spaniol, deşi a apărut şi s-a dezvoltat pe teritoriul şi în interiorul unei singure ţări, îşi are totuşi, „rădăcinile sale împinse în afara fronturilor acestei ţări“[19]. În urmărirea acestui obiectiv şi ca rezultat al primelor evenimente provocate de reacţia rebelilor, Uniunea Sovietică nu s-a mulţumit numai cu unele intervenţii de ordin diplomatic, ci a început să ia parte activă în acest conflict prin trimiterea unor materiale de război (avioane, artilerie, tancuri şi efective militare)[20] republicanilor. Pe de altă parte italienii şi germanii, pentru a da o ripostă „comunismului Moscovit“ au intervenit de partea rebelilor punându-le la dispoziţie efectivele şi materialele de război necesare.

Un alt element care se desprinde clar, din consultarea documentelor militare româneşti îl constituie experimentarea unor armamente şi materiale de război de către ţările intervenţioniste. Acestea urmăreau, de altfel, „verificarea noilor armamente şi materiale de război“[21].

Războiul civil din Spania a pus la dispoziţia statelor care au intervenit direct, un teren pentru experimentarea diferitelor arme noi, adică a dat posibilitatea de a face „o repetiţie generală“, tuturor forţelor combatante[22].

Conflictul naţional din Spania, a luat aspectul internaţional, deghizat, în care s-au angajat unele Mari Puteri europene, ceea ce a făcut ca potenţialul de război al ambelor tabere să crească, iar războiul „de mişcare“ să se transforme într-unul de „stabilitate“.

O altă caracteristică a constituit-o folosirea pe câmpurile de luptă a celor mai moderne mijloace tehnice: aviaţie, artilerie, materiale antitanc, care au făcut ca războiul de mişcare să devină mult mai greu. Perioada în care s-a desfăşurat războiul civil din Spania, din punct de vedere militar mai poate fi împărţit în două faze:

a. Faza spaniolă - care corespunde etapelor I şi a II-a a războiului (iulie septembrie 1936) care a avut un aspect local, luptele purtându-se între rebelii răsculaţi, a căror armată a fost compusă, în majoritate, din forţe regulate şi între guvernul republican care îşi improvizase armata. Operaţiunile din timpul acestei faze s-au executat cu mijloace reduse.

b. Faza intervenţiilor care corespunde etapelor a III-a şi a IV-a, care a început în octombrie 1936 când ambele tabere s-au întărit cu forţe internaţionale. Intervenţia acestor forţe a fost aşa de puternică „încât elementul om şi material de origine spaniolă aproape că a dispărut“[23].

Războiul a căpătat în această fază un aspect politic internaţional, iar Spania a devenit un poligon de experimentare al materialelor fabricate după primul război mondial şi al experimentării metodelor de luptă atinse după 1918.

---

[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem*, f., 249.
[20] *Ibidem*, f., 250.
[21] *Ibidem*, f., 253.
[22] Idem, fond 876, dosar nr. 399/1937, f., 1, Raport nr. 398/1937 al Ataşatului militar la Londra.
[23] Idem, Fond 5417, dosar nr. 762/1938, f., 21.

Alte particularităţi ale războiului civil din Spania rezultă din analiza tehnicii militare şi a materialelor autohtone şi străine, folosite şi experimentate în timpul războiului, fie de către republicani, fie de către rebeli. Astfel, în ajunul izbucnirii rebeliunii, efectivul armatei spaniole, fără ofiţeri, număra 40 de mii de soldaţi la care se adăugau 25 de mii aflaţi în Maroc. La cei 65 de mii de soldaţi funcţionau 11 mii de ofiţeri (1700 în Maroc) şi 8000 de subofiţeri (1600 în Maroc)[24].

Forţele de pe continent erau grupate în 8 Divizii de infanterie, aflate la: Madrid, Sevilla, Valencia, Barcelona, Saragosa, Burgas, Valladolid şi Caragnia. La aceste forţe se mai adăugau: 2 regimente care de luptă uşoare (în total 100 de care); o Divizie cavalerie, la Madrid şi Barcelona; 2 brigăzi mixte de munte; câteva Baterii antiaeriene; 200 avioane; câteva corpuri forţe poliţieneşti (2500 de ofiţeri şi 71 de mii soldaţi)[25].

Experienţa războiului civil din Spania, desfăşurat în condiţii dezavantajoase din punct de vedere al dotării tehnice pentru Republicani, a dovedit că arma cea mai bună în război **este omul animat de un adevărat patriotism**, care de multe ori poate să egaleze unele tehnici militare superioare. Nenumăraţi patrioţi spanioli, mulţi dintre ei fiind oameni simpli din popor sau intelectuali, s-au afirmat fără egal în luptele împotriva rebelilor şi a aliaţilor lor. Astfel, din cadrul Regimentului V, s-au afirmat conducători militari ca: „Modesto, Galan, Juanito, Mera"[26] şi mulţi alţii care, în condiţii deosebit de grele, au reuşit să obţină victorii strălucitoare asupra fasciştilor. Războiul a demonstrat că în rândul armatei republicanilor, eroismul a luat proporţii de masă. Luptele care s-au desfăşurat în Spania în timpul războiului civil, permit să se formuleze unele concluzii privitoare la armele folosite şi la tehnica respectivă, în sensul că:

- Printre materialele militare străine întrebuinţate în Spania un loc important l-au ocupat cele germane, italiene şi sovietice. Dacă unele materiale din punct de vedere al tehnicităţii, erau considerate vechi şi deci cunoscute încă din timpul primului război mondial, altele însă, **au fost scoase din arsenal în jurul anului 1938 şi supuse la grele încercări** în timpul războiului (printre care menţionăm carele de luptă, armele antitanc şi apărare antiaeriană).

- Deoarece nici rebelii şi nici republicanii nu au dispus de tehnica de luptă, deţinută de unele state europene, ei s-au văzut nevoiţi să recurgă la ajutorul militar străin ca urmare a cooperării cu unele state ca: Germania, Italia, fosta U.R.S.S. şi altele.

Rebelii în timpul războiului au utilizat: carul uşor de 4-5 tone (model german) şi carul rapid „ansaldo fiat" de 2,5 tone (model italian), viteză 45 km/oră. Republicanii, la rândul lor au întrebuinţat material sovietic după cum urmează: carul mijlociu BT de 12 tone, viteza 55 km/oră şi carul greu T. 28 de 18 tone cu viteza de 40 km/oră.

- Pe lângă scopurile de ordin economic s-au ideologic urmărite de ţările care au cooperat cu rebelii, ori cu republicanii spanioli, în timpul războiului civil, se mai desprind şi altele de ordin militar, în sensul experimentării unor materiale şi arme create în urma primului război mondial.

Din documentele militare româneşti, referitoare la studiul tehnicii militare, şi din observaţiile serviciilor istorice, rezultă că „tipurile de arme şi materiale

[24] Idem, dosar nr. 759/1938, f., 24.
[25] *Ibidem*, f., 26-32
[26] Idem, dosar nr. 762/1938, f., 18.

întrebuinţate de cei 2 adversari în timpul războiului civil, sunt foarte avariate"[27]. Majoritatea tipurilor de arme folosite fie de către rebeli, fie de către republicani, au făcut parte din loturile de tehnică militară, pe care furnizorii le-au fabricat nu numai pentru ei în vederea unui viitor război, ci şi din acelea care deja îşi făcuseră stagiul (fiind considerate depăşite) în interiorul ţărilor respective, urmând a fi locuite prin noile modele. Experimentarea armelor respective, a tehnicii militare în Spania, ca urmare a colaborării cu Germania, Italia, fosta U.R.S.S. şi Franţa au avut o mare importanţă, deoarece acele arme au fost create în urma primului război mondial şi deci ele nu făcuseră cunoştinţă cu câmpul de luptă. În urma acestor experimente, o primă concluzie care s-a desprins, a constat în faptul că arma automată a triumfat, tot aşa după cum triumfase şi în anii primului război mondial.

- Cooperarea Spaniei franchiste cu Germania şi Italia a imprimat conflictului un caracter special, el transformându-se într-un război naţional împotriva rebelilor din ţară şi din afară. Ceea ce presa a numit „voluntari", germanii şi italienii au fost în realitate forţe ale armatelor regulate aparţinând celor două state, care au fost plătite de guvernul rebel cu solde destul de mari. Astfel, un soldat german primea în bani româneşti 14.000 lei pe lună motiv pentru care „voluntarii" îşi permiteau un mod de viaţă strălucit[28].

Războiul civil din Spania, cu toate urmările lui negative pentru evoluţia generală a poporului din această ţară, constituie unul din evenimentele din cele mai importante ale istoriei contemporane universale. A fost un război civil, dar care s-a generalizat prin intervenţiile externe transformându-se într-un conflict european. Spania a fost prima arenă, unde s-au înfruntat blocuri adverse, unde s-au folosit şi experimentat materiale şi arme de luptă (mitraliere, tunuri, puşti, mortiere, grenade, tancuri de diferite mărimi, avioane de vânătoare de bombardament şi cercetare,[29] arme care au fost folosite în timpul primului război mondial de către ţările respective). Documentele militare extrase din Arhiva Ministerului Apărării Naţionale - fondurile: 5417 (secţia a II-a Informaţii), 5418 (secţia a III-a Operaţii), 876 (ataşaţi militari) şi 5451 (serviciile istorice) conţin referiri directe nu numai la România ci şi la alte state europene şi confirmă în mod evident, ajutorul masiv acordat de Germania şi Italia franchiştilor, precum şi de fosta Uniune Sovietică, republicanilor.

Din aceleaşi documente, rezultă că după aproape 32 de luni de război, numărul victimelor s-a ridicat la aproape 1 milion.

Concluzii

Războiul civil din Spania, cu toate urmările lui negative pentru evoluţia generală a poporului din această ţară, constituie unul din evenimentele din cele mai importante ale istoriei contemporane universale.

Spania a fost prima arenă, unde s-au înfruntat blocuri adverse, unde s-au folosit şi experimentat materiale şi arme de luptă, care au fost folosite în timpul primului război mondial de către ţările respective.

---

[27] Idem, dosar nr. 762/1938, f., 11.
[28] Arhivele M. A. N., fond 5417, dosar nr. 752/1937, f., 12.
[29] Idem, dosar nr. 880/1938, f., 92-98.

Războiul civil din Spania a fost şi al poporului român, fapt explicat prin participarea în rândul „Brigăzilor Internaţionale" a peste 600 de voluntari, dintre care 70 se odihnesc „pe veci" în pământul Spaniei.

LES PARTICULARITÉS DE LA GUERRE CIVILE D'ESPAGNE (1936-1939) DANS LA VISION DE QUELQUES DOCUMENTS ROUMAINS INEDITS

Résumé

La guerre civile d'Espagne, malgré de toutes conséquences négatives pour l'évolution générale du peuple de ce pays, constitue l'un d événements très importants de l'histoire contemporaine universelle.

L'Espagne a été la première arène, ou sont affronté des groupes adverses, où sont utilisé et s'expérimente des matèriales et des armes, qui ont été utilisées dans la première guerre mondiale de pays en question.

La guerre civile d'Espagne a été aussi la guerre du peuple roumain, événement explique par la participation en „Brigade Internationale" plus de 600 volontaires, desquels 70 se reposent „par éternité" dans la terre d'Espagne.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

GHEORGHE TĂTĂRESCU – AMBASADOR LA PARIS

TEODOR CIOFLAN*

La sfârşitul anului 1938, guvernul a luat unele hotărâri menite să evidenţieze importanţa excepţională pe care România o acorda relaţiilor cu cele două state occidentale Franţa şi Anglia. La 20 decembrie 1938, N. Petrescu-Comnen a fost înlocuit din fruntea Ministerului de externe, cu Grigore Gafencu, diplomat cu întinse relaţii, mai ales în Anglia. Legaţia română din Paris a fost ridicată la rang de ambasadă, iar ca ambasador a fost numit Gheorghe Tătărescu[1].

Miercuri 22 februarie 1939 la ora 9 la Tătărescu, Victor Slăvescu este pus la curent cu ceea ce a făcut la Paris, după ce la 9 decembrie 1938, legaţiile României la Paris şi Franţei la Bucureşti au fost ridicate la rang de ambasade, pentru a marca importanţa deosebită, în respectivul context internaţional, a relaţiilor cu Franţa, Gheorghe Tătărescu, consilier regal, a depus jurământul de ambasador la Paris, prezentându-şi scrisorile de acreditare la 26 decembrie 1938. Revenise la Bucureşti pentru consultări[2].

Paralel cu aceste măsuri, guvernul român a căutat să amelioreze relaţiile cu Germania. Unui asemenea obiectiv i-a slujit atitudinea binevoitoare faţă de intrarea Germaniei în Comisia europeană a Dunării la 1 martie 1939. La începutul anului 1939 au fost trimişi în Germania, cu misiuni de informare, Gh. Brătianu, Atta Constantinescu şi N. Malaxa, care au purtat discuţii cu M. Göring şi Wohlthat; de asemenea Gr. Gafencu a avut convorbiri la Bucureşti cu Stelzer şi Gerstenberg, privind încheierea unui acord economic de lungă durată, între cele două ţări, care să ţină seama de cerinţele Reichului. În schimb Germania urma să garanteze graniţa de vest a României şi să nu mai sprijine pretenţiile revizioniste ale Ungariei.

Delegaţia economică germană condusă de Wohlthat a sosit la Bucureşti în ziua de 13 februarie fiind primită în aceeaşi zi de Carol al II-lea, care şi-a exprimat sprijinul pentru încheierea cu succes a tratativelor. Pretenţiile germane au descoperit însă pe rege, întrucât nu era vorba de un tratat încheiat între două ţări suverane, ci de subordonare economică a ţării noastre; în acest scop, delegaţii germani au propus „adaptarea" economiei româneşti la nevoile Berlinului, mai ales în ceea ce priveşte

* Muzeul Judeţean Argeş.
[1] Aron Petric şi colab., *Istoria României între anii 1918-1981*, Ed. Didactică şi pedagogică, 1981, p. 195.
[2] Victor Slăvescu, *Note zilnice*, Magazin istoric, anul XIII, nr. 1(262), ianuarie 1989, p. 42.

agricultura; dezvoltarea unei industrii germano-române de petrol, exploatate în comun a resurselor subsolului şi a pădurilor din România ş.a.[3].

Delegaţia română la tratative opunea o rezistenţă dârză, când la 14 martie 1939 trupele naziste au invadat Cehoslovacia, încălcând în picioare Acordul de la München, iar la 15 martie Hitler a intrat în Praga. Anglia şi Franţa, deşi garantaseră noile graniţe ale Cehoslovaciei stabilite la München, sau mulţumit să facă declaraţii , aceasta era ultima agresiune pe care o mai tolerau[4].

Privind acordul economic cu Germania, la 19 martie 1939 lordul Lloyd preşedinte la British Council, organism creat în 1934 însărcinat cu dezvoltarea relaţiilor şi schimburilor cu Marea Britanie şi celelalte ţări ale lumii îi scria lui Halifax: „Am avut ieri seară o lungă întrevedere cu V. Tilea, ambasadorul României la Londra care mi-a spus că ultimatumul economic german a fost dat României. Gh. Tătărescu ambasadorul României la Paris i-a comunicat telefonic ştirea, iar Bonnet a confirmat-o... După părerea mea, Gafencu nu este un om ferm şi a fost tot timpul înclinat să facă concesii Germaniei[5]. De altfel în primele săptămâni ale anului 1939, francezii nu încetaseră să prezică că România va fi foarte curând subjugată de Germania.

Profitând din plin de climatul politic creat prin ocuparea Cehoslovaciei, Germania va impune guvernului român acceptarea unui tratat care să ducă la subjugarea economică a României. În ziua de 22 martie Wohlthat a declarat lui Gr. Gafencu că era hotărât să părăsească în ziua următoare România, ameninţând cu ruperea tratativelor. După discuţii încordate, desfăşurate în prezenţa şefului guvernului Călinescu, în noaptea de 22/23 martie s-a ajuns la semnarea tratatului economic.

Pentru a demonstra că România nu se consideră subordonată celui de-al treilea Reich, guvernul român a încheiat acordurile economice româno-francez din 31 martie şi româno-englez din 12 iulie 1939. La 13 aprilie, guvernul englez şi cel francez au declarat public că vor garanta securitatea României, precum şi a Greciei, dar aceste discuţii erau lipsite de conţinut şi ca atare de eficacitate[6].

Manifestarea după 15 martie 1939 a intenţiilor guvernelor Chamberlain şi Daladier de a înjgheba noi alianţe politice a fost întâmpinată cu rezerve din partea statelor din sud-estul Europei. Politica müncheneză a Angliei şi Franţei, pe de o parte, caracterul foarte vag al ofertelor de asistenţă anglo-franceză din zilele de după căderea Cehoslovaciei, respingerea din nou de cele două puteri occidentale a măsurilor formulate de Uniunea Sovietică în vederea preîntâmpinării războiului, pe de altă parte, au creat incertitudine în ceea ce priveşte modul în care Marea Britanie şi Franţa concepeau sprijinirea concretă a ţărilor sud-est europene ca şi participarea nemijlocită a operaţiilor militare pe un eventual front balcanic[7].

---

[3] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, 1919-1939, Editura militară, Bucureşti, 1969, p. 215.

[4] Aron Petric şi colectiv; *Istoria României între 1918-1981*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 195.

[5] Cristian Popişteanu, „Cazul Tilea" în Magazin istoric, anul IX, nr. 10(103) octombrie, 1975, p. 20.

[6] Aron Petric şi colectiv, *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura didactică şi pedagogică, 1981, p. 196.

[7] Viorica Moisuc, *op. cit.* p. 215.

Conciliabilele Londra-Paris-Varşovia din ultima decadă a lunii martie 1939 asupra chestiunii reorganizării europene au adoptat în cele din urmă formula garanţiilor unilaterale franco-britanice pentru Polonia şi România, aceste garanţii nu aveau rostul să precizeze modul de concretizare a asistenţei militare occidentale în favoarea celor două ţări, ci să angajeze în relaţii de ajutor reciproc Polonia şi România în cazul oricărei agresiuni. În această situaţie România este nevoită să renunţe la aceste garanţii.

În condiţiile în care trupele germane se apropiau vertiginos de graniţele României, iar presiunile pentru semnarea acordului economic româno-german cunoşteau punctul culminant, ministrul român la Londra, V.V. Tilea s-a prezentat încă din data de 17 martie 1939 la Foreign Office, informând guvernul britanic că hitleriştii au dat României ultimatum economic şi întreba dacă România se poate sprijini pe ajutor britanic, guvernul român a negat existenţa ultimatumului şi a apreciat intervenţia lui Tîlea ca inoportună.

Gh. Tătărescu declara privitor la această situaţie astfel:

„Eu, ca ambasador al ţării la Paris, am fost prin acţiunea mea, prin negocierile şi demersurile de fiecare zi, copărtaş la realizarea acestui important act politic. Ziua de 23 martie 1939, când mi s-a comunicat la Quai d'Orsay că ministrul afacerilor străine este autorizat de guvernul Republicii Franceze să declare guvernului român că, în caz de agresiune neprovocată, împotriva României, Franţa ne va sprijini cu toate forţele sale – ziua aceasta a fost pentru mine prilej de înaltă satisfacţie sufletească. Nu cu inima uşoară am lăsat deci să se sfarme actul la făurirea căruia lucrasem cu atâta însufleţire şi, numai pentru a pregăti rezistenţa împotriva cele mai primejdioase ameninţări din istoria neamului nostru, am acceptat la renunţarea la graniţele franco-britanice. Cred însă că actul acesta grav nu poate fi, nu trebuie să fie din partea nimănui, obiect de speculaţie demagogică"[8].

Referindu-se la situaţia creată României în ipoteza unui atac combinat din partea Germaniei şi Ungariei horthyste, la conjunctura internaţională din primăvara anului 1939, primul ministru, Armand Călinescu arăta în cadrul unei conferinţe cu regele: „Nu se poate preciza dacă vor încerca Germania şi Italia să mai împingă spre răsărit, asmuţind Ungaria şi Bulgaria asupra României, sau vor încerca să obţină neutralitatea aici şi se vor întoarce cu toată greutatea spre apus, în Mediterana. În orice caz, am sentimentul că nu vom scăpa de încăierare. Poziţia de neutralitate pentru noi e bună". Pericolul agresiunii din partea puterilor axei, ce plana asupra statelor balcanice şi neîncrederea în asistenţa franco-britanică, determinau într-o formă sau alta prudenţă. Toate aceste elemente explică respingerea din partea României a ideii pactului de asistenţă mutuală.

Comunicările verbale făcute de ministrul de externe Gr. Gafencu miniştrilor Franţei şi Marii Britanii la Bucureşti, în zilele de 20 şi 21 martie, dar şi telegrama nr. 18255, trimisă din Bucureşti la 20 martie, ambasadorului Gh. Tătărescu la Paris arătau: „România s-a ferit şi se fereşte să urmărească o politică faţă de Germania care ar putea fi privită provocatoare"[9].

[8] Sanda Tătărescu - Negropontes, *Gh. Tătărescu, Mărturii pentru istorie,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 272.
[9] V. Moisuc, *op. cit.* p. 223.

La sfârşitul lunii martie şi începutul lunii aprilie 1939 situaţia în Balcani se caracteriza printr-o puternică confruntare între cele două grupări de mari puteri anglo-franceză şi germano-italiană, fiecare căutând să-şi întărească poziţiile în această zonă. Pe de o parte Anglia şi Franţa, după ce au încheiat la 31 martie un tratat de asistenţă cu Polonia, au dat la 13 aprilie, guvernelor României şi Greciei, prin declaraţii unilaterale, asigurarea că dacă va fi întreprinsă o acţiune punând în pericol independenţa lor iar cele două ţări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forţă, ele vor da „de îndată toată asistenţa care le stă în putere". Garanţiile au produs un puternic pesimism la Sofia[10]. Totodată Anglia şi Franţa au iniţiat în această perioadă tratative cu guvernul turc, care vor duce într-o primă etapă la semnarea unor declaraţii anglo-turce (12 mai) şi franco-turce (23 iunie) şi, în final, la un acord tripartit anglo-franco-turc (19 octombrie), prin care părţile se angajau la o strânsă cooperare şi consultare privind problemele din Mediterana Orientală şi Balcani.

Pe de altă parte, ofensiva puterilor Axei în sud-estul Europei s-a concretizat printr-o creştere a influenţei lor asupra politicii guvernului de la Budapesta, prin impunerea acordului economic oneros de la 23 martie 1939 României şi prin ocuparea de către Italia, la 6 aprilie a Albaniei.

Ca urmare a acestei situaţii internaţionale în sud-estul Europei a crescut importanţa Bulgariei în stabilirea raportului de forţe din această parte a continentului şi de aceea, ambele grupări de mari puteri au încercat să şi-o apropie: Germania şi Italia opunându-se unei colaborări a acesteia cu Înţelegerea Balcanică şi încurajându-i revendicările teritoriale: Anglia şi Franţa, dimpotrivă, încurajând colaborarea Bulgariei cu ţările din Înţelegerea Balcanică şi manifestând o atitudine „înţelegătoare" faţă de revendicările teritoriale ale acesteia[11].

Activitatea diplomatică a României la Londra prin V. Tilea şi Paris prin Gh. Tătărescu, cât şi misiunea încredinţată de Gafencu lui Al. Cretzianu, urmăreau deopotrivă şi o rezolvare a chestiunii prevenirii armamentului. Practic, în situaţia sa internaţională România nu era în măsură a opune unele agresiuni decât propriile sale forţe militare, insuficient dotate. Oricăror asigurări diplomatice se spunea în finalul instrucţiunilor pentru misiunea lui Al. Cretzianu „preferăm să ni se dea arme". La sfârşitul primei decade a lunii aprilie agravarea situaţiei internaţionale a României a determinat cercurile conducătoare româneşti să pună mai deschis şi categoric soluţionarea chestiunii garanţiilor. La 11 aprilie în cadrul audienţelor separate acordate ambasadorului Franţei, Thierry şi ministrului Marii Britanii, Hoore, ministrul de externe român a criticat violent noile încercări ale guvernelor francez şi englez de a tergiversa luarea unei hotărâri. În urma consfătuirilor secrete de după 10 aprilie 1939 dintre Anglia şi Franţa, la 13 aprilie, Chamberlain în Camera Comunelor şi Daladier în Palatul Bourbon au declarat: „Guvernul englez şi guvernul francez atribuie cea mai mare importanţă prevenirii oricărei modificări impuse prin forţă, sau prin ameninţarea forţei, statu quo-ului în Mediterana şi Peninsula Balcanică. Având în vedere circumstanţele speciale puse în evidenţă de ultimele săptămâni, cele două guverne au

---

[10] Ion Calafeteanu, *Diplomaţia românească în faţa expansiunii fasciste, în Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 364.

[11] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 53. *Instrucţiunile date de Gr. Gafencu lui Al. Cretzianu în ziua de 7 aprilie 1939, în vederea misiunii sale la Londra şi Paris.*

dat în consecinţă României şi Greciei, asigurarea că dacă va fi întreprinsă o acţiune punând în pericol independenţa lor în aşa fel încât cele două ţări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forţă, guvernul englez şi guvernul francez se angajează să le dea de îndată toată asistenţa care le stă în putere[12].

La 18 aprilie după ce a primit acordul guvernelor de la Belgrad şi Atena, Gafencu a informat pe premierul bulgar de intenţia celor patru guverne de a invita Bulgaria să participe la lucrările Consiliului Economic al Înţelegerii Balcanice. Kiosseivanov – „satisfăcut de acest demers a declarat lui Eugen Filotti ministrul român la Sofia că nu vede, nici un motiv de a participa, dar nu a dat un răspuns definitiv. Când la 27 aprilie, Filotti a avut o discuţie cu directorul politic din ministerul de externe bulgar asupra aceleiaşi probleme el a observat că cercurile oficiale bulgare „socotind schimbată situaţia în Balcani... nu considera utilă participarea la lucrările economice ale Înţelegerii Balcanice".

În ultimele zile ale lunii aprilie, Gafencu va face o vizită la Paris ministrului de externe al Franţei, Bonnet şi secretarului general al Quai d'Orsay, care s-au interesat de posibilitatea stabilirii unei înţelegeri cu Bulgaria „pe baza unor concesii din partea noastră". Răspunsul lui Gafencu a fost ferm: „suntem hotărâţi să nu facem nici o concesie de ordin teritorial" referindu-se la cererea lui Kiosseivanov pentru satisfacerea chiar parţială a revendicărilor sale, Dobrogea de sud, pentru ca Bulgaria să adere la un bloc al tuturor statelor balcanice.

În situaţia internaţională complexă de maximă tensiune din lunile martie-aprilie 1939, când unele state din Europa erau ameninţate în chiar fiinţa lor naţională, unii oameni politici români, din necesitatea impusă de desfăşurarea evenimentelor, au hotărât mobilizarea tuturor forţelor naţiunii pentru apărarea independenţei şi suveranităţii patriei, unirea cu forţele celorlalte popoare din sud-estul Europei într-un front de luptă împotriva Germaniei naziste, şi au înclinat în scopul realizării acestui deziderat, să încheie cu Bulgaria „un pact de amiciţie perpetuă". Armand Călinescu a prezentat la 24 aprilie 1939, un plan regelui în acest sens[13].

Un consiliu de coroană desfăşurat la 15 aprilie 1939, a analizat şi politica Bucureştilor faţă de Ungaria. Bunele intenţii faţă de Budapesta au reieşit şi din faptul că mai multe contingente, concentrate la graniţa de vest, au fost lăsate la vatră. La 12 aprilie, Ungaria se retrăsese din Liga Naţiunilor, Istvan Csaky declarând în faţa comisiilor parlamentare de politică externă, că ţara sa „va lua măsuri militare pentru respectarea drepturilor milenare?". Deşi nu inspiră încredere, constată premierul Călinescu, am decis demobilizarea fără „a slăbi vigilenţa şi forţa de acoperire, pentru a da un semn de destindere"[14].

Din păcate Ungaria nu dovedea acelaşi fair play. La 16 aprilie 1939, Csaky i-a înmânat lui Bossy o notă diplomatică. În document, în locul expresiei sugerate la Bucureşti, „guvernul ungar va respecta frontiera română" se găsea fraza „guvernul

---

[12] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Situaţii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 237.

[13] Ion Calafeteanu, *Eforturile diplomaţiei româneşti în vederea realizării unităţii de acţiune a statelor din sud-estul Europei în faţa expansiunii fasciste (martie 1938 - iulie 1939)*, în *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 371.

[14] V.F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920-1947*, Ed. Viitorul Românesc, p. 151.

ungar a dat ordin trupelor sale încă de la începutul ocupării Ucrainei subcarpatice, de a respecta, ca în trecut, toate frontierele României“[15].

La sfârşitul lunii mai 1939, Secţia Operaţii a Marelui Stat Major de la Bucureşti a procedat la o analiză a alianţelor militare ale României şi a colaborării sale cu aliaţii.

O alianţă importantă a României era aceea cu Iugoslavia, prin protocolul confidenţial din 22 februarie 1939, încheiat la Bucureşti, convenţia de alianţă defensivă româno-iugoslavă din 1921 a fost prelungită pe încă 5 ani. Pentru punerea la punct a convenţiei militare, Marele Stat Major de la Bucureşti s-a adresat la 14 mai organismului omolog iugoslav, căruia i-a cerut să facă cunoscut punctele de vedere şi să prezinte modalităţile privind încheierea unui protocol special destinat să materializeze Convenţia militară din 1922. Între semnele de întrebare pe care Marele Stat Major de la Bucureşti le încerca, două erau esenţiale: 1) În ce măsură se putea conta, în acel moment, pe cooperarea Iugoslaviei contra Ungariei; 2) Care ar putea fi atitudinea Poloniei în eventualitatea unei agresiuni ungare şi apoi ungaro-germane în contra României exclusiv?[16].

Raportul cu numărul 358/c adresat de Gh. Tătărescu din Paris la 30 mai 1939, regelui Carol al II-lea face o recapitulare a evenimentelor desfăşurate în ultimele cinci luni şi are drept obiectiv considerarea scopurilor şi mijloacelor acţiunilor noastre diplomatice în legătură cu noua situaţie internaţională. Această situaţie este dominată de crearea a ceea ce diplomaţia britanică a numit „frontul păcii“. Desfiinţarea Cehoslovaciei şi anexarea Albaniei au provocat rând pe rând reacţiuni şi temeri, care au dus la organizarea unei noi linii de rezistenţă, onorată prin următoarele acte:

Constituirea blocului anglo-franco-polon

Constituirea blocului anglo-franco-sovietic

Constituirea blocului anglo-franco-turc

Garantarea de către Anglia şi Franţa a României şi Greciei.

La aceste acte trebuie adăugate:

Redresarea internă a Franţei cu corolarul ei, amplificarea până la maximum a mijloacelor militare.

Înarmarea prodigioasă a Marii Britanii şi transformarea ei, prin introducerea serviciului militar obligatoriu, în puterea militară terestră.

Orientarea din ce în ce mai hotărâtă a Statelor Unite ale Americii pentru a sprijini puterile occidentale şi care şi-au găsit manifestarea concretă în deschiderea uzinelor de război americane în favoarea Franţei.

Toate aceste acte, au adus schimbări profunde în orientarea politicii externe a statelor europene şi au adus schimbări radicale în raportul de forţe dintre sistemul defensiv al puterilor occidentale şi blocul germano-italian cu anexa lui Ungaria[17].

Gh. Tătărescu în continuarea raportului său afirma că posibilităţile războiului au scăzut. Barajul de forţe organizat de puterile occidentale, ciclul actelor de agresiune

---

[15] *Ibidem.*

[16] Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p. 201.

[17] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920-1941, *Franţa, Relaţii cu România, 1939,* vol. 69, Sanda Tătărescu – Negropontes, Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 221.

poate fi considerat pentru moment închis. Grație rețelei de alianțe încheiate sau în curs de încheiere, care acoperă azi toate punctele nevralgice ale Europei, un act de agresiune se transformă, automat pentru unele cazuri, quasiautomat pentru altele, în război general ca o soluție sigură a revendicărilor sale. Războiul e încă posibil, dar războiul nu mai e probabil. Dacă șansele războiului au scăzut, au sporit însă șansele Conferinței generale de lichidare, pe care am întrevăzut-o în toate rapoartele mele.

În ultimele săptămâni de tensiune, Marile Puteri antagoniste au negociat și negociază indirect între ele și pregătesc terenurile de compromis, fie pentru înțelegeri parțiale și limitate, fie pentru o lichidare generală. Inițiativele președintelui Roosevelt și a suveranului Pontif sunt manifestările vizibile ale acestei mentalități, care începe să stăpânească tot mai mult cercurile de înrudire ale tuturor Marilor Puteri[18].

Pregătirea pozițiunii României în fața unei asemenea eventualități trebuie să fie azi țelul principal al întregii noastre acțiuni diplomatice.

În desfășurarea acestei acțiuni trebuie în primul rând să căutăm, în cadrul posibilităților noastre, să împiedicăm convocarea unei asemenea conferințe generale. A favoriza negocierile și compromisurile cu obiect limitat ale Marilor Puteri. Trebuie să ne pregătim – în cazul ținerii unei conferințe de lichidare generală – să participăm la lucrările și hotărârile ei. Dacă va avea loc această acțiune, cred că trebuie să luăm în considerare că Germania și Italia vor veni la masa de conferință ipotecate de legăturile și angajamentele luate față de unguri și bulgari și că susținători ai intereselor României nu pot fi decât Anglia, Franța și Statele Unite. Nu trebuie nesocotite, în această ordine de preocupări, sforțările făcute de bulgari, care caută stăruitor bunăvoința puterilor occidentale în favoarea revendicării lor[19].

Dacă, acum cinci luni „dezarmarea ostilităților germane" era prima preocupare a acțiunii noastre externe, azi această preocupare trebuie să aibă drept țel adâncirea și strângerea legăturilor cu puterile occidentale, care, în urma recentelor regrupări europene, reprezintă forțele hotărâtoare pentru organizarea păcii. Această politică nu este incompatibilă cu politica de colaborare economică cu Germania. Tratatul economic cu Germania trebuie, în chiar interesul României, executat loial, firește, cu grija constantă de a nu primejdui nici unul din posturile noastre de comandă economică și de a nu crea în favoarea acestei puteri posibilități de hegemonie sau baze de înrâurire asupra vieții noastre naționale. În finalul raportului Gh. Tătărescu concluziona: Dacă totuși – cu toate sforțările noastre de a ne feri de această alternativă – vom fi puși în fața unei situații, în care să fim siliți să alegem între întărirea raporturilor noastre cu Germania cred – judecând și cumpănind toate consecințele – că nu trebuie să avem o clipă de ezitare: acțiunea noastră externă trebuie să se alinieze pe acțiunea puterilor occidentale.

În acest timp, guvernul român a încercat să obțină o ameliorare a relațiilor cu Uniunea Sovietică, în vederea încheierii unui pact de neagresiune româno-sovietic pe baza recunoașterii statu-qou-lui teritorial. La 8 mai 1939, Gr. Gafencu a avut o discuție la București cu Potemkin, adjunctul comisarului poporului pentru afacerile externe, în

[18] *Ibidem*, p. 222.
[19] *Ibidem*.

cadrul căreia ministrul român şi-a exprimat dorinţa îmbunătăţirii relaţiilor dintre România şi Uniunea Sovietică[20].

Carenţele planurilor anglo-franceze de organizare a securităţii ameninţate în Europa răsăriteană au făcut tot mai actuală necesitatea consolidării mijloacelor de rezistenţă şi apărare pe plan local. În cadrul Înţelegerii Balcanice, un rol important îl avea Turcia, atât prin poziţia sa strategică cât şi prin relaţiile sale externe. Din punctul de vedere al cercurilor conducătoare româneşti dezvoltarea colaborării cu Turcia privea câteva aspecte esenţiale: întărirea Înţelegerii Balcanice, ca organism antirevizionist şi de apărare a statu-quo-ului teritorial în Balcani; împiedicarea acţiunilor agresive revizioniste ale guvernului Bulgariei şi eventuala raliere a acestuia la pactul Înţelegerii Balcanice; posibilitatea folosirii strâmtorilor pentru operaţiuni militare în caz de război şi în special pentru aprovizionarea şi transportarea forţelor militare occidentale în ajutorul României; mijlocirea guvernului de la Ankara în chestiunea dezvoltării relaţiilor României cu Uniunea Sovietică.

Convorbirile oficiale de la Istambul din zilele de 8 şi 9 aprilie, între miniştrii de externe ai Turciei şi României au exprimat îngrijorarea celor două state faţă de evoluţia situaţiei internaţionale[21].

La 20 mai, la deschiderea lucrărilor Consiliului Economic al Înţelegerii Balcanice de la Bucureşti, Gr. Gafencu îşi exprima părerea de rău că nu sunt prezenţi reprezentanţii poporului bulgar. „Noi – arăta ministrul de externe român – nu ne pierdem totuşi nădejdea de a putea convinge Bulgaria, de care ne apropie Acordul de la Salonic, că participarea la lucrările Înţelegerii Balcanice n-ar strica prestigiul lui nici viitorului şi nici intereselor fireşti".

La 21 mai, în discuţii pe care Gafencu le-a avut cu omologul său iugoslav la Orşova, s-a hotărât, de asemenea, continuarea eforturilor de atragere a Bulgariei, în sfera de influenţă a Înţelegerii Balcanice.

În raportul asupra politicii externe sovietice prezentat la 31 mai, ministrul de externe Molotov definea astfel obiectivele U.R.S.S. „Cum determinăm sarcinile noastre în actuala situaţie internaţională? Socotim că ele coincid intereselor celorlalte ţări neagresive. Ele constă în a opri extinderea agresiunii şi, în acest scop, în crearea unui front defensiv, eficient şi de nădejde al puterilor neagresive.

La 7 iunie, nota Slăvescu că la minister l-a primit pe R. Franasovici, ambasadorul nostru la Varşovia, cu care a discutat condiţiile noului contract de tunuri antitanc ce s-au comandat în Polonia. Vorbesc apoi cu Franasovici de Tătărescu, pe care l-am văzut ieri la deschiderea Parlamentului, destul de rău dispus. Mi-a spus că se va întoarce în ţară în toamnă, dar că până atunci mai rămâne la Paris. Trebuie să aştept liniştit evenimentele favorabile, debarasându-se între timp de legături, îţi fac mai rău.

În discursul despre politica externă a României rostit în Parlament la 9 iunie, ministrul de externe român sublinia: ...„principiul integrităţii teritoriale care e la temelia politicii noastre externe, este un principiu general de ordine şi pace europeană...

[20] Aron Petric şi colab., *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 197.

[21] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 230.

suntem hotărâţi să apărăm cu armele hotarele şi neatârnarea ţării. La orice atingere a acestor bunuri ne vom bate.

Guvernul Călinescu şi opinia publică din România şi-au pus mari speranţe în succesul negocierilor politice şi militare anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, care ar fi zăgăzuit acţiunile războinice ale Germaniei. Dar negociatorii nu au putut depăşi suspiciunile reciproce şi interesele lor stricte, ceea ce a făcut ca dialogul să se încheie fără rezultat şi să se accepte în culise discuţii cu agresorul.

Rostul pactului de neagresiune pe care România dorea să-l încheie cu U.R.S.S. se lega nemijlocit nu numai de rezistenţa pe frontul de vest în eventualitatea unui atac germano-horthyst, ci şi chestiunea caracterului lărgit al angajamentelor de asistenţă franco-engleză prevăzute în declaraţiile de garanţie din 13 aprilie, ce decurgea atât din acordurile Turciei cu Anglia şi Franţa şi din pactul în curs de negociere între Turcia şi Uniunea Sovietică, cât şi din tratatul de asistenţă dintre Anglia, Franţa şi U.R.S.S. ce se pregătea.

Convorbirile oficiale româno-turce de la Ankara din iunie şi august 1939 au subliniat necesitatea colaborării Uniunii Sovietice la apărarea securităţii în sud-estul Europei, dezbătându-se şi amănuntele tehnice ale acţiunilor militare comune în diferite ipoteze. Îmbunătăţirea şi lărgirea raporturilor Turciei şi României cu Uniunea Sovietică, ca şi realitatea acordurilor anglo-turc şi franco-turc subminau interesele urmărite de Germania nazistă şi Italia fascistă în sud-estul Europei. Reacţia puterilor axei şi în special a Germaniei împotriva României s-a manifestat prin forme clasice: de la demersuri diplomatice şi avertismente, la ameninţări şi campanii de presă în centrul cărora stăteau revendicările teritoriale horthyste pe scena României[22].

Demersurile repetate ale ministrului german Fabricius la Ministerul de Externe aduceau guvernului român „acuzaţia" de a fi participat la aşa zisa „politică de încercuire" a Germaniei prin asocierea Turciei la garanţiile franco-engleze şi intenţia acesteia de a încheia un pact cu U.R.S.S.

Acestea sunt reflectate în convorbirea dintre Gafencu şi Fabricius din zilele de 6, 12 şi 16 iulie 1939. De altfel la sfârşitul lunii aprilie, guvernul român a făcut o nouă propunere guvernului german referitoare la o declaraţie din sursă autorizată germană venind sub o formă sau alta care dacă nu să ne garanteze măcar să ne recunoască integritatea infirmând astfel în public asigurările ce ne-au fost date de repetate ori în enunţuri particulare". Primind sugestia, Wohlthat a transmis părerea lui Göring că o asemenea declaraţie ar fi nespus de mult înlesnită" de o lămurire prealabilă din partea României, precizând într-un chip oarecare, fie chiar printr-un articol într-un organ oficios, dar în mod deosebit şi de notorietate publică că România nu înţelege nici într-un caz să intre în vreo combinaţie îndreptată principal împotriva Reich-ului, răspunsul guvernului român n-a întârziat. La 28 aprilie ziarul „Timpul" publica articolul „Vizitele D-lui Gafencu", unde se inserase precizarea cerută de Göring: „Alianţele pe care le-a contractat şi garanţiile ce le-a primit (România) în vederea oricărui atac eventual împotriva graniţelor sale, au un caracter strict defensiv. Ele nu pot să fie vreodată îndreptate principal împotriva altei puteri. De fapt în diferite variante, ideea fusese

[22] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 256.

prezentă şi în discursurile politice rostite de primul ministru, A. Călinescu (la 30 iulie) de ministrul de externe (cu ocazia vizitei sale la Ankara şi Atena), de regele Carol al II-lea (11 mai). Dar şi de această dată, încercarea cercurilor conducătoare româneşti de a obţine o garanţie sau o recunoaştere a statu-quo-ului teritorial al României din partea Germaniei naziste, a eşuat[23].

Cu a doua mare putere raporturile României, datorită prezenţei celor două state în constelaţii politico-diplomatice diferite. Gafencu a efectuat o vizită la Roma, unde a conferit cu Mussolini şi Ciano. Ducele şi-a arătat nemulţumirea faţă de garanţiile primite de România care, afirma el, aveau drept scop „de a disocia Axa şi de a se opune intereselor italiene şi germane". La rândul său Ciano i-a vorbit lui Gafencu despre „ambiţia Italiei de a-şi asigura unele avantaje pe Dunăre şi în Balcani, care să ducă la crearea unei alianţe „opuse" Antantei Balcanice. După şeful Consultei, în alianţă urmau să intre Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria, guvernul italian jucând rolul unui protector localnic. Din raportul confidenţial al ministrului ungar de la Roma, Villani, din 5 mai, rezultă că ducele şi Ciano, i-ar fi spus lui Gafencu „Din nou, în mod categoric să caute să reglementeze raportul cu noi (n.a. ungurii), deoarece drumul de la Roma la Bucureşti trece prin Budapesta. Italia ca şi Reich-ul, nu are decât interese economice în România. Raporturile dintre cele două ţări sunt normale, o strângere mai mare a acestora nu reprezintă urgenţă"[24]. Echivocul şi tensiunea ce au caracterizat relaţiile dintre marile puteri spre sfârşitul perioadei tratativelor tripartite anglo-franco-sovietice, perspectiva înrăutăţirii situaţiei internaţionale a României au creat o serioasă derută în cadrul cercurilor conducătoare de la Bucureşti. De la Londra, Paris, Roma, Berlin se acumulau veşti despre iminenta organizare de O.K.W. a unei ofensive spre Balcani, vizând petrolul românesc şi strâmtorile. Ambasadorul S.U.A. Bullit, în trecere spre Paris îi relatase ministrului român Tilea la Londra la 29 iulie 1939 – după cum informa acesta – că „Hitler nu va provoca un război pentru o chestiune aşa minimă ca Dantzig, ci va face lovitura în Europa centrală şi de sud-est". Din Berlin ministrul României Djuvara anunţa, la mijlocul lunii august, că „Germania şi-a schimbat obiectivul militar, de la Dantzig la Dardanele, via România".

În contextul creşterii primejdiei agresiunii naziste spre sud-est, apărea foarte puţin probabilă materializarea angajamentelor de asistenţă armată de Anglia şi Franţa prin declaraţiile de garanţie din 13 aprilie. În adevăr, în cursul lunilor iulie-august, între guvernul român şi cel al Marii Britanii s-a dezbătut din nou chestiunea interpretării noţiunilor de „independenţă" şi „integritate teritorială". La 18 august, în condiţiile agravării situaţiei internaţionale, guvernul român a cerut în mod expres guvernului englez prin scrisoarea trimisă de ministrul V. Tilea şi celui francez prin scrisoarea trimisă ambasadorului Gheorghe Tătărescu, semnată Gafencu să-şi lămurească punctul de vedere cu privire la interpretarea care o dau valorii, înţelesului şi limitelor garanţiilor[25].

În luna iunie cu prilejul vizitei la Londra a lui Wohlthat acesta a purtat discuţii cu Horace Wilson, Joseph Boll şi Anton Gwotkin, cu care prilej au fost reluate discuţiile cu caracter economic întrerupte în luna mai. Reluate discuţiile la 28 iunie sau

---

[23] *Ibidem*, p. 258.
[24] V.F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920-1947*, Ed. Viitorul Românesc, p. 153.
[25] V. Moisuc, *op. cit.*, p. 261.

prelungit până la începutul lunii august, fără alt rezultat practic decât acela de a fi sporit suspiciunile Uniunii Sovietice, care devenise mai atentă faţă de reacţiile Berlinului în legătură cu tratativele anglo-franco-sovietice, cât şi faţă de unele avansuri pe care i le făcea guvernul german. Discuţiile începute în decembrie 1938, când s-a semnat la Berlin (19 decembrie) o convenţie privind extinderea acordurilor comerciale şi de plăţi sovieto-germane, până la sfârşitul anului 1939, au continuat începând din februarie 1939. Drept rezultat, la 21 august se semna la Berlin Tratatul economic sovieto-german, iar la 23 august 1939, în condiţiile agravării presiunilor germane asupra Poloniei, precum şi a bătăliilor înverşunate sovieto-japoneze de la Halhin-Gol, s-a semnat la Moscova, de către Ribbentrop şi Molotov, „Tratatul de neagresiune dintre Germania şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste"[26].

Încheierea pactului sovieto-german a creat României o situaţie de o gravitate fără precedent, schimbându-i radical poziţia politico-militară şi micşorându-i considerabil posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opţiunile proprii. Prinsă între U.R.S.S. şi Germania, legate printr-un tratat pe multiple planuri, România nu mai avea nici o posibilitate de manevră diplomatică care să-i permită menţinerea în afara evenimentelor şi păstrarea integrităţii teritoriale.

Ca urmare directă a pactului Ribbentrop-Molotov la 1-3 septembrie 1939 s-a declanşat cel de-al doilea război mondial, prin agresiunea Germaniei asupra Poloniei, atacată de la 17 septembrie şi de Armata Roşie. La 28 septembrie 1939, se încheia la Moscova Tratatul de prietenie şi frontieră între U.R.S.S. şi Germania. Graniţa dintre cele două ţări urma cursurile râurilor San şi Bug.

În pofida angajamentelor precise şi a faptului că la 3 septembrie 1939 nu declaraseră război Germaniei, nici Franţa, nici Marea Britanie nu au întreprins vreo acţiune militară care să oblige O.K.W.-ul să aducă în vest unităţi de pe frontul polonez. Agresiunea Armatei Roşii împotriva Poloniei nu a fost în nici un fel sancţionată de cele două puteri europene, care la această dată nu au mai declarat război Uniunii Sovietice. „Evitarea unui conflict cu sovietele rămăsese unul dintre obiectivele politice externe franco-britanice"[27] – observa cu dreptate Gh. Tătărescu.

În asemenea împrejurări deosebit de grave şi ameninţătoare pentru statul român, guvernul de la Bucureşti a dat la 13 septembrie 1939 un comunicat prin care înştiinţa Moscova că în virtutea statutului său de neutralitate, pe care l-a adoptat la 6 septembrie, va continua să păstreze raporturi paşnice cu toţi vecinii săi: guvernul sovietic a răspuns că va urma „o politică de neutralitate faţă de România"[28].

Prăbuşirea Poloniei priva România de singurul său prezumtiv sprijin, prevăzut în sistemul alianţelor ţării împotriva unei agresiuni din răsărit (alianţa din 1926 cu Polonia avea drept scop prevenirea unei agresiuni sovietice). Atitudinea binevoitoare a României faţă de poporul polonez în acele cumplite zile de tragedie a creat o stare de nemulţumire la Berlin, urmată de presiuni, ameninţări şi ingerinţe. În legătură cu acest fapt amintim că la 11 şi 12 septembrie 1939 în prezenţa premierului Armand Călinescu,

---

[26] Gh. Zaharia, *În preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, 1977, p. 397.
[27] Gh. Tătărescu, *Memoriul privind politica externă a României în perioada septembrie 1939 – iunie 1940 (redactat Poiana-Gorj, 1 mai 1943)*, în V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 178.
[28] *Universul din 19 septembrie 1939.*

cât şi la 3 decembrie 1939, acasă la Gr. Gafencu, a avut loc o consfătuire cu miniştrii Angliei şi Franţei, Hoore şi Thiery, la care s-a discutat planul de distrugere a industriei române de petrol, în eventualitatea unei invazii germane în România.

Imediat după declanşarea celei de-a doua mari conflagraţii, România a adoptat neutralitatea. Atitudinea de neutralitate a României a găsit la Roma aprobarea cercurilor politice italiene. Declaraţia de neutralitate a României a fost însoţită de un mesaj călduros adresat Romei. Regele Carol al II-lea i-a declarat lui Pelegrino Ghici că politica italiană era determinată pentru păstrarea păcii în Balcani. Gafencu credea că Italia se afla în condiţii mai favorabile (după declaraţia de nonbeligeranţă a lui Mussolini) pentru a-şi afirma propria influenţă economică şi politică şi a recupera terenul pierdut în confruntarea cu Berlinul.

Consiliul de coroană întrunit în palatul de la Cotroceni a anunţat în ziua de 6 septembrie că „faţă de părţile participante la actualul conflict, România va respecta strict principiile neutralităţii stabilite de convenţiile internaţionale" „dar să fie neutralitate demnă şi onestă. Intervenţiile necontenite ale domnului Fabricius care nu are spirit, nici simţul realităţilor, trebuie să se termine odată" declara Nicolae Iorga. Publicul nu vrea război - nu vrea însă biruinţa Germaniei. Dorim cu toţii încetarea unui regim de teroare în Europa /.../ Să ne gândim şi la sfârşitul acestui conflict. Va fi un congres de pace. Nu ne putem da concursul pe care am fi dorit să-l dăm Franţei şi Angliei. Trebuie ca neutralitatea noastră să fie astfel păstrată - de cercurile conducătoare, de public, de presă - ca să nu jignim prietenii noştri. Aceleaşi idei a exprimat şi Gh. Tărărescu,[29] insistând asupra necesităţii conservării prieteniei cu puterile occidentale.

Poziţia guvernului român n-a scăpat observaţiei Berlinului. Pe această linie se înscrie asasinatul politic de la 21 septembrie 1939 când primul ministru Armand Călinescu, exponentul cercurilor care se opuneau expansiunii Germaniei hitleriste, a căzut victimă unei echipe criminale de legionari veniţi de la Berlin, unde fuseseră instruiţi de Gestapo. În locul preşedintelui ucis, în aceeaşi zi a fost desemnat ca şef al guvernului generalul Gheorghe Argeşanu, care, - ajutat de noul ministru de interne Gabriel Marinescu - întreprinde aspre măsuri de pedepsire a Gărzii de Fier, prin lichidarea unui mare număr de şefi legionari din conducerea centrală şi locală. După 8 zile, pentru a neutraliza eventuale noi contrareacţii naziste, în fruntea guvernului care suferea puţine şi nesemnificative modificări, a fost adus Constantin Argetoianu, cunoscut pentru legăturile lui cu băncile germane. La 23 septembrie 1939 Victor Slăvescu relata în Notele sale zilnice că a cerut să îl vadă pe Urdăreanu, căruia i-a comunicat despre cele vorbite cu Lupin membru al comisiei guvernamentale germane şi cu Klugkist, în privinţa livrării de materiale şi armament polonez. M-a întrebat de soluţia ce se va putea da, odată cu dispariţia bietului Armand Călinescu. Îi spun că soluţia Argeşanu nu poate fi decât un provizorat care trebuie să se termine imediat. Nu văd decât pe Argetoianu ca preşedinte al Consiliului, cu un guvern remaniat şi cu preocupări de destindere. Soluţia Tătărescu - proaspăt ieşit din Ambasada de la Paris nu poate fi luată în seamă. Ceilalţi consilieri regali nu contează[30].

---

[29] Gh. Zaharia, *Cu privire la politica externă a României în prima etapă a celui de-al doilea război mondial*, în Anale, an 12, nr. 5, 1966, p. 32.
[30] V. Slăvescu, *op. cit.* p. 34.

Toate aceste remanieri de guvern, deşi reflectau o anumită instabilitate şi derută în câmpurile cercurilor guvernante, n-au fost însoţite atunci de modificări în orientarea politică de ansamblu. Experienţa poloneză ca şi demersurile făcute ulterior de guvernul român la Paris şi Londra au dovedit că, pentru o perioadă de timp, ţara noastră nu putea conta pe sprijinul puterilor occidentale. Aceasta impunea României, ca şi aliatelor ei din Înţelegerea Balcanică, găsirea unor soluţii noi în politica externă, care, pe de o parte, să întârzie antrenarea zonei sud-estului european în conflict, iar pe de altă parte, să asigure crearea unor pârghii de rezistenţă suplimentare în faţa agresorilor potenţiali.

În acest climat s-a născut planul închegării unui aşa zis „bloc al neutrelor", care urma să reunească statele neutre şi nebeligerante din Balcani şi din afara acestei regiuni geografice. Diplomaţia română a jucat, de la început, un rol foarte activ atât în elaborarea planului creării blocului, cât şi în tratativele asidue purtate, mai ales în lunile septembrie - noiembrie 1939, între guvernele statelor interesate.

Ideea în sine nu era nouă. Încă înaintea declanşării războiului o serie de state mici şi mijlocii se pronunţaseră în favoarea creării unei grupări neutrale, un fel de a treia forţă care să facă posibilă organizarea rezistenţei comune. Atitudinea unor mari puteri a alimentat şi ea, la început, speranţele în reuşita închegării blocului.

Consultate de guvernul român prin intermediul Turciei, apoi direct, Marea Britanie şi Franţa au dat, încă în cursul lunii septembrie, un răspuns favorabil, crezând că la bloc s-ar fi putut ralia şi Bulgaria şi Ungaria, state care tindeau altfel să cadă sub influenţa totală a Axei[31].

Calculele asemănătoare - bineînţeles prin prisma intereselor proprii - şi-au făcut şi cercurile conducătoare naziste. În blocul neutrelor, Berlinul a văzut un pas important în direcţia scoaterii Înţelegerii Balcanice de sub influenţa Marii Britanii şi a Franţei. La Ankara, von Papen desfăşura în acest scop o susţinută activitate printre diplomaţii români, iugoslavi, greci, turci, bulgari etc. În eventualitatea aderării Bulgariei şi Ungariei la Blocul Neutrelor, Germania vedea, în opoziţie cu puterile occidentale, un mijloc în vederea sporirii propriei influenţe asupra sud-estului european.

Italia fascistă nemulţumită de rolul partener minor al Reich-ului şi urmărind să-şi creeze în Peninsula Balcanică un fief propriu, a vrut să profite de faptul că Germania era angajată în război şi de slăbiciunea puterilor occidentale pentru a-şi asuma rolu de conducător în proiectatul bloc al neutrelor. Însemnările contelui Ciano, ginerele lui Mussolini şi ministru al afacerilor externe sunt relevatoare în acest sens. „În această dimineaţă de 15 septembrie ducele a reluat ideea construirii unui bloc al neutrilor, cu ţările dunărene şi balcanice, şi de a se pune în fruntea acestui bloc.

În ceea ce priveşte raporturile româno-sovietice au cunoscut în continuare o evoluţie tot mai tensionată. Cu prilejul vizitei la Moscova a ministrului de externe turc, Sanacioglu (23 septembrie - 18 octombrie 1939), acesta a fost întrebat de Stalin: „Care va fi atitudinea Turciei în cazul în care s-ar ivi un război între România şi alt stat?". Peste câteva săptămâni, ambasadorul sovietic de la Ankara îi repetă întrebarea în mod

[31] Al. Cretzianu, *Politica de pace a României faţă de Uniunea Sovietică*, în România cu şi fără Antonescu (editor Gh. Buzatu), Editura Moldova, Iaşi, 1991, p. 60.

şi mai clar: „ce va face Turcia în cazul în care Rusia Sovietică ar fi silită să ia măsuri militare împotriva României?".

Guvernul de la Moscova pregătea un atac împotriva României încă în toamna anului 1939. La 15 octombrie 1939, generalul Palasse, ataşatul militar la Moscova, a confirmat informaţiile deţinute de Statul Major Român despre concentrarea a trei grupuri de armată în apropierea frontierei ruso-române, primul la nord de Cernăuţi, al doilea cu şase divizii şi alte unităţi la 140 km, la răsărit şi al treilea în lungimea căii ferate Tiraspol-Odesa[32].

Însărcinatul român cu afaceri la Riga, Gr. Niculescu - Buzeşti, transmitea, la 4 noiembrie 1939, afirmaţiile făcute de Isakov, locţiitorului comisarului pentru marina militară, potrivit cărora „la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acţiune sovietică în contra Basarabiei şi că în acest scop se găsesc deja importante contingente concentrate în zonele militare Harkov şi Odesa[33].

De natură să neliniştească şi mai mult Bucureştiul, a fost articolul lui Boris Stefanov, secretarul general al C.C. al P.C.R. Războiul imperialist şi România, apărut în numărul 10 al revistei „Internaţionala Comunistă" şi în cuprinsul căruia erau evocate, în tipica manieră propagandistică sovietică, consecinţele „pozitive" ale tratatelor de ajutor reciproc încheiate de U.R.S.S. cu Estonia, Letonia şi Lituania. În articol se arăta: „Toate aceste fapte, pe de-o parte, şi presiunile exercitate asupra României de către burghezia imperialistă din Anglia şi Franţa cu scopul de a atrage România într-un război - pe de altă parte, demonstrează cât se poate de clar că interesele popoarelor României, dezvoltarea lor liberă şi paşnică, viitorul lor mai bun sunt imposibile fără încheierea imediată a unui tratat de ajutor reciproc cu U.R.S.S., după tipul tratatelor intervenite între Uniunea Sovietică şi statele baltice[34].

În acest timp după asasinarea lui A. Călinescu au loc acţiuni pentru formarea unui nou guvern, după demisia lui Argetoianu, la 23 noiembrie 1939. Din „Notele zilnice" ale lui Victor Slăvescu aflăm: „Pe data de 23 noiembrie 1939, la 11 dimineaţa sunt chemat de Urdăreanu care îmi face rugămintea de a-mi da demisia din guvern. Se pune problema să i se ceară demisia lui Argetoianu. Se va forma probabil un guvern Tătărescu, cu oarecare schimbări în departamente. Pe la 11$^{1/2}$ noaptea sunt chemat la Tătărescu acasă (pe strada Polonă). Cum mă vede cu glasul lui teatral şi răsunător, îmi spune că, pe temeiul prieteniei vechi care ne leagă, să-i dau concursul lucrând mai departe la Ministerul Înzestrării Armatei"[35].

Păstrarea, în linii mari, mai ales a departamentelor cheie, a fizionomiei guvernului A. Călinescu a provocat nemulţumirea reprezentanţilor Germaniei. La 29 noiembrie 1939 un raport informativ al prefecturii poliţiei municipiului Bucureşti consemna: „Legaţia germană din capitală a trimis un raport la Berlin, cu exprimarea programului noului guvern făcută aseară la radio de către domnul Gh. Tărărescu. Comentariile ce au însoţit raportul dovedesc că cercurile oficiale germane sunt convinse că noul guvern nu intenţionează să fie mai amabil faţă de Germania decât

[32] Ion Şiscanu, *Raptul Basarabiei 1940*, Editura Ago-Dacia, Chişinău, 1993, p. 16-25.
[33] V.F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Institutul European, Iaşi, 1995, p. 14.
[34] *Ibidem.*, p. 1537.
[35] V. Slăvescu, *op. cit.* p. 37.

guvernul Argetoianu. În cursul zilei de azi domnul Clodius, şeful misiunii germane, a fost la Legaţie, unde a avut o lungă convorbire telefonică cu Berlinul. Se crede în general, că nici Reichul nu va ceda din pretenţiile sale, sperând că până la urmă, printr-o nouă serie de presiuni şi intervenţiuni, să obţină cele trebuincioase, fără a mai ţine seama de condiţiile impuse de guvernul român"[36].

Toate aceste remanieri guvernamentale care au sfârşit cu numirea la 24 noiembrie 1939 a lui Gh. Tătărescu, deşi reflectau o anumită instabilitate şi derută în rândurile cercurilor guvernante, n-au fost însoţite atunci de modificări în orientarea politică de ansamblu. Ca unul dintre iniţiatorii planului neutral al statelor balcanice şi dunărene, România a atras şi mai mult ostilitatea Reichului. Noile concesii economice făcute Germaniei la sfârşitul anului 1939 şi în prima parte a anului 1940 au mai amânat, dar nu pentru multă vreme, ziua scadenţei. Încă de la 29 noiembrie 1939, într-o convorbire cu Mihai Popovici, Fabricius avertizează că „...multe cercuri germane cred că neutralitatea României va fi cât de curând un obstacol pentru Germania"[37].

[36] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, 1970, p. 342.
[37] Arh. M.A.I., dosarul nr. 10176, vol. 2, p. 223, Nota S.S.I. din 29 noiembrie 1940.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

VINTILĂ V. BRĂTIANU PE FRONTUL ANTISOVIETIC

VASILE TUDOR*

Unul dintre iluștrii descendenți ai marii familii de patrioți și politicieni ce s-au tras de la Florica-Ștefănești, județul Argeș, a fost și slt. av. (r) Vintilă V. Brătianu, căruia cei apropiați i-au spus Vintilică. El s-a născut în București la 21 octombrie 1914[1], fiind fiul lui Vintilă Brătianu, cel care a studiat exploatarea minelor la Paris, unul dintre marii economiști și politicieni ai României. După studiile necesare, Vintilică a devenit inginer, lucrând pentru început la Camera de Comerț și industrie a Capitalei.

Pasionat pentru zborul cu avionul în anul 1937, a început să învețe pilotajul acestora la școala ARPA (Asociația Română pentru Propaganda Aviației) București, după care în anul 1939 a primit brevetul de pilot Gr. II. Un an mai târziu, împreună cu magistratul Ion Istrăteanu și ing. Nicolae Polizu-Micșunești, proveniți cu toții dintre piloții de turism și rezerviștii de la Geniu, au ajuns piloți pe avioanele de vânătoare[2]. Antrenându-se în continuare pe avioanele PZL-11F, au contat ca ofițeri de rezervă în aeronautică.

În ianuarie 1941, a fost încadrat în Escadrila 52 Vânătoare, comandată de cpt. av. Ghica Marin, urmând un program de antrenament stabilit de comun acord cu Grupul german de vânătoare, aflat atunci în România. Cu ocazia aceluia a zburat împreună cu Mucenica, Mălăcescu, Dicezare, Lungulescu, toți ași ai aeronauticii române, făcând trecerea pe faimosul avion de vânătoare german Messerschmitt Bf-109 E. Apoi, încadrat în Grupul 7 Vânătoare al cărui comandant a fost lt. comandorul Al. Popișteanu, a luat parte la luptele purtate în anul 1941 pentru readucerea Basarabiei la sânul Patriei mame[3]. Efectiv, el a făcut parte din Escadrila 56 comandată de cpt. av. Gheorghian Constantin, de fel din Cernăuți, unul dintre eroii căzuți pentru pământul său străbun.

Din activitatea de război a demnului urmaș al Brătienilor, se poate reține că pilotând acele minunate aparate care au fost avioanele Bf-109 E a doborât patru avioane sovietice în prima campanie, fiind și el avariat de mai multe ori. A scăpat de fiecare dată, ceea ce înseamnă că îngerul său păzitor a fost întotdeauna pe aproape. În 4 iulie 1941 a trebuit să aterizeze forțat la Roman din lipsa benzinei pe care o consumase

* Pitești.

[1] Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu, Războiul, 1914-1919*, Editura Universul, 1937, p. 153.
[2] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 29, p. 749.
[3] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 33, p. 89.

zburând în jurul avioanelor de bombardament ce se deplasau cu o viteză mai mică decât cea a avionului său. La fel, în 9 august, după ce a doborât un avion sovietic, a trebuit să aterizeze la Chişinău, cu avionul avariat din luptă. De asemenea, în 13 august 1941, la ora 7,30, când au fost atacaţi de 20 avioane sovietice Rata, se afla deasupra regiunii din jurul localităţii Fomina Balka împreună cu o formaţie aeriană comandată de cpt. av. Vasiliu. Cum era normal, aviatorii români au ripostat. După mai multe viraje şi încrucişări de tiruri, Vintilică a reuşit să se plaseze pe direcţia unui avion inamic, deschizând imediat focul de la cca 100-150 m. Fiind foarte aproape de adversar, a văzut cum l-a lovit cu proiectilele trimise de cele două tunuri ale avionului său, ca în momentele următoare inamicul să fie cuprins de o flacără ce izbucnise de sub motor. Nu peste mult timp, avionul inamic s-a prăbuşit la pământ, lăsând doar o dâră de fum pe acel petic de cer plin cu avioane ce se căutau vijelios într-un înfiorător urlet de motoare, amplificat de necontenitul ţăcănit metalic al armelor de bord. Avionul inamic s-a găsit căzut în regiunea Fomina Balka-Hadjibeyschi Liman, la nord de Odesa, fiindu-i astfel confirmată victoria[4]. Apoi, în 17 august 1941, a aterizat forţat la Tiraspol, fiind din nou lovit în lupta aeriană susţinută. Că războiul aerian cu sovieticii nu a fost uşor o dovedeşte faptul că la numai câteva zile avea să cadă, doborât în flăcări, însuşi lt. cdor. Al. Popişteanu, comandantul Grupului 7 Vânătoare de care Vintilă Brătianu fusese foarte ataşat.

La 5 septembrie, a decolat la alarmă în fruntea unei patrule din care au făcut parte unii dintre cei mai de seamă vânători români: adj. şef N. Burileanu, adj. I. Mucenica şi adj. I. Panaite. Ajunşi în sector, au găsit mai multe avioane inamice de bombardament, însoţite de avioane de vânătoare care le asigurau protecţia. Zburătorii noştri ar fi dorit să atace avioanele de bombardament însă reacţia vânătorilor sovietici a fost categorică. Dar şi aşa, Mucenica, un mare pilot de vânătoare, s-a strecurat totuşi în preajma bombardierelor, iar ceilalţi s-au ocupat de vânătorii adversari. Procedeul a fost bun, deoarece Mucenica a doborât un avion de bombardament chiar în periferiile Odesei. Tot acolo însă a fost lovit în motor de artileria a.a. şi V. Brătianu, ceea ce l-a obligat iarăşi să aterizeze forţat cu avionul Bf-109 E nr. 16, la 1 km sud-vest de Vigoda.

Misiunile vânătorilor noştri erau tot mai solicitate. Astfel, în 5 octombrie 1941, lt. av. (r) N. Polizu a zburat împreună cu patrula sa, acoperind din aer zona cuprinsă între localităţile Suhoj-Tatarka-Dalnik, având de urmărit şi mişcările trupelor inamice. După cca. o oră de patrulare, au observat apariţia unui grup de avioane I-16 care au trecut la atacul localităţii Klein Liebenthal. Deşi se aflau aproape de limita benzinei din rezervoare, aviatorii români au plonjat asupra lor. După două-trei atacuri aviatorii sovietici au recurs şi la intrarea în nori al căror plafon era la 800 m. La un moment dat Polizu, care se pregătea de un nou atac, a surprins pe un vânător sovietic ce patrula în dreptul unui norişor. Adversarul se afla în viraj, prezentându-i chiar spinarea avionului. Ori o asemenea ocazie nu-i putea scăpa lui Polizu, care, trăgând din apropiere l-a lovit în plin, încât i-a aruncat în aer şi plexiglasul de la cabină. A reţinut locul unde a căzut şi s-a grăbit să ajungă la aerodrom, deoarece se aprinsese becul roşu care avertiza limita de combustibil. Au aterizat cu toţii bine şi N. Polizu a solicitat omologarea victoriei. Era nevoie de confirmare, dar nu aveau piloţi la dispoziţie şi nici

[4] Arh. M.Ap.N., fond 1456, dosar nr. 1020, p. 882.

cine să piloteze avionul de legătură. Atunci, V. Brătianu, care aterizase cu puţin înaintea lor, venind dintr-o altă misiune de luptă, a uitat de oboseală şi de faptul că avionul de legătură nu era înarmat, oferindu-se să decoleze imediat pentru a confirma sau infirma victoria camaradului său.

Vintilă Brătianu s-a aflat în misiune şi în 9 octombrie. După o recunoaştere rapidă a situaţiei din sectorul încredinţat, împreună cu adj. av. I. Panaite, coechipierul său, în jurul orei 11 au întâlnit şapte avioane Rata şi trei Jak, toate de vânătoare, care mitraliau trupele terestre amice într-o zonă din sudul localităţii Gniliakovo. Angajând lupta, la un moment dat Brătianu a prins în vizor un avion inamic. Declanşând armele de la bord, în secundele următoare a văzut cum proiectilele intrau în motorul şi fuselajul avionului cu stele mari roşii pe aripi. Lovit, pilotul sovietic s-a ferit imediat printr-o răsturnare, dar aşa s-a expus şi mai mult. Reluând tirul cu cele două tunuri, vânătorul nostru l-a lovit din nou. Însă avionul inamic a început să zboare la orizontală. Probabil că pilotul încerca să-l redreseze pentru a părăsi lupta. Oricum, Vintilică se pregătise pentru a-i mai trimite câteva rafale, dar înainte ca el să apese butoanele respective, l-a observat picând pe verticală şi sfărâmându-se de pământ la nord de Dalnik. Însă, în timp ce slt. av. Brătianu era concentrat asupra adversarului, unul dintre aviatorii sovietici a ajuns în spatele avionului său, de unde putea să-l doboare cu uşurinţă. Atunci a intervenit cât se poate de rapid adj. av. Panaite care, după câteva focuri, l-a forţat să renunţe la atacul asupra şefului său. În schimb, a trebuit ca imediat să se apere de un altul, care, virând spre el, a căutat să-l nimerească cu trasoarele sale trimise din atac frontal. Dar nu a fost aşa, ci din contră! Lovit cu precizie, avionul sovietic s-a întors pe spate. Crezând că vrea să rupă lupta, Panaite a continuat să-l urmărească. În cele din urmă avionul sovietic s-a izbit de sol în regiunea Fomina Balka. După cele două victorii obţinute au mai continuat răpăitul gurilor de foc încă zece minute şi în urma cărora aviatorii noştri puteau să primească lovituri care nici măcar nu le fuseseră adresate. Adversarii erau numeroşi şi încercau să-şi dovedească supremaţia aeriană. Unul dintre ei chiar a reuşit să-l atace pe Panaite, însă atent, adj. şef N. Burileanu a fost la post făcându-l să se îndrepte spre liniile sale pentru a scăpa de salvele acestuia[5].

Trecându-se la executarea ordinului secret al Ministrului Subsecretar de Stat al Aerului, generalul Gh. Jienescu, din 2 octombrie 1941, care a permis reîntoarcerea ofiţerilor şi subofiţerilor din rezerva aviaţiei la ocupaţiile anterioare războiului, V. Brătianu a fost demobilizat. El a revenit la Bucureşti de la Saltz-Odesa în 20 octombrie 1941, la bordul avionului cu care luptase în ultima vreme. Odată cu el sosind şi ceilalţi camarazi ai săi din Gr. 7 Vt. pentru refacere. În afara lui cu avioanele s-au mai înapoiat numai lt. av. Polizu şi Bocşan.

În vara anului 1942, a fost din nou mobilizat şi în septembrie era deja pe frontul Stalingradului, cu acelaşi Grup 7 Vânătoare, unde a reuşit să mai doboare încă un avion sovietic. A acţionat de pe terenurile de la Morozovskaja, Tuzov, Voroşilovka şi Karpovka. Pe acesta din urmă a fost încercuit împreună cu întregul Grup în seara zilei de 21 noiembrie 1942. Nemaiavând avion disponibil pentru a participa la misiuni, a fost trimis cu primul avion de transport sosit acolo pentru a scoate piloţii în afara încercuirii, sosind astfel la Tazinskaja. În acest fel şi-a încheiat Vintilă V. Brătianu o

[5] *Ibidem*, p. 1003.

activitate de război strălucită pe frontul de Est. Aceasta deoarece la începutul anului 1943 a revenit de pe front în Flotila 1 Vânătoare, unde şi-a continuat antrenamentul de zbor.

Avându-se în vedere importanţa strategică a zonei petrolifere, vizată de altfel de Aliaţi, Comandamentele militare române şi germane au luat măsurile care se impuneau încă din primăvara anului 1943. Astfel, de comun acord, s-a stabilit ca aviaţia de vânătoare germană să aibă amplasate în zonă trei escadrile de zi, dotate cu avioane Bf-109, bazate la Mizil, iar forţele aeriene române, cinci escadrile amplasate pe aerodromurile de la Mizil, Bucureşti, Târgşor (Ploieşti) şi Constanţa. De asemenea, pe lângă unităţile de artilerie a.a. mai erau prevăzute încă două escadrile de vânătoare de noapte germane cu avioane Bf-110 şi o escadrilă de noapte română, cu aceeaşi dotare, ce se afla în curs de înfiinţare pe aerodromul de la Ziliştea.

Ca urmare acestora, a fost adusă la Târgşor Escadrila 53 Vânătoare, aflată până atunci pe litoral, care şi-a început imediat antrenamentul în vederea pilotării avioanelor de vânătoare Bf-109 G2 cu care urmau să lupte cât de curând cu avioanele americane pentru apărarea zonei petrolifere şi a zonei interioare a ţării.

Cum la sfârşitul lunii februarie 1943, Vintilă V. Brătianu a fost repartizat la Escadrila 53 Vânătoare să urmărim cele ce s-au scris în Registrul istoric al Flotilei 1 Vânătoare pe luna aprilie 1943 referitoare la acea unitate:

„... Escadrila 53 Vânătoare.

În ziua de 1 aprilie 1943, personalul escadrilei a sosit de la Târgşor, cu antrenamentul pe avionul de vânătoare Bf-109 E terminat. S-a procedat imediat la instalarea în barăci şi organizarea administrativă a escadrilei. Din punct de vedere tactic şi tehnic escadrila s-a organizat exact după modelul celor germane, intrând în compunerea Grupului 4 German. Sub comanda acestuia, ea va colabora la apărarea zonei petrolifere. După instalarea, sub supravegherea cpt. Hoch, comandantul german, s-a trecut la cunoaşterea noului tip de avion Bf-109 G. Fiind timpul nefavorabil, nu s-au executat zboruri.

La 11 aprilie 1943, s-a executat primul tur de pistă cu noul avion. Toţi piloţii au zburat în bune condiţii, cu excepţia slt. av. Ioan Andrei, care, având pană de motor, a reuşit să aterizeze bine lângă gara Mizil. Mai rău a fost de adj. şef Andrei Rădulescu, care „furat“ la aterizare, a rupt avionul.

12-13 aprilie. S-a zburat intens, executându-se ture de pistă, însă cu două accidente de zbor; slt. av. Ioan Andrei şi slt. av. (r) Vintilă Brătianu, ambii piloţi neatinşi. În zilele următoare zborul a continuat, trecându-se la şcoala celulei şi patrulei. Adj. stj. av. (r) Ştefan Greceanu a aterizat forţat în pană de motor pe aerodromul din Braşov. Între timp, personalul tehnic român a dublat pe cel german, iar în timpul liber, efectivul escadrilei a contribuit, prin toate mijloacele, la strângerea legăturilor cu piloţii germani, în vederea colaborării viitoare.

La 15 aprilie, escadrila a fost inspectată de generalul Gh. Jienescu, ministrul SSA, iar la 18 aprilie a sosit comandorul Traian Pâclea, şeful aviaţiei de vânătoare române.

În ziua de 19 aprilie s-a făcut pentru prima dată trageri în ţintă terestră şi rezultatele au fost mulţumitoare. Apoi s-au făcut zboruri la înălţime mare, folosindu-se inhalatorul de oxigen.

Sosind sărbătorile de Paşti, s-a dat un mic repaus, chiar dacă escadrila se afla în toiul unei rodnice activităţi. În prima zi, populaţia din Mizil, îmbarcată în patru camioane, a venit la aerodrom în frunte cu primarul şi oficialităţile civile, aducând coşuri încărcate cu ouă roşii, cozonaci şi damigene cu vin. Odată cu ei a sosit şi muzica oraşului. Impresionat, Comandantul Grupului german a mulţumit, iar în cea de-a treia zi de Paşti, germanii au invitat escadrila noastră la o masă comună.

După sărbători, activitatea s-a reluat cu zborul la înălţime mare şi cu şedinţe de trageri. S-a remarcat adj. stj. av. (r) Şt. Greceanu, care din 100 cartuşe a băgat în ţintă 89. Numărul piloţilor escadrilei s-a redus cu unul. Slt. av. (r) Vintilă Brătianu, desconcentrat...[6]. S-a considerat, probabil, că două campanii pe frontul de Est îi erau suficiente, deoarece de atunci nici nu a mai fost solicitat.

La scurtă vreme după terminarea războiului, din partea PNL, Vintilică s-a încorporat în Mişcarea naţională de rezistenţă, condusă de generalul Aldea Aurel după care, în urma persecuţiilor politice aplicate de noul regim comunist, a trebuit să părăsească ţara. A revenit în anul 1990, însă bătrân şi bolnav a decedat în anul 1994, fiind înmormântat la Florica-Ştefăneşti, judeţul Argeş.

[6] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 102, p. 283.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

SOSIREA MISIUNII MILITARE AERONAUTICE GERMANE ÎN ROMÂNIA

VASILE TUDOR*

Având în vedere politica războinică a Germaniei hitleriste, în anul 1939, România îşi pusese speranţele în constituirea unui bloc al neutrilor din Balcani, dar nu s-a reuşit. Ci din contră, expansiunea economică a acesteia a devenit tot mai intensă asupra României, iar odată cu pregătirile ei de război, divizarea statelor antirevizioniste ce făceau parte din Înţelegerea Balcanică a fost urmărită metodic. De asemenea, interesul ei pentru petrolul românesc a fost continuu amplificat, în paralel cu cererile de revizuiri teritoriale din partea Ungariei şi Bulgariei. Mai mult, sprijinind ocuparea Ucrainei subcarpatice, Germania a reuşit să „îmbrăţişeze" o parte însemnată din graniţele României. Apoi alături de acestea, masările de trupe maghiare la hotarele cu România, au făcut ca la 27 mai 1940, prin acordul economic româno-german, prima să-şi subordoneze extracţia de petrol şi o parte din economie intereselor celui de-al treilea Reich.

Toate au culminat cu nota ultimativă din 25 iunie 1940 a Uniunii Sovietice, prin care ne-a fost smulsă Basarabia şi Bucovina de Nord şi cu renunţarea de către noi la garanţiile anglo-franceze şi, în sfârşit, cu scrisoarea în termeni ultimativi ai lui Hitler către Carol al II-lea.

Încurajaţi corespunzător de Germania, mai ales după vizita unor demnitari de-ai lor pe la München, revizioniştii maghiari au devenit foarte activi şi ameninţători, încât nu au acceptat o bază de discuţie constructivă în tratativele de la Turnu Severin, forţând intervenţia Axei, care a impus raptul de la 30 august 1940. Deşi nul din punct de vedere juridic, el a fost garantat de Germania şi Italia, care nu însemna altceva decât o formă mai mult sau mai puţin voalată de trimitere a trupelor germane în România[1]. Numai că dorinţa fusese reciprocă, deoarece Carol al II-lea ridicase problema acestora încă din 12 iulie 1940, la întâlnirea lui de la Palat cu şeful Legaţiei Germaniei la Bucureşti şi cu ataşatul militar al acesteia. Acolo, regele a precizat că era foarte hotărât să meargă alături de Germania. Pentru a întări cele spuse, a cerut acestora să transmită Înaltului Comandament al Wehrmachtului şi Aviaţiei Militare rugămintea lui oficială „de trimitere a unei misiuni militare după cum el deja a propus Führer-ului ..."[2] dacă se

---

* Piteşti.

[1] Savu, Al. G., *Dictatura regală*, Editura Politică, Bucureşti, 1970, p. 389.

[2] ***, *Relaţiile militare româno-germane (1939-1944)*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2000, p. 25.

putea cât mai urgent, deoarece dorea ca experţi dintre ofiţerii germani să instruiască pe cei români, mai ales tanchişti şi aviatori.

Datorită ameninţărilor din partea vecinilor problema trimiterii Misiunii militare germane a fost reluată mai insistent de generalul Ion Antonescu cu ocazia vizitei generalului lt. von Tippelskirch şi a col. Gerstenberg, ataşatul militar al aviaţiei la Bucureşti. Cu acea ocazie, şeful statului român a apreciat lipsa de pregătire a armatei române, fapt pentru care se impunea o seamă de măsuri. În privinţa lipsurilor el a solicitat încă odată aducerea unor unităţi germane care să instruiască armata română în folosirea tehnicii militare germane.

În 16 septembrie, în formaţia de mai sus, plus generalul Ioaniţiu şi col. av. Gh. Jienescu, subsecretar de stat al aerului, a avut loc o altă întâlnire în care şeful statului a repetat cererea pentru trimiterea unei misiuni militare germane în România. Ca şi în trecut şi de acea dată s-a precizat ca aceasta să fie alcătuită din unităţi de aviaţie, de apărare a.a. şi motomecanizate, insistând ca dotarea acelora să fie predată armatei române contracost, după plecarea ei.

Ca urmare acestor discuţii, în 17 septembrie 1940, s-au elaborat propunerile Guvernului român pentru trimiterea acesteia în care se prevedea scopul Misiuniii germane, compunerea şi funcţionarea, precum şi colaborarea în caz de război. Pentru staţionarea acestora în România, s-a acordat o zonă cuprinsă între Sibiu - Rm. Vâlcea - Bucureşti - Buzău - Ploieşti - Braşov, hotărându-se ca sosirea primelor unităţi să se producă după circa 20 de zile. S-a mai discutat şi despre acordul lui Hitler legat de acea Misiune, precum şi de felul cum va fi ea transportată pe apă şi pe calea ferată[3].

Cât priveşte interesul vecinilor noştri, o dovedeşte faptul că nici nu se terminaseră discuţiile la Bucureşti când corespondentul postului de radio New-York din Budapesta, „primise“ ceva informaţii total neadevărate. Astfel, în seara zilei de 17 septembrie 1940, la ora 19^{30}. Acesta a transmis că în Budapesta circulau zvonuri despre unităţi germane care au sosit în România şi că tehnicienii germani preluaseră conducerea fabricii de avioane de la Braşov, ceea ce era un fals grosolan.

Prima şedinţă a comisiei Româno-Germane pentru aranjarea drepturilor şi situaţia juridică a Misiunii militare germane, a avut loc în 17 octombrie 1940. aceasta a stabilit modalitatea în care întreţinerea Misiunii şi a unităţilor ei va fi suportată de statul român şi va fi stabilită de comun acord între guverne. De asemenea, hrana urma să fie procurată de guvernul român în natură şi pregătită de germani, soldele şi plăţile, transporturile de serviciu pentru materiale, unităţi sau persoane, urmau a se face în contul statului român. La fel transmisiunile telefonice cu Germania, asigurarea spaţiilor pentru desfăşurarea activităţii, chestiunile de vamă, toate erau în seama statului român.

Pe nota M. St. M. din 18 octombrie, care reda sumarul primei şedinţe a Comisiei Româno-Germane, generalul Antonescu a pus următoarea rezoluţie:

„se va redacta un proiect de convenţie pentru toate capitolele. În proiect se va fixa limita numărului ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor germani, care vor fi aduşi. Durata şederii lor. Pentru vamă şi poştă, scutiri se vor stabili după instrucţiunile ce voi da ...“[4].

---

[3] *Ibidem* p. 37.

[4] *Ibidem*, p. 47.

De reţinut că Antonescu, pe protocolul provizoriu pentru aranjarea chestiunilor ce decurgeau din prezenţa în România a misiunii germane, la 24 octombrie 1940, cerea să se stabilească precis efectivele acesteia, cât va dura prezenţa ei, atrăgând atenţia că, în principiu, doreşte „a nu transforma o bună intenţie politică şi militară, într-o ruină financiară şi economică pentru România"[5].

Primul avion german cu o asemenea destinaţie sosit în România, a fost unul de tip „Ju-52" de transport, apărut mai întâi la Arad şi apoi la Bucureşti în 15 octombrie 1940. în 16 au sosit alte patru de acelaşi tip, în 17 încă trei, în 18 au ajuns la un număr de cinci, după care, în fiecare zi, au continuat să sosească între două şi patru asemenea avioane. În 23 octombrie s-a prezentat un general, împreună cu suita şi odată cu el încă şapte avioane de transport iar la 1 noiembrie a sosit ministrul von Papen.

Cele dintâi avioane de vânătoare, conform documentelor şi celor scrise de lt. Adolf Dickfeld în memoriile sale folosite pentru un articol publicat în revista franceză „Avions" nr. 104/2001, au sosit în 12 octombrie, venind din Germania, prin Ungaria, direct la Bucureşti. Ele luaseră parte la Bătălia Angliei şi după o scurtă refacere au fost trimise în Est. Fiind avioane de vânătoare, desigur că au fost alimentate cu combustibil la Viena şi Kecskemet în Ungaria, după care au aterizat la Pipera - Bucureşti. Însă alte avioane, tot de vânătoare, au sosit pentru prima dată pe terenul de la Balomir, urmând Valea Mureşului, teren aflat atunci în lucru şi văzut mai înainte de un ofiţer german în 13 octombrie. Au fost aşteptate de o echipă de alimentare cu 40 t benzină de aviaţie, cu cisterne, tren de combustibil garat în Sebeş, pompe şi alte ustensile de aerodrom. O escadrilă germană compusă din opt avioane Me-109 E a aterizat în 14 octombrie la ora 18^{20}. două dintre ele au executat manevra bine, trei s-au avariat uşor la aterizare iar trei au fost distruse, fără ca personalul navigant să aibă de suferit. Unul dintre cele din urmă, se pare că a venit mai lung la aterizare sau a fost „furat" de pe direcţie. Deviind necontrolat a omorât doi oameni şi a rănit pe alţii doi dintre cei care lucrau la noul aerodrom, distrugând o remorcă şi o cisternă.

O zi mai târziu, adică 15 octombrie, au sosit încă 12 avioane care împreună cu cele trei dintre avioanele Me-109 sosite cu o zi mai înainte, la ora 16 au plecat la Bucureşti. De reţinut că alte patru avioane Me-109 au aterizat tot la Balomir în 3 octombrie, odată cu alte 23 de avioane de recunoaştere şi că tot atunci un avion Me-109 rămăsese în pană la Budapesta[6].

Cât priveşte impresia noilor sosiţi, vom folosi doar un mic extras din amintirile pilotului german Dickfeld, pomenit mai sus, redate de revista franceză „Avions", de asemenea amintită, care la pagina 14 scrie:

„... Ne duceam în mod regulat la Bucureşti, unde magazinele erau pline cu lucruri ce nu se mai găseau la noi, de multă vreme: salamuri lungi de un metru, cutii mari cu pateu, hrană de tot felul ... etc. Era în rezumat ţara unde curgea laptele şi mierea ...".

Desigur că, în afara avioanelor au sosit şi alte trupe germane, ceea ce au făcut ca opinia publică să comenteze mai mult sau mai puţin favorabil, precum şi armata. Faţă de toate acestea, la 30 octombrie 1940, generalul de Corp de Armată Ion

---

[5] *Ibidem* p. 62
[6] AMR, fond 4923, dosar nr. 305, p. 169.

Antonescu, de această dată în calitate de ministru al apărării naţionale, a dat un ordin prin care arăta rostul trupelor germane în România, precizând:

„... Am chemat trupele germane să vă înveţe folosirea noului armament, pe care îl vom primi din Germania; le-am chemat să vă înveţe procedeele de luptă întrebuinţate de ei, cu rezultate atât de strălucite în ultimele războaie.

După ce îşi vor îndeplini ,misiunea, ei se vor înapoia în ţara lor. ... Ostaşi! Sunt sigur că acum, când cunoaşteţi rostul venirii trupelor germane la noi, veţi şti să le întindeţi mâinile frăţeşte, veţi şti să-i faceţi să simtă, cu o clipă mai curând, cât de mult preţuim camaraderia lor“[7].

Al doilea lot de avioane germane, sosite la 3 noiembrie tot acolo la Balomir şi după aceea la Bucureşti, a cuprins 29 de avioane. Dintre acelea, patru au fost de vânătoare tip Me-109, 23 de recunoaştere şi observare şi două de comandament. După acelea au urmat altele. Unul dintre avioanele Me-109 abia ajunse la Pipera-Bucureşti, în 7 noiembrie, a căzut în apropierea gării Brăneşti. Pilotul aceluia, al cărui semn personal era 24-53539, a fost accidentat mortal la contactul cu pământul. Era bine să fi fost ultimul, deoarece peste aproape două săptămâni, mai precis în seara zilei de 24 noiembrie, a avut loc o altă catastrofă aviatică la postul de radio-emisie de la Băneasa, care a făcut să vuiască întregul Bucureşti.

Cum s-a întâmplat? La ora 17^{10} un avion german He-111, ce se întorcea dintr-o misiune de sondaj meteo, a venit scurt la aterizare şi s-a lovit de unul dintre pilonii de susţinere ai antenei postului mai sus amintit. Pilonul a fost îndoit de la aproximativ 20 m înălţime, iar una dintre aripile avionului a rămas agăţată de el. Avionul a căzut la circa 200 m depărtare, unde a făcut explozie, luând foc. În traiectoria lui, avionul a rupt cablurile pentru alimentarea cu energie electrică, întrerupând astfel şi emisia. Cei cinci membrii ai echipajului au fost carbonizaţi în incendiul declanşat, iar oficialii au dat asigurări că în ziua următoare postul va funcţiona provizoriu, recurgându-se la pilonul secundar.

De reţinut că până la sfârşitul lunii noiembrie a anului 1940 Misiunea Aeronautică Germană avea la Bucureşti mai multe escadrile de aviaţie, aflate pe terenurile din jurul acestuia. Numărul lor însă a crescut. Astfel, la 30 noiembrie 1940 de pe aerodromul de la Arad au decolat pentru a ajunge la Bucureşti 18 avioane Me-109, 2 avioane He-111 şi un avion trimotor Ju-52. Situaţia efectivelor şi materialelor Misiunii Aeronautice Germane în România la 15 ianuarie 1941 era următoarea: 3 generali, 91 de ofiţeri, 37 funcţionari civili, 480 subofiţeri şi 1524 trupă. Iar numărul total al avioanelor era de 2 avioane Ju-52, 5 avioane Bf-108, 61 de avioane de vânătoare Bf-109 E, 1 Fw-58, 7 Fi-156, 1 W-34, 2 Go-144, 1 W14 şi 24 Hs-126, aflate în continuare numai pe terenurile de la Bucureşti. Pentru deservirea acestora Misiunea mai avea 85 autoturisme, 195 autocamioane, 55 autospeciale cu 66 remorci, 17 tractoare şi 34 motociclete cu ataş[8].

Ce au primit? Personalul misiunii a fost cazat în 77 de camere la hotelul „Ambasador“ şi în alte 50 de camere aflate în alte două hoteluri, iar pentru trupă s-au folosit barăci montate acolo unde au dorit. Cu toţii au primit 50 de lei alocaţie pentru hrană, combustibil pentru avioanele şi mijloacele auto sosite. Solda a fost echivalentă

[7] *Op. cit.* p. 62.
[8] AMR, fond 5476, dosar 38, p. 119.

cu cea primită de omologii lor din aeronautica română, deoarece germanii nu au făcut cunoscută valoarea celei pe care o primeau în ţara lor.

Cum toate acestea au fost suportate de statul român, sumele cheltuite într-o lună cu toţi aceştia în conformitate cu tabelul de mai jos s-au ridicat la următoarele valori:

„Tabel recapitulativ de cheltuieli cu misiunea germană.

Detalii	Cheltuieli	Explicaţiuni
Personal	7.263.000	Calculul pe o lună de zile în ipoteza a 50 lei alocaţie pe zi pentru întreg efectivul.
Cazare	1.407.000	Calculul pentru 30 zile la Hotel Ambasador, Stănescu şi Union.
Combustibil avioane	24.194.260	S-a calculat pentru 2 ore de zbor pe zi de avion (ulei şi benzină) costul total pe lună a 60 de ore.
Întreţinere avioane	60.000	Lunar
Combustibil auto	26.009.250	Calculat consumul de ulei şi benzină pe o lună pentru numărul total de autovehicule.
Cheltuieli de întreţinere, lunare, cancelarie, curăţenie.	3.000.000	Lunar
Cheltuieli diverse de materiale şi lucrări în curs de execuţie pentru instalare.	18.880.000	Calculul pe baza cererilor formulate până azi. Sunt de întrevăzut şi alte cheltuieli.

Nota 1. Pentru cheltuielile de instalare suma de 18.880.000 lei va fi sigur depăşită, cererile urmând să fie formulate pe măsura necesităţilor şi în raport cu trupele ce vor veni. Dacă fondul nu se cheltuieşte, sumele vor rămâne disponibile.

2. Misiunea germană a cerut prin Ministerul Economiei Naţionale ca Subsecretariatul de Stat al Aerului să le facă un depozit de 10.000 t benzină octană de aviaţie al cărei cost este de 270.000.000 lei"[9].

Ce au oferit? Cursuri la Centrul de Instrucţie al Aeronauticii pentru piloţii de vânătoare, observare şi recunoaştere, precum şi a celor de pândă şi alarmare. Totodată au instalat piese de artilerie a.a. germane la Bucureşti, Ploieşti, Băicoi şi Giurgiu, colaborând la instruirea artileriştilor noştri. De asemenea, au propus să facă o aplicaţie cu blindatele în faţa regelui şi a lui Antonescu. Dar cum nu aveau să ne lase acele maşini de luptă, se pare că aceasta nu a mai avut loc. Paralel cu toate acestea, au ţinut la Academia de Război un ciclu de 19 conferinţe, iar pentru aviaţie s-a organizat instruirea în comun a unor unităţi care aveau în dotare material volant german şi cursuri pentru observatori.

Cu ocazia acestora, au făcut cunoscută doctrina aviaţiei germane, care se deosebea de cea pe care o foloseam noi până atunci. Adică, în principiu aviaţia română se informa, transmitea, acoperea spaţiul şi lupta. Ori cea germană lupta, distrugea,

[9] *Ibidem*, p. 281.

informa, transporta şi aproviziona. În ce priveşte felul în care erau însuşite cunoştinţele militare, ei susţineau că trebuie urmărită specializarea până la automatizare şi intrarea în reflex a executării misiunilor concrete, restrânse şi directe ce reveneau fiecărui element al personalului navigant, care nu trebuia pregătit multilateral şi superficial, ci unilateral şi până la perfecţiune[10].

Înainte de cel de-al doilea război mondial, aeronautica română adoptase doctrina franceză de cooperare cu celelalte arme. Însă regulamentele elaborate pe baza aceleia erau depăşite, iar în privinţa celor petrecute pe frontul din Spania, specialiştii militari români încă nu ajunseseră la un punct de vedere concludent. La fel, experienţa obţinută în anii 1939-1940 nu avusesem timp s-o folosim. În acea situaţie ne-am văzut nevoiţi să ne bucurăm de primele unităţi aeriene abia sosite în România şi la 1 noiembrie 1940 să înceapă primele colaborări. Însă acestea ne-au pus la dispoziţie doar extrase din regulamentele lor şi experienţa unităţilor germane prezente. Astfel am fost sprijiniţi în instruirea, după modelul lor, a unui Grup de aviaţie de vânătoare dotat cu material german. Cu ajutorul instructorilor germani, s-a stabilit ca o parte dintre piloţii români să participe la un curs scurt comun de formare a piloţilor de vânătoare în timp de război.

În conformitate cu cele precizate în mai multe ordine secrete, prima serie a piloţilor români s-a prezentat la 5 noiembrie 1940, orele 10^{30}, în faţa postului de comandă al Grupului german, aflat pe aerodromul Pipera de lângă Bucureşti, unde au fost primiţi de maiorul Handrick. Li s-a explicat modul de lucru, precizându-se că instruirea primei serii se va termina la 18 decembrie 1940. după vizitarea avioanelor germane, s-a trecut la programul de instrucţie propriu zis, ce s-a început prin aclimatizarea cu aparatul, aterizări la punct fix, aterizări scurte şi pe terenuri necunoscute, etc. S-a continuat cu zonele de maniabilităţi şi zboruri acrobatice, antrenându-se apoi în zboruri ca perechi şi zboruri în formaţie strânsă de două avioane, exerciţii de atac la sol şi luptă aeriană, zboruri la joasă înălţime. După toate acestea , s-au executat zboruri în patrulă, în formaţie strânsă şi de luptă, în faimosul circ aerian(zbor în şir indian, după capul formaţiei). S-a insistat mult pe exerciţiile de atac ale unor obiective terestre, pe instrucţia tragerilor contra avioanelor izolate ori în formaţie. După acestea, au urmat zborurile în escadrilă şi cele de tactică aeriană, ca vânătoarea liberă, protecţia avioanelor de bombardament. Nu a fost omis nici atacul la sol în formaţii masive şi chiar misiunile solitare, etc.[11]

Începând pregătirile de luptă într-un ritm mult mai intens, necazurile nu au întârziat nici la Bucureşti. Astfel, în 6 noiembrie 1940, avionul Me-109 nr. 5 pilotat de adj. av. I. Marinescu, a fost adus la aterizare fără să scoată roţile. Însă nu a trecut prea mult şi pe aerodromul Pipera a avut loc un accident care putea să se termine destul de grav. Cpt. av. Virgil Trandafirescu, după primul zbor de aclimatizare, a venit la aterizare cu o priză scurtă, în limită de viteză şi înclinat. Chiar şi după ce a mărit turaţia motorului, avionul ce a avut nr. 3 a continuat să se încline până când a lovit pământul cu planul stâng. În urma izbirii, l-a ridicat până la circa 5 m pe o direcţie ce era perpendiculară pe cea iniţială. Reducând motorul pentru aterizare, avionul s-a înclinat pe dreapta luând contactul cu pământul placat şi numai cu jamba dreaptă, care a cedat,

[10] *Ibidem*, p. 351.
[11] AMR, fond 3393, dosar 30, p. 195.

rotindu-l cu aproape 150°. Au rămas întregi doar stabilizatorul şi cele două planuri care mai puteau fi reparabile[12].

La scurtă vreme de la acest eveniment nedorit, în 4 decembrie, ne-a fost dat să pierdem pe cpt. av. Dumitru (Pufi) Popescu, poate cel mai dotat dintre piloţii noştri militari. Era comandantul Escadrilei 57 Vânătoare şi în acea zi, aflat la bordul avionului Me-109 nr. 1 a luat parte la un zbor în patrulă, împreună cu adj. Şef Victor Stănescu, coechipierul său, alături de o celulă germană. Se înţeleseseră de jos să mai facă un viraj, în afară de primul executat după decolare, urmând ca apoi să se îndrepte spre Ploieşti. La un moment dat, cpt. av. Pufi Popescu, aflat în stânga cpt. Hörnich, a trecut în dreapta acestuia, dar cum toţi ceilalţi şi-au păstrat locurile, a intenţionat să revină la poziţia iniţială, lovind ampenajul avionului german. Ciocnirea a avut loc la circa 400 m înălţime şi probabil că elicea, deformată ori ruptă, a produs vibraţii puternice, încât s-au desprins conductele de benzină, deoarece la aproximativ 150-200 m înălţime s-a văzut foc la bordul avionului. Pufi Popescu, în acea situaţie a încercat să se salveze cu paraşuta, însă nu s-a putut desprinde de avion, deoarece aceasta s-a agăţat de cupola cabinei care nu a fost largată ori de pilonul antenei de radio, izbindu-se de pământ împreună cu avionul şi pierzându-şi viaţa într-un mod groaznic. Pilotul german lovit a reuşit să aterizeze bine[13].

Cu toate acestea, Dickfeld, în amintirile pomenite mai sus arată că în ciuda traversării unor perioade dificile, mulţi dintre piloţii români erau aviatori excelenţi, adevăraţi artişti.

Între timp s-au tipărit 150 de extrase din Regulamentul german de zbor şi s-au trimis 15 echipaje de bombardament la şcoală în Germania, mai precis pe terenul de la Aspern de lângă Viena, la „Blindflug Schule" nr. 4, în perioada 4-16 ianuarie 1941, unde au învăţat să zboare fără vedere în afara cabinei şi radioghidat. Şi, în sfârşit, în luna decembrie a anului 1940, s-a înfiinţat o secţie de legătură cu Misiunea germană, condusă de generalul Constantin Argeşanu care trebuia să se ocupe de cazarea, aprovizionarea, baracamentele şi programul de lucru al acesteia.

Comportarea germanilor, care erau conştienţi de statutul lor în România, nu a întârziat să dea probleme. Au cerut noi baracamente, iar la Popeşti Leordeni au preluat restaurantul aerodromului. De asemenea crescându-le numărul de avioane au mai cerut noi depozite, aşa cum a fost cel din Crângul lui Bot, iar la Giurgiu şi-au amplasat baracamentele printre bateriile a.a. La Braşov, unde din 24 octombrie primiseră toată cazarma Gr. 4 Apărare a.a. cu totul, noi păstrând doar depozitul de benzină, au refuzat să o ia în primire. Pentru aceasta nici nu au întreţinut-o corespunzător şi nici nu au înlocuit geamurile care se spărseseră din vina lor. Nu au făcut curăţenie, au permis să dispară din lenjerie, au solicitat multă benzină fără bon, au cerut femeie care să le facă curat în dormitoare, etc. Cât priveşte depozitele de benzină, pe cele mai multe le-au solicitat la Craiova, Caracal, Roşiori, Călăraşi etc., deoarece benzina a fost produsul pentru care au avut cea mai mare grijă.

Dar cum situaţia lor în România era totuşi una preferenţiată faţă de cea a aviaţiei române, aceasta l-a obligat pe generalul av. C. Celreanu, comandantul Forţelor

---

[12] AMR, fond 5476, dosar 654, p. 208.

[13] Idem.

Aeriene Militare să raporteze generalul av. Gh. Jienescu, ministrul SSA cu nr. 704/5 dec. 1940 următoarele:

„Cu toate îndrumările ce s-au dat şi continuă a se da trupei, nu este posibil a se ascunde diferenţa de tratament dintre trupele germane şi române. Astfel, în garnizoana Braşov, unde se află multe unităţi germane ai căror soldaţi circulă pe străzi în mare număr şi li se permite a frecventa toate restaurantele de lux şi localuri de noapte până la ore târzii, precum şi de a face cumpărături scumpe şi abundente.

Condiţiile civilizate de care se bucură soldaţii germani din punct de vedere al echipamentului (având ţinute speciale pentru corvoadă, instrucţie şi sport) al repausului raţional, al cazării confortabile şi igienice, la care se adaugă în special simpatia cu care sunt înconjuraţi de populaţia săsească din localitate, sunt factori care prin comparaţie influenţează într-o măsură apreciabilă starea de spirit a trupelor noastre.

Faţă de cele de mai sus vă rog dispuneţi“[14].

În rezoluţie, generalul Jienescu a apreciat că totuşi nu este bine să le atragem atenţia, contând pe faptul că situaţia era cunoscută de comandanţii lor care o vor limita la strictul necesar. Totodată, cerea să se urgenteze confecţionarea combinezoanelor de lucru pentru aeronautica noastră şi să se mărească alocaţia de hrană a trupelor.

Ori, în ciuda celor petrecute, trupele germane au continuat să vină în România încă trei ani şi mai bine. Şi ca o ironie a soartei, cât de curând aveam să le schimbăm cu cele sovietice, mai sărace în civilizaţie şi mult mai dure în comportare. Acestea din urmă, străjuind la instaurarea regimului comunist au stat pe banii poporului român o perioadă de aproape 15 ani, înfometându-l şi jefuindu-l cu bună ştiinţă.

[14] AMR, fond 5476, dosar 38, p. 213.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

HIDROAVIAŢIA ROMÂNĂ ÎN CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN EST (PARTEA II-a)

NICOLAE PETRESCU*

În aprilie 1942 Flotila de Hidroaviaţie era încadrată în Corpul Aero-Marină subordonat Marinei Militare. Schema de organizare, după unele modificări operate la sfârşitul celor şase luni de război, se prezenta astfel[1]:

1. Comanda Flotilei
   - comandant (pilot prim)
   - biroul 1 organizare, informare şi contrainformare
   - biroul 2 informaţii şi servicii

2. Escadrila 101 Hidro-patrulare - prima forţă combativă.
   - comandant (pilot prim)
   - 7 ofiţeri piloţi şi observatori
   - 10 adjutanţi piloţi primi şi secunzi
   - 11 maiştrii şi subofiţeri
   - 6 mecanici de bord
   - 3 ofiţeri şi 8 maiştri radiotelegrafişti
   - 1 adjutant major şef bombardament şi mitraliere de bord
   - 5 sergenţi mitraliori de bord
   - 2 mecanici de bord
   - 1 maistru armurier
   - 1 sergent major mecanic auto

3. Escadrila 102 Hidro-informaţii - a doua forţă combativă
   - comandant (pilot prim)
   - 15 ofiţeri piloţi şi observatori
   - 1 ofiţer şi 8 maiştri radiotelegrafişti
   - 4 mecanici de bord (1 subofiţer, 1 sergent şi 2 caporali)
   - 2 adjutanţi şefi bombardament şi mitraliere de bord
   - 6 mitraliori de bord (2 sergenţi, 2 caporali şi 2 soldaţi)
   - 1 medic (sublocotenent rezervist)

---

* Piteşti.

[1] Arhivele Militare Române. Fond Flotila Hidro. Dosar 187, f. 232-233.

- 1 mecanic auto (sergent major)
- 1 maistru armurier

4. Secţia foto
   - comandant ofiţer navigant
   - 3 tehnicieni (mecanic foto, subofiţer electrician şi un mecanic auto)

5. Baza Flotilei de Hidroaviaţie
   - personal navigant (10 ofiţeri şi un subofiţer mitralior de bord)
   - 1 ofiţer (administraţie)
   - 1 subofiţer (administraţie)
   - 1 ofiţer echipaje
   - 13 subofiţeri.

Pentru anul 1942 zona de responsabilitate a bombardamentului Aero-Marină şi itinerariile hidroavioanelor „K.A.N.T." şi „Savoia" au fost stabilite după cum rezultă din graficul următor[2]:

Cele două escadrile hidroaviaţie (101 şi 102) aveau baza la Mamaia cu hidroscala principală pe lacul Siutghiol (v. schema). Se mai dispunea şi de o hidroscală de lucru pe lacul Hadgi-Bey (Odessa) folosită ca ajutor pentru hidroavioanele ce s-ar fi aflat în pană în apropierea acestei zone.

Hidroaviaţia a îndeplinit în anul 1942, importante misiuni de luptă, printre cele mai importante fiind:

- căutarea şi vânătoarea de submarine până la Odessa;
- escorta antisubmarină;
- supravegheri şi recunoaşteri în zona litoralului românesc;
- căutarea de nave, mine şi pete de ulei;
- legături aeriene Constanţa-Odessa şi înapoi, Odessa-Cetatea Albă şi retur;
- raiduri legături de comandament Constanţa-Bucureşti şi Bucureşti-Constanţa
- transporturi de materiale, alimente şi personal la Şagani şi la hidroscala de rezervă de la Hadgi-Bey şi pentru hidroavionul Savoia 55 nr 1 rămas în pană pe lacul Sinoe.

Documentele de arhivă consemnează reuşita unei misiuni a locotenent-comandorului Borcescu Gheorghe, din 4 octombrie 1942:

Pentru deplasarea operativă, eventuală, a hidroavioanelor româneşti pe coasta de nord a Mării Negre erau necesare anumite informaţii cu caracter militar. Pentru aceasta ofiţerul a executat, la ordin, o recunoaştere din zbor pe itinerariul Constanţa-Sevastopol - Novorosisk, fiind îmbarcat pe unul dintre hidroavioanele germane de transport „B.W." care avea ca line aeriană Constanţa - Sevastopol - Novorosisk - Voroşilomsk şi înapoi. Informaţiile culese, importante din punct de vedere al acţiunilor de luptă, au fost analizate de către Statul Major al Marinei Militare Române stând la baza stabilirii misiunilor următoare ale hidroaviaţiei pe frontul maritim[3].

Ca evenimente mai deosebite în acest an a fost amerizarea forţată a unui hidroavion românesc, în ziua de 9 mai, în portul Constanţa. Acesta a capotat în dreptul

[2] Arhivele Militare Române. Fond F. N. M. Dosar 288, p. 173-174.
[3] Arhivele Militare Române. Fond Flotila de Hidroaviaţie, Dosar 182, p. 353.

danei numărul 5 rupându-se în două. Din fericire echipajul s-a salvat însă hidroavionul a trecut la capitolul pierderi.

În registrul istoric al Hidroaviaţiei din anul 1942 este consemnată activitatea de înalt profesionalism a ofiţerilor de marină observatori aerieni care au participat la misiunile Escadrilei 101 Hidro-patrulare şi a Escadrilei 102 Hidro-informaţii. Sunt citaţi căpitanii Bădescu Mircea, Giurgea Constantin, Gheorghiu Filimon, Botezatu Ştefan, Simionescu Gh., Râmniceanu Cristian, locotenenţii Ciobanu Teodor, Nicolaescu Dan, Nuţu Pavel, Petrescu Francisc, Panait Dumitru şi Grigoriu Mihai.

Pe parcursul anului 1942 au avut loc diferite fluctuaţii în ce priveşte efectivele de cadre şi trupă, numărul hidroavioanelor din dotare, şi al mitralierelor de la bordul acestora. În ultimul trimestru al anului existau ca operative 5 hidroavioane K.A.N.T.-Z. 501 (purtau numerele 1, 4, 8, 9, 10) şi 18 mitraliere. Se mai aflau în dotarea Flotilei de Hidroaviaţie 2 avioane Fleet (pentru şcoală) 6 hidroavioane Savoia (55, 56, 62 bis), 4 hidroavioane K.A.N.T. 501, 10 hidroavioane Heinkel, 6 şalupe (pentru transport sanitare, manevră, remorcă şi de salvare la mare), 3 puiuri[*] şi 2 bărci de metal pentru transport materiale, un feribot şi 32 de aparate foto „Nistri", 30 şi 21[4].

În anul 1943 activitatea operativă a Hidroaviaţiei începe cu luna martie. Din cauza lacului Siutghiol îngheţat în lunile ianuarie şi februarie nu s-a executat nici o misiune de război.

Prin Ordinul General de Operaţiuni nr. 2/1943, al Diviziei de Mare pentru Escadrilele 101, 102 Hidro se stabilesc următoarele misiuni:

1. Escadrila 102 Hidro-informaţii:

a) La ordinul comandamentului Aero-Marină, lucrând cu Escadrila 101 Hidro-patrulare de la baza Siutghiol şi cu o secţie de hidroavioane de la hidroscala Hadgi-Bey (Odessa) va acţiona în largul coastei Mangalia - Oceacov. Pentru a economisi timp de zbor şi pentru a se asigura escortele până la căderea serii, Escadrila va studia şi pune în lucru cât mai repede hidroscale auxiliare în regiunea Sulina - Sf. Gheorghe şi lacul Burnas (satul Tuzla, Odessa);

b) La ordinul comandamentului Aero-Marină va interveni la alarmă, pentru căutarea submarinelor sau a unor obiecte suspecte, raportând ulterior cine a declanşat misiunea şi rezultatele obţinute;

c) Va ataca cu bombe, numai la ordinul comandamentului Aero-Marină, contra navelor de suprafaţă;

d) Va ţine permanent contactul cu Comandamentul Aero-Marină şi va informa continuu despre navele de suprafaţă, care se identifică sau chiar răspund semnalului de identificare, raportând prin radio.

2. Escadrila 101 Hidro-patrulare avea aceleaşi misiuni ca şi Escadrila 102, lucrând însă numai de la hidroscala Siutghiol. Prin acest ordin Bazei Flotilei de Hidroaviaţie îi revenea ca misiune să asigure paza terestră a unităţilor Comandamentului Aero-Marină.

În conformitate cu cerinţele războiului pe mare Escadrila 101 Hidro-patrulare şi Escadrila 102 Hidro-informaţii au îndeplinit, în anul 1943, numeroase misiuni de război folosind hidroscala permanentă de la Mamaia şi hidroscala Hadgi-Bey (Odessa).

---

[*] Ambarcaţiune de dimensiuni mici propulsată cu rame.

[4] Arhivele Militare Române. Fond Flotila de Hidroaviaţie, Dosar 193, p. 20-22.

Principalele activităţi operative ale hidroavioanelor de pe hidroscala Hadgi-Bey au constat în:

- asigurarea protecţiei aeriene şi antisubmarine a convoaielor vaselor de transport pe rutele Chilia - Constanţa, Insula Sahalin - Sulina, Oceacov - Odessa, Sulina - Insula Şerpilor, Odessa - Sulina, Odessa - Oceacov, Bugaz - Odessa, Crimeea - Odessa, Cap Tandra - Odessa.

- recunoaşteri de coastă Odessa - Cap Tandra, Sulina - Odessa etc.

Pe timpul misiunilor de protecţie aeriană a convoaielor au avut loc numeroase angajamente de luptă. Piloţii şi mitraliorii de la bordul hidroavioanelor au condus aparatele cu măiestrie şi dăruire, au folosit eficient armamentul din dotare reuşind să avarieze şi să disperseze avioanele inamice. În ziua de 22 noiembrie 1943, hidroavionul He. 114 nr. 2 de la hidroscala Hadgi-Bey a fost atacat de trei avioane sovietice în timp ce asigura protecţia unui convoi de nave transportoare. Lupta desfăşurată într-un net raport de inferioritate a fost violentă. Cu 40 de găuri în flotoare, cu aparatura de pilotaj distrusă şi pilotul uşor rănit hidroavionul a continuat angajamentul cu avioanele inamice reuşind să le disperseze. Peste o săptămână acelaşi hidroavion decolând de la hidroscala Hadgi-Bey a intrat în pierdere de viteză deasupra apei şi capotând s-a scufundat. Echipajul nu a suferit pierderi reuşind să se salveze. Avarii a suferit şi hidroavionul He. 114 nr. 42 prin spargerea la amerizare a flotorului din dreapta. Amerizări forţate s-au produs şi pe Limanul Nistrului. Multe dintre misiunile de protecţie s-au desfăşurat în condiţii meteo nefavorabile. Nu de puţine ori lacul Hadgi-Bey a fost montat de vânturi puternice care au pus probleme deosebite folosirii hidroavioanelor. De exemplu, în ziua de 2 septembrie 1943 vântul puternic şi valurile mari au smuls hidroavioanele de la geamandură fiind în pericol de scufundare. Numai prin intervenţia curajoasă a echipajelor s-a reuşit, cu multă muncă şi mare greutate, ca aparatele să fie aduse la mal unde au fost bine asigurate. Eforturile militarilor au fost mai mari şi pentru faptul că şalupa cu motor nu a funcţionat iar puiul nu a putut fi folosit din cauza furtunii. Numeroase misiuni au îndeplinit în anul 1943 şi hidroavioanele cu baza la Mamaia (Constanţa). Secţia operativă de aici, având în dotare 2 hidroavioane He. 114 şi 3 hidroavioane K.A.N.T. în stare de luptă a executat recunoaşteri asupra litoralului maritim în zonele Constanţa, Tuzla, Mangalia, Sf. Gheorghe, Sulina, Insula Şerpilor, Odessa. Centrul de greutate al activităţii Secţiei Operative de la Mamaia l-a constituit escorta antisubmarină şi aeriană a convoaielor de nave transportoare pe rutele Constanţa - Sevastopol, Sevastopol - Constanţa, Constanţa - Sulina, Sulina - Constanţa; Sevastopol - Sulina, Bosfor - Constanţa, Sf. Gheorghe - Sevastopol, Bugaz - Odessa, Odessa - Sevastopol.

Un eveniment mai deosebit s-a consumat în ziua de 7 octombrie 1943 în timpul misiunii de escortă contra submarinelor şi a aviaţiei inamice a convoiului format din vasul „Prodromos" şi 5 R - B pe ruta Sf. Gheorghe - Sevastopol. La orele 21^{23}, 3 avioane torpiloare sovietice au atacat formaţia de nave lansând 3 torpile asupra vasului „Prodromos" 2 prin pupa şi una prin prova fără a lovi însă ţinta. Hidroavionul He 114 nr 7 din escortă s-a angajat în luptă cu toate armele de la bord reuşind să îndepărteze avioanele atacatoare şi să asigure continuarea marşului de către convoi.

Un document din arhivele militare Piteşti înregistrează pentru hidroavioanele operative de la Mamaia 9 misiuni de escortă în luna noiembrie 1943 pe rutele Constanţa - Sevastopol şi Sevastopol - Constanţa. Au fost asigurate convoaiele formate

din distrugătoare, R-B, U.J. M.F.P.[5], vânătoare de submarine puitoare de mine şi vase de transport printre care s-au aflat „România", „Ardeal", „Santa F", tancul „Bacus". La 17 decembrie 1943 au sosit din Germania 13 hidroavioane He. 114 A, ambarcate în 37 de vagoane.

În luna noiembrie 1943 Escadrila 101 Hidro-patrulare se transformă în Escadrila 101 Hidro-informare având ca material volant 3 hidroavioane K.A.N.T.-Z: 2 hidroavioane He 114 şi 2 avioane Fleet. Mai târziu se mai primesc de la Escadrila Hidro-Patrulare încă 5 hidroavioane He 114. Un angajament aerian de luptă se desfăşoară în ziua de 14 decembrie 1943. Convoiul de transport format din 2 distrugătoare, purtătorul de mine „Amiral Murgescu" 3 R-B, 1 vânător de submarine (V. S.) şi vasul „Cassa", a fost atacat pe ruta Constanţa - Sevastopol, la orele 15, 20 de avioane torpiloare sovietice. De remarcat că una dintre torpilele lansate a fost bombardată şi explodată de un hidroavion He 114 comandat de căpitanul aviator Rădulescu, având ca observator un tânăr locotenent.

Printre ofiţerii de marină observatori aerieni, care au luat parte la realizarea misiunilor operative ale hidroaviaţiei în anul 1943 s-au distins prin însuşirile lor deosebite aspiranţii: Vlădescu Emil, Bâru Eugen, Gheorghiu Adrian şi Stepancovski Chiril.

Flotila de Hidroaviaţie a fost dotată în anul 1944 cu hidroavioanele He 114 A sosite din Germnania şi montate în ţară, aparate moderne, serie nouă, bine înzestrate cu arme de bord şi de performanţă superioară[6]. Hidroavionul He 114 A era foarte manevrier, în măsură să execute zboruri în picaj până la 50° situaţie din care putea lansa bombele din dotare. Acesta s-a dovedit un bun vânător contra avioanelor şi hidroavioanelor marinei sovietice din Marea Neagră[7].

Misiunile operative au gravitat în special în jurul acţiunilor de escortă antisubmarină a convoaielor care devin numeroase şi presante ca urmare a succeselor forţelor sovietice atât pe teatrul maritim cât şi la uscat şi a evacuărilor masive din Peninsula Crimeea şi din Odessa. Principalele rute de navigaţie ale convoaielor asigurate şi cu hidroavioane au fost: Odessa - Constanţa şi invers, Sevastopol - Odessa, Sevastopol - Sulina, Sulina - Constanţa, Constanţa - Varna şi invers, Odessa - Sulina, Constanţa - Bosfor. S-au executat zboruri de la hidroscala Hadgi-Bey, pentru dislocarea Escadrilei 102 la Cetatea Albă, organizarea de noi hidroscale de lucru, inspectarea unităţilor de pe fronturile de luptă, căutarea navelor dispersate de furtună.

În luna aprilie 1944 Escadrila 101 a realizat 51 de misiuni la care au participat 59 de hidroavioane[8].

Flotila de Hidroaviaţie s-a remarcat pe timpul operaţiunilor de luptă şi datorită Comandantului Hidroaviaţiei comandor Georgescu Constantin (iulie 1940 - noiembrie 1943), pilot de înaltă clasă, care a dovedit pricepere şi abnegaţie în conducerea

---

[5] R. B. = vedete dragore, U.J. = vânătoare de submarine, M.F.P. = pontoane de transport armate

[6] Principalele caracteristici ale hidroavionului He 114 A: biloc, monomotor, sequi plan, pe flotoare, 240 km / h viteză practică, armament 2 tunuri de 20 mm calibru,1 mitralieră fixă în planuri, în capotă, 1 mitralieră mobilă pentru observator, 2 bombe a câte 50 kg greutate cu focos electric, reglabil instantaneu antisubmarin, economie de zbor 3 ore.

[7] Arhivele Militare Române. Fond Subsecretariatul de Stat al Marinei (S.S.M.) Statmajor, Hidroaviaţie, Dosar 3051, p. 3.

[8] Arhivele Militare Române, Registrul Istoric al Escadrilelor 101, aprilie 1944.

hidroaviației. Cu un număr redus de aparate, față de cerințele războiului, acesta a reușit să îndeplinească exemplar misiunile ce au revenit hidroaviației. Din noiembrie 1943 și până în decembrie 1944 la comanda Flotilei de Hidroaviație s-a aflat căpitanul comandor Borcescu Gheorghe. Hidroaviația a beneficiat și de un corp de piloți excepționali, în afară de ofițerii de marină cu îndelungată practică în domeniul observării maritime și fluviale. Documentele de arhivă, referitoare la activitatea hidroaviației, cuprind numeroase însemnări care evidențiază curajul și priceperea de care au dat dovadă piloții căpitan Chiriac Mircea, căpitan Teodorescu Dumitru, locotenent Chiriță Dumitru, aspirantul Panait Dumitru și adjutanții șefi Diaconescu Aurel, Iliescu Dumitru, Petrescu Dumitru, Sandu Ion, Ioniță Petre etc. care prin acțiunile lor, lovind în plin numeroase nave inamice pe Dunăre și pe mare le-a scufundat sau avariat obligându-le să părăsească lupta, au scos din funcțiune prin bombardare, baterii inamice de pe litoralul maritim și fluvial. Dovedind sânge rece aceștia au sfidat puternicele atacuri ale aviației, hidroaviației și navelor sovietice. S-au angajat în luptă aeriană cu un inamic superior, de multe ori într-un raport de forță de doi la unul, reușind să doboare s-au să avarieze mai multe avioane și hidroavioane inamice.

Este relevant succesul obținut de către adjutantul șef Iliescu Dumitru care în ziua de 19 august 1941, printr-o manevră reușită a dat prilej echipajului să doboare un hidroavion inamic din cele două cu care s-a angajat în luptă.

De asemenea adjutantul șef Sandu Ioan a reușit sub un foc violent al inamicului să atace cu mitraliera de la bord mai multe barcaze cu trupe sovietice în rada portului Odessa. La 27 octombrie 1941 a fost accidentat și rănit grav.

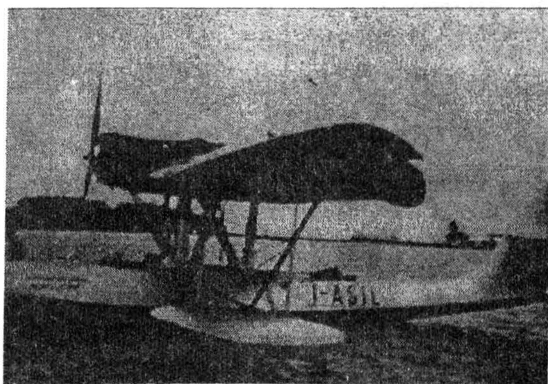
Adjutantul șef Ioniță Petre, un foarte bun pilot pentru hidroavioane, a executat numeroase misiuni sub focul inamicului. În ziua de 28 iulie 1941 prin manevre precise a ajutat echipajul să atace cu bombe și să scufunde o navă inamică de suprafață.

În timpul confruntărilor aeriene unele hidroavioane au amerizat forțat pe mare sau pe lacuri. În arhivele Flotilei de Hidroaviație este consemnat cazul aparatului He 114 nr 4 din Hidroscala de la Vâlcov care în ziua de 23 aprilie 1944 a căzut și s-a avariat lovindu-se de prova monitorului „Bucovina". În acest nefericit accident pilotul și-a pierdut viața iar observatorul a fost grav rănit.

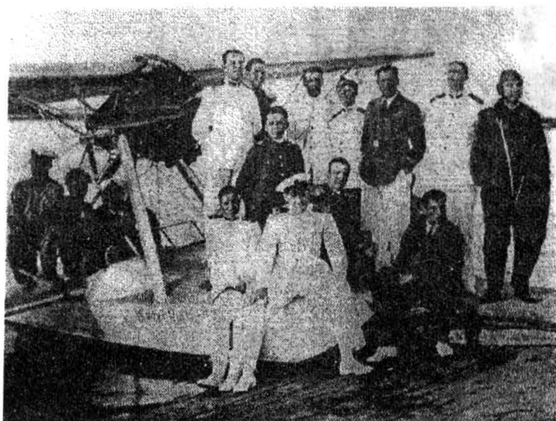
Adjutantul D. Panait a avariat cu două bombe o canonieră rusească la gurile Dunării și prin focul mitralierelor a obligat două barcaze inamice să se întoarcă din drum echipajele refugiindu-se în deltă. Pentru faptele lor de bravură mulți ofițeri, adjutanți și grade inferioare din Flotila de Hidroaviație au fost distinși cu înalte ordine și medalii românești și germane.

După evenimentele de la 23 august 1944 toate mijloacele auto ale Comandamentului Aero-Marină și ale Flotilei de Hidroaviație, carburanții și banii au fost ridicate fără forme legale de către comandanții trupelor sovietice intrate în Dobrogea. Hidroavioanele au rămas la baza hidroscalei cu dispoziția fermă că zborul lor este interzis. Flotila de Hidroaviație mai dispunea de două escadrile (C 101 și 102), fiecare având câte 11 hidroavioane care se numeau Heinkel 114 făcând parte din Comandamentul Aero-Marină cu punctul de comandă la Mamaia Palazu[9].

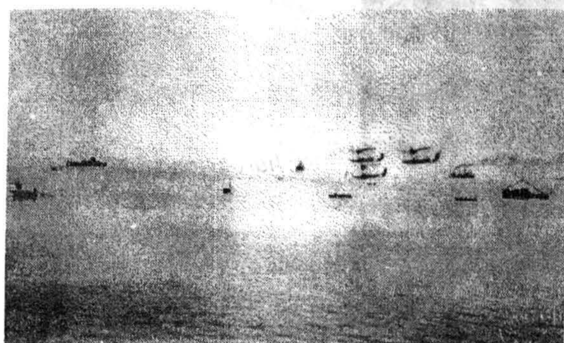
[9] Arhivele Militare Române, Fond (S.S.M.) Statmajor, Hidroaviație, Dosar 3051, p. 3.

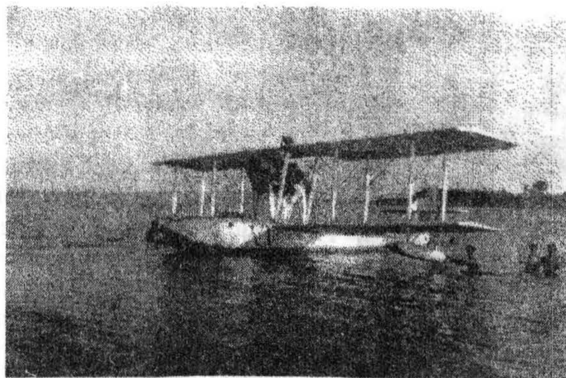
Hidroavion K. A. N. T. 501

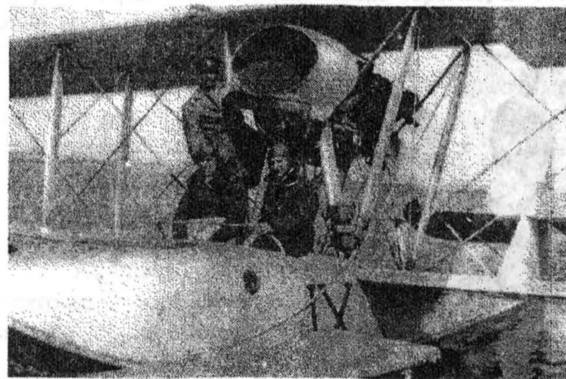
Hidroavion de şcoală „Savoia Marchetti 56"

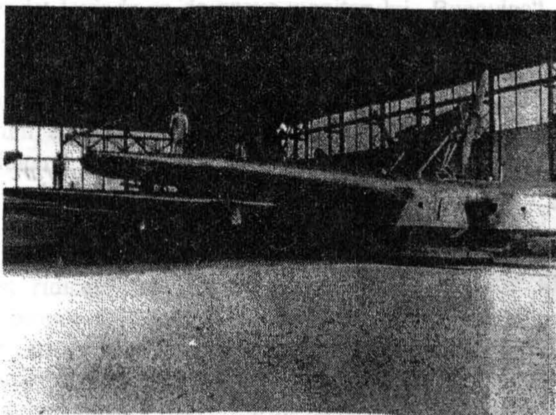
Hidroavioane în cooperare cu nave militare

Hidroavion „Savoia Marchetti 59" la apă

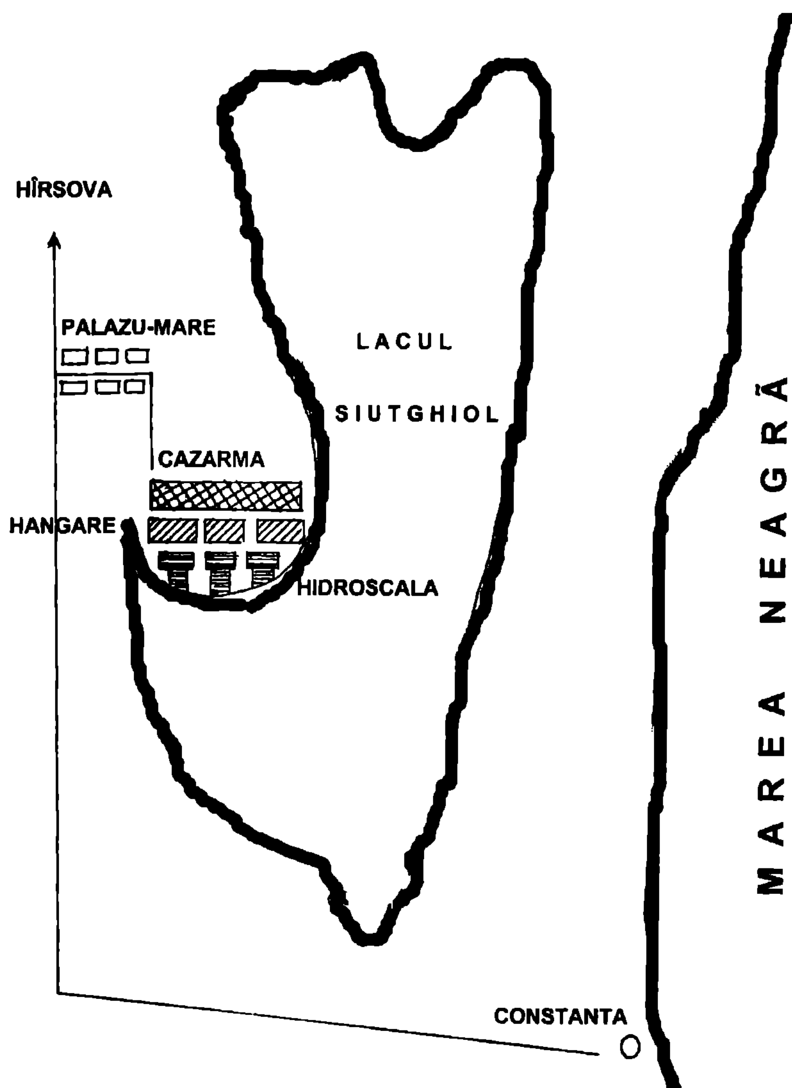

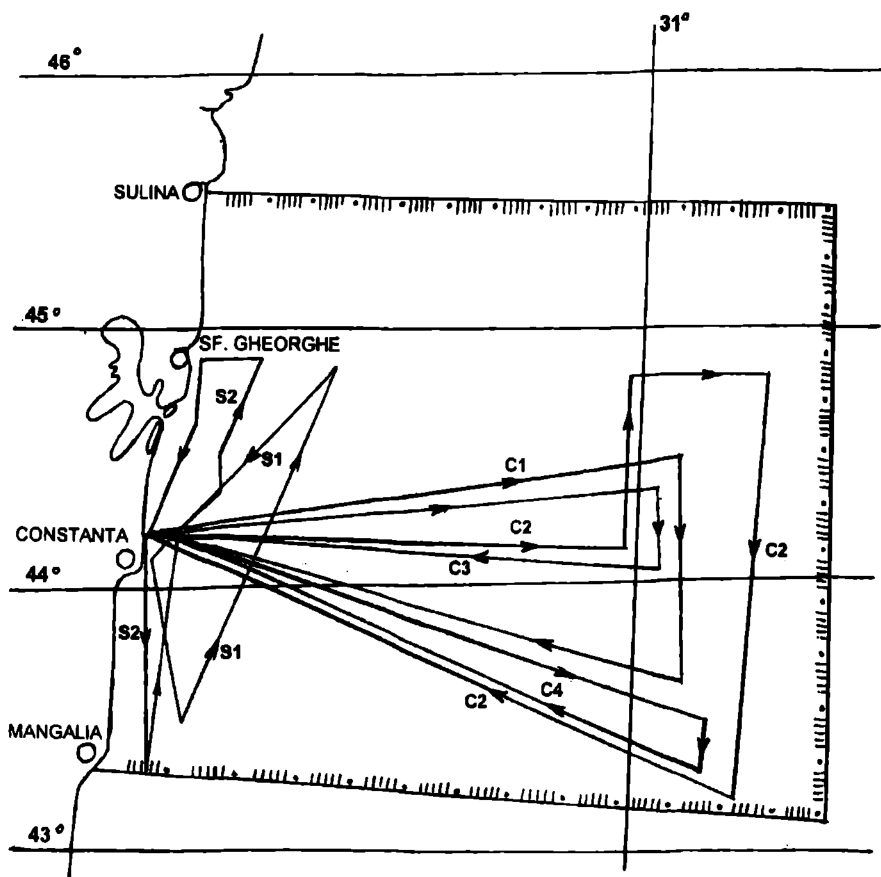
Hidroavion „Savoia Marchetti 59"

Hidroavion „Savoia 55" în hangar

Dispunerea Hidroscalei Flotilei de Hidroaviaţie
PALAZU MARE - MAMAIA 1941-1944

Zona de responsabilitate a Comandamentului Aero-Marină
şi itinerariile hidroavioanelor „C. A. N. T."

Legenda
C1 Mamaia = φ 44°5', λ 31°37', φ 43°20', λ 31°37', φ 41°15' Mamaia
C2 Mamaia = φ 44°5', λ 31°22', φ 44°45', λ 31°52', φ 44°15' Mamaia
C3 Mamaia = φ 44°33', λ 31°37', φ 44°10', λ 31°37', φ 44°15' Mamaia
C4 Mamaia = φ 43°50', λ 31°37', φ 43°30', λ 31°37', φ 44°15' Mamaia
S2 Mamaia = pe litoral între Mamaia, Mangalia, Sf. Gheorghe, Mamaia
S1 Mamaia = φ 43°40', λ 29°00', φ 44°00', λ 29°30', φ 45°00'
= Zona Comandamentului Aero-Marină.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

PROBLEME DE ORDINE PUBLICĂ ÎN ARGEŞ ŞI MUSCEL (1940 – 1942)

MIHAELA ORJANU*
ALIN SPÂNU**

Regiunile Argeşului şi Muscelului au o conotaţie aparte în istoria României. Aici se află emblemele apariţiei statului muntean –capitala de la Curtea de Argeş, biserica domnească din acelaşi oraş – dar şi leagănul unor personalităţi care şi-au lăsat urme vizibile în politica ţării. De aici au pornit făuritorii istoriei moderne a României, Brătienii, şi tot de aici au pornit mai târziu, printre alţii, I. Mihalache, A. Călinescu, mareşalul Antonescu şi prof. Mihai Antonescu. Din punct de vedere al ordinii publice cele două judeţe nu s-au confruntat niciodată cu probleme deosebite. Nu se aflau pe graniţă, nu aveau mulţi minoritari şi nici nu se puteau plânge că nu dispun de resurse, de la bogăţii naturale la dezvoltarea unor ramuri economice.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, la 1.09.1939, prin atacarea Poloniei de către Germania, a avut repercusiuni atât asupra României, cât şi asupra judeţelor Argeş şi Muscel. În primul caz este vorba de tranzitarea teritoriului românesc de către tezaurul naţional polonez pentru a fi evacuat prin Constanţa în Marea Britanie, precum şi despre primirea unui mare număr de refugiaţi polonezi, în timp ce al doilea se referă la primirea ca oaspete şi cazarea la castelul din Dragoslavele-Muscel a şefului statului polonez, mareşalul E. Smigly-Ridz. Pentru paza obiectivului a fost detaşat un detaşament de jandarmi şi au fost instituite 3 posturi de santinelă. După o scurtă perioadă de la sosirea mareşalului Smigly-Ridz, Comandamentul Corpului de Jandarmi (C.C.J.) a dorit să pună la conducerea detaşamentului un ofiţer eficient şi competent care să cunoască şi două limbi străine. În cele din urmă, după mai multe selecţii, a fost ales slt. (r) H. Georgescu care cunoştea limbile germană şi franceză. Supravegherea efectuată asupra musafirilor, alături de mareşal aflându-se o suită compusă din 2 militari (col. S. Wenda şi mr. J. Krezekoski) şi 2 civili (F. Wiazowski - valet personal şi H. Kutnik - şofer), era riguroasă, orice dorinţă a polonezilor fiind supusă aprobării conducerii Corpului de Jandarmi. La 15.07.1940 Regimentul 2 Jandarmi „Bucegi» comunică la C.C.J. dorinţa mareşalului „ca să-l viziteze în fiecare zi câte o oră D-na Georgescu din comuna Dragoslavele, pentru a-i preda lecţii de limbă franceză»[1], iar

* Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.
** Bucureşti.

[1] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), fond IGJ, dosar 22/1940, f. 8.

peste două săptămâni, la 29.07.1940, răspunsul vine, pozitiv, dar cu specificarea de „a se lua măsuri pentru supravegherea d-nei Georgescu, care va fi sfătuită să nu se preteze la nici un joc al Domnului Mareşal»[2]. Trebuie remarcat că d-na Georgescu era, după cum afirma un raport local, „o persoană onorabilă în etate de 50 ani»[3]. Chiar şi o dorinţă aparent banală, aceea de a picta, este raportată ierarhic, iar rezoluţia C.C.J. prevedea că mareşalul „poate picta oricât, în curtea castelului»[4].

Odată cu venirea generalului Antonescu la putere (4.09.1940), Corpul de Jandarmi se transformă în Inspectoratul General al Jandarmeriei (I.G.J.), Regimentul 2 Jandarmi „Bucegi» devine Inspectoratul de Jandarmi Bucureşti, măsurile de pază şi protecţie de la Dragoslavele se întăresc, însă, de regulă formula privind pe cei din castel era standard: „La Dragoslavele linişte. Ofiţerii poloni nu au făcut plimbări şi nici vizite nu au primit»[5]. Se pare că polonezii nu se simţeau prea bine în România şi, fie de teama că ar putea să cadă în mâinile germanilor, fie nemulţumiţi de regimul ce li se aplica, au hotărât să evadeze. În ziua de 18.12.1940, la ora 18:00, Inspectoratul de Jandarmi Bucureşti anunţă la I.G.J. că „la orele 17 Comandantul Lagărului Dragoslavele raportează că Mareşalul Smigly şi Colonelul Wenda au dispărut din lagăr azi-dimineaţă, fără a le da de urmă până în prezent»[6]. Câteva ore mai târziu o telegramă urgentă din Dragoslavele confirmă că „cei 2 ofiţeri poloni dispăruţi n-au fost prinşi până în prezent»[7], ceea ce a atras furia generalului Antonescu. Imediat, generalul Topor, adjunctul comandantului Jandarmeriei, este trimis la faţa locului pentru a ancheta evadarea celor 3 polonezi, între timp se descoperise şi lipsa şoferului Kutnik, şi a identifica vinovaţii. Ancheta, efectuată pe 22.12.1940, a scos la iveală că mareşalul a fugit în seara zilei de duminică 15.12.1940, iar colonelul Wenda şi şoferul Kutnik au evadat luni noapte, 16.12.1940, „între orele 21-24 în timpul schimbului frt. Diaconu Nicolae care obişnuit lipsea din post în acest timp»[8]. Fruntaşul Diaconu nu-şi executa serviciul deoarece devenise ordonanţa slt. Georgescu, comandantul detaşamentului, care a dispus scoaterea lui din serviciul de santinelă şi a lăsat astfel un post de pază descoperit. Concluzia generalului Topor, în urma anchetei întreprinse, l-a acuzat direct pe slt. Georgescu deoarece „se face vinovat de călcare de consemn, căci din ordinul său s-a desfiinţat postul de santinelă Nr.3»[9], adică tocmai pe acolo pe unde au evadat cei 3 polonezi. La începutul lunii februarie 1941 Tribunalul Militar al Corpului 1 Armată l-a condamnat pe slt. (r) Georgescu prin sentinţa penală nr. 160 la 5 ani închisoare corecţională, destituire şi 1000 de lei cheltuieli de judecată „ca singurul vinovat de evadarea fostului Mareşal Smigly Ridz şi a colonelului Wenda, întâmplat în zilele de 15 şi 16 Decembrie 1940»[10]. Tot atunci generalul C. Z. Vasiliu, comandantul Jandarmeriei, comunica generalului Antonescu pedepsele pe care le-a dispus contra superiorilor

[2] *Ibidem*, f. 11.
[3] *Ibidem*, f. 8.
[4] *Ibidem*, f. 9.
[5] *Ibidem*, f. 98.
[6] ANIC, fond IGJ, dosar 23/1940, f. 16.
[7] ANIC, fond IGJ, dosar 22/1940, f. 117.
[8] ANIC, fond IGJ, dosar 23/1949, f. 10.
[9] *Ibidem*, f. 11.
[10] *Ibidem*, f. 313-314.

sublocotenentului (r) Georgescu. Astfel, mr. V. Dinescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Muscel, a fost mutat disciplinar la Centrul de Instrucţie Jandarmi din Timişoara, col. N. Pavlid, şeful Inspectoratului de Jandarmi Bucureşti, a primit 10 zile de arest, iar col. M. Iliescu, fost şef al Inspectoratului Bucureşti şi cel care l-a numit pe slt. Georgescu comandant la Dragoslavele, a fost pedepsit cu 20 de zile de arest.

Coabitarea dintre Jandarmerie şi Mişcarea Legionară, în timpul cât aceasta din urmă s-a aflat la conducerea ţării (14.09.1940 – 21.01.1941), nu a fost una lină şi lipsită de probleme. Legionarii, mai ales cei intraţi în mişcare cu speranţa unor câştiguri materiale deosebite, provocau conflicte şi comiteau abuzuri ce trebuiau aplanate de jandarmi. În ultima zi a rebeliunii, 24.01.1941, Preşedenţia Consiliului de Miniştri a transmis nota nr. 440/M către Marele Stat Major prin care a ordonat „să fie urgent arestaţi foştii prefecţi legionari din Judeţele: Argeş, Muscel şi Iaşi»[11], probabil zonele cu organizaţiile legionare cele mai puternice şi membrii numeroşi. Într-o dare de seamă ulterioară, privind activitatea Jandarmeriei, se evidenţia contribuţia la lupta antilegionară specificându-se: „Rebeliunea din 21-23 Ianuarie 1941 a demonstrat că Siguranţa Internă se bazează în mare parte pe aportul Jandarmeriei şi a făcut dovada dezorganizării aparatului poliţienesc la care s-a ajuns în urma reformelor puse în aplicare de regimul legionar»[12].

După rebeliunea legionară (21-24.01.1941), I.G.J. a emis ordinul nr. 42980/941 prin care cerea „înaintarea situaţiei numerice de indivizii vinovaţi de furturi, abuzuri, samavolnicii şi omoruri», începând cu 6.09.1940 şi „rămaşi necercetaţi de justiţie»[13]. Legiunea Argeş a comunicat că nu a avut cazuri ceea ce a determinat un sever reproş din partea col. N. Bucur, şeful Inspectoratului Bucureşti, care menţiona: „Am atras atenţiunea Comandantului Legiunii că este exclus să nu fi avut cazuri»[14], precizând totodată că a intervenit la Parchetul Argeş pentru a i se comunica abuzurile reclamate. În schimb, Legiunea Muscel a raportat că în perioada menţionată au avut loc 6 abuzuri (câte unul la Mihăieşti, Schitu Goleşti, Pietroşani, Coşeşti, Godeni şi Mărăcineni) şi 5 samavolnicii (în Domneşti, Corbi, Ciumeşti, Coşeşti şi Jugur), totalizând un număr de 11 infracţiuni. Legiunea Argeş va reveni după noi cercetări şi va descoperi, pentru perioada 6.09.1940-1.03.1941, un total de 13 abateri, împărţite în 5 abuzuri şi 8 samavolnicii.

Tot despre abuzurile şi ilegalităţile comise de legionari se va interesa Preşedenţia Consiliului de Miniştri, care a cerut nu situaţii, ci exemple concrete. Legiunea Muscel a raportat, sub semnătura comandantului, mr. O. Ursuleanu, despre 10 cazuri în care cetăţenii au avut de suferit de pe urma legionarilor. În comuna Schitu Goleşti Ad. Pop a fost legat de un stâlp şi bătut de I. Brănescu, primarul localităţi, pe 12.01.1941, iar P. Toader din Bădeşti a fost ameninţat cu moartea „pe motiv că ar fi contra intereselor legionare»[15] de către N. Năstase din Cândeşti, fost pretor, în noiembrie 1940. D. Antonescu, agent de percepţie, din com. Ciumeşti, a fost victima a două atacuri: primul, în decembrie 1940, când studentul C. Demetriade „sub teroarea

[11] ANIC, fond PCM, dosar 71/1941, f. 5.
[12] ANIC, fond PCM, dosar 77/1940, f. 12.
[13] ANIC, fond IGJ, dosar 74/1940, f. 83.
[14] *Ibidem*, f. 83.
[15] ANIC, fond PCM, dosar 250/1940, f. 19.

revolverului l-a forțat să-şi dea demisia»[16], iar al doilea, pe 7.01.1941, când Gh. Andrițoiu din Godeni, şeful poliției legionare din Câmpulung, l-a arestat 5 ore pentru a-şi da din nou demisia după care l-a eliberat. Tot Gh. Andrițoiu, alături de C. Durdun din Mățău, secretarul poliției legionare din Câmpulung şi avocatul P. Protopopescu din Coşeşti i-au sechestrat câteva ore pentru a-şi da demisia, în ziua de 6.01.1941, pe O. Mestecăneanu şi pe notarul I. N. Popescu din Coşeşti. În 12.12.1940 învățătorul I. Chirițescu din Mărăcineni s-a dus la D. Ivaşcu din aceeaşi localitate pe care „terorizându-l în mod forțat i-a luat 5 000 lei sub pretext că avea să-i dea o datorie veche»[17]. Acest nărav, de a lua bani, îl mai practicase I. Chirițescu şi în decembrie 1940 când a deposedat „prin teroare»[18] pe P. Miloş, A. Vîlcu şi Gr. Savu de 3 500 lei, 1500 lei, respectiv 1 400 lei. Ap. Arsenie din comuna Jugur i-a reclamat pe consăteni săi I. Manole şi Gh. Cercel, de profesie agricultori, că în luna decembrie 1940 „l-au legat cu mâinile la spate ținându-l 3 ore la stâlp»[19]. Ultimul caz prezentat de Legiunea Muscel s-a petrecut tot în decembrie 1940, în comuna Poenari, atunci când agricultorul N. Antonie „a legat-o cu mâinile la spate de un stâlp, bănuind-o de furt»[20] pe femeia Maria Pârâescu.

La câteva zile după înăbuşirea rebeliunii legionare I.G.J. a emis ordinul nr. 41221/29.01.1941 privind înființarea de posturi fixe de control „pentru controlul persoanelor urmărite şi a vehiculelor, cum şi a armamentului deținut clandestin»[21] cerând totodată o evidență cu instalarea noilor posturi şi tăria lor. În județul Argeş au fost instalate asemenea posturi la Braduri, Cerbureni, Rociu, Costeşti, Jiblea, Căineni, Gorunu şi Olanu, în timp ce Legiunea Muscel a dispus înființarea a doar două posturi, la Mărăcineni şi Dragoslavele, fiecare dintre acestea având un efectiv de 4 jandarmi.

Direcția Poliției de Siguranță din cadrul Direcției Generale a Poliției a raportat la 9.04.1941 Preşedenției Consiliului de Miniştri abuzurile legionare descoperite „pentru comunele urbane şi municipiile din țară»[22]. Singurul caz prezentat de D.P.S. în cele două județe a avut loc la 21.11.1940 în Câmpulung, victimă fiind I. Lucescu, iar agresorii B. Stănescu, licențiat, M. Lețu, student, I. Preoțescu, şofer şi C. Calotă, tâmplar, fiind acuzați de „sechestrare şi amenințare cu împuşcarea»[23].

Activitatea informativă pe teritoriul rural era eficientă şi se dovedea un barometru corect al stării de spirit a populației. În a doua jumătate a lunii februarie 1941 I.G.J. cunoştea, de pildă, că „muncitorii de la minele Godeni-Muscel şi întreprinderile petrolifere din regiunea Urlați-Prahova cer mărirea salariilor»[24] şi propunea verificarea salariilor, contractului colectiv de muncă şi a producției realizate pentru a putea fi soluționate aceste cereri. În luna martie 1941 agenții acoperiți ai Legiunii Muscel, plt. An. Tomescu şi plt. Gh. Iorga, şi-au desfăşurat activitatea pe două

[16] *Ibidem*, f. 19.
[17] *Ibidem*, f. 19.
[18] *Ibidem*, f. 19.
[19] *Ibidem*, f. 19.
[20] *Ibidem*, f. 19.
[21] ANIC, fond IGJ, dosar 74/1940, f. 116-120.
[22] ANIC, fond PCM, dosar 250/1940, f. 33.
[23] *Ibidem*, f. 41.
[24] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 32.

direcţii. A fost cercetată posibila acţiune de reorganizare a nucleelor comuniste în întreprinderile carbonifere din Godeni şi Schitu Goleşti, în perioada 6-16. 03.1941 şi, apoi, s-a urmărit, între 22-26.03.1941, dacă legionarii din comunele Nămăeşti, Lereşti şi Bughia au pus la cale înfiinţarea unei aşa-zise „Echipe Mute», în scop de teroare şi asasinate contra conducerii statului[25].

I.G.J. a emis la 14.04.1941 ordinul de informaţii nr. 59 prin care se cerea legiunilor de jandarmi să verifice dacă „s-ar fi primit instrucţiuni de la Comitetul central al Partidului Comunist din România, pentru a se iniţia în fabrici şi ateliere comitete de acţiune care să grupeze muncitorii şi să le satisfacă revendicările profesionale»[26]. Atât comandantul Legiunii Muscel, mr. O. Ursuleanu, cât şi cel al Legiunii Argeş, mr. Gh. Stroescu, au raportat, în urma cercetărilor, la 16 şi respectiv 26.04.1941 inexistenţa unor asemenea instrucţiuni în cele două judeţe.

Apropierea spectrului războiului producea la nivelul conducerii statului un interes mărit în ceea ce privea ordinea publică şi, în mod special, asupra mişcării comuniste. I.G.J. revine cu un nou ordin de informaţii, nr. 73, privind comuniştii care „au ordin de la Moscova pentru a porni, o intensă activitate, cu scopul de a revoluţiona masele, speculând orice nemulţumire»[27] şi cere o informare serioasă în această problemă. Legiunea Argeş raportează la 10.06.1941 că a identificat 3 comunişti „care deşi îşi au obârşia din judeţul Argeş, domiciliază în Bucureşti»[28] iar „rudele şi familiile lor se ţin sub supraveghere»[29], în timp ce Legiunea Muscel, la 12.06.1941, comunică despre lipsa unor asemenea activităţi pe raza judeţului.

Ca fapt divers să notăm că pe 21.07.1941, ora 15:30, în parcul din faţa Prefecturii judeţului Argeş din Piteşti a avut loc o dublă dramă. Conform Buletinului informativ al Inspectorului Bucureşti, atunci „s-a sinucis prin împuşcare jandarmul serg. maj. Sârbu Ioan de la postul Costeşti, înainte împuşcând-o pe d-ra Ioana Vârtiş din com. Costeşti»[30], cauza principală fiind gelozia care îl domina pe tânărul militar.

Tot în luna iulie I.G.J. este informat despre pagubele, distrugerile şi victimele cauzate de inundaţiile râurilor Argeş şi Topolog. Judeţul Argeş a fost unul din cele mai afectate, în comunele limitrofe celor două râuri înregistrându-se 25 de victime umane, alături de 586 animale, 3204 păsări de curte, 94 stupi de albine şi un eleşteu cu peşte distrus; din punct de vedere agricol au avut de suferit 9556 ha. semănături, 6150 kg porumb, 4482 m. steri de lemne, 58 m^3 scânduri de stejar şi un ha. de vie, alte pagube fiind 260 case distruse, 183 avariate, 28 magazii, 148 grajduri, 4 piue, 15 joagăre, 31 mori de apă, 14 pluguri, 90000 bucăţi de cărămidă, 3 linuri de stors struguri, 53 vase diferite şi 13 căruţe, toate luate de ape[31]. De asemenea au fost afectate căile de comunicaţii, reţeaua telefonică, parţial scoasă din funcţiune, iar 112 poduri au devenit inutilizabile[32]. În Muscel efectele produse de revărsarea râului Argeş au fost mai

[25] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 68.
[26] *Ibidem*, f. 101.
[27] *Ibidem*, f. 125.
[28] *Ibidem*, f. 125.
[29] *Ibidem*, f. 125.
[30] ANIC, fond IGJ, dosar 43/1941, f. 172.
[31] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 134.
[32] *Ibidem*, f. 134.

reduse, fiind constatate distrugerea liniei ferate între Clucereasa şi Schitu Goleşti, ruperea podului de la Mihăeşti şi pagube mari la căile de comunicaţii[33].

Începutul ostilităţilor a dus, cum era şi firesc, la reţinerea persoanelor cunoscute pentru activitatea lor subversivă, fie de stânga, fie de dreapta. În perioada 1.07.-15.08.1941 în Argeş au fost arestaţi 3 comunişti C. Frâncu, lucrător, din Grebleşti (la el descoperindu-se şi broşuri intitulate „Proletari din toate ţările uniţi-vă»precum şi mai multe numere din ziarele „Ecoul» şi „Criza»), I. Căpăţână, cizmar, din Olanu şi Gh. Nicolae, tot cizmar, din Costeşti Vâlsan[34]. Legiunea Muscel a reţinut, în aceeaşi perioadă, 4 comunişti şi 215 legionari. Comuniştii erau croitorul R. Vochin din Rădeşti, cazangiul C. Manda din Stâlpeni, cizmarul Gh. Mitriţă din Davideşti şi zidarul T. Cristenco din Stăneşti, în timp ce la legionari lista este deschisă de prof. P. Vălimăreanu din Călineşti, iar printre cei arestaţi se aflau 18 preoţi, 6 ingineri, 21 învăţători, 31 muncitori, 17 agricultori, ş.a.m.d.[35]. Nu numai legionarii, dar şi simbolurile pe care le foloseau aceştia au devenit subiect de cercetare. Generalul Em. Leoveanu, şeful Direcţiei Generale a Poliţiei, a ordonat la 31.07.1941 cercetarea tuturor firmelor cu numele de „Biruinţa», „Biruitorii», „Cuibul», culorile în care sunt vopsite (verde, cu gratii, etc.), dar şi „cine sunt proprietarii şi ce vederi [politice –n.a.] au»[36]. Peste o lună şi jumătate, la 16.09.1941, Inspectoratul Regional de Poliţie Bucegi raportează că pe raza sa nu se află asemenea firme dar „la Piteşti a fost un singur caz şi anume magazinul de parfumerie al lui A. Lăzărescu din str. Şerban Vodă care la început avea firma „La cuibul nostru» în fond verde, iar în ultimul timp o schimbase cu „Axa» scrisă tot pe fond verde»[37]. Problema a rămas de urmărit în continuare şi, peste un an, la 1.10.1942, D.G.P. era informată că „pe raza poliţiilor Piteşti şi Câmpulung Muscel n-au fost asemenea cazuri»[38], de magazine sau firme cu titluri subversive sau vopsite în verde.

O altă consecinţă a războiului au reprezentat-o prizonierii sovietici, capturaţi în număr mare în prima parte a războiului. În Argeş au fost instituite două lagăre de prizonieri, la Oeşti şi Corbeni, de unde, la 30.10.1941, într-o notă informativă, se evidenţia că soldaţii sovietici aflaţi acolo „nu regretă faptul că au ajuns prizonieri»[39], dar erau nemulţumiţi „că sunt rău cazaţi şi trăiesc în mizerie»[40]. Datorită sau nu mizeriei din lagăre unii dintre prizonieri au evadat fiind, după un timp, prinşi. Legiunea Muscel comunica la 1.10.1942[41] că a prins pe raza judeţului 15 prizonieri evadaţi din diferite centre din ţară, între 15.12.1941-5.09.1942, pe care i-a înaintat Lagărului nr.10 din Corbeni-Argeş.

La sfârşitul anului 1941 se remarcă o activitate legionară ceva mai susţinută. Între 7-14.12.1941, în urma unor percheziţii, la Gh. Stanciu din Viştea de Jos şi la V. Băncilă din Ucea de Jos au fost descoperite două revolvere şi o carabină maghiară.

[33] *Ibidem*, f. 137.
[34] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 234-235.
[35] *Ibidem*, f. 245-246.
[36] ANIC, fond DGP, dosar 79/1941, f. 3.
[37] *Ibidem*, f. 29.
[38] *Ibidem*, f. 139.
[39] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 295.
[40] *Ibidem*, f. 295.
[41] ANIC, fond IRJ, dosar 31/1942, f. 108.

Primul dintre ei mai predase un revolver şi o carabină după rebeliunea legionară, iar acum „a adoptat o atitudine plină de cinism, afirmând că a rămas legionar şi că a oprit armele pentru a le folosi într-o eventuală acţiune a mişcării»[42]. Chiar în timpul Crăciunului, pe 26.12.1941, au fost identificaţi 5 studenţi legionari care se adunaseră în parcul Grui din Câmpulung, de unde au plecat pe muntele „Mateaşul», asupra lor găsindu-se la anchetă „materiale cu caracter subversiv»[43].

Referitor la soldaţii veniţi în permisie de pe front, comandantul Legiunii Argeş, mr. V. Niculescu, a trimis o notă la 26.08.1942 în care trăgea un semnal de alarmă asupra unor nemulţumiri. Se preciza că ostaşii veniţi acasă se întreabă „cu ce s-ar alege ei vreodată din aceasta, căci văd că acasă familiile lor nu au nici un avantaj, ceva mai mult că duc lipsa de hrană zilnică şi că ei pe front sunt băgaţi să lupte cu inamicul prin cele mai periculoase locuri, iar germanii ocolesc liniile de bătaie periculoase pentru a nu fi sdrobiţi»[44].

Semestrul al doilea din 1942 aduce cererea I.G.J. de a se trimite dări de seamă cu indivizii din curentele politico-sociale ce trebuie supravegheaţi. Legiunea Argeş raportează că legionarii erau „tot acelaşi nr. de 2150»[45] (2147 bărbaţi şi două femei), dar că populaţia satelor „nu priveşte cu ochi buni pe foştii legionari, în special pe acei ce au luat parte la rebeliunea din Ianuarie 1941»[46], în timp ce comuniştii supravegheaţi erau numai 3, probabil tot aceiaşi din 1941. În Muscel erau urmăriţi 1472 de legionari (1458 bărbaţi, 13 femei şi unul de altă naţionalitate) şi un număr infim de comunişti, 5, din care unul de altă naţionalitate[47].

În încheiere putem afirma că în perioada prezentată ordinea publică din Argeş şi Muscel, deşi nu s-a confruntat cu probleme deosebite, a fost ţinută sub control de organele abilitate, Poliţia în oraşe şi Jandarmeria în mediul rural. Bine informate, judicios organizate, cu acţiuni eficiente în domeniu, cele două instituţii au reprezentat un pilon de bază al siguranţei naţionale a României, încă de la începutul epocii moderne şi până în acest, atât de fierbinte, prezent.

PUBLIC ORDER ISSUES IN ARGEŞ AND MUSCEL
-Abstract-

The activities of the Romanian Gendarmerie in Argeş and Muscel are presented in this workpaper, which is about the guarding of same objectives and the undercovered missions. At 1940, the Gendarmerie assured the protection of marshal E. Smigly-Ridz, the former president of Poland, refugee in Romania. He was imprisoned at Dragoslavele-Muscel, from where be escaped in December 1940. Another subject of this workpaper is about the „Iron Guard" and communists actions, which have affected the public order. Last, but not least, are presented the damages caused by the flood of july 1941 and the situation of the prisoners held in the camps of the two counties.

[42] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 311.
[43] *Ibidem*, f. 326.
[44] ANIC, fond IRJ, dosar 31/1942, f. 87.
[45] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 263-264.
[46] *Ibidem*, f. 262-264.
[47] *Ibidem*, f. 295.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

VIAȚA COTIDIANĂ ÎN URBEA PITEȘTI ÎN TIMPUL BOMBARDAMENTELOR AMERICANE 1943 - 1944

NARCIS GHERGHINA*

Războiul ca fenomen este cauza multor suferințe și sfârșitul multor destine. Nici acest război, al doilea mondial, sau mai bine zis, acesta mai mult ca oricare altul, nu a scutit populația civilă de dramele sale. Mica comună urbană a Piteștilor care număra în mod normal 30.000 de locuitori[1], datorită dezastruoasei derulări a evenimentelor, avea să primească în sânul său mulți alți refugiați.

În acest război, atât Piteștiul, cât și Câmpulungul nu constituiau obiective speciale, la momentul respectiv ne-având nici o industrie de importanță strategică pentru economia războiului. Cu toate acestea, atât cele două comunități urbane, cât și restul teritoriului aferent lor, nu au fost ocolite de „stolurile" de păsări cu ciocul de fier.

La nivel național, Guvernul României pentru a avea o evidență mai riguroasă a rezultatelor pagubelor produse de aviația inamică, a divizat județele în plăși, iar județul Argeș avea opt asemenea plăși: Titești, Argeș, Jiblea, Stoilești, Dudești, Pitești, Costești și Rociu.

Atacul american de la 1 august, deși a afectat din punct de vedere material prea puțin, dacă nu chiar deloc, pe piteșteni, care au „beneficiat" doar de o bombă incendiară, și aceea neexplodată, între Magaziile de Subzistență (ridicată cu promptitudine de către soldații Secției de Pompieri), din punct de vedere psihic a creat numeroase probleme. Aceasta se datora mai cu seamă și faptului că, dacă orașe importante precum Ploiești, București, Brașov erau apărate de zeci de baterii antiaeriene grele ori ușoare și de numeroase baze aeriene unde se aflau cantonate avioanele de vânătoare, Piteștiul nu se putea „lăuda" decât cu o singură baterie antiaeriană și aceea plasată în afara orașului – la podul de peste râul Argeș în satul Bănănăi, singurul obiectiv major din zonă.

Evenimentele care avuseseră loc în ultimele trei luni pe frontul de Est și pe frontul de Sud, față de succesele armatelor nord-americane, engleze și sovietice au făcut ca populația din Pitești și Câmpulung (ca dealtfel și în alte orașe ale țării) să fie pesimistă, mai ales că armata roșie se apropie de granița de est a României.

În același timp, avertismentele date României de către Radio „Londra", au adus aceeași îngrijorare în rândurile populației, mai ales că în acest timp avusese loc

* Pitești.

[1] Arhivele Naționale. Direcția Județeană Argeș, Fond *Prefectura Argeș*, dosar 15/1944, f. 91.

bombardamentul american asupra Văii Prahovei. De asemenea, bombardarea Constanței în ziua de 28 septembrie 1943 a făcut ca populația acestor orașe să fie îngrijorată, deoarece în cursul verii fuseseră date avertismente prin Radio Londra că și Câmpulungul va fi bombardat având depozite militare instalate la fabrica de hârtie și depozite de carburanți în comuna Furnicoși – Muscel, la o distanță de circa 25 km de orașul Câmpulung Muscel. În aceeași situație se găsea și Piteștiul, care la mai puțin de 8 km distanță avea depozitele de muniții de la Bascov.

În plus, concentrările masive din cursul lunii septembrie erau văzute de către populație cu pesimism, întrucât se credea că trimiterea trupelor în Transilvania nu este decât o manevră din partea germanilor, care intenționau trimiterea lor imediată dincolo de Nistru pentru a lupta contra armatelor rusești[2].

Deși cu teamă, populația își va relua treptat, activitatea cotidiană. În scopul de a determina o scădere a producției în uzine sau întreprinderi industriale, și pentru a influența moralul populației, Aliații au recurs la zboruri cu 1-3 avioane la mare altitudine, făcând ca să se producă alarme false. Teama era mare, mai ales că acțiunea americanilor din 1 august persista în memoria multor locuitori ai țării.

Tot datorită „Valului Nimicitor" și mai cu seamă apropierii bazelor aeriene, autoritățile statale române luând din ce în ce mai mult în calcul eventualitatea unor atacuri asupra României, au trebuit să perfecționeze și să aplice conceptul protecției populației civile și bunurilor materiale de valoare prin camuflarea, stingerea luminilor și masarea lor în construcții și amenajări speciale.

Problema devenise o preocupare a autorităților de stat, odată cu înființarea *Protecției populației civile* în 1929, însă o reglementare juridică, fundamentată teoretic și cu trimiteri la rezolvări practice, va fi asigurată prin *Regulamentul apărării pasive contra atacurilor aeriene*, aprobat prin I.D.R. nr. 468/21.02.1930. Preluând aceste prevederi după șase ani, Legea pentru apărarea aeriană activă și pasivă a teritoriului, prevedea între atribuțiile organelor de apărare pasivă și „camuflarea cât mai bine posibil a obiectivelor terestre de vederea aeronavelor, prin stingerea luminilor, camuflajul luminilor și diferitelor obiective sensibile"[3].

În pliantul de buzunar editat în tiraj de masă intitulat „Măsuri de apărare pasivă obligatorii pentru populație" și difuzat în a doua jumătate a anului 1942, la capitolul „Stingerea și ascunderea luminilor" se arăta: „Toți locatarii imobilelor de orice fel (publice sau particulare) care nu au ferestrele prevăzute cu jaluzele sau obloane, sunt obligați să-și procure și să aplice deasupra geamurilor interioare hârtie neagră, cartoane, perdele negre groase, pături, etc. și să se asigure totodată că mijlocul întrebuințat pentru ascunderea luminilor nu permite să răzbată în afară nici o rază de lumină"[4].

Atât cât se poate în timpul unui război, viața cotidiană își relua cursul obișnuit. Astfel, ca urmare a cererii formulate de Centrala Evreilor din România (înființată prin D.L. nr. 3415/1941 și 319/1942), în 20 septembrie Marele Stat Major emite un ordin prin care se făcea cunoscut că activitatea detașamentelor evreiești locale și exterioare era suspendată în zilele de 30 septembrie, 1, 8 și 9 octombrie1943 cu ocazia

[2] Idem, Fond *Primăria Orașului Câmpulung Muscel*, dosar 38/1943, f. 1.
[3] Gh. Florea-Creangă, *Istoria apărării civile*, Galați, 1993 , p. 423.
[4] *Ibidem*, p. 424.

sărbătorilor evreieşti. Totodată, pentru a nu reduce randamentul de lucru şi pentru a se putea recupera ceea ce se pierduse în timpul acestor zile de pauză (în total 28 ore), evreii trebuiau să presteze ore suplimentare de două ore pe zi timp de două săptămâni. Interesant este faptul se că interzicea cu desăvârşire folosirea evreilor în funcţia de curieri[5] şi aceasta din două motive: funcţia aceasta nu se încadra în normele de muncă obligatorie, iar apoi exista teama de a fi sabotaţi.

Tot în luna octombrie au fost tipărite de către municipalitate un număr de 4500 exemplare conţinând instrucţiunile Subsecretariatului de Stat al Aerului – Comandamentul Apărării Pasive[6] - intitulată sugestiv „Cum să ne apărăm viaţa şi avutul împotriva bombelor". Ele au fost împărţite populaţiei civile în mod gratuit prin intermediul comandanţilor de străzi. Titlurile capitolelor erau formulate ca maxime, tocmai pentru a atrage atenţia asupra măsurilor ce trebuiau luate: „Omul cu minte şi cu adăpost, îşi face din vreme adăpost", „Dacă ţii la viaţa ta, ascultă povaţa mea", „Întunericul te apără, lumina te dă de gol". Încă de la prima pagină editorii au ţinut să întărească sentimentul naţional şi crezul în ducerea războiului: „Crede în puterea noastră şi în a armatelor noastre; Fii Român întreg şi tare la suflet. Respinge cu dezgust valul minciunilor prin tăcere respecţi jertfele nenumărate ale celor care pregătesc biruinţa; Nu da crezare flecarilor, nu-i asculta; în faţa lor, nu te lăsa tras de limbă, că de multe ori pot să fie spioni; Nu da crezare cu uşurinţă minciunilor duşmane; Nu alerga după ştiri, după veşti, după şoapte ieftine"[7].

Datorită stării materiale precare a multora dintre locuitorii acestui oraş, Municipalitatea vine în sprijinul familiilor nevoiaşe prin înfiinţarea unei cantine şcolare. Prima cantina, având controlul Doamnelor din Comitetul de Patronaj, fusese deschisă după terminarea vacanţei şcolare în localul Scolii Primare nr. 1 de Băieţi, şi era locul unde 320 de elevi săraci puteau mânca, aceştia fiind aleşi după propunerea directorilor de şcoli primare,. Fondurile erau puse la dispoziţie de către Comitetul local de Patronaj (preşedinte fiind prefectul col. Emil Poruţiu), iar alocaţia zilnică la început era de 20 lei[8].

La 1 noiembrie 1943 era înfiinţată de către Primărie cu concursul Comitetului local de Patronaj, o a doua cantină, de data aceasta muncitorească în localul salubrităţii comunale, unde serveau masa 56 de persoane. Raţiunea înfiinţării acestei cantine era aceea ca muncitorii să aibă o masă totdeauna caldă, gătită igienic şi în acelaşi timp substanţială şi ieftină[9].

Cum ţara se găsea în război, iar unele oraşe suportaseră deja un bombardament, oficialităţile oraşului au trebuit să se gândească la măsurile ce trebuie luate pentru a pune la adăpost populaţia oraşului în cazul unor atacuri similare. De aceea s-a trecut la executarea unor adăposturi publice care deşi rudimentare sperau să fie de folos populaţiei. În 15 decembrie 1943, comandantul Zonei 7 A. P. Ploieşti, comandor Niţescu Nicolae, a inspectat oraşul Piteşti din punct de vedere al apărării pasive la instituţiile publice, particulare, şcoli primare şi secundare. După inspecţia

---

[5] Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), Fond 1272, dosar 36, f.. 303.
[6] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Prefectura judeţului Argeş*, dosar 16/1944, f 187.
[7] *Ibidem*, dosar 28/1944, f. 4.
[8] Idem, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 18/1944, f. 172.
[9] *Ibidem*, f. 190.

făcută la adăposturile publice întreţinute de Primărie, Liceul „I. C. Brătianu", Liceul Teoretic de Fete ori şcolile primare s-a constatat că acestea sunt acoperite şi întreţinute în regulă, concluzia fiind aceea că oraşul se afla pe drumul cel bun din acest punct de vedere[10].

Din 30 decembrie1943 intra în vigoare Ordinul Marelui Stat Major – Secţia Operaţii cu privire la funcţionarea alarmelor aeriene. Oraşele trebuiau să fie alarmate cu 10 minute înainte de prezenţa avioanelor inamice la verticala lor, adică la distanţa de 80 de km. În localităţile centre industriale alarma era precedată de pre-alarmă (ce era dată telefonic numai industriilor interesate) – semnale speciale de atenţie mărită de trei grade: gradul I – numai pentru regiunea petroliferă, gradul II – când inamicul se afla la 40 de minute de centrul sensibil = 270 km, şi gradul III – când inamicul se afla la 20 de minute de centrul sensibil = 130 km[11].

Războiul continua, şi pe cât de „calmă" era situaţia în ţară, pe atât de disperată devenea cea de pe front, aceasta deteriorându-se constant pentru axişti. A doua zi după Anul Nou 1944, Postul de radio Bari anunţa că „în urma bombardamentului împotriva Sofiei, atacul aerian asupra Budapestei a devenit iminent. Populaţia părăseşte capitala Ungariei. Multe servicii nu mai pot funcţiona din cauza plecării funcţionarilor"[12]. Această veste se va potrivii perfect cu situaţia oricărui oraş mai mare din România după 4 aprilie 1944. În acelaşi timp, Postul de radio „Glasul Americii" amintea românilor cuvintele marelui bărbat de stat Take Ionescu din 1917, când armatele Kaiserului ocupau România: „Cred în victoria Aliaţilor ca şi în lumina zilei"[13].

Într-un *Comunicat* al şefului Marelui Stat Major – generalul Ilie Şteflea din 5 ianuarie 1944, se făcea constatarea plină de îngrijorare că inamicul executase în ultimul timp bombardamente repetate cu formaţiuni puternice în Bulgaria şi că avioane inamice au atins şi chiar depăşit linia Dunării. În aceste condiţii se făcea aprecierea că oricât de bine apărat ar fi un oraş ori un obiectiv industrial, avioanele inamice, graţie superiorităţii numerice, tot ar putea ajunge deasupra lui şi bombarda. În atare situaţie, măsura cea mai indicată era de întărire a apărării pasive în teritoriu[14]. Un asemenea apel fusese lansat încă din 18 decembrie 1943 şi de către Primăria oraşului Piteşti, iar în spiritul educării populaţiei , în lunile ianuarie şi februarie aveau să fie desfăşurate mai multe şedinţe: în prima lună două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe" - şi una - „Primul ajutor sanitar în locuinţe" şi alte patru şedinţe în a doua lună a anului 1944: două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe" şi două şedinţe „Asistenţa sanitară"[15].

Într-un raport din 3 ianuarie 1944 se face cunoscut că toate clădirile ce ar putea reprezenta interes militar erau vopsite în alb, aceasta începând cu clădirea Primăriei, Teatrului Comunal, Judecătoriei, Oficiului P.T.T. şi până la cele ale Poliţiei, liceelor industriale, Şcolii Normale de Fete ori Spitalului I.C. Brătianu. În acelaşi timp, toate clădirile care serveau apărării pasive se cerea a fi vopsite în negru[16].

---

[10] *Ibidem*, dosar 16/1944, f. 244.
[11] *Ibidem*, dosar 18/1944, f. 9.
[12] A.M.R., Fond 5417, dosar 1239, f. 21.
[13] *Ibidem*, f. 45.
[14] Idem, Fond *1272*, dosar 6/1944, f. n.
[15] *Ibidem*, dosar 7/1944, f. n.
[16] *Ibidem*, dosar 2/1944, f. n.

Pe aceeaşi linie a apărării pasive, în conformitate cu Ordinul Comandamentului Apărării Pasive Bucureşti din 7 ianuarie, oraşul Piteşti primea sarcina de a construi şase noi tranşee adăpost (de 30 metri lungime şi acoperite) care urmau să fie amplasate în următoarele puncte ale oraşului: pe terenul din B-dul Elisabeta, proprietatea cetăţeanului Gh. Stoenescu; pe terenul din Piaţa General Cristescu în curtea depozitului de lemne I. Stavre; pe terenul Honoriu Bănescu din str. Lascăr Catargiu, pe terenul I. Blendea din str. Negru Vodă; pe terenul St. Dumitru din str. Maior Şonţu, unde se afla deja un tranşeu; pe terenul Lascăr Coletta din str. Doaga, colţ cu str. Exerciţiu. Lucrările aveau să fie executate având la dispoziţie materialul lemnos din Zăvoi şi suma angajată în acest scop de Biroul Contabilităţii Comunale din fondul Apărării Pasive, însumând 100.000 lei[17]. Totodată, s-au înmulţit controalele având ca obiect respectarea normelor de apărare pasivă, exemplu constituindu-l camuflarea luminilor noaptea.

Şi dacă Guvernul plănuia evacuarea Ministerelor din Capitală, acelaşi lucru se întâmpla şi cu efectivele Garnizoanei piteştene, căror li se repartizase anumite localităţi pentru dislocarea unităţilor militare în caz de mobilizare: Regimentul 4 Dorobanţi: Prundu – Bănănăi – Geamăna – Dealul Viilor – Băsăngeşti; Col. Transport Hipo: Bradul de Sus; Regimentul 8 Pionieri Moto: Smeura de Sus şi Jos, Viilor – Surdeşti; Ambulanţa Divizionară: Papuceşti; Cartierul Diviziei: str. Trivale – Piteşti; Regimentul 1 Vânători: Găvana – Valea Rea; Regimentul 6 Artilerie: Bascov - Moara Mierească; Escadrila 3 Cavalerie: Budeasa – Mărăcineni – Gropeni; Corpul Teritorial Argeş: Valea Mare – Isvorani – Lesnicioarele – Vieroşi – Enciuleşti – Târgul Dealului – Ştefăneşti.

În luna februarie se continuă cu şi mai mare febrilitate măsurile preventive de apărare pasivă în eventualitatea unui bombardament executat de aviaţia inamică. Garnizoana oraşului în cooperare cu Primăria Piteşti au pus la punct un program de activitate din punct de vedere al apărării pasive. Astfel, Regimentul 8 Pionieri Moto punea la dispoziţia Primăriei 30 de pionieri pe timp de şase zile pentru terminarea şanţurilor de adăpost antiaerian. Regimentele 1 Vânători, 4 Dorobanţi, 6 Artilerie puneau la dispoziţia Subzonei Apărare Pasivă Argeş câte un lemnar pentru terminarea adăpostului Comandamentului. Pentru ca ajutorul sanitar să fie cât mai eficace, mijloacele teritoriale se întăreau cu cele ale armatei, la activitatea sanitară putând lua parte şi medicii evrei civili. Regimentul 8 Pionieri Moto puneau la dispoziţia municipalităţii 20 de pionieri împreună cu sculele necesare, care să fie folosiţi ca gropari la cimitirul ortodox al oraşului. Serviciul Auto avea în grijă ca maşinile să fie evacuate cât mai rapid afară din oraş, iar Serviciul Intendenţei avea grijă să disperseze cuptoarele Brutăriei de campanie într-una din comunele vecine Piteştiului[18]. Aceste măsuri îşi vor dovedii eficacitatea o dată cu începerea bombardamentelor aliate din primăvara şi vara anului 1944.

Din motive de insuficienţă a spaţiului de cantonare Regimentul 1 Vânători (ca dealtfel şi alte unităţi militare), care avea repartizată ca zonă de dislocare comunele Găvana şi Valea Rea, a cerut noi spaţii de cartiruire pentru încă 451 soldaţi şi 784 cai în

[17] *Ibidem*, dosar 5/1944, f. 319.

[18] *Ibidem*, dosar 6/1944, f. n.

făcută la adăposturile publice întreţinute de Primărie, Liceul „I. C. Brătianu", Liceul Teoretic de Fete ori şcolile primare s-a constatat că acestea sunt acoperite şi întreţinute în regulă, concluzia fiind aceea că oraşul se afla pe drumul cel bun din acest punct de vedere[10].

Din 30 decembrie1943 intra în vigoare Ordinul Marelui Stat Major – Secţia Operaţii cu privire la funcţionarea alarmelor aeriene. Oraşele trebuiau să fie alarmate cu 10 minute înainte de prezenţa avioanelor inamice la verticala lor, adică la distanţa de 80 de km. În localităţile centre industriale alarma era precedată de pre-alarmă (ce era dată telefonic numai industriilor interesate) – semnale speciale de atenţie mărită de trei grade: gradul I – numai pentru regiunea petroliferă, gradul II – când inamicul se afla la 40 de minute de centrul sensibil = 270 km, şi gradul III – când inamicul se afla la 20 de minute de centrul sensibil = 130 km[11].

Războiul continua, şi pe cât de „calmă" era situaţia în ţară, pe atât de disperată devenea cea de pe front, aceasta deteriorându-se constant pentru axişti. A doua zi după Anul Nou 1944, Postul de radio Bari anunţa că „în urma bombardamentului împotriva Sofiei, atacul aerian asupra Budapestei a devenit iminent. Populaţia părăseşte capitala Ungariei. Multe servicii nu mai pot funcţiona din cauza plecării funcţionarilor"[12]. Această veste se va potrivii perfect cu situaţia oricărui oraş mai mare din România după 4 aprilie 1944. În acelaşi timp, Postul de radio „Glasul Americii" amintea românilor cuvintele marelui bărbat de stat Take Ionescu din 1917, când armatele Kaiserului ocupau România: „Cred în victoria Aliaţilor ca şi în lumina zilei"[13].

Într-un *Comunicat* al şefului Marelui Stat Major – generalul Ilie Şteflea din 5 ianuarie 1944, se făcea constatarea plină de îngrijorare că inamicul executase în ultimul timp bombardamente repetate cu formaţiuni puternice în Bulgaria şi că avioane inamice au atins şi chiar depăşit linia Dunării. În aceste condiţii se făcea aprecierea că oricât de bine apărat ar fi un oraş ori un obiectiv industrial, avioanele inamice, graţie superiorităţii numerice, tot ar putea ajunge deasupra lui şi bombarda. În atare situaţie, măsura cea mai indicată era de întărire a apărării pasive în teritoriu[14]. Un asemenea apel fusese lansat încă din 18 decembrie 1943 şi de către Primăria oraşului Piteşti, iar în spiritul educării populaţiei , în lunile ianuarie şi februarie aveau să fie desfăşurate mai multe şedinţe: în prima lună două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe" - şi una - „Primul ajutor sanitar în locuinţe" şi alte patru şedinţe în a doua lună a anului 1944: două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe" şi două şedinţe „Asistenţa sanitară"[15].

Într-un raport din 3 ianuarie 1944 se face cunoscut că toate clădirile ce ar putea reprezenta interes militar erau vopsite în alb, aceasta începând cu clădirea Primăriei, Teatrului Comunal, Judecătoriei, Oficiului P.T.T. şi până la cele ale Poliţiei, liceelor industriale, Şcolii Normale de Fete ori Spitalului I.C. Brătianu. În acelaşi timp, toate clădirile care serveau apărării pasive se cerea a fi vopsite în negru[16].

---

[10] *Ibidem*, dosar 16/1944, f. 244.
[11] *Ibidem*, dosar 18/1944, f. 9.
[12] A.M.R., Fond 5417, dosar 1239, f. 21.
[13] *Ibidem*, f. 45.
[14] Idem, Fond *1272*, dosar 6/1944, f. n.
[15] *Ibidem*, dosar 7/1944, f. n.
[16] *Ibidem*, dosar 2/1944, f. n.

Pe aceeaşi linie a apărării pasive, în conformitate cu Ordinul Comandamentului Apărării Pasive Bucureşti din 7 ianuarie, oraşul Piteşti primea sarcina de a construi şase noi tranşee adăpost (de 30 metri lungime şi acoperite) care urmau să fie amplasate în următoarele puncte ale oraşului: pe terenul din B-dul Elisabeta, proprietatea cetăţeanului Gh. Stoenescu; pe terenul din Piaţa General Cristescu în curtea depozitului de lemne I. Stavre; pe terenul Honoriu Bănescu din str. Lascăr Catargiu, pe terenul I. Blendea din str. Negru Vodă; pe terenul St. Dumitru din str. Maior Şonţu, unde se afla deja un tranşeu; pe terenul Lascăr Coletta din str. Doaga, colţ cu str. Exerciţiu. Lucrările aveau să fie executate având la dispoziţie materialul lemnos din Zăvoi şi suma angajată în acest scop de Biroul Contabilităţii Comunale din fondul Apărării Pasive, însumând 100.000 lei[17]. Totodată, s-au înmulţit controalele având ca obiect respectarea normelor de apărare pasivă, exemplu constituindu-l camuflarea luminilor noaptea.

Şi dacă Guvernul plănuia evacuarea Ministerelor din Capitală, acelaşi lucru se întâmpla şi cu efectivele Garnizoanei piteştene, căror li se repartizase anumite localităţi pentru dislocarea unităţilor militare în caz de mobilizare: Regimentul 4 Dorobanţi: Prundu – Bănănăi – Geamăna – Dealul Viilor – Băsăngeşti; Col. Transport Hipo: Bradul de Sus; Regimentul 8 Pionieri Moto: Smeura de Sus şi Jos, Viilor – Surdeşti; Ambulanţa Divizionară: Papuceşti; Cartierul Diviziei: str. Trivale – Piteşti; Regimentul 1 Vânători: Găvana – Valea Rea; Regimentul 6 Artilerie: Bascov - Moara Mierească; Escadrila 3 Cavalerie: Budeasa – Mărăcineni – Gropeni; Corpul Teritorial Argeş: Valea Mare – Isvorani – Lesnicioarele – Vieroşi – Enciuleşti – Târgul Dealului – Ştefăneşti.

În luna februarie se continuă cu şi mai mare febrilitate măsurile preventive de apărare pasivă în eventualitatea unui bombardament executat de aviaţia inamică. Garnizoana oraşului în cooperare cu Primăria Piteşti au pus la punct un program de activitate din punct de vedere al apărării pasive. Astfel, Regimentul 8 Pionieri Moto punea la dispoziţia Primăriei 30 de pionieri pe timp de şase zile pentru terminarea şanţurilor de adăpost antiaerian. Regimentele 1 Vânători, 4 Dorobanţi, 6 Artilerie puneau la dispoziţia Subzonei Apărare Pasivă Argeş câte un lemnar pentru terminarea adăpostului Comandamentului. Pentru ca ajutorul sanitar să fie cât mai eficace, mijloacele teritoriale se întăreau cu cele ale armatei, la activitatea sanitară putând lua parte şi medicii evrei civili. Regimentul 8 Pionieri Moto puneau la dispoziţia municipalităţii 20 de pionieri împreună cu sculele necesare, care să fie folosiţi ca gropari la cimitirul ortodox al oraşului. Serviciul Auto avea în grijă ca maşinile să fie evacuate cât mai rapid afară din oraş, iar Serviciul Intendenţei avea grijă să disperseze cuptoarele Brutăriei de campanie într-una din comunele vecine Piteştiului[18]. Aceste măsuri îşi vor dovedii eficacitatea o dată cu începerea bombardamentelor aliate din primăvara şi vara anului 1944.

Din motive de insuficienţă a spaţiului de cantonare Regimentul 1 Vânători (ca dealtfel şi alte unităţi militare), care avea repartizată ca zonă de dislocare comunele Găvana şi Valea Rea, a cerut noi spaţii de cartiruire pentru încă 451 soldaţi şi 784 cai în

[17] *Ibidem*, dosar 5/1944, f. 319.
[18] *Ibidem*, dosar 6/1944, f. n.

comuna Bascov, comună ce urma să fie scoasă din planul de evacuare a populației civile[19].

Situația se va clarifica în cele din urmă odată cu venirea Ordinului nr. 697543/ 11 martie 1944 prin care se făcea cunoscut că persoanele ce urmau a fi evacuate din Capitală nu vor mai fi găzduite în localitățile din lungul căii ferate Leordeni – Câmpulung Muscel. Consecința acestui lucru era că zonele repartizate unităților militare rămâneau doar pentru acestea[20].

Pentru populația refugiată din toate zonele țării, perioada aceasta de exod avea să fie îndulcită de reprezentații teatrale sau corale date de actori sau de simplii copii de școli. Așa este și șezătoarea artistico – literară dată de Asociația Refugiaților și Expulzaților Ardeleni – Secția Argeș-Pitești – în sâmbăta de 25 martie 1944. Această manifestare se bucura de concursul profesorului N. I. Herescu – președintele Societății Scriitorilor Români și al mai multor preoți și scriitori precum și al fetelor de la Școala Normală , Liceul Teoretic, Gimnaziul Industrial Casnic și al băieților de la Liceul Industrial din localitatea Pitești.

Din păcate, martie avea să fie ultima lună liniștită pentru toți locuitorii sudului țării. Începând cu aprilie aviația anglo-americană avea să înceapă raidurile sistematice pentru cinci luni de zile asupra industriei românești și a locuitorilor țării, cu scopul de a paraliza economia țării și de a provoca o revoltă antinazistă.

Primele atacuri au început în cursul lunii februarie 1944, vizând centrele industriale importante din sudul Europei extinzându-se în lunile următoare și asupra Bulgariei, Ungariei și în cele din urmă și asupra României.

Hotărârea Comandamentului Aliat din Mediterana de a extinde ofensiva aeriană asupra României a fost luată în strânsă legătură cu mersul operațiunilor pe frontul de Est și cu invazia trupelor rusești pe teritoriul Basarabiei și Moldovei.

În România, pe plan local, oficialitățile dădeau tot concursul pentru a ameliora suferința celor plecați de la casele lor la fel cum făceau și locuitorii orașului Pitești, ori cei din provincie. O mostră de umanism îl reprezintă articolul apărut în ziarul local „Argeșul" din 2 aprilie 1944, cu două zile înaintea primului raid american asupra României:

„Asprimea vremurilor trebuie să ne facă grijulii nu numai față de nevoile noastre, ci și față de durerile semenilor noștri. Nimeni nu mai poate spune că trăiește numai pentru el însuși și că tot ceea ce se întâmplă în jur privește restul lumii.

Timpurile grele nu sunt făcute să înrăiască și să risipească pe cei de un sânge și de-o lege, ci dimpotrivă să-i strângă într-un mănunchiu. Bucuriile, ca și durerile împărtășite, deosebesc pe oameni de animale.

Copii, bătrâni și femei din felurite unghiuri ale țării vin și vor mai venii printre noi. Să-i primim nu ca pe niște străini și nici măcar ca pe niște oaspeți, ci ca pe niște rude scumpe, niște rude de-ale noastre.

Să le ștergem lacrimile și să le mângâiem frunțile obosite. Mai mult decât o strachină de mâncare venită la timp, face puțină căldură pornită din inimă, un cuvânt întăritor, o mână alinătoare mângâind umărul celui pribeag.

[19] A.M.R., Fond 2265, dosar 2329, f. 32-34.
[20] *Ibidem*, f. 110.

Să-i facem pe fraţii noştri să simtă că nu sunt în refugiu, ci printre ai lor , în casele noastre ca în casele lor. Să nu cruţăm nici o sforţare care ar putea alina suferinţele lor.

Puterea de a te dărui pentru potolirea suferinţelor altuia este una dintre cele mai frumoase virtuţi, dintre cele cu care ne-a înzestrat Dumnezeu. Nimeni nu are dreptul să întoarcă faţa de la suferinţă, care e a tuturor, care trebuie împărtăşită.

Bătăile inimilor noastre să bată aceeaşi măsură ca şi ale inimilor fraţilor refugiaţi. Primindu-i în braţele noastre, însă nu tânguielile fără rost să răsune, ci îndemnul întăritor: Sus inimile!"[21].

Refugiaţii chiar aveau nevoie de toate acestea căci începea cea mai neagră perioadă din acest război pentru populaţia civilă. Acum războiul se mutase deasupra caselor lor şi nu mai era undeva acolo departe, unde soţii şi copii lor îşi dădeau vieţile.

Deşi bombardamentele Aliate asupra României în luna aprilie aveau să producă doar pagube minore asupra Piteştiului (în ziua de 24 aprilie un avion cvadrimotor american a căzut în curtea Regimentului 1 Vânători) , numeroasele şi prelungitele alarme aeriene zdruncinau necontenit nervii tensionaţi ai populaţiei civile.

În 21 aprilie, Ministerul de Război făcea cunoscut că intra în vigoare Ordinul General nr. 1/8 aprilie 1944, în baza căruia toţi ofiţerii, subofiţerii şi trupa erau obligaţi să dea tot concursul, „ajutând şi contribuind chiar cu sacrificiul vieţii", pentru salvarea celor în nenorocire. Ordinul venise ca urmare constatărilor făcute de mareşalul Antonescu după vizita acestuia în cartierele sinistrate ale Bucureştiului după atacul din 4 aprilie 1944, şi când cadrele militare au atras atenţia mareşalului prin indiferenţa lor. Această atitudine a fost considerată ca ne-conformă cu educaţia militară a spiritului ostăşesc[22].

Bombardamentele se mutaseră acum în Valahia, iar refugiaţii aveau să înfrunte şi pe aici vitregiile sorţii. Numai că unii locuitori ai acestui oraş, ca şi alţii din întreg judeţul, au încercat să îmbuneze situaţia grea în care se găseau aceşti năpăstuiţi. Un astfel de personaj este şi cetăţeanul Ion Sima, considerat de către redactorii ziarului „Argeşul" un adevărat Mecena al refugiaţilor:

„De câteva săptămâni aproape în fiecare zi are câte cinci, şase refugiaţi sau inşi în trecere. Au fost zile când a găzduit până la douăzeci. I-a găzduit cum a putut, culcându-i pe paturi, pe jos, în salon, în holuri, în sufragerie, în camerele de serviciu, unde au încăput. Şi găzduirea domnului Sima nu e numai cu dormitul, ci aproape întotdeauna şi cu masa. De câte ori n-a ospătat mai mult de 20 de persoane într-o zi! Şi refugiaţii cunoscuţi vin la el ziua şi intră fără să-l mai întrebe, sosesc seara pe întuneric, bat la miezul nopţii, în zori de zi, fără alegere. Ba se mai întâmplă ca şi autorităţile să-i mai trimită pe deasupra pe cineva, cum s-a trezit odată cu un bătrân paralitic de la Botoşani..."[23].

Şi relatarea poate continua...

După „Sâmbăta neagră" din 6 mai 1944, populaţia îndoliată a oraşului era foarte derutată, înspăimântată şi furioasă pe Aliaţi, care le provocaseră atâta durere. O

---

[21] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr. 118, p. 1.
[22] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 161.
[23] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr. 120, p. 3.

caracterizare obiectivă a stării de spirit a populației o face șeful poliției orașul Pitești în ziua de 8 mai 1944:

„Starea de spirit a populației este foarte îngrijorătoare. Deprimați de situația în care se găsesc de a fi supuși celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noștri din Apus, parte din cetățenii Orașului se plâng unii altora de neputința în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură și opinează în același timp pentru suportarea oricăror sacrificii, numai să se găsească o soluție pentru a scăpa de această teroare aeriană“[24].

Internatul Liceului „I. C. Brătianu“ după bombardamentul din 6 mai 1944.

Într-o „Situație” a Primăriei Pitești se arată că majoritatea populației orașului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simțitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacțiile de vite[25].

Dar pentru o perioadă Piteștiul va ieși din vizorul americanilor.

În 13 mai la Pitești și Giurgiu au fost înmormântați aviatorii americani cu onoruri militare. S-a apreciat că responsabilii pentru aceste funeralii care au considerat aceste fapte criminale drept acte de vitejie, nu numai că au greșit, ci au și dat dovadă de insuficientă demnitate și mândrie ostășească. Drept urmare, înmormântarea aviatorilor anglo-americani va fi făcută de la această dată și până la sfârșitul raidurilor aeriene fără parade și onoruri, cadrând astfel cu înmormântarea prizonierilor de război[26].

---

[24] Arh. Naț. Dir. Jud. Argeș, Fond *Primăria orașului Pitești*, vol. 4, dosar 15/1944, f. 316.
[25] *Ibidem*, f. 225.
[26] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 239.

Datorită neregulilor constatate în organizarea A. P. după ultimele bombardamente, în 19 mai, mareşalul Antonescu a ordonat ca toate echipajele de A. P. aparţinând întreprinderilor industriale, comerciale şi de stat să rămână la posturile lor în permanenţă chiar şi în cazurile de sărbătoare pentru a putea intervenii în timp util. Pentru respectarea acestui ordin trebuiau organizate echipe care să facă cu rândul serviciul de pază. Totodată, era obligatorie prezenţa pe teren a tuturor autorităţilor (comandant de Garnizoană, Prefect, şef Serviciu Sanitar, Poliţie, etc). de la alarmă şi până la terminarea operaţiunilor de combaterea sinistraţilor. Se atrăgea atenţia că Mareşalul Antonescu inspecta personal oraşele atacate imediat după bombardament pentru a verifica activitatea celor menţionaţi mai sus.

În ceea ce priveşte construcţiile, dacă în 12 mai 1944, mareşalul Antonescu potrivit Ordinului Nr. 10.924 suspenda executarea oricăror lucrări publice, în 23 mai se revine asupra acestui ordin precizându-se că lucrările începute pot continua, însă numai până la conducerea lor într-un stadiu de bună conservare, aceasta pentru a nu se degrada ceea ce era executat până la acea dată[27].

Ca şi cum vremurile nu erau şi aşa destul de grele, în ziua de 20 mai Corpul 1 Teritorial era nevoit să dea o veste proastă refugiaţilor, transmiţând că: „în raport cu noile prevederi ale D. L .nr. 975 din 2 mai 1944 referitoare la *Măsurile excepţionale pentru ajutorarea sinistraţilor de bombardamente aeriene* publicat în Monitorul Oficial nr. 103 din 3 mai 1944, Armata **nu mai intervine** (s. n.) pentru hrănirea sinistraţilor, ci numai pentru cazarea sinistraţilor, care nu mai au posibilitatea de cazare în oraş. Hrănirea sinistraţilor cade în sarcina organelor comunale şi consiliilor de Patronaj local“[28].

În buletinul său informativ din ziua de 26 mai, postul de radio „Budapesta“ anunţa că „la Piteşti, în România, avioanele anglo-americane în atacurile lor teroriste au mitraliat pe ţăranii care-şi vedeau de munca lor şi pe cetăţenii care s-au refugiat în afară de oraş, pe câmpuri. Teroriştii au atacat fără excepţie, toate persoanele din apropierea lor considerându-le probabil obiective militare“[29].

Şi dacă după distrugerea Spitalului Z. I. Nr. 116 din incinta Liceului „I. C. Brătianu“, americanii s-au scuzat că era aproape imposibil de văzut însemnul Crucii Roşii de la altitudinea de bombardament, acest lucru se va întoarce curând împotriva lor. În acest sens, deosebit de interesantă este ştirea emisă de „Radio Berlin“ în ziua de 31 mai, care suna astfel:

„Ca răspuns la pretenţiile anglo–americanilor că nu se bombardează în România decât obiective militare, se anunţă că prizonierii americani răniţi aflaţi într-un spital românesc au cerut în cursul unui bombardament american să fie imediat duşi în adăposturi. Medicul şef al spitalului le-a răspuns atunci că se află într-o clădire bine marcată cu semnul Crucii Roşii şi le-a amintit propriile lor afirmaţii că americanii nu lovesc ţinte de acest fel. La acestea, americanii au reînceput să insiste să fie imediat duşi într-un adăpost“[30].

---

[27] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, dosar 16/1944, f. 22.
[28] A.M.R., Fond 4321, dosar 1202, f. 7.
[29] Idem, Fond 5417, dosar 1324, f. 328.
[30] Idem, Fond 5417, dosar 1324, f. 342.

La sfârşitul lunii mai fusese deschisă o a doua cantină – cea pentru refugiaţi, evacuaţi şi sinistraţi, care funcţional alături de cea muncitorească. Această a doua cantină era întreţinută din fondurile Comitetului Local de Patronaj şi din fondurile puse la dispoziţie de Comisariatul General al Refugiaţilor. În cursul acestei luni, la cantina muncitorească fuseseră servite 2.100 raţii de mâncare în sumă de 126.000 lei, iar la cea a refugiaţilor şi sinistraţilor 3.000 de raţii în valoare de 180.000 lei.

Tot legat de bombardamentul american din 6 mai, în ziua de 4 iunie, Postul de radio „Bratislava" anunţa că „reprezentantul Crucii Roşii Internaţionale a vizitat oraşul Piteşti care a avut multe de suferit de pe urma atacurilor teroriste anglo-americane. Impresionat, acesta a cerut informaţii detaliate şi şi-a exprimat întreaga sa indignare faţă de faptul că, în loc de obiective militare, criminalii americani au atins 4 biserici, un gimnaziu şi alte instituţii"[31].

Depoul C.F.R. Piteşti – Gara Piteşti,
rezultatele raidurilor americane.

În ciuda acestei poziţii, americanii erau dispuşi să repete această infamie, pentru că numai peste două zile vor bombarda iar Piteştiul. Atacul care n-a durat mai mult de un minut, a produs şi de data aceasta numeroase avarii în cartierele de locuit (B-dul Elisabeta, străzile Unirii şi Craiovei) şi implicit asupra reţelelor de comunicaţii şi canalizare.

Dacă pentru restabilirea legăturilor telefonico-telegrafice Primăria nu a avut nevoie de concursul armatei, echipele de lucrători ale S. A. R. T. şi P. T. T. fiind suficiente[32], alta era situaţia la canalele de colectare ale oraşului. Aceste avarii de ordin public, constând în astuparea canalului colector în câteva locuri, punea în pericol salubritatea oraşului în cazul neintervenţiei în timp util prin revărsarea apelor la suprafaţă. Datorită aceloraşi bombardamente, oamenii erau fugiţi din oraş, astfel că

[31] A.M.R., Fond 5417, dosar 1324, f. 377.
[32] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 458.

Primăria Piteştiului nu dispunea de braţe de muncă necesare efectuării acţiunilor corespunzătoare după un bombardament. În afară de această problemă se mai ridica o alta, aceea a insuficienţei fondurilor pentru plata muncitorilor în cazul în care aceştia ar fi fost găsiţi. În această situaţie, Primăria, în ultimă instanţă, lansa un apel către garnizoana oraşului pentru a-i pune la dispoziţie 200 de soldaţi pentru a degaja canalul şi de a-l astupa acolo unde reparaţiile făcute de tehnicienii municipalităţii erau terminate[33]. Confirmarea că garnizoana a pus la dispoziţia municipalităţii cei 200 de soldaţi era făcută într-o „Dare de Seamă" din ziua de 9 iunie 1944.

După bombardamentele de la 6 mai şi 6 iunie asupra Piteştiului, s-a constatat că adăposturile ordinare ale oraşului nu mai erau folosite de către populaţie din cauza faptului că acestea nu prezentau nici o siguranţă de apărare contra bombelor aruncate. După inspecţia generalului Gh. Marinescu, comandantul A. P. au fost făcute recomandări pentru construirea de adăposturi galerii-mină în terasele oraşului, care din punct de vedere al A. P. erau cele mai sigure[34].

Ca urmare a atacurilor aeriene din 6 mai şi 6 iunie asupra oraşului Piteşti şi a numeroaselor alarme începute în 4 aprilie 1944, Centrala Evreilor din România solicita cu stăruinţă, din nou, administraţiei judeţene ca să se permită ca şi populaţia evreiască să se poată evacua în comunele rurale. Se motiva că mulţi enoriaşi evrei au fost sinistraţi direct prin distrugerea totală sau parţială a locuinţelor, iar alţii, în special copii şi femei, şocaţi fiind, au suferit puternice tulburări nervoase. Se considera că rămânerea mai departe în oraş a copiilor, femeilor şi bărbaţilor care ar fi putut să se refugieze în comunele rurale, ar fi agravat crescând situaţia lor[35].

Se ştie că regimul hitlerist ducea o politică puternic antisemită, iar regimul Antonescu nu a putut face mai mult pentru aceştia decât să le stabilească domiciliu forţat în unele oraşe în care aceştia prestau servicii. Bineînţeles această situaţie, oricât de gravă părea, era oricum de preferat internărilor în lagărele de exterminare din interiorul Reich-ului german.

Ca urmare a atacurilor repetate ale aviaţiei Aliate şi a procentului destul de ridicat al bombelor neexplodate (care puteau fi mult mai periculoase decât cele explodate – numai în situaţia în care acestea cădeau pe câmp – prin faptul că puteau ucide pe cel care încerca să le dezamorseze, specialist sau nu, din curiozitate sau din obligaţie de serviciu) Biroul A. P. Piteşti a efectuat în cursul lunii iunie mai multe instrucţii care au avut ca obiect dezamorsarea bombelor. Primul exerciţiu a fost executat în ziua de 1 iunie la ora 7^{00} la întreprinderea „Textila Românească" din Găvana, participanţi fiind echipele de combaterea şi stingerea incendiilor. Instrucţia a constat în dezamorsarea a 3 bombe tip american şi sovietic. Exerciţiul a fost repetat în ziua de 15 iunie, ora 16^{00}, la Secţia de Pompieri. La acest exerciţiu alături de cei 400 de membrii ai echipelor interesate, au mai luat parte 500 de persoane piteştene în mod benevol. În acelaşi mod s-a procedat şi în ziua de 20 iunie 1944, când a fost dezamorsată o bombă de 250 kg la Secţia de Pompieri Piteşti[36].

---

[33] *Ibidem*, f. 321.

[34] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, dosar 16/1944, f. 401.

[35] Idem, Fond *Prefectura Judeţului Argeş*, dosar 24/1944, f. 177.

[36] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 16/1944, f. 68.

În 22 iunie, printr-un „Comunicat", Prefectura Judeţului Argeş făcea cunoscut că începând cu data de 25 iunie, camuflarea luminilor pe întreg teritoriul juridic al Comandamentului se făcea între orele 20.30-4.00 [37].

Tot din această zi, Primăria făcea cunoscut că pentru ca pe viitor populaţia să mai fie surprinsă de atacurile aviaţiei Aliate, se luase măsura ca în oraş să se dea şi prealarma. Aceasta era dată cu aproximativ 40 de minute înainte ca avioanele inamice să ajungă la verticala oraşului, numai prin moto-sirena de la Secţia de Pompieri. După prealarmă se suna alarma, care era sunată prin toate sirenele electrice şi de mână existente ca şi până atunci[38].

În 25 iunie Comisia pentru Ajutorarea Sinistraţilor de pe urma Bombardamentelor, al cărei preşedinte era vice-primarul Victor Dumitrescu, a distribuit unul din multele ajutoare pentru sinistraţii complet săraci. Până la această dată fuseseră ajutate 130 de familii, cărora li se distribuise suma de 1.300.000 lei - bani trimişi de Ministerul de Interne prin intermediul Prefecturii Argeş[39].

În scopul ajutorării şi siguranţei oamenilor Legii, Primăria oraşului făcea cunoscut în 28 iunie că Întreprinderile Comunale Piteşti puneau la dispoziţia Jandarmeriei un număr de 20 de tuburi de beton cu diametrul de 75 cm ce urmau a servii la construirea de adăposturi pentru posturile de jandarmi[40].

Peste numai o săptămână, pe 4 iulie, în Piteşti avea să se petreacă o nouă dramă. De această dată, cel mai greu lovit a fost efectivul Bateriei a.a. 128 Oerlikon ce asigura protecţia podului de peste Argeş din satul Bănănăi. Datorită pierderii tuturor celor 14 componenţi ai Secţiei a II-a, Bateria avea să se retragă pentru refacere la Braşov. În locul ei venea Compania 200 a.a. care prelua spre îngrijire cele 14 morminte ale bravilor ostaşi ai Bateriei 128 aflate în cimitirul comunei Prundu, făcându-se totodată şi slujbele religioase conform rosturilor creştineşti[41].

S-a constatat că după fiecare bombardament, numărul victimelor a fost în scădere deoarece alarmele erau date cu circa 40 de minute înainte de apariţia avioanelor inamice, timp în care populaţia avea timp să se disperseze în afară de oraş. Dispersarea era necesară datorită faptului că oraşul Piteşti nu dispunea încă de nici un fel de adăpost care să prezinte siguranţă contra bombardamentelor aeriene[42]. Respectarea normelor de apărare pasivă arau acum respectate cu stricteţe de populaţie nu atât din cauza ameninţării cu diverse amenzi sau internări de către autorităţi, ci mai cu seamă datorită instinctului de autoconservare al fiecăruia.

A doua zi după atac, miercuri 5 iulie, profesorul Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştrii, însoţit de mai multe personalităţi din conducerea statului a inspectat judeţele Dâmboviţa, Muscel şi Argeş. La Piteşti acesta a cercetat cartierele sinistrate şi satul Bănănăi. Vizita acestuia s-a încheiat la Corbeni, unde de trei ani se construia un sat model Antoneşti[43].

---

[37] Idem, dosar 20/1944, f. 179.
[38] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr.128, p. 2.
[39] *Ibidem*, p. 4.
[40] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 13/1944, f. 249.
[41] A.M.R., Fond 4499, dosar 1064, f. 100.
[42] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 20/1944, f. 18.
[43] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr. 131, p. 1.

În urma unui „Ordin“ al Corpului I Teritorial din 14 iulie, curentul electric nu mai era oprit în oraşe pe timpul alarmelor aeriene, însă camuflajul trebuia respectat cu stricteţe[44].

La începutul lunii, în 2 august, pentru a face şi mai bine auzit sunetul lugubru al alarmelor aeriene, Comandamentul A.P. Piteşti a mai primit alte două sirene electrice de 4,7 Kw de la firma „Britania“ din Timişoara, care au fost montate pe clădirea Penitenciarului Piteşti şi pe Uzina Electrică[45].

În 11 august a fost luată decizia ca întreaga cantitate de fier beton ce era destinată construcţiei Grupului Industrial Piteşti (Colibaşi) să fie dată autorităţilor şi întreprinderilor dispersate sau evacuate în urma bombardamentelor pentru construirea de adăposturi antiaeriene. Această măsură a fost luată deoarece s-a considerat că nu este neapărată nevoie la momentul respectiv de tot acest material[46]. Privind retrospectiv evenimentele din vara anului 1944, considerăm că măsura era luată tardiv, lucru pe care cei de atunci nu aveau să-l ştie. Toate aceste măsuri vor fi inutile de acum înainte, căci până la 23 august asupra oraşului Piteşti nu va mai fi dat nici un atac aerian. De altfel nici nu mai aveau ce să bombardeze...

La sfârşitul raidurilor aeriene anglo-americane, oraşele Câmpina şi Ploieşti erau prefăcute în ruine. Nici Piteştiul nu stătea mai bine. Cu numeroase locuinţe distruse, cu populaţia refugiată în comunele învecinate, cu puţini funcţionari la posturi, oraşul nu avea să-şi reintre în ritmul său obişnuit prea curând. Traumele fizice cauzate de bombele lansate, cât şi cele psihice provocate de repetatele alarme aeriene aveau să se vindece greu.

---

[44] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 622.

[45] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond Primăria Oraşului Piteşti, dosar 18/1944, f. 146.

[46] A.M.R., Fond 5487, dosar 6054, f. 18.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria **ISTORIE**, **TOM XI**, 2002

CONSIDERAȚII ASUPRA MORALULUI ARMATEI ȘI AL POPULAȚIEI ÎN CONTEXTUL „GREVEI REGALE" (AUGUST 1945 – IANUARIE 1946)

AURELIAN CHISTOL*

După instalarea forțată, cu sprijin sovietic, a guvernului dr. Petru Groza viața politică românească a devenit deosebit de tensionată. Noul Cabinet, total nereprezentativ, a început procesul de politizare și de „democratizare" al armatei, care urma să devină o copie în miniatură a Armatei Roșii. Cadrul organizatoric ce permite transformarea armatei române într-una „democratică" este asigurat de ordinul nr. 29 al ministrului Rășcanu prin care era creată „Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandă" condusă de gen. Victor Precup, care la 2 octombrie, prin ordinul nr. 113 va deveni „Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă"[1].

Această situație a determinat o scădere a moralului armatei române, obișnuită printr-o tradiție constituțională veche de aproape un secol să se țină deoparte de tumultoasa scenă politică.

Abuzurile și nereprezentativitatea guvernului român, i-au determinat pe anglo-americani, cu ocazia Conferinței de la Potsdam (17 iulie - 2 august), să solicite reorganizarea imediată a guvernelor din România și Bulgaria, prin includerea reprezentanților tuturor forțelor politice[2].

În acest context, în 17 august, reprezentantul politic al SUA, Roy Melbourne a remis o notă diplomatică regelui, conform căreia guvernul american nu recunoaște guvernul Groza, motiv pentru care nu va relua relațiile diplomatice cu România. Secretarul particular al regelui, Mircea Ioanițiu îl informează pe Melbourne de intenția regelui de a demite guvernul, pe cale constituțională, pentru a se evita izbucnirea unor ciocniri[3].

De aceea, pe 19 august, la ora 9^{00}, premierul Groza s-a prezentat în audiență la rege, care-l informează că va începe consultări individuale cu liderii partidelor pentru a discuta formarea unui nou guvern, care să nu se confrunte cu problemele interne actuale și care să fie recunoscut de către administrația americană. În replică, Groza a precizat că poziția guvernului este solidă, că beneficiază de sprijin sovietic și că

* Universitatea din Pitești

[1] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, București, 1999, p. 269.

[2] M. Nedelea, *Istoria României în date: 1940 – 1995*, București, 1997, p. 51.

[3] Ș. Rădulescu-Zoner, D. Bușe și B. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, 1995, p. 92.

nerecunoaşterea sa de către S. U. A. nu e importantă. În cadrul acestei audienţe, regele va cere premierului de 3 ori să demisioneze, dar acesta a refuzat categoric, fapt unic în istoria modernă a României şi de o deosebită gravitate[4].

În replică, începând din 21 august, regele va refuza să semneze decretele şi legile propuse de guvernul Groza, rupând orice legătură oficială cu acesta şi neparticipând la parada şi la recepţia oficială consacrată sărbătoririi zilei de 23 august[5].

Guvernul se va întâlni pe 24 august într-o şedinţă specială consacrată situaţiei politice nou-create prin greva regală, în cadrul căreia premierul îşi informează colegii de faptul că „guvernul U.R.S.S. se opune categoric demiterii guvernului Groza şi a notificat acest lucru la Londra şi Washington"[6]. Cu acelaşi prilej, Groza confirmă că armata „nu face politică", felicitând-o pentru modul în care s-a desfăşurat parada de 23 august. Scopul acestei declaraţii era acela de a se interzice orice influenţe printre militari venite din partea opoziţiei, în special PNŢ şi PNL, deşi politizarea sa fusese demarată oficial de câteva luni[7].

Foarte liniştiţi, membrii guvernului îşi vor continua activitatea de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, fără să răspundă pentru activitatea lor decât în faţa U.R.S.S. Acesta a fost probabil şi motivul pentru care, în 4 septembrie, o delegaţie guvernamentală condusă de primul-ministru a plecat la Moscova, pentru a lua legătura cu guvernul sovietic şi a discuta o serie de probleme cu acesta[8].

Toate aceste evenimente politice nu vor rămâne fără urmări în privinţa stărilor de spirit ale armatei şi populaţiei. De aceea, modul în care s-au derulat acestea, ca şi plecarea delegaţiei române la Moscova în aceste momente au fost de natură să genereze o serie de comentarii în rândurile nu numai ale populaţiei civile, dar şi în cele ale ofiţerilor armatei române.

Astfel, în seara zilei de 10 septembrie un grup de ofiţeri de diferite arme ce se aflau în faţa Palatului telefoanelor, discutau sensurile plecării delegaţiei guvernamentale române la Moscova. Ei considerau că se încearcă obţinerea sprijinului sovietic pentru a se menţine la putere, dar şi că doresc căutarea de cantonamente pentru a se refugia în U.R.S.S., în eventualitatea că guvernul nu se va mai putea menţine la putere din cauza presiunii anglo-americanilor şi a regelui. O altă idee exprimată de ofiţeri, era cea conform căreia, „momentul prielnic pentru formarea unui nou guvern este acum, în lipsa din ţară a delegaţiei guvernamentale. În acest caz, Petru Groza şi cu miniştrii plecaţi la Moscova vor rămâne exilaţi"[9].

În aceeaşi ordine de idei, în ziua de 12 septembrie, la Spitalul Militar Regina Elisabeta, col. (r) Slăvescu discuta despre disensiunile dintre Coroană şi guvern într-un cerc mai larg de ofiţeri. Toţi şi-au manifestat încrederea în sprijinul anglo-american acordat Coroanei[10].

---

[4] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare*, Bucureşti, 1999, p. 16 – 17.
[5] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 93.
[6] Apud I. Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente. 1945*, Bucureşti, Arhivele Statului, p. 337.
[7] Al. Duţu, *Între Wehrmacht şi Armata Roşie*, Bucureşti, 2000, p. 276.
[8] I. Lăcustă, *41 de luni care au schimbat România (23 august 1944 – 30 decembrie 1947)*, Bucureşti, 1999, p. 94.
[9] Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond M.St.M, Secţia a II-a, Dosar 1427, f. 15-16.
[10] *Ibidem*, f. 34.

De asemenea, în notele informative ale Secţiei a II-a a M. St. M se mai preciza că „în unele cercuri civile şi militare din Capitală se discută că scopul delegaţiei guvernamentale la Moscova ar fi fost, pe lângă cele arătate în comunicatul din ziare, încheierea unui tratat de alianţă secret între România şi U.R.S.S"[11].

Vizita la Moscova s-a încheiat pe 13 septembrie, când delegaţia română s-a întors în Bucureşti[12]. Cu acest prilej, populaţia a putut constata că „manifestanţii n-au strigat niciodată pe timpul parcursului „Trăiască Regele" şi nici un portret al MS Regelui nu era purtat de manifestanţi, care purtau numai portretele lui Lenin şi Stalin"[13].

În acest timp, la Londra se desfăşurau lucrările Conferinţei Miniştrilor de Externe (11 IX -2 X 1945),[14] care au dat multe speranţe românilor. Astfel, în rândurile armatei „se aşteaptă şi se trăieşte în atmosfera că guvernul va fi remaniat în curând în urma intervenţiilor şi discuţiilor ce se duc la Londra între cei 5 miniştri de externe"[15]. Din păcate, nici de această dată nu s-a reuşit rezolvarea crizei politice de la Bucureşti.

Nu doar militarii îşi exprimă ataşamentul faţă de Coroană, ci şi populaţia civilă, care a găsit modalităţi originale de a se manifesta Spre exemplu, în 16 septembrie, „la deschiderea meciului de fotbal Steaua Roşie Belgrad cu reprezentativa oraşului Bucureşti s-a remarcat un mare entuziasm pentru Coroană. În timp ce muzica intona Imnul Naţional, publicul a manifestat frenetic pentru MS Regele. Nu a avut loc nici un incident"[16]. Mai îngrijorate erau autorităţile de faptul că grupările paramilitare din rezistenţă continuau să se manifeste, aşa cum s-a întâmplat în Ardealul de N cu Organizaţia „Avram Iancu" ce a reuşit să lanseze un manifest în care se arăta printre altele: „Militari, jandarmi, poliţişti, dacă în voi bate inimă de români şi vă iubiţi Ţara, Neamul şi Regele, ridicaţi armele contra trădătorilor!"[17].

În ciuda acestor manifestări de simpatie faţă de rege, guvernul şi-a continuat nestingherit activitatea; chiar dacă nici la Londra nu se găsise o soluţie pentru România. Acest nou eşec a determinat în cercurile militare şi civile multă îngrijorare. Se pare că „un ofiţer care face gardă permanentă la Palatul Regal din Calea Victoriei şi care nu a putut fi identificat, într-un cerc de ofiţeri, a afirmat că în urma refuzului de a demisiona, situaţia Regelui e foarte confuză. Situaţia e cu atât mai dificilă, cu cât circulă insistent zvonul că dr. Petru Groza ar intenţiona să-şi însuşească prerogativele regale. În aceste condiţii, regele n-a exclus posibilitatea <<să abdice şi să părăsească ţara>>"[18].

Pe fondul acestor tensiuni politice, situaţia armatei române s-a deteriorat, lucru constatat şi de autorităţi: „disciplina trupei lasă foarte mult de dorit din cauza interpretării greşite a sensului democratizării armatei"[19]. Una din cele mai grele situaţii se semnalează în Dobrogea, unde: „zilnic se văd ostaşi în ţinută neregulamentară, ruptă,

[11] *Ibidem*, fila 29.
[12] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 53.
[13] A.M.R., fond M. St. M., Secţia a II-a, Dosar 1427, fila 35 – 36.
[14] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 95.
[15] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1427, fila 35.
[16] *Ibidem*, filele 43 – 44.
[17] *Ibidem*, f. 70 – 71.
[18] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1426, fila 15.
[19] *Ibidem*, fila 82.

descheiată şi în atitudini neostăşeşti. Nu salută şi merg pe stradă în grupuri dezorganizate", iar ofiţerii şi subofiţerii evită a-şi saluta superiorii[20].

Spre sfârşitul lunii octombrie, deşi situaţia politică rămânea nerezolvată „un ofiţer din Garda Palatului a afirmat că guvernul dr. Petru Groza va fi recunoscut, în curând, de către anglo-americani, bineînţeles în urma unei remanieri pe care trebuie s-o facă şi înglobând elemente din PNŢ. A mai afirmat că a auzit discutându-se între persoane influente ce vin la Palat, că în curând se vor ţine alegeri libere, la care vor participa toate partidele"[21].

Pentru a constata adevărata stare de lucruri din România, preşedintele Truman a anunţat că-şi va trimite un reprezentant să ne viziteze ţara, în persoana lui Mark Ethridge. Atât structurile informative militare, cât şi cele civile constată faptul că liberalii şi ţărăniştii pregătesc cu mare seriozitate întâlnirea cu reprezentantul american. Structurile militare, precizau în 23 octombrie că „în unele cercuri politice şi printre militari circulă cu insistenţă zvonul că naţional-ţărăniştiii şi liberalii (brătieneştii) vor organiza mari manifestaţii, cu ocazia sosirii în Bucureşti a observatorului american, pentru a arăta acestuia că poporul român simpatizează pe aceste partide politice"[22].

Şi Serviciul Special de Informaţii confirmă printr-o notă informativă din 3 noiembrie, faptul că liberalii şi ţărăniştii „au lucrat împreună la strângerea materialului informativ ce formează memoriul ce va fi prezentat d-lui Mark Ethridge"[23]. De asemenea, SSI mai avertizează asupra faptului că liberalii vor organiza şi o manifestaţie în ziua de 8 noiembrie cu scopul „de a arăta delegatului american popularitatea de care se bucură Partidul Liberal, în masele largi ale poporului"[24].

Autorităţile au organizat în întreaga ţară manifestaţii în cinstea zilei de 7 noiembrie, fără a avea loc incidente majore. La Bucureşti, mitingurile s-au desfăşurat în 3 puncte: Piaţa Victoriei, Piaţa Naţiunilor şi Piaţa Universităţii. La manifestări au luat parte alături de reprezentanţi sovietici, membrii guvernului, reprezentanţi ai partidelor guvernamentale şi ai sindicatelor controlate de comunişti[25].

A 2-a zi, era sărbătoarea Sf. Mihail şi Gavril. În ciuda eforturilor guvernanţilor de a împiedica mitingul de solidaritate cu regele, acest lucru s-a dovedit imposibil şi datorită ingeniozităţii celor ce pregăteau manifestaţia: astfel, încă din seara de 7 noiembrie numeroşi cetăţeni au fost sunaţi la telefon spunându-li-se: „Dacă eşti român, mâine la 10 să fii în Piaţa Palatului"[26].

Evenimentele din 8 noiembrie sunt astăzi bine cunoscute şi ele evidenţiază duritatea cu care noul regim reprimă orice mişcare opoziţionistă. Toată vina asupra celor întâmplate acolo a fost aruncată în spatele PNŢ şi PNL, printr-un comunicat oficial al Ministerului de Interne din 10 noiembrie[27].

Această înfrângere a forţelor democratice româneşti a încurajat apariţia a o serie de manifestări extremiste ale unor reprezentanţi ai minorităţii maghiare. Un astfel

[20] *Ibidem*, fila 111 – 112.
[21] *Ibidem*, fila 138.
[22] *Ibidem*, fila 126.
[23] I. Scurtu, *op. cit.*, p. 383.
[24] *Ibidem*, p. 388.
[25] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 100.
[26] I. Scurtu, *op. cit.*, p. 405.
[27] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 101.

de caz a avut loc în 25 noiembrie, atunci când elevii secţiei maghiare de la Liceul „M. Eminescu" din Satu Mare au batjocorit tablourile MS Regelui şi a MS Regina Mamă Elena, fiind străpunse în dreptul frunţii, nasului şi a pieptului. De asemenea, au rupt tricolorul românesc care împodobea tablourile, punând în locul lui tricolorul maghiar[28].

Astfel de manifestări au contribuit la demoralizarea populaţiei româneşti din zonă în condiţiile în care la Cluj circula deja zvonul printre maghiari că „Ardealul ar fi dat ungurilor de către anglo-americani", şi se mai spune că la viitoarea pace „se va înfiinţa un Ardeal independent sau o parte din Ardeal va fi cedată Ungariei, cu condiţia ca toţi ungurii să fie transferaţi acolo"[29].

Din punct de vedere politic, luna decembrie debutează cu Conferinţa Generală a P.S.D. în cadrul căreia se adoptă rezoluţia conform căreia partidul va merge singur în alegeri, ceea ce determină cercurile politice din jurul PNL şi al PNŢ să comenteze cu multă satisfacţie această intenţie a P.S.D.[30].

În această perioadă continuă să circule o mulţime de zvonuri, inclusiv acela conform căruia PNŢ-ul va dispărea, motiv pentru care ofiţerii din rezervă din Asociaţia „Regele Mihai I" sunt dispuşi să adere la Frontul Naţional Democrat al Luptătorilor din Războaie de sub preşedenţia gen (r) Popescu-Corbu şi că asociaţia va lua parte la viitoarele alegeri.

Şi în această lună, populaţia din Ardealul de N continuă să fie demoralizată şi indignată de faptul că se „continuă vechea administraţie ungurească. Populaţia maghiară din Ardealul de N nu respectă întru nimic administraţia românească. Se păstrează încă titulatura şi ştampilele ungureşti la diferite instituţii publice. Prin atitudinea ce o adoptă, ungurii provoacă populaţia românească, atingând sentimentele naţionale ale acesteia şi dând naştere la incidente regretabile"[31]. În aceste condiţii, în care nici măcar economia nu dădea semne de revigorare pare firesc faptul că în continuare „starea de spirit a ofiţerilor, subofiţerilor, maiştrilor militari şi funcţionarilor civili ai armatei se menţine la nivel scăzut". De aceea, „pentru a face faţă nevoilor zilnice foarte mulţi ofiţeri şi subofiţeri se dedau la diferite expediente, vânzându-şi chiar obiecte şi bunuri personale"[32].

Starea grea materială nu afecta doar armata, ci şi întreaga populaţie românească. Din cauza exasperării, oamenii încearcă să ceară socoteală guvernului, aşa cum s-a întâmplat pe 2 decembrie la Giurgiu unde au fost găsite lipite afişe cu lozinci care proferau insulte la adresa guvernului[33].

În aceste momente în care guvernul beneficia de un foarte mic sprijin popular autentic, vizitase ţara noastră ca şi pe Bulgaria, reprezentantul preşedintelui american Mark Ethridge (19-30 noiembrie). Acesta s-a întors la Washington, unde pe 7 decembrie prezintă un raport în care face şi comparaţii între România şi Bulgaria. El precizează printre altele că „la o mai îndeaproape examinare, totuşi Frontul Patriei în Bulgaria şi F.N.D. în România se dezvălui nu ca guverne de coaliţie în adevăratul

[28] A.M.R., fond. M.St.M., Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1425, f. 64.
[29] *Ibidem*, f. 67.
[30] *Ibidem*, fila 2.
[31] *Ibidem*, fila 3.
[32] *Ibidem*, fila 4.
[33] *Ibidem*, fila 7.

înţeles al cuvântului, ci ca regimuri dominate în mare măsură de partidul comunist, deşi acesta este minoritar în ambele ţări"[34].

Lipsa de încredere a românilor în guvernanţi şi în instituţii este demonstrată de un fapt deosebit de grav cu care se confruntă posturile de jandarmi ce „întâmpină mari greutăţi la predarea ordinelor de concentrare ostaşilor aflaţi la vatră, întrucât aceştia nu vor să răspundă la aceste ordine, majoritatea ascunzându-se în diferite locuri atunci când, jandarmul se prezintă la locuinţele acestora pentru înmânarea ordinelor şi pentru a fi trimişi la unităţile respective"[35].

La toată această situaţie grea ţării se mai adaugă şi împovărătoarea ocupaţie sovietică, ce a declanşat izbucnirea a numeroase incidente între cetăţeni români şi ostaşi sovietici. Din păcate, statul român în loc să-şi protejeze cetăţenii ia măsuri tot împotriva lor. În incidente nu sunt implicaţi numai civili şi ofiţeri de armată, ci şi de poliţie. Un astfel de caz s-a întâmplat la Inspectoratul General de Poliţie al Moldovei de N din Iaşi, unde căpitanul Ionescu din Cercul Teritorial Baia s-a manifestat ca un element contra bunelor relaţii cu U.R.S.S. „Acesta, în lipsa sublocotenentului pandur Dăscălescu de la acelaşi cerc, a rupt steagul sovietic atârnat pe perete"[36]. Adesea, între români şi sovietici se iscă scandaluri şi bătăi, aşa cum se întâmplă în Berăria de pe Calea Griviţei, situată la nr. 156, în apropierea unui Comandament Militar Sovietic. Aceasta e frecventată atât de ostaşi români, cât şi sovietici, motiv pentru care conflictele au o frecvenţă îngrijorătoare[37].

Autorităţile apreciază ca fiind total necorespunzătoare din punct de vedere al relaţiilor româno-sovietice şi situaţia de la Şcoala Superioară de Război, unde, conform unei note informative din 10 decembrie, „se cultivă în cel mai înalt grad spiritul reacţionar, anticolaborarea cu U.R.S.S., precum şi tendinţele contra actualului regim. Marea majoritate a ofiţerilor bravează în a-şi expune făţiş ideile încadrate în spiritul menţionat. Prin Corpul Didactic se găsesc ofiţeri cărora li s-a cerut îndepărtarea din armată, dar care, din motive necunoscute, continuă să învenineze de la catedră spiritul ofiţerilor elevi"[38].

Uneori, ca replică la ocupaţia sovietică se acţionează şi mai tranşant, aşa cum s-a întâmplat în noaptea de 9/10 decembrie, când „partea superioară a troiţei eroilor sovietici din centrul oraşului Tg. Secuiesc a fost dinamitată şi aruncată în aer"[39].

Criza politică de la Bucureşti nu-i preocupa doar pe români, ci, mai ales, pe sovietici care doreau să le impună anglo-americanilor recunoaşterea guvernului Groza, chiar dacă aceştia cunoşteau situaţia reală din ţara noastră, graţie raportului întocmit de Mark Ethridge. De altfel, la Clubul Avocaţilor din Cotroceni se discuta deja că raportul „asupra situaţiei din România a fost atât de nefavorabil actualului guvern, încât nici nu s-a dat publicităţii". De asemenea, mai observau avocaţii că „pe timpul vizitei sale, dl. Ethridge a vorbit mai mult cu domnii Maniu, Brătianu şi Gh. Tătărescu şi că a dat prea puţină atenţie coaliţiei de stânga. La despărţire, dl. Ethridge s-ar fi exprimat faţă de dl.

---

[34] Apud Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70 – 71.
[35] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1425, fila 12.
[36] *Ibidem*, f. 30.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*, fila 38.
[39] *Ibidem*, fila 41.

Maniu: „<<Opoziţia din România a câştigat 100%>>“[40]. Cu toate acestea, americanii se vor dovedi mult mai toleranţi faţă de sovietici cu prilejul Conferinţei Consiliului Miniştrilor de Externe de la Moscova, ale cărei lucrări s-au desfăşurat în perioada 16 – 26 decembrie 1945[41].

Această toleranţă americană fusese intuită de liderii opoziţiei, chiar înainte de începerea conferinţei, lucru evidenţiat de o notă informativă din 14 decembrie: „În cercurile PNŢ şi PNL, există depresiunea morală că după informaţiile din sursă anglo-americană, deţinute de membrii acestor partide, guvernul P. Groza va fi recunoscut cu prilejul Conferinţei de la Moscova. Ca efect al acestei recunoaşteri, în România va urma o politică de destindere şi se va încerca lărgirea bazelor de concentrare democratică. Cercurile sus-numite, sunt deprimate pentru motivul că cel puţin 2 ani vor guverna în România guverne de stânga, în special de nuanţă comunistă“[42]. În schimb, în cercurile PNL - Gh. Tătărescu domnea un optimism moderat privind soluţia ce se va adopta la Moscova. Aici „se speră că formula viitoare va aduce o lărgire a bazelor de colaborare politică. În partid se discută despre preluarea de către Gh. Tătărescu a funcţiei de preşedinte al Consiliului de Miniştri, iar din guvernul remaniat să facă parte domnii, dr. N. Lupu şi M. Ghelmegeanu. Operaţiunea de remaniere s-ar produce până la sfârşitul anului“[43].

Zvonurile privind recunoaşterea guvernului au constituit un nou prilej pentru ca românii să-şi manifeste neîncrederea în cabinet. Un astfel de caz s-a petrecut pe 16 decembrie la Rm. Vâlcea, unde „s-au afişat pe case şi grajduri manifeste: <<Vrem guvern Maniu-Brătianu>>, <<Trăiască Marea Britanie>>, <<Jos Groza şi guvernul>>, <<Jos Partidul Comunist>>, <<Moarte Anei Pauker>>, <<Jos F.N.D.>>“[44].

Întrucât populaţia nu era informată în legătură cu activitatea regelui, au început să apară o serie de zvonuri şi privind situaţia sa. Spre exemplu, în Ardealul de N „unii spun că ar fi sechestrat în palatul său în vederea transformărilor pe care guvernul le pregăteşte. În cercurile intelectuale se spune că guvernul sub influenţă străină, ar lucra la un plan pentru detronarea regelui şi proclamarea republicii“[45].

Îngrijorările românilor privind recunoaşterea guvernului de către Conferinţa de la Moscova vor fi confirmate. Singura modificare în structura guvernamentală era dată de obligativitatea cooptării în guvern a câte unui reprezentant al PNŢ şi PNL, alţii decât Dinu Brătianu, Iuliu Maniu sau dr. N. Lupu, ceea ce nu schimba cu nimic situaţia[46].

În ceea ce-l priveşte pe rege, acesta a aflat de la Radio Moscova (emisiunea în limba română), că o comisie cu reprezentanţi ai S.U.A., Marii Britanii şi U.R.S.S. va sosi la Bucureşti pentru a-l sfătui în problema recunoaşterii guvernului. Deşi se bucura că „greva“ sa va lua sfârşit, Mihai I era îngrijorat de misiunea comisiei şi, mai ales de faptul că, Vâşinski va fi reprezentantul U.R.S.S. Regele se va duce pe 30 decembrie la

---

[40] *Ibidem*, f. 57 – 58.
[41] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 55.
[42] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1425, filele 43 – 44.
[43] *Ibidem*, fila 49.
[44] *Ibidem*, fila 54.
[45] *Ibidem*, fila 67.
[46] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 104.

Bucureşti, iar a 2-a zi au sosit delegaţii U.R.S.S. (Vâşinski); Marii Britanii (Sir Archibald Clark-Kerr) şi S.U.A. (Averell Harriman)[47].

În Mesajul radiodifuzat de Anul Nou, suveranul încearcă să insufle oamenilor mai mult optimism, precizând că poporul român nu ar trebui să se neliniştească, în condiţiile în care a ştiut să se alăture popoarelor care au câştigat războiul şi cu ajutorul său deloc neglijabil „Noul an se deschide sub semnul păcii şi al nădejdilor de mai bine, la care omenirea are dreptul în urma victoriei Naţiunilor Unite asupra forţelor asupririi, intoleranţei şi agresiunii. Să înălţăm primul gând către Dumnezeu Atotputernicul, care a învrednicit şi poporul nostru ca după drumul deschis la 23 august 1944 să-şi poată aduce cu hotărâre şi curaj, în limitele mijloacelor noastre, partea de contribuţie la această victorie"[48].

Se pare că acest mesaj „a produs o adâncă impresie în masa populaţiei româneşti. Reluarea raporturilor de colaborare între rege şi guvern e privită cu mare încredere de către toţi ofiţerii armatei, aşteptându-se în acest fel satisfacerea tuturor chestiunilor ce stagnau până în prezent"[49].

Negocierile dintre membrii Comisiei şi factorii politici români au durat câteva zile, întrucât soluţia propusă la Moscova nu putea mulţumi opoziţia, care ar fi avut o prezenţă pur decorativă în guvern. Din păcate, soluţia era definitivă şi acceptată de anglo-americani. În 2 ianuarie, cu ocazia unei întâlniri Harriman-Maniu, americanul i-a declarat românului următoarele: „Nu vă faceţi prea mari iluzii; noi am făcut tot ce se putea face la Conferinţa de la Moscova. Mai mult nu s-a putut face. Anglia şi America vor recunoaşte guvernul Groza. De altfel, pentru multă vreme nu vom mai putea analiza situaţia României, Naţiunile Unite având de rezolvat probleme mult mai importante"[50]. Aceste discuţii erau urmărite cu mare interes în ţară, întrucât „soluţionarea crizei politice este aşteptată cu mare nerăbdare de către toate cercurile civile şi militare"[51].

Criza se va încheia în mod oficial pe 7 ianuarie, când au fost numiţi prin decret regal în guvernul Groza, ca miniştri fără portofoliu: Mihail Romniceanu (P.N.L.) şi Emil Haţieganu (P.N.Ţ.)[52].

Încheierea „grevei regale" a mai destins oarecum atmosfera politică în România, apreciindu-se printr-o notă informativă din 8 ianuarie că populaţia „aşteaptă ca din această concordie naţională să rezulte pentru ţară o îndreptare a situaţiei economice şi politice"[53].

În ciuda detensionării parţiale a vieţii politice, continuă să existe printre români un mare număr de sceptici purtători ai unor zvonuri ce se vor dovedi mai mult sau mai puţin adevărate. În această perioadă „atât în lumea militară, cât şi în cea civilă circulă cu intensitate versiunea că se vor face noi deblocări în armată. Se afirmă că vor fi deblocaţi aproximativ 8000 de ofiţeri şi subofiţeri, inclusiv invalizi ce mai prestează

[47] A. Gould Lee, *Coroana contra secera şi ciocanul*, Bucureşti, 1998, p. 217.
[48] Apud I. Lăcustă, *op. cit.*, p. 123.
[49] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, fila 2.
[50] I. Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente. 1946*, Bucureşti, Arhivele Statului, 1996, p. 62.
[51] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, fila 10.
[52] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 59.
[53] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, f. 16.

serviciul activ"[54]. Alături de acestea, umblă şi zvonuri de-a dreptul alarmiste, conform cărora, în primăvară România va fi implicată într-un nou război între sovietici şi anglo-americani[55]. Persistenţa acestor zvonuri, demonstrează continuarea existenţei unei stări de demoralizare a populaţiei româneşti, care, în ciuda promisiunilor guvernanţilor continuă să privească spre viitor cu îngrijorare.

Etapa „grevei regale" reprezintă unul dintre cele mai tensionate momente politice din istoria României moderne. Prin „greva" sa, regele Mihai I a încercat să tragă un semnal de alarmă în privinţa comunizării forţate a ţării. Din păcate, acţiunea suveranului s-a încheiat cu un eşec, în ciuda aparentului său succes. Constrânşi de înţelegeri mai vechi, anglo-americanii au cedat în faţa dorinţelor sovietice şi pentru a nu se compromite total în faţa românilor care-şi puneau mari speranţe în ei, au creat iluzia unei îndreptări a situaţiei politice a României, printr-o falsă remaniere guvernamentală, care nu schimba practic nimic. De altfel, atât în timpul „grevei regale", cât şi după aceea, procesul de sovietizare a României va continua într-un ritm alert, până în anii '60, când datorită noului context internaţional creat prin moartea lui Stalin se va trece la un timid proces de destalinizare a ţării.

[54] *Ibidem*.
[55] *Ibidem*, fila 26.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

REVOLUŢIONARII IUGOSLAVI ANTITITOIŞTI DIN ROMÂNIA

VICTOR MARTIN*

Propaganda de izolare a Iugoslaviei titoiste a antrenat pe lângă Uniunea Sovietică şi celelalte state comuniste din estul Europei, într-o măsură mai mare sau mai mică. Rolul pe care Stalin îl atribuia României era unul important. Acesta era consecinţa mai multor factori. Poziţia geografică a României este unul din factori, graniţa dintre celor două state era de circa 250 kilometri. România era socotită, datorită acestei graniţe, o bază de pornire împotriva „trădătorului Tito".

Situaţia din conducerea Partidului Muncitoresc Român este un al doilea factor ca importanţă în decizia Moscovei. În conducerea Biroului Politic al P.M.R. existau mai multe grupuri rivale ce încercau să obţină acceptul lui Stalin de a elimina contracandidatele. Încă din ultimii ani ai războiului în România se cristalizase grupul comuniştilor autohtoni, conduşi de Gheorghe Gheorghiu-Dej, ce controla Comitetul Central şi grupul moscovit, venit odată cu Armata Roşie şi impus de Stalin în punctele cheie ale aparatului politic, grup ce avea ca reprezentanţi pe Ana Pauker, ministrul de Externe şi Teohari Georgescu, ministru Afacerilor Interne. Mizând pe rivalitatea tacită a celor două grupuri Stalin a impus României să adopte o atitudine dură împotriva lui Tito. Situaţia internă din conducerea Partidului Muncitoresc Român era o oportunitate excelentă pentru planurile sovietice. De frica eliminării fizice liderii comunişti de la Bucureşti au acţionat pe linia dictată de Stalin.

Mărturiile unor participanţi la evenimente, nesusţinute prin documente[1], afirmă că Stalin era informat că Gheorghiu-Dej nu este de acord cu Rezoluţia Biroului Informativ, şi drept pedeapsă l-a pus să citească raportul de „condamnare" a politicii Partidului Comunist Iugoslav. Meritul lui Gheorghiu-Dej a fost că şi-a cerut iertare în faţa lui Tito explicându-i atitudinea sa ca fiind rezultatul presiunilor exercitate de Stalin asupra Comitetului Central al P.M.R..

Situaţia creată odată cu condamnarea conducerii de la Belgrad şi izolarea Iugoslaviei, i-a oferit lui Gheorghiu-Dej şansa de a-şi elimina adversarii din fruntea partidului, aceştia fiind acuzaţi de troţkism şi deviaţionism de dreapta. Astfel lui Teohari Georgescu, fost ministru al Afacerilor Interne i s-a imputat deviaţionismul de tip troţkist-titoist, iar în capetele de acuzare din procesul Pătrăşcanu, s-a insistat pe colaborarea acestuia cu agenţii capitalişti, la fel cu proceda în Iugoslavia şi Tito. Totodată a fost ocazia perfectă pentru liderii comunişti de a începe colectivizarea

---

* Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.
[1] Neagu Cosma, *Cupola Securităţii văzută din interior*, Editura Globus, Bucureşti, f. a., p. 89.

forțată, sârbii din Banatul românesc căzând victime acestui act. Aceștia se constituiau în comunități agricole puternice și era greu de crezut că vor adopta sistemul cooperatist.

Încă din anii celui de-al doilea război mondial la recomandarea autorităților sovietice au fost reluate relațiile cu Iugoslavia și în special cu Comitetul de Eliberare a Iugoslaviei condus de Tito. Actul de la 23 august 1944 a oferit armatei iugoslave posibilitatea de a se regrupa pe teritoriul României. În septembrie aceluiași an Tito se afla la Craiova, organizându-și forțele în vederea eliberări Iugoslaviei de trupele germane. Contactele avute cu comandanții militari sovietici l-au determinat să grăbească acțiunea de despresurare a Belgradului, fiind conștient de pericolul ce se prefigura dacă trupele sovietice ar ajuns primele în Capitală.

Armata mareșalului Tito a beneficiat de aportul voluntarilor români de origine sârbă. Aceștia erau mândri de faptul că pot lupta alături de marele erou. Reîntorși în țară au reprezentat motorul cea a permis reluarea relațiilor româno-iugoslave. În toată societatea românească acțiunea de eliberare a Iugoslaviei de către Tito a fost privită cu simpatie, iar în rândul sârbilor din Banat sentimentul paniugoslav s-a dezvoltat, mergând până la acțiuni antiromânești.

Voluntarii români din armata lui Tito au fost beneficiarii unei legislații speciale. Stagiul petrecut în armata iugoslavă a fost recunoscut și au beneficiat de dreptul de împroprietărire a veteranilor de război[2]. Totodată prin legea 547 din 12 iulie 1945 a fost reglementată problema privind stagiul militar, perioada petrecută în armata iugoslavă fiind recunoscută ca parte din obligațiile militare față de statul român. Prin înscrierea masivă a acestora în Partidul Comunist Român au avut acces la funcții de conducere din administrația locală.

După modelul sovietic a luat ființă la Timișoara Asociația România-Iugoslavia și Editura „Cartea iugoslavă". Totodată s-au înființat ziare în limba sârbă pentru comunitatea din Banat.

Organizarea „lagărului țărilor democratice" a sporit contactele bilaterale. Crearea Biroului Informativ al partidelor comuniste, ca organ de informare asupra situației din țările în care comuniștii erau la putere, a crescut prestigiul Partidului Comunist Iugoslav. Astfel sediul Biroului Informativ și al ziarului editat de acest organism a fost stabilit la Belgrad. Revista editată de Birou, a fost intitulată în mod sugestiv, la propunerea sovietică, „Pentru pace durabilă și democrație populară" și avea în conducerea redacției „tovarăși ruși și iugoslavi"[3].

Conflictul ideologic între Belgrad și Moscova are multiple și variate cauze, acestea cristalizându-se în jurul a două aspecte:

1. Influența crescută a lui Tito în mișcarea comunistă internațională punea în discuție rolul politic dominant al Moscovei.

2. Amestecul insistent și din ce în ce mai brutal a Uniunii Sovietice în viața internă a Iugoslaviei a fost stopată dur și categoric de liderii comuniști din Belgrad.

Aliniindu-se la politica trasată de Stalin, România comunistă și-a luat în serios rolul încercând să se facă utilă în ochii liderului de la Kremlin.

---

[2] Arhivele Militare Române (se va prescurta A.M.R.), fond Direcția Justiției Militare, d. 2687, f. 5 și 87.
[3] Arhivele Naționale Istorice Centrale (se va prescurta A. N. I. C.), fond Relații Externe, d. 21/1947, f. 1.

În mai 1948 echipa de volei a armatei a efectuat un turneu în Iugoslavia. Din darea de seamă al ofiţerului politic al echipei A. S. Armata, înaintată Direcţiei Politice sunt surprinse în mod obiective aspecte din viaţa cotidiană a Iugoslaviei şi în special a Belgradului[4]. Din informaţiile furnizate se observă că opinia publică iugoslavă nu era informată de schimbul de scrisori dintre Belgrad şi Moscova, Tito considerând acuzele aduse de conducerea sovietică ca un simplu reproş ce poate fi soluţionat la nivel înalt. Căpitanul Dulămiţă Ioan, ofiţerul cu pregătirea politică a echipelor armatei surprinde în documentul următor aspecte din societatea iugoslavă: „Dare de Seamă asupra observaţiunilor din Iugoslavia cu ocazia turneului de volley-ball A. S. Armata.

De la data de Vineri 14 mai a. c. până Vineri 21 mai a. c. cât am stat împreună cu echipa în Iugoslavia am făcut următoarele constatări:

1. Politice. R. F. P. Iugoslavă păşeşte hotărât pe drumul democraţiilor populare spre socialism. În toate ocaziunile cetăţenii, indiferent dacă erau civili sau militari, vorbeau cu însufleţire despre noua politică a ţării lor, accentuând prietenia cu popoarele iubitoare de pace în frunte cu U. R. S. S.

Pentru popoarele Iugoslaviei, Tito este omul cel mai iubit şi am auzit cetăţeni spunând: „Când spunem Tito simţim Patria şi când spunem Patria îl simţim pe Tito".
În ceea ce priveşte situaţia din ţara noastră ei au suficiente cunoştinţe despre mersul evenimentelor şi despre realizările regimului de democraţie populară. Locuitorii vorbesc cu deosebită plăcere despre încheierea tratatului de prietenie şi asistenţă mutuală între popoarele noastre şi despre modul cum a fost primit Mareşalul Tito în România.

Despre Armata Română Democratică, militarii şi civilii au cunoştinţe că este o armată nouă, educată în spirit democratic şi privesc cu deosebită simpatie apariţia militarilor români în mijlocul lor.(...)"

Raportul are referiri destul de precise la situaţia economiei iugoslave, subliniind lipsurile şi starea de înapoiere a vecinilor de la sud-vest de Dunăre. În perioada războiului Belgradul a fost aproape distrus de bombardamentele aviaţiei germane. Printr-un program naţional, bazat în special pe brigăzi de voluntari, a început construcţia „Oraşului Copiilor" la marginea Belgradului. Acest proiect este mândria populaţiei iugoslave[5]".

Punctul 4 al raportului se referă la situaţia armatei iugoslave. Sunt remarcate lipsurile din dotarea unităţilor militare.

„(...) Mijloacele de educaţie sunt: ziarul „Armata Populară" care apare de două ori pe săptămână şi revista ilustrată „Frontul". Armata Iugoslavă nu are o tipografie proprie. Am dus redacţiei „Armata Populară", Conform ordinelor Direcţiei Politice, câteva exemplare din ziarul „Glasul Armatei". Au rămas impresionaţi de conţinutul şi forma ziarului şi de faptul că armata R.P.R. mai are şi ziarele regiunilor, ale armelor şi revista „Armata".

(...) Armata Iugoslavă nu este echipată cu haine noi ca armata R. P. R. Echipamentul ei este vechi şi uzat. Începând de la 1 mai a.c. funcţionarii civili ai armatei poartă uniformă militară fără epoleţi.

Armata R. F. P. I. îşi pregăteşte cadre la Moscova şi Leningrad.

[4] *Ibidem*, d. 1453, f. 9-11.
[5] *Ibidem*, f. 10.

Se acordă o deosebită atenţie sportului în armată: (...) Propuneri: Pentru a satisface dorinţa ofiţerilor din redacţia ziarului „Armata Populară" propun să se trimită prin Ambasada Iugoslavă ziarele şi revistele Armatei R.P.R. pentru Redacţia ziarului „Armata Populară" şi „Casa Centrală a Armatei Iugoslave"; Pentru a se satisface dorinţa jucătorilor echipei „Partizan" propun ca să fie invitată, echipa de volley-ball a acestui club, la noi în ţară, după terminarea campionatului naţional"[6].

Documentul prezentat reflectă o situaţie generală a ţărilor aflate în „sfera de influenţă" a Moscovei, copierea în societate a modelului sovietic şi formarea aparatului de stat prin şcolarizarea cadrelor în Uniunea Sovietică. Starea de spirit a cadrelor şi a trupei faţă de tratatele de asistenţă mutuală semnate de România a fost subiectul unui chestionar, realizat în 1948, de către Direcţia Politică a Armatei. Rezultatele au fost raportate şi centralizate de Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie. Concluzia acestui chestionar este prezentată în adresa următoare[7]: „În urma realizării unor chestionare referitoare la starea de spirit în armată s-a constatat că militarii, şi în special ofiţerii, au o părere foarte bună despre semnarea tratatului de asistenţă mutuală cu R. F. P. Iugoslavă. Tratatul cu U. R. S. S. a dat un sentiment de siguranţă, dar a creat şi oarecare îngrijorare văzând în acesta atragerea României într-un eventual conflict între cele două mari puteri".

Se observă o maturizare a corpului ofiţeresc român conştient de iminenta angrenare a armatei naţionale într-un posibil conflict S. U. A. - U. R. S. S.. Apropierea lui Tito de ţările de pe cele două maluri ale Atlanticului de Nord a servit principala armă politrucilor români în munca de „demascare a călăului". Prietenia cu Iugoslavia a creat adesea sentimente de exaltare în rândul armatei, sentimente care vor fi cu greu modelate în cursul anilor următori. Munca de „demascare" a lui Tito se preconiza a fi o misiune foarte grea şi urma să facă multe victime în rândurile celor care nu numai că refuzau să înţeleagă justeţea hotărârii Biroului Politic al Partidelor Comuniste, dar au desfăşurat acţiuni de sabotaj.

Campania antititoistă declanşată de Stalin s-a desfăşurat pe mai multe planuri. Deoarece o posibilă suprimare fizică a liderului de la Belgrad avea puţine şanse de a se materializa, - Tito învăţase de la inamicul său toate metodele de protecţie- iar Stalin nu-şi asuma riscul să-l transforme pe Tito într-un martir. În situaţia dată Stalin a decis să-l discrediteze în faţa opiniei publice din Iugoslavia şi din ţările satelite Uniunii Sovietice. Astfel s-a orientat către vechii membri ai Partidului Comunist Iugoslav pentru ai determina să declanşeze o revoltă interne în cadrul partidului ce l-ar fi debarcat pe Tito de la conducere. Reacţia promptă a acestuia, materializată printr-un val de teroare declanşat împotriva opozanţilor, a declanşat un fenomen amplu de exil politic. Aceştia au fost folosiţi de Stalin în încercarea de al debarca pe Tito. În vederile lui Stalin pe lângă vechii comunişti, din perioada Cominternului, au intrat nemulţumiţii regimului dar şi foarte mulţi oportunişti. Ei se constituiau într-o masă docilă dar fără forţa necesară în al debarca pe „trădător".

Gruparea prosovietică din conducerea Partidului Comunist Iugoslav era foarte puternică. Convinşi că socialismul se poate realiza doar cu ajutorul Uniunii Sovietice i-a determinat să „demaşte" alunecarea Biroului Politic spre „deviaţionism şi troţkism".

---

[6] *Ibidem*, f. 11.
[7] *Ibidem*, d. 1717, f. 9.

Ca vechi spioni în slujba Moscovei la declanşarea conflictului au acţionat în folosul şi sub acoperirea comunismului internaţional. În exilul lor ei se călăuzea de „lumina de la Moscova". Majoritatea emigranţilor iugoslavi aveau halte mai scurte sau mai îndelungate în ţările vecine Iugoslaviei. În România refugiaţii politici iugoslavi au apărut la sfârşitul anului 1948. Ei erau preluaţi de Securitate, unde erau anchetaţi, verificaţi şi cazaţi. Emigranţii au fost folosiţi în furnizarea de informaţii referitoare la „reţelele" de sabotori şi spioni titoişti. Astfel într-un material pus la dispoziţia Comitetului Central al P. M. R., intitulat sugestiv „Sinteză a problemei iugoslave"[8] emigrantul politic Paulevici Slobodan, fost ofiţer în U. D. B. (Securitatea iugoslavă), declara că acţiunile de informare şi spionaj au început în 1945 şi se desfăşurau prin intermediul etnicilor sârbi din România[9]. Acesta informa că locuitorii din localităţile de graniţă erau racolaţi ca informatori ai serviciilor de spionaj iugoslave cu ocazia tranzitului transfrontalier determinat de muncile agricole. Mulţi dintre ei au furnizat informaţii cu caracter militar şi economic.

Agenţii iugoslavi aveau misiuni de organizare a agitaţilor antiromâneşti în Banat. Alte focare ale propagandei titoiste în România erau Ambasada R. F. P. Iugoslave şi A. P. F. (Administraţia Porţilor de Fier). Prima edita un „Buletin de Presă", folosit în opinia autorului Sintezei, pentru a „transmite propagandă mincinoasă atât în Bucureşti cât şi în teritoriu"[10]. Frontul Popular Iugoslav din Bucureşti, (F. P. I) organizaţie afiliată Biroului Informativ, a fost obiectul de acţiune al agenţilor din Ambasada Iugoslaviei. Aceştia încercau să-i convingă, oferind adesea avantaje materiale. Să rămână de partea lui Tito. Secretarul organizaţiei F. P. I. Latici Bosco, funcţionar în cadrul Ambasadei Iugoslave, făcea presiuni asupra celor 162 membrii ai organizaţiei pentru a se implica în difuzarea ziarelor şi revistelor venite de la Belgrad[11].

De ziua lui Tito, (n. n. – în 1949), au participat la festivităţile organizate de Ambasadă 150 persoane. Printre aceştia se infiltraseră agenţi ai Securităţii, preocupaţi de a identifica spionii titoişti. În urma acţiunilor organizate de Ministerul Afacerilor Interne al R. P. România au fost descoperiţi ca spioni Saier Stanco, Otasevici Svetovar, Bosneak Milan, Branco Trculici[12]. Din declaraţiile emigranţilor iugoslavi, surprinse în documentul amintit, autorităţilor române li s-a confirmat informaţia că armata Iugoslavă este pe picior de război încă din septembrie 1948, totodată executându-se lucrări de fortificaţi, comasând trupe dotate cu rachete şi mitraliere la graniţa comună[13].

Autorul Sintezei concluziona şi recomanda forului superior al Partidului Muncitoresc Român următoarele[14]: „Concluzii: (...) 2. Ambasada iugoslavă este un centru troţchist de dirijare a activităţilor dăunătoare regimului nostru; 3. Între emigranţii iugoslavi există elemente trădătoare ale cauzei socialismului, agenţi ai lui Tito; 4. Clica troţchistă a lui Tito dispune şi în prezent de agenturi pe teritoriul nostru,

[8] Corneliu Ciucanu, Daniel Onişor, *Deteriorarea raporturilor româno-iugoslave. Un raport al Serviciilor secrete româneşti din 25 iunie 1949*, în *Omagiu istoricului Dan Berindei*, coord. Horia Dumitrescu, Editura D.M. Press, Focşani, 2001, passim.
[9] *Ibidem*, p. 538.
[10] *Ibidem*, p. 541.
[11] *Ibidem*, p. 542.
[12] *Ibidem*, p. 543.
[13] *Ibidem*, p. 545.
[14] *Ibidem*, p. 547- 548.

mai ales în mijlocul populației sârbești din Banat, deși o parte dintre acestea au fost descoperite; 5. A. P. F. din Orșova constituie un important centru troțchist titoist. Propuneri: 1. Să se ducă o temeinică muncă de lămurire în rândul populației sârbești, întrebuințând, eventual, și pe emigranții iugoslavi cinstiți, în această activitate; 2. Să se studieze posibilitatea expulzării din țară a elementelor dușmănoase de la A. P. F. și a câtorva membrii ai Ambasadei Iugoslave".

Organizarea în România a unui centru al emigranților politici iugoslavi s-a dovedit o problemă stringentă și de maximă importanță - Comuniștii iugoslavi „democrați" trebuiau să beneficieze de asistență materială și de sprijin ideologic din partea P. M. R. Această problemă a fost dezbătută la cel mai înalt nivel Biroul Politic al Partidului recomandând Marii Adunări Naționale elaborarea unei legi în acest sens. Crucea Roșie din România s-a ocupat de problemele emigranților în perioada noiembrie 1948- aprilie 1949[15].

În 15 aprilie 1949 Marea Adunare Națională a emis Decretul numărul 161 prin care se legifera sprijinul României pentru victimele regimului condus de „călăul Tito"[16].

„Prezidiul Marii Adunări Naționale a R. P. R.
Decretul nr. 116

Art. I R. P. R. acordă drept de refugiu cetățenilor R. F. P. Iugoslave urmăriți pentru activitatea lor democratică; Art. II. Cetățenii iugoslavi refugiați pe teritoriul României vor putea dobândi cetățenia română fără stagiu, conform art. 11, aliniatul 3, punctul 4 din Decretul nr. 125 pentru cetățenia română, din 7 iulie 1948; Art. III Cetățenii iugoslavi refugiați, militari activi, care vor dobândi cetățenia română, vor putea fi primiți în cadrul activ sau de rezervă al armatei R. P. R., cu gradul pe care l-au avut în armata iugoslavă; Art. IV. Cetățenii iugoslavi refugiați vor putea fi admiși în școlile de orice grad, potrivit normelor care vor fi stabilite de către Ministerul Învățământului Public, cu derogare de la regimul special al echivalării diplomelor sau certificatelor de studii obținute în străinătate; Art. V. Cetățenii iugoslavi refugiați vor fi încadrați în locurile disponibile din întreprinderi și instituții prin derogare de la articolul 4, litera a), al Decretului nr. 29 pentru reglementarea drepturilor și îndatoririlor salariaților administrativi și personalului tehnic de conducere din instituții și întreprinderi de stat și cooperative de orice fel, din 19 ianuarie 1949.(...)

semnat C.I. Parhon
ministrul Justiției
Al. Bunaciu

semnat M.F. Ionescu
ministrul Finanțelor
V. Luca".

Decretul prezentat avea un puternic substrat politic. Noii cetățeni români vor intra în Partidul Muncitoresc Român și vor fi folosiți de partid. Prezența ofițerilor și subofițerilor iugoslavi în rândurile armatei române era determinată de necesitatea obținerii de informații privind organizarea armatei iugoslave și a sistemului defensiv.

---

[15] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R. Relații Externe, d. 11/1949, f 56 și fond Cancelarie, d. 26/1948, f 11.
[16] A.M.R. fond 3227, d. 2034, f. 104,

Totodată era reliefată dorinţa lui Stalin de a forma militari pentru perioada posttitoistă. Importanţa lor creştea cu atât mai mult cu cât Stalin hotărâse invadarea Iugoslaviei[17].

Prin hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R. din 18 aprilie 1949 a luat fiinţă Organizaţia Emigranţilor Politici Democraţi din România[18].

„Secretariatul C. C. al Partidului hotărăşte:

1. Este de acord cu cererea tovilor iugoslavi emigranţi în R.P.R., de a se crea o organizaţie a emigranţilor comunişti iugoslavi din R.P.R.; 2. Este de acord cu cererea tovilor iugoslavi emigranţi în R.P.R., cerere exprimată în scrisoarea sub semnătura tov. Duşco Novacov, de a se edita un ziar emigranţilor politici iugoslavi din R. P. R.; 3. Confirmă ca redactor- şef pe tovarăşul Duşco Novacov. Se exprimă pentru acordarea unui larg ajutor tovarăşului Novacov în formarea unui colectiv de redacţie care va fi ulterior confirmat de Secretariat; 4. Numeşte pe tovarăşul Jifcovici din Secţiunea Externă (sectorul iugoslav) al C. C. ca locţiitor al tov. Novacov; 5. După formarea redacţiei, în înţelegere cu tovii iugoslavi, se va putea acorda ajutoare şi în alţi oameni din P. M. R. şi îndeosebi se recomandă tovarăşa Olga Deutsch. Tov. Deutsch, în interesul muncii, să-şi schimbe numele; 6. Titlul ziarului să fie: „Sub steagul internaţionalismului"; 7. Obligă Editura de Partid prin tov. Pandele de a asigura redacţia ziarului cu mijloace de tipar şi hârtie; 8. Ziarul să apară de două ori pe lună, primul număr să apară cel târziu la 15 mai; 9. Cu răspândirea pentru difuzarea ziarului în Iugoslavia este însărcinat tov. Bandi Roman. Tovarăşul Chişinevschi este însărcinat cu conducerea directă din partea C.C. al P.M.R. a acestei munci şi va face rapoarte informative periodice asupra mersului acestor activităţi şi va supune aprobării Secretariatului un proiect de lege. 18 aprilie 1949".

Organizaţia Emigranţilor Politici Comunişti Iugoslavi (OEPCI) se va confrunta în decursul activităţii sale cu lupte interne violente, ce au determinat lichidări şi totodată este responsabilă de programul sârbilor din Banat[19]. Într-o notă scrisă se Iosif Chişinevschi şi adresată Secretariatului se recomandă pentru funcţii de conducere în cadrul celulei P.M.R. din OEPCI a lui Duşan Novacov şi Alexandru Opaco. De altfel pe toată durata funcţionării organizaţiei Novacov s-a identificat în liderul sârbilor din România.

„C.C. al P.M.R. consideră potrivită candidatura lui Duşan Novacov şi Alexandru Opaco.

S-a făcut verificarea lor atât cât a fost posibil. Activitatea la emigraţie, rezultatele sunt bune, de asemenea muncesc bine şi se bucură de autoritate.

Semnat Chişinevschi
Semnat A. Pauker
Semnat Gheorghiu-Dej"[20].

Emigranţii comunişti au ajuns în România în urma eşecurilor înregistrate în acţiunile întreprinse împotriva autorităţilor iugoslave. Din declaraţiile unor refugiaţi ei priveau România ca o ţară de tranzit către Uniunea Sovietică. Totodată în aceste

[17] Mircea Chiriţoiu, *Cum s-a impus modelul stalinist*, în „Document". nr. 2-3/1998, p. 66 şi în „Dosarele Istoriei", nr 19.
[18] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R., Cancelarie, d 154/1949, f. 1.
[19] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R. Relaţii Externe, d. 11/1949, f. 42-43.
[20] *Ibidem*, fond Cancelarie, d. 96/1950, f. 93.

declarații sunt prezentate mijloacele de acțiune a „patrioților iugoslavi" împotriva lui Tito și implicarea reprezentantului Cehoslovaciei la Belgrad în desfășurarea propagandei antititoiste.

„Activitatea ilegală a grupului din Beciki Petrovaț.

Grupul ilegal a fost înființat la finele lunii martie 1949. Grupul a fost înființat de Andrei Kopciak din Beciki Petrovaț care s-a aflat la studii la Belgrad. Grupul a avut ca sarcină să difuzeze materialul ilegal primit și să trimită legăturilor superioare (din Belgrad), material care demască pe titoiști.(...). Grupul a funcționat până în 24 iunie 1949. Deoarece membrii grupului au fost compromiși ca aderenți ai Rezoluției au fost arestați. Până la 1 august 1949 am fost ascuns la Belgrad de familia Meisner. Împreună cu tov. Andrei Kopciak am plecat cu vaporul în România. Cu ocazia plecării în R.P.R., tov. Meisner ne-a spus că în România să anunțăm imediat organele Securității, ca Securitatea să informeze imediat pe tov. Chișinevschi și că acesta va pregăti plecarea noastră în R.P. Cehoslovacia. Sosind la Orșova am procedat conform instrucțiunilor.

20.01.1950 Ion Gaşpar"[21]

Declarația sa este complectată de Andrei Kopciak, acesta fiind de fapt principalul element al grupului ilegal.

„Despre activitatea grupului ilegal de la Belgrad.

În februarie 1949 tov. Branislav Sirko. Student la filozofie, Ian Gajo, student la Facultatea de Științe Naturale și matematici și Andrei Kopciak au înființat un grup ilegal cu scopul de a demasca clica lui Tito. (...) În martie 1949 grupul intră în legătură cu atașatul cultural al Ambasadei Cehoslovaciei la Belgrad, Jiri Meisner. Acesta a furnizat materiale propagandistice, „Pentru pace trainică...", „Nova Borba", „Pentru Iugoslavia socialistă", „Pravda" (organ al minorității iugoslave din R.P.R.) și diferite broșuri. Acest material a fost difuzat în facultăți și diferite locuri publice. Totodată au fost adunate materiale privind trădarea lui Tito.(...) Ian Gajo s-a opus înființării unui grup antititoist al slovacilor din Beciki Petrovaț. Grupul a început să furnizeze informații pentru presa și radioul din străinătate.(...) În iunie 1949, după arestarea grupului din Beciki Petrovaț, am dizolvat grupul. Ian Gajo a fost urmărit de U.D.B. și arestat. Ajunși în R.P.R. am cerut trecerea în Cehoslovacia pentru a contribui mai bine la propaganda antititoistă.

27.01.1950 Andrei Kopciak"[22]

Cele două grupuri au atras membrii marcanți ai comunităților de slovaci din Voievodina și din Belgrad. Aderarea la Rezoluție s-a făcut ca urmare a tendințelor de discriminare a slovacilor, aceștia neavând acces la funcțiile de conducere din Partid. Totodată aderența în rândul studenților este rezultatul propagandei sovietice privind internaționalismul proletar.

Un important element al propagandei antititoiste îl reprezenta postul de radio „România Liberă". În colectivul redacțional au fost cooptați emigranți iugoslavi ce se bucurau de încrederea Partidului Muncitoresc Român. Materialele prezentate se refereau în special la exterminarea interetnică la care au recurs trupele U.D.B.-ului

[21] *Ibidem*, d. 139/1950, f. 1-4.
[22] *Ibidem*, f. 10-11.

împotriva albanezilor, românilor[23]. Emigraţia iugoslavă a fost repartizată Secţiei Externe a Comitetului Central al P.M.R., constituindu-se un sector special. În 1950 existau rapoarte informative despre 248 membrii ai OEPCI. Au fost organizate cursuri de învăţământ politic şi în special de istoria P.C.(B.) al U.R.S.S.. Din materialul trimis spre informare consilierului sovietic au probleme de educaţie politică este ilustrat nivelul slab de pregătire politică al cursanţilor[24].

Luptele interne din interiorul emigraţiei iugoslave se caracterizau prin fracţionarism, polemică ideologică şi delaţionism. Notele informative trimise Cancelariei P.M.R. abundă în acuzaţii împotriva unor membri importanţi ai emigraţiei scopul lor fiind suprimarea fizică a adversarilor. Despre unii membrii importanţi ai emigraţiei, Liuba Pavicevici, emigrat în România în decembrie 1949,[25] scria[26]: „Despre activitatea lui Bandi, Olga şi Jifcovici în colectivul emigraţiei din Bucureşti. Despre Bandi: în decembrie 1948 - ianuarie 1949, când 13 membrii ai emigraţiei au studiat Istoria P.C.(B.) al U.S. Bandi s-a arătat dezinteresat. În povestirile sale despre perioada când a stat în Uniunea Sovietică, foloseşte cuvinte defăimătoare referitor la viaţa din U.S. Acuzat că în cadrul organizaţiei are oameni care îl informează pe ascuns a replicat că: „aceştia sunt comunişti adevăraţi iar ceilalţi nevertebrate".

Când în Uprava s-a discutat atitudinea lui Milanici şi Andreici, descoperiţi ca spioni titoişti infiltraţi, a stat pasiv şi nu a reacţionat cum trebuia. În cadrul organizaţiei îi plac luptele politice dintre membrii şi îi instigă pe tovarăşi. Nu a combătut cu energie şi nu a salutat procesul desfăşurat în Bulgaria împotriva spionilor titoişti Kostov- Hagi-Pantzov. După 1 decembrie 1949 agenţii titoişti (oameni din colectiv), nu arată nici o nervozitate când sunt în preajma lui Bandi.(...)"[27].

În opinia autorului Bandi să făcea vinovat de fracţionarism şi titoism nefiind recomandat de rezultatele obţinute pentru a ocupa o funcţie importantă. Este clar că se urmărea eliminarea unui adversar redutabil acestuia acuzele fiind numeroase. În cazul Olgăi Deutsch, recomandată de C. C. pentru a ajuta desfăşurarea activităţii din organizaţie, pe lângă defectele personale, se încearcă avansarea ideii că este labilă psihic, i se aduceau aceleaşi acuze ca şi lui Bandi Roman[28]: „A acţionat pentru fracţionarea E. P. R. I., implicându-se în desfăşurarea conflictelor; în redacţia ziarului „Sub steagul internaţionalismului" a susţinut sistemul de lucru sectar (necolectiv), alături de Novacov; textele pe care le trimite la emisiunile de radio în limba sârbă, din Bucureşti, sunt strecurate greşeli politice cu caracter titoist (întâmplătoare sau conştient); a creat alături de Novacov şi Dobrasinovici o facţiune ce duce o politică dictatorială împotriva celorlalţi membrii ai redacţiei. (...)". Jifcovici era acuzat de slabă pregătire politică pentru funcţia de redactor-şef adjunct al ziarului . De asemenea, el: „este un tip fracţionar, secretos şi-a făcut un obicei din a pregăti materialele separat excluzând ceilalţi membrii ai redacţiei.

28 iunie 1950 Liuba Pavicevici"[29]

---

[23] Dino Kosiev, *Titoiştii fără mască*, Editura Consiliului Central al Sindicatelor, 1953, passim.
[24] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R., Cancelarie, d. 125/1950, passim.
[25] *Ibidem*, d. 182/1950, f. 11.
[26] *Ibidem*, d. 183/1950, f. 6-11.
[27] *Ibidem*, f. 6-9.
[28] *Ibidem*. F. 10-11.
[29] *Ibidem*, f. 11.

Din raportul informativ despre Pavicevici[30] descoperim că semnatarul delaţiuni a sosit în România cu primul val de refugiaţi politici iar în 15 decembrie 1949 a devenit ca mulţi alţi emigranţi politici iugoslavi, membru al P.M.R.. A fost căpitan în armata iugoslavă. În cadrul redacţiei ziarului sârb este redactor responsabil cu probleme de politică. Responsabilul de sector ce a întocmit rapoartele despre emigranţii iugoslavi concluzionează despre el că: „atitudinea lui caracterizată de schimbarea de opinie bruscă, dă de bănuit că ori suferă de o boală mintală ori că este în slujba duşmanului“[31]. În viziunea Partidului Liuba Pavicevici nu era un element de încredere, declaraţia sa neavând urmări.

Beneficiind de art. IV din decretul nr. 116 membrii Emigranţilor Politici Iugoslavi au beneficiat de şcolarizare din partea statului român. Prezenţa a numeroşi membrii la „Universitatea Ştefan Gheorghiu“ avea ca scop pregătirea lor politică în vederea ocupării unor funcţii de conducere în viitorul aparat politic al Iugoslaviei. Dintre aceşti caracterizări interesante au avut următorii: 1. Droboslaviev Slavco: înscris în P.M.R. în decembrie 1949. Îndeplinea funcţia de secretar al organizaţiei de bază a Partidului din E. P. C. I.; 2. Coiovici Voioslav: din decembrie 1949 conduce munca de agitaţie şi propagandă din organizaţie[32]; 3. Rodici Milorad: este revizor la revistă. Nu a mărturisit că între 1945-1948 a fost colaborator al U. D. B.- ului[33]; 4. Gruici Constantin este unul dintre redactorii serioşi ai revistei; 5. Panaiotovici Mihai este redactor la Radio „România Liberă“[34]; 6. Opoievlici Alexandru: membru în organizaţia de bază, a fost maior de aviaţie în armata iugoslavă, fapt ce i-a oferit posibilitatea de a studia doi ani la Moscova[35]. Într-o prezentare mai largă acesta este prezentat ca un om de bază al Partidului ce a reuşit să reorganizeze emigraţia şi să elimine luptele fracţionare[36]; 7. Dobrasinovici Ivan este membru în consiliul de redacţie. În timpul luptelor din organizaţie a dus o muncă neconvingătoare din punct de vedere politic. A colaborat cu Ambasada Iugoslaviei la Bucureşti lucru pe care îl neagă[37]; 8. Poznan Milan este un om retras. A îndeplinit în cadrul emigraţiei diferite funcţii administrative, printre care şi de casier, de care s-a achitat foarte bine[38]; 9. Un alt membru important şi de bază pentru acţiunile P.M.R. era Duşco Novacov. Acesta s-a impus treptat ca lider al emigraţiei politice iugoslave din România[39].

Responsabila sectorului iugoslav, din Secţia Externe, Lidia Lăzărescu, informa conducerea superioară a Partidului că până în iunie 1950 în cadrul Organizaţiei s-au desfăşurat lupte fracţionare. Nu precizează măsurile care au fost luate pentru stoparea acestora. Referindu-se la unii membrii ea remarcă că au existat voci care au dorit mutarea organizaţiei în Uniunea Sovietică, punând semne de întrebare referitoare la capacitatea R.P.R. de ai ajuta în munca lor. Totodată unii au avut o atitudine sfidătoare

---

[30] *Ibidem*, d. 182/1950, f. 11.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*, f. 1-2.
[33] *Ibidem*, f. 3.
[34] *Ibidem*, f. 4.
[35] *Ibidem*, f. 10.
[36] *Ibidem*, f. 84-85.
[37] *Ibidem*, f. 12.
[38] *Ibidem*, f. 13.
[39] *Ibidem*, f. 87.

faţă de P.M.R.. Trăsăturile psihice ale majorităţii sârbilor sunt aroganţa şi îngâmfarea. Mulţi sunt foarte violenţi[40].

Este de remarcat că pentru Partidul Muncitoresc Român munca cu emigranţii iugoslavi nu a fost uşoară, în mare parte şi datorită imixtiunilor consilierilor sovietici. Nici pe plan propagandistic rezultatele nu au fost spectaculoase. Emigraţia a oferit posibilitatea demarării colectivizării forţate a etnicilor sârbi din Banat şi eliminarea liderilor spirituali ai Biserici Sârbe din Timişoara[41]. Reorganizarea Organizaţiei, din iunie 1950, cu scopul de a oferi mia multe informaţii cu caracter militar despre Iugoslavia titoistă a avut de asemenea rezultate modeste.

Din 1950 Organizaţia a acceptat tutela P.M.R. manifestându-şi recunoştinţa faţă de acesta cu prilejul ocaziilor avute. În nota nr. 570/492 din 1950 revoluţionarii Iugoslavi Emigranţi în R.P.R. adresau conducerii partidului şi Guvernului felicitări cu ocazia zilei de 23 august[42]:

„Către Consiliul de Miniştri al R.P.R.

Adunaţi în şedinţă solemnă în cinstea zilei de 23 august noi emigranţii politici iugoslavi în R.P.R., vă trimitem salutul nostru fierbinte şi vă felicităm pentru cea de-a şasea aniversare a eliberării poporului român.

Suntem plini de recunoştinţă şi mulţumiri pentru posibilitatea ce ne-aţi acordat-o ca, alături de poporul român, să contribuim la construcţia socialismului în R.P.R., în felul acesta contribuind la lupta pentru pace, care se identifică cu lupta împotriva bandei de trădători şi spioni Tito-Rancovici. (...)

Bucureşti 22 august 1950 Revoluţionari Iugoslavi Emigranţi Politici În România".

În mesajul trimis Comitetului Central al P.M.R. se afirma: „(...) În această măreaţă zi noi emigranţii politici iugoslavi refugiaţi în R.P.R., ne luăm angajamentul că ne vom înarma cu ştiinţa atotbiruitoare a lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, că vom intensifica lupta pentru crearea noului Partid Comunist Iugoslav (...), ca o condiţie de bază pentru doborârea regimului uzurpatorilor tito-fascişti pentru eliberarea ţării noastre şi pentru reîntoarcerea ei în lagărul unit al păcii şi al socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică.(...)"[43].

Activitatea emigraţiei iugoslave a fost întreruptă în 1954. Moartea lui Stalin şi ineficienţa măsurilor antititoiste, la care s-au adăugat problemele de ordin financiar au fost suficiente motive pentru conducerea P.M.R. A existat preocuparea pentru conservarea acestor cadre ale opoziţiei iugoslave, pentru ale folosi şi cu alte ocazii. Prin nota nr. 1634 din 18 decembrie 1954 Direcţia Treburilor C.C. al P.M.R. raporta Secretariatului rezolvarea problemei iugoslave[44]:

„În cursul lunii octombrie a.c., în urma reorganizării muncii emigraţiei iugoslave, a suspendării ziarului „Sub steagul internaţionalismului" şi a clubului emigranţilor, sectorul care s-a ocupat de îndrumarea şi controlul acestor probleme a fost reorganizat primind alte însărcinări. Emigranţii care au rămas disponibili în urma suspendării ziarului au fost repartizaţi în alte munci. Însă o serie de probleme au

[40] *Ibidem*, passim.
[41] Corneliu Ciucanu, Daniel Onişor, *op. cit.*, passim.
[42] *Ibidem*, d. 174/1950, f. 1.
[43] *Ibidem*, f. 2.
[44] *Ibidem*, d. 90/1953, f. 20.

necesitat preocuparea continuă a unui organ, cum ar fi cazuri de boală, pensie, încadrare în învăţământ, asigurarea cu muncă şi locuinţă a celor care continuă să vină din Iugoslavia sau sunt eliberaţi din închisori. Cu această muncă începând din luna octombrie se ocupă Crucea Roşie".

Nota are rezoluţia lui Gheorghe Apostol, prin care se clasează favorabil această problemă.

Emigraţia iugoslavă pe lângă latura umanitară a problemei, a avut şi o latură exclusiv politică. Situaţia internaţională, raporturile româno-sovietice, au transformat această problemă într-un act de siguranţă naţională. Fonduri imense, facilităţi şi gratuităţi au fost puse la dispoziţia tovarăşilor iugoslavi, oamenii pe care Stalin se baza că va aduce Iugoslavia înapoi în lagăr.

Complexitatea situaţiei generată de conflictul din „lagărul comunist" este determinată de decizia Statelor Unite ale Americii şi a Marii Britanii de a sprijini Iugoslavia şi de a o proteja împotriva unei agresiuni venite dinspre statele comuniste. Pentru România graniţa cu Iugoslavia devenea un obiectiv de importanţă deosebită, fiind identificat ca primul bastion de apărare împotriva agresiunii capitaliste.

REVOLUTIONARY'S YUGOSLAV, ANTITITOIST FROM ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Abstract

Ideological and political conflict between Stalin and Tito has represented the first division produced in the "camp" of communist's country. Extremely active, but not enough efficient, advocates from Yugoslavia of international communism promoted by U.R.S.S., they were complied clour Tito's reaction to emigrate.

In Romanian, it was set up, in 1949, the Association of Yugoslav political revolutions from Romanian controlled by Central Committee of Romanian Labor Party, the association will make up in the center of antititoiste's activity developed by Romanian's authority.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

SENTINȚA NR. 11 DIN 12 FEBRUARIE 1962 A TRIBUNALULUI MILITAR DE REGIUNE BUCUREŞTI - ÎN DEPLASARE ÎN GARNIZOANA PITEŞTI

VASILE NOVAC*

„Tribunalul Militar de Regine Militară Bucureşti, Colegiul de Fond compus din:

Preşedinte - locotenent colonel de justiție Branovici Ion
Judecător - maior de justiție Munteanu Fănică
Asesori populari - maior Brat Iosif
- maior Chivu Nicolae
Procuror militar - maior de justiție Molea Marian
Secretar de şedință - Cârstea Marin", în şedința din 12 februarie 1962, judecă şi condamnă, cu unanimitate de voturi, pe următorii inculpați: Arsenescu I. Gheorghe, Bivol Nicolae, Poştoacă Ion, Buduluca Gheorghe, Buduluca Maria, Poştoacă N. Apostol, Poştoacă Floarea şi Poştoacă Elisabeta. Judecă şi absolvă de pedeapsă pe Alexiu N. Petre, fiindcă a mai fost judecat şi absolvit pentru aceleaşi acuzații, pe Catrinu Daniel şi pe Sulca Ioan.

În ziua de 13 decembrie 1963, a fost grațiat de „restul pedepsei ce mai avea de executat Poştoacă Nic. Apostol", iar la 24 iulie 1964 Poştoacă Ion şi Alexiu Petre. La 9 aprilie 1964, Consiliul de Stat grațiază şi pe: Poştoacă Elisabeta, pe Buduluca Gheorghe, pe Buduluca Maria, pe Poştoacă Floarea şi pe Bivol Ion Nicolae de restul pedepsei[1].

Arsenescu I. Gheorghe este condamnat la moarte, confiscarea averii şi plata a 1500 de lei cheltuieli de judecată; Bivol Nicolae, la 10 ani temniță grea, cinci ani degradare civică, confiscarea averii şi 1000 de lei cheltuieli de judecată; Poştoacă Ion, la 15 ani muncă silnică, şapte ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 1200 de lei cheltuieli de judecată; Buduluca Gheorghe, la 15 ani temniță grea,

* Muzeul Județean Argeş.
[1] *Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Tribunalul Militar de Regiune Militară Bucureşti,* 1962, vol 1, Sentința nr. 11, p. 1, şi 41-43.

şapte ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 1200 lei cheltuieli de judecată; Buduluca Maria, la 10 ani muncă silnică, cinci ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 1000 lei cheltuieli de judecată; Poştoacă N. Apostol, la cinci ani temniţă grea, trei ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată; Poştoacă Floarea, la 12 ani muncă silnică, şase ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată; Poştoacă Elisabeta, la cinci ani muncă silnică, trei ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată[2].

Despre Arsenescu I. Gheorghe, se consemna că s-a născut, în Câmpulung, la 31 mai 1907, din părinţii: Ion şi Elena, că locuia pe strada Târgoviştii nr. 28, că era divorţat, că avusese gradul de colonel şi că absolvise Şcoala Superioară de Război[3].

Sentinţa arată că Arsenescu Gheorghe a fost arestat, în ianuarie-februarie 1960, de către organele Securităţii, imputându-i-se că a fost membru P. N. L. Tătărescu şi că, în 1948, fugar fiind, a iniţiat o bandă teroristă. Conform aceleiaşi sentinţe:

„În primăvara şi vara anului 1948, ca urmare a propagandei instigatoare, duse de cercurile reacţionare din ţară şi peste hotare, unele elemente duşmănoase ca: legionari, ofiţeri deblocaţi, chiaburi, foşti moşieri sau industriaşi, foşti membrii ai partidelor „istorice", au început să se organizeze în bande teroriste, în nordul fostelor judeţe Argeş şi Muscel, pentru a desfăşura activitate contrarevoluţionară împotriva regimului democrat popular din R. P. R.

Astfel, în cursul anului 1948, din iniţiativa şi sub conducerea legionarului Apostol Dumitru, mai mulţi legionari s-au constituit într-o bandă teroristă în nordul regiunii Argeş. În acelaşi timp, în fostul judeţ Muscel, din iniţiativa inculpatului Arsenescu Gheorghe, o serie de elemente duşmănoase, printre care: Hachentzelner Gheorghe, Săndescu Vasile, Banu Constantin, Suicescu Victor, toţi legionari, Purnichescu Ion, Purnichescu Gheorghe, Vasilescu Ion, Vasilescu Sever, foşti industriaşi şi membrii P. N. L., Enescu Nicolae şi Constantinescu Ion, foşti moşieri şi deputaţi... P. N. L. s-au constituit într-o altă bandă teroristă, care a întreţinut legături pe linia activităţii criminale, cu banda condusă de Apostol Dumitru, până în 1949, când aceasta a fost depistată de către organele de stat"[4].

La sfârşitul anului 1948, au fost arestaţi câţiva membrii ai grupării lui Arsenescu. Colonelul a plecat la Bucureşti, stabilind legături cu Niţu Nicolae, fost industriaş, membru P. N- Ţ, cu Dumitrescu Ion, fost moşier şi membru P. N. L., Andrei Gheorghe, fost industriaş legionar, cu Vişoianu Iosif, paraşutat clandestin în ţară şi „Arnăuţoiu Toma, fost chiabur şi ofiţer în armata burghezo-moşierească, s-au constituit într-o a doua bandă teroristă"[5].

După câteva şedinţe conspirative, în care s-au discutat măsuri de organizare, s-a hotărît crearea unei organizaţii cu caracter militar, care urmărea „răsturnarea, prin violenţă, a orânduirii sociale şi de stat, instaurată în ţara noastră.

[2] *Ibidem*, p. 41-43.
[3] *Ibidem*, p. 1.
[4] *Ibidem*, p. 4-5.
[5] *Ibidem*, p. 5.

Această bandă teroristă urma să-și desfășoare activitatea, la început, în zona muntoasă din sectorul comunei Nucșoara, întrucât terenul le oferea multe posibilități de acțiune și ascundere...
Pentru realizarea scopului propus, inculpatul Arsenescu Gheorghe și Arnăuțoiu Toma (condamnat), în luna martie 1949, s-au deplasat în comuna Nucșoara, stabilind legături subversive, cu o serie de legionari, P.N.Ț.-iști și P. N. L-iști, fugari, urmăriți de către organele de stat, printre care: Arnăuțoiu Ion, chiabur, fost șef de sector P. N. L., Drăgoi Ion, legionar, Arnăuțoiu Petre, legionar, Marinescu Virgil, P. N- Ț-ist, Chirca Ion, autor al unei crime săvârșite în 1946, Popoescu Constantin, P. N. L-ist, fugar, urmărit pentru activitate de sabotaj, Jubleanu Titus, Milea Beniuc și alții, toți în prezent condamnați.

Punând în practică planurile lor criminale, inculpatul Arsenescu Gheorghe, împreună cu ceilalți membrii ai bandei și-au procurat arme, muniții și alimente de la mai mulți favorizatori, au constituit ascunzători în munți, unde au stat fugari, au depus jurământ de credință, au săvârșit acte de teroare și jafuri împotriva unităților economice și a gospodăriilor cetățenilor, tâlhării și asasinate, hotărînd, totodată, ca în cazul dezlănțuirii unui război din partea cercurilor imperialiste, să sprijine forțele intervenționiste, prin acțiuni violente împotriva organelor de partid și de stat"[6].

Colonelul Arsenescu și colaboratorii săi mai sunt acuzați de asasinarea bestială a plutonierului Apăvăloaie Constantin și a sergentului major Florea L., din partea Securității, care au vrut să-i prindă, în vara anului 1949. Retrași în munți, Arsenescu i-a felicitat pe autorii omorului, printr-un „ordin de zi", înălțându-i în grad. Mai sunt acuzați de terorizarea unui grup de patru femei și de jefuirea a 100 de cetățeni care coborau din munți, obligându-i să „strige lozinci contrarevoluționare"[7].

În vara anului 1949, Arsenescu Gheorghe a împărțit „banda" în două, pentru o mai ușoară aprovizionare. Organele de securitate au încercat, de două ori, în cursul lunii octombrie, să-l prindă pe colonelul Arsenescu. Scăpând, s-a refugiat „în apropierea orașului Câmpulung, unde a stat ascuns la diferite gazde, până în februarie 1960, când a fost descoperit și arestat"[8].

După retragerea sa, grupul condus de Chirca Ion a mai acționat, până în „noiembrie 1949, când a fost lichidat, iar celălalt grup condus de teroristul Arnăuțoiu Toma, până în anul 1958, când de asemenea a fost lichidat, după ce a săvârșit o serie de acte de teroare". Alte acuzații comune, puse în seama lui Arsenescu și Arnăuțoiu:

„În anul 1949 și vara anului 1950, membrii bandei teroriste, inițiată și condusă de Arsenescu Gheorghe, iar din octombrie 1949 de către teroristul Arnăuțoiu Toma, au împușcat mortal pe numitul Banu Gheorghe, membru P. M. R., președintele cooperativei din comuna Nucșoara și, concomitent, a rănit grav pe Băncescu Ion, salariat al acestei cooperative.

În august 1950, teroriștii din această bandă au împușcat pe locotenentul major de miliție Ghiță Alexandru și pe caporalul de miliție Bălciu Ion, care acționau în vederea prinderea membrilor bandei.

---

[6] *Ibidem*, p. 5-6.
[7] *Ibidem*, p. 6.
[8] *Ibidem*, p. 7.

În septembrie 1950, banda teroristă „Arsenescu-Arnăuţoiu" au atacat în munţi un grup de cinci turişti, pe care i-au împuşcat mortal"[9]. Turiştii, de fapt, erau securişti care i-au atacat cu arme de foc, în momentul în care-şi spălau rufele.

În perioada de urmărire şi lichidare a grupului de partizani, între anii 1948-1960, au fost capturate de la ei: 5 puşti semiautomate, 24 puşti mitraliere, 16 pistoale automate, 25 pistolete, una ladă cu grenade, un pistol pentru rachete şi mii de cartuşe pentru acest armament. La Capturarea lui Arsenescu, s-au mai găsit două pistoale semiautomate cu muniţie şi materiale de propagandă.

„Inculpaţii: Bivol Nicolae, Budulucă Gheorghe, Poştoacă Apostol, Poştoacă Floarea, Poştoacă Elisabeta, Poştoacă Ion, Budulucă Maria şi Sulea Ion au întreprins acţiuni de favorizare a inculpatului Arsenescu Gheorghe, cât şi a unora din membrii bandei"[10].

Sentinţa nr. 11/12 februarie 1962 dă şi alte detalii despre colonelul Arsenescu. După trecerea în cadrul disponibil, în vara anului 1948, i s-au intentat două procese de sabotaj economic. Pentru a nu fi arestat, s-a refugiat la Schitul „Cetăţue" din comuna cetăţeni Muşcel, fiind sprijinut de stareţul Pimen Bărbierul. La începutul anului 1948, luând legătura cu: Enescu Nicolae, Constantinescu Ion, Pimen Bărbieru, Ion şi Gheorghe Purnichescu, au hotărît „să constituie o bandă înarmată"[11]. Lui Arsenescu îi revenea misiunea conducerii şi înarmării grupului, fraţilor Purnichescu aceea a aprovizionării cu alimente, iar lui Enescu să ţină legătura cu „elementele fruntaşe din fostele partide politice burgheze, cât şi cu anumiţi reprezentanţi ai legaţiilor capitaliste din Bucureşti.

După această şedinţă, au plecat toţi la „Cetăţue", unde au semnat textul unui jurământ, pe care l-au rostit şi semnat fiecare"[12].

Colonelul Arsenescu a recrutat pe: Predoiu Longin, Săndescu Vasile, Hachentzelner Gheorghe şi alţii, care s-au deplasat la Muntele Roşu, unde Arsenescu pregătise, din timp, adăposturi şi provizii. Prin intermediul lui Predoiu Longin, au mai fost recrutaţi: Zichil Ion, Zichil Gheorghe, Alexandrescu Alexandru, Burtea Toma, Burtea Dumitru, Negoescu Maria , Catrinu Alexandru şi alţii.

„Concomitent cu recrutarea de membrii, inculpatul Arsenescu Gheorghe a primite de la o serie de ofiţeri şi subofiţeri deblocaţi, cât şi de la alte elemente reacţionare ca: Andreescu Ion, Şuicescu Vasile, Cojocaru Petre, Ivan Alexandru, Budulucă Gheorghe şi alţii: 7 pistoale automate, 2 puşti mitraliere, 3 pistolete, 2 arme Z. B., o puşcă semiautomată, cu muniţia respectivă şi 50 de grenade"[13].

Colonelul Arsenescu a ţinut legătura cu favorizatorii din Câmpulung: Săndescu Vasile, Săndescu Ion, Budulucă Gheorghe, Cojocaru Elena şi alţii. Prin Ion şi Vasile Săndescu, a luat legătura cu grupul lui Apostol Dumitru, la marginea oraşului Câmpulung şi la Suslăneşti, informându-se reciproc asupra acţiunilor, efectivelor şi potenţialului militar şi uman, precum şi asupra acţiunii viitoare, în cazul izbucnirii unui război.

---

9 *Ibidem.*
10 *Ibidem*, p. 8.
11 *Ibidem.*
12 *Ibidem*, f. 9.
13 *Ibidem.*

În octombrie 1948, oamenii lui Arsenescu au părăsit munţii, pentru a-şi găsi diferite gazde, iar armamentul l-au dus la locuinţa lui Ciolan Gheorghe din Suslăneşti. Arsenescu şi Alexandrescu Alexandru s-au ascuns la locuinţa lui Cojocaru Petre din Câmpulung. De aici, a ţinut legătura cu Gheorghe Hachentzelner şi cu Miron Gheorghe[14].

Arsenescu Gheorghe a luat legătura cu maiorul Dumitrache Ion, propunându-i să constituie un grup, care să-i procure armament şi muniţii şi care să fie gata a prelua conducerea oraşului, în caz de război. „Ca urmare a indicaţiilor primite, Dumitrache Ion a şi constituit un grup subversiv din rândurile militarilor, grup care şi-a desfăşurat activitatea până în martie 1949, când a fost descoperit de către organele de stat, iar membrii acestuia diferiţi justiţiei şi condamnaţi"[15]. În decembrie 1948, cu ajutorul fostei soţii, s-a ascuns în Bucureşti, întreţinând relaţii, prin intermediul lui Dumitrescu Ion, cu Popescu Decebal, Bosie Gheorghe, Andreescu Ion şi alţii. A mai luat legătura cu: Enescu Nicolae, Constantinescu ion şi Purnichescu Gheorghe, hotărând să-şi reia activitatea, în primăvara anului 1949. În ianuarie 1949, este informat de către Miron Gheorghe despre arestarea unor membrii ai grupului din Muşcel, ceea ce-l determină să-şi facă alt plan. Ia legătura cu: Andrei Gheorghe, Niţu Nicolae, Dumitrescu Ion-Lazea, Vişoianu Iosif, Arnăuţoiu Toma şi alţii, hotărînd „crearea unei bande teroriste, care să fie organizată milităreşte, înarmată...

Cum Niţu Nicolae şi Arnăuţoiu Toma cunoşteau topografia locului şi munţii de pe valea Râului Doamnei, în apropierea comunei Nucşoara, au hotărît ca banda să-şi desfăşoare activitatea în aceste locuri.

După ce au stabilit amănuntele referitoare la organizarea, înarmarea, aprovizionarea şi activitatea bandei, - care urma să-şi desfăşoare activitatea sub conducerea inculpatului Arsenescu Gheorghe - la începutul anului 1949, teroristul Arnăuţoiu Toma, împreună cu Niţu Nicolae, au plecat în comuna Nucşoara, unde se fixase zona de acţiune a bandei teroriste.

La Nucşoara, Arnăuţoiu Toma şi Niţu Nicolae au luat legătura cu Drăgoi Ion, cunoscut ca element duşmănos regimului şi cu Chirca Ion, cărora după ce le-a făcut cunoscut hotărîrea de constituire a bandei, le-a dat dispoziţiuni să construiască adăposturi în munţi pentru cazarea teroriştilor şi să creeze condiţii pentru alimentarea lor"[16].

În martie 1949, Arsenescu şi Arnăuţoiu vin la Nucşoara, adăpostindu-se, iniţial, la Arnăuţoiu Ion şi la Arnăuţoiu Petre. Colonelul Arsenescu, sprijinit de fraţii Arnăuţoiu, de Drăgoi Ion, Chirca Ion şi alţii a recrutat noi membrii: Petrică Luca, Şuţu Gheorghe, Şuţu Luca, Drăgoi Cornel, Samoilă Constanţa, Jubleanu Titu, Preda Ion, Moldoveanu Alexandru, Marinescu Virgil, Rizea Gheorghe, Jubleanu Constantin, Niţu Iosif, Milea Benone, Milea Nicolae, Plop Maria, Popescu Constantin, Popescu Verona, Păţiti Ioan, Păţitu Nicolae, Chirca Gheorghe, Chirca Eugen şi alţii (toţi condamnaţi)...

Pentru a întări încrederea membrilor bandei în realizarea scopului propus, inculpatul Arsenescu Gheorghe a afirmat că asemenea bande ar exista în toate regiunile

[14] *Ibidem*, p. 10.
[15] *Ibidem*, p. 11.
[16] *Ibidem*, p. 12.

muntoase, că el are legături cu astfel de bande şi că face parte chiar din Comandamentul care conduce aceste bande, având sediul la Bran.

Totodată, a afirmat că are legături cu Legaţia S. U. A. din Bucureşti, de la care ar fi urmat să primească armament şi muniţiuni, bani, echipament şi alimente, în momentul declanşării războiului"[17].

Colonelul Arsenescu a mai procurat armament şi muniţii, cu ajutorul lui: Niţu Iosif, Niţu Nicolae, Samoilă Constantin, iar muniţii, a procurat prin: Chircă Marina, Chircă Aurelia şi Simion Ana. A mai făcut rost de medicamente şi un aparat de radio. Mai multe şedinţe s-au ţinut, în luna martie, la: Arnăuţoiu Ion, Rizea maria şi Arnăuţoiu Petre. Colonelul Arsenescu şi Toma Arnăuţoiu au decis ca o parte să fie membrii activi, dacă erau în pericol de a fi arestaţi, iar ceilalţi să se ocupe de aprovizionare şi să facă acţiuni de informare asupra intenţiilor inamicului.
Pe baza acestei hotărîri, se deplasează, în munţi, la Izvorul Grosului: Arsenescu Gheorghe, Arnăuţoiu Toma, Arnăuţoiu Petre, Chirca Ion, Plop Maria, Chirca Elena, Chirca Eugen, Chirca Gheorghe, Jubleanu Titus, Jubleanu Constantin, Jubleanu Maria, Popescu Constantin, Milea Benone şi Costea Aurelia.

Arsenescu Gheorghe şi Toma Arnăuţoiu „au organizat şedinţe educative şi de instrucţie militară, precum şi şedinţe de trageri cu puşca". Le-a acordat: grade, funcţii militare şi nume conspirative[18]. Arnuţoiu Toma a primit gradul de căpitan şi ajutor al lui Arsenescu, cu numele de Mereanu, iar Jubleanu Titus şi Chirca Ion, membrii al Comandamentului. La 19 iunie 1949, Arsenescu Gheorghe, fraţii Arnăuţoiu Chirca Ion şi Milea Benone au fost surprinşi de Securitate, în casa lui Ion Arnăuţoiu, când au fost ucişi cei doi subofiţeri amintiţi mai sus[19]. Se pare că loviturile în plus s-au datorat lui Milea Benone, care dorea să-şi arate ataşamentul faţă de grup, asupra lui plănuind anumite bănuieli.

„În toamna anului 1949, pentru o mai uşoară aprovizionare a bandei, inculpatul a împărţit-o în două grupe: una condusă de Arnăuţoiu Toma , din care făcea parte: Arnăuţoiu Petre, Plop Maria, Jubleanu Titus, Jubleanu Constantin şi Jubleanu Maria, iar cealaltă, condusă de Chirca Ion, din care făcea parte: Benone Milea, Popescu Constantin, Chirca Eugen, Chirca Elena, Ciolan Nicolae şi Mămăligă Gheorghe - grupe care continuau să ţină legătura între ele, ambele fiind sub conducerea inculpatului Arsenescu Gheorghe"[20].

Sentinţa reflectă punctul de vedere al securităţii asupra luptei de partizani care avea, într-adevăr scopul de a înlocui regimul comunist şi de a scăpa ţara de ocupaţia sovietică, în urma unui război, pe care sperau să-l înceapă statele occidentale.

Ea este importantă şi pentru că aduce informaţii asupra principalelor grupuri de partizani, care s-au format şi au acţionat în Munţii Argeşului şi Muşcelului. Din ea reiese, legătura avută de grupul Arsenescu şi grupul lui Dumitru Apostol, legătură confirmată nouă şi de informaţiile date de domnul Diaconescu, actualmente din Corbeni, care n-a putut fi arestat decât după 1964, când s-a prezentat singur, care a

[17] *Ibidem*, p. 12-13.
[18] *Ibidem*, p. 13-14.
[19] *Ibidem*, p. 14-15.
[20] *Ibidem*, p. 15.

făcut parte din Grupul Apostol, dar care l-a cunoscut bine şi pe colonelul Arsenescu, care ar fi vrut să-l rețină pe lângă el.

Sentința ne dă şi informații despre faptul că Grupul celor şapte ofițeri şi subofițeri din Câmpulung, care făcuseră planul de preluare a puterii în oraşul Câmpulung, prin ocuparea Prefecturii Primăriei, Uzinei Electrice şi a celorlalte puncte strategice şi predarea acestora colonelului Arsenescu, în cazul începerii unui război a fost înființat, tot la propunerea lui Arsenescu.

Toate grupurile amintite în Sentință, cu excepția celui creat de Dumitru Apostol, cu care a colaborat, au fost create şi conduse un timp de colonelul Arsenescu.

Aşa cum pretindea el, se pare că făcea parte şi dint-un Comandament general al grupurilor de partizani, care ar fi avut centrul la Bran. Nu este exclus să fi avut legături şi cu unele legații străine, ca cea americană.

În mod sigur, n-a avut legătură sau n-a putut fi dovedită de Securitate cu altă grupare de partizani din Capul Piscului şi Aninoasa, formată şi sprijinită aproape exclusiv din țărani şi minieri, Gruparea Şerban - Voican, care a activat între anii 1950 şi 1958.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

EVOLUŢIA ISTORICĂ A UNIUNII MONETARE EUROPENE

ANDREEA DRĂGHICI
ANDREEA TABACU*

Istoria monetară europeană demonstrează faptul că statele membre ale Comunităţii au conştientizat în mod progresiv necesitatea de a stabili în mod complementar pieţei comune şi o Uniune Economică şi Monetară. Uniunea economică se corelează aproape indispensabil cu Uniunea Monetară în cadrul unui sistem armonizat într-un mod particular[1]. Acest proces se va realiza într-o perioadă îndelungată, cu eşecurile şi succesele inerente oricărui proces complex.

Izbucnirea primului război mondial a făcut ca Europa să intre într-o perioadă de mari dezordini monetare. Această perioadă s-a agravat şi în timpul celui de al doilea război mondial. În aceste condiţii, între 1914-1945 principala caracteristică a fost autarhia, protecţionismul, controlul valutar şi nu cooperarea monetară.

Încercările de cooperare monetară internaţională au fost abandonate odată cu izbucnirea marii crize economice din anii '30 care a dus la suspendarea convertibilităţii în aur a monedelor europene. În acest context au apărut zonele monetare (grupuri de ţări dominate economic de una dintre ele, în cadrul cărora convertibilitatea monedelor este nelimitată, cursurile la schimb sunt fixe iar rezervele sunt administrate în comun). Prima încercare de cooperare s-a materializat după cel de-al doilea război mondial prin acordurile de la Bretton Woods (iulie 1944) care au instaurat o nouă ordine monetară. Astfel, S. U. A. şi ceilalţi aliaţi din coaliţia antihitleristă (fără China şi statele din lagărul socialist) au înfiinţat o instituţie monetară internaţională, Fondul Monetar Internaţional (F. M. I.), conceput ca organ de supraveghere a evoluţiilor internaţionale.

În aprilie 1948 a fost creată Organizaţia pentru Cooperare Economică Europeană însărcinată cu eliminarea barierelor comerciale[2]. Această organizaţie a devenit un forum de dezbatere şi analiză economică. Deşi obiectivul său principal nu este integrarea monetară, în mod indirect această organizaţie facilitează cooperarea monetară, printre problemele economice discutate putând fi incluse şi cele monetare.

În domeniul monetar, pentru remedierea situaţiei s-a încercat încheierea unor acorduri multilaterale de *clearing* (compensaţie) care să permită statelor care nu dispuneau de valută convertibilă să facă comerţ cu celelalte state europene. Aceste

* Universitatea din Piteşti.

[1] Ion P. Filipescu, Augustin Fuerea, *Drept instituţional comunitar european*, Ed. Actami, Bucureşti, 2000, p. 168.

[2] O. C. E. E., devenită în 1961 O. C. D. E. a fost creată în 1948 de către 17 state europene şi a devenit treptat un forum larg de dezbatere şi analiză economică.

acorduri s-au dovedit însă necorespunzătoare în condițiile legate de devalorizarea generală a monedelor din anul 1949. În aceste condiții, în iunie 1950 a fost înființată Uniunea Europeană de Plăți (U. E. P.).

Primul proiect concret de unificare monetară, proiectul Werner, s-a materializat prin încheierea Tratatului de la Roma care a fost semnat de șase state europene (Franța, R. F. G., Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg). Acest proiect a prevăzut convertibilitatea reciprocă a monedelor europene, fără să prevadă însă crearea unei zone monetare europene, ci doar o coordonare a politicilor economice a statelor Comunității Europene.

În 1964 a fost creat Comitetul Guvernatorilor Băncilor Centrale care a pus baza cooperării monetare, însă hotărârea de a se constitui o Uniune Economică și Monetară (U. E. M.) a fost luată în decembrie 1969 la Haye când a fost stabilit un termen precis: 1980. Raportul Werner (1971) a stabilit principalele coordonate ale U. E. M., și anume: liberalizarea treptată a mișcărilor de capitaluri și instituirea unor parități fixe. Obiectivul principal al acestui raport a fost însă o monedă comună și o Bancă Centrală Comunitară.

În februarie 1971, cele 6 state ale Pieței Comune și-au manifestat dorința de a crea U. E. M., pornind ca bază de la proiectul Werner, care nu a prevăzut însă modul în care se va face trecerea la etapa următoare, lăsând acest lucru pe seama Comisiei de la Bruxelles. Cu toate acestea, raportul de la Bruxelles a stârnit o serie de reacții nefavorabile.

Prima aplicare fermă a recomandărilor cuprinse în raportul Werner s-a concretizat printr-o rezoluție adoptată la 21 martie 1972 de Consiliul Comunității Europene, urmată de un acord între Băncile Centrale încheiat la 10 aprilie 1972 la Bassell. În conformitate cu această rezoluție s-a decis că: monedele europene vor oscila una față de alta cu cel mult ±2,25%, iar țările europene să limiteze fluctuațiile monedelor față de dolarul american la ± 2,25%. Pentru realizarea acestui obiectiv s-au utilizat mai multe metode, cum ar fi: cumpărarea sau vânzarea de valută. Băncile centrale s-au angajat să se sprijine reciproc prin credite pe termen scurt acordate una alteia în propria lor monedă națională.

În iunie 1973 a fost instituită o unitatea de cont europeană (European Currency Unit) care se va regăsi la baza Sistemului Monetar European (S. M. E.) creat la Paris în martie 1979[3]. Acest sistem a permis o dezvoltare deosebită a stabilității monetare în Europa și a favorizat treptat uniformizarea politicilor economice naționale.

Proiectul de unificare monetară europeană s-a concretizat, prima dată, în Cartea Albă adoptată de șefii de state europene la reuniunea acestora de la Luxemburg în decembrie 1985. Acest acord încheiat aici poartă denumirea de Actul Unic European (A. U. E.) și reprezintă prima revizuire a Tratatului de la Roma. El a prevăzut ca obiectiv principal crearea până la sfârșitul anului 1992 a unei piețe interne unice în Comunitatea europeană, pe care a definit-o ca *un spațiu fără frontiere interioare, în care este asigurată libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor*. Acest obiectiv al A. U. E. a eșuat din păcate. Necesitatea înfăptuirii

[1] Toate statele membre ale comunității au devenit membre ale S.M.E. Vechii membrii au participat la Mecanismul Ratelor de Schimb (M.R.S.) chiar de la început, cu excepția Marii Britanii care s-a alăturat acesteia abia în 1990.

acestui obiectiv a determinat la 27-28 aprilie 1988 reluarea de către şefii guvernelor ţărilor din Comunitate a discuţiilor privitoare la unificarea monetară şi de stabilire în mod ferm şi precis a etapelor necesare pentru a se ajunge la U. E. M.

Raportul Delors[4] născut în urma acestor discuţii avea un obiectiv precis: crearea U. E. M. În acelaşi timp, el indică etapele necesare pentru a se atinge acest obiectiv precum şi metodele şi măsurile ce trebuie aplicate pentru realizarea sa. Raportul Delors susţine că obiectivul principal (crearea U. E. M.) trebuie realizată cu menţinerea independenţei naţionale. Acest proces are un caracter continuu şi progresiv, cuprinzând trei etape asemănătoare cu cele prezentate de Tratatul de la Maastricht (elaborat în 9-10 decembrie şi semnat la 9 februarie 1992). Acest tratat constituie o nouă modificare a tratatului de la Roma şi cuprinde trei principii esenţiale: principiul monedei unice; principiul convergenţei (în trei faze: 1. Crearea pieţei unice şi libera circulaţie a capitalurilor; 2. Uniformizarea politicilor economice; 3. Dispariţia pieţelor valutare, politica monetară unică, înlocuirea monedelor naţionale prin EURO); principiul ireversibilităţii procesului.

La 29 martie 1996, s-a deschis la Torino Conferinţa Interguvernamentală a U. E. având ca sarcină punerea în aplicare a Tratatului de la Maastricht. La 2-3 mai 1998 a avut loc Summitul de la Bruxelles unde s-a confirmat lansarea monedei unice, EURO, la 1 ianuarie 1999. Liderii U. E. au aprobat lista celor 11 ţări participante la primul val[5]: Austria, Belgia, Finlanda, Franţa, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania. Marea Britanie, Danemarca şi Suedia au optat pentru amânarea participării la moneda unică.

U. E. a decis în cadrul Summitului de la Helsinki din 10-11 decembrie 1999 să lanseze în februarie 2000 negocierile de aderare a încă şase state: Slovacia, Letonia, Lituania, România, Bulgaria şi Olanda. Aceste state se vor alătura celorlalte state care au început deja negocierile: Ungaria, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Estonia şi Cipru.

Importanţa Uniunii Monetare este aceea că oferă Europei menţinerea stabilităţii preţurilor în interiorul zonei EURO. Abandonul monedei naţionale în favoarea monedei EURO va consolida identitatea comunitară creând sentimentul apartenenţei la o Uniune Europeană care grupează şi uniformizează identităţile naţionale. Înfăptuirea Uniunii Monetare susţine opinia conform căreia economia mondială tinde să fie organizată după o structură tripolară: Statele Unite pe continentul America, Japonia pe continentul Asia şi Uniunea Monetară în Europa.

---

[4] Comitetul Delors căruia i-a fost încredinţată misiunea de a propune etapele concrete şi ferme de a se ajunge la crearea U. E. M. Comitetul a fost prezidat de J. Delors, preşedintele în exerciţiu al Comisiei Europene. A fost format din 12 guvernatori sau preşedinţi de bănci centrale din ţările comunităţii, la care s-au adăugat 3 experţi numiţi cu titlu personal: M. Boyer, fost ministru spaniol, A. Lamfalussy, director general B. R. I. şi N. Thygensen, economist şi profesor danez.

[5] Lista propusă în martie 1998 de Comisia Europeană, în aşa-numitul „raport de convergenţă".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

FUNCŢIUNEA DE APĂRARE ŞI ROLUL EI ÎN EVOLUŢIA ORAŞULUI CÂMPULUNG

CARMEN OPRESCU*

Închegate în lupta împotriva dominaţiilor străine, statele române au fost permanent silite să-şi apere existenţa. „După cum «întemeierea» însăşi, care în chip tradiţional e identificată cu înfruntarea militară decisivă... a fost realizată prin înlăturarea stăpânirii marilor puteri care dominau spaţiul carpato-danubian în secolele XIII-XIV, tot astfel şi conservarea rezultatului obţinut a impus un excepţional efort militar, fără de care statele nou-create ar fi fost sortite dispariţiei"[1].

Puterea militară a reflectat fidel organizarea social politică a celor două state, continuă autorul, enumerând şi principalele surse constitutive ale oştii:

1. Stăpânii de domenii, îndatoraţi la slujba militară în schimbul pământului concedat de domnie. Conţinutul esenţial al formulei „dreaptă şi credincioasă slujbă" era exprimarea acestei datorii de a participa la oaste.

2. Ţăranii liberi, ei păstrând în această epocă urme încă puternice ale vechilor legături comunitare. În contextul acestor observaţii este plauzibil ca orăşenii, stăpâni de domenii, beneficiari ai confirmării proprietăţii asupra vetrei şi ocolului aşezării lor, dar şi ca apărători redutabili ai mentalităţii comunitare, să fi avut, o contribuţie pe măsură la constituirea oştii.

La primejdii limitate interveneau cetele de *slujitori (slugi)* sau *curteni* organizate în jurul curţilor domneşti, cea centrală, unde se afla domnul însuşi, sau cele teritoriale (din judeţe/ţinuturi), în timp ce la primejdie deosebită era chemată *oastea cea mare*, alcătuită din toţi luptătorii.

În contextul tuturor acestor realităţi istorice Câmpulungul poate fi considerat direct implicat, mai mult chiar decât celelalte aşezări în curs de urbanizare de la sudul Carpaţilor, în organizarea militară: aici fost o curte domnească şi obştea câmpulungeană poate fi considerată stăpână a unei considerabile moşii[2].

Capacitatea de apărare a celor două ţări era cunoscută peste hotare. „Teama inspirată de forţa militară a Ţării Româneşti l-a determinat pe Carol Robert să amâne

---

* Universitatea din Piteşti

[1] Ş. Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, Editura Corint, Bucureşti, 1999, p. 148. La nota 20 autorul citează: R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Buc. 1947.

[2] Vezi precizarea întinderii teritoriale a proprietăţilor obştii câmpulungenilor în: Gh. Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung Muscel (1215-1799)*, vol.I, Editura Semne, Bucureşti, 1990, p. 11-15.

expediţia împotriva lui Basarab atunci când, după restabilirea puterii centrale în Ungaria, logica efortului său de restaurare integrală a poziţiilor pierdute de regat l-ar fi îndemnat să întreprindă campania la sud de Carpaţi"[3]. Din anii premergători campaniei lui Carol Robert, continuă Ş. Papacostea, un izvor de recentă descoperire semnalează că un nobil, cuman de origine, de la curtea lui Carol Robert l-a ponegrit pe acesta afirmând că „puterea domnului nostru regele nu poate întru nimic să stea împotrivă şi să se compare cu puterea lui Basarab"[4]. Semnificativ pentru puterea militară a Ţării Româneşti, remarcă autorul, este faptul că după înfrângere „regalitatea ungară nu a mai întreprins o mare campanie spre a realiza ţelurile celei eşuate în 1330: anihilarea statului românesc dintre Carpaţi şi Dunăre şi restaurarea dominaţiei sale directe în acest spaţiu"[5].

În viziunea unor istorici şi arheologi, a rămas constant valabil rolul primordial al funcţiunii de apărare în geneza oraşului medieval, existenţa fortificaţiilor explicând evoluţia urbană (pornind de la faza preurbană) a aşezărilor dezvoltate la adăpostul cetăţilor[6], mai cu seamă în cazul oraşelor dunărene.

Modul în care este implicată funcţiunea de apărare a oraşelor extracarpatice în evoluţia lor a generat o ipoteză aparent justificată de imaginea care s-a putut creiona, în stadiul actual al studiilor de istorie a vieţii urbane de la noi: ipoteza lui T. O. Gheorghiu că până în sec. al XVI-lea ele s-au încadrat într-un proces înscris în fenomenul de urbanizare vest, central şi nord european, prin iniţierea unei acţiuni de fortificare a întregii aşezări, cu exemplele: Suceava, Siret, Baia, Iaşi Târgovişte *probabil* Bucureşti, Buzău, Câmpulung, *dublat* (sublinierile CO) de sistemul defensiv punctual al cetăţii/curţii domneşti, pentru ca, din secolul al XVI-lea până în sec. al XIX-lea, fortificaţiile urbane să dispară (cu excepţia Târgoviştei) şi termenul de referinţă să devină oraşul oriental, cu precădere cel balcanic[7]. Fără a comenta această ipoteză, se poate lua în atenţie doar cazul Câmpulungului.

Topografia oraşului, evoluţia însăşi a structurii interne, a modului de ocupare a terenului, a amplasării diverselor nuclee urbane (curtea domnească, mănăstirea şi biserica catolică, zona rezervată orăşenilor înşişi, zona desfăşurării târgurilor) trebuie corelate, dimpreună cu modul cum sunt îndeplinite şi alte funcţiuni ale oraşului Câmpulung Muscel, şi cu funcţiunea de apărare.

În condiţiile evidenţiate de importanţa drumului de comerţ ce trecea pe aici, din punct de vedere macro-economic şi politic, transformând oraşul în obligatoriu popas pentru negustorii care circulau spre/de la Braşov, dar mai cu seamă în condiţiile în care, chiar şi temporar, aici a funcţionat una din curţile domneşti de prim rang ale

---

[3] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 149.

[4] M. Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în „Cronica pictată"*, în: „Studii. Revistă de istorie", tom 20, 1967, 1, p. 42-43, articol citat de Ş. Papacostea, *op. cit.*, p. 150.

[5] *Ibidem.*

[6] Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăţile dunărene şi dezvoltarea unor centre urbane din Ţara Românească*, în „Historia Urbana", tom IV, nr. 1-2, 1966, p. 114; *Idem, Cetăţi medievale din Ţara Românească. Secolele XIII-XVI*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

[7] Teodor Octavian Gheorghiu, *Particularităţile apărării oraşelor medievale româneşti extracarpatice. Elemente de dinamică a morfologiilor urbane*, în: „Historia Urbana", tom IV, nr. 1-2, 1966, p. 97-113. Vezi şi idem, *Cetăţile oraşelor. Apărarea urbană în centrul şi estul Europei în Evul Mediu*, Editura Simetria, Bucureşti, 2000.

ţării – funcţiunea de apărare, în secolul întemeierilor statale, pare a fi fost deosebit de importantă pentru Câmpulung.

Lipsind dovezile istorice directe, se poate presupune că ea se baza în primul rând pe valorificarea condiţiilor naturale, condiţiile geografice particulare ale depresiunii Câmpulungului dar şi pe caracteristicile topografice ale teritoriului orăşenesc, care făceau valul de pământ cu şanţ foarte eficiente. În afara descoperirilor arheologice de la castrul roman Jidava şi a informaţiilor oferite de cele de la mănăstirea Negru Vodă, nicăieri în oraş nu au fost semnalate urme ale vreunei amenajări cu funcţie de apărare – dar nici nu au fost efectuate cercetări arheologice decât în imediata vecinătate a zidurilor unora dintre biserici sau, uneori, în interiorul acestora[8].

Pe de altă parte nici documentele istorice nu oferă, până în prezent, date concludente şi nici memoria oraşului sau structura lui urbană nu evidenţiază vreun semn că ar fi existat aici, vreodată, alte amenajări defensive decât cele de la Jidava şi cele de la mănăstire.

Singura menţiune documentară luată în considerare până în prezent este cea de la 1431, când voievodul Dan al II-lea se adresează „*cetăţii* de la Câmpulung şi tuturor celorlalte târguri şi vămi şi altora"[9]. Poate fi vorba, de fapt, tot de o incintă fortificată a curţii domneşti. Arheologul Gh. I. Cantacuzino a semnalat în 1975 doisprezece metri de zid de piatră, aflat la est de casa egumenească din sud-vestul incintei, demolat anterior celei de-a doua jumătăţi a sec. al XV-lea când, deasupra lui, se afla un mormânt de copil[10].

Unele dintre relatările călătorilor străini sugerează obiceiuri foarte vechi ale câmpulungenilor de a utiliza tainiţe şi cărări ascunse în codru ca posibilităţi de apărare:

La 1603 un anonim italian notează despre Câmpulung că era pe „un loc între munţi, într-o vale foarte strâmtă, fortificată nu numai de natură dar şi de voievozi ... Şi acolo, ca fiind un loc foarte sigur, îşi ţinea [Radu Şerban] soţia şi lucrările sale cele mai de preţ"[11].

La 1658, Paul de Alep notează şi el: „Egumenul mânăstirii avea o ceată de servitori devotaţi şi credincioşi ce păzeau drumul la distanţă. Când au aflat de venirea tătarilor, au dat de veste. Noi trimiseserăm mai dinainte tot bagajul în munţi, sub mâna şi încrederea numitului egumen, care dădu câte un pachet, două din lucrurile noastre fiecărei cete de ţărani cu chiria lor, ca să le păstreze şi să le ascundă în pivniţe şi ascunzători cunoscute de ei în vârful munţilor... Fiecare familie are o ascunzătoare de acest fel, cunoscută numai de ei..."[12].

În condiţiile interdicţiei construirii sau menţinerii fortificaţiilor deja existente, în oraşele teritoriilor româneşti extracarpatice funcţiunea de apărare a fost

---

[8] Lipsa de interes pentru asemenea preocupări a determinat, de pildă, răscolirea întregii suprafeţe interioare a bisericii Sf. Ilie unde, se pare, apariţia ciupercii *Merulius lacrimans* la lemnul pardoselii a provocat operaţiuni efectuate în mare viteză (scoaterea pardoselii, a pământului de sub ea, dezgolirea temporară a bazei zidurilor, refacerea pardoselii) care, în mod firesc ar fi implicat supravegherea atentă a lucrărilor de un specialist, dacă nu chiar iniţierea unor cercetări sistematice.

[9] *DRH*, seria D, vol. I, p. 278.

[10] Gheorghe I Cantacuzino, *Cronica săpăturilor arheologice efectuate de D. P. C. N. in anul 1975*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", nr. 2, 1975, p. 27.

[11] *Călători străini* ..., vol. IV, p. 318.

[12] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gheorghe Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 16.

transferată către diferite alte programe de arhitectură: mănăstiri, curţi, hanuri, biserici, locuinţe-culă. Au apărut, astfel, amenajări specifice ale obiectivelor respective: beciuri sau reţele de galerii subterane, uneori impresionante[13] - existente probabil nu numai în principalele centre comerciale din întreaga Moldovă ci şi în oraşe din sudul Carpaţilor[14] - metereze, ziduri de incintă, turnuri întărite, zidării masive.

La Câmpulung asemenea amenajări au fost semnalate la baza turlelor unor biserici (*Marina, Schei, Şubeşti*) unde ferestrele sunt prelungite cu fante înguste şi lungi (ambrazuri) folosite cândva ca guri de tragere[15].

Lipsa zidurilor de incintă este deja considerată o caracteristică generală a oraşelor româneşti extracarpatice. În recentul tratat de Istorie a Românilor ea este considerată drept efect al faptului că însăşi geneza lor a fost un proces treptat, al faptului că au avut o poziţie mult mai precară decât cele transilvănene şi drept cauză a pronunţatului lor caracter semiagrar, lipsa unei centuri fortificate făcând posibilă extinderea pe orizontală a teritoriului urban[16].

Ansamblul mănăstirii Negru Vodă şi funcţiunea de apărare a oraşului.

La construirea mânăstirii Negru Vodă, Matei Basarab a prevăzut-o cu ample fortificaţii, exact ele conferind unitatea spaţială şi funcţională a structurării unui ansamblu ce adăpostea, de fapt, multiple funcţiuni.

Ansamblul are, clar, acces către două drumuri intens circulate, unul la vest, orientat spre oraş, unul la est, pe malul râului. Pentru drumul de la vest au fost considerate suficiente zidurile groase, cu ferestre de tragere, de la construcţiile grupate, desigur nu întâmplător pe această latură: turnul de intrare şi casa domnească din timpul lui Matei Basarab, casa din epoca Brâncovenească (fig. 1).

Fig. 1. Casa domnească din sec. al XVIII-lea şi turnul principal. de intrare la Mănăstirea Negru Vodă. Foto C. Oprescu, 1980.

[13] Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoşani*, Editura Muzeul Naţional de Istorie, Colecţia Ansambluri Istorice Arhitecturale, Bucureşti, 1981., p. 78

[14] Ileana Bârnea, *Călăraşi - un système défensif moins connu*, în „Historia Urbana", tom IV, 1-2, 1996, p. 134-138

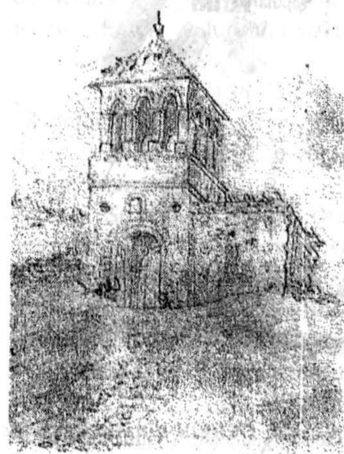
[15] Horia Teodoru, *Meterezele bisericilor câmpulungene*, în „BCMI", 1943, p. 84-101. Vezi şi C. Moisescu, *Biserica cu hramul „Intrarea in biserică" din Scheiul Câmpulungului*, în „Studii şi comunicări", VI, 2001, Câmpulung Muscel, p. 63.

[16] ****Istoria Românilor*, vol. IV, Editura Academiei, Bucureşti, 2001, p. 76.

Este însă evident că apărarea dinspre est punea cele mai mari probleme, indicând şi un traseu de circulaţie, pe malul râului, poate cel mai frecvent utilizat de cei ce veneau din afara oraşului, pentru cei ce nu aveau intenţia să de a zăbovi în oraş mai mult decât îi purtau interesele, pentru cei ce veneau în grupuri masive, cum veneau negustorii în timpul târgului/iarmarocului anual sau armatele/pâlcurile armate. Aici au fost ridicate unul sau poate chiar două turnuri de poartă dar şi turnuri de apărare suplimentare, legate între ele de ziduri masive, poziţia lor fiind avantajată şi de panta iute a terenului ce cobora spre drum, şi de la drum spre albia râului (fig. 2).

Fig. 2. Imagine publicată de I. Răuţescu cu legenda „ Mănăstirea Negru Vodă după un tablou pictat pe la jumătatea secolului trecut", reprezentând latura de est a ansamblului, prevăzută cu mai multe porţi de acces şi cu turnuri de apărare, de-a lungul Râului Târgului. Personajele aflate în prim plan indică existenţa unui drum pe malul râului. În marginea dreaptă a imaginii se distinge o moară, probabil tot proprietatea mănăstirii.

Una dintre intrări era pe sub turnul hanurilor, care apăra accesul în incinta special prevăzută de Matei Basarab pentru activităţi comerciale. El presupunea acces pentru circulaţia „grea" (care şi căruţe cu marfă), cu legătură imediată spre drumul Târgoviştei, peste podul Ţigăniei. Este turnul ce s-a mai păstrat până către sfârşitul secolului al XIX-lea (fig. 3), menţionat de catagrafiile mănăstirii[17].

Fig. 3. Mănăstirea Negru Vodă. Desenul lui Isler reprezentând turnul hanurilor, pe latura de est a incintei. După P. Chihaia.

---

[17] S. Cristocea, Şt. Trâmbaciu, *Construcţiile ansamblului feudal Negru Vodă din Câmpulung Muscel în catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii şi Comunicări", Câmpulung, II, 1982, p. 64.

Dinspre sud accesul la mănăstire se făcea printr-un drum desprins din cel principal – din actuala stradă Negru Vodă – în dreptul unei vechi cruci de piatră atribuită de Răuțescu epocii lui Mihai Viteazul[18]. De altfel această cruce pare a marca joncțiunea dintre drumul de pe malul Râului Târgului și drumul Brașovului, ce traversează orașul prin mijloc. În aceiași intersecție se află un vechi „hotel", Velescu, marcat și pe planul din 1926 al lui Rădulescu-Codin. (fig. 4, 5).

Fig. 4. Hotel Velescu. Foto C. Oprescu, 2001.

Fig. 5. Poziția hotelului Velescu în rețeaua stradală. Detaliu din planul de la 1926. Cu linie întreruptă e marcat drumul care, probabil, trecea pe la sudul ansamblului mănăstirii. Prelucrare computerizată C. Oprescu.

[18] Pr. Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 357.

Astfel amplul ansamblu fortificat își dezvăluie poziția strategică, controlând direcțiile majore de acces în oraș, fapt ce explică frecvența atacurilor externe ce au vizat acest obiectiv, distrugerile repetate ale acestui sistem defensiv urmate de ruinarea lui, pornind exact de pe laturile de est și nord. Ocuparea de către „țigănie" a laturii nordice, amenajarea aici a dughenelor administrate de mănăstire, care nu mai avea astfel nici un interes de a rezidi această latură a incintei, au fost urmate de ridicarea clădirilor Liceului Dinicu Golescu. Pentru asanarea zonei, pentru imaginea orașului, amplasarea aici a liceului a fost, în momentul inițierii acțiunii, soluția ideală.

Din păcate, însă, ea a blocat pentru totdeauna șansele cercetării arheologice de a mai contribui la cunoașterea acestei arii a ansamblului Curții Domnești din vremea primilor Basarabi exact pe zona pe care ultimele cercetări arheologice par a indica a se fi aflat casa domnească din secolul al XIV-lea și incinta hanurilor hotărâte de Matei Basarab.

Decizia lui Matei Basarab a însemnat transformarea acestei reședințe în ansamblul multifuncțional echivalent marilor mănăstiri ale Europei medievale, după cum a încercat să demonstreze arh. Anca Brătuleanu că ar fi fost concepute asemenea ansambluri valahe. Nu putem decât deduce intențiile marelui domn după înfăptuirile lui, mai greu putem deduce modelele ale căror sugestii le-a urmat. Cert este, urmărind obiectivele cercetării noastre, că gestul lui ctitoricesc are pentru Câmpulung o covârșitoare importanță, acționând ca un catalizator pentru formarea conștiinței lui istorice, pentru viața socială, pentru cea culturală, cea religioasă, economică, pentru funcțiunea de apărare pe care orașul ar fi trebuit să o asigure el însuși locuitorilor lui.

Includerea Câmpulungului în sistemul militar național (1876-1916).

În epoca modernă Câmpulung a fost integrat în sistemul strategic național. Aici a fost repartizat, în 1876, un batalion de dorobanți condus de maiorul Dimitrie Giurescu. Mort pe câmpul de luptă în Războiul de Independență, în onoarea maiorului Giurescu a fost inaugurat, în anul 1898[19], cu onoruri deosebite, un monument executat de același sculptor câmpulungean D. D. Mirea și amplasat chiar în curtea Cazarmei Regimentului. Aducându-se un alt batalion de dorobanți din Pitești, s-a format *Regimentul 4 Argeș.*

În aprilie 1880 a fost creat *Regimentul 30 Dorobanți*, care a primit drapelul la 28 noiembrie 1880. Din 1891, adăugându-i-se două companii de la Regimentul 3 de linie, el își ia numele de *Regimentul 30 Muscel.* Primul comandant a fost colonelul Ștefan Șișman[20].

Se pare că, inițial, cazarma dorobanților s-a aflat în zona pieței orașului. Din octombrie 1883, în vederea construirii halei, am înregistrat o mențiune referitor la demolarea cazarmelor dorobanților din piața comunală, ce erau mutate pe alt amplasament „dat de stat în favoarea județului"[21]. Probabil în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea au fost construite și cele două pavilioane ale Cazarmei Regimentului ce apar pe ilustratele de epocă (fig. 6)[22].

---

[19] Gheorghe Chița, *Câmpulung și județul Mușcel*, Editura Ars Docendi, București, 2000, p. 22.

[20] Mulțumim domnului mr. Marius Ștefan pentru informațiile pe care ni le-a oferit, culese de la Arhivele Militare din Pitești.

[21] ANJA, fond PC, dosar 1/1883, f. 343.

[22] Alte informații despre edificarea acestor pavilioane sau despre arhitectura lor nu am întâlnit în cursul cercetărilor noastre în arhivele argeșene.

Probabil în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea au fost construite şi cele două pavilioane ale Cazarmei Regimentului ce apar pe ilustratele de epocă (fig. 6)[23].

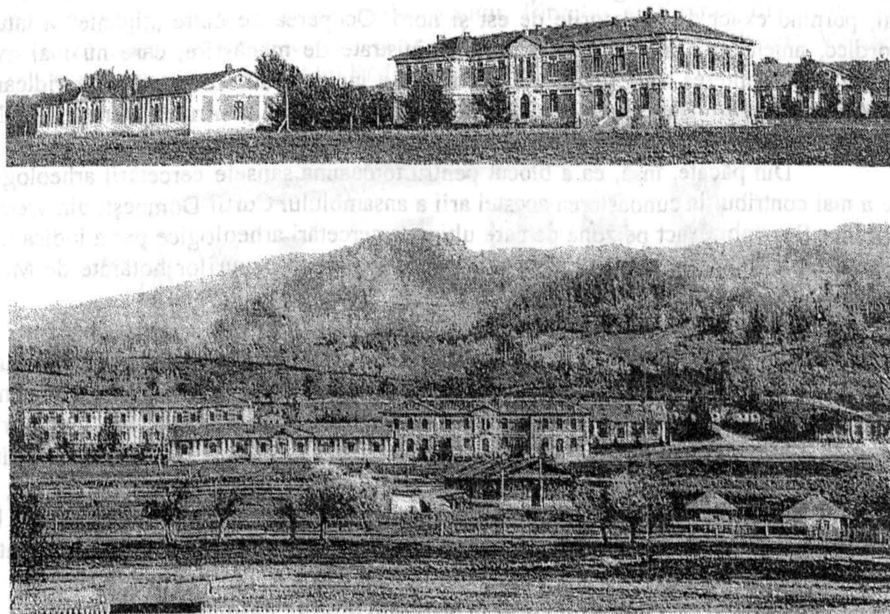

Fig. 6. Cazarma Regimentului în anul 1909. b. Imagine generală din anul 1923. Ilustrate din colecţia ing. Gh. Chiţa.

Prezenţa ofiţerilor şi soldaţilor regimentului, a elevilor Şcolii de Ofiţeri Rezervă care a funcţionat aici, a marcat şi ea viaţa oraşului. Pe de o parte sunt de evidenţiat relaţiile directe între administraţia Regimentului şi primăria oraşului impuse de programul şi de plata „muzicii militare" din Grădina Publică şi, temporar, din parcul băilor. În 1883, primăria plătea 500 lei pe lună pentru „*muzica regimentului 30 Dorobanţi*" – în timp ce salariul primarului era de 250 de lei[24].

În iunie1895 se aprobă mărirea cu 500 lei a alocaţiei bugetare către regimentul 30 Muscel la fondul muzicei, pentru că formaţia s-a refăcut, copiii de trupă ce cântau până atunci urmând să se libereze[25]. În 1901 „subvenţiunea muzicii ce cântă în grădina publică şi în parcul Băilor" era de 3500 lei[26], iar între anii 1905 şi 1908 era de 2500 lei[27].

Pe de altă parte, locurile şi localurile de agrement şi de petrecere a timpului liber şi chiar de cazare din oraş trebuiau să răspundă şi solicitărilor acestora, nu numai vizitatorilor sezonieri ai Câmpulungului.

---

[23] Alte informaţii despre edificarea acestor pavilioane sau despre arhitectura lor nu am întâlnit în cursul cercetărilor noastre în arhivele argeşene.

[24] ANJA, fond PC, dosar 1/1883, f. 20.

[25] ANJA, fond PC, dosar 1/1895, f.149.

[26] ANJA, fond PC, dosar 6/1901 f. 80.

[27] ANJA, fond PC, dosarele 13/1905 şi 13/1906-1908 cuprinzând bugetul comunal pentru anii respectivi.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, **2002**

CÂMPULUNG-MUSCEL. CRONICĂ*

MARIA MULŢESCU
ALEXANDRU MULŢESCU**

Aşezare. Municipiul Câmpulung Muscel are următoarele coordonate geografice: paralela 45°15', latitudine nordică şi meridianul 25°39' longitudine estică. El este amplasat în depresiunea subcarpatică a Câmpulungului, căreia i-a dat chiar numele, depresiune formată acum circa 60 de milioane de ani, în perioada cretacicului superior, a erei mezozoice când o zonă de cristalin s-a prăbuşit de-a lungul unor planuri de falie, afundându-se până la câteva mii de metri. Depresiunea este străbătută de Râul Târgului pe ale cărui maluri este amplasat municipiul. Altitudinea aşezării este de 578 m deasupra nivelului mării. Nucleul iniţial al localităţii s-a format pe malul drept al Râului Târgului şi s-a extins pe direcţia Nord-Sud apoi pe ambele, maluri.

Aflat la intersecţia unor drumuri importante, el nu era iniţial traversat ca azi de aceste drumuri. Harta de la aproximativ 1790 ne arată cum drumurile accedeau în oraş în zona târgului şi plecau din el tot din această zonă. Aceste drumuri sunt: cel ce leagă Dunărea cu Transilvania prin pasul Bran; cel ce leagă localitatea din zona subcarpatică a Munteniei cu gurile Dunării (Brăila în speţă). Câmpulungul se afla prin aceste drumuri: la 165 km de Bucureşti, la 230 km de Giurgiu, la 51 km de Piteşti pe DN 73, la aproximativ 45 km de Târgovişte pe 702A, la aproximativ 340 km de Brăila prin Târgovişte, la 45 km de Curtea de Argeş, la 81 km de Râmnicu Vâlcea pe 703-704, la 76 km de Braşov.

Delimitare. Municipiul Câmpulung se învecinează cu următoarele comune: Schitu Goleşti la Sud, Godeni şi Bughea de Jos la Vest, Albeştii de Muscel la Nord-Vest, Lereşti la Nord, Valea Mare Pravăţ la Nord-Est, Mioarele la Est, Poienarii de Muscel la Sud-Est. Oraşul este încadrat pe direcţia Nord-Sud, de dealuri paralele numite în zona muscele. Pe Râul Târgului spre Nord se deschide drumul către masivul Iezer-Păpuşa al Făgăraşilor.

Vegetaţie. Muscelele au ca vegetaţie dominantă plantaţiile de pomi fructiferi, pădurile, păşunile şi fâneţele. Culmile lor sunt acoperite cu păduri prin care doar potecile fac legătura între văile paralele.

* Această lucrare a avut rolul de „Memoriu de cercetare în Studiul de fundamentare pentru delimitarea zonelor protejate cu valoare deosebită culturală, istorică, arhitectural-urbanistică în Municipiul Câmpulung Muscel", parte a „Planului Urbanistic General al Municipiului Câmpulung Muscel".

** S. C. Proiect Argeş S. A. Piteşti.

Clima. La începutul secolului, clima Câmpulungului era comparată cu cea a Davosului din Elveţia şi oraşul era recomandat pentru aceasta celor care erau bolnavi de plămâni. Temperatura medie anuală este de + 8,1 grade Celsius. Maximele din iulie-august ating + 28 grade – + 30 grade Celsius iar minimele din ianuarie-februarie sunt între - 16 grade – - 20 grade Celsius. Numărul zilelor însorite este mare. Industrializarea a făcut ca această climă ideală să fie parţial alterată de noxe.

Subsolul. Zona Câmpulungului posedă numeroase resurse minerale. Între acestea amintim cărbunele exploatat şi folosit în prima parte a secolului la centrala electrică de la Schitu Goleşti - furnizorul de electricitate al capitalei (azi părăsită şi jefuită). Alte resurse sunt calcarul, gipsul, sarea. Apele minerale sunt şi ele prezente la Bughea, Valea Romaneştilor, Apa Sărată etc. Câteodată - cum e cazul la Bughea, acestea au fost folosite pentru tratament.

Istoric. Cercetările de până acum au scos la iveală cele mai vechi urme de viaţă omenească din zona Câmpulungului şi ele datează din epoca bronzului timpuriu. Necropola de la Pescăreasca datată între 1700 şi 1600 a. H. Este desigur dovada existenţei unei aşezări apropiate, nedescoperită încă, din această epocă.

Felul în care trăiau oamenii în această perioadă este lămurit parţial şi de alte descoperiri din zonă fie că acestea sunt mai apropiate sau mai depărtate de oraş, cum ar fi Albeştii, Malul cu Flori, Valea Dâmboviţei cu Cetăţenii din Deal etc.

Pe aceeaşi arie - nordul vechiului Muscel - se dezvoltă în secolele următoare cultura geto-dacică. Studiile de până acum probează o masă demografică cu o dinamică fermă şi extensivă pe parcurs de cel puţin patru secole (III a. H. – I d. H.) şi cu o civilizaţie unitară perfect integrată în conţinutul vieţii geto-dacice de pe întreg teritoriul ţării. În Câmpulung se disting două arii de locuire, una în cartierul Olari-Sf. Gheorghe şi alta la Apa Sărată (târzie). În apropiere trebuie să numim Bughea de Sus şi marele centru de la Cetăţeni. Dovezile materiale din epocă atestă o intensă viaţă de schimburi economice cu zone mai apropiate dar şi foarte îndepărtate şi mărturisesc încă de pe acum vocaţia comercială exemplificată secole la rând de activitatea câmpulungenilor până în zilele noastre.

La începutul secolului al II-lea în zonă apar romanii. Ei ridică un castru de pământ pe care însă îl părăsesc destul de repede deoarece Hadrian, urmaşul împăratului Traian, pentru o mai sistematică exploatare a Daciei, părăseşte zona de Est a Munteniei până la Olt. Pe vremea împăratului Commodus (180-192) se construieşte castrul de piatră de la Jidava (întâmplător sau nu la 300 m de cel de pământ iniţial). El va fi folosit până la Gordian al III-lea (238-244) şi va fi integrat sistemului de apărare numit Limes Transalutanus. Foarte bine păstrat până la 1948, castrul a fost ras cu buldozerul pentru ca pe teritoriul său să se aşeze birourile proaspăt înfiinţatei Întreprinderi miniere - de stat - la naţionalizare. Azi el este cercetat sistematic, iar partea lui sudică a fost parţial reconstruită pentru a exemplifica muzeistic cum arăta şi funcţiona o astfel de întăritură. După venirea primelor valuri migratoare, limesul transalutan îşi pierde importanţa. Construcţiile lui sau părţi din ele sunt folosite de populaţia civilă în secolele următoare.

Câmpulungul rămâne în afara traseului Brazdei lui Novac care delimitează Muntenia bizantină de restul mai accesibil migratorilor. Se locuia în aşezări cătune deschise cu puţine case, iar conducătorii militari întăreau unele din aşezări cu şanţ din care cauză acestea se chema „fossatum“ - sat.

Venirea slavilor determina o clarificare privind organizarea teritorială a zonei deoarece este adaptat tipul de administrare „opole“ devenit românescul „câmpulung“ - o într-ajutorare pe vale condusă de juzi, cnezi şi voievozi. Ceva din această organizare se reflectă şi mai târziu în istoria feudală a oraşului şi a ţării.

Prin pasul Bran, prin potecile şi munţii care-l străjuiesc Câmpulungul a fost legat strâns totdeauna de Ardeal. E posibil ca zona să fi făcut parte dintr-o organizaţie statală care să cuprindă şi Sud-Estul Ardealului şi care a subzistat până pe la 1290. Ea a coexistat cu dominaţia pecenegilor, cumanilor şi tătarilor în zonele limitrofe dacă nu cumva a fost chiar supusă acestora. La înaintarea ungurilor (prin reprezentanţii lor - saşi) o parte din românii din această statalitate migrează la Sud de Carpaţi. Acesta este momentul istoric pe care tradiţia l-a botezat „Descălecat“. Descălecatul este sfârşitul procesului prin care, odată cu românii, pe acest traseu comercial important se infiltrează şi saşi din zonele atribuite lor în sudul Ardealului în detrimentul românilor, de către regii unguri.

Încă înainte de 1300, saşii câmpulungeni sunt organizaţi într-un comitat, îşi construiesc o biserică gotică „Sf. Iacob“, se atribuie călugărilor dominicani un teren cunoscut azi sub numele de „Zona Cloaşterului“ pe care aceştia construiesc o mănăstire. Mănăstirea dominicană din Câmpulung întemeiată (posibil) în secolul al XIII-lea, în a doua jumătate, este o instituţie modernă pentru vremea aceea (ţinând cont de faptul că ordinul a fost înfiinţat la Toulouse în 1215 de Sfântul Dominic). Deşi se cunosc puţine lucruri despre ea deoarece săpăturile arheologice au fost neconcludente, iar terenul a fost şi el lotizat după 1948 pentru a fi folosit la construcţia de locuinţe, interpretarea puţinelor date ne duce la concluzia că prima construcţie a fost romanică (de la ea se păstrează sculptura unei căprioare plasată azi în faţada Mănăstirii Negru Vodă, lângă turn).

Intrarea definitivă a zonei câmpulungului în componenţa Ţării Româneşti după 1330 şi aşezarea unui scaun domnesc aici este pentru oraş un progres însemnat. Domnia nu îi exclude pe saşi din viaţa politică şi economică. Organizarea oraşului cu jude şi pârgari (burgeri) e păstrată dar realităţile etnice se impun prin succesiunea anuală a unui jude sas şi a unuia român de aici înainte, câteva secole la conducerea oraşului. Tot domnia, către 1345, sprijină refacerea Cloaşterului care este transformat într-o construcţie gotică - de fapt cea mai amplă construcţie a epocii din toată Ţara Românească.

Concomitent se construieşte acolo unde drumurile de pe partea stângă a Râului Târgului o coteau prin vad şi ajungeau în oraş pe malul drept o curte domnească cu două incinte, curte a cărei capelă devine necropola pentru doi mari domni: Basarab I şi fiul său Nicolae Alexandru. Ştim că după moartea lui Nicolae Alexandru, curtea câmpulungeană nu mai are importanţa din vremea tatălui său şi a sa. Biserica curţii devine biserica pentru cliros iar casele se pare că vor dăinui până la Matei Basarab care aşează în ele o tipografie. Odată cu reconstrucţia zonei de către acest domnitor configuraţia curţii se va schimba şi orice construcţie anterioară va dispare. Dar importanţa oraşului e departe de a descreşte. Vechile privilegii ale orăşenilor sunt recunoscute de Mihail I (1392) fiul lui Mircea cel Bătrân şi asociatul acestuia la domnie şi reconfirmate de numeroşi domnitori după aceea.

Câmpulungul e un oraş important în care se face comerţ, domnitorii îl vizitează pentru a aşterne ordinea în ţară şi câteodată e vizitat şi de străini care nu sunt

neapărat negustori. La 1385 trec pe aici pelerinii germani care veneau din Sud iar la 1395, în Câmpulung coboară regele Sigismund al Ungariei, aliatul lui Mircea cel Bătrân în luptele cu turcii, care de la 1369 încep incursiunile în Ţara Românească.

Între construcţiile de piatră care pot data din această epocă amintim Biserica Mucenița Marina (naos şi altar) şi eventual Biserica Sf. Gheorghe - Olari dar este clar că fiecare cartier al oraşului avea la această dată cel puţin o biserică de lemn. Oraşul avea încă de la începuturi doisprezece pârgari pentru cele douăsprezece cartiere ale sale. Secolul al XV-lea este tot o perioadă de dezvoltare pentru Câmpulung, astfel încât pe la 1500, din actele comerciale ale Sibiului şi Braşovului reiese că oraşul se plasează între primele locuri în ceea ce priveşte schimburile comerciale.

Secolul al XVI-lea consacra această dezvoltare. Începând cu 1521 se poate recompune lista judeţilor Câmpulungului până la 1831 când instituţia se desfiinţează prin Regulamentul Organic. Este semnificativ faptul că de la primul cunoscut pe această listă, judeţul Neacşu Lupa, se păstrează una din primele scrieri în limba romană, scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung către judeţul Braşovului.

Începutul Reformei este şi începutul unei perioade de desnaţionalizare pentru saşii din Câmpulung. La 1525 se desfiinţează mănăstirea care fusese preluată de franciscani. Parte din catolici care nu vor să treacă la reformă devin „schismatici" deci ortodocşi şi astfel se rup de comunitatea săsească.

Pentru anii 1530 şi 1548 avem veşti despre Biserica din Scheii Câmpulungului unde, la prima dată se instalează un clopot cu o inscripţie latină iar la a doua e instalată o piatră de mormânt a Magdalenei. E posibil ca Biserica din Schei să fie de acum o biserică de zid.

La 1552 se construieşte prima ediţie din zidărie a Bisericii Şubeşti de către Oprea şi Stanciu Bojea cu fiii. Tot cam acum se aşează la Biserica Fundeni o piatră de mormânt (1558) care va fi curând folosită ca ancadrament pentru o fereastră. Se crede că anul 1562 care apare într-o inscripţie de la Biserica Valea (azi dispărută) ar fi chiar anul zidirii acesteia.

În sfârşit, la 1567, Petru Voievod, fiul lui Mircea Ciobanul şi mama acestuia Doamna Chiajna, ridica Biserica Domnească din centrul oraşului cu Hramul Sf. Nicolae şi care e cunoscută şi sub denumirile de Biserica Târgului sau „a Grecilor".

Este interesant faptul că o localitate care la 1580-1590 are 900 de case din care 49 săteşti are cel puţin şapte biserici de zid la care se adaugă Biserica fostei Curţi Domneşti şi ea de zid şi o Biserică papistăşească căreia cândva în secolul al XV-lea i s-a dărâmat corul şi în locul lui s-a zidit un elegant cor gotic cu nervuri de piatră şi console pentru naşterile nervurilor sculptate foarte îngrijit.

Domnia lui Mihai Viteazul e marcată azi în Câmpulung doar de trei cruci, una în curtea Bisericii Şubeşti, alta la intersecţia actualelor străzi Negru Vodă cu Oncica şi a treia pe strada Vasile Alecsandri. O biserică, Biserica Bradu ridicată în aceşti ani şi reedificată pe la 1766 nu mai există astăzi. Luptele cu turcii din timpul lui Mihai Viteazul aduc distrugeri mari şi oraşului. La începutul secolului al XVII-lea, cartierele Câmpulungului sunt: Scheiul (cu biserica de zid), Valea (cu biserica de zid), Marina (cu biserica de zid), Sf. Nicolae de Sus, Bradu (cu biserica de zid), Popa Savu (nume mai nou), Târgul (cu Biserica Domnească), Marginea (Sf. Ilie), Sf. Troiţă, Popa Ene (cu două biserici de zid şi anume Fundenii şi Surbetii), Sf. Gheorghe - Olari (cu biserica de zid) şi Malu (actuala Bughe). Această împărţire teritorială se menţine până

la 1831. De fiecare cartier se ocupa un pârgar. Ei împreună cu judele erau chemaţi să apere şi privilegiile orăşenilor care constau în scutiri de taxe şi corvezi, interzicerea înstrăinării din moşia oraşului, doar orăşenii având dreptul să cumpere terenuri unii de la alţii, stingerea datoriilor orăşenilor prin vânzarea bunurilor datornicilor numai către orăşenii câmpulungeni şi interzicerea intervenţiei în judecata orăşenilor a altui for decât a judelui şi pârgarilor oraşului. Aceste privilegii vor fi reactualizate aproape la fiecare domnie.

Prima construcţie de biserică din secolul al XVII-lea este Sf. Ilie (1626) ctitorită de jupan Ghinea pe vremea lui Alexandru Coconul. După doi ani (1628) se prăbuşeşte parţial din cauza vechimii şi a cutremurului Biserica lui Basarab I şi necropola în care sunt îngropaţi acesta şi fiul său Nicolae Alexandru Voievod. Pietrele acestei biserici (prima din piatra de talie în arhitectura Ţării Româneşti) vor fi refolosite de constructori lui Matei Basarab care va demara amplul său program de construcţii chiar cu Biserica Mănăstirii Negru Vodă - mănăstire ridicată pe amplasamentul Curţii Domneşti din câmpulung.

Alături de Mănăstire, Matei Basarab construieşte şi un han cu antrepozite şi mută locul de desfăşurare a Târgului tradiţional de Sf. Ilie de pe locul actualei pieţe (lângă Biserica Sf. Ilie şi mai înainte lângă Biserica Domnească - a Târgului - a Grecilor) chiar lângă Mănăstire. Este orânduit stareţ Melchisedec. Acesta reface după incendiul din 1640 mănăstirea folosind pietre din zidurile Cloaşterului care astfel dispare. Cu această ocazie este construit turnul mănăstirii unul din cele mai înalte (dacă nu cel mai înalt) turnuri din Ţara Românească. Piaţa din faţa acestui turn era şi devine un loc simbolic în ritualul alegerii judeţilor oraşului. În ziua alegerilor, a treia zi de Paşti, pârgarii (care propuneau candidaţii) şi poporul se adunau la locuinţa candidaţilor la postul de judeţ şi de aici porneau în alai la mănăstire (înainte de zidirea acesteia se mergea la biserica anterioară bisericii lui Matei Basarab).

În „Piaţa Judeţului", cea din faţa turnului, aveau loc dezbateri. Câteodată lupta verbală se schimba în bătaie. Cei mai numeroşi intrau pe poarta mănăstirii în frunte cu alesul lor în sunetul clopotelor şi al mulţimii. Protopopul, îmbrăcat în odăjdii, având în mâini Evanghelia şi sfânta cruce, însoţit de doi copii cu sfeşnice aşteptau în pragul bisericii venirea alesului. Acesta se închina obiectelor sfinte în sunetele imnului „Cuvine-se cu adevărat". Noul judeţ intra în Biserică urmându-l pe protopop, se închina la toate icoanele şi jura înaintea altarului că va păzi dreptatea şi drepturile oraşului. Protopopul întreba mulţimea din uşile împărăteşti ale altarului „vrednic este?" iar mulţimea răspundea „vrednic este". La ieşirea din biserică, pârgarii ridicau pe braţe pe noul judeţ şi strigau de trei ori: „să trăiască jupan judeţ", iar poporul striga „să trăiască". Tot alaiul străbătea drumul până la Crucea jurământului prin spatele Bisericii Domneşti. Aici în piaţă, judeţul repeta jurământul din biserică şi era aclamat din nou cu urarea „să trăiască jupan judeţ" şi ridicat de pârgari de trei ori. Crucea jurământului a fost edificată din piatră pentru prima oară la Crăciunul (25 decembrie) anului 1674. Ea e înlocuită azi de o copie iar cea veche e montană în zidul casei Ionescu Berechet. Pârgari şi alte înalte feţe conduceau pe judeţ la el acasă unde era petrecere. Uneori, pârgari primeau o hârtie de la judeţ prin care acesta comanda pentru fiecare cartier câte o petrecere la o cârciumă. În ziua alegerii, judeţul primea şi pecetea oraşului care stătea sigilată şi se folosea numai în prezenţa pârgarilor care o desigilau. Cunoscătorii de carte erau în Câmpulung mai numeroşi decât în alte oraşe. Matei Basarab instalează la

Mănăstire o tiparniţă prin mijlocirea lui Petru Movilă. Sunt construite din zid şi alte biserici. Prima e Sf. Troiţă (azi dispărută). Se măreşte Biserica Sf. Marina cu un pridvor şi se refac bolţile.

Pe la 1650, numărul locuitorilor oraşului era de circa 2000. Oraşul avea 12 biserici, grădini cu pomi, mori, etc. Catolicii aveau două biserici (?).

Viaţa nu e uşoară. La 1658, tătarii sunt pe aproape de oraş. Orăşenii se evacuează. Tătarii, deşi aşteptaţi, nu intra în oraş dar prăda împrejurimile. Lucrurile evacuate erau ascunse de orăşeni în puţuri speciale şi hrube din fundul acestora şi ascunzătoarea era a unei familii şi ştiută numai de acesta.

Sunt ridicate între 1660 şi 1667 mai multe cruci din care azi se păstrează cea de la Grădiştea (apa Sărată), încă două din vremea lui Grigore Ghica tot la Apa Sărată, încă una tot la apa Sărată, o cruce aflată azi pe str. Mărăşeşti, una la Biserica Marina, una la Biserica din Schei şi una pe calea Bughii de Jos. Acestea sunt atât documente istorice cât şi dovezi ale meşterilor pietrari din Albeştii apropiaţi.

La 1669 ia fiinţă la Câmpulung şcoala domnească întemeiată de Antonie Vodă din Popeşti.

O domnie importantă, cea a lui Şerban Cantacuzino se termina cu venirea la Câmpulung a unor oşti austriece în frunte cu generalul Veterani care e totuşi convins să se întoarcă şi să ierneze cu oştile la Braşov. La începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu alte oşti traversează ţara şi trec prin Câmpulung spre pasul Bran. Toate aceste manevre înseamnă pentru orăşeni pierderi şi pagube precum şi refugii. Viaţa se aşează însă în cadrul unei domnii bogate şi plină de iniţiative.

La 1708 se zideşte din piatra Biserica Sf. Nicolae - Nicuţ. Actuala Biserică Popa Savu îşi capătă şi ea porecla de azi de la un popă ce slujeşte aici în acest timp. El e prădat de nişte şcheieni din Braşov.

La 1711, la Bătălia de la Stănileşti pe Prut ia parte şi Preda Drugănescu de 16 ani care va deveni mai târziu ispravnic de Muscel şi mare proprietar în oraş deşi nu era câmpulungean.

În noiembrie 1714 trece prin Câmpulung regele Suediei Carol al XII-lea împreună cu 1500 de oşteni, în retragerea sa către casă. El venea de la Piteşti prin Budeasa Mare. Va trece în Ardeal prin pasul Bran străbătând Dragoslavele şi Rucărul.

Curând după instalarea de Crăciunul anului 1716 a Domnului Nicolae Mavrocordat în Câmpulung îşi fac apariţia oşti austriece comandate de prinţul Eugeniu de Savoia pentru a asigura graniţa Ardealului şi a lua contribuţii de război din Ţara Românească. E o vreme de bejenie „prin munţi, cu patima rea şi cu lacrimi" scrie cronicarul. Cu toate greutăţile, la 5 iulie 1718 se termină de zidit Bolniţa Mănăstirii Câmpulung, ridicată pe locul uneia mai vechi, din lemn, de la Matei Basarab.

Anul 1719 este un an de foamete mare şi ciumă.

La 8 iulie 1721 se termină lucrările de rezidire a Bisericii Domneşti. O consemnare într-un act de la 20 aprilie 1734 ne încunoştiinţează de fapt că la acea dată Preda Drugănescu amintit mai sus, cumpără nişte „case de piatră cu pivniţă"... pe 300 de taleri, deci în Câmpulung, alături de alte feluri de case existau şi case de piatră. Una din acestea este cuprinsă în nucleul actualei Case Ştefănescu, Muzeul de etnografie din str. Republicii nr. 5 ce va fi restaurată la 1934 de arhitectul D. Ionescu Berechet şi va fi premiată la Expoziţia de la Paris.

Tot Preda Drugănescu, acum Vel vornic şi ispravnic de Muscel, compara în 1735 un loc vecin cu casa de piatră cumpărată anterior şi înconjoară întreaga proprietate cu un zid de piatră.

Războiul ruso-austro-turc din anii 1736-1739 duce în iulie 1737 la arderea oraşului. Totul începe de Bâlciul de Sfântul Ilie când soldaţii austrieci intră în Câmpulung, iau în stăpânire mănăstirea şi o fortifică. Oştile turceşti vin şi pentru a recuceri mănăstirea şi oraşul, le incendiază. Sunt omorâţi mulţi orăşeni bănuiţi de simpatie pentru nemţi. E arsă şi Bărăţia. De la 1737 până la 1742 oraşul rămâne aproape pustiu. Mulţi orăşeni pribegesc fie în satele din jur fie în Ardeal sau Moldova. Pentru a repopula oraşul, domnia face eforturi, renunţă la unele dări din partea orăşenilor, le creează avantaje, etc. Egumenul Nicodim Beleteanul reface în scurt timp viaţa mănăstirească de la Mănăstirea Câmpulung. Cu toate acestea la 1746, mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei spune că prăpădul de la 1737 a dus până şi la desfiinţarea târgului de Sf. Ilie. La 1747 e creată „Pânza oraşului" care este o transcriere a 37 de hrisoave domneşti ce cuprind privilegiile orăşenilor câmpulungeni. E şi aceasta o reacţie la prăpădul din 1737.

După un timp reîncepe activitatea de construcţii importante. La 5 septembrie 1757 se termină de zidit Biserica (azi dispărută), ctitorie a preoţilor Oancea şi Ion. La 10 iulie 1760 se resfinţeşte Bărăţia. La 1765 e terminată construcţia Schitului Mărculeşti numit azi Flamanda, Schitul a fost ctitoria lui Dimitrie Hagi Marcu Rosetti, ispravnicul judeţului Muscel.

La 1766 este refăcută Biserica Bradului. Cu tot noul război ruso-turc început la 1768 şi terminat prin păcile de la Focşani şi Bucureşti (1772 şi 1773), în cartierul Vişoi al oraşului, cartier de refugiaţi din Ardeal, se ridica Biserica Sf. Gheorghe şi Sf. Apostoli Petru şi Pavel la 1774. cu tot refugiul din 1770 când prin oraş trec în bejenie mulţi boieri către Ardeal, în 1772 se reia târgul de Sf. Ilie. Dar la 1774 începe o nouă răzmeriţă şi o nouă bejenie.

Înainte de anul 1779 este reconstruită Biserica din Schei iar în acest an se reconstruieşte Biserica Şubeşti de către arhimandritul Dositei, egumenul Mănăstirii şi Trandafir logofătul.

După 1785, în oraş îşi fac apariţia mulţi refugiaţi transilvăneni, participanţi la răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan. Ei se aşează în cartierul Vişoi şi în satele Voineşti şi Valea Mare. Ei se învoiesc să plătească moşnenilor orăşeni câte 40 de bani pe an de fiecare casă ca dijmă şi clacă.

În 1787 începe un nou război ruso-turc. Austria se alătură ruşilor la 1788. Încă din 1787, turcii devastează Biserica Fundeni şi probabil şi cartierul dacă nu cumva şi oraşul. Însoţitoare permanente ale războaielor, apar „lingoarea" şi alte boli precum şi foametea. În 1788, martie, trupe austriece coboară în Câmpulung. Ele sunt gonite de turci. Cu această ocazie sunt arse multe case şi multe biserici între care şi Mucenița Marina, Schitul Flămânzeşti, Mănăstirea, etc. Toate se dreg greu. Deşi reparat la 1789, Schitul Flamanda este din nou prădat şi ruinat. Ctitorul, aflat la Constantinopol îl va repara la 1792. Către sfârşitul anului 1790, după plecare turcilor, bisericile pângărite de aceştia au fost din nou târnosite.

În conjunctura politică a anilor 1787-1790, puterile, ce-şi disputau supremaţia în zona ţărilor române, alcătuiesc statistici, hărţi şi alte materiale referitoare la teritoriile pe care şi le disputa. Cu această ocazie, armata austriacă face ridicările pentru

harta manuscris ce se află actualmente în posesia Bibliotecii Academiei Române (cota D - XXVII - 6) denumită curent „harta austriacă". Această hartă oferă multe elemente de interes. Oraşele sunt reprezentate destul de amănunţit, fapt care ne permite cunoaşterea fazei de evoluţie a acestora la începutul veacului al XIX-lea. Oraşul Câmpulung Muscel apare delimitat la sud de râpa perpendiculară pe Râul Târgului ce trece pe sub bisericile Sf. Gheorghe şi Fundeni, la vest de poalele platoului Grui, la est de Râul Târgului, iar la nord de drumul spre Bughea, denumit şi drumul Scânteii. Aceasta denotă că aşezarea de azi nu a renunţat la nici una din zonele oraşului medieval da la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Schema stradală, adaptată fâşiei înguste de teren, cuprinsă între poalele Gruiului şi râu, se compune din două străzi longitudinale traversate de numeroase ulicioare, prelungite cu fundături. Racordarea schemei stradale la reţeaua marilor drumuri de comerţ medievale, care uneau Braşovul cu principalele oraşe ale Ţării Româneşti se face prin traversarea râului şi demonstrează faptul că şi în această perioadă câmpulungul îşi păstrase rolul însemnat în schimbul de mărfuri dintre Transilvania şi Dunăre.

Se remarcă faptul că principalele direcţii de tranzit se concentrează spre centrul oraşului, delimitat probabil în acea epocă de strada care are cap de perspectivă biserica Domnească sau a Târgului, numită actualmente strada Caragiale, spre sud, şi de strada ce trece pe lângă biserica Sf. Nicolae - Popa Savu la nord. Din oraş ies şi alte drumuri, dar de interes local, cum este cel ce pleacă spre Bughea sau prelungirile celor două străzi principale longitudinale până la intersecţia lor cu şoseaua spre Piteşti – Curtea de Argeş.

Din acelaşi plan al oraşului se pot trage concluzii privitoare la tipul de locuinţă şi felul parcelei de locuit. Locuinţa apare în general izolată, însă totdeauna amplasată către stradă, fie paralel, fie perpendicular pe axul străzii, iar partea din fund a parcelelor, liberă de clădiri, este folosită probabil ca grădină sau livadă. Moştenire din această epocă, oraşul are şi azi circa 980 parcele, neluând în seamă zonele modernizate în care textura parcela s-a şters. După cum se mai poate vedea, Câmpulungul avea mai multe cartiere de meseriaşi grupate în jurul bisericilor de breaslă; aceste cartiere sunt uşor de identificat pe planul austriac datorită semnului convenţional reprezentând biserici.

Se remarcă patru incinte întărite pe cornişa râului Târgului. Enumerând aceste obiective dinspre sud spre nord, putem nominaliza biserica Sf. Gheorghe sau biserica Fundeni, mănăstirea Negru Vodă, ansamblul Bărăţiei şu biserica Sf. Nicolae - Popa Savu. Alte obiective identificabile ar putea fi: biserica Şubeşti, biserica Domnească, modificată în secolul al XIX-lea, biserica Sf. Troiţă azi dispărută, biserica Sf. Ilie, iar pentru capătul de nord al oraşului biserica Mucenița Marina şi biserica Sf. Nicolae Nicuţ. În cazul acestor două ultime obiective este posibilă şi varianta ca bisericile dinspre nord să fie biserica din Schei şi biserica Valea, dispărută şi ea azi.

Peste râul Târgului pot fi recunoscute biserica Flamanda şi biserica din Vişoi. Planul austriac nu ajunge să indice prin nucleele lui toate cele 12 „despărţiri" ale oraşului, de care se ocupă până la 1831 (anul introducerii Regulamentului Organic) câte un pârgar, şi anume: Scheiul; Valea; Marina; Sf. Nicolae de Sus sau Nicuţ; Bradu; Popa Savu; Târgul sau Biserica Domnească; Marginea sau Biserica Sf. Ilie, Popa Stoica sau biserica Sf. Troiţă; Popa Ene sau Fundeni şi Şubeşti; Sf. Gheorghe; Malu.

Acelaşi plan oferă şi schema posibilităţilor de apărare a oraşului dinspre sud-vest. Unul din obstacolele importante în calea duşmanilor era constituit de râul Târgului, dublat spre oraş de iazul Morilor. Urma apoi malul râpos al râului de unde apărătorii dominau pe atacatori şi unde erau plasate şi cele patru incinte întărite având şi turnuri. Concomitent apărarea era asigurată şi de numeroasele biserici cu elemente de fortificaţie ale oraşului.

Sintetizând, putem spune că, spre deosebire de situaţia din alte oraşe, harta austriacă reprezintă zestrea arhitecturală a oraşului Câmpulung în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea ca o grupare de clădiri în cartiere de meseriaşi şi agricultori, fiecare cu nucleul său, dispuse de-a lungul importantelor artere de tranzit comercial european.

Planul tratează oraşul omogen şi, deşi consemnează, nu evidenţiază vechile trei componente ale oraşului din punct de vedere al proprietăţii - şi anume: obştea orăşenilor, proprietăţile mănăstirii Negru Vodă şi proprietăţile Bărăţiei (ultimele două lipsesc din „despărţirile" oraşului). Pentru oraşul Câmpulung, caracterizat prin cele anterior spuse, ultimii ani ai secolului al XVIII-lea par a fi de refacere după marile distrugeri suferite în timpul războiului ruso-austro-turc, precum şi din cauza epidemiei de ciumă.

Trebuie semnalat în pragul secolului al XIX-lea şi un fapt cultural pozitiv ce demonstrează interesul pentru instruirea tineretului: înfiinţarea la 1796 a şcolii de la Flamanda.

Cronica evenimentelor cu repercusiuni asupra vieţii şi mediului construit al oraşului în secolul al XIX-lea debutează cu marele cutremur de la 14 octombrie 1802. Seismul a făcut să se prăbuşească numeroase locuinţe, a avariat clădiri de cult, a păgubit numeroşi locuitori. Cu această ocazie crapă şi cupola bisericii mănăstirii Negru Vodă, monument important al oraşului ridicat de Matei Basarab pe locul şi cu piatra bisericii Curţii Domneşti din Câmpulung şi zugrăvit de zugravul Pârvu Mutu. Acestui eveniment nefericit i se datorează pierderea definitivă peste câţiva ani atât a monumentului de arhitectură cât şi a picturii lui.

În acelaşi an avem cunoştinţă de prezenţa în oraş a unui „chirurgus", numit Iosephus Ziegler, care îşi desfăşura probabil activitatea în afara celui mai important stabiliment de sănătate al Câmpulungului, care era bolniţa mănăstirii înfiinţată în secolul al XVII-lea, reînnoită între altele cu o frumoasă capelă la 1718 (lucru amintit anterior).

La cererea comandamentului trupelor de ocupaţie ruseşti, în 1810 se alcătuieşte prima catagrafie pe care o cunoaştem pentru secolul al XIX-lea. Din ea aflăm că oraşul avea circa 2500 de locuitori sau circa 525 de familii şi 469 de case. Din totalul locuitorilor, 969 erau bărbaţi, iar 1062 erau femei, în toate parohiile, în afară de Sf. Troiţă care cuprindea 35 de familii de ţigani (probabil că aceştia lucrau pe lângă meseriaşii fierari care au dat numele străzii fierari de lângă mănăstire şi care îşi ţineau steagul de breaslă în această biserică). Pentru a aprecia sintetic creşterea populaţiei oraşului până la primul război mondial, intercalăm aici tabelul tuturor recensămintelor cunoscute de noi pentru această perioadă.

Nr crt.	Anii	Case total	Din care de catolici	Familii de ţigani	Total suflete

1	1810	524	20	35	2.500
2	1811	733	-	-	3.430
3	1838	1.494	-	-	6.266
4	1840	744	20	-	3.000
5	1855	835	-	-	6.215 (8.999)
6	1860	1.841	-	-	-
7	1865	-	-	-	8.283
8	1872	-	-	-	9.890
9	1897	-	-	-	11.222
10	1899	-	-	-	13.439

Continuând enumerarea evenimentelor, aflăm că la 1813, din cauza epidemiei de ciumă, cunoscută sub numele de ciuma lui Caragea, tradiţionalul târg de Sf. Ilie din Câmpulung este oprit.

În anul 1814, consulul englez Wilkinson face o vizită prin ţară, oprindu-se şi la Câmpulung. Acestei vizite îi datorăm o descriere făcută de consul mănăstirii Negru Vodă ale cărei ziduri erau în ruină. Dealtfel nu peste mult timp, în anul 1819, o parte a bolţii deja crăpate a bisericii mari a mănăstirii se prăbuşeşte. Pentru a face faţă nevoilor de cult, în acelaşi an, probabil bolniţa mănăstirii este lărgită şi începe să suplinească biserica mare, ca spaţiu. Apamias Beldiman, egumenul mănăstirii Negru Vodă, scrie următoarele despre domnia lui Grigore Ghica: „multe podoabe [...] au împodobit poliţia Bucureşti cum şi patria sa". Vrem să înţelegem prin aceasta că ţara trăia în acele timpuri momente de refacere, de reconstrucţie. Acelaşi Apamias - moldovean de origine - egumen al mănăstirii cu începere din 1813, porneşte şi desăvârşeşte lucrările de reconstrucţie a acesteia. Încredinţate arhitectului Johan Freywald, lucrările se eşalonează din 1827 până în 1831. Probabil lucrările de la mănăstire au avut o oarecare influenţă asupra ritmului construcţiei şi aspectului clădirilor contemporane. Arhitectura de influenţă occidentală – stil Empire întârziat – a clădirilor oficiale nu înlocuieşte însă definitiv arhitectura tradiţională, chiar în cazul clădirilor mai ample. O clădire ce datează probabil din această perioadă este casa din str. Negru Vodă nr. 141 care are scrijelit pe buiandrugul de lemn al gârliciului pivniţei data 179...

Catagrafia din 1831 menţionează pentru prima dată oraşul împărţit în mai puţin de 12 „despărţituri". Conform acestei catagrafii, cartierele oraşului erau: mahalaua Scheiul, mahalaua Popa Savu, mahalaua Bisericii Domneşti, mahalaua Şubeşti, mahalaua Sf. Gheorghe, alături de mahalalele din afara trupului oraşului cum ar fi: Curelari, Malu, Mărcuş, Vişoi, Bărbuşa şi Bughea.

La 1832 oraşul este reîmpărţit administrativ pe culori sau vopsele: Roşu (centru) cu enoriile Domneasca, Sf. Ilie, Sf. Vineri, Sf. Troiţă, Popa Savu; Negru (sud) cu enoriile Şubeşti, Sf. Gheorghe, Fundeni şi Mănăstirea; Albastru (nord) cu enoriile Bradu, Marina, Valea, Sf. Nicolae de Sus, Schei; Verde (mahalalele Mărcuşi şi Bughea).

Cutremurul din noaptea de 12 noiembrie 1836 se adaugă la seria evenimentelor nefericite ale timpului. S-a găsit însemnarea că în acea noapte „s-au tras singure clopotele la biserici".

În acelaşi an începe la Câmpulung construcţia primei şcoli de stat ce se va inaugura la 8 septembrie 1836.

La 1837, pictorul I. Negulici, proaspăt întors de la Paris, începe să picteze cunoscutul *Peisaj din Câmpulung*. Lucrarea rămâne neterminată. Azi, colţul din oraş pictat de artist este neschimbat. În acelaşi an, cererea de schimbare a împărţirii administrative a oraşului nu este aprobată de către consiliul edililor.

Un alt cutremur devastator are loc la 11 ianuarie 1838. Se păstrează înscrisul că „multe biserici şi alte ziduri mari s-au stricat". Probabil că desenele lui M. Bouquet, executate la 1840, înfăţişează în mare parte rezultatele dezastruoase ale cutremurului, deoarece starea clădirilor Câmpulungului prezentată de artist este descurajatoare.

Anul 1840 este anul unei noi catagrafii ale cărei rezultate sunt prezentate în tabelul de mai sus. Aflăm din acesta că oraşul are circa 3000 de locuitori şi 741 de case.

Dintr-o consemnare de epocă (1843) aflăm, de asemenea, că drumul de la Câmpulung la Bucureşti se făcea în circa 4 zile cu diligenţa. Caii poştei păşteau în ceairul de peste Râul Târgului în faţa mănăstirii. Un desen contemporan păstrează pentru cei de azi silueta oraşului văzută din ceairul Poştei. În planul de dincolo de râu, mănăstirea Negru Vodă, ale cărei turnuri şi ziduri marchează cornişa platformei oraşului, se vede complet. Între turnurile mănăstirii se profilează, e dealul Gruiului, pe Măgura şi pe fundalul de munţi, turlele celorlalte biserici ale oraşului cuprinse în unghiul de vedere şi anume: Şubeşti, Sf. Troiţă, Biserica Domnească şi poate chiar turnul Bărăţiei. Adăugăm la elementele surprinse de desen o moară pe iazul morilor şi un pod peste Râul Târgului, cam în zona actualului pod modern ce uneşte oraşul cu Valea Romaneştilor. Călătorii şi călăreţul din primul plan păşesc pe vechiul drum al Piteştiului şi Curţii de Argeş, azi str. Mărăşeşti de dincolo de râu. Alături de stampele lui Bouquet, acesta este unul din puţinele documente cunoscute ce ne prezintă imaginea oraşului.

Din arhitectura caracteristică epocii ne-au parvenit o suită de clădiri la care nu există bariera între un neoclasic timid şi o meşteşugită preluare de elemente populare din arhitectura tradiţională cum ar fi: cornişe evazate peste intrări sau balcon, baluştri strunjiţi din lemn, foişor cu geamlâc spre curte etc.

În 1842 pe tronul Ţării Româneşti urca domnitorul Gheorghe Bibescu. Acesta va vizita Câmpulungul, care începuse să aibă o oarecare faimă turistică, între anii 1844-1846. În acest interval oraşul suferă o suită de prefaceri ce par a fi în avantajul său. Astfel, piaţa este mutată de pe locul actualei grădini publice, pe amplasamentul ei de azi. Cu această ocazie se amenajează probabil pentru prima dată o grădină publică în oraş şi se realizează promenada centrală. Arhitectura construcţiilor Câmpulungului capătă o tentă romantică prin apariţia de ornamente neogotice din ipsos pe faţade şi din lemn traforat la partea de sus a geamlâcurilor. Există o dovadă a acestui stil - poarta dintre incinta bisericii şi cea a bolniţei mănăstirii şi care se datorează probabil arhitectului curţii I. Schlatter. În anul 1844 oraşul este reîmpărţit administrativ în cartierele: Vişoi - de la limita sa nordică până la actualul tribunal; Târgul - de la tribunal până la biserica Fundeni; Bughea; Malu; Mărcuş. Câmpulungul este descris în anul 1851 de călătorul englez I. H. Skeene, care vizitează atât Bărăţia cât şi mănăstirea Negru Vodă.

C. D. Aricescu publica în 1855 primul său volum, iar în 1856, al doilea din „Istoria Câmpulungului", una din primele lucrări de acest fel apărută în ţară.

Catagrafia oraşului, alcătuită în aceşti ani, ne dă următoarele date referitoare la populaţie şi case: populaţia totală este de 6215 locuitori, iar numărul de case în oraş

este de 835. Oraşul este din nou împărţit administrativ în cartiere botezate pe culori astfel: Galben cuprinzând Scheiul şi Vişoi; Roşu - tot centrul; Verde - sudul oraşului şi Mărcuşul; Albastru - Bughiile şi Malu.

Pentru a ne orienta în ceea ce priveşte dezvoltarea economică a oraşului, amintim aici că în 1855 funcţionează în oraş 19 mori, opt fabrici de piei, cinci poverni, opt pive, şapte dârste etc.

În 1860 ia fiinţă la Câmpulung oficiul telegrafic. Vestea o găsim însemnată şi pe un aghiasmatar al bisericii Sf. Ilie. În acelaşi an este chemat pictorul Gh. Tăttărescu pentru a executa pictura în bolniţa mănăstirii Negru Vodă. Vrem să ne exprimăm cu această ocazie regretul că porţiuni mari din această pictură, extrase cu grijă în timpul restaurării construcţiei, au fost abandonate şi s-au degradat în curtea mănăstirii. Din această perioadă se păstrează mai multe desene ale unor clădiri executate de către pictorul Tăttărescu.

În anul imediat următor aşezării de ţară nouă se organizează în judeţ şi oraş o anchetă socială sub conducerea lui Dionisie Pop Marţian. Între rezultatele acestei statistici, se găsesc ştirile referitoare la construcţiile oraşului. Iată mai jos câteva date culese cu această ocazie. Casele înalte reprezentau la 1860 circa 10,7% din clădiri în mediul urban pe judeţ şi reprezentau un număr de 182 de clădiri. În Câmpulung regimul de înălţime era conform tabelului de mai jos:

Case cu:	3 caturi	2 caturi	1 cat	Din care bordeie
Câmpulung	-	126	1.715	21

Constatăm că procentul locuinţelor cu 2 caturi reprezintă 6,8% din totalul locuinţelor, situate ce se va modifica mult către sfârşitul secolului al XIX-lea.

Sistemele constructive cele mai răspândite sunt exprimate statistic astfel:

Case şi acareturi cu pereţi din:	Zid	Lemn	Pământ	Total
Câmpulung	312	3.120	50	3.512

Se constată la mijlocul secolului trecut un foarte mare procent de construcţii din lemn în cadrul oraşului. Acest recensământ este un ghid important în urmărirea şi selecţionarea valorilor arhitecturale muscelene deoarece momentul în care s-a realizat reprezintă o etapă importantă în evoluţia casei muscelene. Dacă vom dori să păstrăm clădiri document, pentru această epocă trebuie să ţinem seamă neapărat de rezultatele acestei statistici.

În 1864 se reface Spitalul Judeţean. Recensământul din acelaşi an ne arată că populaţia oraşului atingea cifra de 8.283 de locuitori.

În anul 1868 se modernizează drumul spre Giuvală, ceea ce face ca drumul către Braşov să devină mai uşor accesibil. Carol Popp de Szatmary realizează cunoscuta panoramă fotografică a oraşului, un excelent ghid pentru cei ce studiază oraşul acelor vremi.

Cam în această perioadă regele Carol I vrea să cumpere un mare teren pentru construirea unui palat de vară pe Creţişoara, dar obştea câmpulungeană nu acceptă vânzarea. Astfel Câmpulungul ratează în favoarea Sinaiei aşezarea aici a capitalei de vară a României.

În 1870, Carol Isler face câteva desene în Câmpulung. Se păstrează din această perioadă imaginea bulevardului Negru Vodă - promenada oraşului fotografiată înainte

de incendiul ce avea să-i schimbe fața la 1885. Din acești ani datează câteva construcții câmpulungene ce demonstrează redeșteptarea interesului publicului pentru ornamentul neogotic. În această categorie se înscriu Biserica Domnească, casa de peste drum și anul din centrul orașului.

În 1875 pictorul Teodor Aman realizează o pânză reprezentând o porțiune din centrul orașului cu turnul Bărăției. Compoziția este pitorească și caracteristică. Același colț de oraș atrage în aceiași perioadă pe pictorii Carol Popp de Szathmary și Nicolae Grigorescu de la care se păstrează două lucrări cu subiectul amintit.

După mai mulți ani, în ziua de Sf. Dumitru (Simedru, sărbătoare musceleană cu rădăcini probabil în perioada romană și care se caracterizează prin aprinderea de focuri la intersecțiile de ulițe unde mahalagii se cinstesc cu diverse băuturi și aperitive) a anului 1885, un puternic incendiu cuprinde casele din centrul orașului între Bărăție și biserica Sf. Nicolae - Popa Savu. Incendiul produce pagube mari. În locul clădirilor arse sau avariate sunt ridicate actualele clădiri centrale ale Câmpulungului, stilul acestora este același cu cel al clădirilor ce se construiesc în toată țara de la Drobeta - Turnu Severin la Dorohoi. Ornamentul, mai simplu la început, devine din ce în ce mai bogat, mai imaginativ și mai integrat funcțiunii fațadei. Datorită faptului că se inspiră din arhitectura mai multor epoci, acest stil a fost numit eclectic.

La 1 iulie 1887 se pune în circulație trenul pe calea ferată Câmpulung-Golești. Construcția gării și a căii ferate antrenează modificarea intrării în oraș dinspre sud, prin crearea sau modernizarea unui drum paralel cu calea ferată. Noul local al spitalului este dat în funcție la 1890. Grădina publică existentă, adiacentă promenadei centrale, este reamenajată după gustul epocii în același an.

La 1892 se pune piatra fundamentală pentru localul Școlii normale „Carol", înființată în 1867, în București și transferată la Câmpulung. Construcția acestui important edificiu cultural durează până la 1897. Proiectul a fost întocmit de către arhitectul Ion N. Socolescu în stil neoromânesc incipient. Stilul ei influențează arhitectura locală. Se răspândește gustul pentru fațade compuse din panouri de cărămidă și moloane de colț, lucru vizibil la numeroase construcții de locuințe ridicate în aceiași vreme. În același timp se impun și atribute ornamentale ale arhitecturii vechi românești cum ar fi cărămida smălțuită, bumbii smălțuiți, arcul în acoladă etc. ca la casele Manolescu de pe Matei Basarab și Negulici în Parcul Mirea.

Bustul lui Radu Negru, prima operă de artă plastică cu destinație publică a orașului, este dezvelit la 1898 în pârculețul din fața Primăriei și ea o clădire în stil neoromânesc.

După anul 1900 urmează o mare campanie de construcții importante. Bilanțul efortului constructiv al secolului se face la Câmpulung în ajunul primului război mondial, când orașul capătă o parte din aspectul său de azi. Dacă încercăm o clasificare a construcțiilor executate către sfârșitul secolului, surprindem influențe ale eclectismului la clădiri ca Tribunalul, construit la 1900, hotelul „Muscelul", hotelul „Florian Nicolescu", casa de pe strada I. Negulici, vila Mirea ș.a. La aceste construcții, respectul pentru tradiție se remarcă la curțile interioare în care nimic nu contrazice arhitectura tradițională. Stilul discipolilor lui Ion Mincu se recunoaște la clădiri ca primăria, construită între anii 1904-1907, pe locul caselor închiriate pentru primărie de la familia Gheorghiu, la casele Drăghiceanu, Stătescu, Golescu, casa de pe strada Elena Doamna, nr. 8, clădire presupusă a fi proiectată chiar de către arhitectul Ion Mincu etc.

Stilul Secession se contopeşte cu cel naţional şi dă naştere unei arhitecturi exuberante, de o mare varietate de forme ce înglobează elemente ale casei tradiţionale cum ar fi: foişorul, sala, parterul înălţat, jocul de lemnărie traforată şi marea suprafaţă albă, impunându-le epocii. Exemple de clădiri construite în acest stil sunt casa Oprea Iorgulescu, casa N. Constantinescu cunoscută şi sub numele de „Casa poloneză“, Şcoala de muzică etc. Unele din formele născute din contopirea stilurilor Secession şi românesc se mai perpetuează şi azi, demonstrând marele lor prestigiu în faţa publicului. Acesta este cazul foişoarelor marcate de acoperişul independent supraînălţat. În ultimii ani ai secolului al XIX-lea se deschide peste râu strada Cuza Vodă.

Numeroase edificii de cult sunt modificate în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, fără ca transformările să le îmbogăţească volumetric şi artistic. Sub târnăcopul înnoirilor cad monumente a căror lipsă o regretăm. Între acestea amintim numeroase case în stil tradiţional şi bisericile Sf. Troiţă, Bradu, Sf. Vineri, Valea (acestea din urmă din lipsă de enoriaşi). Începutul primului război mondial înseamnă pentru oraşul Câmpulung un sfârşit de epocă de prosperitate.

Ales de Regele Carol I pentru a deveni capitala de vară a României atât pentru trecutul istoric cât şi pentru clima şi natura de o mare frumuseţe oraşul îşi ratează şansa datorită opoziţie obştii târgoveţilor dar acest lucru nu înseamnă că afluenţa de turişti şi viligiaturişti nu e destul de mare.

Atât Câmpulungul cât şi Dragoslavele şi Rucărul sunt la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor localităţi cu o mare vogă. Aşa cum am mai menţionat, la Davos, în Elveţia, era afişată lista localităţilor cu aceeaşi climă cu a acestui oraş, climă binefăcătoare pentru bolnavii de plămâni. Câmpulungul era pe această listă la loc favorizat.

Războiul a devastat zona Câmpulungului. Retragerea, bombardamentele, bolile, refugiul locuitorilor au adus nenumărate pagube. Este de remarcat eroismul şi demnitatea cu care acestea au fost suportate. După război înflorirea este mai timidă. Cu toate acestea se construieşte destul. Între primele zidiri enumerăm Liceul de Fete (1920), Casa Anastase (1921), Casa Diaconescu (1925), Ateneul popular de lângă mănăstire (1927), toate datorate arhitectului Dumitru Ionescu - Berechet şi în stilul neoromânesc evoluat. Biserica mănăstirii Negru Vodă este cercetată la 1925 de arheologul Virgil Drăghiceanu şi astfel lumea ştiinţifică ia cunoştinţă de planurile bisericilor ce s-au succedat pe amplasament.

La 1928, Patriarhul Miron Cristea reface Mănăstirea Câmpulung ca instituţie religioasă dar un mare incendiu la 8 mai 1934 distruge turnul, acoperişurile caselor şi o parte din chiliile ce adăposteau şcoala pentru copii orfani ai preoţilor căzuţi în război (aici au studiat Patriarhul Justin Moisescu în copilărie şi mulţi alţi preoţi distinşi ai bisericii române). Focul distruge şi cartierul apropiat până la Biserica Şubeşti. Refacerea cartierului se face sub patronajul Regelui Carol al II-lea şi e o mostră de cartier de locuinţe în stil neoromânesc. Axate pe Str. Nicolae Alexandru Voievod de la intersecţia cu strada de lângă Maternitate unde se realizează chiar o piatetă cu o cruce comemorativă (după obiceiul Câmpulungului) în centru, construcţiile sunt variate şi specifice zonei.

În 1934 este terminată Prefectura Judeţului Muscel, clădire reprezentativă pentru opera arhitectului D. Ionescu - Berechet, în stil neoromânesc. În acelaşi stil se construieşte şi actuala Şcoală nr. 1 „Oprea Iorgulescu“ în 1938 de către acelaşi arhitect

din donaţia filantropului căruia îi poartă numele. În anul 1940 este reconstruită Biserica Schitului Flamanda de către arhitectul G. M. Cantacuzino.

În apropiere la Bilceşti, se începe construcţia unui amplu conac, al familiei Alimănişteanu, construcţie proiectată de arhitectul Octav Doicescu (?) şi a cărei capelă (de fapt o biserică) este pictată de Cecilia Cuţescu Storck. Ansamblul, înconjurat de un parc impresionant ar fi urmat să devină proprietatea Regelui Mihai I, la moartea proprietarului care nu avea urmaşi. Sunt de menţionat în Câmpulung şi câteva construcţii art-deco pe str. Negru Vodă şi vile modernizate.

Războiul al doilea mondial şi rezultatele lui nefaste pentru România, au afectat şi viaţa oraşului Câmpulung. Opoziţia anticomunistă şi antisovietică a făcut ca asupra oraşului să curgă o ploaie de arestări, desfiinţarea judeţului Muscel şi decăderea economică. Naţionalizarea a avut şi ea efectele scontate: distrugeri de întreprinderi, clădiri, plantaţii etc.

Prima construcţie importantă, păstrată şi azi realizată după război a fost blocul din piaţa actualei primării (fosta prefectură) care închide perspectiva din piaţă spre munţi. Arhitectul autor este Leon Garcia.

Alte câteva blocuri centrale au fost construite în anii 1960 de arhitectul Radu Răuţă. Fondul principal de construcţii a rămas aproape intact. Când industrializarea accelerată a făcut necesară construcţia de blocuri de locuinţe, acestea au fost amplasate dincolo de Râul Târgului în cartierul Vişoi datorită arhitecţilor câmpulungeni Radu Răuţă şi Maria Mulţescu.

În anul 1988, la o survolare a oraşului cu elicopterul, N. Ceauşescu constata că la Câmpulung „Epoca de aur" nu fusese marcată îndeajuns prin blocurile centrale caracteristice şi ordona un detaliu de sistematizare cu demolarea întregii zone centrale. Din fericire, detaliul nu este pus în practică şi centrul Câmpulungului se păstrează şi azi dar supus de data aceasta ameninţărilor datorate reflexelor întârziate ale ignoranţei şi dispreţului pentru valorile trecutului. Ansamblul Câmpulungului rămâne şi azi extrem de susţinut valoric, unitar şi aş putea spune unic în întreaga zonă a Munteniei şi e de datoria noastră să-l păstrăm şi să-l valorificăm cape un foarte valoros unicat[*].

[*] „Studiul de fundamentare pentru delimitarea zonelor protejate cu valoare deosebită culturală, istorică, arhitectural-urbanistică în Municipiul Câmpulung Muscel" cuprinde alături de memoriul de cercetare, propuneri pentru regulamentul urbanistic privind zonele de protecţie istorico-arhitecturală şi monumentele de arhitectură, lista principalelor evenimente legate de istoria Câmpulungului (publicată parţial în volumul *Momente istorice din Judeţul Argeş - destin şi viitor - 2000*), lista clădirilor propuse pentru clasare pe lista monumentelor istorice definită în vederea completării informaţiilor necesare clasării de noi monumente, regulament general pentru zona istorică a oraşului, clasificarea zonelor protejate, un regulament specific zonelor arheologice precum şi circa 36 planşe cu studii urbanistice şi arhitecturale.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ZIARISTUL PITEŞTEAN IOAN G. VALENTINEANU (1834-1898) ŞI EVENIMENTELE ISTORICE DIN ANII 1848-1900*

PAUL I. DICU**

Pe „cartea de vizită" a lui I. G. Valentineanu „citim" următoarele repere biografice: revoluţionar paşoptist, militant unionist, istoric, traducător, literat şi om politic (şef al Siguranţei Statului în timpul domniei lui Cuza).

A făcut parte din grupul ziariştilor profesionişti care s-au remarcat prin participarea la marile evenimente istorice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prin înfiinţarea unor importante publicaţii apreciate de cititori: C. A. Rosetti (1816-1885), „Românul", piteşteanul Ion C. Fundescu (1836-1904) „Telegraful", Nicolae T. Orăşanu (1833-1890), „Nichipercea", „Ghimpele" ş. a[1].

Câteva date din documentele de stare civilă. S-a născut în oraşul Piteşti, judeţul Argeş, la 5 iulie 1834, fiu al lui Gheorghe şi al Joiţei Valentineanu. Nu am depistat documente suficiente şi certe referitoare la ascendenţii şi descendenţii neamului său, ai familiei sale. Viaţa ziaristului s-a încheiat în mod tragic, la 23 noiembrie 1898 (nu 1910), în Bucureşti, la Spitalul Colţea, unde s-a sinucis[2]. Nu se cunosc motivele suicidului.

---

* Comunicare prezentată în sesiunea anuală a Muzeului Judeţean Argeş, din Piteşti, 2-3 noiembrie 2001. Cuprinde şi extrase din volumul *Personalităţi şi alţi oameni de seamă din municipiul Piteşti*, manuscris pregătit pentru tipărire.

** Piteşti

[1] Pentru date şi aspecte biobibliografice vezi: Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea...*, Bucureşti, 1940, p. 881; C. C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza-Vodă*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 8 şi urm., ed. a II-a, 1970; *Bibliografia Istorică a României*, (BIR), III, secolul XIX, Tomul 5, Edit. Academiei, Bucureşti, 1974, p. 8 (nr. 1936, 1937), 100 (nr. 2619), 309 (nr. 9466), 322 (nr. 9768); *Enciclopedia Istoriografiei Româneşti*, (EIR), Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 338; *Dicţionarul Literaturii Române. De la origini până la 1900* (DLR → 1900), Editura Academiei, Bucureşti, 1979, p. 881; Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 47, 57, 70-71, 102, 136, 155-156, 168-169, 306, 345; Paul I. Dicu, *Contribuţii la istoria teatrului din Piteşti* (2), în „Argeş", Piteşti, XXIII, aprilie 1988, nr. 4 (199), p. 5; idem, *Militanţi piteşteni pentru Unire* [1859], în „Argeşul liber", Piteşti, III, 1992, nr. 535, p. 2; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1988, p. 193, 199; Octavian Sachelarie, *Ioan G. Valentineanu*, în *Argeşeni în spiritualitatea românească*, vol. 2, Biblioteca Judeţeană Argeş, Piteşti, 1988, p. 114-115; Spiridon Cristocea, *Argeş. Dicţionar de istorici*, Piteşti, 2002.

[2] Primăria Municipiului Bucureşti, Registrul Stării Civile pentru Morţi, nr. 6820, din 26 noiembrie 1898 (decedat în ziua de 23 noiembrie 1898); data decesului reconfirmată prin adresa nr. 31.424/24 iulie 1992, la

Studii. După absolvirea claselor primare a frecventat cursurile secundare la Colegiul „Sf. Sava" din Bucureşti (clasele I-V). În ultimele clase a participat la manifestaţii, iar la finele clasei a V-a s-a aflat în primele rânduri ale revoluţionarilor din 1848. Este arestat şi exilat în Ucraina, la Kiev. Revine în ţară în anul 1856. Nu se ştie dacă a continuat studiile. Era considerat om cult, autodidact, poliglot (franceză, italiană, germană, rusă, slavonă, greacă ş. a.).

Activitatea publicistică[3]. A fost unul dintre cei mai competenţi şi combativi ziarişti profesionişti din perioada 1856-1898, „cu un condei incisiv", critic predominant negativist, pamfletar talentat, liberal independent, fără angajament la una din cele două grupări politice liberale – radicală şi moderată.

După repatriere s-a consacrat gazetăriei. Începând cu 1856 colaborează la rubrica literară a săptămânalului „Timpul", apărut în trei serii (1854-1861), şi la alte periodice: „Secolul", „Naţionalul", „Românul", „Dâmboviţa", „Concordia", „Telegraful" etc. La „Telegraful" era prim-redactor (1871), iar N. T. Orăşanu răspundea de rubrica umoristică; ulterior piteşteanul Ioan C. Fundescu a devenit redactor, redactor-şef (1877), director şi proprietar (1879).

Numele lui I. G. Valentineanu este indiscutabil legat de gazeta „Reforma" (1859-1888), tipărită cu întreruperi şi schimbări de titluri din cauza repetatelor suspendări, procese de presă şi arestări. Primul număr (6 septembrie 1859) se intitula „Reforma, diarŭ politicŭ, judiţarŭ şi literarŭ". Fondator – N. Coculescu; redactori – I. G. Valentineanu şi I. A. Comăneanu. În realitate, I. G. Valentineanu a fost redactorul-şef, directorul şi proprietarul gazetei pe întreaga perioadă a apariţiei. De asemenea, fondator, împreună cu N. Coculescu. Titulatura nu a fost aleasă întâmplător, ci în legătură cu marile transformări şi reforme structurale iniţiate după realizarea Unirii Principatelor Române, proiecte şi acţiuni pe care I. G. Valentineanu le-a susţinut cu energie. Au intervenit două schimbări de titlu: „Popolulŭ" (10 aprilie - 7 mai 1861); „Constituţionalulŭ" (16-24 iulie 1866). Ediţia în limba franceză: „La Réforme. Revue hebdomadaire de la Roumanie et de l' Étranger" (23 octombrie 1863 - 14 martie 1864; octombrie - 7 decembrie 1865).

La „Reforma" au colaborat personalităţi ale culturii româneşti, politicieni: I. H. Rădulescu, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, C. A Rosetti, D. Bolintineanu, Iosif Vulcan, C. D. Aricescu, Simion Fl. Marian, Gr. H. Grandea, Constanţa Dunca, D. Papasoglu ş. a. Sunt tipărite fragmente traduse din *Contractul social* de J. J. Rousseau (la propunerea lui D. Bolintineanu); necrologul redacţiei şi cuvântările lui C. A. Rosetti şi M. Pascaly la moartea lui I. Câmpineanu; scrisoarea lui Alberto Quintana către V. Alecsandri şi cuvântul preşedintelui juriului concursului de la Montpellier (27 mai 1878); traduceri din Horaţiu (*Odă la ţară*, D. Bolintineanu); din Mickiewicz (Gr. H.

---

cererea noastră, înreg. sub nr. 1543 - C/23 VII 1992 şi prin extras din Registrul de decese pentru uz oficial, obţinut prin Serviciul Stării Civile de la Primăria Municipiului Piteşti. Anul 1910, trecut în multe tipărituri, pentru deces nu este real. Pentru deces v. „Timpul", XX. 1898, p. 258; *Calendar pentru toţi românii*..., Bucureşti, 1874-1906, p. 476 (4-5); Calendarul ilustrat român..., Bucureşti, 1909, 937 (6-7).

[3] Pentru publicaţiile menţionate în text, vezi: Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiile periodice româneşti*.... Tom I, Catalog alfabetic 1820-1906, Bucureşti, 1913; C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, (1871-1877), Edit. Eminescu, Bucureşti, 1987 („Reforma", p. 93; v. şi alte publicaţii la care a colaborat I. G. V.); I. Hangiu, *Dicţionar al presei literare româneşti* (1790-1982), Edit, Şt. Enc., Bucureşti, 1987, p. 259 („Reforma"; v. şi alte publicaţii); idem, ed. a II-a, Bucureşti 1996.

Grandea), din Uhland (Mihail Strajan, junimist, scriitor, fost profesor la Gimnaziul din Piteşti, 1873/1874), din Schiller, Musset ş. a. În gazetă apare un document important pentru gândirea politică şi sociologică românească, pentru istoria literaturii, necunoscut sau puţin cunoscut: conferinţa tânărului cărturar Titu Maiorescu, de 19 ani, intitulată *Ceva despre comunism şi socialism*, ţinută în Bucureşti la 20 sept. 1859, în două numere, din 24 şi 27 sept. 1859. Prof. G. Călinescu, în articolul *Titu Maiorescu socialist!?*, publicat după 1944, la „Rubrica optimistului", nu aminteşte de această cuvântare. I. G. Valentineanu, în comentariile referitoare la conferinţa tipărită, scria: „Acest orator june şi dotat de un talent rar, dezvoltă cu multă elocinţă marea idee ce ocupă în timpul modern spiritele şi frământă cele dintâi capacităţi din lumea europeană, principiul sau întinsa idee a comunismului şi socialismului"[4]. În articolul arătat mai sus, G. Călinescu argumenta că T. Maiorescu nu a fost influenţat de ideologia socialistă şi comunistă, dar a cunoscut tipărituri, în anii de studii şi ulterior în care sunt prezentate aceste teorii. Totodată, în anii 1875-1888, în paginile ziarului „Reforma" au apărut creaţii eminesciene sau materiale referitoare la viaţa şi opera lui Eminescu (v. *Bibliografia Mihai Eminescu*, I, Editura Academiei, 1976, p. 21 şi urm.).

Unele articole (pamflete) i-au cauzat lui I. G. V. numeroase neplăceri: arestări (10), procese de presă (21), condamnări la închisoare, amenzi, confiscări şi suspendări ale ziarului, avertismente, ameninţări etc. A fost unul dintre cei mai persecutaţi ziarişti până la 1900. N. Iorga, în volumul *Istoria presei româneşti* (1922, p. 120) recunoaşte că «... „Reforma" lui I. G. Valentineanu ziarist plin de iubire pentru meseria sa, trece prin avertismente şi suprimări necontenite ...». La procesele de presă a fost apărat de cei mai competenţi avocaţi. În 1859, fiind acuzat de calomnie, avocatul bănăţean Vasile Maniu (1824-1901), scriitor, istoric, viitor membru al Academiei Române, deputat, senator, magistrat, i-a asigurat apărarea în faţa instanţei[5]. În multe articole a criticat pe miniştrii, pe primii miniştri şi chiar pe domnitorii Cuza şi Carol. A denunţat nedreptăţile sociale sub lozinca „dreptate - naţionalitate - adevăr".

I. G. Valentineanu a intervenit atunci când dr. N. Kretzulescu, şef al guvernului şi ministru de interne, a demis din funcţia de efor (director) al Eforiei Spitalelor Civile (27 iulie 1862) pe scriitorul Gr. Alexandrescu, în urma unor neînţelegeri, fără explicaţii şi aviz. Poetul a trimis o petiţie domnitorului, solicitând o altă funcţie corespunzătoare, însă nu a primit răspuns. Toamna, probabil la îndemnul lui I. G. Valentineanu, a hotărât să publice în presă situaţia grea în care se află. În „Reforma (nr. 37/6 sept. 1862) s-a tipărit o scrisoare a fabulistului, însoţită de comentariul redactorului şef I. G. Valentineanu, intitulat *Examen medical* (aluzie la profesia de medic a premierului N. K.): „O repetăm – dezaprobăm cu desăvârşire tot ce s-a urmat în această cestiune şi am dori ca medicii noştri, pe lângă medicină legală, să posede o mai mare doză de bun simţ, de simpatie şi de respect către bărbaţii aceia care au ilustrat patria noastră. Un om de stat care prin seriozitatea şi onestitatea sa se bucură

---

[4] *Condiţiile istorice ale apariţiei şi dezvoltării clasei muncitoare din România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1984, p. 171-172.

[5] Vasile Maniu, *Pledoriu D-lui advocatŭ B. Maniu în apărarea lui I. G. Valentineanu acuzatŭ de prepuitorŭ şi calomniatorŭ prin scrieri tipărite*. Publicată de I. G. Valentineanu, Bucureşti (Impr. leŭ Adolf Ulrich), 1859, 32 p. (I 14.759), v. *Bibliografia Românească Modernă* (BRM), 1831-1918, vol. III (L-Q). Edit. Şt. Enc./ Soc. de Şt. Filologice din România, Bucureşti, 1989, p. 177 (nr. 34.095); Victor Neumann, *Vasile Maniu. Monografie istorică*, Edit. Facla, Timişoara, 1984, (Valentineanu, p. 38-39, 124, nota 31).

de opiniunea oamenilor serioşi ai naţiunii noastre, un om care ţine astăzi întâiul grad în statul român, cade într-o slăbiciune care nu ar putea fi iertată nici chiar unui june fără experienţă şi expus patimilor sale"[6]. Dezvăluirile presei au avut un puternic ecou în conştiinţa cititorilor (poetul fiind binecunoscut şi stimat), iar orgoliul primului ministru a fost serios afectat.

Acelaşi guvern condus de dr. N. Kretzulescu a suspendat ziarele „Românul" (C. A Rosetti) şi „Nichipercea" (N. T. Orăşanu). I. G. Valentineanu împreună cu C. A. Rosetti, N. T. Orăşanu, Gr. Serurie, Em. Kinezu ş. a., au organizat o întrunire în sala Bossel din Bucureşti (27 sept. 1862), pentru a protesta. Participanţii au fost arestaţi şi judecaţi. Principalul apărător a fost Mihail Kogălniceanu[7]. Mulţi cititori şi chiar specialişti nu cunosc activitatea juridică a marelui om politic, Inculpaţii au fost judecaţi şi eliberaţi datorită priceperii avocatului angajat. Într-un editorial din „Reforma", din 15 oct. 1863, I. G. Valentineanu a cerut cu insistenţă înfăptuirea reformei agrare. A criticat şi apostrofat pe deputaţii şi senatorii care se împotriveau şi pe cei care tărăgănau lucrările. Pentru acest articol a primit un avertisment de la Ion Ghica.

În anul 1858, I. G. Valentineanu, a convins pe scriitorul-tipograf Petre Ispirescu să tipărească corespondenţa secretă a principelui Vogoride, fără aprobarea cenzurii. Poliţia a aflat şi a confiscat volumele tipărite, iar Ispirescu a fost arestat timp de trei săptămâni. Prin intervenţii s-a dispus eliberarea în ziua deschiderii Adunării ad-hoc, însă a găsit postul ocupat de altă persoană. Prin justiţie l-a redobândit[8].

I. G. Valentineanu în „Reforma" şi în alte publicaţii, pe lângă problemele economice, administrative etc., o atenţie deosebită a acordat situaţiei grele a populaţiei româneşti aflate sub stăpânire străină. În unele articole a denunţat măsurile restrictive şi represive luate de către autorităţi imperiale[9].

Activitatea politică. A participat efectiv la acţiunile întreprinse în perioada pregătirii şi realizării Unirii. În zilele „fierbinţi", de maximă tensiune, 22-24 ianuarie 1859, I. G. Valentineanu s-a aflat în fruntea populaţiei din Bucureşti şi din împrejurimi, pe Dealul Mitropoliei şi în alte sectoare ale Capitalei, împreună cu avocatul piteştean Nicolae Dimancea (1838-1921); avocatul Constantin T. Grigorescu (1824-1903), născut în Piteşti, însă domiciliat în Ploieşti - Prahova, primar al Ploieştilor; doi reprezentanţi ai Goleştilor - Al. C. Golescu-Albu (1818-1873) şi Constantin Racoviţă (1830-1891); ziaristul oltean Nicolae T. Orăşanu (1833-1890, Negreni - Olt) ş. a., pentru a susţine alegerea lui Cuza ca domnitor[10]. Presiunea maselor şi abilitatea

---

[6] *Documente şi manuscrise literare*, vol. I, Edit. Academiei; Bucureşti, 1967, p. 30 (nota 9).

[7] BRM, III, p. 1079 (nr. 49318) *Protestulŭ către Înalta Curte al Acuzaţilorŭ de la 28 Septembrie*, [Bucuresci, 1859]. Semnează: N. T. Orăşanu, I. G. Valentineanu, C. A. Rosetti ş. a., 7 p. (I 102.227).

[8] *Documente şi manuscrise literare*, vol. II, Edit. Academiei, 1969, p. 193 (date biografice I. G. V., la p. 209, nota 29).

[9] Apostol Stan, *op. cit.*, p. 155-156.

[10] Paul I. Dicu, v. articolele despre Unirea din 1859, în Spiridon Cristocea, *Argeş, Dicţionar de istorici*, Piteşti 2002; Paul I. Dicu *Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Piteşti, militant pentru Unire şi Independenţă*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, X, 2001, p. 555-556 (v. şi notele). La 23 ianuarie 1859, căimăcămia formată din Emanoil Băleanu, Ion Manu şi Ioan Al. Filipescu, a emis decretele 45, 46 şi 47 „către superiorii mânăstirilor Tismana şi Motru, spre a primi ca arestaţi pe Nicolae şi Ştefan Golescu, C. A. Rosetti, Dumitru şi Ion Brătianu, C. D. Aricescu, N. Orăşanu şi I. G. Valentineanu bănuiţi ca tulburători ai ordinei publice". (C. D. Aricescu, *Scrieri alese*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1982, p. 301)

diplomatică a unor oameni politici din gruparea liberală unionistă (piteşteanul Ion C. Brătianu, Vasile Boerescu ş. a.) şi din gruparea conservatoare (Barbu Catargiu ş. a.) au înfrânt rezistenţa sau oscilaţiile antiunioniştilor, veleităţile unor contracandidaţi propuşi de gruparea conservatoare.

I. G. Valentineanu s-a bucurat de încrederea domnitorului Al. Ioan Cuza. Aşa se explică numirea lui în funcţia de mare răspundere - şef al Siguranţei Statului[11]. Şi atunci înaltul demnitar avea rang de ministru. Nu am găsit documente care să răspundă cu certitudine la întrebările: când şi cum a fost organizată instituţia (serviciul) Siguranţei Statului ? Cei mai mulţi istorici nu cunosc persoana care a îndeplini această importantă misiune în timpul lui Cuza. În perioada respectivă instituţia şi persoana care-i asigura conducerea nu erau mediatizate, popularizate. Lovitura de stat din 11 februarie 1866 a fost minuţios pregătită de către „monstruoasa coaliţie" realizată între liberali şi conservatori. Expresia „coaliţie monstruoasă" s-a creat şi utilizat în anii 1862-1863/1864, în cursul dezbaterilor cu privire la reforma agrară. S-a afirmat că I. G. Valentineanu a fost, dacă nu primul, printre primii ziarişti care a folosit-o în articolele din „Reforma".

Cum a acţionat şi dacă a acţionat şeful siguranţei înainte şi în timpul complotului împotriva domnitorului? Istoricul C. C. Giurescu, în volumul *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă* (1966) descrie în felul următor actul detronării: „... Complotiştii fixară ca dată a acţiunii noaptea de 11/23 februarie. În seara zilei de 10, pe la orele 7, un tânăr transilvănean, Gheorghe I. Dogărescu, din serviciul lui Cezar Bolliac, fu trimis de acesta cu o scrisoare către Cuza în care îi anunţa complotul şi iminenţa unui atac asupra palatului. Introdus „cu mari greutăţi", tânărul predă scrisoarea chiar lui Cuza în mână. Principele, impresionat mai ales de faptul că mesagerul refuzase să ia bani - o liră - pe care i-i oferise, chemă pe comandantul pieţei, colonelul Zefcari, şi pe şeful siguranţei I. G. Valentineanu. Aceştia îi spuseră că nu ştiu nimic de un asemenea atac, că nu poate fi vorba de revoluţie, deoarece poporul e liniştit. Principele, fără să cerceteze mai amănunţit şi să ia alte măsuri, dădu ordin să se dubleze garda palatului; nu ştia că însăşi garda era câştigată de adversari. Între timp, complotiştii puseseră la punct ultimele detalii ale acţiunii. Pentru a îndepărta orice bănuială, se organizează în casă la C. A. Rosetti o recepţie care durează toată noaptea, luminile arzând continuu; iar prefectul poliţiei capitalei, Beldiman, este antrenat la un joc de cărţi şi lăsat să câştige spre a i se distrage atenţia. Mult după miezul nopţii, trupe din Regimentul 7 de linie şi două baterii de artilerie se îndreaptă spre palat. Aici garda, comandată de maiorul Lecca, îi aştepta. Un grup de ofiţeri şi de civili intră în clădire, ajung la uşa încăperii în care dormea Cuza, o forţează şi pătrund înăuntru. Cuza nu se opune, deşi avea pistoale la îndemână şi când grupul de ofiţeri, cu revolverele în mâini, îi cer să

[11] În timpul facultăţii, în 1946, efectuam cercetări în arhiva Operei Române din Bucureşti, urmărind elaborarea unei bibliografii cu tipăriturile acestei instituţii şi despre această instituţie, în cadrul catedrei de bibliologie condusă de profesorul N. Georgescu - Tistu. Într-un dosar am găsit scrisori şi adrese în care se menţiona calitatea lui Valentineanu de şef al Siguranţei Statului (documentele se refereau la tipărirea şi difuzarea libretelor de opere, traduse de I. G. V.). Am anunţat pe prof. C. C. Giurescu şi l-am întrebat dacă ştie ceva despre organizarea şi funcţionarea siguranţei statului în timpul lui Cuza. Nu a putut să dea un răspuns satisfăcător şi clar. M-a rugat să extind cercetările şi la Arhivele Statului, ceea ce am şi făcut. Au intervenit însă evenimente neplăcute în viaţa prof. Giurescu. După revenirea la catedră (1956/57) a fost reluată rezolvarea problemei respective.

abdice şi-i prezintă decretul respectiv, el îl iscăleşte pe spatele unuia din complotişti, căpitanul Pilat. Acest decret avea următorul cuprins: „Noi, Alexandru Ioan I, conform dorinţei naţiunei, depun astăzi 11/23 februarie 1866 cârma guvernului în mâna unei locotenenţi domneşti şi a ministerului ales de popor“[12].

La 36 de ani, I. G. Valentineanu s-a înrolat voluntar în unităţile garibaldiene care au luptat în războiul franco-prusian din 1870 alături de armatele franceze, aşa cum au procedat şi alţi români (circa 900), între ei aflându-se căpitanul-inginer Titus Dunca (? - 1903, Piteşti), publicist, scriitor, viitor membru în conducerea filialei argeşene a Societăţii „Carpaţii“, care milita pentru eliberarea teritoriilor româneşti de peste munţi, econom (intendent) la spitalul judeţean din Piteşti.

Activitatea de traducător. A constituit o preocupare îndelungată pentru I. G. Valentineanu, probabil şi datorită faptului că învăţase mai multe limbi străine în etapa copilăriei. A tradus singur şi în colaborare un număr apreciabil de lucrări, cu predilecţie librete scrise pentru operele muzicale ale unor reputaţi compozitori: Verdi, Donizetti, Bellini ş. a. Amintim libretele operelor Rigoletto, Trovatore (Trubadurul), Ernani, Lucreţia Borgia, Africana, Robert Diavolul, Lucia di Lamermoor, Favorita Don Pascuale, Maria de Rohan, Norma, Machbeth (în colab. cu M. A. Canini), Nabucodonosor (în colab. cu Nicolae Filimon, scriitor, primul critic şi cronicar muzical român). Alte traduceri: Lăutarul (cu M. A. Canini); din A. Karr (*Amorul unei femei*); din P. Féval (*Misterele Londrei*); din Al. Dumas (*Istoria unui mort narată de el însuşi*); melodrama lui Anicet - Bourgeois şi Ph. Dumanoir (*Doctorul negru*) ş. a. Unele librete au fost utilizate la pregătirea şi prezentarea spectacolelor de operă în Bucureşti. Un număr însemnat de traduceri au fost publicate de editura. Leon Alcalay din Bucureşti, majoritatea fiind difuzate de librăriile din ţară sau prin comenzi directe făcute de biblioteci şi cititori[13].

Activitatea literară. I. G. Valentineanu a scris versuri, povestiri, schiţe etc. În 1890 a tipărit o culegere intitulată *Cugetări, maxime şi proverbe. Cânturi naţionale şi politice din toate provinciile române*. Creaţiile proprii au un nivel estetic redus.

Din lipsă de documentaţie aprofundată nu ne putem pronunţa asupra relaţiilor dintre Valentineanu şi Eminescu. Se admite că pe linie profesională, în calitate de ziarişti, între ei s-au stabilit relaţii normale, colegiale, întrucât în ziarele „Timpul“ şi „Reforma“ nu au apărut polemizări, aşa cum s-a întâmplat cu alţi doi piteşteni: Ion C. Fundescu şi Nicolae Dimancea. În plus trebuie să ţinem seama că Valentineanu a deţinut mult timp funcţia de preşedinte (decan) al sindicatului ziariştilor, la sediul sindicatului având posibilitatea să se întâlnească cu Mihai Eminescu de câteva ori în timpul unui an.

La finele lunii martie şi începutul lunii aprilie 1889, deoarece starea sănătăţii lui Mihai Eminescu s-a înrăutăţit, forurile medicale şi juridice au început formalităţile pentru punerea sub interdicţie şi constituirea consiliului de familie.

În lipsa membrilor familiei sau a rudelor apropiate, în consiliu au fost cooptaţi cei mai apropiaţi prieteni şi cunoscuţi; Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, I. G.

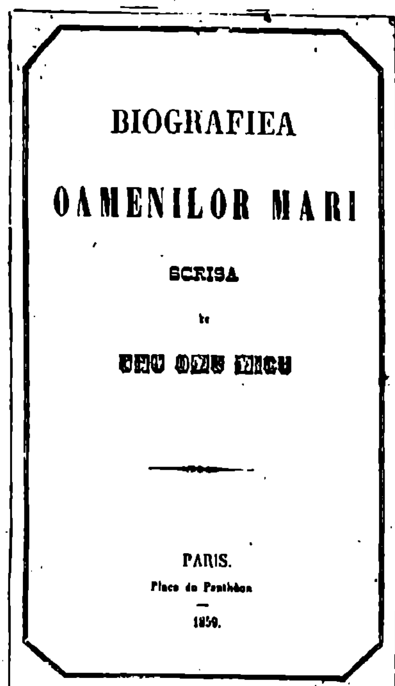
[12] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 374-375.

[13] Libraria Alcalay trimitea adrese şi prospecte la primăriile din oraşe, propunând cumpărarea unor cărţi pentru bibliotecile şcolare şi pentru acordarea premiilor la serbarea anuală (Paul Dicu, *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat“ din Piteşti*, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, pentru 44, 45.

Valentineanu, D. A. Laurian şi M. Brăneanu[14]. Intrarea lui Valentineanu în consiliul de familie este încă o dovadă că raporturile dintre marele poet şi ziaristul piteştean erau amicale sau colegiale, cu toate că opţiunile lor politice erau diferite.

I. G. Valentineanu, istoric. Cu toate obiecţiile formulate de către anumiţi cercetători cu privire la valoarea ştiinţifică a scrierilor sale în care prezintă evenimente şi personalităţi, totuşi aceste lucrări sunt frecvent utilizate de mulţi autori.

În 1859 publică pamfletul politic *Biografia oamenilor mari scrisă de unŭ oamŭ micŭ*, Paris, Place de Panthèon, 138 p. (autorul este menţionat pe ultima pagină); Bucureşti, Tip. Copainig, 1859. În volum critică pe reprezentanţii reacţiunii, pe antiunionişti şi evidenţiază pe militanţii pentru Unire şi democraţie. Mai târziu a tipărit

BIOGRAFIEA

OAMENILOR MARI

SCRISA

de

UNU OMU MICU

PARIS.

Place de Panthéon

1859.

— 138 —

[illegible]

(subscris) NIФON.

контрасемн. N. Чеfanеscu.

I. G. Valentineanu.

ФINE.

ПРЕФАЦЪ.

Omвлв ecte din natвpa ca coчiaвilв; aфapъ din coчietate, nв ce noate ⱡnцeлeцe. Omвлв ne dъ ideea de фamiлie. Фamiлiea ne dъ ideea de coчietate. Вnipea ⱡntpe indiвizi, фopmeazъ фamiлiiлe, вnipea ⱡntpe фamiлii фopmeazъ coчietatea.

ⱡntp'o coчietate mai вine caв mai pъв opranicatъ ce aфлъ eлemente difepite, ce aфлъ nвtepi kape o konceptъ, kape o anъpъ, kape o kondвkв. Toate aчecte nвtepi cъntв kompвce de indiвizi. Toate aчecte nвtepi cъntв npoчedъpi ⱡn deoceвite pamвpi aлe вnei cingвpe mi mapi nвtepi, kape pe npeciиtъ mai вine caв mai pъв cввepanitatea aчecteи coчietъцi.

Бpъtianв Ioan.

Aчeлeaшi cimцimente noвiлe, aчeлeaшi kaлitъцi фpвmoace kapaktepicoazъ шi ne жвnелe Ionв Бpъtianв, ka шi ne фpatele cъв Dвmitpв. Пentpв Бpъtienii ce noate ziчe kв dpentв kввъntв kъ cъntв anoctoлii kъldвpoшi ai Pomъniei, жвnii вipцinaлi ai лiвeptъцii цepei шi ai вiitopвлвi фpвmocв чe i ce deckide. Ei nв c'aв пътatв ⱡn coчietatea noactpъ kв niчi вna din kaptepiiлe antinaцionaлe, nв c'aв aлinсв de

[14] M. Eminescu, *Opere*, XVI, Edit. Academiei, Bucureşti, 1989, p. XLII (Cronologie 1850-1889).

broşuri politice, grupate într-o serie de memorii: *Din memoriile mele (caetul al 8-lea). Adevărul asupra uciderii lui Barbu Catargiu. Istoria politică contimporană. Cine e asasinul lui Barbu Catargiu? Cauza nepedepsirii ucigaşului în timpul de 34 de ani. Bucureşti,* Tipo-lit. Eduard Wiegand et Comp., 1896, 23 p. În anul următor a fost retipărită cu titlu prescurtat: *Uciderea lui Barbu Catargiu fost ministru Preşedinte. Cine e asasinul? Causa nedescoperirii ucigaşului în timp de 34 de ani.* Bucureşti, Tipo-lit. Ev. Wiegand, 1897, 23 p. Despre personalitatea omului politic Barbu Catargiu (1807-1862) şi despre asasinarea lui la 8 iunie 1862 s-au scris şi tipărit multe pagini[15]. Valentineanu în broşurile menţionate mai sus a susţinut că presupusul asasin, Iosif Dunca, un naţionalist extremist, i-ar fi declarat că va împuşca pe Barbu Catargiu şi că i-a arătat pistolul cu cremene de care se va folosi!?! Au fost şi alte supoziţii, bănuieli. Cei mai mulţi comentatori au considerat că este vorba de un asasinat politic. Trebuie însă reţinut faptul că Valentineanu a deţinut funcţia de şef al Siguranţei Statului în timpul domniei lui Cuza. În acelaşi timp să avem în vedere conflictele politice generate de legea rurală între gruparea conservatoare şi gruparea liberală radicală, în frunte cu C. A. Rosetti.

În anul decesului a apărut o ultimă scriere semnată de I. G. Valentineanu: *Din memoriile mele (O pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea şi înmormântarea lui Cuza-Vodă. 1859, 1866, 1873.* Bucuresci, Tip. modernă Gr. Luis, 1898, 143 p. Şi această lucrare reprezintă o sursă bibliografică indispensabilă pentru studierea evenimentelor din perioada unirii Principatelor Române, până în deceniul al VIII-lea al secolului al XIX-lea.

Alte lucrări: *Despre administratziea guvernului de la Balta Liman*, Bucureşti, 1859, IX-77 p.; *Documente relative la administraţia guvernului interimar din 1856, 1857 şi 1858*, Bucureşti, 1859. Valentineanu a fost acuzat de „punerea în circuit public a unor documente privitoare la administraţia guvernului de la Balta-Liman precum şi a administraţiei guvernului interimar din anii 1856-1857". Avocatul Vasile Maniu i-a luat apărarea. (v. Vasile Maniu, *op. cit.*, p. 38-39); *Austria şi Principatele Române* (trad., 1859): *Evreii în România* (1866); *Exilul românilor în Rusia* (1896); *Apel înaintea opiniunii publice* (f. a); *I. C. Lerescu, Patriotul Valentineanu* (I. C. Lerescu, n. în Piteşti, în anul 1830 şi decedat în 1895, dr. în ştiinţe politice şi administrative la Liège, statistician, economist, subprefect şi director de prefectură, funcţionar ministerial, profesor în Brăila şi Bucureşti).

Legăturile în oraşul Piteşti. Valentineanu, în limita timpului disponibil, a menţinut relaţii cu oraşul natal. Aici venea uneori ca vizitator, dar şi pe linie profesională, ca ziarist. A sprijinit funcţionarea şi dezvoltarea activităţii teatrale. În ziarul „Naţionalulŭ", I, din 27 nov. 1858, p. 394, a publicat articolul intitulat *Teatrele Române* în care informa pe cititori că „astăzi se află un teatru naţional în mai multe oraşe ale României". Menţionează teatrul de la Câmpulung-Muscel, înfiinţat de C. D. Aricescu, care la data respectivă nu mai funcţiona. Apoi s-a referit la teatrul din Piteşti: „În Piteşti de asemenea, se afla un teatru naţional. Sunt câţiva ani de când bravul român d. A. N. Coculescu [iniţiala A este trecută eronat] inspirat de nişte frumoase simţăminte, luă singur iniţiativa şi cu fondurile sale creă un teatru, formă o trupă şi luptă din toate puterile pentru realizarea dorinţei sale şi susţinerea teatrului din oraşul

[15] *Cazul Barbu Catargiu...*, vol. ed. de Stelian Neagoe, Edit. Scripta, Bucureşti, 1992.

său. Dar, din nefericire, izolat şi nesusţinut de nimeni din compatrioţii săi cu mijloace, teatrul nu putu să se susţie totdeauna. Acum reîncepe din nou prin concursul junelui actor D. Slăniceanu, care luă direcţiunea şi reuşi cu multe dificultăţi a forma o trupă"[16]. Valentineanu a asistat la reprezentarea piesei *Kir Zuliaridis* de V. Alecsandri, „... care fu jucatŭ cu destul succes". Reţinem şi faptul că I. G. Valentineanu a conferenţiat în Piteşti, la invitaţia filialei Ateneului Român, înfiinţată în 1866.

În încheiere ţinem să subliniem necesitatea elaborării unei monografii I. G. Valentineanu şi a ziarului „Reforma", pe baza investigării tuturor surselor arhivistice centrale şi locale. Pentru perpetuarea memoriei sale am propus ca o arteră de circulaţie din Piteşti să poarte denumirea de „Strada I. G. Valentineanu".

---

[16] Un rezumat al articolului din ziarul „Naţionalul" a fost inclus în *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti*, vol. II (1851-1852), partea a II-a, Edit. Academiei, Bucureşti, 1972, p. 1135 (nr. 21229).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

DISCURSURI ROSTITE LA MOARTEA LUI C. A. ROSETTI

ELENA ROTARU
VASILE NOVAC*

Lucrarea de față se vrea o continuare la o temă anterioară având ca subiect funeraliile lui C. A. Rosetti.

Întrucât moartea sa, la 8 aprilie 1885 a îndurerat întreaga țară, în ciuda recomandărilor făcute de defunct, prin testament, ca înmormântarea să fie cât se poate de simplă, funeraliile au luat proporții naționale.

Întreaga societate românească a ținut să-şi arate durerea, deoarece Rosetti fusese cel ce i-a învățat pe români „respectul ce se datoreşte omului; întotdeauna el a căutat să-i deprindă cu ideile mari de libertate, de progres.

Cu afabilitatea lui, cu energia lui, a ajuns să vadă în țara lui realizându-se toate acele dorinți care la început păreau a fi doar visuri."[1]

Prezentându-se un prea mare număr de cereri, de a se rosti discursuri la înmormântarea defunctului şi fiind materialmente imposibil a se satisface toate aceste dorințe, s-a luat hotărârea de a se citi numai trei discursuri, celelalte, fiind comunicate publicului prin presă[2].

Aşa cum am arătat în prima parte a acestui subiect, s-a acordat cinstea de a rosti prima cuvântare, lui Mucenic Dinescu, delegatul sătenilor din Argeş care spunea între altele:

„Durere mare este în țară, văile noastre au răsunat întristat. Țărănimea plânge amar... Sătenii au cunoscut pe Rosetti, pentru că dânsul i-a cunoscut, i-a iubit şi i-a ajutat... Mult ne-a iubit şi multe a suferit pentru noi.
De aceea, zdrobiți suntem în suflet astăzi când sprijinitorul nostru pleacă dintre noi.... Lacrămile săteanului vor încălzi neîncetat mormântul marelui patriot....

Şi facă Cerul ca actele Marelui Cetățean să inspire şi pe alții să meargă pe calea grea şi spinoasă pe care a deschis-o şi a mers Părintele Patriei, ilustrul Rosetti"[3].

Nicolae Ionescu, unul dintre cei mai vechi şi mai distinşi membri ai Parlamentului, care l-a cunoscut pe Rosetti la Paris în anii 1846-1847 se referă la începutul activității poetice şi la lupta sa politică, scoțând în relief însemnătatea testamentului său. Din spusele lui relevăm mai întâi:

---

* Muzeul Județean Argeş

[1] „Românulu", miercuri, 10 aprilie, 1885, p. 323.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

„Omul politic s-a arătat până şi în numele ce a dat fiilor săi, născuţi după libertatea înviată din anul mântuirii 1848. Fiilor săi le-a pus nume luate din istoria patriei: Mircea, Vintilă, Horia,- reamintesc numele unor persoane istorice din analele patriei".

Concluzia celor spuse de Nicolae Ionescu, credem că se rezumă la următoarele cuvinte rostite către sfârşitul discursului:

„Numai restul vieţii materiale se înmormântează pe veci; partea cea nepieritoare, partea eternă a vieţii, partea cea bună din-trânsul rămâne aici, rămâne ca un sacru legat pentru generaţiunile viitoare.

Cununa ce el însuşi şi-a împletit-o prin faptele sale va rămânea în etern strălucitoare şi va lumina calea posterităţii luminoase a patriei, ca un far străluminos şi în veci nestins"[4].

Din partea comercianţilor, Tănăsescu scotea în evidenţă, în afară de durerea şi jalea adâncă faptul că nici-o clasă nu datoreşte o mai mare recunoştinţă marelui cetăţean decât „clasa comercianţilor şi industrialilor".

„El, al cărui mare suflet a conceput emanciparea şi ridicarea României, el, şi-a început glorioasa carieră lepădând titlurile şi prerogativele clasei boiereşti din care ieşise şi îmbrăţişând clasa din care face parte, numele său ilustru, se văzu alături cu ale noastre, pe o firmă comercială.

Spiritul său puternic şi creator, călit de focul sacru al patriotismului, voia să pregătească naţiunea la luptă pentru emancipare şi această pregătire el o începu prin ridicarea burgheziei.

El veni între noi şi, începând un apostolat în care nu s-a dezminţit un singur moment până la mormânt ne învăţă şi care sunt drepturile noastre cetăţeneşti [ale] unei ţări libere şi care sunt datoriile noastre"[5].

În încheierea discursului său reprezentantul comercianţilor susţine că:

„C. A. Rosetti fu sufletul şi cel mai mare apostol al partidei liberale, fu geniul binefăcător al României Contimporane....

Numai iubirea a fost viaţa lui, atât de mănoasă în mari rezultate pentru România. Şi-a iubit ţara, a iubit libertatea, a iubit poporul, cum numai el ştia să iubească. Mare cetăţean, soţ cu aşa mari calităţi, încât se poate zice că ele erau la nălţimea soţiei sublime ce avusese fericirea de a găsi, părinte de o duioşie nesfârşită, nimic n-a lipsit aureolei marelui om, după care ţara plânge astăzi...

Să ne facem toţi un cult din amintirea virtuţilor sale. Să ne iubim între noi, să ne iubim ţara în amintirea exemplelor ce el ne-a dat şi acesta va fi omagiul cel mai dulce al sufletului său"[6].

Din partea presei N. Bordeanu arăta între altele:

„Adevăratul creator al ziaristului politic la noi, el a luptat fără preget aproape o jumătate de secol pentru libertatea presei...

Aprig apărător al drepturilor naţiunii, pe care o iubea mai presus de orice în lume, el ştia că nu ne putem cuceri decât prin libertatea absolută a presei...

---

[4] *Ibidem*, duminică, 14 aprilie, 1885, p. 337.

[5] *Ibidem*, sâmbătă, 13 aprilie, 1885 p. 333.

[6] *Ibidem*.

În numele Societăţii Presei, venim dar să depunem aci tributul nostru de recunoştinţă ilustrului ei Preşedinte[7].

Adresându-se generaţiei tinere, D. Giani arăta că deviza lui C. A. Rosetti a fost: „Voieşte şi vei putea".

Comentând această deviză, Giani îşi încheia astfel, cuvântarea:

„Rosetti a voit şi presa română, pentru a cărei libertate a luptat până şi în urmă, s-a întemeiat.

A voit - şi şcoala s-a dezvoltat şi limba s-a purificat şi teatrul a luat naştere şi comerţul şi-a luat zborul şi ţăranul a răsuflat şi femeia română s-a înălţat şi a căpătat drepturile sale şi democraţia s-a întemeiat şi libertatea a prins aşa rădăcini, încât nimeni nu va cuteza măcar a i le atinge"[8].

I. G. Bibicescu adresându-se, în numele colaboratorilor, - învăţătorului, părintelui şi amicului - arăta că se obişnuiseră a-l crede nemuritor. Îl roagă ca din Cer să vegheze „încă asupra ţării şi asupră-ne şi şopteşte ale tale măreţe cugetări şi aspiraţiuni"[9].

Discursul din partea Academiei rostit de Ion Ghica subliniază, la început, că C. A. Rosetti „a fost nu numai un patriot mare, un cetăţean ilustru, care a luptat mai bine de o jumătate de secol pentru ţară şi libertate, dar a fost un scriitor neobosit şi energic a cărui operă va avea totdeauna un loc însemnat în literatura României". În încheierea discursului, se susţinea pe bună dreptate:

„Academia Română nu va uita că îi datorează, în mare parte fiinţa ei. În mijlocul vijeliei care ameninţa ţara la 1866, Rosetti, atunci Ministrul Instrucţiunii Publice a venit la Palatul Locotenenţei Domneşti şi a adus în Consiliul de Miniştri întâiul germen al înfiinţării Societăţii Academice, astăzi devenită Academia Română"[10].

Iorgu Radu, delegatul judeţului Suceava, susţinea că „marea idee a libertăţii, care conţine în ea idealul de fericire al omenirii, a avut în iubita noastră ţară, una din cele mai puternice pârghii în C. A. Rosetti, căci prin pana şi graiul său, s-a adus la cunoştinţa multora din noi, această mare şi frumoasă idee - Libertatea. Vedeţi fraţilor, el „a vrut şi a putut"; să avem şi noi deviza că: „a voi este a putea"[11].

Vicepreşedintele Camerei, Dimancea i se adresa pentru ultima oară, astfel: „Naţiunea română, odinioară îmbucătăţită a devenit astăzi stat român, prin agerimea luptelor tale. Statul român Independinte şi-a pus Coroana Regală pe cap, prin stăruinţa voinţei tale. Regatul Român se bucură de Constituţiunea cea mai liberală datorită silinţelor şi nestrămutatelor tale convincţiuni"[12].

Deputatul Romanescu susţinea că C. A. Rosetti a fost mare fiindcă a iubit poporul şi omenirea, suferind pentru el, pentru că, suferind a luptat cu credinţă nestrămutată şi cu pasiune nemărginită pentru bine şi libertate. În încheiere arăta că:

„Tu, vei fi, pentru viitorime, steaua iubită care o va călăuzi în mersul ei, spre a putea întemeia, în sfârşit, acea Românie voită de vasta ta cugetare, unită, propăşindă, în

---

[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, vineri, 12 aprilie, 1885, p. 329.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*.

plină posesiune de sine şi dusă la limitele însăşi, ale dreptăţii, ale idealului tău politic şi social“[13].

Era firesc, ca ceremonia funebră a unui om de valoarea lui C. A. Rosetti să adune un imens buchet de cuvinte frumoase, pentru tot ceea ce însemnase el în viaţa României.

Poate, pentru noi, cei ce trăim la începutul secolului XXI, frazele rostite la moartea lui Rosetti par un pic exagerate, un pic exaltate chiar.
Dar, de fapt, ele sunt pagini autentice ale filozofiei şi fiziologiei sociale, din cea de a II-a jumătate a secolului al XIX-lea.

C. A. Rosetti însuşi a fost un sentimental, un tip frenetic, exaltat, agitat, cu o percepţie acută a realului, dar şi cu predispoziţie romantică spre reverie, din orice“[14].

Dincolo de latura romantică a discursurilor ţinute la funeraliile lui C. A. Rosetti, mulţimea adunată, formată din muncitori tipografi, deputaţi ţărani, prieteni din clasa sa socială, dovedesc preţuirea de care s-a bucurat C. A. Rosetti printre contemporani, apreciat de ei, ca unul din marii oameni politici ai României.

---

[13] *Ibidem*, sâmbătă, 10 aprilie, 1885, pag. 321.
[14] Marin Bucur, *C. A. Rosetti*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 129.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

DESPRE ŞCOLILE PARTICULARE DIN PITEŞTI ŞI DIN FOSTUL JUDEŢ ARGEŞ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA[1]

SPIRIDON CRISTOCEA*

Printre judeţele care au jucat un rol important în viaţa social-economică, politică şi culturală a Ţării Româneşti se află şi Argeşul. Intensa activitate culturală desfăşurată în Argeş a fost favorizată de o serie de factori, dintre care amintim: existenţa aici a primelor reşedinţe domneşti şi a primului scaun mitropolitan, numărul mare de ctitorii ecleziastice care au reprezentat adevărate focare de cultură, intensa activitate comercială ş. a. Forma cea mai eficientă pentru răspândirea culturii şi a ştiinţei de carte au constituit-o şcolile care au funcţionat atât la oraşe cât şi la sate din iniţiativă domnească sau boierească, pe lângă mănăstiri şi biserici, prin eforturile sătenilor ş. a. Deşi şcolile publice s-au deschis după adoptarea Regulamentului Organic[2], în unele sate din Argeş şi în Piteşti au fiinţat şcoli şi din iniţiativă particulară[3]. La 16 decembrie 1835 Departamentul Trebilor din Lăuntru (în continuare: Departamentul) poruncea Ocârmuirii Judeţului Argeş (în continuare: Ocârmuirea) „să cerceteze câte şcoale particulare şi cu ce număr de şcolari în fieşcare să află în coprinsul acelui judeţ, atât acolea în capitală i prin târguri, cât şi prin satele judeţului". Întrucât trebuia ca în „cinsprezece zile cel mult să raportuiască Departamentului", Ocârmuirea a transmis porunca subocârmuitorilor plăşilor şi plaiurilor din judeţ (Argeş, Aref, Găleşeşti, Loviştea, Olt, Piteşti, Topolog) ca şi Poliţiei Piteştiului, care au răspuns destul de repede, cu excepţia celui de la plaiul Arefului care ori n-a răspuns, ori

---

[1] Pentru această problemă vezi: Spiridon Cristocea, *Biserica şi şcolile particulare*, în „Lumină lină", Episcopia Argeşului, III, 1992, nr. 4, p. 1, 7; Idem, *Slujitori ai bisericii în şcolile particulare*, în „Lumină lină", IV, 1993, nr. 3-4 (18-19), p. 8-9.

* Muzeul Judeţean Argeş .

[2] Şcoala Naţională din Piteşti, numită după 1838 şi Şcoala Normală, a fost deschisă la 5 februarie 1833, iar şcolile publice săteşti au fost deschise în 1838/1839.

[3] Despre şcolile particulare din Argeş din prima jumătate a sec. al XIX-lea vezi: Marin Branişte, *Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici înainte de Regulamentul Organic*, în „Mitropolia Olteniei", XVII, 1965, nr. 3-4, p. 173-185; Idem, *Primele sedii ale Şcolii Publice din Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XXIV, 1972, nr. 1-2, p. 70-80; Idem, *Şcoli particulare - dintre care unele pe lângă biserici - în veacul al XIX-lea*, în „Mitropolia Olteniei", XXIV, 1972, nr. 3-4, p. 252-265; Constantin Dumitrescu, Emil Răcilă, *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti (până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Piteşti, 1969, p. 237-246; Idem, *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti*, în „Tribuna şcolii argeşene", Piteşti, 1970, p. 5-8; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1988, p. 186-187.

raportul său nu se păstrează în arhivă[1]. Din raporturile subocârmuitorilor reiese că şcoli particulare nu existau decât în oraşul Piteşti, în plăşile Găleşeşti şi Topologului. La 31 decembrie 1835, Poliţia Piteştiului înainta Ocârmuirii lista cu cele trei şcoli care existau la acea dată în oraş, indicându-se „numele dascălilor", „numărul şcolarilor" şi „ce învaţă"[2]. Prima şcoală, având ca dascăl pe Nicolae Mitilineu, era frecventată de 45 de şcolari care învăţau „elinica", a doua, cu dascălul Grigore, avea 12 şcolari ce învăţau „elinica şi franţozăşte", iar a treia, cu dascălul Apostol, avea 25 de şcolari ce învăţau „greceşte şi rumâneşte".

Din lista trimisă de Ghiţă Badea, subocârmuitorul plăşii Găleşeşti, la 21 ianuarie 1836, reiese că aici existau numai două şcoli: la Şuseni[4], cu 12 şcolari, şi la Şerbăneşti[5], cu 15 şcolari, însă numele dascălilor nu este menţionat[3].

Cele mai multe şcoli din judeţ existau în plasa Topologului, aşa cum aflăm din lista trimisă la 19 ianuarie 1836 de subocârmuitorul acestei plăşi[4]. Cele şase şcoli sunt indicate după satul din care era dascălul: Şuici Cărpeniş[5] (patru şcolari[6], dascăl - „diiaconu Savul ot Şuici Cărpenişi"), Cepari Urlueşti[7] (cinci şcolari[8], dascăl - „Ioniţă Popescu ot Cepari Urlueşti"), Bărseştii Vlădeşti[9] (opt şcolari[10], dascăl - „popa Ioniţă ot Bârseştii Vlădeşti"), Lumini[11] (trei şcolari[12], dascăl - „Ion diiaconu Gheorghe Băran ot Lumini"), Izbăşeşti[13] (şase şcolari[14], dascăl - „diiaconu Costandin ot Izbăşeşti"), Goleşti[15] (cinci şcolari[16], dascăl - „Ion scriitorul ot satul Goleştii"). Di cei 31 de copii care frecventau cele şase şcoli, opt erau fii de diaconi, şase de preoţi, 1 - croitor, 1 - pârcălab, 1- cârciumar, pentru ceilalţi neindicându-se profesia părinţilor, care desigur erau agricultori. De asemenea, se poate constata că unele şcoli erau frecventate de elevi din alte sate. Astfel, la şcoala unde era dascăl popa Ioniţă din Bârseştii Vlădeşti învăţau Costandin Neculae Drăguţ şi Ion diacon Matei din Ceparii Ungureni, la cea unde era

---

[1] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 1.
[2] Ibidem, f. 7.
[4] Suseni, sat com. Rociu, jud. Argeş.
[5] Şerbăneşti, sat. com. Rociu, jud. Argeş.
[3] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 14.
[4] Ibidem , f. 12
[5] Şuici, sat, comună, jud. Argeş; Cărpeniş, sat, com. Cepari, jud. Argeş.
[6] „Iordache al lui Ştefan idem, Gheorghe al lui Solomon idem, Vasile al diconesii idem, Ion sin Grigore croitor idem".
[7] Ceparii Pământeni, sat, reşedinţa com. Cepari, jud. Argeş; Ceparii Ungureni, sat, com. Cepari , jud. Argeş; Urluieşti, sat com. Cepari, jud. Argeş.
[8] „Vasile sin Din Nosea ?, Gheorghe nepotul popii Ion idem, Ion sin diiacon Vasile idem, Gheorghe sin Stan pârcălabul idem, Vasile sin State idem.
[9] Bărseştii de Jos, Bârseştii de Sus, sate, com. Tigveni, jud. Argeş; Vlădeşti, sat, com. Tigveni, jud. Argeş.
[10] „Dumitru diiaconului Ştefan idem, Ion brat idem, Preda Ion cârciumarul idem, Ion sin Ion Nedelcu idem, Ştefan sin Ene Moroacă idem, Matache sin popa Ion idem, Costandin Neculae Drăguţ ot Ceparii Ungureni, Ion diiacon Mate idem".
[11] Luminile, sat, com. Morăreşti, jud. Argeş,
[12] „Matei sin Stan Neaţă ot Ioniceşti, Marin sin Iliie Neaţă idem, Marin sin Pătru Voiculescu ot Alimăneştii de Jos".
[13] Izbăşeşti. sat, com. Milcoiu, jud. Vâlcea.
[14] „Ştefan sin prioteasa Neacşa ot Piiatra, Ioniţă din diiacon Dumitru idem, Marin sin p<opa> Dumitru ot Bălceşti. Ion brat idem, Ion sin popa Pătru ot Corbi, Tudor sin Stan ot Lumini".
[15] Goleşti, sat care în 1900 făcea parte din com. Goleşti, plasa Topologului, jud. Argeş.
[16] „Costandin sin Barbu Piele idem, Pavel Dumitru lotreanul idem, Pătru sin dieconeasa Niţa idem, Ion sin diiacon Din Beldiman idem. Ion sin diconeasa Niţa idem".

dascăl Gheorghe Băran din Lumini învăţau Matei sin Stan Neaţă şi Marin sin Ilie Neaţă din Ioniceşti[17], ca şi Marin sin Pătru Voiculescu din Alimăneştii de Jos[18], la cea unde era dascăl diaconu Costandin din Izbăşeşti învăţau Ştefan sin prioteasa Neacşa şi Ioniţă sin diacon Dumitru din Piatra[19], Marin sin popa Dumitru şi Ion brat din Bălceşti[20], Ion sin popa Pătru din Corbi[21] şi Tudor sin Stan din Lumini.

La 31 ianuarie 1836, Departamentul trimite Ocârmuirii o nouă poruncă prin care cerea să întocmească listă „pentru toate şcoalile cele particulare şi după la bisericile du prin sate şi oraşe ... câţi copii au intrat la cutare şcoală din cutare loc, câţi au eşit de la învăţătură, spre a face cunoscut Mării Sale lui Vodă"[22]. După transmiterea poruncii de către Ocârmuire, subocârmuitorii au răspuns într-un termen relativ scurt. Potrivt listei[23] întocmite la 25 februarie 1836, la Piteşti fiinţau aceleaşi şcoli ca la 31 decembrie 1835. Dar spre deosebire de prima listă unde se menţiona că la şcoala lui Nicolae Mitilineu se învăţa „elinica", în aceasta se consemna că se învăţa „greceşte şi rumâneşte". În privinţa şcolarilor, la şcoala lui Mitilineu se preciza „toată suma intraţi - 62, eşiţi - 11, în fiinţă - 41", la a lui Apostol 34 - 4 - 30, şi la a lui Grigore 10 - 0 - 10.

În plasa Găleşeşti, acelaşi Ghiţă Badea raporta că funcţionau aceleaşi şcoli, iar în privinţa şcolarilor, la Şerbăneşti intraseră 15, ieşiseră 11 şi mai rămăseseră 4, iar la Suseni se aflau tot 12, cât intraseră[24].

La a doua poruncă a Ocârmuirii a răspuns, la 18 februarie 1836, şi subocârmuitorul plăşii Piteşti: „prin toate satele din coprinsul aceştii plăşi nu s-au dovedit a fi în vreun sat şcoale particulare sau pă la biserici, făr decât numai în satul Valea Rea[25] învaţă cinci copii ai oamenilor lăcuitori într-acel sat iarna, câte o lună sau cel mult dooă, şi iarăşi să lase, unblând după vite şi alte ale lor trebuinţe"[26].

La 23 februarie 1836 şi apoi la 4 martie 1836, subocârmuitorul plaiului Arefului[27] raporta despre „şase şcolari ce urmează la învăţătură de carte rumânească la mânăstirea schitului[28] Berislăveşti"[29]. În listă subocârmuitorul menţionează numele şcolarilor şi satele de unde erau: „ Iliie sin Grigoriie ot Berislăveşti, Ghiţă, Neculae sin Ştefan logofătu idem, Pătru popii Mihai ot Rădăcineşti[30], Ion sin diiacon Costandin ot Berislăveşti, Ion Enăchioiu idem".

[17] Ioaniceşti, sat, com. Poienarii de Argeş, jud. Argeş.
[18] Alimăneştii de Jos, veche denumire a satului Găbrieşti, sat desfiinţat, înglobat la satul Ioaniceşti, com. Poienarii de Argeş, jud. Argeş.
[19] Piatra, sat, com. Ciofrângeni, jud. Argeş.
[20] Bălceşti, sat, comună, jud. Vâlcea.
[21] Corbii din Vale, sat care în 1899 făcea parte din com. Corbii Mângureni, plasa Topologului, jud. Argeş.
[22] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 23.
[23] Ibidem, f. 35.
[24] Ibidem, f. 30.
[25] Valea Rea, veche denumire a satului Stejari, com. Băiculeşti, jud. Argeş
[26] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 31.
[27] Ibidem, f. 36,39.
[28] În legătură cu şcoala de la acest locaş ecleziastic vezi: Spiridon Cristocea, *Despre şcoala de la schitul Berislăveşti - judeţul Argeş*, în „Păstorul ortodox", Piteşti, 1997, nr. 1, p. 109-113.
[29] Berislăveşti, sat, com. Berislăveşti, jud. Vâlcea.
[30] Rădăcineşti, sat, com. Berislăveşti, jud. Vâlcea.

Din raportul subocârmuitorului plăşii Oltului[31], înaintat la 20 februarie 1836, aflăm că o şcoală funcţiona şi în satul Păroşi[32]. Potrivit „foiţei"[33] care însoţea raportul, iscălită de „Ioniţă dascălu ot satu Păroşi", la această şcoală învăţau patru şcolari din Păroşi, unul din Topana[34] şi unul din Ciomăgeştii de Jos[35].

Potrivit documentelor prezentate mai sus, în anii 1835-1836 în fostul judeţ Argeş funcţionau 14 şcoli particulare: trei în Piteşti, şase în plasa Topologului, două în plasa Gălesesti, una în plasa Piteşti, una în plasa Oltului şi una în plaiul Arefului.

Dacă în anul şcolar 1835/1836 în Piteşti funcţionau numai trei şcoli particulare, pe parcurs s-au mai deschis şi altele, astfel că în 1846 numărul lor ajunsese la opt. Două din şcolile din 1835/1836, cea condusă de Nicolae Mitilineu, deschisă în 1820, şi cea a lui Grigorie Ardeleanu, înfiinţată în 1834, funcţionau şi în 1846.

La 28 aprilie 1846, Toma Serghiescu, profesor al Şcolii Naţionale din Piteşti între 1843 şi 1848, răspunzând poruncii 223/30 mai 1846 a Eforiei Şcolilor Naţionale (în continuare: Eforia) înainta acesteia „Relaţie sau catagrafie de toate şcoalele private şi pensioane de orice limbă ce se află în Piteşti...". Pentru a întocmi catagrafia, Toma Serghiescu a inspectat toate şcolile private, cerând profesorilor să răspundă în scris la unele întrebări adresate de el, cinci din aceste „apologhii" însoţind raportul său[36].

Prezentăm în continuare cele mai importante date referitoare la cele opt şcoli particulare care funcţionau în 1846 la Piteşti.

1. Institutul de Fete Karol Buholtzer. Deschis în anul 1843, în urma unei înţelegeri cu o parte din orăşeni, institutul era frecventat de 13 fete, împărţite în trei „clasuri" care învăţau limba română cu Ioan Rădulescu, profesor la Şcoala Naţională din Piteşti, şi limba germană cu Karol Buholtzer. La cererea părinţilor, nouă fete învăţau şi limba franceză, iar celelalte patru - limba greacă, ambele limbi cu profesorul Grigore Ardeleanu. De asemenea, sub îndrumarea soţiei şi cumnatei lui Karol Buholtzer, fetele se mai îndeletniceau cu „iconomiea casnică şi la tot felul de lucrul şi cusături de lână ... danţul şi muzica instrumentală (chitară)".

Potrivit constatării lui Toma Serghiescu metoda folosită în acest aşezământ „este oarecum după o sistimă regulată", iar cunoştinţelor fetelor le acordă calificativul „binişor".

---

[31] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 32-33

[32] În 1901 com. Păroşi din plasa Topologului, jud. Olt, era compusă din satele Marloveşti, Mijlocul şi Ştefăneşti.

[33] „Foiţă arătătoare pentru câţi copii am la învăţătură, acum la 1835, la satul Păroşi, după cum la vale să arată pre larg, anume: 1. Iordache sin Dincă ot satul Păroşi au învăţat până la ceasuri şi pe vecerniţa cea mică şi 3 glasuri şi să află acum la învăţătură. 2. Badea sin Duminică, tot din satul Păroşi, şi au învăţat tot asemenea. 3. Dumitru sin popa Marin au învăţat până la psalmul de seara şi s-au dat acasă, tot aici în satul Păroşi. 4. Ion sin diiaconu Preda, tot din satul Păroşi, şi au învăţat până la psalmul de dimineaţa şi au fugit şi să află la Piteşti la părintele protopopul Samfir. Satul Topana din plasa Săpeţii. 1. Tănasiie sin Andrei idem au învăţat până la psalmul de seara şi este în fiinţă. 2. Vasile sin capitanu Gheorghiie de la Ciumăgeştii de Jos au învăţat până la ceasuri şi au fugit acasă. 1836 fevruarie 20. Spre încredinţare m-am iscălit, Ioniţă dascălu ot satu Păroşi"

[34] Topana, sat, comună, jud. Olt.

[35] Ciomăgeşti, sat, comună, judeţul Argeş.

[36] Arhivele Naţionale Bucureşti, Fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dos. 1705/1845.

2. Pensionul de Fete Fany Regelsberg. Stabilită la Piteşti în anii 1830, Fany Regerlsberg, de origine germană, a fost timp de 12 ani guvernantă prin diferite case boiereşti din oraş, pentru ca în 1843 să deschidă acest pension. Acte pentru cunoştinţele pe care le poseda n-a putut prezenta, arătând însă că „şi-au primit învăţătura şi creşterea în Cloşterul de la Sibiu".

Cele zece fete (trei interne şi şapte externe) învăţau limba germană cu Fany Regelsberg, limba franceză cu Grigore Ardeleanu şi limba română cu un tânăr Alecse, la prima deprinzându-se „binişor a vorbi şi a citi", iar la celelalte două fiind de „un grad mai slab". La cererea părinţilor unele fete învăţau clavirul cu un „artist care în ceasuri deosebite vine dă le dă lecţii". După aprecierea profesorului, metoda folosită „este mai mult o imitaţie de pension fără disciplină".

3. Şcoala Grecească Ioan Arghir. Fără să se precizeze când a fost deschisă, şcoala era frecventată de 27 şcolari împărţiţi în trei clase. În clasa I se aflau 14 şcolari începători, în a doua cinci şcolari învăţau să citească şi să scrie, iar în a treia - opt elevi îşi însuşeau gramatica şi traducerea din elină în limba greacă „vorbitoare".

Ioan Arghir, care de-abia vorbea româneşte, folosea „sistemul vechi neavând nici un fel de regulă la întocmirea şi învăţătura şcolarilor".

4. Şcoala Grecească Nicolae Nicolau Mitilineu. Născut în anul 1788 în oraşul „Mitilini" din Grecia, Nicolae a venit în 1800 la Iaşi, la vârsta de 12 ani, împreună cu unchiul său. Aici a urmat Şcoala Domnească în limba greacă, având ca profesori pe călugării Grigorie şi Paisie, şi tot aici, într-o şcoală particulară, a învăţat limba română. În 1817, s-a mutat la Bucureşti unde a deschis o „şcoală privată de începători" care a funcţionat până în 1820, când s-a mutat la Piteşti. În urma unei înţelegeri cu orăşeni din Piteşti de a le învăţa copii în limba greacă „vorbitoare", fără să fie oprit de vreo autoritate, a deschis în 1820 o şcoală care a funcţionat „neîncetat până în zioa de astăzi" (1846 n. n.).

Inspectând şcoala, Toma Serghiescu a găsit zece şcolari care învăţau după „metodul vechi", fără să fie prea înaintaţi la învăţătură, cei mai buni citind „puţintel", dar neînţelegând la gramatică. Din „apologhia" lui Nicolae Mitilineu aflăm că şcolarii din „clasul" I deprindeau silabismul pe pedagogii şi scrierea pe tăbliţe, iar cei din „clasul" al II-lea învăţau pe abecedare greco-româneşti, eclogarii traduse în româneşte, gramatica şi cele patru lucrări de aritmetică. Nicolae Mitilineu se hotărâse să introducă silabismul cel nou după „metodul lui Lancaster" folosit în clasele începătoare de la Şcoala Normală.

5. Şcoala Grigore Ardeleanu. Din „apologhia" prezentată lui Toma Serghiescu, aflăm că Grigore Ardeleanu s-a născut în anul 1780 la Bucureşti. A studiat în capitala ţării, la Şcoala Domnească din Doamna Bălaşa, cu dascălii Dumitru Athanasie Vogoridie şi Vardalah Egipteanul, învăţând limba greacă, iar dintre ştiinţe, aritmetica şi geografia. După obiceiul timpului, a învăţat şi franceza în şcolile particulare, afirmând că „aceste doaă limbi le cunosc fondamental". Chiar şi Toma Serghiescu consemnează: „Acest învăţător este de trei limbi: rumâneşte, franţozeşte şi greceşte".

Stabilit la Piteşti a deschis în 1834 o şcoală care a funcţionat continuu, fără să ceară aprobare de la vreo autoritate. Inspectându-l, Toma Serghiescu a găsit numai trei şcolari care învăţau cele trei limbi menţionate mai sus „dar întru toate sunt începători de tot". După cum constată profesorul, metoda folosită este cea veche şi „fără regulă sistematică".

6. Şcoala Românească de la Biserica Sfânta Vineri a lui Dimitrie Românişteanul. Inspectat la 28 martie 1846, Dimitrie Românişteanul a prezentat profesorului, pe lângă „apologhia" sa, şi diploma de studii eliberată la 10 octombrie 1843 de Seminarul Sfintei Mitropolii din Bucureşti, semnată de profesorii Nicolae Bălăşescu şi Zaharia Boerescu.

Fiu al diaconului Radu din satul Româneşti, judeţul Muscel, de unde şi numele de Românişteanul, tânărul Dimitrie, născut la 1820, a urcat timp de cinci ani, între 1836 şi 1841, cursurile seminarului menţionat. Venit la Piteşti, a deschis, la 15 ianuarie 1841, la Biserica Sfânta Vineri, unde era cântăreţ, şcoală „după propunerea mahalagiilor", fără să ceară aprobare vreunei autorităţi. Cei 51 de şcolari erau împărţiţi în două clase: în clasa I se aflau 30 care învăţau numai să citească, iar în clasa a II-a, 21 care ce învăţau atât să citească, cât şi să scrie.

Cu ocazia inspecţiei, Toma Serghiescu constată că numai la silabism foloseşte puţin metoda nouă, la celelalte aplicând pe cea veche. De asemenea, profesorul consemnează că din toţi şcolarii, cinci-şase erau mai avansaţi la citire, scriere şi puţin la catehism şi adunare-scădere.

7. Şcoala Românească de la Biserica Sfântul Ilie a lui Athanasie Popescu.

Fiu de preot, Athanasie Popescu s-a născut la Piteşti şi a învăţat să citească, să scrie, puţin din cele patru lucrări de aritmetică şi cântările bisericeşti. Înainte de 1 decembrie 1845, când a deschis şcoală în curtea bisericii Sfântul Ilie unde era cântăreţ, a învăţat copiii la el acasă. După mărturisirea sa, cei 24 de copii care urmau şcoala învăţau să citească pe manuale de silabism şi catehism, pe ceasloave şi psaltiri, scrierea pe tăbliţe de piatră şi pe hârtie, precum şi cântările bisericeşti. Cu ocazia inspecţiei, profesorul constată că folosea metoda veche, iar în privinţa nivelului de învăţătură erau şi şcolari care citeau oarecum, dar la scris nici n-au început.

8. Şcoala Românească de la Biserica Maica Precista Mavrodolu a lui Marcu Marinescu. Cântăreţ la această biserică, Marcu Marinescu, născut în Piteşti, a redeschis aici, nu ştim când, şcoala care funcţionase şi mai înainte, dar care, din cauza morţii învăţătorului, se închisese. Cunoştinţele lui Marcu Marinescu, după mărturisirea sa şi constatarea lui Toma Serghiescu, constau din citire, scriere, cele patru lucrări de aritmetică şi cântările bisericeşti. Cei 16 şcolari care frecventau şcoala învăţau aceleaşi cunoştinţe pe care le poseda învăţătorul, însă Toma Serghiescu constată că „nu erau înaintaţi bine la citit şi scris". Cu excepţia cititului şi scrisului unde folosea puţin metoda de la clasele începătoare din Şcoala Naţională, la celelalte întrebuinţa pe cea veche.

În catagrafie sunt indicate de către Toma Serghiescu manualele folosite în fiecare şcoală, pe care, pentru a economisi spaţiu, nu le mai menţionăm, deşi n-ar fi fost lipsit de importanţă.

Din prezentarea acestor şcoli, se poate constata că trei din ele funcţionau pe lângă bisericile din oraş, fiind deschise de către cântăreţii acestora, iar pentru celelalte cinci nu se precizează localurile unde îşi desfăşurau activitatea.

Dacă în cazul a două aşezăminte (Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg) se menţionează că erau destinate fetelor, pentru celelalte nu se indică nimic, însă, cu siguranţă, aici predominau băieţii, numărul total al şcolarilor fiind de 141.

Din cei opt dascăli, doi (Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg) erau germani, (Nicoale Mitilineu şi Ioan Arghir) erau greci şi patru români (Grigore Ardeleanu, Dimitrie Românişteanul, Athanasie Popescu, Marcu Marinescu). Dintre ei, prin studiile pe care le urmaseră, se remarcă Nicolae Mitilineu şi Grigore Ardeleanu, ultimul predând, în afară de şcoala sa, şi în pensioanele lui Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg.

În privinţa conţinutul învăţământului, în cele două pensioane accentul se punea pe însuşirea de către fete a unei culturi care să le permită intrarea în societate şi a unor cunoştinţe practice ca să poată deveni soţii şi mame bune, iar în şcolile greceşti pe însuşirea acestei limbi. În cele patru şcoli româneşti, prin învăţarea cititului, a scrisului şi a celor patru operaţii aritmetice, se urmărea pregătirea tinerilor pentru cerinţele de atunci ale societăţii.

• După primirea catagrafiei, Eforia scrie lui Toma Serghiescu, la 13 iunie 1846, că întreprinzătorii şi învăţătorii şcolilor particulare pot ţine asemenea aşezăminte cu condiţia respectării următoarelor obligaţii. Astfel, copiii trebuiau să înveţe după cărţile trimise de Eforie, iar învăţătorii erau datori, ca pe lângă limba străină, să introducă citirea şi scrierea în româneşte, după metoda şcolilor publice. De asemenea, şcolarii urmau să dea examen public, odată pe an, la care puteau să participe atât părinţii cât şi Comitetul de Inspecţie, iar prin profesorul Şcolii Normale, învăţătorii trebuiau să trimită Eforiei cataloage cu numele copiilor şi nivelul cunoştinţelor.

Funcţionarea în 1846 la Piteşti, în afară de Şcoala Normală, a opt şcoli particulare denotă înţelegerea de către părinţi a menirii acestor aşezăminte care trebuiau să pregătească copiii pentru viaţă, dar şi nivelul de cultură existent în acest oraş argeşean.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

I. L. CARAGIALE, REVIZOR ȘCOLAR LA PITEȘTI PENTRU CIRCUMSCRIPȚIA ARGEȘ - VÂLCEA (1882-1883)*

PAUL I. DICU**

Anul 2002 - „Anul I. L. Caragiale" cuprinde momente importante din viața scriitorului: 150 de ani de la naștere (30 ianuarie - 1 februarie 1852), 120 de ani de la numirea în funcția de revizor școlar la Pitești (februarie 1882), 90 de ani de la deces (9 iunie 1912)[1].

Totodată, în anul 2002 se împlinesc 150 de ani de la inaugurarea Teatrului Național din București (31 decembrie 1852) și 150 de ani de la înființarea și inaugurarea primei stagiuni a Teatrului Național din Pitești (toamna anului 1852)[2].

Cei mai mulți cititori știu că, pe parcursul deceniilor, I. L. Caragiale a fost nevoit să presteze diferite ocupații, inclusiv în domeniul învățământului: revizor școlar (1881-1883), profesor de istorie în București (1886-1887, 1890-1891, 1893) la Liceul „Sf. Gheorghe". Preocupările celui mai mare dramaturg român referitoare la școală, la educația copiilor și a tinerilor au fost incluse în mai multe articole și schițe, publicate în ziare și reviste, îndeosebi după anul 1893[3].

Viitorul literat, exigentul „Moș Virgulă", studiase temeinic gramatica, ortografia și punctuația în clasele elementare (1859/1860-

---

* Extrase din comunicările prezentate la ședințele Filialei din Pitești a Societății de Științe Istorice din România cu tema „Din istoria școlilor și învățământului în județul Argeș", ms., 1955-1975.

** Pitești

[1] Șerban Cioculescu, *Caragialiana...*, Edit. Eminescu, București, 1974, p. 199-203; idem, *Viața lui I. L. Caragiale*, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 80-89; idem, *Viața lui I. L. Caragiale*, Edit. Minerva, București, 1986, p. 116-126, 211-212 (v. și alte lucrări elaborate de Șerban Cioculescu, inclusiv bibliografia din aceste volume); *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Edit. Academiei, București, 1979, p. 157 și urm.; Paul I. Dicu, *Caragiale revizor școlar la Pitești*, în „Concret", nr. 76, Pitești, 6-12 mai 1992, p. 4; idem în *Contribuții la monografia Școlii Nr. 3 „Ion Pillat" din Pitești (1873-1998)*, Edit. Pământul, Pitești, 1998, p. 235-239. (Partea a V-a. Schițe biografice. Articolul de față cuprinde textul de la p. 235-239, cu unele completări și modificări).

[2] *Istoria teatrului în România*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1971, p. 42, 50 (fig. 38); la p. 21, inaugurarea Teatrului cel Mare din București (31 decembrie 1852); Paul I. Dicu, *Contribuții la istoria teatrului din Pitești*, 2, în rev. „Argeș", XXIII, 4 (199), Pitești, aprilie 1988, p. 5; XXIV, nr. 5 (212), mai 1989, p. 12 (Contribuții ... *Actorul Ion Anestin la Pitești*).

[3] I. Cremer, *Scriitorii noștri clasici și problemele școlii*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1956, p. 86-119 și bibliografia trecută în notele de la subsolul paginilor.